

RZĄDOWA RADA LUDNOŚCIOWA

BIULETYN

52

Warszawa 2007

PL ISSN 1642-5979

Opracowuje:
Sekretariat Rządowej Rady Ludnościowej

Pod redakcją:
Aliny Potrykowskiej
Ewy Orzełek
Redakcja językowa:
Michał Wolski

SPIS TREŚCI

Wstęp	5
ZARZĄDZENIE Nr 29 PREZESA RADY MINISTRÓW z dnia 23 marca 2007 r. zmieniające zarządzenie w sprawie Rady do Spraw Koordynacji działań międzyresortowych w zakresie polityki ludnościowej	7
I. DOKUMENTACJA Z 39. SESJI KOMISJI ONZ DO SPRAW LUDNOŚCI I ROZWOJU „MIGRACJE MIĘDZYKRAJOWE I ROZWÓJ” (NOWY JORK 3-7 KWIEŃNIA 2006 R.)	9
II. DOKUMENTACJA Z 40. SESJI KOMISJI ONZ DO SPRAW LUDNOŚCI I ROZWOJU „WPLYW ZMIAN STRUKTURY WIEKOWEJ SPOŁECZEŃSTWA NA ROZWÓJ” (NOWY JORK 9-13 KWIEŃNIA 2007 R.)	53
III. EKSPERTYZY	61
1. „Generacje i płeć – pierwszy filar programu <i>Generations and Gender Programme</i> – Filozofia, teoria i zakres nowej rundy badań europejskich” <i>Urszula Gach-Ciepiela</i>	61
2. „Kontekstowa baza danych – drugi filar programu <i>Generacje i płeć</i> . Cel, filozofia i struktura” <i>Kamil Sienkiewicz</i>	103
3. „Kontekstowa baza danych – drugi filar programu <i>Generacje i płeć</i> . Rynek pracy, zatrudnienie, bezrobocie, system emerytalny” <i>Dorota Stala</i>	127
4. „Kontekstowa baza danych – drugi filar programu <i>Generacje i płeć</i> . Edukacja, zdrowie, opieka nad osobami starszymi, system polityczny, kultura” <i>Iga Sikorska</i>	165
5. „Zdrowie prokreacyjne kobiet” <i>Bogdan Chazan</i>	199
6. „Migracje i rozwój – aspekt globalny” <i>Janusz Balicki</i>	215
7. „Przyszłość demograficzna Polski i Niemiec. Analiza porównawcza” <i>Antoni Rajkiewicz</i> ...	243
IV. SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI RZĄDOWEJ RADY LUDNOŚCIOWEJ W 2005 ROKU	267
V. SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI RZĄDOWEJ RADY LUDNOŚCIOWEJ W 2006 ROKU	303

WSTĘP

Oddajemy do rąk Czytelników kolejny, 52. numer „Biuletynu Rządowej Rady Ludnościowej”, dokumentujący działalność Rządowej Rady Ludnościowej i jej Sekretariatu.

Na treść biuletynu składają się następujące materiały:

- Zarządzenie Nr 29 Prezesa Rady Ministrów z dnia 23.03.2007 r. zmieniające zarządzenie w sprawie Rady do Spraw Koordynacji działań międzyresortowych w zakresie polityki ludnościowej;
- Dokumentacja i sprawozdanie z 39. Sesji ONZ ds. Ludności i Rozwoju odbywającej się w Nowym Jorku w dniach 22-26 marca 2006 r. oraz dokumentacja dotycząca 40. Sesji ONZ ds. Ludności i Rozwoju, która odbyła się w Nowym Jorku w dniach 4-8 kwietnia 2007 r.
- Ekspertyzy wykonane przez specjalistów zajmujących się kwestiami demograficznymi i społecznymi dotyczące aktualnych i głównych zagadnień ludnościowych. Przeobrażenia w procesach demograficznych (płodności, umieralności, migracjach) zachodzące w ostatnich dekadach, których konsekwencją są znaczące zmiany w stanie liczebnym i strukturach ludności, stawiają nowe wyzwania dla wielu współczesnych społeczeństw. Przedkładane opracowania odnoszą się do tych ważkich zagadnień.
- sprawozdania z działalności Rządowej Rady Ludnościowej za lata 2005-2006.

Pierwsze cztery ekspertyzy prezentują obszernie założenia i metodykę międzynarodowego projektu badawczego Generations and Gender Programme (w skrócie GGP), znanego w Polsce jako Program Rodziny i Generacje. Głównym celem programu są porównawcze, wzdłużne i wielodyscyplinarne badania zmian w rodzinie i związkach wewnątrzrodzinnych w Europie i Ameryce Północnej, zaś istotą programu jest zapewnienie ścisłego związku badanych zjawisk i procesów z polityką społeczną.

Ekspertyza U. Gach-Ciepieli pt. „Generacje i płeć” przedstawia pierwszy filar programu Generations and Gender Programme, a szczególnie filozofię, teorię i zakres nowej rundy badań europejskich.

Trzy następne opracowania prezentują drugi filar programu GGP i stanowią integralną część opracowań dotyczących kontekstowej bazy danych dla programu Generations and Gender Programme.

Praca K. Sienkiewicza omawia cel, filozofię, strukturę i zakres kontekstowej bazy danych programu GGP, zaś kolejne opracowanie D. Stali zawiera m.in. opis ogólnych założeń dotyczących kontekstowej bazy danych i obecnej sytuacji na rynku pracy, w tym stan zatrudnienia i bezrobocia w Polsce.

Opracowanie I. Sikorskiej prezentuje kontekstową bazę danych w drugim filarze programu Generations and Gender Programme. w odniesieniu do edukacji zdrowia, opieki nad osobami starszymi, systemu politycznego i kultury.

Kolejna ekspertyza – B. Chazana, jest poświęcona zdrowiu prokreacyjnemu kobiet. Zdrowie prokreacyjne obejmuje całokształt zagadnień związanych z układem rozrodczym u obu płci we wszystkich fazach życia. Ocena stanu zdrowia prokreacyjnego oraz niektóre problemy składające się na pojęcie zdrowia prokreacyjnego mają wpływ na sytuację demograficzną kraju. Są to problemy ważne, które wywierają także wpływ na procesy demograficzne grup populacyjnych, przyrost naturalny, zastępowalność pokoleń i stan zdrowia następnych generacji. Tym samym są one ważne dla rozwoju społeczeństwa i przyszłości państwa oraz powinny mieć znaczące miejsce wśród priorytetów polityki zdrowotnej i polityki ludnościowej.

Praca J. Balickiego pt. „Migracje i rozwój – aspekt globalny” prezentuje większość kwestii dotyczących relacji między migracją a rozwojem zawartych w raporcie sekretarza generalnego ONZ pt. „International Migration and Development”, przygotowanego na sesję Zgromadzenia Ogólnego ONZ (14-15.09.2006) poświęconą temu zagadnieniu. Raport, który podejmuje obszerną analizę relacji między migracją a rozwojem, uzupełnia opracowanie IOM pt. „Migration and Development. Opportunities and Challenges for Policymakers”.

W ekspertyzie A. Rajkiewicza pt. „Przyszłość demograficzna Polski i Niemiec”. Analiza porównawcza” rozważaniom na temat przyszłości demograficznej Polski i Niemiec towarzyszy poszukiwanie podobieństw, odmierności i konotacji w procesach ludnościowych obu krajów. Retrospektywna charakterystyka procesów ludnościowych ma na celu ukazanie wpływu zdarzeń przeszłych na ich bieg współczesny i przyszły. Szczególną uwagę zwraca się na ostatnie piętnastolecie w kontekście transformacji demograficznej występującej we wszystkich krajach Europy Środkowej i Wschodniej.

Ważniejsze dokumenty RRL prezentowane są na stronie internetowej
http://www.stat.gov.pl/bip/389_43_PLK_HTML.htm

**Sekretarz Generalny
Rządowej Rady Ludnościowej**

PREZESA RADY MINISTRÓW

P-121 -24-07

**ZARZĄDZENIE Nr 29
PREZESA RADY MINISTRÓW
z dnia 23 marca 2007 r.**

zmieniające zarządzenie w sprawie Rady do Spraw Koordynacji działań międzyresortowych w zakresie polityki ludnościowej

Na podstawie art. 12 ust. 1 pkt 3 i ust. 2 ustawy z dnia 8 sierpnia 1996 r. o Radzie Ministrów (Dz. U. z 2003 r. Nr 24, poz. 199, z późn. zm.¹) zarządza się, co następuje:

§ 1. W zarządzeniu nr 85 Prezesa Rady Ministrów z dnia 29 maja 2006 r. w sprawie Rady do Spraw Koordynacji działań międzyresortowych w zakresie polityki ludnościowej, zmienionym zarządzeniem nr 165 Prezesa Rady Ministrów z dnia 7 listopada 2006 r., wprowadza się następujące zmiany:

1) w § 2 w ust. 1:

a) pkt 3 otrzymuje brzmienie:

„3) Sekretarz Generalny Rady – dr Alina Potrykowska – Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN;”;

b) w pkt 4 lit. I otrzymuje brzmienie:

„I) prof. dr hab. Iwona Roeske-Słomka – Akademia Ekonomiczna w Poznaniu;”;

2) w § 3 pkt 11 otrzymuje brzmienie:

„11) inicjowanie upowszechniania informacji z dziedziny demografii i polityki ludnościowej oraz współpraca w tym zakresie z właściwymi instytucjami wydawniczymi, a także wydawanie Biuletynu Rządowej Rady Ludnościowej;”;

§ 2. Zarządzenie wchodzi w życie z dniem podpisania.

PREZES RADY MINISTRÓW

Jarosław Kaczyński

¹ Zmiany tekstu jednolitego wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. u. z 2003 r. Nr 80 poz. 717, z 2004 r. Nr 238, poz. 2390 i Nr 273, poz. 2703, z 2005 r. Nr 169, poz. 1414 i Nr 249, poz. 2104 oraz z 2006 r. Nr 45, poz. 319, Nr 170, poz. 1217 i Nr 220, poz. 1600.

I. DOKUMENTACJA Z 39. SESJI KOMISJI ONZ DO SPRAW LUDNOŚCI I ROZWOJU „MIGRACJE MIĘDZYNARODOWE I ROZWÓJ” (NOWY JORK 3-7 KWIETNIA 2006 R.)

SPRAWOZDANIE Z WYJAZDU DELEGACJI RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ NA 39. SESJĘ KOMISJI LUDNOŚCI I ROZWOJU ONZ, NOWY JORK, 3-7 KWIETNIA 2006 r.

I. CEL WYJAZDU

Celem wyjazdu delegacji RP do Nowego Jorku było wzięcie czynnego udziału w 39. Sesji Komisji Ludności i Rozwoju ONZ, której temat został określony jako: Migracje Międzynarodowe i Rozwój (International Migration and Development).

II. SKŁAD DELEGACJI

Skład delegacji polskiej był następujący:

Przewodniczący – Kazimierz Kuberski, Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej.
Zastępca Przewodniczącego – Andrzej Towpik, Ambasador, Stałe Przedstawicielstwo RP przy ONZ.

Członkowie, eksperci:

1. Ewa Frątczak, Sekretarz Generalny Rządowej Rady Ludnościowej,
2. Janusz Balicki, ekspert, członek Rządowej Rady Ludnościowej,
3. Magdalena Sweklej, ekspert, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej,
4. Jarosław Strejczek, ekspert, Ministerstwo Spraw Zagranicznych.

Stałe Przedstawicielstwo RP przy ONZ, Nowy Jork:

1. Katarzyna Kukier, Pierwszy Sekretarz,
2. Ewa Anzorge, Pierwszy Sekretarz.

III. ZADANIA DELEGACJI

W trakcie 39. Sesji Komisji ONZ Ludności i Rozwoju delegacja polska przedłożyła krótką informację prezentującą sytuację migracyjną w Polsce. Kazimierz Kuberski – Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej, przewodniczący delegacji polskiej, przedstawił stanowisko RP na temat migracji i rozwoju. Pozostali przedstawiciele delegacji brali aktywny udział w generalnej debacie oraz dyskusjach na posiedzeniach zespołów roboczych i komisji organizowanych w ramach programu 39. Sesji Komisji ONZ Ludność i Rozwój.

Delegacja ściśle współpracowała z delegacjami państw członkowskich UE oraz delegacjami krajów Europy Środkowej i Wschodniej w wypracowaniu tekstów rezolucji, które były przedmiotem uzgodnień i konsultacji w trakcie obrad 39. Sesji.

IV. PROGRAM 39. SESJI

Na Agendę 38. Sesji Komisji ONZ Ludność i Rozwój składały się następujące tematy¹:

1. Wybór członków Biura 39. Sesji,
2. Przyjęcie programu i zasad organizacji pracy 39. Sesji,
3. Dalszy ciąg działań w zakresie rekomendacji Światowej Konferencji „Ludność i Rozwój”, Kair 1994,
4. Debata generalna – doświadczenia krajowe w temacie: międzynarodowe migracje i rozwój,
5. Realizacja programu i przyszły program pracy Sekretariatu w obszarze zagadnień ludnościowych,
6. Przegląd metod pracy Komisji ONZ Ludność i Rozwój,

¹ Program szczegółowy 38. Sesji zamieszcza załącznik 1. Pełna dokumentacja materiałów z 39. Sesji Komisji Ludności i Rozwój ONZ znajduje się na stronie internetowej Departamentu Ludności DESA ONZ w Nowym Jorku: <http://www.un.org/esa/population/cpd/comm2006.htm>

7. Program na 40. Sesję Komisji,
8. Przyjęcie Raportu Komisji z prac 39. Sesji.

V. KOMISJA LUDNOŚCI I ROZWOJU

Komisja Ludności i Rozwoju jest jedną z dziewięciu komisji Rady Gospodarczej i Społecznej (ECOSOC). Została powołana do życia w 1946 r. pod nazwą Komisji ds. Ludności przez Radę Społeczno-Ekonomiczną (ECOSOC). Następnie nazwa Komisji uległa zmianie na Komisję Ludności i Rozwoju (CPD), zgodnie z nazwą konferencji kairskiej w 1994 r. Od 1996 r. Komisja co roku zbiera się w celu dokonania przeglądu i wprowadzania w życie Programu Działania konferencji kairskiej. Prace Komisji koncentrują się obecnie na przygotowywaniu opracowań dotyczących kwestii ludnościowych i trendów w tej dziedzinie, głównie dynamiki przyrostu naturalnego, integrowaniu strategii ludnościowych i rozwojowych oraz udzielaniu pomocy i rekomendacji w sprawach ludnościowych ONZ państwom członkowskim oraz organizacjom wyspecjalizowanym Narodów Zjednoczonych (Fundusz Ludnościowy Organizacji Narodów Zjednoczonych). Komisja, która początkowo liczyła 12 członków, obecnie skupia 47 państw członkowskich, wybieranych przez ECOSOC na 4 lata według następującego klucza geograficznego: Afryka – 12 członków, Azja – 11, Ameryka Łacińska – 9, Europa Wschodnia – 5, Europa Zachodnia i inne kraje – 10 (J. Rydzkowski, Słownik Organizacji Narodów Zjednoczonych, Wiedza Powszechna, Warszawa 2000, s. 76-77).

W roku 2006 w skład Komisji wchodziły następujące państwa (por. zestawienie poniżej):

PAŃSTWA AFRYKAŃSKIE (12 członków)		PAŃSTWA AZJI (11 członków)	
	Rok zakończ.		Rok zakończ.
Botswana	2006	Bangladesz	2009
Kamerun	2009	Chiny	2006
Komoros	2009	Indie	2006
Demokratyczna Republika Konga	2007	Indonezja	2009
Gambia	2006	Iran	2007
Kenia	2008	Japonia	2008
Libia	2008	Liban	2006
Madagaskar	2008	Malezja	2009
Mauretania	2007	Filipiny	2007
Maroko	2009	Pakistan	2008
Nigeria	2006	Tajlandia	2006
Zambia	2006		
PAŃSTWA EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ (5 członków)		PAŃSTWA AMERYKI ŁACIŃSKIEJ I WYSP KARIBSKICH (9 członków)	
	Rok zakończ.		Rok zakończ.
Armenia	2008	Brazylia	2009
Bułgaria	2009	Boliwia	2007
Ukraina	2009	Salwador	2007
Rosja	2006	Gujana	2009
Węgry	2006	Haiti	2008
		Jamajka	2006
		Meksyk	2006
		Nikaragua	2006
		Peru	2009

PAŃSTWA EUROPY ZACHODNIEJ I INNE (10 członków)	
	Rok zakoń.
Belgia	2009
Kanada	2009
Francja	2008
Niemcy	2009
Irlandia	2006
Luksemburg	2007
Holandia	2008
Szwecja	2006
Szwajcaria	2009
Stany Zjednoczone	2006

Źródło: <http://www.un.org/esa/population/cpd/members2006.pdf>

Warto podkreślić, że Polska zakończyła swoją kadencję członka Komisji Ludności i Rozwoju w roku 2005. Członkostwo Polski w Komisji w latach 2002-2005 było drugim w historii Komisji. Aktualnie Polska ma status obserwatora².

VI. PRZEBIEG 39. SESJI KOMISJI ONZ³ LUDNOŚCI I ROZWOJU

Pierwszy dzień obrad (sesja 2) – 3.04.05

Obrady 39. Sesji otworzył Przewodniczący Biura 39. Sesji Komisji ONZ Ludność i Rozwój – Crispin Grey Johnson, Ambasador Gambii przy ONZ. Pierwszym punktem obrad zgodnie z dokumentem E/CN.9/2006/1 „Election of officers” był wybór członków Biura. Jednocześnie Przewodniczący poinformował Komisję, że na jej pierwszym posiedzeniu, które miało miejsce w dniu 8 kwietnia 2005 roku, następujące osoby zostały wybrane do składu Biura 39. Sesji:

Majdi Ramadan (Liban)

Ewa Frątczak (Polska)

Albert Graf (Niemcy)

Elena Zugina (Meksyk)

Według informacji, jakie Biuro posiada, w międzyczasie zrezygnowała z uczestnictwa w składzie Biura Elena Zugina (Meksyk). W jej miejsce Kraje Ameryki Łacińskiej i Karaiby zgłosiły do składu Biura Pabla Enrique Torres Salmerona z Meksyku. Przewodniczący poddał pod głosowanie zgłoszoną kandydaturę i wobec braku sprzeciwu Pablo Enrique Torres Salmeron został wybrany jako Wiceprzewodniczący do składu Biura 39. Sesji Komisji. Przewodniczący Biura zgłosił propozycje, aby Ewa Frątczak została Wiceprzewodniczącą Biura 39. Sesji i głównym sprawozdawcą z przebiegu obrad. Kandydatura została zaakceptowana.

Po wyborze składu Biura Przewodniczący przeszedł do przyjęcia w kolejności dwóch dokumentów: *Provisional Agenda* (dokument: E/CN.9/2006/1) oraz *Organization of work* (dokument E/CN.9/2006/L.1).

Przed rozpoczęciem procedury związanej z przyjęciem dokumentów zawierających program 39. Sesji i organizację jej prac w czasie obrad Komisji Przewodniczący Biura Crispin Grey Johnson dokonał prezentacji raportu z posiedzenia Biura Komisji, które odbyło się w dniach 19-20 grudnia 2005 roku w Banjul, w Gambii (*Report of the Bureau of the Commission on Population and Development on its intersessional meeting, held in Banjul on 19 and 20 December 2005* – dokument E/CN.9/2006/2).

² Więcej informacji o Komisji ONZ Ludność i Rozwój znajduje się na stronie internetowej: <http://www.un.org/esa/population/cpd/aboutcom.htm>

³ Przypomina się, że dokumentacja 39. Sesji Komisji ONZ Ludność i Rozwój znajduje się na stronie: <http://www.un.org/esa/population/cpd/comm2006.htm>

Posiedzenie Biura 39. Komisji zostało zorganizowane na zaproszenie rządu Gambii. Tradycją pracy Komisji stało się, że pierwsze posiedzenie Biura ma miejsce w kraju, z którego pochodzi Przewodniczący Biura (dla informacji, zgodnie z raportem podaje się, że poprzednie posiedzenia Biura miały miejsce w Brukseli – 1996, Meksyku – 1997, Kuala Lumpur – 1998, Nowym Jorku – 1999, Nairobi – 2000, Nowym Jorku – 2001, Rzymie – 2002, Wilnie – 2003, Limie – 2004). Posiedzenie Biura dało możliwość zapoznania się jego członkom z działaniami w zakresie implementacji programu Konferencji Kairskiej w Gambii przez różne organizacje rządowe i pozarządowe. Przedmiotem posiedzenia Biura 39. Sesji były następujące tematy: współpraca Komisji z ECOSOC oraz z innymi Komisjami działającymi w ramach ECOSOC, w tym Commission for Social Development i Commission for Status of Women; organizacja prac i metody pracy w czasie 39. Sesji Komisji; program pracy Komisji na przyszłe lata; program pracy Biura Komisji oraz program pracy Sekretariatu w odniesieniu do zagadnień ludnościowych. Znaczące miejsce podczas spotkania miała dyskusja na temat głównych zaproszonych wykładowców (keynote speakers). Zobowiązano członków Biura i przedstawicieli grup regionalnych do konsultacji dokumentów przygotowywanych na 39. Sesję Komisji w ramach każdej z grup regionalnych krajów. Konsultacje dotyczyły głównie tekstów przygotowywanych dokumentów, w tym metod pracy Komisji i rezolucji na temat migracji. Warto podkreślić, że w czasie kadencji Biura oprócz posiedzenia w Gambii dwa kolejne posiedzenia miały miejsce w Nowym Jorku, w dniach 8 marca i 27 marca 2006. Praktyka organizacja kilku spotkań pomiędzy kolejnymi Sesjami Komisji jest wyrazem zmiany metod pracy Biura i Komisji, co było postulowane w ciągu ostatnich lat w odniesieniu do zmiany metod pracy. W raporcie wielokrotnie podkreślono wagę i istotność prac Komisji Ludność i Rozwój, jej 39. Sesji jako wkładu do General Assembly High-Level Dialogue on International Migration and Development planowanego na wrzesień 2006 .

Raport z posiedzenia Biura i pierwszy dokument zostały przyjęte przez Komisję.

Później Przewodniczący udzielił głosu Sekretarzowi Komisji – M. Kahanemu, który podał kilka zasad organizacyjnych dotyczących pracy Komisji: sesje przedpołudniowe trwają od 10 do 13, popołudniowe od 15 do 18. Poinformował Komisję o:

- limicie czasu na wystąpienie delegacji krajowych: 5 minut, prezentacji w imieniu grup krajów – odpowiednio 10 minut,
- konieczności dostarczenia tekstów decyzji i rezolucji będących przedmiotem konsultacji i uzgodnień do środy, tj. do 5 kwietnia 2006 roku do godz. 18.

Kolejne zasady organizacji pracy Komisji na 39. Sesję zostały podane przez Przewodniczącego Komisji. Dotyczyły one delegowania Alberta Grafa (Niemcy), członka Biura Komisji, do prowadzenia konsultacji tekstów dokumentów w czasie obrad Komisji. Początek konsultacji, zgodnie z planem, rozpoczął się pierwszego dnia, tj. 3 kwietnia 2006 roku o godz. 15. Po stosownych wyjaśnieniach i uzupełnieniach dokument E/CN.9/2006/L.1 został przyjęty przez Komisję. Tym samym dwa pierwsze punkty programu 39. Sesji Komisji zostały zrealizowane.

Następnie obrady Komisji dotyczyły trzeciego punktu programu – Dalszy ciąg działań w zakresie rekomendacji Światowej Konferencji „Ludność i Rozwój”, Kair 1994. Rozpoczęła się debata merytoryczna w której wystąpili: **Jose Antonio Ocampo** (Under Secretary General for Economic and Social Affairs), **Thoraya Obaid** (Executive Director of the United Nations Population Fund), **Hania Zlotnik** (Director of the Population Division, Department of Economic and Social Affairs), **Bela Hovy** (Chief, Migration Section, Demographic Analysis Branch of the Population Division), **Francois Farah** (Chief, Population and Development Branch, UNFPA), **Ann Pawliczko** (Senior Project Adviser, Population and Development Branch, UNFPA).

Jose Antonio Ocampo (*Under Secretary General for Economic and Social Affairs*), rozpoczynając swoje wystąpienie, powiedział: „Z przyjemnością otwieram posiedzenie 39. Sesji Komisji Ludności i Rozwoju, która zajmować się będzie zagadnieniem międzynarodowych migracji i rozwoju, to jest jednym z najbardziej kluczowych i stawiających wymagania tematów naszych czasów”. Poprzez lata swojej działalności Komisja Ludność i Rozwój zbudowała trwałe podstawy adresowania na jej forum trudnych tematów na bazie gruntownej analizy faktów. Mając na uwadze aktualne wyzwania stające przed współczesnym światem, jest być może ważniejsze niż kiedykolwiek zapewnienie, aby współcześnie adresowane programy i polityki były zakorzenione w wiarygodnej ocenie i oparte na obiektywnej analizie. Z podjętym tematem migracji obrady 39. Sesji Komisji będą stanowić istotny wkład do planowanej na wrzesień 2006

sesji: High-level Dialogue on International Migration and Development, General Assembly (Dialog Wysockiego Szczebła nt. Międzynarodowych Migracji i Rozwoju, Zgromadzenia Ogólnego ONZ).

W perspektywie globalnej międzynarodowe migracje mają pozytywny wpływ na rozwój. W teorii globalna wymiana pracy powinna przyczynić się do światowego rozwoju gospodarczego. Inny pozytywny ekonomiczny przykład to wzrost znaczenia wpłat pracowników (migrantów) do kraju pochodzenia.

J. A. Ocampo podkreślił, że ekonomiczne, społeczne i kulturalne korzyści migracji zależą w decydującej mierze od ochrania i zapewnienia poważania dla praw migrantów i ich rodzin. Jest bardzo wiele do pozyskania ze współpracy pomiędzy krajami wyjścia i krajami przeznaczenia, by promować pozytywny efekt migracji i migrację z wykorzystaniem legalnych kanałów. Ta współpraca jest bardzo potrzebna od zaraz, ponieważ migracje mają miejsce teraz, w sytuacji dużego zróżnicowania procesów demograficznych i społecznych. Najnowsze szacunki wskazują, że migracja z krajów rozwijających się do krajów wysokiego dochodu wzrasta szybko i oczekuje się, że ta tendencja będzie utrzymywana, zatem potrzebne są określone strategie. Jedną z strategii migracyjnych, która jest dzisiaj szeroko uznawana zakłada, że migracja przyczynia się do rozwoju społeczności lokalnych w kraju emigracji – stąd istnieje potrzeba wywierania wpływu dla podniesienia znaczenia wpłat (przesyłek pieniężnych – remittances), na przykład poprzez dostęp do usług finansowych tak, aby rodziny emigrantów mogły zabezpieczyć kredyty, by inwestować. Innym elementem tej strategii jest redukcja kosztów transferu przesyłanych wpłat. Należy też kontynuować eksperymenty, które prowadzą do zaangażowania imigrantów za granicą w rozwój ich lokalnych społeczności w kraju wyjścia. Są możliwe do wykorzystania różne strategie w tej kwestii, jak np. bezpośrednie inwestycje przez migrantów w kraju wyjścia, transfer wiedzy i technologii do krajów wyjścia poprzez sieci wysoko wykwalifikowanych specjalistów itd. Mówca podkreślił również, że jednym z głównych wyzwań odniesionych do współczesnych migracji jest wysoka mobilność osób biorących w nich udział, ich wysokie wykształcenie i profesjonalizm. Im kraj jest bardziej rozwinięty, tym bardziej potrzebuje profesjonalnie wykształconych pracowników.

W końcowej części swojego wystąpienia Ocampo powiedział: „migracja jest integralną częścią rozwoju. Zapotrzebowanie na imigrantów jako pracowników będzie utrzymywane, być może będzie wzrastało – szczególnie w krajach wysokiego dochodu. Świat powinien zrozumieć, że międzynarodowi migranci są jednostkami przedsiębiorczymi z inicjatywą, które mogą mieć duży wkład w odniesieniu do kraju wyjścia, jak i kraju przeznaczenia. Jeśli będą zarządzane poprawnie, międzynarodowe migracje mogą być korzystnym procesem zarówno dla krajów wysyłających, jak i krajów przyjmujących”.

Thoraya Obaid (*Executive Director of the United Nations Population Fund*) na początku swojego wystąpienia powiedziała: „Dla nas wszystkich konieczne jest zrozumienie, że demografia jest ważna dla rozwoju. Jest ważna, ponieważ za każdą liczbą czy też każdym wykresem przedstawiającym informacje o procesach ludnościowych stoi realna rzeczywistość – kobieta, mężczyzna i ich codzienne życie”. Ten wymiar ludzki, ze zwróceniem uwagi na prawa człowieka i godność ludzką jest podstawą Programu Działania Światowej Konferencji Ludnościowej, Kair 1994 (ICPD Programme of Action). W swoim wystąpieniu przede wszystkim zwróciła uwagę na dwie kwestie: zagadnienie migracji i rozwoju oraz zasobów finansowych potrzebnych do wprowadzenia w życie Programu Działania Konferencji Kairskiej „Ludność i Rozwój”. Międzynarodowe migracje wymagają większego zrozumienia i dialogu dla wizji przywództwa, która unosi się ponad obawy i ogniskuje na wymiarze humanitarnym, ludzkim. Być może bardziej niż inne kwestie – migracja powoduje ogromne społeczne, polityczne, ekonomiczne i kulturalne przekształcenia występujące w świecie podzielonym ponad miarę. Międzynarodowy krajobraz migracji zmienił się znacznie w ciągu ostatniej dekady. Rosnąca luka pomiędzy biednymi i bogatymi poszerza globalną ekonomię geopolitycznymi przekształceniami, wojnami, katastrofami ekologicznymi, które niejako wymuszają decyzje migracyjne. Motywacje są oczywiste – migranci chcą lepszego życia dla siebie i swoich rodzin. W ciągu ostatnich 50 lat liczba migrantów wzrosła ponad dwukrotnie, do 200 milionów. Współcześnie poza granicami własnego kraju żyje znacznie więcej ludności niż kiedykolwiek w przeszłości. Migracja jest procesem rozwojowym, a zatem jest potrzeba, by zbudować i wzmocnić zdolność sprostania wyzwaniom, które ona stawia. Migracja w wymiarze globalnym może przyczynić się do redukcji ubóstwa i zbliżania ludzi. Powinny być dostępne takie opcje polityczne, które maksymalizują korzyści imigracji i redukują jej ryzyko. W krajach uprzemysłowionych imigracja wychodzi naprzeciw brakowi pracowników z powodu zmniejszających się liczebnie populacji, w krajach rozwijających się natomiast, obniża

bezrobocie i zmniejsza presję wynikającą z dynamicznego rozwoju ludności. Jest jasne, że wpłaty wysyłane do kraju pochodzenia przyczyniają się do redukcji ubóstwa, zakładania własnego biznesu czy do podnoszenia poziomu wykształcenia dzieci. Problem w tym, by zmniejszyć koszty transferu i zwiększyć bezpieczeństwo tych przesyłek.

W dalszej części swojej wypowiedzi Thoraya Obaid zwróciła uwagę na fakt, że prawie 50 proc. światowej migracji to kobiety. Jest paląca potrzeba, aby integrować prawa człowieka i zagadnienia płci w polityce migracyjnej. Innym aspektem odniesionym do polityki migracyjnej są sprawy zdrowia, dostępu do opieki zdrowotnej migrantów a także zagadnienie drenażu mózgow. Na zakończenie swojej wypowiedzi Dyrektor Wykonawczy Funduszu Ludnościowego ONZ przedstawiła informacje o sytuacji finansowej związanej z monitorowaniem Programu Działań Konferencji Kairskiej. Jest ważne, by do roku 2015 osiągnąć cele Konferencji Kairskiej zapewniające powszechny dostęp do szeroko definiowanego zdrowia prokreacyjnego. Te działania Konferencji Kairskiej są powszechnie integrowane w bieżącej realizacji z Milenijnymi Celami Rozwoju ONZ.

Hania Zlotnik (*Director of the Population Division of the Department of Economic and Social Affairs*), rozpoczynając swoje wystąpienie, H. Zlotnik powiedziała: „Szacuje się, że liczba migracji w roku 2005 była na poziomie 190 milionów, w tym ok. 50 proc. stanowiły kobiety. Nie ma tzw. typowego migranta, każda z osób migrujących jest indywidualnością”.

Wzrastająca liczba migracji międzynarodowych, wzrastające zróżnicowanie zarówno wśród krajów wysyłających, jak i przyjmujących oraz konsekwencje międzynarodowych migracji dla rozwoju stały się wystarczającym powodem, aby temat ten stał się przedmiotem licznych międzynarodowych debat, w tym debat na forum ONZ. 39. Sesja Komisji Ludność i Rozwój stwarza po raz pierwszy możliwość rozważenia i przedyskutowania różnych aspektów migracji w kontekście rozwoju i wypracowania stanowiska na sesję Dialogu Wysokiego Szczebla Zgromadzenia Ogólnego ONZ (High-Level Dialogue, General Assembly) planowaną na wrzesień br.

Jest dzisiaj oczywiste, że międzynarodowe migracje mają duży wkład w światową ekonomię, powodując, że międzynarodowa maszyna funkcjonuje lepiej i procesy te przyczyniają się do podnoszenia dobrobytu ludności. Bank Światowy szacuje, że 14 milionów migrantów przez okres 10 lat przyczyniło się do wzrostu siły roboczej o 3 proc. w krajach wysokiego dochodu, co z kolei przyczyniło się do wzrostu dochodów wszystkich, tj. krajów wysokiego dochodu, krajów emigracji (wyjścia) i samych migrantów. Ale migracje to nie tylko wymiar ekonomiczny – to spoiwo łączące ludzi, wpływające na wymiar społeczny i kulturowy adaptacji w kraju przybycia.

Migracje występują z powodu występujących różnic ekonomicznych, społecznych i demograficznych. Jednak jednym z głównych czynników jest czynnik ekonomiczny. Przeciętny poziom dochodów w krajach o wysokim dochodzie jest 15 razy wyższy w porównaniu z krajami średniego dochodu i 60 razy wyższy niż w krajach o niskim dochodzie. W krajach wysoko rozwiniętych występują oznaki procesu starzenia się siły roboczej. Dzisiaj w tych krajach jest 14 osób chętnych do wejścia do zasobów siły roboczej na każde 10 osób wychodzących. Za 10 lat te relacje ulegną zmianie, na każde 10 osób wychodzących (w wieku 60-64 lat) będzie tylko 9 osób w wieku 20-24 lat. Bez oczekiwanych migracji deficyt młodych osób wchodzących na rynek pracy mógłby być jeszcze większy. Faktycznie, z powodu globalizacji dokonał się międzynarodowy podział pracy, bez względu na granice państwowe. Nie bez znaczenia w tym kontekście jest wykształcenie. Aktualnie 56 proc. ludności w wieku 20-24 lat w krajach wysoko rozwiniętych pozostaje w procesie edukacji szkolnictwa wyższego. Będzie to pokolenie lepiej wykształcone od pokolenia swoich rodziców. Trend podnoszenia edukacji jest obecny również wśród krajów rozwijających się, co związane jest z rosnącym zapotrzebowaniem na dobrze wykwalifikowanych pracowników, w tym migrantów. Na zakończenie swojego wystąpienia H. Zlotnik podkreśliła, że przez następnych kilka dekad kraje wysoko rozwinięte będą doświadczać szybkiego procesu starzenia się ludności, która wraz ze wzrastającym poziomem wykształcenia będzie wytwarzała bezprecedensowe zmiany społeczne i ekonomiczne. Artykułowanie tej zmiany wraz z możliwościami otwierającymi przyspieszony rozwój w rosnącej liczbie krajów rozwijających się będzie ważną determinantą przyszłej migracji.

Bela Hovy (*Chief, Migration Section, Demographic Analysis Branch of the Population Division*) w swoim wystąpieniu przedstawił najważniejsze zagadnienia dokumentu *World population monitoring, focusing on international migration and development. Report of the Secretary-General*. Raport akcentuje

demograficzne, społeczne i ekonomiczne aspekty migracji w relacji do rozwoju. Opisuje bieżące trendy migracyjne, ocenia związki (relacje) pomiędzy międzynarodowymi migracjami a wzrostem ludności, płodnością, umieralnością i zdrowiem; poddaje dyskusji ekonomiczne aspekty migracji i na zakończenie przedstawia przegląd reakcji polityki na zagadnienia migracji na poziomach: krajowym, regionalnym i światowym.

Z szacunków ludnościowych wynika, że liczba międzynarodowych migracji w okresie 15 ostatnich lat wzrosła z poziomu 36 milionów do 191 milionów w roku 2005. Sześciu z każdej dziesiątki migrantów żyje w kraju rozwiniętym, a siedmiu na każdych stu migrantów jest uchodźcami. Około połowę wśród migrujących stanowią kobiety, 3/4 światowych migracji koncentruje się w 28 krajach świata, a jeden na pięciu migrantów żyje w USA. Jest prawdą, że wszystkie kraje świata są pod wpływem międzynarodowych migracji jako kraje wysyłające, kraje przyjmujące lub kraje spełniające oba te kryteria. Jednak występuje duże zróżnicowanie procesów migracyjnych na świecie i wynika ono m.in. z następujących czynników:

po pierwsze – zdecydowana większość międzynarodowych migracji jest usytuowana w niewielu krajach. W roku 2005 3/4 wszystkich migrantów osiedliło się w 28 krajach przyjmujących. Międzynarodowe migracje stanowią mniej niż 10 proc. ogólnej liczby ludności w 75 proc. ogólnej liczby krajów;

po drugie – zdecydowana większość migracji międzynarodowych kieruje się do krajów wysoko rozwiniętych. W latach 1990-2005 liczba ludności (imigrantów) wzrosła o 33 miliony, podczas gdy wzrost w krajach mniej rozwiniętych w tym samym okresie wyniósł 3 mln. Współcześnie w krajach wysoko rozwiniętych przebywa 60 proc. światowych migracji. 1 na 3 imigrantów mieszka w Europie; 1 na 4 mieszka w Ameryce Północnej.

po trzecie – wiele krajów posiada doświadczenia w redukcji liczby migracji. Od 1990 roku 72 kraje zarejestrowały absolutne spadki w liczbie ludności migracyjnej. Ta redukcja wynika w znacznej części z zakończonych sukcesem procesów repatriacji około 21 mln uchodźców szczególnie do krajów rozwijających się.

po czwarte – dostępne dane liczbowe wskazują, że udział migracji z krajów rozwijających się do krajów rozwiniętych zaczął wzrastać od roku 1990. Dla przykładu w Kanadzie i USA 80 proc. wszystkich ostatnich migrantów pochodzi z krajów rozwijających się.

po piąte – udział kobiet i dziewcząt w procesach globalnej migracji jest znaczący i wzrasta. Dla przykładu w roku 1990 kobiety stanowiły 49 proc., a w roku 2005 odpowiednio 50 proc. ogólnej liczby międzynarodowych migracji.

W wystąpieniu podniesiona została również kwestia uchodźstwa i azylu. Ogólna liczba uchodźców zmniejszyła się z poziomu 20 milionów do 14 milionów w roku 2005. Ostatnie liczby oficjalnych próśb o azyl przedłożone w bardziej rozwiniętych krajach zmniejszyły się o połowę, to jest z poziomu 600 tys. w roku 2001 do poziomu 300 tys. w roku 2005.

Francois Farah (*Chief, Population and Development Branch, UNFPA*) w swoim wystąpieniu przedstawił najważniejsze zagadnienia dokumentu *Monitoring of population programmes, focusing on international migration and development. Report of the Secretary-General*. Raport zamieszcza informacje na temat implikacji międzynarodowych migracji i podkreśla, że międzynarodowe migracje są zagadnieniem globalnym, częścią globalnego rozwoju. Przedstawia opis międzynarodowych migracji ze szczególnym uwzględnieniem strumieni migracji: Południe-Północ. Raport podnosi kwestie wpływu na rozwój wynikające z drenażu mózgów, przesyłanych przekazów, diaspory czy powrotnych migracji. Te wszystkie procesy związane z międzynarodowymi migracjami wymagają wzmocnienia działań rządów, aby sprostać wyzwaniom migracji. Raport rozważa istotne elementy, które mogą wnieść potencjał dla interwencyjnej polityki tak, aby wzmocnić pozytywne wpływy rozwoju i wzajemnie korzystne rozwiązania dla krajów zarówno wysyłających, jak i przyjmujących, jak również dla samych migrantów.

F.Farah, podsumowując swoje wystąpienie, powiedział m.in. „Migracja międzynarodowa stała się zjawiskiem globalnym i powinna być częścią globalnego rozwoju. Dzisiaj, migracja dotyka prawie każdego kraju w świecie, jako kraju wychodźstwa, kraju przeznaczenia, kraju tranzytu lub wszystkich trzech kombinacji naraz. Wraz z obniżeniem się poziomu płodności w wielu regionach na świecie obserwowany proces starzenia się ludności zmienia trwale struktury wieku i wzrasta tym samym znaczenie migracji, która stała się ważnym komponentem struktury wieku ludności oraz ważnym czynnikiem wzrostu liczby ludności w wielu krajach. Wzrastające strumienie międzynarodowej migracji spowodowały wzrost

zainteresowania takimi zagadnieniami, jak ksenofobia, rasizm, prawa człowieka, terroryzm i bezpieczeństwo narodowe”.

Ann Pawliczko (*Senior Project Adviser, Population and Development Branch, UNFPA*) w swoim wystąpieniu przedstawiła główne zagadnienia zamieszczone w raporcie *Flow of financial resources for assisting in the implementation of the Programme of Action of the International Conference on Population and Development. Report of Secretary General*. Raport zamieszcza informacje o darczyńcach i wydatkach na działania w zakresie programów ludnościowych w krajach rozwijających się w roku 2004, szacunki za rok 2005 oraz prognozy na rok 2006. Fundusze pochodzące od donatorów, które w roku 2002 były na poziomie 2,6 mld USD, osiągnęły poziom 5,3 mld w roku 2004 i około 4,7 mld w roku 2005. Krajowe wydatki (to jest wydatki poszczególnych państw na programy ludnościowe), które zostały oszacowane na poziomie 11 mld USD w roku 2003 wzrosły do poziomu 14,5 mld w roku 2004. Łączne wydatki pochodzące zarówno od darczyńców, jak i wydatki krajowe na programy ludnościowe osiągnęły poziom 19,8 mld USD w roku 2004.

Kolejno w czasie obrad drugiej sesji rozpoczęły się wystąpienia przedstawicieli poszczególnych krajów, grup krajów i organizacji międzynarodowych. W kolejności wystąpili przedstawiciele: Południowej Afryki (w imieniu grupy krajów G77 i Chin), Austrii (w imieniu Unii Europejskiej), Gujany (w imieniu Grupy Rio), Bangladeszu, Federacji Rosyjskiej, Iranu, Komisji Ekonomicznej ds. Afryki (ECA), Ekonomicznej Komisji ds. Ameryki Łacińskiej i Karaibów (ECLAC), Komisji Społecznej i Ekonomicznej ds. Azji i Pacyfiku (ESCAP). Wystąpienie przedstawiciela ESCAP było ostatnim zamykającym drugą sesję. W godzinach popołudniowych rozpoczęły się negocjacje tekstów dokumentów: Metod pracy i Rezolucji nt. migracji. Poniżej zamieszcza się wybrane fragmenty wystąpień:

V. Madonsela (*Afryka Południowa*) wystąpił w imieniu Grupy 77 krajów rozwijających się i Chin. Potwierdził zaangażowanie Grupy we wprowadzaniu w życie Programu Działania Konferencji Kairskiej. Jednocześnie podkreślił, że mobilizacja zasobów niezbędnych do realizacji celów ICPD, szczególnie w obszarze zdrowia prokreacyjnego i zdrowia dziecka jest nieadekwatna do potrzeb. Związki pomiędzy międzynarodową migracją i rozwojem są liczne i zazwyczaj kompleksowe. Pogłębiający się proces globalnej integracji ekonomicznej, szybszego i tańszego transportu, wysokiej ruchliwości ludności, informacji i technologii kreuje nowy kontekst w ramach którego międzynarodowe migracje powinny być analizowane.

Thomas Nader (*Austria*) przemawiał w imieniu Unii Europejskiej (aktualnie jest okres prezydencji w UE dla Austrii). Na wstępie swojego wystąpienia powiedział, że Unia Europejska od ponad 10 lat rozwija program wspólnej polityki migracyjnej i pracuje nad nim, uwzględniając wielopłaszczyznowe podejście do zagadnienia migracji i rozwoju. Wyniki prac doprowadziły do wniosków dotyczących migracji i relacji zewnętrznych przyjętych w listopadzie 2005 roku, które uznają, że migracje mogą być istotną częścią agendy rozwoju. Powiązania pomiędzy migracjami i rozwojem są bardzo złożone, ale jeśli migracje są skutecznie zarządzane, wówczas mogą mieć pozytywny wpływ zarówno dla krajów wysyłających, jak i krajów przyjmujących migrantów. W UE była potrzeba zaadresowania podejścia do zagadnienia regionalnych afrykańskich migracji (Pan-African) i ich rozmiarów tak, aby ułatwić dialog i współpracę pomiędzy krajem pochodzenia, krajem tranzytowym a Unią Europejską. Ważny jest kontekst zapobiegania nielegalnej migracji. Kampania informacyjna w krajach pochodzenia może odegrać pozytywną rolę. Nader w swojej wypowiedzi podjął również demograficzny aspekt migracji. Migracja jest istotnym składnikiem wzrostu populacji w krajach wysoko rozwiniętych. W latach 1990-2000 imigracja stanowiła 89 proc. w przyroście ludności Europy. Biorąc pod uwagę trend zmniejszającej się liczby ludności Europy i proces starzenia się, dobrze zarządzana migracja mogłaby zapobiegać obserwowanym trendom. Jednocześnie należy pamiętać, że prawa migrantów muszą być chronione i rozwój nie może być dokonany kosztem praw człowieka. Mówiąc o migracjach, należy pamiętać o specyficznych potrzebach kobiet i dzieci uczestniczących w procesach migracji. Często migranci byli bezbronni wobec pogwałceń praw człowieka. Dostęp do opieki zdrowotnej, edukacji, równe traktowanie wobec prawa, ochrona praw migrantów i bezpieczeństwo to pierwsze kroki w kierunku pomyślnej integracji migrantów w nowym środowisku.

Działania podjęte przez Unię Europejską w kierunku ulepszenia wkładu migracji międzynarodowych do rozwoju sprowadzają się do następujących głównych obszarów działań: dialogu pomiędzy państwami i regionami; budowania zdolności poparcia dla wysiłków partnerów rządowych, by rozwijać ustawodawstwo krajowe i możliwości instytucjonalne; zapewnianie, że wysokie przekazy wpłat do krajów wyjścia nie przyczynią się do zmniejszania pomocy na rzecz państw rozwijających się (ODA); unikania drenażu mózgów i braków wykwalifikowanego personelu w kluczowych sektorach gospodarki, takich jak dla przykładu zdrowie; działania w kierunku pogłębiania wzajemnego zrozumienia diaspory.

Drugi dzień obrad (sesja 3, sesja 4) – 4.04.06

W czasie obrad sesji trzeciej kontynuowano realizację punktu 3. programu *Dalszy ciąg działań w zakresie rekomendacji Światowej Konferencji – Ludność i Rozwój – Kair 1994* oraz rozpoczęto obrady w zakresie punktu 4. programu *Debata generalna – doświadczenia krajowe w temacie: międzynarodowe migracje i rozwój*. Wystąpili przedstawiciele Gujany, Kuby, Belgii, USA, Kandy, IOM, ESCWA. Następnie przewodniczący Biura CPD, Ambasador C.Grey Johnson, przekazał przewodniczenie sesji Hani Zlotnik, która rozpoczęła kolejną część obrad związaną z prezentacją wykładowców i ich tematów wystąpień. Po każdym wykładzie miała miejsce dyskusja, zadawano pytania, na które wykładowcy (keynote speakers) udzielali swoich odpowiedzi. W trakcie sesji trzeciej wykładowcami byli: prof. Rita Sussmuth z Ota University Berlin (w dyskusji brali udział przedstawiciele: Gambii, Pakistanu, Kanady i Filipin) oraz Oposu-Ankomah – Minister Spraw Zagranicznych Ghany (w dyskusji udział brali przedstawiciele państw: Gambii, Pakistanu, Kanady Filipin i Botswany). Po wystąpieniach prelegentów rozpoczęła się ponownie debata, w której prezentowano doświadczenia krajowe, grup krajów lub organizacji międzynarodowych. Obrady sesji czwartej poświęcone były w całości punktowi czwartemu programu, tj. doświadczeniom krajowym w zakresie międzynarodowych migracji i rozwoju. W czasie obrad sesji trzeciej i czwartej równoległe toczyły się negocjacje i konsultacje grup roboczych. Poniżej zamieszczamy fragmenty wystąpień prezentowanych podczas sesji trzeciej i czwartej.

George Talbot (*Gujana*), przemawiając w imieniu Grupy Rio (the Rio Group), powiedział, że migracja odgrywała zawsze ważną rolę w rozwoju społeczeństw Ameryki Łacińskiej i Wysp Karaibskich zarówno w okresie kolonialnym przez napływ osób, jak i obecnie przez odpływ, któremu sprzyja globalizacja. W 2005 r. nastąpił wzrost emigracji w Ameryce Łacińskiej i na Wyspach Karaibskich do ok. 25 mln, w porównaniu do 21 mln w 2000 r., co stanowi ok. 13 proc. całkowitej liczby migrantów na świecie. Stany Zjednoczone pozostają ulubionym krajem docelowym, duża grupa państw karaibskich ma nawet 20 proc. ludności za granicą. Prawie połowa migrantów z Ameryki Łacińskiej i Karaibów nie posiada wymaganych dokumentów, co powoduje, że traktowani są często jako imigranci nielegalni, z wszelkiego typu konsekwencjami. Z perspektywy regionu migracje międzynarodowe przedstawiają szczególne szanse i wyzwania. Według raportu Sekretarza Generalnego można mówić o potencjalnych korzyściach ekonomicznych międzynarodowej migracji w odniesieniu do krajów rozwiniętych i rozwijających się. Wystarczy bliższe przyjrzenie się kwotom pieniężnym przesyłanym przez imigrantów do kraju pochodzenia. W oparciu o dane *The Economic Commission for Latin America and the Caribbean* (ECLAC), region ten ma największy udział w przekazach pieniężnych imigrantów na świecie. Kwoty przesyłanych pieniędzy szybko rosną i osiągają przynajmniej jedną dziesiątą PKB (at least one tenth of gross domestic product – GDP). Ma to duże znaczenie na płaszczyźnie makroekonomicznej, jak i mikroekonomicznej, dla poprawy sytuacji zwykłych ludzi i uwalniania się z ubóstwa. Niemniej jednak badania na poziomie regionalnym pokazują, że wpływ przesyłanych pieniędzy na usuwanie ubóstwa całej ludności nie był jednak zbyt znaczny. Ostrożny szacunek pokazuje, że może upłynąć nawet 30 lat zanim kraj będzie w stanie zrekomensować za pomocą przekazów pieniężnych inwestycje w kapitał ludzki, który utracił na skutek wyjazdu różnego rodzaju specjalistów i ludzi wykształconych (brain drain). Jest to jeden z argumentów za tym, że przekazy pieniężne nie mogą zastąpić pomocy rozwojowej (ODA), inwestycji i strategii mających na celu osiągnięcie prawdziwego wzrostu w krajach ubogich. Niemniej jednak ich pozytywny wpływ na rozwój możnaby poprawić przez redukcje kosztów przesyłki, ułatwienie przepływu pieniędzy, wzrost udziału przesyłanych sum przez kanały oficjalne, zwiększanie możliwości dla inwestycji zorientowanych na rozwój w krajach wysyłających oraz wzmocnienia zdolności do monitorowania i mierzenia takiego napływu.

Według Grupy Rio należy dążyć do ułatwienia mobilności ludzkiej (wyjazdy i powroty do własnego kraju), aby osiągnąć większe korzyści z migracji. Najpilniejsze jest zapewnienie bezpieczeństwa socjalnego, prawa do pracy i przestrzegania praw człowieka niezależnie od statusu migracyjnego, odchodząc od „brain drain” (drenażu mózgow) na rzecz „brain circulation” (wymiana osób wykształconych) i budowania zdolności do kierowania systemem migracji na szczeblu krajowym. Zjawiskiem, które należy też wziąć pod uwagę, jest zwiększanie się udziału kobiet w migracjach. Już przeszło 50 proc. imigrantów to kobiety. Ze względu na szczególne miejsca, jakie zajmują kobiety w strukturze społeczeństwa, wzrost trendów do feminizacji międzynarodowej migracji jest sprawą głębokiej troski Grupy Rio. Niepokojącym zjawiskiem jest także głęboki negatywny wpływ drenażu mózgow na rozwój krajów, szczególnie w zakresie słabszych systemów ekonomicznych. Dla wielu krajów ciągły ubytek kapitału ludzkiego hamuje wysiłki na rzecz osiągnięcia poziomu zasobów ludzkich koniecznych dla długoterminowego rozwoju ekonomicznego. Sytuacja w wielu państwach regionu spowodowała deficyt ludzkiego kapitału szczególnie w zakresie opieki zdrowotnej i edukacji. Z drugiej jednak strony należy pozytywnie oceniać współczesne zjawisko przemieszczania się specjalistów (brain circulation). Jest ono korzystne nie tylko dla krajów przyjmujących, jak i wysyłających, ale także dla całej gospodarki światowej. Grupa Rio popiera mobilność specjalistów, a także postuluje ułatwienie przepływu zarobionych pieniędzy przez imigrantów do ich rodzin mieszkających w kraju pochodzenia. Utrzymywanie przez imigrantów kontaktu z własnym krajem pomaga w podtrzymywaniu kultury narodowej i języka. Grupa Rio jest też za uregulowaniem emerytury dla imigrantów w ich ojczyźnie po zakończeniu pracy za granicą. Bardzo ważnym zagadnieniem jest multilateralna współpraca na rzecz zwiększania korzyści płynących z migracji i minimalizowanie strat.

Ileana Nuñez Mordoche (*Kuba*) – przedstawicielka Kuby, była bardzo krytyczna w stosunku do polityki USA. Według niej Stany Zjednoczone ciągle są głównym odbiorcą kubańskich emigrantów. Ocenia się, że ok. 1 mln urodzonych na Kubie mieszka w USA. Podczas gdy Kuba stara się przez proces legislacyjny uczynić łatwiejszymi kontakty emigrantów z własnym krajem, USA ze względów politycznych utrudniają coraz bardziej kontakt z ojczyzną i rodziną. Nowe ustawodawstwo amerykańskiej administracji z lipca 2004 r. przeobraża Kubańczyków w obywateli drugiej klasy, poddaje krzywdzącej i okrutnej dyskryminacji. Migranci kubańscy, którzy już mieli zakaz odwiedzania kraju częściej niż raz w roku, po 2004 r. mogą to robić jedynie co trzy lata (jeśli dostaną specjalne pozwolenie na wyjazd ze Stanów Zjednoczonych). Co więcej, podróż jest możliwa w celu odwiedzenia rodziny pojmowanej przez USA w sposób tak wąski, że wyklucza kuzynów, ciotki, wujków i innych bliskich krewnych. Nie mogą też przesyłać do swojej rodziny pieniędzy i paczek w ilościach, jakich tego pragną, dlatego, że narzucono im limit 300 dolarów na trzy miesiące.

Poza tym mówczyni oskarżała Stany Zjednoczone o tolerowanie przemytu ludzi wbrew ustaleniom międzynarodowym. Program Działania Konferencji Kairskiej (par. 10,18) stwierdza, że zarówno rządy państw przyjmujących, jak i wysyłających powinny przyjąć skuteczne sankcje przeciwko tym, którzy organizują nielegalne migracje, wykorzystują nielegalnych migrantów lub angażują się w handel żywym towarem. W paragrafie 10,19 powiedziane jest dalej, że rządy powinny powstrzymywać nielegalną migrację. Natomiast w przypadku Kuby kraj przyjmujący, jakim są Stany Zjednoczone, zachęcają nielegalną emigrację w różny sposób, włącznie z propagandą radiową, a także przez politykę znaną jako „wet feet and dry feet” i „specjalne” traktowanie imigrantów z Kuby (Cuban Adjustment). Prawo, które daje emigrantowi pozwolenie na pobyt po roku od przybycia, niezależnie jak opuścił on Kubę, jest podyktowane politycznie, bo widać różnicę w stosunku do nielegalnych imigrantów z innych krajów, których się deportuje. Migranci nielegalni, którzy dokonali poważnej kradzieży, uprowadzenia samolotu czy łodzi, czy nawet morderstwa są tolerowani przez władze amerykańskie. Skazały one w ciągu długiego okresu czasu niewielu przemytników.

Według delegacji Kuby, polityka tego państwa ułatwia emigrację tym, którzy chcą opuścić kraj i gwarantuje migrację z i do kraju na bazie porządku prawnego. Kuba rozwiązuje zagadnienie azylu nie w oparciu o instrumenty międzynarodowe, ale na bazie tradycji humanizmu i solidarności społeczeństwa kubańskiego i jego procesu rewolucyjnego. Przyjmuje uchodźców z całego świata, bez żadnego wyjątku i honoruje zasadę „non-refoulement”. Setki uchodźców z Ameryki Łacińskiej, Wysp Karaibskich i Afryki przybywają na Kubę, a rząd bierze na siebie większość ich wydatków. Od 1944 r. setki emigrantów z Haiti wyrzuconych przez morze znajdowanych jest na wybrzeżach Kuby, gdzie udziela się im natychmiastowej pomocy medycznej i innej, jak schronienie i wyżywienie, współpracując z UNHCR przy rozwiązywaniu

ich problemów, zgodnie z Programem Działania Konferencji Kairskiej. Powrót do kraju pochodzenia odbywa się na zasadzie dobrowolności sprawdzanej przez międzynarodowych sponsorów i Kubański Czerwony Krzyż⁴.

Johan C. Verbeke (*Belgia*) powiedział m.in., że należy zająć się korzyściami płynącymi dla rozwoju ekonomicznego z migracji, ale także strukturalnymi przyczynami migracji, zwłaszcza nielegalnej, zapobiegając temu zjawisku przez redukcję ubóstwa i polepszając możliwość zatrudnienia w krajach pochodzenia. Odpowiedzialność za rozwój takiej polityki spoczywa najpierw na zainteresowanych krajach wspieranych przez wspólnotę międzynarodową. Powstrzymanie strukturalnych przyczyn powodujących migrację może mieć miejsce m.in. przez uczciwą politykę wymiany handlowej, spójną politykę wobec rolnictwa i rozwoju.

Nan Kennelly (*USA*) przywołała szacunki oenztowskie, wg których 20 proc. imigrantów świata mieszka w USA. W niektórych krajach obniżyła się migracja na bazie łączenia rodzin, ale w Stanach Zjednoczonych pozostała na wysokim poziomie. USA uważa, że migracja zgodna z prawem może mieć istotny wpływ na rozwój państw wysyłających i przyjmujących, ale rząd jest poważnie zaniepokojony migracją nielegalną. 19 października 2005 r. prezydent Bush podpisał konwencję dotyczącą międzynarodowej przestępczości zorganizowanej (*Convention on Transnational Organized Crime*) i dwa jej protokoły zajmujące się handlem ludźmi i ich przemytem. Mówczyni nawiązała do raportu Sekretarza Generalnego na temat ludności i jej monitoringu. Wpływ migracji na trendy migracyjne, szczególnie w czasie starzenia się ludności jest brany pod uwagę przez wiele państw. Państwa rozwinięte powinny troszczyć się nie tylko o tworzenie możliwości edukacji i pracy w swoim kraju ale także w krajach rozwijających się.

Mówczyni mocno podkreślała, że diaspora jest ważnym narzędziem promowania rozwoju, źródłem korzyści ekonomicznych oraz społecznych i politycznych zmian w krajach pochodzenia. Kraje te mogą rozwijać strategie oparte na dobrowolności, dotyczące przesyłania zarobionych przez imigrantów pieniędzy do własnej ojczyzny i promowaniu wzrostu ekonomicznego. Państwa mają suwerenne prawo do określania, kto może wjechać na ich terytorium, i decyzje te powinny być podejmowane na płaszczyźnie krajowej.

Brian Grant (*Kanada*) oświadczył, że Program Działania Konferencji Kairskiej oraz jego wdrażanie (*Programme of Action* oraz *The Key Actions for Further Implementation*) stanowią znamienny krok w kierunku zbiorowego zrozumienia powiązań między osiągnięciem równości płci, zrównoważonym rozwojem, redukcją ubóstwa, zdrowiem społeczeństwa, z włączeniem zdrowia oraz praw seksualnych i reprodukcyjnych. Kanada uznaje ważność wprowadzania podstawowych warunków do osiągnięcia celów milenijnego rozwoju (*Millennium Development Goals*). W czasie World Summit 2005 przywódcy państw potwierdzili swoje zdecydowanie, aby zrealizować założenia dotyczące poprawy stanu zdrowia ludności do 2015 oraz wypełnić cele ICPD przez powszechny dostęp do usług zdrowia reprodukcyjnego do roku 2015. Poważną troskę rządu Kanady stanowi pandemia HIV/AIDS.

Luca Dall'Oglio (*International Organization for Migration (IOM)*) podkreślał, że cele przyjęte na konferencji w Kairze pozostają dzisiaj ciągle aktualne. Sesja obecnej Komisji ma jednak wyjątkową okazję nie tylko odwoływania się do Programu Działania, ale także prezentowania nowych podejść, aby osiągnąć cele zapisane na Konferencji Kairskiej. Bardzo ważny jest dialog między państwami na płaszczyźnie ONZ. Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji (IOM) ustaliła plan dla bardziej spójnego dyskursu nt. polityki migracyjnej i lepszego zrozumienia migracji i migrantów. Inicjatywy te mają miejsce na poziomie regionalnym i globalnym, skupiając uwagę na szczególnych aspektach zagadnienia, włączając migrację zarobkową i wpływ na rozwój swojego kraju przesyłanych przez imigrantów pieniędzy.

Batool Shakoori (*United Nations Economic and Social Commission for Western Asia – ESCWA*) powiedział między innymi, że na początku lat dziewięćdziesiątych praca ECSWA ograniczała się do kilku nieplanowanych działań, które zostały podjęte po pierwszej wojnie w Zatoce Perskiej w związku z migracją w tym regionie. Później międzynarodowa migracja została całkowicie zintegrowana z programem

⁴ Statement by H.E. Ambassador Ileana Nunez Mordoche, Deputy Permanent Representative of Cuba to the United Nations.

pracy ESCWA. Mając świadomość, że korzyści ekonomiczne, społeczne i kulturowe muszą być rozpoznane w sposób skuteczniejszy, ESCWA intensywnie pracuje w swoim programie na rzecz głównych aspektów rozwojowych migracji międzynarodowej. Przede wszystkim zwiększa swoją współpracę z krajami arabskimi w celu umocnienia ich działań na rzecz strategicznego rozwoju, w przyjmowaniu nowych paradygmatów i wypracowywaniu spójnej międzynarodowej polityki migracyjnej.

Wykład pierwszego mówcy (keynote speaker), **Rity Süßmuth** (Ota University, Berlin), *Developing a Coherent Migration Policy: Germany and the European Union*, przedstawiał temat spójnej polityki migracyjnej na poziomie globalnym, włącznie z redukowaniem negatywnych konsekwencji migracji, maksymalizowaniem potencjału migracyjnego, uznawaniem integracji jako istotnej części migracji, wzmacnianiem władzy regionalnej i globalnej czy wzmacnianiem spójności polityki migracyjnej w UE. Rita Süßmuth twierdziła, że rządy w praktyce niewiele robią na rzecz formowania spójnej polityki migracyjnej. W polityce, którą prowadzą, jest wiele sprzeczności. Zadanie, jakie przed nimi stoi, to skupienie się na podstawowych wspólnych zasadach maksymalizowania korzyści płynących z migracji i redukcji skutków negatywnych. Cele indywidualne i narodowe polityki migracyjnej mają dużo ze sobą wspólnego zarówno w krajach wysyłających, jak i przyjmujących. Rządy muszą zdobyć się na głębsze zrozumienie migracji i współpracy na płaszczyźnie międzynarodowej. W tym miejscu mówczyni odwołała się do pozytywnych aspektów w dziedzinie współpracy między narodami, które wyrosły – jak to ujęła – na bazie strasznego i niewybaczalnego błędu niemieckiego i europejskiego, takiego jak: rasizm, prześladowania i masowe mordowanie mniejszości, które Rzesza Niemiecka narzuciła swoim sąsiadom i członkom własnego społeczeństwa⁵. W celu budowania spójnej polityki migracyjnej zaproponowała następujące podejścia: polityka migracyjna musi być spójna i jasna ze wspólnymi celami i wspólną wizją; żadne państwo nie jest zdolne prowadzić polityki migracyjnej samotnie; polityka musi uwzględniać rzeczywisty napływ migrantów; polityka migracyjna powinna iść w parze z polityką integracyjną, tworząc z nią jedną całość.

Rita Süßmuth bardzo mocno podkreślała nieuchronność otwarcia się Europy na imigrantów ze względu na starzenie się społeczeństwa i w związku z tym ubytku ludzi na rynku pracy. Powiedziała nawet, że Europa potrzebuje w tej chwili 20 mln rąk do pracy. Problemem Niemiec nie jest zbyt wielki napływ migrantów, ale ich integracja. W przeszłości przyjęto dużo niewykwalifikowanych osób, co też powoduje trudności integracyjne. Polityka spójna to możliwość edukacji i zatrudnienia imigrantów, status prawny i godne mieszkanie. Migracje powinny być wolne, a takie nie są, jeśli ludzie opuszczają kraj ze względu na ubóstwo w nim panujące. Ważną rzeczą jest umożliwienie przybyszom realizacji ich potencjału ludzkiego – zbyt dużo się go marnuje, kiedy ludzie nie pracują zgodnie ze swoim przygotowaniem zawodowym, ale wykonują fizyczne prace, bo np. nie znają języka. Polityka migracyjna nie powinna mieć charakteru polityki dla imigrantów, ale polityki prowadzonej wraz z nimi. Bardzo ważną rzeczą jest także poczucie imigrantów, że są życzliwie przyjmowani w danym społeczeństwie. Bez tego – jej zdaniem – nie może nastąpić integracja. Migracja jest inwestycją, która zwróci się dopiero w następnym pokoleniu.

Drugi mówca (keynote speaker), **Papa Owusu-Ankomah**, Minister of the Interior of Ghana, mówił na temat emigracji z Ghany (*Emigration from Ghana: A Motor or a Brake for Development*). Podkreślał on m.in. znaczenie przekazów pieniężnych wysyłanych przez 3 mln obywateli Ghany żyjących za granicą. Utrzymują oni ściśle więzy ze społecznością we własnym kraju, co często wyraża się zarówno w terminach ekonomicznych, jak i pozaekonomicznych. Regularne przekazy pieniężne są wykorzystywane przez rodziny i przyjaciół do zaspokajania bieżących potrzeb żywnościowych oraz spełniają bardzo ważną rolę w sytuacjach krytycznych, np. choroba czy śmierć w rodzinie. Poziom przekazów pieniężnych w 2005 r. był dużo wyższy niż pomoc zagraniczna, jaką kraj otrzymał, oraz dochody z eksportu kakao i złota, jak również całkowita wartość bezpośrednich zagranicznych inwestycji w kraju. Przysyłane pieniądze emigrantów stanowią ok. 15 procent PKB i przeszło 40 proc. całkowitego eksportu. Powyższe wartości wskazują, jak bardzo Ghana jest zależna od transferów pieniężnych z zagranicy. Ważną rolę w rozwoju kraju spełniają też powracający z zagranicy obywatele Ghany. Niektórzy z nich po powrocie inwestują w sektor formalny lub nieformalny, mały biznes, dokonują zmian w miejscach pracy, opierając się na

⁵ The desire to work together and the need to do so was a positive consequence of a horrific and inexcusable German and European failure: racism, persecution and the mass murder of minorities that the German Reich inflicted on its neighbours and on members of its own population.

doświadczeniach, które zdobyli za granicą. Jest to proces transferu kapitału finansowego, ludzkiego i społecznego, co można określić terminem „brain re-gain”, który sprzyja rozwojowi Ghany.

Bardzo ważnym zagadnieniem związanym z przekazami pieniężnymi jest redukcja kosztów ich transferu oraz wykorzystywanie na rzecz redukcji ubóstwa i modernizacji kraju. W tym celu konieczne jest przeprowadzenie reformy prawa z usunięciem utrudnień w legalnym transferze gotówki i przeciwdziałaniem „praniu brudnych pieniędzy”. Poważny odpływ migrantów wykwalifikowanych może być traktowany jako hamulec rozwoju („brake to development”), szczególnie jeśli dotyczy to tak ważnego sektora, jak zdrowie i edukacja. Rządy powinny obejmować swoją polityką także wspólnoty żyjące za granicą. Budowałoby to zaufanie między diasporą a państwem oraz wzmacniało powiązania między nimi. W celu osiągnięcia maksymalnych korzyści z emigracji rząd powinien wprowadzać ułatwienia w takich sferach, jak ustawodawstwo dotyczące obywatelstwa, umożliwiać uczestnictwo polityczne w wydarzeniach krajowych i zapobiegać drenażowi mózgów.

Badania nad drenażem mózgów dokonane przez Międzynarodowy Fundusz Walutowy (IMF) szacują, że do 1990 r. 15 proc. obywateli Ghany z wyższymi studiami (tertiary level) wyemigrowało do USA, a dalsze 10 procent do państw OECD. Inne badania wskazują, że przeszło 70 proc. imigrantów z Ghany w USA w 1990 r. miało ukończone wyższe studia (tertiary level), a tylko jeden procent miał za sobą jedynie pierwszy stopień edukacji lub nie miał wcale. System służby zdrowia w Ghanie doświadcza poważnego ubytku pracowników przez ich emigrację do USA, Wielkiej Brytanii, Południowej Afryki a także państw Zatoki Perskiej. Uważa się, że więcej doktorów z Ghany pracuje za granicą niż we własnej ojczyźnie.

W poprzedniej dekadzie Ghana utraciła 50 proc. pielęgniarek na rzecz Wielkiej Brytanii, USA i Kanady. Sytuacja w sektorze edukacji też jest alarmująca, szczególnie na trzecim poziomie, gdzie braku pracowników akademickich na niektórych Uniwersytetach spowodowały, iż uczą niedoświadczone i niewystarczająco przygotowane osoby o niskim morale. Podjęto szereg inicjatyw, aby ograniczyć dużą liczbę ludzi wykształconych i pracowników wykwalifikowanych opuszczających Ghane. Rząd stara się poprawić warunki pracy lekarzy, pielęgniarek i nauczycieli. Podnosi się pensje i wprowadza różne świadczenia w zakresie mieszkania i transportu. Kontakt z diasporą w Holandii i innych krajach UE pomaga skłonić do powrotu części osób, a także otwiera możliwości fachowego przygotowania młodych specjalistów w tych krajach.

Wang Guoqiang (Chiny) stwierdził m.in., że chociaż Chiny osiągnęły niski poziom dzietności, to ze względu na wielkość społeczeństwa liczba ludności w najbliższych dekadach będzie wciąż wzrastać od 8-10 mln rocznie. Chiny ciągle zmagają się z utrzymaniem niskiej płodności. Oprócz tego muszą podjąć wyzwania związane ze starzeniem się społeczeństwa, brakiem równowagi płci przy narodzinach, niską edukacją, złą kondycją zdrowotną, migracjami oraz nadmiarem rąk do pracy na terenach wiejskich. Niezmiernie zwiększyła się wymiana między Chińczykami a światem. Od 1978 do 2004 roku całkowita liczba młodych ludzi, która studiowała za granicą wyniosła prawie 815 tys. z czego prawie 200 tys. wróciło do kraju. W 2005 r. z Chin wyjechało do pracy ok. 274 tys. osób. Do końca 2005 r. całkowita liczba pracowników za granicą osiągnęła 565 tys. z wartościami kontraktów (contractual value) wynoszącymi 21,76 mld dolarów. Mimo tych znacznych osiągnięć ekonomicznych, Chiny pozostają największym na świecie krajem rozwijającym się, z największą populacją, z nierównościami i nierozwiniętą ekonomią. Na 1,3 mld ludności 500 mln stanowią pracownicy rolni. Obecnie 140 mln przeniosło się z wiosek do miast, nie mając pracy na wsi. Jedynym rozwiązaniem dla Chin to wspieranie koordynowanego rozwoju między obszarami miejskimi i wiejskimi.

Keren Leigh Davies (Australia) zwróciła uwagę na fakt, że ponad 40 proc. ludności Australii urodziło się poza krajem. Australia czerpie korzyści z migracji wprowadzającej różne kultury, talenty i doświadczenia. Podkreślając potrzebę spójnej polityki migracyjnej, dodała, że aby zarówno migranci, jak i państwo mogli zbierać korzyści z migracji, państwo musi być aktywne w zarządzaniu migracją. W skład zarządzania wchodzi pomoc w osiedleniu się, pomoc w wejściu na rynek pracy i integracja migrantów ze społeczeństwem, z uznaniem faktu, że należą oni także do swojej społeczności.

Carmen Maria Gallardo (Chairperson of the Commission on the Status of Women) podkreślała wagę zajmowania się przez Komisję Ludność i Rozwój migracjami i ich konsekwencjami. Komisja Statusu

Kobiet traktuje zagadnienia równości płci jako podstawę zrozumienia zarówno powodów, jak i konsekwencji międzynarodowej migracji.

Javier Loayza Barea (*Commission for Social Development*) zauważa, że migracje mają globalny wymiar Północ-Południe, ale także niezwykle istotny wymiar regionalny i indywidualny. Głównymi celami polityki migracyjnej powinno być udoskonalenie zarządzania ruchem migracyjnym, aby chronić migrantów i stworzyć ramy prawne. Bardzo ważne dla państw z punktu ekonomicznego są transfery pieniężne, ale należy pamiętać, że są one częścią dochodów osobistych i powinny być dokonywane w sposób łatwy przez imigrantów. Przyznał także, że drenaż mózgów jest poważnym problemem dla niektórych rozwijających się państw. Bardzo ważnym zagadnieniem dla polityki migracyjnej jest przygotowywanie na bieżąco danych na temat liczby migrantów i ich sytuacji. Wymaga to zaangażowania władz i innych podmiotów publicznych oraz prywatnych. Ponieważ migracja jest rezultatem różnic ekonomicznych, powinno się wziąć pod uwagę handel, zatrudnienie i możliwości zarobkowe państwa wysyłającego. Przejrzyste prawo i status, odpowiednia praca, dostęp do usług i świadczeń socjalnych są podstawowymi elementami dobrostanu i osobistego bezpieczeństwa imigrantów. Ochrona ich praw pozostaje czymś fundamentalnym i nie powinna być rozpatrywana w kategoriach kosztów. Musi być także wyeliminowana dyskryminacja, ksenofobia i rasizm. Sytuacja kobiet i dzieci wymaga określenia form współpracy.

John Bomet Serut (*Kenia*) powiedział, że międzynarodowa emigracja z Kenii sięga poziomu poniżej 2 procent całej populacji. Główną troskę rządu stanowi emigracja przygotowanych zawodowo osób do państw z wysokimi zarobkami (włącznie z Afryką Południową), drenaż mózgów i uchodźcy z państw sąsiednich. Zawirowania polityczne i konflikty etniczne w krajach sąsiednich przyczyniają się do przybywania uchodźców do Kenii.

Emigranci z Kenii to przede wszystkim studenci przebywający w USA, robotnicy wykwalifikowani, uchodźcy i zwycięscy loterii wizowej. Jeśli chodzi o przekazy pieniężne, to w 2005 r. Kenijczycy będący za granicą przysłali do kraju ok. 684 mln dolarów. Kenia uczyniła duży postęp w podejmowaniu wyzwań migracji międzynarodowej, włącznie ze stworzeniem Ministerstwa ds. Imigracji i Rejestracji Osób (*The Ministry of Immigration and Registration of Persons*). Rząd także przygotowuje programy osiedlania, włącznie z przydziałem ziemi oraz zapewnieniem bezpieczeństwa i podstawowych usług dla uchodźców.

Tomas M. Osias (*Filipiny*) powiedział, że filipińscy migranci zarobkowi uznawani są za „niepisanych bohaterów” ze względu na przyczynianie się do rozwoju kraju. Wg ocen ONZ kwoty przekazów pieniężnych w 2005 r. płynących do Filipin osiągnęły wartość 11,6 mld dolarów, co stanowi potężny zastrzyk dla filipińskiej ekonomii, odpowiadając 18 procentom PNB. Jednak od 1994 r. ok. 100 tys. specjalistów ze służby zdrowia opuściło kraj, aby pracować za granicą. Stwierdził także, że Filipiny są zatroskane wzrostem feminizacji emigracji zarobkowej, ze względu na większą podatność kobiet na eksploatację i wykorzystywanie. Chociaż migracja zarobkowa pomaga ekonomicznie rodzinom, to jednak trzeba widzieć także drugą stronę tego zjawiska. Długotrwała separacja sprzyja rozbijaniu rodzin, źle wpływa na wychowywanie dzieci, powoduje rozwój „kultury konsumizmu”.

Werner Haug (*Szwajcaria*) powiedział, że Konferencja Kairska była pierwszą globalną konferencją, która traktowała migracje jako raczej siłę rozwoju niż hamowanie, a Program Działania ICPD pozostaje wysoce aktualny. Szwajcaria jest ważnym krajem migracji, biorąc pod uwagę czerpanie z niej widzialnych korzyści w postaci wzrostu ekonomicznego i zamożności. Prawie jedna czwarta ludności Szwajcarii urodziła się za granicą. Ok. 11 procent otrzymało obywatelstwo, a 9 procent ma obywatelstwo podwójne. Od 1999 r. głównym czynnikiem wzrostu ludności jest migracja, chociaż większość migrantów nie jest na stałe. Napływ młodych imigrantów i wyjazdy starszych wywierają hamujący wpływ na proces starzenia się szwajcarskiego społeczeństwa. Od końca lat 90. wprowadzenie wolnego przepływu osób między Szwajcarią a UE spowodowało znaczny wzrost wysoko wykwalifikowanych imigrantów, podczas gdy obniżyła się liczba innych imigrantów. Niemniej jednak udział imigrantów z krajów rozwijających się osiągnął 17 proc. w 2004 r. Liczba starających się o azyl obniżyła się z 40 tys. rocznie w połowie lat dziewięćdziesiątych do ok. 10 tys. rocznie 2005 r. Co więcej wzrósł też poziom przygotowania zawodowego imigrantów. Obecnie 50 proc. wszystkich przybywających stanowią wysoce wykwalifikowani migranci, głównie z krajów rozwijających się. Integracja imigrantów, którzy przebywają dłuższy czas

w Szwajcarii, wydaje się przebiegać prawidłowo. Szwajcaria zmieniła ostatnio swoje prawo, aby umocnić politykę integracyjną. Niemniej jednak różnice kulturowe pozostają zagadnieniem, które wzywa do przyjęcia instytucyjnego i prawnego systemu zapobiegającego dyskryminacji i rasizmowi, zabezpieczającego prawa człowieka i zawierającego szacunek dla różnorodności. Państwo ma wieloletnie strategie skierowane na migrację i zdrowie, ze szczególnym uwzględnieniem kulturowo wrażliwych usług zdrowotnych włącznie ze zdrowiem seksualnym i reprodukcyjnym, zapobieganiem HIV/AIDS i wspieraniem ofiar złego traktowania.

Naoko Yamamoto (Japonia) powiedział, że przed II Wojną Światową i krótko po niej wielu Japończyków emigrowało za granicę, a szczególnie do Azji centralnej i południowej. Obecnie Japonia stała się krajem przyjmującym migrantów. Zbiega się to ze spadkiem urodzeń i starzeniem się społeczeństwa. W 2000 r. ludność Japonii wynosiła ok. 127 mln, ok. 17,4 proc. było w wieku powyżej 65 lat. Oczekuje się, że do 2050 r. ludność Japonii zmniejszy się do 100 mln, natomiast liczba osób starszych podwoi się. Biorąc pod uwagę te trendy, rząd Japonii zaprasza wykwalifikowanych pracowników w oparciu o przyjętą w 1999 r. strategię zatrudnienia. Wywiązując się z zadeklarowanej pomocy na rzecz państw rozwijających się (ODA) i przez wkład na rzecz Human Security Trust Fund, Japonia wspiera wysiłki państw rozwijających się – szczególnie w Azji, mających na celu zapobieganie handlowi ludźmi i świadczenie pomocy jego ofiarom.

Samuel O. Outlule (Botswana) stwierdził, że związek między migracją a rozwojem jest jednym z głównych problemów, przed jakimi stoi społeczność międzynarodowa. Żaden z krajów nie może radzić sobie ze zróżnicowaną międzynarodową migracją samotnie. Ponieważ liczba migrantów rośnie, istnieje potrzeba wszechstronnego globalnego podejścia do ułatwienia międzynarodowej współpracy. Istnieją pozytywne i negatywne wymiary migracji. Botswana (1,7 mln osób) jest krajem przyjmującym zarówno migrantów legalnych, jak i nielegalnych. Nauczyciele imigranci przygotowują uczniów w różnych obszarach wiedzy i praktyki włącznie z uczeniem planowania, formowaniem polityki i jej implementacją. Imigranci także dokonują inwestycji w kraju, tworząc miejsca pracy. Zgodnie ze spisem powszechnym ok. 1,7 proc. obywateli żyje za granicami kraju, większość z nich w Południowej Afryce, pracując w kopalniach. Botswana jest jednym z państw najbardziej dotkniętych przez epidemię HIV/AIDS. Problem dodatkowo zwiększa emigracja pracowników służby zdrowia, którzy zostali wykształceni przy pomocy środków krajowych. Jego zdaniem jest to powszechny, palący problem krajów rozwijających się, który musi rozwiązać wspólnota międzynarodowa z poczuciem pilności i odpowiedzialności.

Carmen Maria Gallardo (El Salvador) podała, że 20 procent obywateli Salwadoru w wieku powyżej 20 lat opuściło kraj. Kobiety zajmują pierwszorzędne miejsce w migracji, dlatego na nich powinna być też mocno zwrócona uwaga w programach i polityce. Ekonomiczne skutki migracji nie ograniczają się jedynie do przekazów pieniężnych. Migranci utrzymują związki z krajem pochodzenia i korzystają z nowoczesnych usług komunikacyjnych, aby być w kontakcie ze swoją rodziną. Migranci mają wpływ na czynniki polityczne, ekonomiczne i społeczne. W 2004 r. rząd powołał wiceministra odpowiedzialnego za obywateli za granicą.

Według **Jean-Marc Hoscheit (Luksemburg)** obecnie 43 proc. ludności mieszkającej w kraju nie jest narodowości luksemburskiej. Rozwój Luksemburga zachęca do przybycia migrantów z całego świata. Migranci wzbogacają kraj na wiele sposobów, włącznie z modernizacją i tworzeniem wielu różnych kultur żyjących wokół siebie. Podnoszą jego zamożność. Codziennosc życia imigrantów nie jest jednak łatwa. Wielu młodych ludzi opuściło swój kraj, ponieważ nie wystarczały im szanse, jakie dawała im własna ojczyzna. Polityka imigracyjna może rozwiązywać częściowo problemy ludzi opuszczających swoje miejsce zamieszkania, ale dopiero pomoc rozwojowa i likwidowanie ubóstwa mogą odgrywać kluczową rolę w poprawie ich losu. Kiedy zlikwiduje się ubóstwo, ustaną przyczyny emigracji. Luksemburg stara się pomagać w rozwiązywaniu problemów imigrantów i krajów pochodzenia.

Joao Salgueiro (Portugalia) stwierdził, że jego kraj przyjął ustalenia dotyczące polityki imigracyjnej, które skupiają się na trzech elementach: integracja, inspekcja i regulacja. Przyznanie prawa wjazdu powinno mieć powiązanie z działaniami integracyjnymi, które pomagają migrantom i ich rodzinom unikać

pułapek, które mogły prowadzić do wykluczenia społecznego. Działania te powinny służyć równemu traktowaniu i zapewniać ochronę prawną, szczególnie w takich obszarach, jak opieka zdrowotna, edukacja i zatrudnienie. Migranci chcą pomagać też swoim krajom, dlatego system integracji ze społeczeństwem goszczącym powinien to uwzględniać. Portugalia zachęca do tworzenia stowarzyszeń imigranckich i promuje wysiłki na rzecz świadomości wspierania programów rozwojowych w krajach pochodzenia.

Abdellah Benmellouk (Maroko) powiedział, że nikt nie kwestionuje pozytywnego wpływu migracji na rozwój ekonomiczny. Zagraniczni pracownicy są potrzebni w wielu krajach, aby osiągnąć społeczno-ekonomiczną równowagę. Podczas gdy migracja jako taka ma pozytywne skutki, to wzrost migracji stawia szereg wyzwań, takich jak ochrona migrantów, drenaż mózgów itp. Migracje są naturalnym fenomenem, który nie powinien być odbierany jako zagrożenie, ale jako źródło ubogacenia. Maroko stało się także krajem tranzytowym i krajem imigracji, szczególnie z krajów Afryki Subsaharyjskiej. Chociaż kraj podejmuje wysiłki, aby przeciwdziałać nielegalnej imigracji, wysiłki te nie przyniosą rezultatu bez skutecznego podejścia regionalnego i współpracy na płaszczyźnie międzynarodowej. Należy ukazywać głębsze przyczyny migracji. Implementacja dialogu między krajami pochodzenia, tranzytu i krajów przyjmujących jest niezbędna do dokonania trwałych rozwiązań i wykorzystywania migracji do rozwoju. Wprowadzenie społeczno-ekonomicznych rozwiązań na rzecz zatrudnienia przyczyni się do zwalczania nielegalnej imigracji. Afryka potrzebuje międzynarodowej pomocy i współpracy.

Mirjana Mladineo (Chorwacja) stwierdziła, że jej kraj uczynił pierwszy krok na drodze do spójnej polityki migracyjnej. Strategia ta przewiduje przystosowanie własnego ustawodawstwa do ustawodawstwa unijnego. Chorwacja prowadzi politykę migracyjną opartą o zasadę wolności przepływu osób, solidarności i humanizmu, mając w świadomości, że migracja ma pozytywny wpływ na rozwój ekonomiczny i społeczny. Państwo stara się zharmonizować migracje zgodnie z potrzebami rynku pracy przez stymulowanie do powrotu chorwackiej diaspory i umożliwienie łączenia się z rodziną obywateli chorwackich za granicą i imigrantom w Chorwacji.

Sumarjati Arjoso (Indonezja) podał, że pracownicy z Indonezji przebywają w 19 krajach Azji i Pacyfiku, Środkowego Wschodu, Ameryki Północnej i Europy (ok. 1 mln ludzi). Przesyłane do kraju kwoty pieniężne wynoszą rocznie ok. 5,49 mld dolarów, co stanowi 0,75 procent PKB, przyczyniając się do rozwoju ekonomii. Ale pracownicy Indonezji często wyjeżdżają z kraju bez dostatecznej informacji na temat procesu migracyjnego. Na skutek tego wielu przybywa do kraju docelowego jako imigranci nielegalni i doświadczają tam niesprawiedliwego traktowania w pracy, narażając się na deportację. Wiele pracowników doświadcza przemocy fizycznej, psychicznej czy wykorzystywania seksualnego, jak również poniżającego traktowania przez pracodawców lub społeczeństwo. Rząd Indonezji zastanawia się nad systemem wsparcia emigrantów przebywających w celach zarobkowych w innych państwach.

Zdaniem delegacji Indonezji bardzo ważna jest współpraca międzyrządowa w regionie. Indonezja ma na swoim koncie pewne istotne inicjatywy regionalne, włącznie z hamowaniem przemytu i handlu ludźmi. Na koniec swego wystąpienia delegat stwierdził, że migracje powinny mieć charakter wyboru a nie konieczności.

Olga Antonova (Federacja Rosyjska) powiedziała, że ogólnie w polityce migracyjnej jej kraju chodzi o zwiększenie atrakcyjności Rosji dla migrantów i zmniejszenie emigracji z Rosji. Innymi ważnymi celami jest stworzenie odpowiednich warunków dla imigrantów, walka z imigracją nielegalną i kontynuacja rozwoju prawa, włącznie ze skracaniem czasu wymaganego na otrzymanie obywatelstwa rosyjskiego. Rząd rosyjski ustanowił nowe zasady wydawania zezwoleń na pracę z myślą o pracodawcach zatrudniających zagranicznych pracowników. W 2005 r. wydano ponad 400 tys. nowych zezwoleń na pracę, a ok. 700 tys. pracowników ma już takie pozwolenia. Rosja jest głównym źródłem przekazów pieniężnych do Wspólnoty Niepodległych Państw – szacuje się je na 1 mld lub 20 do 30 procent PKB tych państw. Gros tych pieniędzy jest wywożonych z Rosji nielegalnie. Niezwykle wielki rynek szarej strefy (grey market cash) jest zagrożeniem stabilności kraju.

Piragibe Tarrago (Brazylia) powiedział, że jego kraj działa zgodnie z przekonaniem, że niezależnie od indywidualnego statusu migranta państwo, w którym on pracuje, powinno zapewnić mu minimalne

standardy międzynarodowe. Brazylia także zaczęła wprowadzać konsularną rejestrację obywateli brazylijskich mieszkających za granicą z inspiracji udanej inicjatywy rządu meksykańskiego. Brazylia pracuje również nad redukcją kosztów przekazów pieniężnych, ułatwiając przepływ pieniędzy do kraju i tworząc możliwości dla rozwoju krajowych inwestycji przez ich prawnych odbiorców. Niektóre brazylijskie banki szukają sposobów ułatwienia przekazu pieniędzy i polepszenia dostępu ubogich rodzin do finansowych usług w kraju. Imigranci, zarówno niskokwalifikowani, jak i wysoce wykwalifikowani, przyczyniają się znacznie – jego zdaniem – do rozwoju kraju goszczącego.

Shahzad Shaikh (Pakistan) podkreślił, że różnice ekonomiczne i nierówności społeczne skłaniają ludzi do opuszczania własnego państwa. Władze i sektor prywatny powinny tworzyć migracyjne programy, jako sposoby radzenia sobie z potrzebami ekonomicznymi krajów wysyłających i przyjmujących, i zwalczać nielegalną migrację. Przygotowanie kanałów dla legalnej migracji może pomóc maksymalizować wpływ migracji na rozwój zarówno krajów wysyłających, jak i przyjmujących. Przyczynia się to także do redukcji handlu ludźmi i naruszenia praw migrantów. Międzynarodowe ustawodawstwo dotyczących praw człowieka wymaga również spójności. Obecne instrumenty międzynarodowe podejmujące zagadnienie migracji mają charakter fragmentaryczny. Ważną sprawą stanowi ułatwienie przepływu przekazów pieniężnych od imigrantów do ich rodzin w krajach pochodzenia. Są one na pewno ważne dla ekonomii kraju, ale nie mogą być traktowane przez państwa bogate jako wypełnienie zobowiązań dotyczących pomocy rozwojowej (ODA). Jego zdaniem brak spójnej polityki migracyjnej podkopują zdolności wspólnoty międzynarodowej do radzenia sobie z problemami migracji.

Javier Loayza Barea (Boliwia) podkreślił niezwykle ważność przekazów pieniężnych dla rozwoju społecznego i ekonomicznego, ale zwracał też uwagę na fakt, że są one częścią osobistego dochodu. Przekazy pieniężne muszą być dokonywane w sposób łatwy i tani przez samych imigrantów. Dla niektórych państw drenaż mózgow stanowi poważny problem, nie wszystkie bowiem kraje czerpią korzyści z tego zjawiska. Jeśli migracja międzynarodowa była na początku traktowana jako rezultat różnic w zarobkach i zasobach między krajami i regionami, obecnie trzeba także brać pod uwagę skutki międzynarodowych: ekonomii, handlu, trendów finansowych i polityki zatrudnienia. Podkreślał także konieczność zapewnienia imigrantom ochrony przez odpowiednio przygotowane prawo, godną pracę i zarobki oraz dostęp do usług socjalnych i świadczeń. Bezpieczeństwo socjalne jest kluczowym elementem ich integracji. Ochrona ich praw jest czymś fundamentalnym i nie może być rozpatrywana przez pryzmat kosztów, ale raczej budowania pokojowego i harmonijnego społeczeństwa światowego. Powinna być konsekwentnie eliminowana jakakolwiek eksploatacja imigrantów, dyskryminacja, ksenofobia i rasizm.

Trzeci dzień obrad (sesja 5, sesja 6) – 5.04.06

W czasie obrad sesji 5. i 6. kontynuowano wystąpienia w zakresie punktu 4. programu konferencji *Debata generalna – doświadczenia krajowe w temacie: migracje międzynarodowe i rozwój*. Na sesji 5. przedstawił stanowisko Polski w zakresie migracji Przewodniczący Delegacji Polskiej na 39. Sesję, Kazimierz Kuberski, Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej. W tym dniu obrad prezentowali swoje wystąpienia dwaj zaproszeni wykładowcy: Margarita Escobar i J. Edward Taylor.

Nury Bzan de Senes (Urugwaj) stwierdziła, że tożsamość jej kraju opiera się na fenomenie migracji międzynarodowych. W ostatnich dziesięcioleciach Urugwaj stał się państwem wysyłającym, co zrodziło konieczność poszukiwania rozwiązań zapewniających prawa ich obywateli za granicą. Rozwiązań, które, biorąc pod uwagę bezpieczeństwo, gwarantują pełne respektowanie uprawnień pracowniczych oraz wartości istotne dla jej kraju. Urugwaj propaguje stosowanie praw człowieka wobec migrantów i ich rodzin, a w szczególności upowszechnianie konwencji międzynarodowych i wyników konferencji międzynarodowych, które zawierają wyraźne odniesienie do potrzeby respektowania praw migrantów. Potrzebna jest zatem pogłębiona współpraca międzynarodowa w zwalczaniu plagi handlu ludźmi i współczesnych form niewolnictwa. Zwróciła uwagę na rosnące znaczenie kwestii płci w przepisach prawnych zarówno krajowych, jak i międzynarodowych oraz kwestii przekazów pieniężnych migrantów, które często – z powodu ich skali – postrzegane są jedynie w wymiarze ekonomicznym, a powinien być także dostrzegany kontekst

społeczny. Podkreśliła także wagę organizacji migrantów jako pośredników w dialogu z państwem przyjmującym.

Biorąc pod uwagę konieczność respektowania zobowiązań międzynarodowych w zakresie praw człowieka, podstawowym obowiązkiem rządów jest ratyfikacja międzynarodowych instrumentów prawnych oraz ich właściwa implementacja do prawa krajowego. Społeczność międzynarodowa, jak i społeczeństwo obywatelskie odgrywają zasadniczą rolę w promowaniu i ochronie praw migrantów. Urugwaj w wymiarze regionalnym inicjował prace w ramach Mercosur oraz Południowo-Afrykańskiej Konferencji w sprawie Migracji. Zadaniem Komisji jest stworzenie takich instrumentów, które będą wkładem w dalszą dyskusję nt. migracji.

M. Butor (*Francja*) w swoim wystąpieniu podkreślił, że migracje są zjawiskiem znanym od zarania ludzkości i należy je postrzegać zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i zbiorowym. Problemem jest brak danych w zakresie zarówno skali imigracji, jak i przekazów pieniężnych. Z tego powodu, a także z powodu zmienności sytuacji, ważne jest wypracowanie elastycznych rozwiązań. Francja jest dla wielu migrantów, a także poszukujących azylu i ich rodzin, państwem docelowym, dlatego też dla zapewnienia lepszego obrazu przepływów migracyjnych regularnie publikuje statystyki w tym zakresie, a w ostatnim okresie przyjęła tzw. kontrakt dla integracji imigrantów. Francja wdraża także Program Działań Konferencji Kairskiej. Migracje właściwie zarządzane są konieczne dla wszystkich rozwiniętych krajów. Wyzwaniem jest promowanie i wzmacnianie wpływu migracji w państwach pochodzenia i tranzytu. Polityka migracyjna musi być elementem spójnej globalnej „logiki”. Kształcenie migrantów w państwach rozwiniętych powinno ułatwiać im wykorzystanie ich potencjału po powrocie do krajów pochodzenia. Stosownego wachlarza rozwiązań wymaga kwestia przekazów pieniężnych. Francja jest pionierem w zakresie współpracy w zakresie włączania imigrantów przebywających we Francji w realizację projektów w państwach ich pochodzenia; pierwszymi przykładami była współpraca z Mali i Maroko.

Nan Kennelly (*USA*) rozpoczęła swoją wypowiedź od odniesienia do jednego z wystąpień poprzedniego dnia, które miało charakter czysto polityczny i dotyczyło stosunków dwustronnych, podczas gdy Komisja nie jest, zdaniem przedstawicielki USA, właściwym forum do omawiania problemów dwustronnych.

Stany Zjednoczone są państwem imigrantów. Według szacunków amerykańskich prawie jedna czwarta z około 200 milionów migrantów całego świata żyje obecnie w Ameryce Północnej. Raport Sekretarza Generalnego wskazuje, że co piąty migrant mieszka w USA. Imigracja właśnie spowodowała wykształcenie społeczeństwa zróżnicowanego i wielokulturowego. Wielu czołowych Amerykanów, także członków Kongresu, to imigranci lub dzieci imigrantów. Otwartość Ameryki wynika nie tylko z tradycji, ale jest także jedną z fundamentalnych zasad demokracji. Będąc państwem opierającym się na imigracji, USA ma bogate doświadczenie w zakresie wyzwań związanych z tym zjawiskiem. Maksymalizacja korzyści z niego wynikających może być osiągnięta tylko, jeśli migracja jest legalna i właściwie zarządzana. Przedmiotem niepokoju pozostaje nadal migracją nielegalną, która naraża migrantów, a zwłaszcza kobiety i dzieci, na ryzyko wykorzystania lub oszustwa, co stawia ich w niekorzystnym położeniu. Wysiłki USA koncentrują się nadal na ochronie praw człowieka i zwalczaniu handlu ludźmi, potępiają przejawy rasizmu, dyskryminacji i ksenofobii oraz innej nietolerancji wobec migrantów. Do priorytetów należy ochrona tych, którzy czują się prześladowani – obowiązuje zatem sprawna procedura azylowa i USA pozostaje otwarte na uchodźców (od 1975 r. osiedliło się tam ponad 2,5 mln uchodźców).

Kennelly podkreśliła w wypowiedzi, że USA stale dostosowuje rozwiązania prawne i procedury dotyczące migracji tak, aby zapewnić odpowiednie traktowanie migrantów oraz ich integrację ze społeczeństwem. Zadania z zakresu integracji cudzoziemców wykonują zarówno administracja na wszystkich szczeblach, jak i organizacje społeczne lub grupy wyznaniowe. Szczególna uwaga skupiona jest na edukacji dzieci imigrantów oraz kwestii łączenia rodzin. W 2004 r. ok. 80 proc. z 950 tys. osób, które otrzymały prawo stałego pobytu, to członkowie rodzin. Wszyscy legalnie przebywający z zamiarem stałego pobytu imigranci mają swobodny dostęp do amerykańskiego rynku pracy i podlegają takiej samej ochronie, jak obywatele amerykańscy. Częstą formą realizacji marzeń o finansowej stabilności jest także droga małej i średniej przedsiębiorczości. Ponadto w USA obowiązuje szeroki wachlarz różnych rozwiązań dla pracowników tymczasowych, z których także mogą korzystać imigranci. Działania wspierające sukces imigrantów w USA, a jednocześnie realizujące założenia amerykańskiej wizji kraju imigrantów, należą także

do zadań rządu federalnego, w ramach którego od maja 2003 r. funkcjonuje specjalne biuro (Biuro ds. Obywatelstwa USA i Imigracji w Departamencie Bezpieczeństwa Wewnętrznego).

Torill Wanvik (*Norwegia*) przypomniał Deklarację Milenijną ONZ, która wskazuje globalizację jako jedno z głównych wyzwań współczesności i podkreśla nierówny podział kosztów i korzyści, ryzyka i szans – co jest najbardziej widoczne na rynku pracy. Norwegia znajduje się właśnie w fazie wypracowywania elastycznych rozwiązań instrumentów rynku pracy, wśród których znajdują się także te dotyczące migrantów, w szczególności zaś z obszarów dotkniętych konfliktami. Mówca poruszył także kwestię migrujących kobiet, wskazując na ich rosnący udział w migracjach, wpływ na społeczności w państwie pochodzenia oraz wysoki stopień zagrożenia w kontekście handlu ludźmi. Zasadniczym instrumentem walki z nadużyciami w tym zakresie powinny być działania prewencyjne, kluczowa jest także realizacja Milenijnych Celów Rozwoju. W tym kontekście rząd norweski koncentruje się na sprawnym wykryciu i oskarżeniu przemytników oraz jednoczesnej ochronie ofiar. Problemy handlu ludźmi nie mogą być jednak skutecznie rozwiązane bez współpracy międzynarodowej – wzywa zatem państwa, które jeszcze tego nie zrobiły, do ratyfikowania Protokołu w sprawie prewencji, zahamowania i penalizacji handlu ludźmi, zwłaszcza kobiet i dzieci.

W kontekście realizacji Programu Działania Konferencji Kairskiej wyzwanie stanowi negatywny wpływ migracji na publiczne systemy opieki zdrowotnej i dostępność wysoko wykwalifikowanego personelu służby zdrowia w krajach rozwijających się. Ograniczenia migracji w tym sektorze nie stanowią skutecznego rozwiązania. Konieczne jest zintegrowane podejście wyrażające się w odpowiednim kształtowaniu polityki rynku pracy, kształcenia i edukacji oraz rozwiązań podatkowych.

Ajai Malhorta (*Indie*) podkreślił, że migracje stanowią niezbędny element ludzkości. Indie są państwem pochodzenia, tranzytowym i docelowym. Szacuje się, że aktualnie żyje tam około 20 milionów migrantów, w tym także nielegalnych, którzy przybywają jako studenci czy handlowcy. Emigrujący z Indii w drugiej połowie dwudziestego wieku to przede wszystkim lekarze, inżynierowie i kadra zarządzająca, a w ostatnim okresie także informatycy. Aktualnie ok. 20 milionów osób pochodzenia indyjskiego żyje poza granicami kraju. Indie nie stosują ograniczeń w zakresie emigracji, szanując prawo własnych obywateli dokonywania wyboru w tym zakresie, poszukiwania poprawy warunków życia, podniesienia kwalifikacji i rozwoju zawodowego. Zjawisko drenażu mózgow w wyniku migracji może mieć także ogólną wartość dodaną; Indie mają pozytywne doświadczenia w tym zakresie w szczególności w sektorze informatycznym, gdzie masowe migracje wysokiej klasy specjalistów przyczyniły się do rozwoju eksportu usług w tym zakresie. Kraje pochodzenia mogą korzystać dzięki powracającym migracjom, jeśli – także we współpracy z państwami docelowymi – stworzą sprzyjające powrotom rozwiązania, np. poprzez system pozwoleń na pracę umożliwiających czasową nieobecność czy dopuszczanie podwójnego obywatelstwa.

W ostatnim czasie rośnie skala przekazów pieniężnych przesyłanych do Indii przez ok. 5 mln pracujących z granicą emigrantów (z 13 mld USD 2 2001 do 21,7 mld w 2005). Indie znajdują się na liście państw otrzymujących najwięcej przekazów od imigrantów kanałami formalnymi w wyniku zmian technologii informatycznych, które dokonały się w latach dziewięćdziesiątych, a także przyspieszenia szybkości przekazów i obniżenia ich kosztów. Reasumując, zdaniem Indii migracje, będąc zjawiskiem złożonym, przysparzają korzyści gospodarczych obu stronom zarówno państwom wysyłającym, jak i przyjmującym.

Kazimierz Kuberski (*Polska*) w swoim wystąpieniu scharakteryzował sytuację migracyjną Polski ze szczególnym akcentem na okres transformacji społeczno-systemowej, której podlega kraj⁶. Poinformował, że Polska pozostaje krajem o ujemnym saldzie migracji, jednak w 2004 odnotowano najwyższą od 1960 r. migrację do Polski oraz najniższą od 1993 r. emigrację z Polski. Główne kierunki emigracji Polaków na pobyt stały to: Niemcy, Stany Zjednoczone i Kanada. Ważnymi krajami emigracji na pobyt stały są również: Austria, Francja, Wielka Brytania, Australia i Włochy. W ostatnich latach, zwłaszcza po 1 maja 2004 r., tj. od czasu przystąpienia Polski do UE, zmniejsza się emigracja do Kanady i Australii, rośnie emigracja do krajów europejskich – Wielkiej Brytanii i Holandii. Jednak nie przybiera skali masowej i w

⁶ Pełny tekst wystąpienia zamieszcza załącznik nr 1 do niniejszego wystąpienia.

przeważającej mierze ma ona charakter sezonowy. Liberalizacja zasad dostępu do rynków pracy państw UE przyczyniła się do legalizacji statusu wielu osób obecnych na tych rynkach już przed rozszerzeniem UE.

Od początku lat 90. z każdym rokiem obserwuje się wzrastającą liczbę cudzoziemców przybywających do Polski. Po przystąpieniu do Unii Europejskiej Polska stała się jeszcze bardziej atrakcyjnym krajem dla imigrantów. Mimo rosnącego zainteresowania polskim rynkiem pracy, cudzoziemcy nie stanowią aktualnie grupy problemowej. Wypełniają oni luki istniejące na lokalnym rynku pracy w branżach i zawodach, w których brak jest zainteresowania wśród obywateli polskich. Można odnaleźć tu analogię w odniesieniu do Polaków zatrudnionych za granicą. Postrzegane w ten sposób zjawisko należy oceniać pozytywnie jako formę racjonalnego wykorzystania europejskich i międzynarodowych zasobów pracy.

Polska znajduje się na etapie formułowania poszczególnych aspektów polityki migracyjnej. Procesy powszechnej globalizacji wpływające na procesy migracyjne będą oddziaływać także na migracje w Polsce. Historia pokazuje, że Polacy są uczestnikami tych procesów. Akcesja do UE włączyła Polskę w jeszcze większym stopniu w światowy, przede wszystkim europejski, system migracyjny.

Rita Kazlavskiene (*Litwa*) wskazała na współzależności między migracjami międzynarodowymi a rozwojem. Litwa doświadczyła obu kierunków migracji; ok. 9% Litwinów emigrowało w ciągu ostatnich 15 lat. Migracja wpływa zarówno na zmniejszenie stopy bezrobocia, jak i zwiększenie wynagrodzeń. Dostrzegalne jest zwiększone zainteresowanie przedsiębiorców zatrudnianiem cudzoziemców. Jednocześnie poprawa warunków pracy na Litwie stanowi zachętę do powrotów do kraju dla migrujących Litwinów. Konieczne jest zatem zintegrowane podejście do kwestii migracji – należy jednak pamiętać, że nie ma uniwersalnych rozwiązań problemów migracyjnych.

Kolejnym mówcą (keynote speaker) była **Margarita Escobar**, Wiceminister Spraw Zagranicznych ds. Salwadorczyków Żyjących Za Granicą. Poinformowała, że jedna czwarta Salwadorczyków żyje poza granicami kraju, co wymaga podejścia strategicznego ds. migracji i dostrzeżenia nie tylko ekonomicznych, ale także społecznych aspektów i to zarówno w wymiarze narodu, jak i poszczególnych jednostek. Wskazała na kluczowe znaczenie przekazów pieniężnych migrantów, które stanowią ok. 17 proc. dochodu narodowego brutto Salwadoru. Omówiła zróżnicowane czynniki wypychające i poinformowała, że największe skupiska migrantów z Salwadoru notuje się w USA, ale także w Kanadzie, Australii, Szwecji i we Włoszech. Migracje mają wieloaspektowe skutki; także społeczne (wpływają zarówno na relacje interpersonalne, zmianę gustów i zainteresowań, więzi i wzorce rodzinne, specyficzne więzi społeczności migrantów za granicą). Rozwój technologii, środków komunikacji i transportu jest wzajemnie powiązany ze migracjami. Stworzenie polityki migracyjnej przez rząd nie jest zadaniem łatwym. Wpływy z przekazów nie mogą zastępować innych instrumentów finansowania rozwoju edukacji i technologii. W centrum zainteresowania rządu musi być migrant. Jednym z najistotniejszych zadań wg Escobar jest zatem działanie na rzecz interesów Salwadorczyków za granicą, budowanie więzi z krajem, także poprzez projekty wzmacniające i chroniące ich tożsamość narodową. Ważne jest również badanie sytuacji drugiego i trzeciego pokolenia emigrantów. Do podstawowych założeń polityki migracyjnej Salwadoru należą: ochrona praw człowieka, stabilne rozwiązania prawne, ułatwianie przekazów pieniężnych, pomoc socjalna i humanitarna, integracja ekonomiczna, sieć placówek konsularnych, wzmacnianie tożsamości narodowej oraz kontakty ze skupiskami emigrantów. Istotne znaczenie ma wspieranie organizacji społecznych i gospodarczych Salwadorczyków za granicą. W wymiarze współpracy międzynarodowej obok porozumień o wolnym handlu zasadnicze znaczenie ma także współpraca w dziedzinie edukacji, kształcenia zawodowego oraz technologii.

Drugim mówcą w tym dniu obrad 39. Sesji (keynote speaker) był **J. Edward Taylor**, Profesor Uniwersytetu Kalifornijskiego w Davis, który przedstawił wykład pt. *Migracje międzynarodowe i rozwój gospodarczy: wyzwania i polityki dla państw rozwijających się*. Swoją prezentację zaczął od stwierdzenia, że migracje nie są ani panaceum, ani zagrożeniem dla rozwoju. Zasadniczą kwestią jest, jak rządy poszczególnych państw mogą wykorzystać migracje transnarodowe jako narzędzie rozwoju. Przedstawił lekcję z doświadczeń migracyjnych ostatnich trzech dekad: błędem są próby zatrzymania ludzi w rolnictwie. Wzrost dochodów nie powstrzyma ludzi przed migracją, przeciwnie może on być czynnikiem wzmacniającym mobilność (ze wsi do miast, a następnie za granicę). Integracja gospodarcza nie redukuje

skali przepływów migracyjnych. Sieci migracyjne są motorem migracji. Istotne znaczenie ma sposób wykorzystania wpływów z emigracji. Najczęściej są one wydatkowane na bieżącą konsumpcję. Wyzwaniem dla polityków jest stwarzanie zachęt do powrotu i inwestowania w kraju; także poprzez stabilizację sytuacji gospodarczej w kraju. Ważne jest także tworzenie przyjaznego środowiska, poprzez poprawę infrastruktury komunikacyjnej, wspieranie mikropożyczek i inwestowanie w szkolnictwo. Należy jednak pamiętać, że migracje międzynarodowe nie rozwiązują problemu ubóstwa, ponieważ najbardziej potrzebni są z reguły najmniej mobilni (także z powodu ograniczonych środków finansowych potrzebnych np. na podróże).

Brian Grant (Kanada) podkreślił, że państwa powinny kontynuować prace na rzecz poszanowania praw człowieka i wspierania zrównoważonego rozwoju. Zasadniczym celem Kanady jest właściwe zarządzanie migracjami i wspieranie migracji legalnych. Ważne są także działania ukierunkowane na budowanie społecznej akceptacji i tolerancji dla migrantów. Kanada zasadniczo jest państwem przyjmującym (w tym roku napłynęło około 250 tysięcy nowych imigrantów), jednak tysiące Kanadyjczyków także co roku wyjeżdża do innych państw, aby tam pracować i żyć. We współczesnym świecie właściwie każde państwo jest jednocześnie państwem imigracji i emigracji, dlatego należy unikać etykietowania, a skupić się raczej na rozwiązaniach, które poprawiają dobrobyt obywateli, respektują prawa człowieka w odniesieniu do wszystkich przebywających na terytorium danego kraju i przeciwdziałają wykluczeniu społecznemu imigrantów. Jednocześnie także migrujący muszą szanować prawo, normy i wartości obowiązujące w państwie, w którym decydują się żyć i pracować. Kanada popiera „mapę drogową” współpracy międzynarodowej w dziedzinie migracji nakreśloną podczas konferencji w Kairze, a planowany Dialog Wysokiego Szczebla powinien być dobrą okazją do lepszego wzajemnego zrozumienia i dalszego poszukiwania wspólnych rozwiązań w tym zakresie.

Tens C. Kapoma (Zambia) wskazał, że wysoki przyrost ludności stanowi poważne wezwanie do zrównoważonego rozwoju jego kraju. Doświadczenia migracyjne Zambii to głównie zauważalny odływ wykwalifikowanych pracowników w szczególności w sektorze służby zdrowia – dlatego też rząd przygotował strategię w tym zakresie. Zambia była zaangażowana w rozmowy pokojowe w regionie, a obecnie podejmuje działania na rzecz dobrowolnej repatriacji uchodźców do kraju pochodzenia – docenia w tym zakresie także wsparcie społeczności międzynarodowej.

Lauro Lopez Sanchez Acevedo (Meksyk) wskazał, że Meksyk jest państwem pochodzenia, tranzytu i przyjmującym. Omówił dane statystyczne, według których na północnej granicy Meksyku, wzdłuż której znajduje się największa liczba przejść granicznych na świecie, rejestruje się dziennie średnio ponad milion przekroczeń terytorialnych granicy, co daje 400 milionów rocznie. Na południowej granicy corocznie rejestruje się średnio 1,5 mln przekroczeń. W 2005 1,2 mln obywateli Meksyku próbowało dostać się do USA, a pozostałe 100 tys. obywateli państw Ameryki Środkowej przemierzyło terytorium celem dostania się do północnej granicy. W 2005 Meksyk deportował prawie 250 tys. imigrantów, głównie z Ameryki Środkowej. Przedstawiciel Meksyku wezwał państwa do rozwoju polityk i praw gwarantujących pełne poszanowanie praw człowieka i godności imigrantów oraz ich rodzin bez względu na ich status migracyjny. Ponieważ XXI w. charakteryzuje się migracjami, konieczne jest wyeliminowanie polityk dyskryminacyjnych, które hamują mobilność i ograniczają prawa pracowników migrujących.

Migracje między Meksykiem a USA mają długą tradycję historyczną. Meksyk promuje legalizację statusu niezarejestrowanych obywateli Meksyku zamieszkałych w USA oraz skoordynowany program dla pracowników tymczasowych. Angażuje się we wzmocnienie bezpieczeństwa granicznego z USA. Istnieje konieczność wzmocnienia międzynarodowej współpracy w ramach współodpowiedzialności, celem umożliwienia bezpiecznej i legalnej migracji, jak również wypracowania mechanizmów gwarantujących poszanowanie praw człowieka.

Lamin Nyabally (Gambia) poinformował, że około 14 proc. populacji Gambii to obcokrajowcy. Dla państwa o populacji 1,4 mln, o terytorium zaledwie 11 tys. km² i średnim wskaźniku wzrostu 4,2 proc., tak duży napływ imigrantów jest ogromnym wyzwaniem w kontekście zarządzania zasobami ludzkimi, a w szczególności osobami niewykwalifikowanymi. W Gambii istnieją 2 kategorie imigrantów – uchodźcy

oraz imigranci ekonomiczni. Od połowy lat 90. do Gambii napłynęła znaczna liczba imigrantów z krajów sąsiadujących wskutek konfliktu w Senegal, Sierra Leone, Liberii i Gwinei-Bissau. Realizując międzynarodowe obowiązki odnośnie do traktowania uchodźców, rząd Gambii opracował kilka niezbędnych strategii dla potrzeb uchodźców. Znaczna ich liczba zintegrowała się z rodzinami i wspólnotami lokalnymi. Gambia przyjęła *Kairski Program Działań* i wierzy, że powszechny dostęp do zdrowia prokreacyjnego jest wstępem do osiągnięcia Milenijnych Celów Rozwoju. Istotną rolę odgrywa w tym kontekście również edukacja.

Romy Tincopa (Peru) wskazała, że międzynarodowe migracje i rozwój są istotnym elementem polityki wielu państw. *Kairski Program Działań* obejmujący tematykę migracji i rozwoju oraz Milenijne Cele Rozwoju wzajemnie uzupełniają się. Migracje oznaczają zyski i straty dla obu stron – państwa pochodzenia i przyjmującego. Oznaczają także możliwości i wyzwania dla osiągnięcia założeń Milenijnych Celów Rozwoju. W niektórych krajach powszechne jest zaostrzanie prawa imigracyjnego oraz presja społeczna przeciw migrantom. Przedstawicielka Peru wezwała wszystkie kraje do ograniczenia wysokich kosztów transferów wynagrodzeń, gdyż te przyczyniają się do rozwoju gospodarczego państw pochodzenia. Biorąc pod uwagę istotę migracji, Peru zwołało międzynarodową konferencję dla rozwoju krajów o dużym napływie imigrantów, która będzie miała miejsce w maju w Limie. Wyraziła nadzieję, że przy tej okazji mogłyby zostać ustalone potencjalne obszary współpracy między państwami o dużych przepływach migracyjnych, w celu stworzenia nowej kultury migracyjnej. Polityka migracyjna Peru obejmuje m.in. środki dla implementacji polityk, wsparcia humanitarnego, rozwoju usług konsularnych, wsparcia dla praw człowieka i promocji obywatelstwa Peruwian za granicą. Peru angażuje się także w walkę z handlem ludźmi, w tej kwestii powstały odpowiednie regulacje krajowe. Priorytetem jest, aby międzynarodowa społeczność kontynuowała współpracę celem określenia działań, które mogłyby zajmować się różnymi wymiarami międzynarodowych migracji, ze szczególną uwagą dla poszanowania wkładu migrantów w społeczeństwo.

Khunying Laxanachantorn Laohaphan (Tajlandia) wskazała na doświadczenia Tajlandii jako państwa pochodzenia, tranzytu i przyjmującego. Odpowiednio zarządzane międzynarodowe migracje mogą przyczynić się do rozwoju kraju. Rząd Tajlandii przyjął aktywne podejście dla zachęcenia tajlandzkiej ludności do poszukiwania możliwości zatrudnienia za granicą i korzystania z globalizacji. Ostatnie notowania wskazały na istotną rolę tych pracowników dla rozwoju zarówno ich kraju pochodzenia, jak i przyjmującego. Ich wynagrodzenia są również istotnym źródłem finansowania rozwoju dla powracających wspólnot rolniczych. Dla wsparcia tych pracowników, władze przyjęły liczne przedwyjazdowe programy przygotowawcze celem wzmocnienia konkurencyjności i rozwoju umiejętności zgodnie z potrzebami rynku pracy. Powołano tzw. one stop service centres i zainicjowano kampanie informacyjne w całym kraju w celu podniesienia świadomości ewentualnych pracowników migrujących. Przedstawicielka Peru zaznaczyła, że nielegalni migranci powinni być wyciągnięci z „czarnej dziury”, a ich status powinien zostać uregulowany poprzez otwarty i uporządkowany system z korzyścią dla krajowego bezpieczeństwa i gospodarki oraz bezpieczeństwa i praw migrantów. Taki jest przypadek Tajlandii, gdzie jest 2,2 mln nielegalnych migrantów, dlatego rząd podjął w 2004 roku działania na rzecz zachęcania do legalizacji statusu. W czerwcu rząd przedłużył pozwolenia na pracę kilkuset tysiącom pracowników Myanmar, Kambodży i Laosu na kolejny rok. Ma to pozwolić na stworzenie legalnego i uregulowanego systemu migracji zarobkowej pomiędzy tymi krajami. Ścisłsza koordynacja i współpraca na wszystkich poziomach była realizowana na rzecz walki z handlem i przemytem ludzi, w szczególności kobiet i dzieci (właściwe agencje rządowe i organizacje pozarządowe podpisały *memorandum of understanding*).

Wspólnota międzynarodowa powinna wzmocnić współpracę i wspierać rozwój w krajach pochodzenia, a natychmiastowym priorytetem powinno się stać zapobieganie drenażowi mózgowi pracowników służby zdrowia z krajów rozwijających się. Miało to niekorzystny wpływ na publiczne systemy opieki zdrowotnej, w szczególności w zakresie zdolności do walki z rozprzestrzenianiem się HIV/AIDS. Powinny również zostać poczynione wysiłki na rzecz doskonalenia niewykwalifikowanych i częściowo wykwalifikowanych pracowników w państwach przyjmujących, co pozwoli na przyczynienie się do rozwoju ich państw pochodzenia po powrocie. Należy również zwrócić uwagę na globalne zarządzanie międzynarodowymi migracjami, w którym to celu wrześnieowy *Dialog Wysokiego Szczebla* mógłby wystosować memorandum.

Liliana Stankova (Bulgaria) poinformowała, że bułgarska polityka migracyjna i rozwoju wspierają legalną migrację, co przyczyniło się do osiągnięcia Milenijnych Celów Rozwoju. Migracja, jako pozytywna siła dla rozwoju, powinna przynosić korzyści państwom przyjmującym i pochodzenia, a także samym migrantom. Bułgarska polityka migracyjna jest ważnym elementem integracji z UE, która zmierza do promowania fundamentalnych praw człowieka poprzez utrzymanie równowagi między swobodnym przepływem osób i zapobieganiem nielegalnej migracji. Jako państwo tranzytowe, sytuacja migracyjna Bułgarii pozostaje niezmienna przez ostatnie lata. Bułgaria jest aktywnie zaangażowana w międzynarodową współpracę dla poprawy zarządzania migracjami zarobkowymi i wprowadziła międzynarodowe standardy prawne w oparciu o pozytywne doświadczenia innych państw. W celu zapobiegania nielegalnej migracji granicznej, została zaproponowana kampania nt. ryzyka nielegalnego zatrudnienia z aktywnym udziałem organizacji pozarządowych, pracodawców, organizacji związkowych i organizacji międzyrządowych. Bułgaria aktywnie uczestniczy w powołaniu wielostronnej sieci migracji transgranicznych.

Yasoya Gunasekera (Sri Lanka) zaznaczyła, że liczba migrantów podwoiła się od lat 80., co ma ścisły związek z globalizacją. Międzynarodowa współpraca w dziedzinie migracji musi być zatem wzmocniona dla zapewnienia skutecznego i humanitarnego zarządzania transgranicznym przepływem osób. Korzyści gospodarcze migracji dla państw przyjmujących i pochodzenia stają się coraz bardziej znamienne. Pracownicy migrujący czynnie przyczyniają się do rozwoju i wzrostu gospodarczego w państwach przyjmujących. Ponadto został zanotowany utrzymywany poziom migracji jako wynik naturalnej redukcji populacji w wieku produkcyjnym w wielu państwach przyjmujących. Wynagrodzenia były widocznym źródłem zagranicznej wymiany dla wielu rozwijających się państw, przekraczając nawet oficjalną pomoc rozwojową i dochód z tradycyjnego eksportu. W tym kontekście migracje obywateli Sri Lanki znacznie przyczyniły się do zmniejszenia bezrobocia i biedy, szczególnie w regionach rolniczych. Migranci mogą zarówno przyczynić się do rozwoju krajów przyjmujących, jak i przekazać wiedzę, umiejętności i technologię do krajów pochodzenia. Znaczna liczba pracowniczych wynagrodzeń nadal przybywa do kraju nieformalnymi kanałami, powodując nadużycia i wykorzystanie tych środków przez środowiska przestępcze. Aby temu zapobiegać, narodowe banki Sri Lanki rozprzestrzeniły sieć działalności po całym kraju. Rząd podejmuje próby pobudzenia inwestycji i zachęty długoterminowego planowania finansowego dla powracających pracowników poprzez ofertę pakietów kredytowych. Międzynarodowa społeczność powinna zapewnić, aby wszyscy migranci byli traktowani po ludzku i na równych prawach. Jest także istotne, aby zarządzać migracjami z korzyścią zarówno dla państw północy, jak i południa.

Aminah Abdul Rahman (Malezja) powiedział, że skala i złożoność międzynarodowej migracji wymaga wspólnych rozwiązań w szczególności w kontekście ubóstwa, konfliktów zbrojnych i łamania praw człowieka. Planowany Dialog Wysokiego Szczebla może być wykorzystany dla promocji pozytywnych elementów migracji i odnosić się także do wyzwań z tym związanych, w tym nielegalnej migracji. Rząd Malezji potwierdza pozytywny wpływ migracji na rozwój gospodarczy, ale istnieją też ryzyka dla państw przyjmujących i pochodzenia wynikające z negatywnych skutków społecznych, gospodarczych i politycznych. Rozwiązaniem dla zapewnienia wzrostu korzyści i zminimalizowania negatywnych wpływów jest ustanowienie właściwych krajowych mechanizmów dla uregulowania przepływów migracyjnych i zarządzania nimi. Wymaga to konstruktywnego dialogu i ściślejszej współpracy dwustronnej między państwami przyjmującymi i wysyłającymi. Malezja jest państwem przyjmującym dla licznej nisko wykwalifikowanej siły roboczej. Zatrudnienie obcokrajowców powinno być regulowane przez popyt-podaż. Problematyczna jest obecność licznych pracowników nielegalnych nie tylko dla Malezji, ale i dla nich samych – są bowiem narażeni na nadużycia. W 2004 r. rząd podjął kroki dla uregulowania obecności nieudokumentowanych pracowników poprzez nowelizację ustawy o imigracji, wprowadzając dotkliwe kary za nielegalne zatrudnienie.

Djihed Eddine Belkas (Algieria) wskazał na problem drenażu mózgow, który próbowano rozwiązać m.in. poprzez wprowadzenie specjalnych programów adresowanych do bezrobotnej młodzieży. Miało to pozytywny wpływ zarówno na zmniejszenie odpływu Algierczyków, jak i rozwój gospodarczy. Algieria jest otwarta także dla legalnie przebywających cudzoziemców. W zakresie badania i właściwego zarządzania migracjami współpracuje z Unią Europejską i innymi krajami rozwiniętymi.

Inigo de Palacio Espana (*Hiszpania*) poinformował, że Hiszpania staje się państwem przyjmującym, co rodzi szanse i wyzwania. W odpowiedzi na rosnącą skalę imigracji nielegalnej rząd przyjął w 2005 r. przepisy legalizujące pobyt cudzoziemców aktualnie pracujących w tym kraju (objętych tym programem zostało około 600 tys. osób). Hiszpania wypracowała także plan integracji cudzoziemców, który obejmuje między innymi kwestie edukacji, mieszkań, opieki zdrowotnej i ochrony socjalnej. Współpracuje w tym zakresie na bazie porozumień dwustronnych z wieloma krajami. W zakresie ułatwiania i pozyskiwania przekazów pieniężnych wprowadziła pakiet rozwiązań, w tym obniżkę kosztów przekazu. Migracje, będąc zjawiskiem złożonym i transnarodowym, wymagają wspólnych rozwiązań.

Reasumując obrady 5. i 6. sesji, należy podkreślić, że wszystkie państwa postrzegają migracje międzynarodowe jako nieodłączne zjawisko współczesnego świata, dostrzegają także wzajemne zależności między migracjami a rozwojem. Biorąc jednak pod uwagę, jak jest to zjawisko złożone i wielopłaszczyznowe, wywołujące korzyści i skutki negatywne, zarówno dla państw, jak i jednostek, konieczna jest współpraca całej społeczności międzynarodowej. Zdecydowana większość państw wyraźnie artykułuje potrzebę zarządzania procesami migracyjnymi, respektowania praw człowieka, ale także respektowania przepisów imigracyjnych przez osoby migrujące. Potrzebna jest ścisła współpraca w zakresie handlu ludźmi i zwalczania nielegalnego zatrudnienia. Jednocześnie niektóre z państw, zwłaszcza rozwijających się, wskazują na problemy wewnętrzne wynikające z rosnącej skali odpływu pracowników służby zdrowia – wydaje się, że kwestia ta powinna stać się przedmiotem rzetelnej analizy i wspólnego poszukiwania właściwych rozwiązań korzystnych dla państw przyjmujących i państw pochodzenia.

Poza reprezentantami poszczególnych państw wypowiedzieli się także w tym dniu obrad 39. Sesji przedstawiciele Stowarzyszenia Byłych Stażystów i Stypendystów ONZ, Międzynarodowej Unii na rzecz Studiów nad Ludnością oraz Międzynarodowego Instytutu Badań i Kształcenia na rzecz Rozwoju Kobiet NZ (INSTRAW) przedstawiając zakres działania swoich organizacji oraz wyniki badań w zakresie migracji międzynarodowych.

Czwarty i piąty dzień obrad (sesja 7, sesja 8) – 6.07.06

W czasie obrad sesji 7. debaty dotyczyły punktów 3, 4, 5, 6 programu konferencji. W ramach punktu 3. „Dalszy ciąg działań w zakresie rekomendacji Światowej Konferencji Ludność i Rozwój, Kair 1994” w debacie generalnej wystąpili:

Peter Sutherland – specjalny przedstawiciel Sekretarza Generalnego NZ do spraw międzynarodowej migracji i rozwoju. Według mówcy na Komisji ONZ Ludności i Rozwoju spoczywa ważny obowiązek współprzygotowania dialogu wysokiego szczebla Zgromadzenia Ogólnego NZ na temat migracji i rozwoju (wrzesień br.). Powołał się przy tym na słowa Sekretarza Generalnego NZ, że kwestie migracyjne są jednym z niedokończonych zadań systemu wielostronnego na świecie. Od państw członkowskich ONZ przede wszystkim zależeć będzie, czy migracja będzie tematem jedynie umów dwustronnych czy regionalnych, czy też stanie się ważnym elementem debaty w systemie NZ. Dla Sutherlanda dialog wrześnieowy ma być tylko początkiem stopniowej współpracy w tej dziedzinie. Nie oczekuje on debaty stricte politycznej, ale wymiany zdań przede wszystkim na temat roli migrantów w gospodarkach. Obecnie zacierą się tradycyjny podział na państwa przyjmujące migrantów, tranzytowe i kraje pochodzenia (*from an era of migration to one of mobility*). Przy aktualnej, globalnej gospodarce światowej istotne jest zaangażowanie nie tylko rządów, ale także społeczności lokalnych w wykorzystaniu efektów pracy i wiedzy migrantów. Skorzysta na tym powinny państwa przyjmujące migrantów, jak również kraje pochodzenia. Dlatego – wg Sutherlanda – omówienie roli diaspor powinno być ważnym elementem debaty wrześnieowej. Decyzje o migracji podejmuje jednostka, dlatego kwestia ochrony praw człowieka jest niezmiernie ważna w problematyce migracyjnej. Dialog wrześnieowy powinien także stanowić forum wymiany doświadczeń na temat narodowych doświadczeń w dziedzinie zarządzania migracjami. Generalnie w poszczególnych krajach nie ma bowiem skoordynowanych ośrodków administracyjnych zajmujących się migrantami. Na zakończenie mówca podkreślił, że wiedza i doświadczenie migrantów, którzy powrócili do krajów swojego pochodzenia, mogą w znacznym stopniu przyczynić się do rozwoju państw, jak to miało miejsce w przypadku Irlandii, Grecji, Portugalii czy Hiszpanii.

Charlotte Svensson (Szwecja) – wiceminister ds. migracji i azylu, która podkreśliła, że wpływ migracji na rozwój mógłby być większy. Do tego konieczna jest jednak większa spójność w polityce migracyjnej. Jej rząd jako pierwszy na świecie przyjął zintegrowane podejście do migracji w formie zatwierdzonej przez parlament szwedzki. Ważne jest, aby obecność migrantów przekładała się na polepszenie płac i standardów pracy, a nie odwrotnie. W tym kontekście ważne jest przestrzeganie praw człowieka, szczególnie ochrona kobiet i dzieci. Przy potrzebie ograniczania nielegalnej migracji nieodzowne jest, aby migranci legalni cieszyli się pełnią praw tak, jak inni obywatele.

Arjan Hamburger (Holandia) poinformowała Komisję, że jej kraj dąży do stworzenia koherentnej polityki wobec migrantów. Polityka migracyjna powinna przyczynić się do redukcji ubóstwa i rozwoju państw pochodzenia migrantów. Ta grupa powinna być włączona w realizację projektów stymulujących gospodarki tych państw.

W ramach debaty merytorycznej punkt 4 programu: „Debata generalna – doświadczenia krajowe w temacie: międzynarodowe migracje i rozwój” wystąpiła jako zaproszony wykładowca (keynote speaker) Sekretarz Stanu Filipin ds. Pracy i Zatrudnienia – **Patricia Sto**, która przedstawiła doświadczenia Filipin w polityce migracyjnej. Kraj ten realizuje od 30 lat tego typu politykę, opierając się na określonym popycie państw przyjmujących. W 99 proc. pracownicy pracujący za granicą zatrudnieni są na podstawie kontraktów proponowanych przez rząd filipiński. Są ubezpieczeni, mają opiekę prawną, są przygotowywani do wyjazdów także pod kątem uwarunkowań kulturowych państwa przyjmującego. W dyskusji po wystąpieniu mówcy udział wzięli przedstawiciele krajów: Kenii, Cape Verde, Kolumbii, Kanady, Indonezji, Chin oraz Ghany. Po zakończeniu dyskusji nad wystąpieniem w tej części obrad głos zabrał przedstawiciel Nikaragui.

W zakresie punktu 5. programu: „Realizacja programu i przyszły program pracy Sekretariatu w obszarze zagadnień ludnościowych”, wystąpienia w debacie generalnej mieli: **Andreas Vikat** (*Population Activity Unit, ECE, Genewa*); **Batool Shakoori** (*ESKWA*); **Israel Sembajwe** (*ECA*); **Dirk Jaspers Faijjer** (*ECLAC*).

W zakresie punktu 6. programu: „Przegląd metod pracy Komisji Ludność i Rozwój” Hania Zlotnik scharakteryzowała w dużym skrócie przedłożony do konsultacji i uzgodnień tekst dokumentu *Methods of work of the Commission on Population and Development*. Podkreśliła, że przyjęcie po negocjacjach tekstu dokumentu będzie wkładem pracy Komisji do Rady Ekonomiczno-Społecznej ONZ (Economic and Social Council UN).

Po wystąpieniu Zlotnik głos w dyskusji zabrali: Thomas Nader (Austria) oraz Werner Haug (Szwajcaria). Na tym zakończono obrady sesji siódmej.

W trakcie sesji ósmej, Przewodniczący Biura Komisji Ludność i Rozwój 39. Sesji Ambasador Gambii przy ONZ – Cripson Grey Johnson, poinformował, że teksty dokumentów dotyczących metod pracy Komisji oraz rezolucji nt. migracji znajdują się nadal w procesie negocjacji, teksty nie zostały uzgodnione, zatem przekłada obrady 39. Sesji Komisji Ludności i Rozwoju do czasu zakończenia procesu negocjacji. Wobec braku sprzeciwu, po wypowiedzi popierającej przedstawiciela USA obrady 39. Sesji Komisji zostały przełożone.

Sytuacja wg stanu na dzień 26.04.2006 wygląda następująco: został uzgodniony w wyniku negocjacji tekst dokumentu nt. metod pracy Komisji Ludność i Rozwój, natomiast nie osiągnięto porozumienia co do tekstu rezolucji nt. międzynarodowych migracji wobec dużego sprzeciwu Grupy G77. Planowana na 26 kwietnia telekonferencja członków Biura 39. Sesji została przełożona na termin późniejszy.

W trakcie obecnej 39. Sesji Komisji podkreślano wielokrotnie potrzebę współpracy między państwami w obszarze międzynarodowych migracji. Żadne państwo samo nie może rozwiązać bardzo złożonych i wielowątkowych zagadnień i problemów, jakie kreowane są przez procesy migracyjne. Wspólnota międzynarodowa pilnie potrzebuje przygotowania podstawowych zasad działania w sprawie międzynarodowych migracji, włącznie z takimi zagadnieniami, jak „drenaż mózgów”,

przekazy pieniężne do kraju pochodzenia i prawa migrantów. Doświadczenia zdobyte przez Delegację Polską na 39. Sesji Komisji Ludność i Rozwój z pewnością pozwolą na lepsze przygotowanie się do udziału w szczycie „General Assembly High-Level Dialogue on International Migration and Development”, planowanego na wrzesień 2006 r.

Sprawozdanie opracowała Ewa Frątczak we współpracy z członkami Delegacji Polskiej: Januszem Balickim, Magdaleną Sweklej i Jarosławem Strejczkiem.

Sprawozdanie zatwierdził:

Kazimierz Kuberski, Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej
dr hab. Zbigniew Strzelecki, prof. SGH, Przewodniczący Rządowej Rady Ludnościowej

Załączniki:

1. Tekst wystąpienia delegacji polskiej
2. Program posiedzenia 39. Sesji
3. Teksty rezolucji i decyzji:
 - 3.1. (załącznik 3.1. *Methods of work of the Commission on Population and Development*)
 - 3.2. (załącznik 3.2. *Resolution on International Migration – project*)

Tekst wystąpienia Pana Kazimierza Kuberskiego, Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej, Przewodniczącego Delegacji Rzeczypospolitej Polskiej na 39. Sesji Komisji Ludności i Rozwoju, Nowy Jork 3-7 kwietnia 2006 roku

Mr. Chairman, Distinguished Delegates, Ladies and Gentlemen,

First let me congratulate you on the excellent organization of the 39th session of the Commission on Population and Development and wish you every success on the way to conclude our work.

Poland fully supports the statement made by Austria on behalf of the European Union. Let me just add a few more comments on our national experience in the field of international migration and development.

A more detailed version of my statement is being distributed in the room. Now, I would like to address just a few most important issues.

Poland still remains a country where the number of emigrants exceeds the number of immigrants. The main directions of the permanent emigration of Poles are: Germany, the United States and Canada. Recently, emigration to the European countries has slightly increased mainly due to our accession to the European Union. It has to be underlined that migrations from Poland have a predominantly seasonal character and are undertaken for economic reasons.

The main countries of origin of immigrants to Poland are: Germany, the United States and the countries of the former Soviet Union – mainly Ukraine. Since mid-1990s, immigration from Vietnam and Kazakhstan has become more visible. Most of the immigrants are young and well educated.

Ladies and Gentlemen,

The analysis of the migration flows after 1989 indicates that this period was not homogeneous. In the years 1990-1997 the emigration was characterized by a much lower intensity than in the 1980s, and it even decreased, while the circulation mobility was relatively stable. After 1998 the foreign migrations started to grow. This growth concerned mainly the temporary migration.

After 1 May 2004 when Poland joined the EU, the mobility level of the Polish residents has been slightly increasing. However, the fear of a mass migration from Poland and other countries of the region, along with its accompanying negative effects, expressed by the majority of the old EU Member States, did not prove true. As the predictions from the pre-accession period showed, the increase in labour migration from the EU 10 to the EU 15 turned out to be moderate. A movement of workers is, to a large extent, determined by employers' demand for certain professionals. Opening up the labour market by Sweden, Ireland and the United Kingdom did not bring about negative social and economic effects either. The economies of these countries have even gained substantial profits from the immigration from the new Member States. Liberalisation of access to labour markets has also considerably contributed to legalization of the status of many people already present on these markets before the EU enlargement.

The membership of the EU did not change the traditional directions and specificity of labour migrations from Poland, which focuses on seasonal jobs, especially in sectors like agriculture, horticulture, fruit farming, stock-breeding, forestry, construction, catering and tourist services. A significant number of seasonal workers base their employment on permanent, long-term contracts with their employer.

The labour migration has an impact both on increasing the professional and language qualifications of workers, as well as on the improvement of living conditions of workers and their families and on the development of the local community. Yet at the same time, in the case of long-term migrations, the outflow of human capital from the Polish labour market and a "brain drain" phenomenon can occur.

Mr. Chairman,

Poland has adjusted the domestic legislation to the international regulations on migration, including the EU *acquis communautaire* in this area. In 1991 Poland became a party to the Geneva Convention relating to the status of refugees as well as solved an issue of repatriation by adopting a parliamentary act. Yet we

may say that now in Poland the scale of the inflows of refugees and repatriates is low compared with the total volume of immigration.

Moreover, in order to meet the EU membership criteria, since Oct 1st 2003 Poland has introduced a visa requirement for citizens of Russia, Belarus and Ukraine.

Ladies and Gentlemen,

In 2005, similarly to previous years, more than 50 millions foreigners visited our country. In the same year about 26 000 persons were granted the residence permits to reside for a specified period or settlement permits. Most of these applications were submitted by citizens of neighbouring countries (Ukraine, Russia, Belarus and Germany).

Poland's accession to the EU, a free flow of capital and services, an increase in foreign investments are the factors that make Poland an attractive country to foreigners. They come to our country for different reasons: as businessmen, investors or tourists. Another group of foreigners entering Poland is also a growing number of migrating workers. Poland's location on the intersection of the main migration routes is an additional attracting factor in this regard.

So far Poland has not been faced with such challenges in foreign immigration like some other EU Member States but it seems that it is just a matter of time. The globalisation processes, which favour the economic and cultural exchange and the increase in foreign contacts, will have a significant impact on that.

Mr Chairman,

Despite the growing interest in the Polish labour market, currently foreigners do not constitute a problematic issue. They fill up the gap in the local labour markets in businesses and jobs in which there is no interest among Polish citizens. A full analogy can be found in regard to the Poles employed abroad. And the phenomenon seen in this way should be judged positively, as a form of a rational use of European and international human resources.

Let me conclude by saying that Poland is currently in the process of defining several aspects of its migration policy in order to address the challenge of migration in a more effective way. Contemporary globalisation processes influence migration patterns worldwide, also in Poland. The history shows that Poles have always been actively taking part in those processes. The accession to the European Union has brought Poland even closer to the global and most of all, European system of migrations. Now, Poland is not only an emigration country, but is also becoming a destination for foreign immigrants.

Thank you.

United Nations E/CN.9/2006/L.1

Economic and Social Council Distr.: Limited

9 November 2005

Original: English

05-59636 (E) 181105

0559636

Commission on Population and Development

Thirty-ninth session

3-7 April 2006

Item 2 of the provisional agenda*

Adoption of the agenda and other organizational matters

Organization of the work of the session

Note by the Secretariat

1. The draft organization of work of the thirty-ninth session of the Commission on Population and Development, which is contained in the annex to the present note, has been prepared in order to facilitate the Commission's consideration of the items in the agenda for the session in accordance with the time and conference services allocated to it. The annotated provisional agenda for the session has been circulated as document E/CN.9/2006/1.

2. Meeting facilities will be available for two formal meetings of the Commission each day. The meeting hours will normally be from 10 a.m. to 1 p.m. and from 3 to 6 p.m.

* E/CN.9/2006/1.

E/CN.9/2006/L.1

Annex

Draft organization of work^{a, b}

Date/time Agenda item/programme

Week of 3-7 April 2006

Monday, 3 April

Morning 2. Adoption of the agenda and other organizational matters

Provisional agenda and organization of work

(E/CN.9/2006/1; E/CN.9/2006/L.1)

Report of the Bureau of the Commission on its intersessional meeting (E/CN.9/2006/2)

3. Follow-up actions to the recommendations of the International Conference on Population and Development

Report of the Secretary-General on world population monitoring focusing on international migration and development (E/CN.9/2006/3)

Report of the Secretary-General on the monitoring of population programmes focusing on international migration and development (E/CN.9/2006/4)

Report of the Secretary-General on the flow of financial resources for assisting in the implementation of the Programme of Action of the International Conference on Population and Development (E/CN.9/2006/5)
Afternoon 3. Follow-up actions to the recommendations of the International Conference on Population and Development
(continued)

Simultaneous with plenary: informal consultations to discuss draft resolutions

^a In accordance with its decision 2004/2, the Commission, immediately following the closure of its thirty-eighth session, held the first meeting of its thirty-ninth session for the sole purpose of electing the new Chairman and other officers of the Commission (agenda item 1 of the provisional agenda), in accordance with rule 15 of the rules of procedure of the functional commissions of the Council.

^b In accordance with its decision 2004/2, the Commission, immediately following the closure of its thirty-ninth session, will hold the first meeting of its fortieth session for the sole purpose of electing the new Chairman and other officers of the Commission, in accordance with rule 15 of the rules of procedure of the functional commissions of the Council.

E/CN.9/2006/L.1

Date/time Agenda item/programme

Tuesday, 4 April

Morning 3. Follow-up actions to the recommendations of the International Conference on Population and Development
(continued)

4. General debate on national experience in population matters: international migration and development

Keynote speaker on international migration and development

Simultaneous with plenary: informal consultations to discuss draft resolutions

Afternoon 4. General debate on national experience in population matters: international migration and development (continued)

Simultaneous with plenary: informal consultations to discuss draft resolutions

Wednesday, 5 April

Morning 4. General debate on national experience in population matters: international migration and development (continued)

5. Programme implementation and the future programme of work of the Secretariat in the field of population

Report of the Secretary-General on programme implementation and progress of work in the field of population, 2005 (E/CN.9/2006/6)

Keynote speaker on international migration and development

Simultaneous with plenary: informal consultation to discuss draft resolutions

Afternoon 6. Methods of work of the Commission on Population and Development

Simultaneous with plenary: informal consultations to discuss draft resolutions

Deadline for submission of draft proposals under items 2, 3, 4 and 5

Thursday, 6 April

Morning 7. Provisional agenda for the fortieth session of the Commission
Note by the Secretariat containing the draft provisional
agenda for the fortieth session of the Commission

(E/CN.9/2006/L.2)

E/CN.9/2006/L.1

Date/time Agenda item/programme

Simultaneous with plenary: informal consultations to discuss

draft resolutions

Afternoon Informal consultations

Friday, 7 April

Morning and afternoon 8. Adoption of the report of the Commission on its thirty-ninth
session

Methods of work of the Commission on Population and Development

April 18
Rev.7
1:00 p.m.

Commission on Population and Development 39th session

Methods of work of the Commission on Population and Development

The Commission on Population and Development

PP1 *Recalling* General Assembly resolution 49/128 of 19 December 1994, in which the General Assembly designated the Commission on Population and Development as part of the three-tiered intergovernmental mechanism responsible for monitoring, reviewing and assessing the implementation of the Programme of Action of the International Conference on Population and Development,⁷ **[AGREED]**

PP2 *Recalling also* resolution 2005/48 and decision 2005/213 of the Economic and Social Council, **[AGREED]**

PP3 *Recalling* the Commission's decisions 2004/2 and 2005/2 on its methods of work, **[AGREED]**

PP4 *Emphasizing* that the Commission should play a key role in supporting the implementation of the ICPD Programme of Action, **[AGREED]**

PP5 *Affirming* that the Commission's annual review of follow-up actions to the recommendations of the International Conference on Population and Development should be comprehensive in order to respond to issues of heightened and emerging concern, **[AGREED]**

PP6 *Emphasizing* the breadth of experience of NGOs in the follow up of the ICPD Programme of Action and the key actions for its further implementation⁸ and the need to continue to promote their effective participation in and valuable contribution to the work of the Commission, in accordance with the rules of procedure of the functional commissions of ECOSOC, **[AGREED]**

OP1 *Reaffirms* General Assembly resolution 57/270B, in which the Assembly requested that each functional commission examine its methods of work in order to better pursue the implementation of the outcomes of major United Nations conferences and summits, while recognizing that each functional commission has its own specificity, **[Agreed ad ref]**

OP2 *Decides* that the Commission will adopt a multi-year programme of work limited to a two-year planning horizon and further decides to select a special theme for each year based on the ICPD Programme of Action; **[AGREED]**

OP3 *Further decides* that, in considering each annual theme, the Commission will continue to review and assess both its substantive and policy aspects as well as progress made in programme implementation in relation to that theme; **[AGREED]**

⁷ *Report of the International Conference on Population and Development, Cairo, 5-13 September 1994* (United Nations publication, Sales No. E.95.XIII.18), chap. I, resolution 1, annex.

⁸ General Assembly resolution S-21/2, annex.

OP4 *Decides* that the Commission at its general debate, with the participation open to all Member States and observers, including through the use of keynote speakers and experts on the special theme, will address the challenges to the implementation of the goals, objectives and commitments of the ICPD Programme of Action as well as the means for accelerating their implementation; **[AGREED]**

OP5 *Decides* that the outcomes of the discussions of the Commission including on its special theme, where possible and appropriate, should contain substantive recommendations for furthering the implementation of the ICPD Programme of Action and the key actions for its further implementation; **[AGREED]**

OP6 *Decides* to include in its programme of work new and emerging issues, as necessary, agreed by the Commission upon recommendation of Member States in that regard; **[AGREED]**

OP7 *Invites* Member States, in order to maintain and enhance the quality and impact of the Commission's debates, to consider including in their delegations to the Commission representatives with technical expertise in the particular areas of population and development under consideration; **[AGREED]**

OP8 *Requests* the Bureau of the Commission to meet as frequently as necessary in preparation for its annual Sessions, as well as to facilitate regular and informal open-ended briefings, in conjunction with the Secretariat, to Member States on the status of such preparations; **[AGREED]**

OP9 *Requests* the Secretary-General to take appropriate measures to ensure strengthened cooperation and coordination between relevant parts of the United Nations system in the technical preparation of future sessions of the Commission. **[AGREED]**

International Migration and Development

7 April 2006
Rev 7

The Commission on Population and Development,

– “UN Conferences and Summits”

PP1. Recalling the Programme of Action of the International Conference on Population and Development (ICPD) adopted at Cairo, in particular Chapter X on international migration, and the key actions for the further implementation of the Programme of Action, set out in the Annex to GA resolution S-21/2 of 2 July 1999, in particular section II.C on international migration (see pp1 A/Res/59/241), [AG. AD REF]

PP2. Recognizing that the implementation of the Programme of Action of the International Conference on Population and Development⁹ and the key actions for its further implementation¹⁰ are integrally linked to global efforts to eradicate poverty and achieve sustainable development and that the achievement of the goals of the ICPD Programme of Action is consistent with and makes an essential contribution to the achievement of the internationally agreed development goals, including the Millennium Development Goals, [AG. AD REF]

PP3. Recalling the relevant provisions on international migration contained, inter alia, in the Copenhagen Declaration on Social Development¹¹, the Programme of Action of the World Summit for Social Development¹², and the Beijing Declaration and Platform for Action and their periodic reviews, the Durban Declaration and Programme of Action adopted by the World Conference against Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance¹³ (see pp 5 and op1 60/169) [G77/MEX: and *recalling* also the 2005 World Summit Outcome],

PP4. Recalling also the 2005 World Summit Outcome,

– “UN Conventions”

[EU: *PP5 bis alt1 Reaffirming* the resolve expressed by the Heads of State and Governments to take measures to ensure respect for and protection of the human rights of migrants, migrant workers and members of their families, (p. 62 WSO)]

[CAN: *PP5 ter. Reaffirming* the obligations of all States to promote and protect all human rights and fundamental freedoms, reaffirming also the Universal Declaration of Human Rights, and recalling the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women and the Convention on the Rights of the Child, (pp.4 58/208)]

⁹ *Report of the International Conference on Population and Development, Cairo, 5-13 September 1994* (United Nations publication, Sales No. E.95.XIII.18), chap. I, resolution 1, annex.

¹⁰ (... full reference) and General Assembly resolution S-21/2, annex.

¹¹ *Report of the World Summit for Social Development, Copenhagen, 6-12 March 1995* (United Nations publication, Sales No. E.96.IV.8), chap.1, resolution 1, annex I.

¹² *Report of the World Summit for Social Development, Copenhagen, 6-12 March 1995* (United Nations publication, Sales No. E.96.IV.8), chap.1, resolution 1, annex II.

¹³ *Report of the World Conference against Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance, Durban, 31 August–8 September 2001, A/CONF.189/2 and Corr.1, chap.1.*

[G77/MEX: *PP5bis. Recalling* also the International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families, which entered into force in July 2003,] (from: A/RES/58/208) (move to OP?)

[CAN/MEX: *PP5 bis alt2 Highlighting* the importance of creating conditions that favour greater harmony, tolerance and respect between migrants and the rest of society in countries of transit or destination in order to eliminate manifestations of racism and xenophobia against migrants, including members of their families, (pp 17 60/169)]

[USA/NOR: *PP2ter. {EU: Recalling}* [EU: delete: Urges States parties to] the United Nations Convention against Transnational Organized Crime and [relevant] supplementing protocols thereto, namely, the Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air and the Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, especially Women and Children [EU: delete: to implement them fully, and calls upon States that have not done so to consider ratifying them as a matter of priority (Move to OP5 quin.)] [G77: add EU PP5 bis alt 1], (op8 60/169)]

~~[G77: *PP5bis. Reiterates* the resolve by the Heads of State and Government at the United Nations Millennium Summit, to take measures, inter alia, to ensure the respect for and protection of the human rights of migrants, migrant workers and their families, to eliminate the increasing acts of racism and xenophobia in many societies and to promote greater harmony and tolerance in all societies, (from: pp 6 CA 58/208)~~

– “Causes”

1 *Acknowledging* the important nexus between international migration and development and the need to deal with the challenges and opportunities that migration presents to all countries, [G77/CAN/MEX] [Chair: and recognizing its multiple causes both domestic and international] [USA/SWI: supports]

2 Aware of the fact that all countries are impacted by international migration, and hence stressing the crucial importance of dialogue and cooperation so as to better understand the international migration phenomenon, including its gender perspective, and to identify appropriate ways and means to maximize its development benefits and minimize its negative impacts [SWI/G77/CAN/MEX: 59/241 pp 10 replace 2-5] [USA: delete]

~~[G77/MEX: *PP7 bis. Acknowledging* the important nexus between international migration and development and the need to deal with the challenges and opportunities that migration presents [USA: delete: to countries of origin, destination and transit, and recognizing that international migration brings benefits as well as challenges to the global community,] (see WSO pp 61)] [CAN: replace “destination ... origin ...” with all countries] [EU: delete already in OP2]~~

~~[Chair: *PP8alt bis. Aware* that, among other important factors, both domestic and international, the widening economic and social gap between and among many countries and the marginalization of some countries in the global economy, due in part to the uneven impact of the benefits of globalization and liberalization, demographic trends such as fertility decline and population ageing, environmental degradation, combined with the absence of peace and security, human rights violations and the varying degrees of development of judicial and democratic institutions have contributed to large flows of people between and among countries, (pp 13 59/241)]~~

[EU: Aware that, among other root causes, international economic imbalances, poverty, demographic trends and environmental degradation, combined with the absence of peace and security, human rights violations, and the varying degrees of development of judicial and democratic institutions are all factors affecting international migration],

~~PP8. Recognizing that, among other root causes, growing poverty and the differences in demographic trends between developed and developing countries affect migration patterns, [USA/MEX: delete — not comprehensive], [NOR/G77: delete]~~

~~[G77: PP8alt bis. Aware that, among other important factors, both domestic and international, the widening economic and social gap between and among many countries and the marginalization of some countries in the global economy, due in part to the uneven impact of the benefits of globalization and liberalization, have contributed to large flows of people between and among countries and to the intensification of the complex phenomenon of international migration (op 13 59/241)], [JAP: delete]~~

~~[EU: PP8alt. Recognizing that, increased migration is a world-wide phenomenon and that among other [G77: root causes (delete)], differences in income, opportunities and demographic trends between countries affect migration patterns], [NOR/G77: delete]~~

~~[SWI: PP8. Recalling that international economic imbalances, poverty and environmental degradation, combined with the absence of peace and security, human rights violations and the varying degrees of development of judicial and democratic institutions are all factors affecting international migration (Chapter X, 10.1, ICPD)], [NOR/G77: delete]~~

~~[USA: PP8 alt. ter. (combining PP8alt and SWI PP8) Recognizing that increased migration is a world-wide phenomenon and that among other root causes, differences in income, opportunities and demographic trends between countries, as well as the absence of peace and security, human rights violations and varying degrees of development of judicial and democratic institutions, affect international migration patterns]~~

~~[G77: PP8 quat. Recognizing that [USA: [CAN: accelerated (?)] [USA: trends in fertility decline [NOR: rising life expectancy] and population ageing in many developed countries may affect migratory movements] [USA: delete: the ageing of population in many developed countries has contributed to the increase in the demand for migrant workers and migratory movements]~~

~~[MEX/G77: PP8 ter. Bearing in mind that the policies and initiatives on the issue of migration, including those that refer to the orderly management of migration, should promote holistic approaches that take into account the causes and consequences of the phenomenon, as well as the full respect of the human rights and fundamental freedoms of migrants (pp.12, 60/169)] [NOR: move to OP]~~

-“Feminization”

~~[MEX: PP.9 alt. Aware also that, in spite of the existence of an already established body of principles, there is a need to enhance international cooperation on migration issues and make further efforts, including through appropriate mechanisms, to ensure that the human rights and dignity of all migrants and their families, in particular of women migrant workers, are respected and protected, (GA 58/208 pp.12)], (EU: moved to human rights) [USA/EU: delete]~~

Chair 1 [MEX/G77/EU: PP9 ter. Recognizing that the increasing feminization of international migration requires greater gender sensitivity in all policies and efforts related to the subject of international migration (pp 4 Res 60/139)], AG. AD REF

Chair 2 [CAN/USA/NOR/EU: PP9 alt Noting that the proportion of women and girls among international migrants amounted to nearly 50 per cent in 2005 and deeply concerned about the risks that women and girls, including women migrant workers, are exposed to in the context of migration, such as gender-based discrimination, multiple aggravated forms of discrimination, violence, includ-

ing sexual violence, migrant smuggling, trafficking in persons, commercial sexual exploitation and economic exploitation, sexual abuse, and other forms of abuse, AG. AD REF

~~{G77: PP9 bis. Expressing deep concern at the continuing reports of grave abuses and acts of violence committed against women migrant workers, including, inter alia, sexual and gender-based violence, trafficking, domestic and family violence, racist and xenophobic acts and abusive labour practices} (from A/60/139, PP7) (merge) [G77: delete]~~

~~{G77: PP9 ter. Recognizing the importance of joint and collaborative approaches and strategies at the bilateral, regional, interregional and international levels in protecting and promoting the rights and welfare of women migrant workers (pp12 Res A/60/139)} (Move to PO on women)~~

-“Other related issues”

~~{USA: PP8bis Noting the possible effects of international migration and development on the family (new language)}, [EU/JAP/SWI/MEX/CAN/NOR: delete] [merge with family reunification pending discussion]~~

[Chair/ MEX (only without the US deletion or delete all PP9 bis)/G77: PP9 bis: *Recognizing* the impact of migration on the effectiveness of public services [USA: delete: , including health and education and invites member States and the international community to consider taking action to [remedy] [EU: address, as appropriate, worker shortages in vulnerable sectors] health worker shortages with particular attention to developing countries], [G77/NOR do not support US deletion move to OP?]

[MEX: Recognizing the impact of migration on the effectiveness of public services, including health and education, and [G77: the need to address the shortages of health and education workers in particular in developing countries] [chair/USA: the importance of addressing this issue] [Chair: delete: with particular attention to developing countries],

[EU Calls upon member States and the international community to take action as appropriate to address shortages of human resources for health (A/RES 60/35 op.3 — capacity building in global public health)]

- “Resolutions”

PP3bis. Recalling General Assembly Resolution 57/270 B of 3 July 2003 on the integrated and coordinated implementation of and follow-up to the outcomes of the major United Nations conferences and summits in the economic, social and related fields, [Ag AD REF]

~~{Chair: delete: PP5. Recalling also General Assembly resolutions 60/206, 60/169, 60/139 and 60/210 [G77/MEX: and 59/262] [G77: and all other relevant resolutions], [G77: asks for these to be recalled later} [Ag AD REF]~~

Chair/EU (as long as 60/206 moved to OP)/MEX: PP5 alt. Recalling also all General Assembly resolutions relevant to international migration and development, [Ag AD REF]

PP4. Further recalling General Assembly resolutions 58/208 of 13 February 2004, 59/241 of 22 December 2004 and 60/227 of 23 December 2005, which are relevant to setting up and organizing a High-level Dialogue on International Migration and Development during its sixty-first session, which will discuss the overall theme of the multidimensional aspects of international migration and development in order to identify appropriate ways and means to maximize its development benefits and minimize its negative impacts. [Ag AD REF]

PP4 bis. Noting the efforts of Member States, relevant United Nations agencies, and international and intergovernmental organizations, including the International Organization for Migration in convening events at the national, regional and international level with a view to advance the dialogue on the issue of international migration and development, [Ag AD REF]

– “Reports”

PP6. Taking note of the reports of the Secretary-General on world population monitoring (E/CN.9/2006/3) and on the monitoring of population programmes (E/CN.9/2006/4), both focusing on international migration and development, and noting the report of the Secretary-General on the flow of financial resources (E/CN.9/2006/5), [Ag AD]

PP6 bis alt. Taking note also of the report of the Global Commission on International Migration entitled *Migration in an Interconnected World: New Directions for Action*, noting its contribution to the debate on international migration and development, and taking further note of the report as an input for consideration at the High-level Dialogue (op 22 60/L.62), [Ag AD REF]

– “General”

OP1. *Reaffirms* [USA/G77: chapter X of] the Programme of Action of the International Conference on Population and Development¹⁴ and the key actions for its further implementation¹⁵;

~~OP2. bis: EU/USA/BEL: Emphasizes the need for Governments to seek to make the option of remaining in one's country viable for all people, as well as the need for development policies to foster the improvement of livelihood, including income and employment opportunities and working conditions, in countries of origin as durable alternatives to emigration (ICPD p 10.3); [MEX/G77: reservations]~~

~~OP2 bis alt: Invites Governments, with the assistance of the international community, where appropriate, to seek to make the option of remaining in one's own country viable for all people, in particular through efforts to achieve sustainable development, leading to a better economic balance between developed and developing countries (op.8 59/241) and in this regard urges Governments to reinvigorate their efforts in cooperation with the international community aimed at achieving the Millennium Development Goals (MDGs) and ensuring that the development benefits of international migration are maximized and negative impacts are minimized,~~

~~[OP2 ter: MEX: Acknowledges the important contribution provided by migrants and migration to development as well as the complex interrelationship between migration and development (pp. 9, 59/241)]~~

~~[OP– Urges Governments to reinvigorate their efforts in cooperation with the international community aimed at achieving the Millennium Development Goals (MDGs);] [EU: combine with OP9]~~

~~[EU/SWI/USA: add reference to: options of remaining in one's country]~~

~~[chair: OP9. quat. [EU/MEX: Stresses the positive contributions that all migrants can make to the social and economic development of countries [CAN/EU: delete: of their countries of origin and their host countries]; (source?)]~~

¹⁴ *Report of the International Conference on Population and Development, Cairo, 5-13 September 1994* (United Nations publication, Sales No. E.95.XIII.18), [USA: delete: chap. I, resolution 1, annex.]

¹⁵ See General Assembly resolution S-21/2 and official records of the General Assembly 21st Special Session supplement No. 3 A/S-21/5/Rev.1 and A/S-21/PV.9.

[G77: no reference to an international effort on migration] [Chair/MEX: under Government and International action]

~~OP6 alt. EU: Urges Governments to reinvigorate their efforts in cooperation with the international community aimed at achieving the Millennium Development Goals (MDGs), [G77/MEX/BEL: thus contributing to the elimination of conditions that induce people to migrate (?)];~~

OP7. *Invites* Governments, where appropriate, to take steps for the effective consideration of the linkages between international migration and development in policy formulation by, *inter alia*, promoting collaboration and coordination in a comprehensive approach at the national level among the governmental agencies in charge of international migration, other relevant policy areas and those focusing on development or development cooperation;

~~OP2 ter. G77: Stresses also the need to further strengthen global dialogue and partnerships in international migration to ensure that the development benefits are maximized and negative impacts are minimized; [USA: delete] [EU: see op 12 ?]~~

~~OP3 ter. [G77: Urges donor countries, the relevant United Nations organizations and other regional and international organizations to enhance their financial and technical support to developing countries, in particular the LDCs and countries emerging from conflicts, to foster an international migration that contributes to development (move to Government actions)];~~

– “Human Rights”

MEX/G77: PP8 ter. Bearing in mind that the policies and initiatives on the issue of migration, including those that refer to the orderly management of migration, should promote holistic approaches that take into account the causes and consequences of the phenomenon, as well as the full respect of the human rights and fundamental freedoms of migrants (pp.12, 60/169) (??)

OP4 Emphasizes the rights of all migrants and their obligation to respect the law, including legislation on migration; {SWI: retain (pp. 13, 58/208)} [MEX: delete]

OP3. bis. [G77: Calls upon all Member States that have not yet done so to urgently consider signing and ratifying or acceding to the International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families, with the aim of achieving a broader participation by Member States in the Convention; (59/262 ?)]; [EU/CAN/SWI/USA: delete]

OP3bis [G77/MEX: Stresses the urgent need for Governments to promote and protect fully and effectively the human rights and fundamental freedoms of all migrants in conformity with the Universal Declaration of the human rights and their obligations under international human rights instruments [USA/SWI: delete?] regardless of the migrants’ immigration status (Durban D. par 26)]

OP5alt: [EU: Emphasizing that Governments of receiving countries must ensure the protection of migrants and their families, giving priority to programmes and strategies that combat religious intolerance, racism, ethnocentrism, xenophobia and gender discrimination and that generate the necessary public sensitivity in that regard (ICPD X 10.12 last sentence)]

[G77: instead of OP5 alt. Reaffirms the responsibility of Governments to safeguard and protect the rights of migrants against illegal or violent acts, in particular acts of racial discrimination and crimes perpetrated with racist or xenophobic motivation by individuals or groups, and urges them to reinforce measures in this regard (op. 11 GA 58/190)];

OP5ter.: [G77 (modified): Stresses the importance to promote [conditions that favour] the successful economic and social integration and inclusion of individual and migrant communities into receiving societies in accordance with national legislation [EU: delete and move: and to prevent their exclusion, marginalization and isolation within the framework of intercultural dialogue] (report EU and Latin American countries meeting)];

[MEX: PP.9 alt: Aware also that, in spite of the existence of an already established body of principles, there is a need to enhance international cooperation on migration issues and make further efforts, including through appropriate mechanisms, to ensure that the human rights and dignity of all migrants and their families, in particular of women migrant workers, are respected and protected, (GA 58/208 pp. 12)], [USA/CAN/SWI: delete]

[MEX/USA (as an alternative to PP9 alt and OP3bisG77/MEX): Requests States to effectively promote and protect the rights and fundamental freedoms of migrants regardless of their immigration status, especially those of women and children, in conformity with the Universal Declaration of Human Rights and the international instruments to which they are party; (op5 60/169)] [EU supports]

OP7 nine: [EU/CAN: Stresses further the need to promote the successful economic and social integration [CAN: and inclusion] [USA: in accordance with national legislation] of migrants in host countries] [EU: move]

– “Trafficking and smuggling”

OP5quin: [EU/US/SWI: Recognizes that trafficking in persons continues to pose a serious challenge to humanity and requires a concerted international response, and urges to that end all States to devise, enforce and strengthen effective measures to prevent, combat and eliminate all forms of trafficking in persons to counter the demand for trafficked victims and to protect the victims [World Summit Outcome, p. 112], in particular women and children subjected to forced labour, or sexual or commercial exploitation, violence and sexual abuse;

[MEX/US/EU OP?: Calls upon States that have not yet done so to enact domestic legislation and to take further effective measures to combat [BLR: delete: and prosecute international trafficking] in and smuggling of migrants (60/169, pp.22)]

BLR: new text

[Chair OP?: Urges Governments to prevent trafficking in migrants, in particular women and children subjected to forced labour or sexual or commercial exploitation; to develop clear penalties for such trafficking and migrant smuggling, backed by effective administrative procedures and laws, ensuring punishment of those who commit such crimes (ICPD+5 24b);

[OP10. [US/EU/CAN support] Encourages efforts by Member States and the international community to promote a balanced and comprehensive approach to international migration and development, particularly by building partnerships and ensuring coordinated action to develop capacity for the management of migration, enhancing the benefits of migration and [G77: delete: ensuring the effective deterrence of — discourage (??)] [CAN/USA: irregular] [CAN: delete: illegal] migration, trafficking in [USA: persons] [delete: human beings] and [USA: migrant] [delete: people] smuggling; [EU/MEX: move to Government Actions—agreed to move]

– “Remittances and Expatriates Nationals”

OP7 quat (alt.). [EU: Recognizes that remittance flows constitute one of the important aspects of international migration and reaffirms the importance of reducing the transfer costs of migrant

remittances, facilitating their flow and, as appropriate, encouraging opportunities for development-oriented investment in recipient countries by beneficiaries that are willing and able to do so (pp4, and op1 GA A/60/206 22 Dec.);

OP7 quint. [EU: Stresses that more effective use can be made of the potential contribution that [suggested by Secretariat: transnational communities] [expatriate nationals] can make to the economic social and human development of their countries of origin (based on ICPD PoA; para 10.1) and stresses further the need to consider providing assistance in building appropriate networks on a voluntary basis;]

OP7 sext: [EU: Stresses the need for measures at the local, regional and international levels to maximize the positive impacts of circular migration and reduce the negative impacts of emigration of skilled persons, especially on vulnerable sectors; [USA: delete]

[CAN/USA?/MEX/EU; merge OP7 sext. and OP17: Acknowledges the need to address in a comprehensive manner the need to maximize the positive impacts [EU: of circular migration] and minimize the negative impacts of the movement of skilled persons {EU: retain [USA: delete: , especially on vulnerable sectors]}]

OP17. [G77: Acknowledges the need to [assess] [EU: address] in a comprehensive manner [EU: issues of] [the impact of the] [chair: migration of skilled persons] [or CAN: movement of highly skilled persons] [US/CAN: brain drain/gain/circulation (??)] [EU: and examine how they impact] on the development efforts of developing countries];

OP7 opt: [EU: Stresses the importance of initiatives to maximize the positive impact of temporary, circular, and return migration on economic and social development including on the transfer of knowledge and skills] [USA: delete] [EU: retain]

OP7 nine: [EU: Stresses further the need to promote the successful economic and social integration of migrants in host countries] [EU: move to Human Rights];

[G77 P10 quat. Invites member States to further consider the impact of the options of carefully designed temporary migration programmes (new language)], [EU/CAN/USA: problematic]

[G77 (modified): OP10bis: Requests all Member States, in accordance with relevant international obligations and commitments, to promote cooperation at all levels in fostering secure, regular and orderly migration, so as to reduce [USA: irregular] [undocumented] migration while nevertheless safeguarding the human rights of [USA: irregular] [undocumented] migrants and preventing their exploitation (ICPD 10.17)];

[G77: OP11 quat. Invites the countries of origin and destination, in accordance with national legislation, to undertake necessary measures to facilitate the contribution of migrants to the development of their home countries including, inter alia, by knowledge sharing, technology transfer, investment and business cooperation] (source?);

OP7 sept. [USA (modified): [EU: delete: Recognises that the family is entitled to receive comprehensive protection and support, and in this regard,] calls upon States to facilitate family reunification in an expeditious and effective manner, with due regard to applicable laws, as such reunification has a positive effect on the integration of migrants [op12 60/169)];

OP7 ter. [EU: Stresses the need to promote public awareness on opportunities, limitations and rights in the event of migration, and to encourage public discourse on migration and development [MEX: delete: in an objective and responsible manner] (ICPD, POA)];

– “Women”

OP9alt. [CAN/NOR/MEX/SWI, *Urges* [MEX language in CSW 9D] Member states and relevant international organizations to incorporate a gender perspective in all policies and programmes on international migration both to reinforce the positive contributions that migrant women can make to the economies of their countries of origin and their host countries as well as to strengthen protection of women migrants from violence, discrimination, trafficking, exploitation and abuse;] (as in CSW 9D of February 2006 ??)

(Moved from feminization pp) [G77: *PP9 ter. Recognizing* the importance of joint and collaborative approaches and strategies at the bilateral, regional, interregional and international levels in protecting and promoting the rights and welfare of women migrant workers (pp12 Res A/60/139)]

–“Government and International Actions”

OP8. *Calls* on Governments to set up, or where they already exist [EU: and where necessary], strengthen relevant institutions and mechanisms [EU: for data collection, analysis, the subsequent elaboration of policies, programmes and projects, their monitoring and evaluation], including by improving skills and increasing resources, to provide timely, reliable and disaggregated [EU: including sex- and age- specific] information on international migration flows and movements in [EU: countries of origin, transit, and destination and as far as possible on development] [EU: delete: sending, transit and receiving countries];

OP8 alt: [G77: *Calls* upon the international community to provide financial and technical assistance to developing countries in setting up or strengthening existing relevant institutions and mechanisms to provide, as appropriate, timely, reliable and [RU: appropriately] disaggregated data and information on international migration flows [CAN: in sending, transit and receiving countries (delete)];

OP8 ter. [RUS: *Calls* upon [EU: *Invites*] relevant international organizations and multilateral institutions to enhance their cooperation on methodologies for collection and processing of statistical data on international migration and the situation of migrants];

[G77: OP8bis: replacement of OP15. *Calls upon* international financial institutions and the donor community to increase financial support to the United Nations programmes on international migration and development so that the United Nations funds and programmes may increase their outreach to Member States] [USA: delete]

OP10. *Encourages* efforts by Member States and the international community to promote a balanced and comprehensive approach to international migration and development, particularly by building partnerships and ensuring coordinated action to develop capacity [MEX: delete: for the management of migration, enhancing the benefits of migration and ensuring the effective deterrence of illegal migration, [SWI: trafficking in human beings and people smuggling (delete)]]; [USA: replace with ... trafficking in persons and migrant smuggling ...]

[EU: OP10 bis. *Urges* governments in both countries of origin and countries of destination, including through international cooperation to support and ensure effective follow-up to bilateral and multi-lateral initiatives, including regional and sub regional consultation processes, where appropriate, to develop national policies and cooperative strategies to maximize the benefits and manage the challenges posed by international migration (ICPD+5 para 24 c).]

[G77/MEX, merge OP10 plus OP12: *Encourages* efforts by member States to promote a balanced and comprehensive approach to international migration and development as well as efforts by the

United Nations system and other international organizations [MEX: within their respective mandates and civil society] to enhance, within their respective mandates, the coordination of their activities and to strengthen their cooperation and collaboration;]

[G77: OP10bis: *Requests* all Member States, in accordance with relevant international obligations and commitments, to promote cooperation at all levels, in addressing the challenge of undocumented migration so as to foster a secure, regular and orderly process of migration, while taking appropriate measures that undocumented migrants are protected from exploitation and violation of their human rights];

[G77 P10 quat. *Invites* member States to further consider the impact of the options of carefully designed temporary migration programmes (new language)], [EU: move to remitt.] [SWI: delete]

[MEX. OP. 10 ter. *Requests* all States, international organizations and relevant stakeholders to take into account in their policies and initiatives on migration issues the global character of the migratory phenomenon and to give due consideration to international, regional and bilateral cooperation in this field, with a view to addressing, in a comprehensive manner, its causes and consequences and granting priority to the protection of the human rights of migrants; (GA 60/169 op.6)]

[EU OP10 quat. *Stresses* the need to support the efforts of countries to plan for migration as an integral part of their national policies including where applicable their growth and poverty reduction strategies]

[G77: OP10 quin. *Urges* developed countries to undertake concrete measures/actions to provide better access for developing countries to their markets in the service sector under mode 1 and 4 in particular through temporary movement of natural persons from developing countries, including Least Developed Countries]; [EU: delete]

OP11. *Urges* Member States to seek concrete ways of strengthening [RUS/EU: bilateral,] regional and [RUS/EU: replace international with global] cooperation and dialogue in the area of international migration and development to ensure that migration contributes to the development of both countries of origin and countries of destination;

[EU: OP11 bis. *Reiterates* the Commitment to develop and begin to implement national, regional and international strategies that facilitate access to HIV/AIDS prevention programs for migrants and mobile workers, including the provision of information on health and social services (UN Declaration of commitment on HIV/AIDS, 2001; para 50)]

[G77: OP11 ter. *Calls* on the donor community to provide assistance to origin, transit and destination developing countries in their capacity building for migrant programmes and for coping with the impact brought about by international migration, and the need to support developing countries in their efforts to attend the increased demand for, inter alia public service, education, health care and housing]; [USA: delete]

[G77: OP11 quat. *Invites* the countries of origin and destination, in accordance with national legislation, to undertake necessary measures to facilitate the contribution of migrants to the development of their home countries including, inter alia, by knowledge sharing, technology transfer, investment and business cooperation];

[G77: OP11 alt. *Recognizing* the need to take into account the common concerns and the responsibility of all member States to take concrete actions and policies to strengthen regional and international cooperation and dialogue in the area of international migration and development to ensure that migration contributes to the development of both countries of origin and countries of destination];

[G77: OP 18*Calls upon donor countries to assist developing countries, upon request, in building national capacity to maximize the developmental impact of return and circular migration*], (move to Government and International actions)

– “UN System”

OP12. *Urges* the [EU: relevant] organizations and bodies of the United Nations system, [EU: delete: including the Department of Economic and Social Affairs, the United Nations Population Fund, the Office of the High Commissioner for Human Rights, the United Nations Office of Drugs and Crime, the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, the International Labour Organisation and other agencies, funds and programmes] [EU: and other relevant intergovernmental organizations] working on international migration, to enhance, within their respective mandates, the coordination of their activities and to strengthen cooperation and collaboration [EU: delete: with relevant intergovernmental organizations, such as the International Organization for Migration] [SWI: and with the civil society]; [G77: delete]

OP14. *Requests* the Secretary General [EU: delete: Population Division of the Department of Economic and Social Affairs of the United Nations Secretariat] to continue [EU: her delete: its] substantive work on international migration and development and, in collaboration with other relevant international organizations, funds and programmes, to continue assessing progress made in achieving the goals and objectives on international migration and development set out in the outcomes of major United Nations [G77: international] conferences and summits;

[SWI: OP14alt *Requests* the Secretary-General, in collaboration with relevant international organization, funds and programmes, to continue its substantive work on international migration and development and to continue assessing progress made in achieving the goals and objectives on international migration and development set out in the outcomes of major United Nations conferences and summits;]

OP15 *Calls* for [EU: adequate — delete: increased] financial support [EU: for the activities] [EU: delete: to the United Nations programmes] on international migration and development [EU: of the organizations and bodies of the United Nations system, as well as other relevant international organizations] [EU: delete: so that the United Nations, and the funds and programmes may increase their outreach to Member States to improve data, research and institutional capacity for formulating, implementing and evaluating policies]. [USA: delete para]

[EU: OP15bis. *Looks forward* to the High Level Dialogue on International Migration and Development that the General Assembly will hold at its sixty-first session];

[EU: OP15ter. *Recommends* in this regard to the Economic and Social Council to transmit the report of the thirty-ninth session of the Commission to the High Level Dialogue].

II. DOKUMENTACJA Z 40. SESJI KOMISJI ONZ DO SPRAW LUDNOŚCI I ROZWOJU pt. „WPLYW ZMIAN STRUKTURY WIEKOWEJ SPOŁECZEŃSTWA NA ROZWÓJ” (NOWY JORK 9-13 KWIETNIA 2007 r.)

wraz z tekstem rezolucji pt. „Wpływ zmian struktury wiekowej społeczeństwa na rozwój” (*Changing age structures of populations and their implications for development*).

13 kwietnia zakończyła się 40. sesja Komisji Ludności i Rozwoju. Sesję zamknięto **przyjęciem** rezolucji poświęconej głównemu tematowi tegorocznego spotkania tj. „Zmieniająca się struktura wieku populacji i jej wpływ na rozwój” (tekst w załączeniu) oraz decyzji ws. ustalenia tematu sesji Komisji w 2009 roku („*The contribution of the Programme of Action of the ICPD to the internationally agreed development goals, including the Millennium Development Goals*”).

1. Pomimo bardzo trudnych negocjacji nad projektem rezolucji (prace zakończyły się w późnych godzinach nocnych 12 kwietnia), pozytywnie należy ocenić fakt, że udało się doprowadzić do terminowego zakończenia sesji Komisji i przyjęcia rezolucji już 13 kwietnia. Warto podkreślić, że w czasie zeszłorocznej sesji Komisji (tematem była migracja) negocjacje nad rezolucją ukończono dopiero kilka tygodni po zakładanym terminie jej zamknięcia. Z drugiej strony, temat tegorocznego spotkania był powszechnie oceniany jako znacznie mniej kontrowersyjny i na początkowym etapie prac nad rezolucją nie spodziewano się tak dużych trudności z uzgodnieniem ostatecznego tekstu.
2. Głównymi kwestiami problematycznymi w czasie negocjacji nad projektem rezolucji były:
 - Wprowadzenie przez G-77 do projektu szeregu propozycji związanych z problematyką rozwoju, realizacją zobowiązań państw-darczyńców czy oficjalnej pomocy rozwojowej, tj. kwestii, które nie były bezpośrednio związane z tematem prac Komisji, a tradycyjnie są bardzo trudne do uzgodnienia między partnerami z Północy i Południa. Jednocześnie G-77 dążyło do wyeliminowania paragrafów dot. praw człowieka, praw kobiet, ludzi młodych i osób starszych.
 - Znalezienie akceptowalnego odniesienia i oceny zjawiska „przejścia demograficznego” – „*demographic transition*”, w tym związanych z tym wyzwań i nowych szans, kosztów, a także wpływu tego zjawiska na rozwój poszczególnych państw znajdujących się na różnych etapach zmian demograficznych.
 - Uzgodnienie odniesienia do „zdrowia seksualnego i prokreacyjnego” – „*sexual and reproductive health*”. Ta kwestia zawsze stanowi jeden z trudniejszych problemów w czasie prac NZ na forach, które zajmują się tematyką związaną z realizacją ICPD (Komisja Ludności i Rozwoju odpowiedzialna jest za przegląd realizacji ICPD). Tym samym trudne dyskusje w tej sprawie nie były zaskoczeniem i stanowiły powtórzenie już dobrze znanych debat i argumentów. W ostatecznym tekście znalazły się jedynie odniesienia do „*sexual and reproductive health*” bez odniesień do „praw” – „*rights*” i „usług” – „*services*”. Warto podkreślić, że UE (zgodnie z wewnętrznym kompromisem przyjętym przez wszystkie państwa UE w czasie tegorocznych prac Komisji Ludności i Rozwoju) prezentowała stanowisko, w którym, proponując włączenie „*rights*”, jednocześnie opowiadała się za włączeniem odniesienia do ICPD („*in accordance with the ICPD*”). Pozwoliło to uniknąć trudnych i kontrowersyjnych wewnętrznych unijnych debat, jakie toczyły się np. w czasie sesji Komisji ds. Statusu Kobiet. Jednocześnie państwa opowiadające się za dalej idącym stanowiskiem UE w tej sprawie (m.in. Holandia, Francja, Wlk. Brytania, Szwecja, Dania, Finlandia) konsekwentnie i wyraźnie zapowiadały, że w czasie zbliżającej się sesji COHOM będą opowiadać się za podjęciem przez UE decyzji ws. stanowiska, w którym nie będzie konieczne włączanie odniesienia do ICPD.
 - Uzgodnienie odniesienia do „rodzin” – „*families*”. UE opowiadała się, aby w odniesieniu do „*families*” zastosować podejście zgodne z ICPD, gdzie można mówić o różnych formach rodziny (w kontekście tegorocznego tematu sesji – zmieniających się struktur wiekowych populacji, w tym zjawiska starzenia się społeczeństw [opieki nad starszymi członkami rodzin], podejście to wydawało się zasadne, biorąc pod uwagę samotnych rodziców czy rolę starszego pokolenia i dalszych członków rodzin). Jednak, biorąc pod uwagę trudności związane z tą problematyką oraz brak poparcia USA

- i G-77 dla tych zmian, w ostatecznie uzgodnionym tekście znalazły się tradycyjne, wcześniej ustalone, kompromisowe odniesienia, tj. „*families*” bądź „*allfamilies*”.
- Uzgodnienie odniesień to kwestia finansowania realizacji ICPD. Zgodnie z oczekiwaniami, G-77 opowiadało się za użyciem możliwie bezpośrednich odniesień, które tworzyłyby zobowiązania finansowe jedynie dla państw rozwiniętych. Spotkało się to z krytyką UE, USA oraz pozostałych państw-donorów, którzy wskazywali, że odpowiedzialność za realizację zadań w ramach agencji ICPD powinny ponosić również państwa rozwijające się.
3. Ostatecznie uzgodniony tekst rezolucji oceniamy pozytywnie. Do rezolucji udało się włączyć szereg merytorycznych elementów związanych z problematyką zmieniającej się struktury wieku społeczeństw (m.in. odniesienie do szans związanych z różnymi etapami ewolucji struktury wieku populacji poszczególnych państw; konieczność skoncentrowania się na sytuacji osób starszych, kobiet, młodzieży; realizowanie polityk i działań mających na celu skuteczne przygotowanie się do etapu szybkiego starzenia się społeczeństwa). Ponadto pozytywnie należy również ocenić fakt, że ostateczna wersja rezolucji nie wychodzi poza uzgodnione wcześniej na forum ONZ odniesienia do najbardziej wrażliwych politycznie tematów, takich jak zobowiązania w ramach realizacji polityki rozwojowej czy problematyka „*sexual and reproductive health*”.
4. Polska uczestniczyła w pracach 40. sesji Komisji na zasadzie obserwatora, ale już w czasie 41. sesji ponownie będziemy członkami Komisji. Zgodnie z procedurą, tuż po zakończeniu 40. sesji Komisji (13 kwietnia) odbyło się pierwsze, krótkie spotkanie w ramach 41. sesji Komisji, które służyło jedynie wyborowi członków Biura 41. sesji Komisji (w imieniu Grupy Europy Wschodniej, w Biurze będzie zasiadać Ukraina – jako przewodniczący). Tematem 41. sesji będzie: „*Population, distribution, urbanization, international migration and development*”.

Od nas:

- Przebieg 40. sesji Komisji Ludności i Rozwoju, w tym przede wszystkim prace nad rezolucją, potwierdził, że regułą stało się już, iż na forum komisji funkcjonalnych negocjacje koncentrują się na najwrażliwszych politycznie kwestiach, a nie na merytorycznych problemach bezpośrednio związanych z tematem danej sesji. Tym samym negocjacje nad rezolucją Komisji Ludności zostały zmonopolizowane przez dobrze znane, politycznie wrażliwe kwestie (finansowanie rozwoju, zobowiązania państw-darczyńców czy zdrowie prokreacyjne). Skutkowało to tym, że prace nad rezolucją stanowiły powtórzenie debat toczonych na wielu innych forach i nie oddawały eksperckich, merytorycznych dyskusji prowadzonych na sesjach plenarnych Komisji przez ekspertów krajowych. W tym kontekście należy podkreślić, że w przyszłości zasadnym byłoby włączenie w proces negocjacji rezolucji – w szerszym stopniu – ekspertów krajowych, którzy w pracach koncentrowaliby się na danym merytorycznym temacie sesji.
- W odniesieniu do stanowiska Polski w pracach 40. sesji Komisji należy podkreślić, że w ramach prac nad wspólnym stanowiskiem UE wobec projektu rezolucji, jak również w czasie prac nad wspólnym wystąpieniem UE, udało się nam zrealizować główne cele, tzn. nie dopuścić do przyjęcia przez UE stanowiska, które wykraczałoby poza nasze krajowe stanowisko w odniesieniu do problematyki „*sexual and reproductive health*”. Pomimo dużej presji ze strony szeregu państw UE na rzecz przyjęcia dalej idącego sformułowania, w przyjętym kompromisie unijnym (przy odniesieniu do „*rights*” czy „*services*”) znajdowało się automatycznie odniesienie do ICPD. Jednocześnie należy podkreślić, że podobnie jak przy pracach nad wspólnym wystąpieniem UE, również przy opracowywaniu stanowiska UE szeregu państw (m.in. Francja, Holandia, Szwecja, Dania, Finlandia) wyraźnie podkreślało, że na kwietniowej sesji COHOM państwa te będą zdecydowanie opowiadać się za przyjęciem wspólnego stanowiska UE niewymagającego włączenia odniesienia do ICPD.

Andrzej Towpiak
Opr. KKukier

Commission on Population and Development
Fortieth Session
Draft Resolution
Chairman's text
13 April 2007, 11:15 am
Changing age structures of populations and their implications for development

The Commission on Population and Development,

PP1. Recalling the Programme of Action of the International Conference on Population and Development adopted at Cairo,¹ in particular chapter VI on population growth and structure, and the key actions for the further implementation of the Programme of Action, in particular section II.B on changing age structure and ageing of the population;

PP2. Recognizing that the implementation of the Programme of Action of the International Conference on Population and Development and the key actions for its further implementation is integrally linked to global efforts to eradicate poverty and achieve sustainable development and that the achievement of the goals of the Programme of Action is consistent with and makes an essential contribution to the achievement of the internationally agreed development goals, including the Millennium Development Goals;²

PP3. Recalling the Political Declaration and the Madrid International Plan of Action on Ageing adopted in 2002,³ as well as General Assembly resolution 58/134 of 26 Jan 2004 on the road map for the implementation of the Madrid Plan of Action, and resolutions 59/150 of 1 February 2005, 60/135 of 2 February 2006 and 61/142 of 30 January 2007 on follow-up to the Second World Assembly on Ageing;

PP4. Recalling also the relevant provisions on changing age structures of populations and their implications for development contained, inter alia, in the Copenhagen Declaration on Social Development,⁴ the Programme of Action of the World Summit for Social Development,⁵ the Beijing Declaration and Platform for Action⁶ and their periodic reviews, and the Durban Declaration and Programme of Action adopted by the World Conference against Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance on 8 September 2001;⁷

PP5. Recalling further the UN Millennium Declaration and the 2005 World Summit Outcome;

PP6. Recalling further Resolution 60/265 of 12 July 2006 on the Follow-up to the development outcome of the 2005 World Summit, including the Millennium Development Goals and the other internationally agreed development goals; and Resolution 61/16 of 20 November 2006 on Strengthening of the ECOSOC;

PP7. Recalling further the World Programme of Action for Youth to the Year 2000 and Beyond,⁸ and General Assembly resolution 60/2 of 27 October 2005 on policies and programmes involving youth, as well as previous resolutions of the General Assembly related to the rights of the child;

PP8. Recalling further the June 2006 Political Declaration on HIV/AIDS;

¹ Report of the International Conference on Population and Development, Cairo, 5-13 September 1994

² General Assembly resolution S-21/20f of 2 July 1999, annex, and *Official Records of the General Assembly, Twenty-first Special Session, Supplement No. 3 (A/S-21/5/Rev.1)* and A/S-21/PV.9.

³ *Report of the Second World Assembly on Ageing, Madrid, 8-12 April 2002* (United Nations publication, Sales No. E.02.1V.4), chap. I, resolution 1, annex I and II.

⁴ *Report of the World Summit for Social Development, Copenhagen, 6-12 March 1995* (United Nations publication, Sales No. E.96.IV.8), chap. I, resolution 1, annex I.

⁵ *Ibid.*, annex II.

⁶ *Report of the Fourth World Conference on Women, Beijing, 4-15 September 1995* (United Nations publication, Sales No. E.96.IV.13), chap. I, resolution 1, annexes I and II.

⁷ See A/CONF.189/12 and Corr.1, chap. I.

⁸ Resolution 50/81, annex.

PP9. Recognizing that all populations of the world are undergoing a historically unique transition from high levels of fertility and mortality to low levels of fertility and mortality, known as the demographic transition, which has strong effects on the age structure of populations, and cognisant of the fact that countries are at different stages of this transition, with some countries still experiencing high levels of fertility;

PP10. Recognizing also that in the first stage of the demographic transition, when mortality is falling, the proportion of children increases, that in the second stage when both fertility and mortality are falling, the proportion of adults of working age increases, and that in the third stage when fertility and mortality reach low levels, only the proportion of older persons increases;

PP11. Recognizing further that the second stage of the demographic transition presents a window of opportunity for development and that the translation of this window of opportunity into benefits for development requires national policies and an international economic environment conducive to investment, employment, and sustained economic development and further integration and full participation of developing countries in the global economy;

PP13. Acknowledging that population ageing is taking place at a much faster pace in developing than in developed countries, giving the former less time to adjust to the increasing number of older persons, making it difficult to mobilize resources for their support;

PP14. Noting that children and youth constitute nearly half of the population of developing countries and that two-thirds of the world's older persons live in developing countries;

PP15. Reaffirming that gender equality and the promotion and protection of the full enjoyment of all human rights and fundamental freedoms for all are essential to advance development, including for tackling the development implications of changing age structures;

PP16. Reaffirming also that development is a central goal in itself and that sustainable development in its economic, social and environmental aspects constitutes a key element of the overarching framework of United Nations activities;

PP17. Reaffirming further the three priority directions agreed in the Madrid International Plan of Action on Ageing: Older persons and development; advancing health and well-being into old age; and ensuring enabling and supportive environments;

PP18. Noting with concern that poverty is one of the major threats to people's well-being, especially children, the young and older persons;

PP19. Bearing in mind that women constitute the majority of older persons in almost all societies and that their share of the population increases with advancing age;

PP20. Recognizing that a heavy disease burden, especially in many developing countries, in particular the HIV/AIDS pandemic, affects population dynamics, shortens the expectancy and slows economic growth through lost productivity and other factors that undermine development;

PP21. Recognizing also the important role of all families in meeting the many challenges posed by the changing age structures of populations;

PP22. Taking note with appreciation of the reports of the Secretary-General on world population monitoring⁹ and on the monitoring of population programmes,¹⁰ both of which focus on the changing age structures of populations and their implications for development, and *taking note also* of the report of the

⁹ E/CN.9/2007/3

¹⁰ E/CN.9/2007/4

Secretary-General on the flow of financial resources for assisting in the implementation of the Programme of Action of the International Conference on Population and Development;¹¹

OP1. Reaffirms the Programme of Action of the International Conference on Population¹² and Development and the key actions for its further implementation;¹³

OP2. Stresses that since countries are at different stages of the demographic transition and experience different social and economic conditions, development and policy implications vary from country to country depending on their level of social and economic development;

OP3. Encourages Governments, the United Nations system and other relevant international organizations to assist developing countries in assessing the possible impact of changing population age structures and in building capacities to respond to the challenges and opportunities resulting from changing population age structures;

OP4. Reaffirms the commitments to and emphasizes the need to fully implement the global partnership for development set out in the United Nations Millennium Declaration, the Monterrey Consensus of the International Conference on Financing for Development and the Plan of Implementation of the World Summit on Sustainable Development („Johannesburg Plan of Implementation”) and to enhance the momentum generated by the 2005 World Summit in order to operationalise and implement, at all levels, the commitments set out in the outcomes of the major United Nations conferences and summits, including the 2005 World Summit, in the economic, social and related fields;

OP7. Stresses the importance of mainstreaming a gender perspective in policy and planning processes at all levels and the need to eliminate discrimination on the basis of gender and age, including the elimination of all forms of violence against women of all ages, and of ensuring the equal rights and their skill employment for women of all ages;

OP8. Recognizes that investing in young people is an urgent development priority and that it will contribute to the achievement of the internationally agreed development goals including the Millennium Development Goals;

OP9. Reaffirms the resolve, expressed in the United Nations Millennium Declaration, to ensure that, by 2015, children everywhere, boys and girls alike, are able to complete a skill course of primary schooling; *urges* Governments to provide young people opportunities for obtaining further education, for acquiring skills and for participating fully in all aspects of society, with a view to, inter alia, improving their productive employment and leading self-sufficient lives; and *recall* that a knowledge-based society also requires that policies be instituted to ensure life-long access to education and training;

OP10. Expresses its concern that at the present time developing countries have a large number of persons reaching old age with minimal literacy and numeracy, which limits their capacity to earn a livelihood and may thus influence their enjoyment of health and well-being;

OP11. Reaffirms the Dakar Framework for Action adopted at the World Education Forum in 2000 and underlines the importance of the Education for All partnership as a tool to achieve the Millennium Development Goal of universal primary education by 2015;

OP12. Calls upon Governments to take action to create an enabling environment at all levels to increase labour market participation, including special efforts to raise the participation of women, older persons,

¹¹ E/CN.9/2007/5

¹² „See Report of the International Conference on Population and Development, Cairo, 5-13 September 1994 (United Nations publication, Sales No. 95.XIII.18).

¹³ „See General Assembly resolution S-21/2 of 2 July 1999, aimcx, and *Official Records of the General Assembly. Twenty-first Special Session, Supplement No. 3 (A/S-21/5/Rev. 1) and A/S-21/PV.9.*

youth and disadvantaged groups, such as the long-term unemployed and persons with disabilities, in order to reduce the risk of exclusion or dependency in later life;

OP13. Stresses the importance of fully mobilizing the active population through family-friendly policies that support parents and legal guardians in combining work and parental roles;

OP14. Invites countries with ageing populations to promote measures to address this situation, including, *inter alia*, with family-friendly policies;

OP15. Encourages Governments to apply policies that support gender equality, protect the human rights of older persons, particularly older women, and assist abused older persons;

OP16. Encourages Governments, in cooperation with relevant stakeholders including civil society, to enhance through appropriate mechanisms, self-reliance of older persons. Such mechanisms could include, where appropriate, the promotion of a continued participation in working life, if desired, *inter alia*, by promoting a new approach to retirement that takes account of the needs of the employees as well as the employers, in particular by applying the principle of flexible retirement policies and practices while maintaining acquired pension rights. Such mechanisms could also include the creation of conditions that promote the quality of life of older persons and enable them to work and live independently in their own communities as long as possible or desired; as well as providing continuing education and encouraging life-long learning; and ensuring equal access to high quality health and social services;

OP17. Calls upon Governments to develop and implement policies aimed at ensuring that all persons have adequate economic and social protection during old age and strive to ensure the integrity, sustainability, solvency and transparency of pension schemes, and where appropriate disability insurances, while paying attention to their intergenerational impacts so that the burden is not borne mainly by certain generations;

OP18. Invites Governments, mindful of economic obstacles that may exist in some developing and other countries, to facilitate the accumulation of assets through personal savings and investment by individuals in order to cover consumption at older ages, by setting up or promoting appropriate institutional mechanisms, if they do not already exist, and to ensure effective monitoring of such mechanisms;

OP19. Invites Governments to develop comprehensive strategies to meet the increasing demand for long-term care for older persons including by adopting and implementing measures that assist families in providing basic care and support for their older members, taking into account the need to ensure that women and girls are not disproportionately burdened;

OP20. Recalls the worldwide need to expand educational opportunities in the field of geriatrics and gerontology for all health professionals who work with older persons, as well as to improve information and training for health professionals and para-professionals on the needs of older persons, and in this context *acknowledges* the need to enhance International cooperation;

OP21. Urges Governments to promote healthy living at all ages and in all spheres of health, including sexual and reproductive health, in particular the improvement of maternal, child and adolescent health, as well as efforts to reduce maternal and child mortality, and to take steps to prepare health care systems to meet the challenges posed by changing age structures;

OP22. Notes that HIV/AIDS affects the structure of the population in many developing countries, notably in Africa, and poses significant challenges to the economic and social stability in the most affected countries, and *encourages* Governments to address the rising rates of HIV infection among young people to ensure an HIV-free future generation through the implementation of comprehensive, evidence-based prevention strategies, responsible sexual behaviour, including the use of condoms, evidence- and skills-based, youth-specific HIV education, mass-media interventions and the provision of youth-friendly health services;

OP23. Recognizes the gravity of the public health problems afflicting many developing countries and least developed countries, especially those resulting from HIV/AIDS, tuberculosis, malaria, and other communicable diseases, and *encourages* Governments to adopt measures that address these challenges;

OP24. Stresses the importance of the collection, analysis and dissemination of data and population statistics disaggregated by age and sex on all aspects of policy formulation by all countries, and *encourages* the relevant entities of the United Nations to support national efforts in capacity-building, especially those of developing countries and countries with economies in transition;

OP25. Calls upon the relevant United Nations Agencies, Funds and Programmes to continue promoting partnerships at the national and international levels to promote a holistic package of gender-sensitive interventions to ensure the well-being of young people and improve their life prospects by, inter alia, enhancing their educational attainment; promoting healthy lifestyles and safeguarding their health, including sexual and reproductive health; and supporting young people's social engagement and participation, including in activities to reduce poverty and marginalization;

OP5. Reaffirms that each country must take primary responsibility for its own development and that the role of national policies and development strategies cannot be overemphasized in the achievement of sustainable development;

OP6. Calls upon Governments, taking into account the development situation in each country, to promote both intergenerational equity and solidarity by taking into account the implications of the changing age structures of the population in medium- and long-term development planning and by considering the age-related consequences of social and economic policies;

OP26. Welcomes the increased resources that will become available as a result of the establishment of timetables by many developed countries to achieve the target of 0.7 per cent of gross national product for official development assistance by 2015 and to reach at least 0.8 per cent of gross national product for official development assistance by 2010 as well as, pursuant to the Brussels Programme of Action for the Least Developed Countries for the Decade 2001-2010, 0.15 per cent to 0.20 per cent for the least developed countries no later than 2010, and *urges* those developed countries that have not yet done so to make concrete efforts in this regard in accordance with their commitments;

OP27. Also welcomes recent efforts and initiatives to enhance the quality of aid and to increase its impact, including the Paris Declaration on Aid Effectiveness, and calls for concrete, effective and timely action in implementing all agreed commitments on aid effectiveness, with clear monitoring and deadlines, including through further aligning assistance with countries' strategies, building institutional capacities, reducing transaction costs and eliminating bureaucratic procedures, making progress on untying aid, enhancing the absorptive capacity and financial management of recipient countries and strengthening the focus on development results;

OP28. Acknowledges that for developing countries that cannot generate sufficient resources, the lack of adequate funding remains the chief constraint to the full implementation of the ICPD Programme of Action.

OP29. Notes that recent increases in the flow of financial resources for assisting in the implementation of the Programme of Action has been primarily a result of the increased funding for HIV/AIDS activities and *expresses concern* that funding for family planning, which has been steadily decreasing, is below the suggested target level, and therefore *emphasizes* the importance of a continued mobilization of the required resources to implement the ICPD agenda by the international community, including Governments of both donor and developing countries;

OP30. Requests the Secretary-General to continue his substantive work on the changing age structures of populations, including levels, trends, determinants, consequences and policies, giving due attention to their implications for development.

III. EKSPERTYZY

III. 1. Generacje i płeć – pierwszy filar programu *Generations and Gender Programme*. Filozofia, teoria i zakres nowej rundy badań europejskich

Urszula Gach-Ciepiela

Współpraca: Ewa Frątczak

Struktura opracowania

1. Informacje ogólne o Programie Rodziny i Generacje – *Generations and Gender Programme* (GGP)
2. Główne cechy programu
3. Treść badania
4. Instrumenty programu
5. Badanie pilotażowe – narzędzie badania
6. Pozostałe zagadnienia

Bibliografia

1. Informacje ogólne o Programie Rodziny i Generacje – *Generations and Gender Programme (GGP)*¹

Zmiany w podstawowych procesach demograficznych (płodności, umieralności, migracjach), jakie zaszły w ostatnich dziesięcioleciach i których konsekwencją są znaczące zmiany w stanie liczebnym i strukturach ludności, stawiają nowe wyzwania dla wielu współczesnych społeczeństw. Wśród głównych wyzwań należy wymienić trzy podstawowe: 1) proces starzenia się ludności, który przekłada się na wzrost wydatków z dochodu narodowego na rzecz osób starszych, stąd konieczność dostosowania społeczeństwa do oczekiwanych zmian w celu uniknięcia konfliktu pomiędzy generacjami, 2) olbrzymie zmiany zachodzące w rodzinie, które wymagają od państwa monitorowania i wspierania rodzin w celu umocnienia pozycji rodziny i umożliwienia jej członkom umacniania więzi rodzinnych, 3) faktyczna liczba dzieci posiadanych przez rodziny jest tylko niewielką częścią planowanej (pożądaną) liczby potomstwa, stąd władze państwowe powinny wspomagać rodziny i pary w celu osiągnięcia pożądanej przez nich wielkości rodziny.

Aby władze państwowe i partnerzy społeczni mogli osiągnąć wymienione cele, niezbędna jest wiedza na temat zmian w podstawowych procesach demograficznych w ścisłym powiązaniu z szeroko definiowaną polityką społeczną. Dla pogłębienia wiedzy w tym temacie podjęty został trud zorganizowania międzynarodowego projektu badawczego *Generations and Gender Programme* (w skrócie GGP), co w przekładzie polskim tłumaczy się jako **Program Rodziny i Generacje**.

Główny cel Programu Rodziny i Generacje

Głównym celem programu są międzynarodowe porównawcze, wzdlużne i wielodyscyplinarne studia zmian w rodzinie i związkach wewnątrzrodzinnych w Europie oraz Ameryce Północnej. Przede wszystkim celem jest zrozumienie przyczyn wpływających na zmiany w stosunkach dziecko(dzieci)-rodzice i międzypartnerskich. Program koncentruje się na określeniu początku, rozwoju i formy zakończenia rodziny (związku) z uwzględnieniem relacji płci we wszystkich grupach wieku – od dorosłości do starości. Pozwoli to na określenie relacji dziecko-rodzic w zależności od tego, czy dziecko/rodzic jest w wieku młodym, średnim czy też starym. Zależności te będą badane w dwóch typach odniesienia: 1) w odniesieniu do gospodarstwa domowego, rodziny i sieci pomocy społecznej, 2) w usytuowaniu jednostki i rodziny w społeczeństwie.

Nazwa programu pochodzi od ukierunkowania badań na związki rodzinne ze wskazaniem na rolę płci (*gender*) i relacje oraz związki międzygeneracyjne (*generation*).

Istotą programu jest zapewnienie ścisłego związku badanych zjawisk i procesów z polityką społeczną

Rodzina stanowi podstawową jednostkę społeczną i od jej dobrobytu i rozwoju zależy dobrobyt społeczności. Stąd duża rola państwa we wspomaganiu rodziny w różnego rodzaju programach i odpowiednio ukierunkowanej polityce społecznej. Wymaga to jednak wiedzy o dynamice rozwoju rodziny i związków wewnątrzrodzinnych. **Program Rodziny i Generacje** ukierunkowuje swoje działania poprzez zwiększanie wiedzy, między innymi szukając odpowiedzi na następujące pytania:

- Jak zmienia się wielkość i struktura rodzin w czasie?
- Jakie są główne kierunki relacji międzygeneracyjnych w rodzinach i jak zmieniają się one w czasie?
- Jakie są główne charakterystyki relacji partnerskich w rodzinie i jak się zmieniają w czasie?
- Jak zmieniają się stosunki dziecko(dzieci)-rodzice w miarę rozwoju cyklu życia rodziny?
- Jakie zmiany zachodzą w stosunkach pomiędzy rodzicami (partnerami) w zależności od tego, czy pozostają oni w związku małżeńskim czy też w związku nieformalnym?

¹ Informacje o programie są zamieszczone na stronach internetowych pod następującymi adresami:
<http://www.unece.org/ead/pau/ggp/smiwg/backdocs.htm>
<http://www.unece.org/ead/pau/ggp/smiwg/Welcome.html>

Niniejszy tekst został przygotowany na podstawie dostępnej dokumentacji Generations and Gender Programme podanej w dokumentach projektu Population Activities Unit GEAD, ECE w Genewie oraz Max-Planck Institute for Demographic Research w Rostoku. Pełny wykaz dokumentacji znajduje się w bibliografii załączonej do opracowania. Informacje o stronie internetowej GGP zamieszcza załącznik 1.

- Jak wpływają na siebie zależności dziecko-rodzic i mąż-żona (partner-partnerka) i czy jest to wpływ osłabiający, czy wzmacniający więzi rodzinne ?
- Jak różnorakie charakterystyki rodziny, związki międzygeneracyjne i międzypartnerskie oraz relacje dziecko-rodzic i mąż-żona (partner-partnerka) różnicują się pomiędzy społecznościami?
- Czy obserwowane zmiany w czasie charakteryzują się tendencją w kierunku zbieżności, czy też rozbieżności?
- Czy obserwowane zmiany wymagają większej, czy też mniejszej pomocy publicznej lub prywatnej dla rodzin?
- Czego mogą nauczyć się wzajemnie od siebie społeczności w dziedzinie polityki pro-rodzinnej i rozwoju rodzin i związków wewnątrzrodzinnych?
- Jak edukacja, płatna i niepłatna praca oraz inne źródła dochodów wpływają na wybrane fazy cyklu życia rodziny oraz na relacje dziecko-rodzice, mąż-żona, partner-partnerka?
- Jaki wpływ mają na w/w relacje warunki mieszkaniowe, generalnie całokształt współczesnych warunków życia, przekonania, postawy i wartości?
- Jak działania polityki społecznej, zwłaszcza wsparcie oraz pomoc dla jednostek i rodzin (od zasiłków na dzieci do emerytur włącznie) wpływają na zdarzenia i procesy demograficzne, relacje między jednostkami i generacjami, jak również określają stan w jakim zachodzą dane relacje?
- Jaki zakres i jaki efekt mają transfery międzygeneracyjne pomiędzy członkami rodziny?
- Jak pozycja kobiety i mężczyzny w rodzinie i w społeczeństwie wpływa na relacje dziecko(dzieci)-rodzice, mąż-żona, partner-partnerka?

Lista pytań jest otwarta i zależy od dialogu pomiędzy realizatorami Programu Rodziny i Generacje a twórcami polityki społecznej.

Program Rodziny i Generacje dodatkowo ukierunkowuje swoje działania na odpowiedź na zasadnicze pytania, z jakimi borykają się współczesne społeczeństwa. Pytania te dotyczą głównie zagadnień niskiej płodności, związków wewnątrzrodzinnych oraz roli państwa we wspomaganie rodziny.

Struktura Organizacyjna Programu

Program Rodziny i Generacje (GGP) jest zarządzany poprzez konsorcjum, które aktualnie zrzesza następujące organizacje z przedstawicielami tworzącymi Radę Konsorcjum:

- Population Activities Unit (PAU), United Nations Economic Commission for Europe, Geneva (coordinator); Mr. Miroslav Macura, Andreas Vikat;
- Statistics Canada, Ottawa, Canada; Mr. L. Stone and Mr. J. Legare;
- Hungarian Central Statistical Office, Budapest, Hungary; Ms. Gabriella Vukovich and Mr. Zsolt Speder;
- Institut National D'etudes Demographiques (INED), Paris, France; Mr. Francois Heran and Ms. Aline Desesquelles;
- Netherlands Interdisciplinary Demographic Institute (NIDI), The Hague, The Netherlands; Mr. Evert von Imhoff and Mr. Gijts Beets;
- Max Planck Institute for Demographic Research (MPIDR), Rostock, Germany; Mr. Jan Hoem and Mr. Francesco Billari;
- Centre for Analysis of Social Exclusion, London School of Economics and Political Sciences (LSE), London, United Kingdom; Mr. John Hobcraft;
- Department of Demography, University La Sapienza, Rome, Italy; Ms. Antonella Pinnelli.

Konsorcjum ustala główne wytyczne działania Programu i nadzoruje ich wykonanie. Pracami Programu Rodziny i Generacje kieruje na bieżąco Population Activities Unit (PAU), United Nations Economic Commission for Europe .

Udział w programie jest otwarty dla wszystkich krajów członkowskich UN ECE, jak również jest otwarty dla krajów nieczłonkowskich (Azji Wschodniej, Południowej oraz Oceanii) na równych prawach. Kilka krajów europejskich (Węgry, Rosja, Niemcy, Rumunia) oraz Japonia są już po badaniach pilotażowych i po pierwszym panelu. **Program Rodziny i Generacje** dostarczy danych będących podstawą do

współpracy interdyscyplinarnej pomiędzy różnymi środowiskami, w tym: administracji państwowej i samorządowej, naukowcami, twórcami polityki społecznej w celu wspólnego wdrożenia wyników programu z korzyścią dla poszczególnych krajów.

W planach działania Programu na najbliższy okres znalazło się opracowanie instrumentów umożliwiających zapoczątkowanie badań empirycznych.

2. Główne cechy Programu

Program Rodziny i Generacje jest oparty na doświadczeniach poprzednich badań w zakresie płodności i rodziny, a głównie rundy badań Fertility and Family Survey (FFS) zorganizowanych w latach 1990-2001 w 21 krajach europejskich oraz w Kanadzie, Nowej Zelandii i USA². Program Rodziny i Generacje oferuje kontynuację programu FFS poprzez kompatybilność stawianych pytań. Jednak zasięg aktualnego Programu Rodziny i Generacje w porównaniu z programem Family and Fertility Survey jest o wiele szerszy i obejmuje badania prospektywne, wielodyscyplinarne, wielopoziomowe z uwzględnieniem wielu przekrojów, gwarantujące porównywalność w ujęciu międzynarodowym. Prospektywny (longitudinalny) charakter badań pozwoli na kontynuację obserwacji badanych procesów w długim okresie. Wielodyscyplinarne podejście umożliwi wyjaśnienie zmian nie tylko z punktu widzenia wpływu zmian warunków ekonomicznych, ale również zmian ideologicznych zachodzących w społeczeństwach. Charakter longitudinalny (inaczej wzdłużny) studiów pozwoli na uwzględnienie zmiennych zależnych od czasu w procesie formułowania rozwiązań z zakresu polityki społecznej. Zachowania jednostek kształtowane są nie tylko poprzez decyzje indywidualne, ale również poprzez wpływ społeczności, stąd zasadność i celowość badań na jednocześnie wielu poziomach. Zastosowanie tego samego zestawu pytań w wielu krajach umożliwi dokonanie porównań międzynarodowych i wymiany doświadczeń z zakresu polityki społecznej pomiędzy krajami uczestniczącymi w programie.

Podobnie jak poprzednie badania paneuropejskie dotyczące zachowania demograficznego, GGS ukierunkowane jest na przeprowadzanie badań reprezentacyjnych na poziomie krajowym, w których wykorzystywane są standardowe instrumenty gwarantujące międzynarodową porównywalność danych. Kilka nowych cech odróżnia GGS od poprzednich badań. Integruje ono podejście prospektywne oraz podejście retrospektywne; kładzie większy nacisk na wyjaśnienie zachowania demograficznego za pomocą informacji pochodzących z innych dziedzin życia. Umożliwia poddanie teorii oraz podejść pochodzących z kilku dyscyplin jednoczesnemu badaniu empirycznemu. W sposób wyraźny uwzględnia ono różne poziomy społeczne, na których funkcjonują czynniki determinujące zachowanie demograficzne oraz zapewnia porównywalność z wcześniejszymi programami oraz w szczególności badaniami przemian rodziny i płodności (FFS). Ponadto wyróżnienie cech GGS obejmuje uwzględnienie relacji międzypokoleniowych oraz przyjęcia perspektywy płci.

Spojrzenie prospektywne – układ panelu

FFS, badanie będące poprzednikiem GGS, osiągnęło w swoim czasie duży postęp poprzez zbieranie porównywalnych informacji retrospektywnych na temat historii zdarzeń. W oparciu o te dane przeprowadzono dużą liczbę badań czynników determinujących zachowanie demograficzne. GGS utrzymuje oraz udoskonala to podejście w oparciu o doświadczenia pochodzące z FFS, jednakże jego główny przedmiot jest prospektywny, tj. respondenci są śledzeni w badaniu panelowym na przestrzeni kilku fal, spośród których zbieranie danych w połowie pierwszej dekady XXI wieku stanowi pierwszą falę. Ponadto procesy podejmowania decyzji demograficznych badane są przy pomocy wyraźnej idei zrozumienia czynnika determinującego wybory prospektywne.

Wśród naukowców badających ludność panuje powszechne przekonanie, zgodnie z którym droga ku lepszemu zrozumieniu zachowania demograficznego oparta jest na podejściu przebiegu życia. Zgodnie z

² Przypomina się, że w Polsce Badanie FFS pod nazwą Przemiany Rodziny i Płodności zostało zrealizowane w roku 1991 przy współpracy Instytutu Statystyki i Demografii SGH oraz Głównego Urzędu Statystycznego. Kolejne badanie przy współpracy w/w instytucji o charakterze retrospektywnym pod nazwą „Zmiany w postawach i zachowaniach młodego i średniego pokolenia Polek i Polaków i ich wpływ na proces formowania związków, rodzin, gospodarstw domowych” zostało zrealizowane w roku 2001. Doświadczenia tych dwóch ostatnich badań zostały wykorzystane przy opracowaniu dokumentacji do badania pilotażowego Rodziny i Generacje.

tym podejściem zachowanie związane z rodziną oraz płodnością uważane jest za procesy, które w sposób współzależny ewoluują ze sobą oraz z innymi procesami przebiegu życia jednostki i są także kształtowane przez czynniki poziomu makro oraz mezo. Mimo że dzięki FFS zbierano obszerne dane dotyczące zachowania demograficznego, zakres współzmiennych, jakie mogłyby zostać wykorzystane celem wyjaśnienia tego zachowania, mogłyby być bardziej zadowalające. Aby wyciągnąć wnioski przyczynowe, analityk potrzebuje danych, w których przyczyna, odnośnie do której postawiono hipotezę, jest obserwowana przed otrzymaniem wyniku w okresie życia osoby. Zmienne, jakie mogłyby w sposób najbardziej skuteczny zostać wykorzystane w celu wyjaśnienia retrospektywnej historii wydarzeń demograficznych, musiałyby wówczas zostać również zmierzone retrospektywnie. Uzyskanie danych retrospektywnych jest czasochłonne i poziom ich szczegółowości musi pasować do możliwości respondentów związanych z pamiętaniem, co nakłada ograniczenia na zakres i poziom szczegółowości danych retrospektywnych. Co ważniejsze, wśród badaczy powszechnie akceptuje się, że większość aspektów subiektywnych, w tym wartości i poglądy, nie może zostać zmierzonych retrospektywnie z jakąkolwiek wiarygodnością z powodu późniejszej racjonalizacji. Dane retrospektywne stanowiłyby z tego powodu niewystarczające źródło empiryczne dla teorii, które łączą zmianę wartości i postaw osób ze zmianami demograficznymi. Inne zmienne posiadające ogromną wartość teoretyczną w zakresie wyjaśniania zachowania demograficznego, takie jak dochód i aktywność, organizacja życia, które szybko się zmieniają i są niejasne, oraz sieci społeczne, są również bardzo trudne do zmierzenia w sposób wiarygodny w odniesieniu do przeszłości, w kontekście głębokich i gwałtownych zmian takich, jak zmiany zachodzące w szczególności w krajach Europy Środkowej i Wschodniej.

Wykorzystując podejście prospektywne, GGS zasadniczo pozwala pokonać te trudności. Dwie bezpośrednio implikacje poglądu retrospektywnego to układ panelu badania oraz włączenie do kwestionariusza pytań dotyczących oczekiwań i zamiarów.

Układ panelu pozwala wyjaśnić status oraz wydarzenia zarejestrowane podczas drugiego lub późniejszego wywiadu (fala panelu) za pomocą obszernych przekrojowych informacji zebranych w pierwszej fali. Możliwe jest uzyskanie szerokiego wachlarza względnie szczegółowych informacji na temat respondenta oraz jego lub jej rodziny w czasie wywiadu, w każdym razie o wiele bogatszego zbioru informacji niż dla jakiegokolwiek innego punktu czasowego. Podsumowując, respondenci umożliwiają analitykowi wykorzystanie wszystkich tych informacji w wyjaśnianiu zachowania demograficznego. Bogactwo informacji wyjaśniających umożliwia wprowadzenie wielu perspektyw teoretycznych do analizy.

Układ panelu umożliwia także badanie konsekwencji zachowania demograficznego dla różnych innych dziedzin życia. W takiej strukturze zachowanie odnotowane między kolejnymi falami panelu oraz właściwości zarejestrowane w pierwszej fali stosowane są jako zmienne objaśniające w modelach, które wyjaśniają zdarzenia między falami oraz sytuację w czasie tej ostatniej fali. Układ panelu jest z tego powodu całkowicie zgodny z dynamicznym charakterem badanego zjawiska, a mianowicie – z równoległymi procesami wydarzeń mających miejsce w ciągu życia jednostki.

GGG jest zaplanowane z przynajmniej trzema falami panelu, z przerwą wynoszącą trzy lata między jakimikolwiek dwiema falami. Okres trzyletni między falami panelu jest wystarczający do obserwowania wielu wydarzeń demograficznych dla analizy statystycznej; ten okres został również wybrany celem zagwarantowania, że pominięcie w dalszej części panelu będzie utrzymywane na dostatecznie niskich poziomach.

Wielodyscyplinarność

Badacze ludności w coraz większym stopniu dzielą przekonanie, zgodnie z którym uwzględniane oddzielnie pojedyncze perspektywy dyscyplinarne są niewystarczające do wyjaśnienia dynamiki rodziny, płodności oraz relacji rodzinnych i nie jest prawdopodobne opracowanie jednej, wszechstronnej teorii wyjaśniającej zachowanie dotyczące płodności oraz rodziny we współczesnej Europie. Wyraźniejszy obraz ogólny relacji rodzinnych zostałby uzyskany poprzez połączenie wyników analiz z kilku teoretycznych perspektyw. Następnym ważnym krokiem to zbadanie hipotez o różnym teoretycznym pochodzeniu w jednej analizie. GGS jest przeznaczone do analiz objaśniających tego typu.

Perspektywy teoretyczne stosowane w tym badaniu zostały opracowane w odniesieniu do demografii, socjologii, ekonomii, psychologii, epidemiologii oraz nauk politycznych. Jednakże, mimo że GGS stanowi

badanie wielodyscyplinarne, elementy demograficzne stanowią zasadniczą część badania oraz jego główne zmienne wynikowe.

Porównywalność

Przyczyny oraz konsekwencje zmian demograficznych posiadają wiele wspólnych cech w różnych współczesnych społeczeństwach uprzemysłowionych. Oprócz wspólnych cech istnieją również istotne różnice w zakresie długoterminowego rozwoju demograficznego, sposobów, w jakie społeczeństwa te są zorganizowane, ich cech kulturowych oraz różnych strategii związanych z relacjami rodzinnymi. To wszystko posiada wpływ na rozwój relacji rodzinnych w niedawnej przeszłości, teraźniejszości oraz przyszłości. Rozwikłanie przyczyn różnic dotyczących reakcji demograficznych umożliwiłoby nam bliższe zrozumienie ogólnych zasad rozwoju relacji rodzinnych w krajach rozwiniętych.

Wymaga to porównywalnych danych pochodzących z wielu krajów, stanowiących obszerny wachlarz programów demograficznych, społecznych, dotyczących opieki oraz kulturalnych. Celem GGS jest międzynarodowa porównywalność osiągnięta dzięki zapewnieniu układu badania, wspólnych definicji, kwestionariusza standardowego oraz wspólnych zaleceń, jakich powinien przestrzegać każdy kraj uczestniczący. Koordynacja UNECE ma na celu zapewnienie uczestnictwa możliwie największej liczby krajów rejonu UNECE. Pozostałe kraje mogą uczestniczyć w przedsięwzięciu z własnej inicjatywy.

Porównywalność z programem FFS również stanowi ważny czynnik w zakresie projektowania GGS. Dzięki GGS zbierane są retrospektywne informacje na temat związków i płodności (w pierwszej fali), działalności gospodarczej, wykształcenia oraz w stopniu ograniczonym migracji (w falach następnych). W większości przypadków koncepcje oraz definicje są porównywalne między GGS oraz FFS.

Celem GGS jest badanie reprezentatywnych na poziomie krajowym prób mężczyzn i kobiet w wieku 18-79, którzy nie stanowią mieszkańców instytucji. Badacze zajmujący się różnymi dyscyplinami twierdzą, że z uwagi na ważną rolę, jaką państwa opiekuńcze odgrywają w organizacji życia ludzi w dzisiejszych czasach, poziom krajowy jest najbardziej odpowiednim poziomem, do którego należy dążyć celem wyciągnięcia wniosków. Porównywanie krajów stanowi jeden z najbardziej obiecujących aspektów nowych analiz opartych na danych GGS, szczególnie z uwagi na możliwość łączenia ich z danymi kontekstowymi. Zaleca się również, aby, o ile jest to możliwe, badania krajowe osiągały reprezentatywność na poziomie regionalnym. Jednakże jedynie reprezentatywność na poziomie krajowym stanowi wymóg uczestnictwa w GGS.

Aby spełnić ten wymóg, badania powinny być oparte na prawidłowo zaprojektowanych próbach prawdopodobieństwa o wystarczającej liczebności i obejmujące populację celu. Wytyczne GGS dotyczące pobierania prób podane zostały przez Simarda i Franklina (2005). Spielauer i Houle (2004) badali relacje między liczebnością prób oraz statystycznym znaczeniem szacunków parametrów w modelach regresji ryzyka, które są często stosowane w celu analizy zachowania demograficznego. Wnioskujeją oni, że w przypadku wielu rozważanych analiz historii zdarzeń, dotyczących wydarzeń demograficznych związanych z respondentami w wieku reprodukcyjnym, oraz w przypadku analizy wydarzeń mających miejsce między falami panelu w szczególności próba zawierająca mniej niż 3000 kobiet lub mniej niż 3000 mężczyzn w przedziale wiekowym 18-44 nie zapewniałaby wystarczającej mocy statystycznej.

Wrażliwość na kontekst

Znacząca innowacja GGP polega na tym, że dane zawarte w badaniu zostaną połączone z bazami danych kontekstowych, dostarczających informacji na temat kontekstu makro, w ramach którego żyją jednostki i rodziny. Bazy danych kontekstowych zostaną opracowane na podstawie istniejących źródeł krajowych i międzynarodowych zawierających zarówno ilościowe, jak i jakościowe informacje z poziomu zagregowanego, obejmujące kilka przeszłych dziesięcioleci, o ile umożliwiają to źródła. Takie dane dotyczą warunków społecznych oraz gospodarczych takich, jak rynki pracy oraz rynki mieszkaniowe; przepisów prawnych, instytucji oraz strategii takich, jak prawo rodzinne, zasiłki oraz usługi; oraz relacji z poziomu makro dotyczących płci oraz relacji międzypokoleniowych, jak zostało ukazane na przykład poprzez uczestnictwo kobiet w różnych dziedzinach życia. Zmienne kontekstowe z poziomu makro na poziomie krajowym oraz ewentualnie na poziomach pod-krajowych zostaną użyte wraz z danymi poziomu jednostki, pochodzącymi z badania, jako wkład w analizy wielopoziomowe. Zmienne te zostaną

zastosowane w celu wyjaśnienia zmian w zakresie podstawowych relacji rodzinnych w ramach krajów oraz w różnych krajach, jak również na przestrzeni czasu.

Projekt badania przewiduje, że zbierane dane zostaną przeanalizowane wraz z bazą danych kontekstowych. Oprócz obecnego miejsca zamieszkania respondenta, badanie udokumentuje historię migracji w stopniu takim, że informacje retrospektywne oraz obecne informacje z poziomu jednostki będą mogły zostać połączone w obszerny kontekst, gdzie miała ona miejsce. Biorąc pod uwagę planowane zbieranie danych kontekstowych, niektóre pytania dotyczące uprawnień respondenta do otrzymywania lub dostępności określonych świadczeń i usług mogłyby zostać pominięte w kwestionariuszu badania, czyniąc tym samym miejsce dla innych ważnych informacji z poziomu jednostki.

Uwzględnienie drugiej połowy przebiegu życia: późniejszy wiek średni i starość

W wyniku spadku płodności oraz wzrostu przeciętnej długości trwania życia osoby w wieku powyżej 50 lat stanowią rosnący odsetek ludności ogółem w społeczeństwach rozwiniętych. Z perspektywy jednostki ta faza przebiegu życia obejmuje ważne przemiany demograficzne i społeczne oraz niesie ze sobą wyzwania, do których osoby te muszą się przystosować. Ma ona wpływ na ich rodziny oraz sieci, jak również na politykę publiczną. W kontekście GGS podkreślić należy trzy rodzaje tych zmian (Molnár, 2004).

Pierwszą z nich jest odejście na emeryturę. Niezależnie od rodzaju odejście na emeryturę oznacza zmianę statusu zarówno w sensie gospodarczym, jak i społecznym. Wiąże się ono często ze zmniejszeniem dochodów – choć gospodarczy dobrobyt emeryta jest zasadniczo odmienny w różnych krajach Europy (Stanovnik i in. 2000). Zmiana statusu społecznego spowodowana odejściem na emeryturę może spowodować utratę ich *raison d'être*, jaki potrzebny byłby nowym emerytom, aby mogli się oni przystosować nie tylko gospodarczo, lecz również psychicznie poprzez poszukiwanie nowych elementów swojej tożsamości.

Drugi decydujący proces to przejście do fazy „pustego gniazda”. Około 50 roku życia wiele osób doświadcza opuszczenia domu przez wszystkie swoje dzieci. Faza pustego gniazda to z pewnością dobra sytuacja w gospodarstwie domowym wiążąca się z korzystaniem z wolności, niezależnością oraz samokontrolą życia – faza „wybranej biografii” (Gierveld i in. 2001). Jednakże w późniejszej fazie przebiegu życia śmierć współmałżonka (owdowienie) mogłaby nagle spowodować zakończenie takiego życia w związku i wymagać może przystosowania się w sensie gospodarczym, społecznym i psychologicznym. W okresie wdowieństwa rodzi się również nowa sytuacja w odniesieniu do organizacji życia. Osoba może albo nadal mieszkać sama, znaleźć nowego partnera, przeprowadzić się do jednego z dzieci lub przenieść się do instytucji.

Wreszcie, jako trzeci rodzaj zmian wymienić należy zmianę stanu zdrowia. Aby opisać, zrozumieć i wyjaśnić wspomniane procesy oraz pozostałe kwestie związane ze starzeniem się, próba GGS jest rozszerzona tak, że obejmuje również osoby w wieku 50-79 lat. Układ panelu umożliwi przedstawienie zmian, przyczyn i konsekwencji tych zmian oraz współzależności między wymienionymi procesami. Struktura gospodarstwa domowego, materialne warunki życiowe, działalność gospodarcza, zakres oraz jakość sieci, subiektywny stan zdrowia i niepełnosprawności, transfery międzypokoleniowe, zadowolenie z różnych dziedzin życia, samotność oraz skala ubóstwa to cechy zmienne, które służyć będą opisowi oraz zrozumieniu późniejszych faz życia.

Aspekt płci

W badaniach nauki społecznej uznaje się płęć za społecznie oraz politycznie zbudowaną koncepcję, która stanowi główną zasadę organizacji wszystkich relacji społecznych. Obejmuje ona relacje między kobietami i mężczyznami, relacje między pokoleniami, organizację rodzin, sieci ludzi, edukację, pracę, jak również preferencje i wartości. Podejście płci uwzględnione w GGP pomaga nam zwiększyć nasze zrozumienie zachowania demograficznego oraz sposób, w jaki systemy społeczne o różnej strukturze płci wpływają na nie. Istotne kwestie dotyczące płci wdrażane są do wszystkich modułów GGS i obejmują dostęp do edukacji i zatrudnienia, autonomię (niezależność gospodarczą, zdolność podejmowania decyzji) oraz podział ról między mężczyznami i kobietami.

Do niedawna badania płodności w dużej mierze zdominowane były przez analizy danych dotyczących jedynie kobiet. Dobrym przykładem tego są wcześniejsze paneuropejskie programy badań dotyczące rodziny i płodności. W pierwszych programach zbierano dane pochodzące jedynie od kobiet; FFS – badanie bezpośrednio poprzedzające GGS wykorzystywało próby mężczyzn znacznie mniej liczne niż próby kobiet w większości krajów. W rezultacie o wiele mniej jest wiadomo na temat historii związanej z rodzi-
ną i płodnością w przypadku mężczyzn aniżeli w przypadku kobiet. I odpowiednio, sposoby, w które różne procesy społeczne wpływają na relacje związane z płodnością i rodziną poprzez wyobrażenia i czynniki dotyczące mężczyzn, badane są w o wiele mniejszym stopniu niż podobne aspekty dotyczące kobiet.

Celem GGS jest rozważenie zarówno perspektyw kobiet, jak również perspektyw mężczyzn. Po pierwsze poprzez GGS planuje się zastosowanie warstwowych prób reprezentatywnych na poziomie krajowym, obejmujących w przybliżeniu równe liczby mężczyzn i kobiet. Po drugie, dzięki GGS zbieranych jest większość danych z perspektywy pary. To oznacza, że respondenci dostarczają dużych ilości informacji również na temat swojego obecnego partnera, o ile takiego posiadają. Najlepiej byłoby, gdyby informacje osobiste uzyskiwane były od osoby, której dotyczą, lecz w przypadku partnerów uznano, że nie da się tego zrealizować w GGS. Praktyczne trudności związane z ankietowaniem większej liczby osób niż jedna w gospodarstwie domowym oraz w szczególności trudności związane z kontynuacją badania panelowego partnerów po dowolnym rozstaniu zostały uznane za większe niż potencjalne korzyści wynikające ze zbierania informacji bezpośrednio od partnerów. Dane dotyczące partnerów respondentów GGS są z tej przyczyny ograniczone do pozycji, odnośnie do których oczekuje się dostarczenia wiarygodnych informacji od respondenta. Po trzecie, kwestie dotyczące płci są uwzględniane w całym kwestionariuszu w formie odpowiednio zaprojektowanych pozycji odpowiedzi (np. z oddzielnymi kategoriami odpowiedzi dla „matki” oraz „ojca” w przeciwieństwie do ogólnego pojęcia „rodzice”), pytań dotyczących wartości oraz postaw związanych z kwestiami płci i pokoleń (np. zobowiązań rodzic-dziecko, role płci) oraz pytań dotyczących podziału zadań domowych, jak również podejmowania decyzji i dzielenia budżetu w związkach. To wszystko pozwala badać system relacji płci w kraju oraz jego powiązania z zachowaniem demograficznym.

3. Treść badania

Celem GGS jest wyjaśnienie tego, jak oraz dlaczego ludzie tworzą i rozwiązują gospodarstwa domowe i związki oraz posiadają dzieci. Badanie pozwala również dowiedzieć się, jak funkcjonują relacje rodzinne w swoich konkretnych aspektach takich, jak przekazy pieniężne między członkami rodziny, wsparcie emocjonalne i praktyczne oraz zadowolenie, jakie poszczególni członkowie rodziny czerpią ze swoich relacji z innymi członkami. W związku z tym rodzina uważana jest za coś więcej niż tylko rodzice zdolni posiadać dzieci i ich małe dzieci (rodzina nuklearna). Obejmuje ona relacje między dorosłymi (rodzicami lub nierodzicami) oraz ich własnymi rodzicami lub odwrotnie – między osobami starszymi i ich własnymi dziećmi, lub jeszcze inaczej – między osobami starszymi i ich własnymi dorosłymi dziećmi.

Kwestionariusz GGS zaprojektowany jest z wykorzystaniem perspektywy przebiegu życia: zachowania związane z rodziną oraz płodnością uważane są za procesy, które ewoluują współzależnie z innymi procesami w przebiegu życia osoby. Analizuje przeszłość respondenta i dokumentuje wydarzenia związane z omawianymi procesami, pozwala o wiele dokładniej przyjrzeć się sytuacji istniejącej w czasie przeprowadzania wywiadu oraz dotyczy oczekiwań i zamiarów respondenta odnośnie do przyszłych zmian w omawianych procesach, z założeniem ponownego przeprowadzenia wywiadu w ciągu trzech lat. Procesy związane z macierzyństwem, dynamiką związków, opuszczeniem domu oraz odejściem na emeryturę są przedmiotem bardzo dużego zainteresowania, ponieważ stanowią one procesy celu, których objaśnieniu ma służyć badanie. Wybór innych tematów, które mają zostać objęte zbieraniem danych opiera się głównie na kryterium teoretycznie uzasadnionego związku z wyjaśnieniem jednego lub większej liczby procesów celu. Ponadto wybór oraz projekt poszczególnych pytań i pozycji oparty został na kryteriach stosowalności w uzupełnieniu badania panelowego lub wykonalności związanej z zadawaniem pytań retrospektywnych.

Dużą część badania dotyczy gospodarczych aspektów życia takich, jak działalność gospodarcza, dochód oraz dobrobyt gospodarczy, co odzwierciedla ważną rolę teorii gospodarczych w badaniach płodności i rodziny. Porównywalnie duża sekcja poświęcona jest wartościom i postawom, czyli głównemu

napędowi zmian dotyczących rodziny i płodności w drugiej połowie ostatniego stulecia – zgodnie z drugą teorią przejścia demograficznego (Lesthaeghe oraz van de Kaa, 1986; van de Kaa, 1987). Inne dziedziny uwzględnione w badaniu obejmują relacje między płciami, skład gospodarstwa domowego, ruchliwość mieszkańców, sieci społeczne oraz transfery prywatne, edukację, zdrowie i transfery publiczne. Motywy dotyczące ich uwzględnienia zostały opisane poniżej w odpowiednich działach.

GGŚ oparte jest na założeniu, zgodnie z którym demograficzne aspekty przebiegu życia jednostki splecione są z aspektami społecznymi i gospodarczymi. Mimo że głównym celem badania jest zrozumienie i wyjaśnienie zachowania demograficznego, badanie to umożliwia również odkrycie odwrotnych związków przyczynowych, w tym społecznych konsekwencji wydarzeń demograficznych. Badania dotyczące konsekwencji zakłóceń związku lub stania się rodzicem ukazały, że zmiany demograficzne w przebiegu życia wywierają wpływ na gospodarczy oraz emocjonalny dobrobyt osób zainteresowanych. Jednakże ludzie również przystosowują się do nowej sytuacji spowodowanej wydarzeniami demograficznymi, na przykład poprzez zdobycie pracy, zmianę domu, pracę w nadgodzinach lub zmniejszenie liczby godzin pracy. GGŚ umożliwia nam zbadanie wpływu wydarzeń demograficznych na następną sytuację życiową respondenta lub pary. To pozwoli nam zrozumieć proces integracji społecznej, wyłączenia społecznego oraz zmiany w zakresie jakości życia, które są wysoce istotne dla formułowania zasad polityki w społeczeństwach współczesnych.

W kwestionariuszu pierwszego panelu zbierane są informacje retrospektywne na temat związków, płodności, domu rodzinnego oraz opuszczenia domu. Retrospektywne historie zdarzeń dotyczących działalności gospodarczej, edukacji oraz migracji zbierane będą w drugim panelu. Najlepiej byłoby, gdyby wszystkie informacje retrospektywne zbierane były w pierwszym panelu. Jednakże z uwagi na fakt, że uzyskana długość wywiadu sprawiłaby, że kierowanie badaniem pierwszej fali byłoby zbyt trudne, koniecznym okazało się odłożenie części zbierania danych retrospektywnych do drugiej fali. W zakresie każdego z tych aspektów kwestionariusz zachowuje również prospektywność, uwzględniając standardowy blok pytań dotyczących zamiarów.

3.1. Relacje rodzic-dziecko

Perspektywa rodzica

Urodzenie żywego dziecka zdecydowanie tworzy relację rodzic-dziecko w sensie biologicznym, nawet bez społecznych aspektów rodzicielstwa. Analiza płodności dotyczy zwykle liczby urodzin żywych dzieci w odniesieniu do liczby kobiet (wskaźniki płodności). Bardziej szczegółowe badania na poziomie jednostki uwzględniają zazwyczaj historię rodności kobiety, to znaczy rejestrują daty urodzeń żywych dzieci. Taki rejestr uzyskiwany jest w GGŚ zarówno dla mężczyzn, jak i kobiet i stanowi podstawę określenia zmiennych celu, jak również zmiennych objaśniających dla wielu analiz. Zgodnie z normalną praktyką badań historii zdarzeń GGŚ rejestruje dane z dokładnością do jednego miesiąca. W całym tekście słowo data odnosi się do punktu czasowego określonego wydarzenia i mierzonego w formie miesiąca i roku.

Badanie skoncentrowane na relacjach rodzic-dziecko musi określić dzieci w sposób szerszy niż jedynie w aspekcie biologicznym, aby przedstawić zarówno rodzicielstwo biologiczne, jak i społeczne. Po pierwsze dotyczy ono dzieci adoptowanych w ten sam sposób, co dzieci biologicznych, zawierając dodatkowe pytanie dotyczące daty przyłączenia się do respondenta. Po drugie, pasierbowie oraz dzieci przybrane, z którymi osoba mieszka w tym samym gospodarstwie domowym co najmniej przez pewien czas, również tworzą relację rodzic-dziecko. Obecność pasierbów lub dzieci przybranych wpływa na czas oraz alokację zasobów materialnych w dowolnym punkcie czasowym i z tego powodu wywiera wpływ na prawdopodobieństwo posiadania większej liczby dzieci, stabilność związku oraz inne dziedziny życia. Po doroseniu tych dzieci i opuszczeniu przez nie domu rodzinnego mogą one stanowić ważnych dostawców lub odbiorców różnych rodzajów wsparcia – dotyczy to zarówno dzieci biologicznych, jak i dzieci przysposobionych. Stąd oprócz dzieci biologicznych i przysposobionych perspektywa ta obejmuje również pasierbów oraz dzieci przybrane, ponieważ w równym stopniu powodują one powstanie rodzicielstwa społecznego.

W przypadku dzieci przysposobionych, pasierbów oraz dzieci przybranych relacja rodzic-dziecko powstaje z chwilą, gdy dziecko przyłącza się do gospodarstwa domowego. W odniesieniu do wszystkich

dzieci opuszczenie domu rodzinnego oznacza ważną zmianę w tej szczególnej relacji rodzic-dziecko. Badanie to określa relacje między rodzicami oraz niemieszkającymi z nimi dziećmi poprzez bliskość, częstotliwość kontaktu oraz zadowolenie respondenta z jej/jego relacji z tym dzieckiem. Pytania dotyczące zapewniania oraz otrzymywania pomocy w opiece nad dzieckiem, w pracach domowych, w sensie emocjonalnym, finansowym lub ogólnie pozwalają przeanalizować dalsze aspekty relacji między rodzicami i dziećmi. Perspektywa rodzica dotyczy również późnej fazy życia, obejmując relacje między starszymi rodzicami oraz ich dziećmi będącymi w średnim wieku i ewentualnie wnukami i w ten sposób pomaga w zrozumieniu okoliczności życiowych osób starszych.

Perspektywa dziecka

Szeroki przedział wiekowy respondentów GGS pozwala nam przeanalizować relacje rodzic-dziecko również z perspektywy dziecka. Retrospektywnie jest to osiągnięte poprzez uwzględnienie cech domu rodzinnego w kwestionariuszu, w tym wszelkich informacji na temat rozpadu związku rodziców oraz dowolnego czasu opuszczenia domu rodzinnego. Badania ukazały, że środowisko oraz okoliczności we wczesnym okresie życia pomagają wyjaśnić tworzenie własnego związku respondenta oraz jego rozpad, jak również zachowanie związane z rodnością. Na przykład życie w gospodarstwie domowym, w skład którego wchodzi oboje rodziców w ogólności oraz oboje rodziców biologicznych w szczególności, posiada pewne korzystne skutki w dłuższej perspektywie czasowej. Z uwagi na fakt, że przedział wiekowy respondentów rozpoczyna się wiekiem lat 18, proces opuszczenia domu rodzinnego może również zostać przeanalizowany poprzez uzyskanie charakterystycznych dla wieku szacunków obecnego wspólnego mieszkania z rodzicami oraz zamiarów opuszczenia domu przez osoby nadal mieszkające w domu rodzinnym.

W wielu społecznościach dzieci w wieku średnim stanowią często główne wsparcie swoich starych rodziców. Badanie dostarcza możliwości dowiedzenia się, w jaki sposób takie wsparcie jest powiązane z życiem osoby w wieku średnim oraz aspektami płci związanymi z tymi relacjami. Oczywiście nie wszystkie osoby w średnim wieku muszą wspierać swoich rodziców – mogą zamiast tego otrzymywać od nich istotne wsparcie i relacja może obejmować różne transfery w obie strony. Badanie obejmuje również te aspekty.

3.2. Relacje pomiędzy partnerami

Tworzenie związku i jego rozpad

Związek stanowi jeden z aspektów organizacji życia, który w znacznej mierze zmienił się w ciągu ostatnich dziesięcioleci. Nowe formy organizacji życia takie, jak wspólne mieszkanie bez zawierania małżeństwa, rodziny zastępcze, gospodarstwa domowe składające się z jednej osoby, samotne rodzicielstwo oraz partnerzy mieszkający oddzielnie, tak zwane relacje LAT, zyskują rosnącą popularność. GGS pozwala w sposób wyraźny rozważyć aspekty związku, wspólnego mieszkania oraz prawnego statusu małżeństwa w swoim kwestionariuszu.

Wszystkie te aspekty są rozważane w celu określenia obecnego statusu związku respondenta, odnośnie do którego partner jest określony jako osoba, z którą respondent posiada intymne relacje niezależnie od tego, czy mieszkają oni razem w czasie wywiadu i czy są oni małżeństwem, czy też nie. Poprzez kwestionariusz usiłuje się ukazać związek w sposób neutralny dla płci, to znaczy partner tej samej płci powinien zostać odnotowany w ten sam sposób, co partner przeciwnej płci; jednakże cechy związków osób tej samej płci nie mogą zostać rozważone w badaniu wielocelowym, jakim jest GGS.

Zbieranie danych retrospektywnych dotyczących związków, które się zakończyły, ograniczone jest do związków składających się ze wspólnie mieszkających partnerów, którzy się pobrali lub mieszkali w tym samym gospodarstwie przez co najmniej trzy miesiące. Trzymiesięczny okres pozwala nie obejmować zbieraniem danych większości krótkich, przypadkowych związków i jest zgodny z definicją stosowaną w FFS. Mieszkanie po raz drugi z tym samym partnerem traktowane jest jako dwa różne związki.

Określenie początku oraz końca związków opiera się na ocenie respondenta dotyczącej tego, kiedy on lub ona faktycznie zaczął/zaczęła mieszkać w tym samym gospodarstwie domowym z partnerem. Pytania na ten temat zadawane są oddzielnie niż pytania dotyczące daty zawarcia małżeństwa, która może mieć

miejsce zarówno przed, jak i po faktycznym rozpoczęciu związku. W ten sam sposób ważne jest rozróżnienie pomiędzy rzeczywistym rozstaniem a rozwodem. Długość przedziału czasu od rzeczywistego rozstania do sądowego rozwodu znacznie różni się w zależności od krajów, co zwykle jest wyjaśnione różnicami w zakresie odpowiednich regulacji prawnych. Powinno zostać to uwzględnione podczas analizowania rozpadu związku i podkreśla to istotność uzyskania informacji na temat rzeczywistych punktów czasowych rozpoczęcia oraz zakończenia związku.

Poprzez uwzględnienie związków składających się z niemieszkających wspólnie partnerów w pytaniach dotyczących czasu wywiadu, zakres badania rozszerzony jest o ważną i stosunkowo nową formę organizacji życia, zwaną życiem razem, lecz osobno (LAT). Wnioski uzyskane z badań wskazują, że nie jest to jedynie forma życia ludzi młodych, lecz w coraz większym stopniu również ludzi w wieku średnim lub starszym, i niewiele wiadomo na ten temat. Badanie umożliwia rozważenie hipotezy, która stanowi, że w wielu krajach LAT przestał być jedynie okresem przygotowywania się do utworzenia stabilniejszego rodzaju związku, lecz sam w sobie stał się niezależnym rodzajem związku. W przypadku niektórych par rynek pracy lub różne miejsca szkolenia/kształcenia mogą stanowić przyczynę ich osobnego życia, zaś inne preferują ten sposób życia z przyczyn osobistych. Nawet pary stanowiące prawne małżeństwa mogą spędzać część swojego czasu w różnych mieszkaniach lub posiadać całkowicie różne adresy. Na przykład w Europie Wschodniej i Środkowej rynek mieszkaniowy pełni rolę decydującą i może skłaniać ludzi do mieszkania osobno. Niekiedy ludzie młodzi muszą pozostać ze swoimi rodzicami dłużej aniżeli tego pragnęli. Niekiedy są oni już małżeństwem, lecz mogą nadal być zmuszonymi do pozostawania w swoich oddzielnych domach rodzinnych, ponieważ nie posiadają wspólnego mieszkania. Ta forma życia może być również wybierana przez osoby starsze, które chcą zachować określony stopień niezależności od siebie lub mogą chcieć nadal otrzymywać rentę wdowią. Odwrotnie jest w przypadku osób rozwiedzionych – mogą mieszkać w tym samym mieszkaniu z powodu trudności w znalezieniu innego mieszkania oraz/lub z powodów finansowych; może to szczególnie dotyczyć krajów Europy Wschodniej. Badanie pozwala rozważyć te aspekty.

Perspektywa płci

Oprócz faktu stanowiącego, że tworzenie i rozpad związków zalicza się do głównych wydarzeń demograficznych, na których skupia się GGS, większość ważnych decyzji życiowych, a w szczególności decyzji dotyczących posiadania dzieci, podejmowanych jest na poziomie pary. GGS zaprojektowane jest z perspektywy ankietowania tylko jednego respondenta na gospodarstwo domowe. Perspektywa pary jest wdrażana poprzez pytania dotyczące obecnych i poprzednich partnerów respondenta.

Podejście pary jest także zachowywane podczas zbierania informacji na temat dzieci i płodności. Umożliwia to badaczom analizę indywidualnych oraz wspólnych elementów leżących u podstawy decyzji oraz rezultatów związanych z macierzyństwem. Po utworzeniu związku przez osobę, jego lub jej dalszy przebieg życia zależy w dużym stopniu od decyzji podejmowanych wspólnie przez partnerów. Według większości perspektyw teoretycznych połączone cechy obojga partnerów kształtują ich skłonność do posiadania dzieci (Thomson 1997), rozwodów lub zmiany miejsca zamieszkania. Sytuacja życiowa partnera również ma wpływ na decyzje dotyczące zmiany pracy oraz czasu przejścia na emeryturę. Stąd związek to odpowiedni poziom analizy dla wielu badań empirycznych zachowania demograficznego.

Z tego względu najważniejszym zadaniem dla projektu jest ocenienie systemu płci, jaki dominuje w każdym z badanych krajów, oraz specyficznych relacji między kobietami i mężczyznami (specific gender contract) w odniesieniu do każdego respondenta, jak również powiązania między nimi a zachowaniem demograficznym. Ważne aspekty płci, z których wszystkie badane są dzięki GGS, obejmują dostęp do zasobów oraz kontrolę zasobów (edukację, zatrudnienie, posiadanie przedmiotów trwałego użytkowania, zdolność swobodnego dysponowania zarobkiem i własnością), autonomię (zdolność podejmowania decyzji, niezależność gospodarczą), władzę (w zakresie podejmowania decyzji) oraz rolę.

System płci zmienia się: w Europie Zachodniej kobiety mają większy dostęp do zasobów oraz kontrolę nad zasobami (rosnący dostęp do edukacji, w tym najwyższego poziomu, rosnące zatrudnienie, zarobki i wolność wydawania swoich zarobków wedle własnego uznania; posiadają przedmioty trwałego użytkowania i mają swobodę odnośnie do dysponowania nimi), mają większą władzę w zakresie podejmowania decyzji, zadania, które poprzednio były ściśle przyporządkowane do płci, są przydzielane mniej rygorystycznie i często są zamieniane, dzielone lub przekazywane innym. W byłych krajach socjalistycznych

przejście do gospodarki rynkowej spowodowało zmniejszenie udziału kobiet w sile roboczej z najwyższych poziomów, jakie dominowały przed przejściem. Choć w mniejszym stopniu, pozycja oraz rola mężczyzn w społeczeństwie i rodzinie również uległy zmianom. Mężczyźni częściej znajdują się w sytuacji, kiedy to przestają być jedynymi żywicielami rodziny lub kiedy bezrobocie sprawia, że stają się zależni od dochodów innych osób (swojego partnera lub swoich rodziców). Ponadto częściej spotykają się z sytuacją większej równości lub żądań zaangażowania się w prace domowe i opiekę.

Podejście pary oraz moduły podziału prac domowych i związanych z opieką, dotyczące dochodów, zasobów, podejmowania decyzji, satysfakcji ze współpracy z partnerem, niezgody oraz przemocy w związku, umożliwiają badanie relacji pomiędzy różnicami płci, zmieniających się ról płci oraz ich wpływu na zachowanie demograficzne. Wymienione aspekty służą ocenie systemu płci zarówno jako obiektu badania, jak również zmiennej objaśniającej zmiany demograficzne. Podobnie jak w innych modułach, kwestie te mogą być również badane w przypadku związków składających się z osób tej samej płci.

3.3. Złożone historie związków i płodności, rodziny zastępcze

Rosnące wskaźniki rozpadu związków oraz ponownego wstępowania w związki zmieniły kontekst, w którym podejmowane są decyzje dotyczące macierzyństwa. Spory odsetek rodzin podejmuje swoje decyzje dotyczące macierzyństwa w kontekście rodziny zastępczej lub w kontekście sytuacji, w której jeden partner lub oboje posiadają obowiązki oraz więzi emocjonalne wobec dzieci mieszkających w innych miejscach, zazwyczaj w rodzinie drugiego rodzica. Zgodnie z tym, czego dowiodły badania płodności rodzin zastępczych, poszczególne historie płodności obydwu partnerów mają znaczenie dla ich wspólnych decyzji dotyczących płodności (Thomson i in. 2002). Z tego względu niezbędne jest rozróżnienie dzieci wspólnych, dla których obecna para stanowi biologiczną matkę i biologicznego ojca, oraz pasierbów. W wielu krajach dane zawarte w badaniu obejmują jedynie liczbę dzieci spoza związku. W takich przypadkach nie wiadomo, czy są to w rzeczywistości dzieci z partnerami, z którymi respondent utworzył związek później. Opieranie się jedynie na momencie utworzenia związków oraz narodzin nie będzie wystarczające dla określenia drugiego rodzica dziecka i zrozumienia roli tego dziecka w dalszych decyzjach życiowych rodziców (Prskawetz i in. 2003).

W kwestionariuszu dzieci respondenta z jego lub jej obecnym partnerem zostają odróżnione od dzieci posiadanych przez jego lub ją z jakimkolwiek poprzednim partnerem. Blok pytań dotyczących dzieci partnera sprzed utworzenia związku zachowuje perspektywę pary w tej dziedzinie, uzupełniając informacje dotyczące wszelkich dzieci sprzed powstania związku, dotyczące obecnej pary (respondenta i jego lub jej partnera). W stopniu, w jakim opcjonalny pod-moduł dotyczący dzieci poprzednich partnerów jest wdrażany w badanie krajowe, analizy płodności rodzin zastępczych mogą być również przeprowadzane przy użyciu retrospektywnych historii wydarzeń.

3.4. Antykoncepcja i leczenie bezpłodności

Zwiększona zdolność kontrolowania reprodukcji jest uznawana za jeden z głównych warunków wstępnych, które uitorowały drogę zmianom demograficznym podsumowanych w poglądach dotyczących drugiego przejścia demograficznego. Rozważania teoretyczne dotyczące rodności w krajach rozwiniętych pozwalają założyć, że osoby oraz pary mogą planować liczbę dzieci i termin ich urodzin. Tak w znacznej mierze dzieje się w świecie zachodnim. Istnieją także dowody przemawiające za tym, że osoby i pary w byłych krajach socjalistycznych Europy Środkowej i Wschodniej mają obecnie lepszą kontrolę nad swoją reprodukcją niż w okresie socjalizmu i to z pewnością przyczyniło się do zmian demograficznych w tych krajach. Jednakże wysokie koszty określonych rodzajów środków antykoncepcyjnych w wielu krajach oraz zróżnicowany dostęp do opieki medycznej mogą spowodować nierówny dostęp do takich metod. Wysokie (a w wielu krajach bardzo wysokie) wskaźniki aborcji sugerują, że wiele niezamierzonych i zaistniałych w nieodpowiednim czasie poczęć oraz narodzin pozostaje znaczna. W kwestionariuszu zostaje to uwzględnione poprzez określenie obecnego stosowania środków antykoncepcyjnych lub, jeżeli respondent lub jego obecna partnerka jest w ciąży, planowości obecnej ciąży oraz stosowania antykoncepcji przed jej powstaniem.

Starzenie się płodności stało się zjawiskiem powszechnym w całej Europie, gdyż więcej kobiet niż kiedyś ma tendencję do rozpoczęcia macierzyństwa blisko górnej granicy przedziału wiekowego

plodności, kiedy ich płodność może być ograniczona. W takim kontekście ważne jest skupienie się na działaniach związanych z konkretnymi poczynaniami ukierunkowanymi na posiadanie dzieci, np. leczeniu bezpłodności. Powszechność, jakość, koszty oraz dostęp do leczenia bezpłodności znacznie się różnią w zależności od krajów, co może być istotne dla różnic w zakresie późnej płodności. Wiele hipotez dotyczących przyszłych zmian w zakresie okresu płodności stawia na pierwszym planie kwestie odłożenia narodzin oraz możliwość realizacji życzenia dotyczącego ostatecznego rozmiaru rodziny w późnym etapie okresu reprodukcyjnego. Stopień, do którego wzrost późnej płodności (w przypadku kobiet w wieku około czterdziestu lat lub później) może w rzeczywistości zrekompensować odłożone macierzyństwo, zależy między innymi od poczęć wspieranych medycznie i dlatego GGS poświęca znaczną część uwagi tym kwestiom. Dzięki swojemu układowi panelowemu GGS może uzyskać informacje na temat czasu ciąży, co stanowi ważną miarę płodności.

W sumie moduły kwestionariusza dotyczące poczęć oraz leczenia bezpłodności pozwalają traktować stopień, w którym para lub pozostający w stanie wolnym respondent chcieliby posiadać jeszcze jedno dziecko jako kontinuum, z parą, która nie pragnie mieć (więcej) dzieci i stosuje skuteczną nowoczesną antykoncepcję – z jednej strony, oraz parą, która zamierza posiadać dziecko i szuka pomocy, jeżeli istnieją związane ze stanem zdrowia trudności w realizacji planów macierzyństwa – z drugiej strony.

3.5. Gospodarstwo domowe

W badaniu określona zostaje struktura gospodarstwa domowego respondenta, które stanowi ważną społeczną i gospodarczą jednostkę w społeczeństwach współczesnych. Mimo że badanie traktuje związek jako główną jednostkę podejmowania decyzji w zakresie wyborów demograficznych, inni członkowie gospodarstwa domowego stanowią bezpośredni kontekst wpływający na te decyzje. Cechy takie, jak dobrobyt gospodarczy oraz warunki mieszkaniowe w gospodarstwie domowym, odnoszą się głównie do całego gospodarstwa domowego. Obecność innych członków gospodarstwa domowego oprócz rodziny nuklearnej (pary z dziećmi lub bez dzieci) może oznaczać albo dodatkowe zasoby, na przykład w zakresie zapewnienia opieki lub wykonywania prac domowych, lub zwiększenie obowiązków, na przykład poprzez potrzebę opieki. Z perspektywy ludzi starszych oraz starzejącej się ludności w ogólności kwestia życia w pojedynkę lub w gospodarstwie domowym z innymi osobami staje się szczególnie ważnym czynnikiem determinującym dobrobyt.

Osoby tworzą jedno gospodarstwo domowe poprzez więzi gospodarcze takie, jak wspólne zapewnianie środków niezbędnych do życia oraz poprzez wspólne korzystanie z lokalu. W zaleceniach ONZ dotyczących spisów powszechnych wyróżnia się koncepcję jednostki prowadzącej gospodarstwo domowe (housekeeping unit concept) uwzględniającą możliwość zajmowania jednego lokalu przez kilka gospodarstw domowych (jednostek prowadzących gospodarstwo domowe) oraz koncepcję mieszkania gospodarstwa domowego (household-dwelling concept), zgodnie z którą wszystkie osoby, których zwyczajnym miejscem zamieszkania jest ten sam lokal, tworzą jedno gospodarstwo domowe (UNECE i Eurostat 1998). Praktyki dotyczące stosowania tych koncepcji różnią się w różnych krajach.

Zgodnie ze zwyczajowymi praktykami stosowanymi w badaniach reprezentatywnych w GGS przyjmuje się, że większość osób nie ma trudności z określeniem członków swojego gospodarstwa domowego oraz prosi się respondentów o wymienienie wprost członków jego lub jej gospodarstwa domowego. Jednakże trudności mogą się pojawić przy określaniu statusu wielu specjalnych kategorii takich, jak studenci mieszkający w internacie szkolnym lub akademiku, osoby mieszkające w innym miejscu w tygodniu pracy i powracające w weekendy oraz lokatorzy, którzy wynajęli część lokalu do swojego wyłącznego użytku. Jeżeli respondent nie wie, czy zaliczyć określoną osobę do członków gospodarstwa domowego, stosowana jest następująca definicja:

Gospodarstwo domowe składa się z osób mieszkających w tym samym lokalu przynajmniej przez cztery dni w zwykłym tygodniu przez okres wynoszący co najmniej trzy miesiące. Oprócz nich występują pozostające na utrzymaniu dzieci znajdujące się pod wspólną opieką oraz inne osoby, które przeważnie mieszkają w tym samym lokalu, lecz uczą się bądź pracują w miejscach, z których codzienne dojeżdżanie nie jest możliwe lub czasowo znajdują się w szpitalu, więzieniu lub w służbie wojskowej. Goście, których główne miejsce zamieszkania jest inne, nie należą do gospodarstwa domowego. Dzieci w wieku poniżej trzech miesięcy należą do gospodarstwa domowego.

GGŚ określa skład gospodarstwa domowego respondenta w każdej fali panelu. Pozwala to badaczom dokonać analizy wpływu kontekstu gospodarstw domowych na zachowanie demograficzne, jak również analizy dynamiki gospodarstw domowych.

3.6. Mieszkania

Zgodnie z teorią Masłowa dotyczącą hierarchii potrzeb, potrzeba posiadania mieszkania należy do najbardziej podstawowych. Powinna ona zostać uwzględniona podczas analizowania procesów społecznych, zachowania demograficznego oraz związanych z tym podejmowanych decyzji. Z uwagi na fakt, że wydarzenia demograficzne zmieniają skład gospodarstwa domowego, potrzeby związane z mieszkaniami powinny zostać wzięte pod uwagę podczas dokonywania wyborów. W przypadku opuszczania domu rodzinnego i rozpoczynania związku dostępność odpowiedniego mieszkania stanowi bezpośredni warunek wstępny; jest to również ważny czynnik dla decyzji pary dotyczącej posiadania dziecka lub następnego dziecka.

Konsekwencje braku mieszkań oraz niedostatków rynków mieszkaniowych w południowej, środkowej i wschodniej Europie powodują, że młodzi ludzie niekiedy muszą pozostać ze swoimi rodzicami dłużej niżby chcieli, zaś pary, w tym pary z dziećmi, często mieszkają razem z rodzicami jednego z partnerów (Saraceno, Olagnero, 2004). W przypadku separacji i rozwodu rola sytuacji związanej z mieszkaniem również jest bardzo ważna. W krajach, w których istnieje sztywny i nieelastyczny rynek mieszkaniowy, partnerzy niekiedy nadal muszą mieszkać wspólnie w tym samym mieszkaniu lub domu po rozwodzie. Porównywalne badania ukazują znaczące zróżnicowanie w zakresie rodzaju mieszkań i jakości warunków mieszkaniowych w różnych krajach europejskich oraz duże różnice ogólne między krajami zachodnimi z jednej strony i krajami Europy Wschodniej i Południowej z drugiej strony (Domański i in. 2004).

Po prywatyzacji w byłych krajach socjalistycznych Europy Wschodniej, coraz powszechniejsze staje się posiadanie mieszkania, natomiast dostępność mieszkań do wynajęcia oraz mieszkań komunalnych zmniejszyła się i w niektórych krajach stała się marginalna. Oczywiście kupno mieszkania wymaga znacznych zasobów i ustaleń finansowych, co przyczynia się do faktu, że rynek mieszkań stał się bardziej warstwowy niż wcześniej.

Dzięki bazie danych kontekstowych oraz GGS badacze mogą przeanalizować te i inne aspekty oraz ocenić wpływ warunków mieszkaniowych na procesy demograficzne.

3.7. Działalność gospodarcza, dochód oraz bogactwo

Według niektórych badaczy czynniki gospodarcze odgrywają coraz większą rolę w wyjaśnianiu wyborów demograficznych, relacji rodzinnych oraz zagadnień dotyczących płci (Joshi i David 2002). Ważne wydarzenia życiowe, takie jak opuszczenie domu rodzinnego, założenie rodziny i posiadanie dziecka mogą być uwarunkowane statusem zatrudnienia i dochodem. Informacje dotyczące zatrudnienia, zarobku oraz aktywów znaleźć można zwykle w badaniach siły roboczej lub badaniach gospodarczych, lecz brakuje ich (lub są one jedynie częściowo dostępne) w badaniach demograficznych, a zwłaszcza w tych, które umożliwiają porównania międzynarodowe. Jednym z głównych wkładów GGS jest wprowadzenie dużego zbioru współzmiennych gospodarczych. Znaczna część poświęcona w kwestionariuszu czynnikom gospodarczym jest dopasowana do opracowywania modeli teorii mikro-gospodarczej oraz potrzeby odpowiedzi na obecne pytania demograficzne.

Modele teorii mikro-gospodarczej kierowały większością badań płodności i dynamiki rodzinnej przez około pół wieku. Nowa ekonomia gospodarstwa domowego w dużej mierze koncentrowała się na wpływie czynników gospodarczych, tj. statusu zawodowego, płac, dochodu niezwiązanego z pracą lub cech związanych z pracą, tworzeniu związków i małżeństwie, rozwodzie, płodności, wychowaniu i inwestowaniu w dzieci (Becker 1991, Hotz i in. 1996, Weiss 1997). Ostatnio ekonomia negocjowania (modele zbiorcze) oraz alokacje zasobów w ramach gospodarstw domowych skupia się na sile negocjacyjnej między członkami gospodarstwa domowego (Lundberg i Pollak 1996; Chiappori i in. 2002). Szczegółowe informacje na temat statusu zawodowego i zasobów są wówczas niezbędne w odniesieniu do wszystkich członków gospodarstwa domowego. Ze względu na fakt, że dochód stanowi jeden z najlepszych środków wyrażających siłę negocjacyjną, w badaniu zbierane są informacje na temat dochodów obojga partnerów.

W ostatnim dziesięcioleciu ogromne przemiany wywarły wpływ na rynek pracy w krajach zachodnich i wschodnich. Obecnie, a zwłaszcza w okresach kryzysu gospodarczego oraz w krajach znajdujących się w okresie przekształceń, tory działalności mężczyzn są mniej „liniowe” niż kiedyś. Od lat 1990 historii kobiet w Europie Środkowej i Wschodniej charakteryzują się mniejszą ciągłością. W Europie Zachodniej wskaźniki kobiet opuszczających siłę roboczą oraz długość przerw w ich życiu zawodowym zmniejszyły się, zaś ilość pracy w niepełnym wymiarze godzin wzrosła. Badanie pozwala określić stopień, w którym dynamika rodziny jest uwarunkowana bezrobociem, niepewnością stałego zatrudnienia oraz rozwojem elastycznego harmonogramu pracy. Teorie łączą niepewność z odłożeniem na później nieodwracalnych zobowiązań długoterminowych. Jeżeli przyjmiemy odpowiedzialny pogląd na rodzicielstwo, zgodnie z którym jest to nieodwracalne zobowiązanie na około 15-20 lat, zwiększenie niepewności gospodarczej doprowadzi wówczas do odłożenia rodzicielstwa w oczekiwaniu na lepsze czasy. Szczególnie w okresie przejścia niepewność przeniknęła do wielu sfer życia i wpłynęła na ludzi we wszystkich warstwach gospodarczych i społecznych. Jej wpływ na ogólną płodność mógłby być wówczas znaczny. Jednakże według innego podejścia teoretycznego rodzicielstwo traktowane jest jako ważny sposób na zmniejszenie niepewności, zwłaszcza wśród ludzi, którzy uważają swoje szanse na rynku pracy za słabe. Związek niepewności z założeniem rodziny i macierzyństwem może być z tej przyczyny wzajemny. Ponadto, ponieważ życie rodzinne i życie zawodowe są powiązane ze sobą (Drew i in. 1998), istnieje potrzeba dokonania jednoczesnej analizy, jak status zatrudnienia wpływa na rozwój rodzin oraz na odwrót, czyli – czy płodność wpływa na działania na rynku pracy.

Mimo godnych uwagi postępów w poziomach kwalifikacji odnośnie do pozycji zajmowanych przez kobiety, nierówność między mężczyznami i kobietami utrzymuje się wszędzie na rynku pracy. Kobiety znoszą nierówność płac, segregację zawodową, większe od przeciętnego bezrobocie oraz mniejszą niż przeciętna pewność stałego zatrudnienia. Istnieje bezpośredni związek podziału prac w domu oraz na rynku pracy. Kobiety zajmują określoną pozycję na rynku pracy, która jest spowodowana głównie nieobecnością związaną z macierzyństwem oraz podziałem prac w gospodarstwie domowym. W konfrontacji z tą nierównością kobiety opracowują różne strategie, które dotyczą zarówno ich inwestycji zawodowych, jak również wydarzeń rodzinnych (Hakim 2000). Te strategie zależą od ich indywidualnego środowiska edukacyjnego, ich ścieżek kariery oraz cech pracy, lecz również od cech zatrudnienia ich partnera. Stąd informacje dotyczące działalności gospodarczej oraz cech pracy zbierane są dla obojga partnerów w kwestionariuszu.

We wszystkich krajach Europy Środkowej i Wschodniej przejściu lat 1990 towarzyszył znaczny spadek dobrobytu gospodarczego gospodarstw domowych oraz wzrost liczby rodzin, których dobrobyt gospodarczy jest bliski lub znajduje się poniżej poziomu minimum potrzebnego do przeżycia. Spadek realnych lub względnych dochodów w połączeniu ze wzrostem bezpośrednich kosztów macierzyństwa stanowi dominujące wyjaśnienie spadku płodności (Peters 1993). Oczekuje się, że takie rodziny będą bardziej skłonne odkładać macierzyństwo na później w nadziei na lepsze czasy oraz zredukować swoje plany związane z macierzyństwem. Dochód nie zawsze jest wiarygodnym wskaźnikiem biedy, gdyż za pomocą niego nie można określić gospodarstw domowych doświadczających charakterystycznych poziomów ubóstwa (Ringen 1988). Stąd niektóre pytania dotyczące ubóstwa oraz subiektywnej oceny dobrobytu gospodarczego zawarte zostały w GGS. Uważa się, że standard, z którym osoba porównuje swój własny standard życia, znacząco wzrósł i rozbieżność między aspiracjami gospodarczymi a rzeczywistymi warunkami materialnymi powiększyła się w przypadku większości ludzi, nie tylko tych, których absolutny dochód uległ zmniejszeniu. Zgodnie z teorią gospodarczą dochodu względnego proponowaną przez Easterlina (1982) większa rozbieżność między dobrobytem możliwym do osiągnięcia, a będącym przedmiotem dążeń zmniejsza prawdopodobieństwo założenia rodziny i posiadania następnego dziecka.

3.8. Wykształcenie

Wykształcenie to zmienna kluczowa dowolnego badania społecznego, ponieważ na wiele sposobów wywiera ona wpływ na zachowanie, postawy oraz wartości osób. Stanowi ona również czynnik determinujący w odniesieniu do rozwoju kapitału ludzkiego. W GGS zbierane są dane odnośnie trzech zasadniczych aspektów wykształcenia: rekrutacji do szkół, poziomu oraz kierunku.

W okresie, w którym osoba kształci się, jego lub jej sytuacja ogólna zwykle nie sprzyja założeniu rodziny. W wielu społeczeństwach istnieją również normatywne oczekiwania dotyczące niewstępowania w związki małżeńskie oraz nieposiadania dzieci w okresie kształcenia się. W rzeczywistości, niezgodność między kształceniem się a rozpoczęciem rodzicielstwa wydaje się być powszechnym wnioskiem w badaniach wykorzystujących kształcenie się jako współzmienną zmienną w czasie (np. Blossfeld i Huinink 1991, Liefbroer i Corijn 1999). Na poziomie makro wzrost wykształcenia wśród kobiet jest uważany za ważny czynnik przyczyniający się do zwiększenia średniej wieku rozpoczynania rodzicielstwa.

Systemy edukacyjne różnią się w odniesieniu do standaryzacji historii edukacji osób. W niektórych krajach, zwłaszcza w byłych krajach socjalistycznych Europy Środkowej i Wschodniej, większość ludzi kształci się stale aż do osiągnięcia pożądanego przez nich poziomu i rzadko wznawia kształcenie się w systemie dziennym po ukończeniu edukacji. W innych krajach, a mianowicie w Szwecji, elastyczność jest o wiele większa i ludzie często wznawiają dalsze kształcenie się w późniejszych etapach życia. Można oczekiwać, że bardziej elastyczny system edukacyjny będzie przeciwdziałał spadkowi płodności, ponieważ w takim systemie macierzyństwo nie musi być uważane za przeszkodę w dalszym kształceniu się.

Rosnące poziomy wykształcenia kobiet zostały wskazane jako ważny czynnik leżący u podstaw zmniejszania się wskaźników płodności. Argument ten łączy poziom wykształcenia z zachowaniem demograficznym poprzez czynniki gospodarcze – z założeniem, że wyższe wykształcenie prowadzi do uzyskania wyższej płacy i z tego względu do większych kosztów wynikających z odrzucenia opcji alternatywnej (opportunity cost), związanych z macierzyństwem. Takie myślenie zostało zdominowane przez teorię nowej ekonomii gospodarstwa domowego (Becker 1993). Stopień, w którym spełnione zostają założenia tej teorii, w szczególności założenie niezgodności między macierzyństwem a zatrudnieniem, są znacznie odmienne w różnych społeczeństwach. Jednakże te dwa główne mechanizmy związane z zachowaniem wskazane w teorii gospodarczej, a mianowicie „wpływ dochodów” (wyższy dochód zapewniający lepsze możliwości pokrycia bezpośredniego kosztu posiadania dzieci) oraz „efekt ceny” (koszt rezygnacji z pewnej opcji na rzecz innej, związany z macierzyństwem) muszą zostać uwzględnione w analizach zachowania demograficznego.

Wykształcenie stanowi ważny, mierzalny komponent potencjału zarabiania jednostki.

W ciągu ostatnich dziesięcioleci wykształcenie kobiet rośnie bardziej niż wykształcenie mężczyzn. W wielu krajach rozwiniętych istnieje nieco więcej kobiet niż mężczyzn posiadających stopień wykształcenia wyższego, zaś w innych krajach istnieją jedynie małe różnice między płciami. Wyraźnie duże różnice między płciami, dotyczące zachowania demograficznego, występują jednakże w zakresie rodzaju edukacji (Hoem, Neyer, Andersson 2005). Częściowo sprawia to, że kobiety masowo wybierają takie rodzaje edukacji, które prowadzą do zdobycia zawodów dających mniejszą satysfakcję pod względem gospodarczym, i jest to związane z socio-gospodarczymi różnicami między mężczyznami a kobietami. Aby zrozumieć związek między wykształceniem a zachowaniem demograficznym oraz aspekt płci w tych relacjach, ważne jest również wzięcie pod uwagę horyzontalnego zróżnicowania systemu edukacyjnego (dziedzina, kierunek lub rodzaj edukacji), ponieważ wybór w tym aspekcie jest również częścią tego, co określa srodowisko osoby podczas okresu kształtowania jej osobowości, a następnie jej dalszego życia. Mimo że wybór edukacji posiada decydujący wpływ na przyszłe zatrudnienie osoby, wpływa również na zachowania związane z założeniem rodziny i macierzyństwem.

Jeszcze inny związek pomiędzy wykształceniem a zachowaniem demograficznym określony jest przez różnice w zakresie strategii życiowych i powiązanych z nimi wartości oraz postaw ludzi należących do różnych poziomów oraz kierunków edukacji. Wykształcenie ma wpływ na sposób, w jaki ludzie postrzegają otaczającą je społeczność oraz czynniki, jakie biorą oni pod uwagę przy podejmowaniu demograficznych decyzji. W ten sposób wzrost wykształcenia wywrze wpływ na zachowanie demograficzne poprzez zmianę w rozkładzie wartości w społeczeństwie.

Wykształcenie stanowi również ważny składnik kapitału ludzkiego, jaki w większej mierze składa się ze wszystkich umiejętności i wiedzy albo wrodzonych czy nabytych w szkole, w pracy lub w innym miejscu. Pomiar wszystkich tych aspektów nie byłby możliwy do wykonania w badaniu takim, jak GGS, lecz może on przynajmniej pomóc analitykowi dokładniej przyjrzeć się określonym aspektom. Kwestionariusz pierwszej fali rejestruje najwyższy poziom wykształcenia uzyskany przez respondenta w czasie przeprowadzania wywiadu, okres, kiedy został on uzyskany, oraz jego główny przedmiot, obecną edukację, jak również zamiary dotyczące kształcenia się w ciągu następnych trzech lat. Znajduje się to po „niskiej stronie” rozszerzonej analizy długookresowych zmian w zakresie wpływu edukacji na zachowanie

demograficzne, tak więc badana jest możliwość uwzględnienia większej ilości informacji na temat kariery edukacyjnej osoby w kwestionariuszu drugiej fali.

3.9. Zdrowie

Uzasadnienie włączenia małego zbioru pytań dotyczących zdrowia do kwestionariusza GGS jest podwójne. Z jednej strony stan zdrowia dostarcza wielu prognoz odnośnie do potrzeby opieki i w rezultacie – transferów międzypokoleniowych. Z drugiej strony, zdrowie może kolidować z występowaniem zdarzeń życiowych, które objęte są zakresem GGS oraz w szczególności z tworzeniem związku i płodnością. Osoby z ciężkim schorzeniem lub niepełnosprawnością mają większe szanse pozostania samotnymi oraz bezdzietnymi. Odwrotnie, ochronny wpływ małżeństwa lub posiadania partnera na zdrowie oraz dobrobyt są dobrze udokumentowane. Posiadanie dzieci jest również związane z lepszym stanem zdrowia (Blaxter, 1990). Badanie to wykazało istnienie najbardziej niekorzystnego wpływu, zwłaszcza na zdrowie psychospołeczne, w przypadku samotnych matek.

Powszechnie uznaje się, że zdrowie posiada wiele aspektów i stanowi połączenie różnych czynników. Jako taki, pomiar zdrowia jest trudny. Istnieje obszerna literatura w której omówiona została ważność i ograniczenia różnych pomiarów zdrowia. Badania sondażowe dotyczące zdrowia (health interview surveys) są zwykle ograniczone do trzech następujących aspektów: stanu zdrowia samodzielnie opisanego przez respondenta, zachorowalności samodzielnie opisanego przez respondenta (obecności choroby) oraz ograniczenia w zakresie codziennych działań.

Istnieje oczywiście ścisły związek pomiędzy tymi trzema aspektami. Na przykład okazało się, że stan zdrowia samodzielnie opisany przez respondenta dostarczał prognoz odnośnie do niepełnosprawności i śmierci (Mossey i Shapiro 1982). Te trzy aspekty nie pokrywają się jednak w pełni. Osoby niepełnosprawne mogą oceniać swoje zdrowie jako bardzo dobre i nie mieć żadnych przewlekłych chorób. Wiadomo, że pytanie odnoszące się do zachorowalności powoduje niedoszacowanie powszechności problemów zdrowotnych wśród osób starszych, które są w lepszy sposób ujęte za pomocą pytania dotyczącego ograniczenia działań: osoby starsze często uważają ograniczenia swoich codziennych działań za zwykłą część procesu starzenia się, nie zaś za dowód choroby lub niepełnosprawności.

Definicja zdrowia Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) wskazuje, że dobry pomiar zdrowia obejmuje także aspekty dobrego samopoczucia. Dobre samopoczucie jest wyrażeniem uczucia, które dobrze łączy się ze zdrowiem fizycznym i psychicznym. Nawet osoby najzdrowsze mogą czuć się źle przez krótsze lub dłuższe okresy z powodu pogarszających się relacji osobistych (rozwód, owdowienie, śmierć dziecka lub przyjaciela), z powodu złych doświadczeń w życiu zawodowym (zwolnienie, malejąca ruchliwość zawodowa, molestowanie seksualne, dyskryminacja) lub innych wydarzeń, które mają duży wpływ na ich życie (odejście na emeryturę, instytucjonalizacja). W tym celu utworzone zostały różne skale obejmujące szeroki zakres „uczuć”, z których samotność i depresja są najpopularniejszymi (patrz Sekcja 0).

3.10. Sieci społeczne

Głównym tematem GGS są relacje w rodzinach i między pokoleniami oraz sposób, w jaki relacje te określają zachowanie demograficzne. Nie wystarczy założyć, że relacje te po prostu istnieją. Należy rozważyć ich cechy oraz strukturę, aby zrozumieć ich wpływ na podejmowanie decyzji przez jednostkę oraz zachowanie jednostki. Członkowie rodziny oraz krewni nie są tylko głównymi autorytetami w zakresie podstawowej socjalizacji jednostki. Wraz z własnymi rodzinami jednostek oraz krewnymi jego lub jej partnera tworzą oni główną część ich codziennych interakcji międzyludzkich. Z tego względu członkowie rodziny oraz krewni stanowią ważne czynniki środowisk społecznych osób, które wywierają wpływ przez całe ich życie.

Ważność ta opiera się na fakcie, zgodnie z którym relacje osobiste mają znaczenie dla dwóch ogólnych aspektów dotyczących podejmowania decyzji oraz zachowania jednostki (Burt 1982): dla subiektywnych wyobrażeń na temat wartości różnych sposobów działania oraz dla zasobów, jakie są dostępne w celu realizacji pożądanego celu. Komunikacja oraz struktury wpływu osobistego kształtują wiedzę i wyobrażenia osób na temat kosztów i korzyści działań alternatywnych. Relacje wymiany towarów i usług umożliwiają dostęp do środków członków sieci i z tego względu mają znaczenie dla zasobów

jednostki. Członkowie rodzin oraz krewni mają największe znaczenie dla obu tych aspektów. Stanowią istotną część grupy osób równej jednostce, są oni ważnymi partnerami komunikacyjnymi oraz tworzą struktury wpływów międzypersonalnych. Ponadto, będąc powiązanymi relacjami wymiany uogólnionej wzajemności, tworzą oni elastyczną i motywacyjną strukturę zapewnienia członkom rodziny oraz krewnym wsparcia społecznego oraz pomocy (Nye 1979).

Pierwszy subiektywny aspekt rozważany jest w kwestionariuszu GGS poprzez uwzględnienie oczekiwań odnośnie do zachowania, które stanowią część Teorii Planowanego Zachowania (Ajzen 1991, patrz sekcja 3.14, w której znaleźć można więcej informacji na temat tej teorii). W kontekstach opuszczenia domu rodzinnego, utworzenia związku, płodności i odejścia na emeryturę respondenci są pytani, co myślą na temat oczekiwań innych osób względem siebie. Na przykład, czy ich przyjaciele myślą, że powinni oni zacząć wspólne życie z partnerem lub czy partner respondenta oczekuje, że on lub ona powinien/powinna odejść na emeryturę. Te pytania nie mierzą obiektywnych struktur wpływów interpersonalnych, lecz subiektywne wyobrażenia na temat kosztów i korzyści oraz nacisków normatywnych ze strony grup członków rodziny, krewnych lub przyjaciół. Dodatkowe pytania dotyczą kosztów i korzyści dla respondenta związanych z opuszczeniem przez niego/nią domu rodzinnego, utworzenia związku, posiadania (następnego) dziecka lub odejścia na emeryturę. To pozwala nam ocenić subiektywne wyobrażenia na temat kosztów i korzyści w stosunku do nacisków normatywnych oraz (w drugiej fali) do wyników demograficznych.

Drugi aspekt dotyczy transferów interpersonalnych określonych towarów i usług. Wykorzystując metodę pytań typu name-generating oraz name-interpreting (Fisher 1982), kwestionariusz pozwala na zbieranie informacji na temat poszczególnych partnerów sieci, od których respondenci otrzymali przekazy pieniężne oraz/lub którzy zapewnili wsparcie emocjonalne i opiekę osobistą w ciągu ostatnich dwunastu miesięcy. Przekazy pieniężne mogą ulepszyć lub ustabilizować sytuację gospodarczą osoby i z tego powodu mogą znacząco wpłynąć na zachowania demograficzne (Bühler i Philipov – mające się ukazać). Dalsze informacje na ten temat dostarczane są przez respondenta oraz jego lub jej partnera poprzez pytania dotyczące dodatkowych działań związanych z pracą, które często oparte są na nieformalnych relacjach i sieciach gospodarczych. Otrzymywanie wsparcia emocjonalnego stanowi ważny czynnik w pokonywaniu stresujących sytuacji i wywiera pozytywny wpływ na zdrowie psychiczne osób. Otrzymanie opieki osobistej stanowi znaczący czynnik determinujący polepszenie się stanu zdrowia oraz wzrost długowieczności osób starszych.

Kwestionariusz pozwala również rozważyć w sposób szczegółowy ustalenia dotyczące instytucjonalnej oraz osobistej opieki nad dzieckiem. Wartość zasobów zapewnianych przez partnerów sieci zależy od ofert pochodzących z alternatywnych źródeł zasobów, takich jak rynki lub regulacje instytucjonalne. Pytania dotyczące ustaleń w zakresie instytucjonalnej oraz osobistej opieki nad dzieckiem dostarczają z tego względu informacji na temat czynnika ważnego dla podejmowania decyzji odnośnie do reprodukcji: w jakim stopniu osoby mogą wykorzystać te rodzaje opieki nad dzieckiem, w jakim stopniu ustalenia instytucjonalne mogą zaspokoić wymagania osób dotyczące opieki nad dzieckiem oraz w jakim stopniu mogą one zrekomensować niewystarczające oferty instytucjonalne poprzez opiekę nad dzieckiem zapewnianą przez członków ich osobistych sieci.

Kwestionariusz dotyczy transferów zasobów w obu kierunkach, dawania oraz otrzymywania, tj. ile przekazów pieniężnych, wsparcia emocjonalnego, opieki osobistej oraz opieki nad dzieckiem zapewnili członkowie sieci respondentowi, oraz jaką część tych zasobów przekazał respondent swoim partnerom sieci. Rozważając transfery w obu kierunkach, uzyskujemy informacje na temat kapitału społecznego respondentów oraz transferów międzypokoleniowych. Indywidualny kapitał społeczny opiera się na relacjach wymiany charakteryzujących się bezpośrednią lub uogólnioną wzajemnością (Astone i in. 1999). Z tego powodu ludzie muszą rozkładać zasoby w swoich środowiskach społecznych celem utworzenia oraz utrzymania struktur wymiany międzypersonalnej oraz zdobycia dostępu do źródeł swoich partnerów sieci w przyszłości. Z tego względu pytania na temat transferów również dostarczają informacji na temat modeli transferów międzypokoleniowych. Jednakże kapitał społeczny posiada wyraźny charakter prospektywny (Bourdieu 1985). Ludzie decydują się na określone zachowania odnośnie do zasobów, jakie spodziewają się uzyskać, z powodu doświadczonych transferów w przeszłości i prawdopodobnych transferów w przyszłości. Kwestionariusz obejmuje jedynie część kapitału społecznego, która opiera się na doświadczonych transferach.

Pytania dotyczące transferów w obu kierunkach umożliwiają zbadanie, czy transfery te charakteryzują się głównie przepływami bogactwa z pokolenia starszego do pokolenia młodszego lub czy pokolenie starsze również korzysta dzięki swoim dzieciom poprzez otrzymywanie opieki lub wsparcia emocjonalnego i pieniężnego z ich strony.

3.11. Państwo opiekuńcze

Europejskie państwa opiekuńcze różnią się znacznie pod względem stopnia oraz sposobu, w jaki wspierają one rodność i rodzenie dzieci, małżeństwo, związki, opiekę nad dziećmi oraz opiekę nad osobami starszymi. Demografowie twierdzą często, że różnice w zakresie ogólnego wskaźnika płodności w różnych krajach można przypisać różnym strategiom rodzinnym. Podobnie różnice w zakresie warunków życia osób starszych wydają się odpowiadać różnym strategiom państwa opiekuńczego dotyczącym zatrudnienia, opieki oraz praw do świadczeń. GGS umożliwi rozważenie tych kwestii, gdyż informacje dotyczące transferów publicznych, takich jak urlopy rodzicielskie, zasiłki rodzinne, emerytury, zasiłki dla bezrobotnych, świadczenia pomocy społecznej oraz publicznych i prywatnych usług opieki nad dziećmi i osobami starszymi zostały uwzględnione w kwestionariuszu. Ponadto Baza Danych Kontekstowych GGP dostarczy dodatkowych informacji na temat strategii państwa opiekuńczego, które pozwolą nam lepiej ocenić indywidualną sytuację respondenta w kontekście państwa opiekuńczego.

Polityka państw opiekuńczych oraz polityka społeczna i rodzinna zmieniają się na przestrzeni czasu. W szczególności upadek socjalizmu państwowego w Europie Środkowej i Wschodniej spowodował ogromne zmiany w zakresie polityki społecznej i rodzinnej tych krajów. Wszechstronne wsparcie dla rodzin zostało zredukowane do wsparcia minimalnego w niektórych dziedzinach oraz wprowadzono nowe strategie, takie jak ubezpieczenie bezrobotnych. Polityka społeczna i rodzinna w krajach Europy Zachodniej również uległa znacznym zmianom w ciągu ostatnich dwóch dekad – z tendencją do częściowej familializacji opieki. Zmniejszenie wsparcia publicznego kładzie większy ciężar na rodziny, związany z zapewnieniem dobrobytu, a to z kolei wywiera wpływ na zachowanie demograficzne kobiet i mężczyzn. GGS pozwala nam ocenić, w jakim stopniu respondenci mogą korzystać ze wsparcia publicznego i w jakim stopniu opierają się oni na sieci rodzinnej celem realizowania podstawowych potrzeb oraz zapewnienia opieki. To pozwala nam lepiej ocenić wpływ polityki państwa opiekuńczego na rozwój płodności.

3.12 Subiektywne dobre samopoczucie

Od końca „złotego wieku” wzrostu gospodarczego występuje rosnące niezadowolenie z pomiaru i określania rozwoju, dobrobytu oraz dobrego życia za pomocą wskaźników gospodarczych (Zapf 1999). Wykonano wiele pracy celem opracowania wskaźników pomiaru aspektów jakości życia uwzględniających nie tylko to, co jednostki posiadają, lecz również, jak żyją i jak się czują. Allardt (1971, 1993) przeprowadził wczesną konceptualizację alternatywnej koncepcji definiującej trzy główne aspekty dobrobytu: „mieć”, „być” i „kochać”. Następnie wielu innych próbowało skonceptualizować i zmierzyć indywidualne dobre samopoczucie obejmujące subiektywną ocenę różnych dziedzin życia oraz życia w ogólności i powiązane ze sobą warunki obiektywne (dochód, rynek pracy, mieszkanie, stan zdrowia mierzony przez ekspertów, kontakty społeczne, wsparcie itd.) oraz ich subiektywną ocenę (satisfakcję z tych dziedzin). Dominujący wniosek był następujący: (1) mimo że warunki obiektywne wywierają wpływ na subiektywną percepcję, wcale nie umożliwiają one oceny tej percepcji (Buhlman, 1996) (2) oraz im bardziej rozwinięte i zamożne jest społeczeństwo, tym słabsze są powiązania między wskaźnikami obiektywnymi i subiektywnymi tych samych dziedzin. Ponadto w przypadku niektórych procesów lub wydarzeń społecznych i demograficznych możliwe są skojarzenia negatywne. Na przykład negatywne konsekwencje gospodarcze narodzin pierwszego dziecka mogą zostać zrównoważone poprzez „korzyści” wynikające z zostania rodzicem i bycia kochanym/a.

Subiektywna ocena warunków życia musi zostać uwzględniona w badaniach, których celem jest lepsze zrozumienie wyborów demograficznych. Wpływ postrzeganych warunków może być większy niż wpływ warunków mierzonych obiektywnie, mimo że te dwa rodzaje warunków są w sposób oczywisty niezależne od siebie. Odkąd Easterlin (1978) przedstawił swoją teorię płodności dotyczącą względnego dochodu, analizy płodności i dynamiki rodzinnej, często uwzględniały subiektywne oceny statusu gospodarczego, dobrego samopoczucia oraz warunków życia. Co więcej, niedawne badania dotyczące zachowań

związanych z przeprowadzkami mieszkańców również skupiają się na subiektywnych warunkach mieszkaniowych, takich jak dostrzeganie koszty mieszkaniowe oraz wrażenie niebezpiecznego sąsiedztwa (np. Fokkema 1996).

Wiele elementów subiektywnego dobrego samopoczucia wywiera wpływ na zachowanie demograficzne. Na przykład istnieje wiele badań odnośnie do relacji między jakością związku oraz dynamiką związku (np. Bumpass i Sweet 1995, Johnson i in. 1986; Lewis i Spanier 1979); poczucie samotności okazało się jednym z czynników sprzyjających wyprowadzce z prywatnego gospodarstwa domowego do instytucji.

Subiektywne dobre samopoczucie może być również uważane za wynik powiązanych ze sobą procesów społecznych i demograficznych. Istnieje coraz większa świadomość potrzeby stosowania perspektywy przebiegu życia w badaniach przyczyn subiektywnego dobrego samopoczucia. Dobre samopoczucie w późniejszych etapach życia nie tylko zależy od obecnych warunków socjo-gospodarczych i demograficznych (tj. aktywów materialnych, stanu zdrowia, udziału społecznego, sieci wsparcia społecznego) oraz ostatnich stresujących wydarzeń (np. utraty partnera, nagłego pogorszenia się zdrowia partnera, problemów finansowych, pogorszenia się więzi rodzinnej lub społecznej, odejścia na emeryturę, zmiany sąsiedztwa lub instytucjonalizacji). Kluczową rolę odgrywają również doświadczenia życiowe z odleglejszej przeszłości. Analiza wpływu odstępstw od społecznie oczekiwanego przebiegu życia na jakość życia w starszym wieku może ukazać ważne aspekty tych relacji. Przykłady takich odstępstw obejmują wydarzenia nieoczekiwane (kohabitację bez zawarcia związku małżeńskiego, wczesne rodzicielstwo, bezrobocie w przypadku mężczyzn i ciągłość zatrudnienia w przypadku kobiet, niepełnosprawność zawodowa, rozwód, wczesne wdowieństwo), jak również niewystępowanie oczekiwanych wydarzeń (nieukończenie szkoły, pozostanie z rodzicami, pozostanie w stanie wolnym, pozostanie bezdzietnym).

Uwzględnienie doświadczeń przebiegu życia zwiększa również naszą wiedzę na temat różnic w zakresie dobrego samopoczucia mężczyzn oraz kobiet i stanowi lepszą podstawę polityki ukierunkowanej na zmniejszenie nierówności społecznych. Różnice między płciami dotyczące jakości życia w wieku starszym w głównej mierze zależą od sposobu, w jaki pogodzone ze sobą założenie rodziny oraz działalność gospodarczą w czasie podstawowego wieku dojrzałego. Obecne pokolenie osób starszych oraz te osoby, które osiągną wiek starszy w niedalekiej przyszłości, żyły w tym okresie w warunkach, które były odmienne od dzisiejszych i charakteryzowały się określonym podziałem płci w zakresie obowiązków domowych oraz działań pozadomowych (mężczyzna – żywiciel rodziny, kobieta – gospodyni domowa) i ich obecne warunki oraz relacje są głęboko uwarunkowane przeszłością. Świadomość takiego opóźnionego wpływu jest fundamentalna dla skuteczności polityki publicznej, której celem jest zmniejszenie nierówności społecznej.

W celu pomiaru subiektywnego dobrego samopoczucia zastosowaliśmy powszechnie uznane miary. Zadowolenie z życia w ogólności mierzone jest za pomocą skali 11-stopniowej (Veenhoven 1996), jakość małżeństwa za pomocą skróconej wersji niektórych poprzednio stosowanych skal (zadowolenie, nieporozumienia, stosunek do rozwodu). Wreszcie, w GGS uwzględniono skróconą wersję skali samotności, którą opracował De Jong Gierveld (De Jong Gierveld i Kamphuis 1985) oraz skróconą wersję skali depresji, które stosowane są w niektórych badaniach (np. Jong Gierveld i Havens 2004, Tilburg i in. 2004).

3.13. Wartości

Zmiana postaw, norm oraz wartości odgrywa znamienne rolę w objaśnianiu obecnych modeli i zmian płodności, jak również innych aspektów dynamiki rodziny. Takie subiektywne aspekty mogą również być ważne dla zrozumienia zagadnień płci w rodzinie, jak również dla analiz relacji między członkami rodziny z różnych pokoleń. Związek między wartościami i zachowaniem demograficznym stanowi jeden z głównych wątków wyjaśniania trendów demograficznych w krajach zachodnich od połowy lat 1960, dla których Lesthaeghe i Van de Kaa (1986; patrz również Van de Kaa, 1987) ukuli termin Drugie Przejście Demograficzne. Z takich powodów GGS pozwala zbierać raczej wszechstronne informacje na temat postaw, norm i wartości.

Wzajemną zależność między zachowaniem związanym z rodziną i zachowaniem związanym z płodnością z jednej strony a orientacją wartości z drugiej strony przeanalizowali ostatnio Lesthaeghe i Moors (2002). Postawa jest ukierunkowana na konkretny obiekt, osobę, instytucję lub wydarzenie, natomiast wartość to „trwałe przekonanie, zgodnie z którym określony sposób postępowania lub stan końcowy

istnienia jest osobiście lub społecznie preferowany w porównaniu z przeciwnym lub odwrotnym sposobem postępowania czy końcowym stanem istnienia” (Rokeach 1973). Poprzez swój układ panelowy GGS umożliwił badaczom rozważenie tej złożonej wzajemnej zależności.

GGG obejmuje takie aspekty systemu wartości, które albo dotyczą bezpośrednio relacji między pokoleniami i między płciami lub okazały się ważne w literaturze dotyczącej zachowania demograficznego. W oparciu o doświadczenia pochodzące z istniejących badań uwzględnione zostały następujące aspekty:

- Religijność i zeświecczenie. Główna rola tego aspektu w wyjaśnianiu zachowania demograficznego jest podkreślona w kilku podejściach, których celem jest wyjaśnienie zmian demograficznych, w tym w Drugim Przejściu Demograficznym (patrz np. Lesthaeghe i Surkyn 2004).
- Małżeństwo, dzieci, ogólna orientacja rodzinna, moralność publiczna. Literatura wskazuje, że wartości dotyczące relacji międzypokoleniowych oraz roli wsparcia publicznego w porównaniu ze wsparciem krewnych znacząco różnią się w zależności od społeczeństw, co może wyjaśnić różnice zachowania demograficznego. Zgodnie z pracami autorów takich, jak Reher (2000), Micheli (2000) oraz Dalla Zuanna (2001), orientacja rodzinna oraz więzy rodzinne mają znaczący wpływ na zachowanie demograficzne, co wymaga dalszych badań.
- Materializm i postmaterializm. Powody stosowania tego aspektu opierają się na pracy Ingleharta (1977), który z kolei opiera się na wcześniejszych pracach Masłowa. Stosuje się ją w celu wyjaśnienia zachowania demograficznego w ramach podejścia Drugiego Przejścia Demograficznego.
- Pewność siebie, umiejscowienie poczucia kontroli, zaufanie, kłopoty. Ten aspekt dotyczy zmian związanych z przemianami społecznymi w Europie Środkowej i Wschodniej, wzrostem anomii społecznej (lub alienacji) oraz bezładu w szczególności, który uważa się za mający związek z zachowaniem demograficznym (Philipov 2001). Ludzie reagują na te zmiany poprzez opracowywanie różnorodnych strategii radzenia sobie, takich jak mobilizacja kontaktów społecznych. Obiektem zainteresowania jest pewność siebie respondenta i zaufanie do instytucji publicznych oraz sektora prywatnego.
- Pokolenia. W duchu całego przedsięwzięcia GGP „pokolenie” jest badane również z subiektywnego punktu widzenia. W tym celu zbiór pozycji dotyczy wartości oraz postaw dotyczących struktury wiekowej i relacji między pokoleniami.
- Płeć. Podobnie jak „pokolenie”, „płeć” badana jest również z perspektywy subiektywnej. Zbiór pozycji ukierunkowany jest na przedstawienie wartości i postaw zakorzenionych w systemie płci, a zwłaszcza dotyczących cech partnerów oraz ról przypisanych kobietom i mężczyznom w społeczeństwie.

Przy wyborze pozycji kwestionariusza opieramy się na kilku istniejących badaniach, takich jak Badania Europejskie/Badania Wartości Światowych oraz Badania Akceptacji Polityki przez Ludność, celem zapewnienia porównywalności z poprzednimi badaniami. Pytania te również zostały już przetestowane i okazały się przydatne w badaniu zachowania demograficznego.

3.14. Spojrzenie prospektywne: zamiary w dziedzinach konkurencyjnych

Jednym z głównych celów GGS jest wyjaśnienie, jak i dlaczego osoby oraz pary podejmują takie ważne decyzje, jak decyzje dotyczące gospodarstwa domowego i utworzenia związku, macierzyństwa oraz odejścia na emeryturę. Celem metod objaśniających powinno być wyjaśnienie procesów związanych z podejmowaniem decyzji prowadzących do takich wyborów. Jest to również ważne dla tworzenia zasad polityki, gdyż tworzenie zasad polityki, które mogą ułatwić oraz/lub wpłynąć na określone wybory, zależy od tego, jak skutecznie strategie takie wpływają na podejmowanie decyzji demograficznych. Spojrzenie prospektywne zastosowane w GGS przyjęte jest na dwa sposoby. Po pierwsze, to układ badania panelowego kieruje projektem badania oraz opracowaniem kwestionariusza i pozwala wyjaśnić zachowanie obserwowane między następującymi po sobie falami. Po drugie, zamiary są stosowane jako najbliższe czynniki determinujące zachowanie, w celu przedstawienia głównych cech procesu podejmowania decyzji w okresie, kiedy dokonywane są wybory.

Podejście prospektywne oznacza również nowość w odniesieniu do tradycyjnych porównywalnych badań demograficznych. Pytania dotyczące zamiarów służą jako główne źródło zmiennych wynikowych w analizach opartych na danych pochodzących jedynie z pierwszej fali. Kiedy dane pochodzące z drugiej fali oraz następnych fal panelu staną się dostępne, możliwe będzie zbadanie, w jakim stopniu zamiary osób

były realizowane oraz zbadanie okoliczności, które przeszkodziły im w ich realizacji. Aby to umożliwić, informacje dotyczące tych samych aspektów subiektywnych powinny zostać uzyskane w drugiej warstwie panelowej oraz późniejszych warstwach panelowych. Umożliwiłoby to również analitykom zbadanie zmian w zakresie zamiarów oraz ich związków z gromadzeniem doświadczeń życiowych. Skoncentrujemy się na zamiarach oraz wytycznych, które stanowiły inspirację do opracowania kwestionariusza w perspektywie prospektywnej.

W GGS zbierane są informacje odnośnie do zamiarów dotyczących wielu kluczowych wyborów demograficznych w najbliższej przyszłości. Horyzont czasowy dla zamiarów jest zaprojektowany tak, aby zapewnić spójność z długością między dwiema falami panelu: zamiary dotyczą trzyletniej przerwy rozpoczynającej się od pierwszej fali. Ponadto, zamiary dotyczące wyborów demograficznych, takich jak macierzyństwo mogą się zmieniać w czasie (Schoen i in. 1999). Z tego powodu specyfikacja przyjęta przez GGS dotyczy określonego wydarzenia (np. posiadania lub nieposiadania dziecka) oraz określonych ram czasowych (długości pomiędzy falami). Ważność skoncentrowania się na oknie czasowym odniesienia podczas zbierania danych na temat zamiarów dotyczących zachowania demograficznego podkreślili Miller i Pasta (1995). Inni autorzy przemawiali za potrzebą uwzględnienia równości podczas badań zamiarów dotyczących płodności (np. Yamaguchi i Ferguson, 1985; Monnier 1987). Ponadto podkreślono ważność oceny stopnia pewności zamiarów (Thomson i Brandreth 1995). W odniesieniu do większości omawianych kluczowych tematów GGS zbiera informacje na temat zamiarów i niekiedy oczekiwani na przyszłość.

Wśród dziedzin, których ścisłym celem jest badanie procesów podejmowania decyzji, stosowana psychologia społeczna czyni zamiary dotyczące zachowań głównym przedmiotem objaśnienia. Ścisłej mówiąc, celem jest wyjaśnienie procesu, który prowadzi do powstania określonego zamiaru i wynikłej zgodności – lub braku zgodności – między zamiarami i zachowaniem. Teoria „działania celowego”, jaką opracowali Fishbein i Ajzen (1975) przedstawia w sposób szczególnie wyczerpujący proces powstawania zamiarów. Prospektywna część GGS inspirowana jest, choć nie w pełni oparta, na najnowszej wersji tej teorii opracowanej przez Ajzena (1988; 1991), czyli „Teorii planowanego zachowania”. Spójny zbiór pytań odnośnie do zamiarów dotyczących kilku wyborów opracowany został w celu umożliwienia analizowania takich wyborów jako wzajemnie zależnych od siebie oraz konkurujących ze sobą procesów w przebiegu życia. Ponadto ze względu na fakt, że w większości objaśnień teoretycznych przyjmuje się, że zachowanie odzwierciedla przemyślane decyzje osoby lub pary, obserwowane wydarzenia dotyczące pokaźnej liczby niechcianych urodzeń mogą zniekształcić wnioski dotyczące teoretycznie oczekiwanego związku między czynnikiem determinującym i płodnością, przy czym nie mamy tego problemu, kiedy analizujemy intencje.

Istnieją już pewne zastosowania teorii planowanego zachowania w odniesieniu do zachowania demograficznego wykorzystującego dane z panelu. Schoen i inni (1999) omawiają ważność teorii planowanego zachowania w badaniu intencji dotyczących macierzyństwa, zaś Miller i Pasta (1994) określają ważność wyboru terminu badania w badaniu zgodności między zamiarami i zachowaniem w ramach tego samego podejścia. Miller i Pasta (1994) stosują tę teorię w odniesieniu do wyboru terminu posiadania dziecka, Liefbroer i de Jong Gierveld (1993) w odniesieniu do kohabitacji, Baanders (1998) i Billari oraz Liefbroer (2005) w odniesieniu do opuszczenia domu, a Abrams i inni (1999) w odniesieniu do decyzji dotyczących migracji. Prace, jakie można powiązać z tym podejściem, prowadzone są przy wykorzystaniu kilku paneli w USA (na przykład w obszarze Detroit – patrz Barber i in. 2000).

Zgodnie z teorią planowanego zachowania zamiary dotyczące określonego zachowania powstają z udziałem trzech zbiorów czynników. Zbiór pierwszy obejmuje postawy w odniesieniu do zachowania – tj. stwierdzenia dotyczące prawdopodobieństwa, że zachowanie spowoduje szereg konsekwencji wraz ze względną oceną pozytywnej lub negatywnej wagi przyporządkowanej tym konsekwencjom. Zbiór drugi obejmuje normy subiektywne, które określone są przez normatywne przekonania – tj. wyobrażenia posiadane przez jednostkę odnośnie do akceptacji lub braku akceptacji określonego zachowania innych osób. Zbiór trzeci obejmuje poczucie kontroli nad zachowaniem – tj. wyobrażenia na temat ograniczeń oraz/lub możliwości istniejących w związku z określonym zachowaniem. Względna waga tych trzech zbiorów może zależeć od rodzaju decyzji, jaka ma zostać podjęta (Ajzen 1988; 1991) oraz od kontekstu, w którym powstaje ten zamiar. GGS to pierwsze międzynarodowe próby komparatywne dotyczące stosowania takiej struktury i oczekuje się, że przyniesie ono znaczną wartość dodaną w zakresie objaśniania różnic między krajami i w ramach krajów.

To podejście jest również ściśle połączone z podejściem omawianym w Sekcji 3.16. Mimo że poprzez GGS nie są zbierane informacje dotyczące subiektywnych aspektów dotyczących przeszłości osoby, informacje retrospektywne zbierane w innych częściach kwestionariusza mogą być stosowane w celu objaśnienia postaw, przekonań, norm i wartości (oraz być może zamiarów) w czasie przeprowadzania wywiadów. W niektórych przypadkach ilość informacji w wyraźny sposób zależy od statusu podstaw. Na przykład badanie nie obejmuje pytań odnośnie do postaw dotyczących opuszczenia domu wśród respondentów, którzy nie mieszkają ze swoimi rodzicami.

Subiektywne aspekty mogą stanowić przybliżone lub odległe czynniki determinujące zachowania demograficzne. W praktyce oznacza to, że mogą one dotyczyć ogólnych orientacji wartości z jednej strony lub mogą być w sposób bardziej bezpośredni związane z określonym wyborem demograficznym. Celem pierwszego, bardziej ukierunkowanego na cel podejścia jest ukazanie, jak postawy, kontrola zachowania oraz normy wpływają na zachowanie demograficzne w różnych kontekstach (być może poprzez zamiary). Na przykład dotyczy ono sposobu, w jaki zamiar posiadania dziecka w ciągu następnych trzech lat kształtowany jest wyobrażeniem jednostki odnośnie do kosztów i korzyści wynikających z posiadania dziecka zgodnie z normami postrzeganymi przez członków podstawowej sieci respondenta oraz według sposobu, w jaki respondent widzi jego lub jej zdolność do kontroli macierzyństwa. W tym podejściu zadawane są również pytania odnośnie do tego, jak takie zamiary urzeczywistniają się w prawdziwym macierzyństwie. Jednakże czynnik determinujący zamiary może być badany również z innych perspektyw, na przykład celem porównania wagi czynników gospodarczych i kulturalnych, wywierających wpływ na podejmowanie decyzji demograficznych. W tym sensie według GGS perspektywy gospodarcze i kulturalne dotyczące wyjaśnienia zachowania demograficznego są raczej komplementarne niż wykluczające się wzajemnie i „międzydiscyplinarne rozgrywki” nie są niezbędne (Lesthaeghe, 1998). Wspólna perspektywa stanowi wzbogacenie naszej wiedzy na temat sposobów podejmowania decyzji związanych z macierzyństwem.

Druga perspektywa opiera się na orientacji wartości, widzianej jako bardziej odległe czynniki determinujące zachowanie demograficzne (Sekcja 3.16). Próbuje się w niej rozważyć pytania takie, jak to, czy osoby zorientowane na karierę odkładają macierzyństwo i czy ludzie przykładający wysoką wagę do więzi międzypokoleniowych posiadają mniejszą płodność, w odpowiedzi na najnowsze argumenty dotyczące włączenia subiektywnych, przybliżonych czynników determinujących zachowania demograficznego do dowolnego nowego porównywalnego badania demograficznego (Hobcraft 2000).

4. Instrumenty Programu Generations and Gender Programme

Do podstawowych instrumentów programu należą:

1. Realizacja badania panelowego (badanie co 3 lata, od trzech do pięciu paneli), badanie empiryczne oparte na próbie losowej od 15 do 20 tys. respondentów w wieku 18-79 lat;
2. Utworzenie i utrzymywanie kontekstowej bazy danych.

4.1. Badanie Rodziny i Generacje (Generations and Gender Survey)(GGS)³.

Runda badań Rodziny i Generacje (Generations and Gender Survey) obejmie generalnie taką samą liczbę respondentów płci męskiej i żeńskiej w wieku 18-79 lat (próba 20 000 respondentów). Badanie ma na celu uzyskanie od respondentów informacji na temat ich aktualnej sytuacji odnośnie do gospodarstwa domowego i jego organizacji, domu rodzinnego i aktualnej rodziny, sytuacji ekonomicznej, rekonstrukcji karier życiowych (rodzinnej, zawodowej, edukacyjnej, migracyjnej) aktualnych relacji dziecko(dzieci)-rodzic i mąż-zona (partner-partnerka), sytuacji zdrowotnej, transferów międzygeneracyjnych i wreszcie informacji odnoszących się do wartości oraz postaw. Badanie obejmie również zbieranie informacji o rodzinach respondentów, ich gospodarstwach domowych i sieci pomocy społecznej.

Badanie z założenia będzie badaniem panelowym. W planie zakładane są trzy panele przeprowadzane co trzy lata.

³ Informacje o programie są zamieszczone na stronach internetowych, pod następującymi adresami:

<http://www.unece.org/ead/pau/ggp/smiwg/backdocs.htm>

<http://www.unece.org/ead/pau/ggp/smiwg/Welcome.html>

Niniejszy tekst został przygotowany na podstawie dostępnej dokumentacji Generations and Gender Programme podanej w dokumentach projektu Population Activities Unit GEAD, ECE w Genewie oraz Max-Planck Institute for Demographic Research w Rostoku.

W badaniu będą zbierane informacje na temat zmiennych (w tym również zmiennych zależnych od czasu) z wielu dziedzin życia respondenta. Zmienne dotyczyć będą między innymi: uczęszczania do szkoły, zatrudnienia i płac, świadczeń i zasiłków społecznych dla jednostek i rodzin oraz majątku i zasobów mieszkaniowych. Zbierane będą również informacje na temat transferów pieniężnych i usług wewnątrz generacji i pomiędzy nimi na poziomie rodziny i sieci społecznej. Zmienne zależne od czasu dotyczą też relacji płci w związku, autonomii i procesu podejmowania decyzji. Zmienne obejmą również wymiar informacji podmiotowych dotyczących wartości, postaw i przekonań.

Ankieta jako narzędzie badawcze składa się z *Formularza podstawowego* do panelu pierwszego (por. punkt 5 tekstu) oraz z *Modułów fakultatywnych* (opcjonalnych). Fakultatywne moduły dotyczą tematów odnoszących się do treści istotnych i formularza podstawowego, ale ich zastosowanie może być ograniczone tylko do wybranych. Opracowane zostały cztery fakultatywne moduły: (a) Narodowość i pochodzenie etniczne, (b) Poprzedni partnerzy, (c) Zamiar zerwania związku oraz (d) Mieszkanie. Zaleca się, aby uwzględnić te standardowe moduły głównie w celu ułatwienia międzynarodowych badań porównawczych w tych tematach. Cztery opcjonalne moduły nie stanowią zintegrowanego pakietu i dlatego wybiórcze stosowanie tylko niektórych z nich jest dopuszczalne. W sytuacji Polski nie planuje się korzystania z modułów opcjonalnych, natomiast moduł podstawowy został dostosowany do aktualnych potrzeb w zakresie interdyscyplinarnego badania Rodziny i Generacje. Warto na zakończenie dodać, że dokumentacja badania (tj. kwestionariusz podstawowy i moduły opcjonalne) została opracowana przez międzynarodowy zespół doświadczonych demografów i socjologów i zatwierdzona przez Radę Konsorcjum GGP 17 maja 2004 roku.⁴

4.2. Organizacja kwestionariusza

GGG to badanie bezpośrednie, w którym ankietery rejestrują odpowiedzi. Kwestionariusz modelowy został początkowo opracowany do użytku jako kwestionariusz papierowy, jednakże zalecane są wywiady przeprowadzane z wykorzystaniem laptopa (CAPI). Wywiad wspierany komputerowo umożliwi łatwiejsze postępowanie w przypadku (niekiedy) kompleksowego routingu i opuszczenie warunków z mniejszym wysiłkiem ze strony ankietera, zwiększając tym samym strumień wywiadu.

Kwestionariusz GGS dla fali I składa się z kwestionariusza zasadniczego, który musi zostać wdrożony w całości przez każdy kraj uczestniczący i czterech opcjonalnych podmodułów, dotyczące tematów, które nie są zasadniczo ważne dla wszystkich krajów. Podmoduły opcjonalne to: A – Narodowość i Tożsamość Etniczna, B – Poprzedni Partnerzy, C – Zamiary rozstania oraz D – Mieszkania. Zaleca się, aby każdy kraj uwzględnił te standardowe opcjonalne podmoduły celem ułatwienia badań komparatywnych tych tematów. Te cztery moduły nie stanowią zintegrowanego pakietu i stosowanie jedynie niektórych z nich nie spowoduje żadnego znaczącego problemu poza nieuzyskaniem informacji zbieranych w pominiętych modułach. Uwzględnione moduły powinny zostać wdrożone w pełni, bez pomijania lub zmieniania pytań.

Kwestionariusz zasadniczy zorganizowany w 13 sekcji z numerowaną sekcją A może zawierać kilka podsekcji zawierających nienumerowane działy zamieszczone jedynie w celach orientacji. Kolejność oraz organizacja sekcji ma na celu optymalizację strumienia wywiadu oraz uniknięcie niepotrzebnego „przeskakiwania” z tematu na temat. Niektóre koncepcje oraz tematy mogą być rozproszone w kilku sekcjach. Najpierw opisujemy tematy w kolejności, w jakiej znajdują się one w kwestionariuszu, a następnie

⁴ Kwestionariusz ankiety Rodziny i Generacje został opracowany przez międzynarodowy zespół w składzie:

Gijs BeetsNIDI

Francesco Billari Uniwersytet Boloński, Bologna

Christoph Bühler MPIDR

Martine Corijn (do czerwca 2002) UN ECE PAU

Aline Désesquelles INED

Tineke Fokkema NIDI

Alphonse MacDonald UN ECE PAU

Gerda Neyer MPIDR

Ariane Pailhé INED

Antonella Pinnelli Uniwersytet *La Sapienza*, Rzym

Anne Solaz INED

Zsolt Spéder Instytut Badań Demograficznych przy węgierskim Głównym Urzędzie Statystycznym

Andres Vikat, koordynator MPIDR

kwestie, które należą do kilku tematów. Celem znajdującego się poniżej tekstu nie jest uwzględnienie wszystkich pozycji lub pytań zawartych w kwestionariuszu.

Strumień według tematu

Kwestionariusz rozpoczyna się sekcją, w której zbierane są podstawowe informacje dotyczące respondenta i gospodarstwa domowego respondenta. Respondent musi wymienić wszystkich członków jego/jej gospodarstwa domowego, określić ich relacje ze sobą, wskazać, czy czasowo mieszkają oni w innych miejscach, określić ich płeć, miesiąc oraz rok urodzenia, działalność gospodarczą oraz niepełnosprawność. Zbierane są także informacje dotyczące własnej płci respondenta, miesiąca oraz roku urodzenia, działalności gospodarczej oraz niepełnosprawności. Wszystkie te informacje rejestrowane są w siatce gospodarstw domowych, do której będzie można się wiele razy odwołać, zaś później w kwestionariuszu celem określenia pytań dotyczących konkretnego respondenta. Szczególnie ważne są pierwsze pytania dotyczące członków gospodarstwa domowego, ponieważ wskazują one, czy respondent posiada partnera z którym wspólnie mieszka oraz określa strukturę wiekową dzieci, które mieszkają z nim/nią w tym samym gospodarstwie. W przypadku niebiologicznych dzieci respondenta, które mieszkają w gospodarstwie domowym w siatce gospodarstw domowych rejestrowany jest miesiąc i rok, w którym stały się one członkami gospodarstwa domowego.

W sekcji tej znajdują się cztery pozycje informacji dotyczące lokalu (liczba pokoi, od kiedy lokal jest zajmowany przez respondenta, status własności oraz zadowolenie). Więcej szczegółów zawartych jest w opcjonalnym podmodule dotyczącym mieszkań. Cztery pytania dotyczące wykształcenia, tego, kiedy i w jakiej dziedzinie uzyskany został najwyższy poziom wykształcenia, czy respondent kształci się obecnie lub zamierza wznowić edukację, umieszczone zostały po bloku dotyczącym lokalu, uzupełniając tym samym zbiór informacji na temat podstawowych cech respondenta oraz jego/jej gospodarstwa domowego przed przystąpieniem do szczegółowych sekcji dotyczących dzieci i partnerów.

Pytania dotyczące podstawowych faktów na temat dzieci są rozłożone w trzech miejscach celem usprawnienia przypominania informacji dotyczących różnych typów dzieci. Najpierw podstawowe informacje dotyczące wspólnie zamieszkujących dzieci zbierane są w sekcji Gospodarstw Domowych wraz z informacjami na temat innych członków gospodarstwa domowego. Następnie informacje dotyczące dzieci niemieszkających wspólnie, tj. dzieci, które nie mieszkają w tym samym gospodarstwie domowym zbierane są w tablicy historii dziecka w sekcji Dzieci. Dalsze retrospektywne pytania dotyczące dzieci umieszczone zostały w podsekcji dotyczącej poprzednich związków – mianowicie są to pytania odnoszące się do dzieci, jakie ci poprzedni partnerzy mogli mieć przed związkiem z respondentem. Jest najbardziej prawdopodobne, że respondent przypomni sobie te informacje, jeżeli on/ona mówi o partnerze, którego dzieci pojawiły się w jego/jej związku. Taki układ pomaga również wyróżnić różne typy dzieci oraz określić powiązania między partnerami i dziećmi. Ponadto pytania dotyczące obecnych i przyszłych planów macierzyństwa zawarte zostały w sekcji 6 – Płodność.

Sekcja 2 kwestionariusza Dzieci rozpoczyna się od tematu opieki nad dzieckiem. Pytania dotyczą podziału zadań związanych z dziećmi w gospodarstwie domowym, w szczególności między partnerami, oraz określają wykorzystanie pomocy instytucjonalnej i pozainstytucjonalnej spoza gospodarstwa. Podobnie jak w przypadku innych bloków pytań dotyczących otrzymywania opieki, sekcji tej towarzyszy blok dotyczący opieki, jaką respondent może zapewnić innym osobom. Poza tym, że pytania te są najbardziej przydatne w analizie różnych aspektów opieki nad dzieckiem, tworzą one również ważny element analizy cech związku oraz opisu sieci osób, które współdziałają z respondentem w zakresie otrzymywania i świadczenia różnych typów pomocy.

Informacje zbierane na temat dzieci niemieszkających wspólnie obejmują wszystkie elementy zbierane w przypadku dzieci mieszkających wspólnie, lecz uwzględniają także datę opuszczenia domu (lub śmierci) dzieci respondenta oraz pytania dotyczące bliskości, częstotliwości kontaktu oraz zadowolenia respondenta z jego/jej relacji z tym dzieckiem. Stanowią one standardowy zbiór pozycji informacji zbieranych dla każdej relacji rodzic–dziecko oraz związku partnerskiego, w którym partnerzy nie mieszkają razem.

Po tablicy dotyczącej dzieci niemieszkających razem znajduje się tablica, w której zbierane są te same informacje odnośnie do pasierbów. Rozdzielenie tych dwóch tablic uzasadnione jest faktem, że respondent może mieć bardzo odmienne relacje z tymi dziećmi niż ze swoimi. Jeżeli relacje te są bardzo luźne, on lub ona może nie uwzględniać ich wcale w ogólniejszym pytaniu dotyczącym wszystkich dzieci – celem

usprawnienia raportowania oczekiwane jest konkretniejsze skupienie się na tych dzieciach. Część poświęcona dzieciom kończy się pytaniami na temat wnuków: ich liczby, daty urodzenia najmłodszego i najstarszego, udziału respondenta w opiece nad nimi oraz istnienia jakichkolwiek prawnuków.

Podstawowe dane dotyczące obecnego partnera oraz jakichkolwiek poprzednich partnerów, zamiarów respondentów pozostających w stanie wolnym dotyczących utworzenia związku oraz płatności alimentów zbierane są w sekcji 3 – Związki. To, czy istnieje mieszkający wspólnie partner, tj. partner, który mieszka z respondentem w tym samym gospodarstwie domowym, zostaje określone na początku każdego wywiadu i podane zostało w Siatce Gospodarstw Domowych. Jeżeli nie istnieje taki partner, zadawane jest pytanie dotyczące istnienia partnera niemieszkającego wspólnie. W innych sekcjach kwestionariusza zadawane są pytania na temat partnera niezależnie od tego, czy respondent mieszka w tym samym gospodarstwie domowym czy też nie. Jedyny wyjątek polega na tym, że osoby posiadające niemieszkającego wspólnie partnera pomijają pytania dotyczące podejmowania decyzji przez parę odnośnie do spraw związanych z gospodarstwem domowym, gdyż pytania te ich nie dotyczą. Kwestionariusz określa również partnerów tej samej płci, w odniesieniu do których zbierane są te same informacje, co w przypadku partnerów płci przeciwnej.

Podstawowe dane zbierane w tej sekcji i dotyczące obecnego partnera obejmują datę rozpoczęcia związku, datę małżeństwa, jeżeli zostało zawarte, miejsce urodzenia oraz poziom i przedmiot najwyższego uzyskanego wykształcenia. Data urodzenia, obecna działalność oraz niepełnosprawność wspólnie mieszkającego partnera znajdują się już w Siatce Gospodarstw Domowych. W tej sekcji pytania ukierunkowane na uzyskanie tych informacji zadawane są jedynie w przypadku, kiedy partnerzy nie mieszkają razem. Ponadto osobom, które mieszkają z partnerem niemieszkającym wspólnie, zadawane są pytania dotyczące chęci oraz powodów takiej organizacji życia, bliskości oraz częstotliwości spotkań.

Tablica historii związku przeznaczona jest do zbierania informacji na temat każdego z poprzednich partnerów, z którymi respondent mieszkał razem przez co najmniej trzy miesiące. Zgodnie z definicją kohabitacji uwzględniane są jedynie związki, w których partnerzy zamieszkują wspólnie. W tablicy zawarte są podstawowe fakty odnośnie do każdego ze związków: daty rozpoczęcia i zakończenia, sposób zakończenia (rozstanie lub śmierć partnera), daty małżeństwa i rozwodu oraz data urodzenia partnera. Zasadniczy kwestionariusz zawiera także pytania dotyczące liczby dzieci posiadanych przez poprzedniego partnera z jego lub jej wcześniejszych związków i tego, czy respondent posiadał wspólne dzieci z tym partnerem oraz ich miejsca zamieszkania po rozpadzie związku. Aspekt płci pogłębiony jest poprzez pytania dotyczące tego, czy respondent lub partner rozpoczęli sądowe postępowanie rozwodowe. Opcjonalny podmoduł dotyczący poprzednich partnerów dostarcza większej ilości informacji na temat poprzednich partnerów (najwyższy poziom wykształcenia) oraz ich dzieci z wcześniejszych związków (płeć, wiek najmłodszego z nich, częstotliwość kontaktu z respondentem lub z drugim rodzicem w zależności od tego, z kim pozostało dziecko po rozpadzie związku rodziców).

Pytania dotyczące alimentów i opłat na utrzymanie podane są w sekcji dotyczącej partnerów. Znajdują się one po tablicy dotyczącej poprzednich związków. Zamieszczenie pytań na temat alimentów i opłat na utrzymanie po pytaniach na temat partnerów ułatwia przypomnienie sobie informacji na temat płatności alimentów oraz opłat na utrzymanie.

W sekcji 4 – Organizacja Gospodarstwa Domowego oraz Jakość Związku, bardziej szczegółowo podane zostały informacje dotyczące obecnego związku i gospodarstwa domowego. Celem tej sekcji jest opis podziału pracy w gospodarstwie domowym między partnerami, ich praktyki dotyczącej podejmowania decyzji oraz względnej władzy w tym zakresie, jak również subiektywnej oceny stabilności i jakości związku. Pytania dotyczące podziału zadań w gospodarstwie domowym zadawane są także respondentom, którzy nie umożliwiają porównania tych informacji odnośnie do osób będących w związku z informacjami odniesionymi do osób niepozostających w związku poprzez zadawanie pytań na temat względnego uczestnictwa w wybranych głównych zadaniach domowych ze strony innych członków gospodarstwa oraz osób spoza gospodarstwa. Dzięki temu opisać możemy sieć społeczną otaczającą respondenta. Pytania dotyczące zadań w gospodarstwie domowym oraz podejmowania decyzji są zaprojektowane w ten sam sposób, co pytania dotyczące zadań związanych z dziećmi zadawane w związku z dziećmi w sekcji 2.

Pytania dotyczące subiektywnej oceny jakości obecnego związku rozpoczynają się ogólnym pytaniem dotyczącym zadowolenia ze związku i są kontynuowane w postaci pytań dotyczących częstotliwości nieporozumień oraz sposobów ich rozwiązywania, jeśli takie występują. Mimo że zakończenie związku stanowi jeden z procesów celu badania, zasadniczy kwestionariusz obejmuje jedynie jedno pytanie

dotyczące zamiarów rozstania. Pełen blok zamiarów rozstania w porównaniu z zamiarami dotyczącymi innych kluczowych zachowań zawarty jest w module opcjonalnym, ponieważ w niektórych krajach oczekuje się, że pytania te wywołają reakcje emocjonalne, jakie mogą narazić na niebezpieczeństwo kontynuację wywiadu.

Celem sekcji 5 jest zbieranie kluczowych informacji na temat rodziców i domu rodzinnego, jak również relacji między respondentem oraz jego lub jej rodzicami w sposób odzwierciedlający pytania na temat relacji między respondentem i jego lub jej dziećmi. Rodzice określani są jako rodzice biologiczni.

Z uwagi na fakt, że pytania dotyczące rodziców muszą zostać sformułowane w sposób odmienny w zależności od tego, czy rodzice żyją, czy mieszkają razem i czy mieszkają razem z respondentem, drukowany kwestionariusz zawiera kilka podsekcji opartych na strukturze rodziców według tych aspektów. Dzięki wszystkim tym podsekcjom zbierane są informacje na temat dat urodzenia rodziców, śmierci oraz rozpadu związku, informacje na temat obecnej organizacji życia, niepełnosprawności, bliskości, częstotliwości spotkań, zadowolenia respondenta ze związku oraz zamiaru rozpoczęcia mieszkania z rodzicem. Regułą jest, że wszystkie pytania zadawane są oddzielnie ma temat matki i ojca, a wyjątkiem jest tu data rozpadu związku oraz informacja, czy rodzice mieszkają razem, informacja dotycząca ich organizacji życia, bliskości oraz zamiaru respondenta odnośnie do rozpoczęcia wspólnego z nimi mieszkania.

Inaczej niż podsekcje dotyczące rodziców, pytania dotyczące domu rodzinnego mogą dotyczyć macochy/ojczyma, rodziców adopcyjnych lub rodziców przybranych, jeżeli respondent spędził z nimi większość swojego dzieciństwa. Dom rodzinny opisany jest w kategoriach lokalizacji, najwyższego poziomu wykształcenia uzyskanego przez ojca i matkę oraz zawodu. Sekcja ta kończy się pytaniami dotyczącymi daty opuszczenia domu rodzinnego oraz pełnym blokiem pytań dotyczących zamiarów opuszczenia domu zadawanych osobom mieszkającym z rodzicami.

Sekcja 6 – Płodność, rozpoczyna się częścią dotyczącą antykoncepcji, leczenia bezpłodności oraz obecnym zamiarem posiadania dziecka, sformułowaną oddzielnie dla obecnie ciężarnych respondentek (odpowiednio respondentów posiadających partnerkę będącą obecnie w ciąży) oraz innych respondentek będących w wieku reprodukcyjnym (odpowiednio respondentów mieszkających samotnie lub z partnerką w wieku reprodukcyjnym). Pytania te pozwalają zebrać informacje na temat czasu, od którego respondent lub para zaprzestali stosowania antykoncepcji lub rozpoczęli leczenie bezpłodności. Określają one również, czy respondent lub para są fizycznie w stanie posiadać większą liczbę dzieci. Druga część sekcji Płodność składa się z pełnego bloku pytań dotyczących zamiarów posiadania (większej liczby) dzieci. Ci, którzy fizycznie nie są w stanie posiadać dzieci otrzymują natomiast pytanie dotyczące adopcji.

Sekcja 7 rozpoczyna się mikro-modułem składającym się z trzech pytań obejmujących różne aspekty zdrowia. Problemy dotyczące zarówno zdrowia fizycznego, jak i psychicznego uwzględnione są w tych pytaniach, które dotyczą samodzielnie ocenionego ogólnego stanu zdrowia, zachorowalności (tylko chorób długotrwałych lub przewlekłych) oraz ograniczeń w działaniu. W dalszej części tej sekcji przedstawione zostały odpowiednio dwa spójne moduły dotyczące zapewniania i otrzymywania opieki osobistej oraz wsparcia emocjonalnego. Bardziej szczegółowe informacje dotyczące opisu pytań na temat transferów prywatnych i sieci społecznych znajdują się w dalszych częściach dokumentu znajdujących się niżej.

Sekcja ta zawiera także pytanie dotyczące zakresu kontroli, jaką respondent ma wrażenie posiadać nad swoją sytuacją finansową, pracą, warunkami mieszkaniowymi, zdrowiem oraz życiem rodzinnym. Informacje te mogą być również analizowane w połączeniu z odczuwaną rolą odgrywaną przez te okoliczności w decyzjach dotyczących zachowania demograficznego, uwzględnionych w odpowiednich blokach pytań dotyczących zamiarów. Sekcja ta kończy się dwoma pytaniami zawierającymi grupę pozycji na temat obecnego dobrego samopoczucia emocjonalnego respondenta.

Sekcja 8 i 9 zawiera identyczne pytania dotyczące działalności gospodarczej oraz dochodu – odpowiednio respondenta oraz jego lub jej obecnego partnera. Na początku ankiet określa obecną główną działalność zgodnie z tym, co zostało podane w siatce dotyczącej gospodarstw domowych odnośnie do respondenta oraz mieszkającego z nim razem partnera lub w sekcji Związki – odnośnie do niemieszkającego wspólnie partnera. W oparciu o ten status działalności zadawany jest odmienny zbiór odpowiednio sformułowanych pytań. Sekcja dotycząca działalności partnera nie zawiera ocen subiektywnych, takich jak pytania na temat satysfakcji i zamiarów. Wszystkie osoby, które nie pracują w czasie przeprowadzania wywiadu (lub których partner nie pracuje), muszą dostarczyć informacji na temat pracy, rodzaju zatrudnienia oraz przyczyn zaprzestania pracy w swoim ostatnim zawodzie lub działalności, daty, od kiedy znajdują się one w swoim obecnym stanie (brak pytań na temat osób chorych lub niepełnosprawnych),

subiektywnej satysfakcji z tego oraz zamiaru podjęcia pracy lub rozpoczęcia działalności (dwie ostatnie informacje nie są zbierane w odniesieniu do partnera).

Szczególną uwagą cieszą się obecna praca lub działalność respondenta i partnera. Obiektywne informacje uzyskane zarówno na temat respondenta oraz partnera obejmują zawód, datę rozpoczęcia pracy lub działalności, liczbę godzin spędzonych w pracy oraz cech harmonogramu pracy, nadzoru nad pracownikami, rodzaju organizacji oraz świadczeń pracodawcy dla rodzin z dziećmi. Pytania dotyczące struktury płci w miejscu pracy, rodzaju umowy o pracę oraz regularności pracy dotyczą jedynie pracy respondenta, gdyż zdarza się, że on lub ona nie znają tych informacji w odniesieniu do partnera. Niektóre z wymienionych pozycji nie dotyczą osób pracujących na własny rachunek; w odniesieniu do nich zbierane są informacje dotyczące liczby zatrudnianych pracowników. Jeżeli respondent lub jego partner posiadają dodatkową pracę lub działalność, zbierane są informacje dotyczące ich typu i rodzaju oraz czasu, jaki im poświęcają.

Subiektywne aspekty pracy lub działalności, odnośnie do których zadawane są pytania dotyczące tylko respondenta, obejmują zadowolenie z obecnej pracy lub działalności, zadowolenie z pewności bezpiecznego zatrudnienia (w przypadku osób zatrudnionych na własny rachunek oczekiwania dotyczące rozwoju firmy), zamiary odnośnie do zmiany pracy lub działalności oraz zamiary porzucenia płatnej pracy.

Wszyscy respondenci wypełniają podsekcje dotyczące dochodów niezależnie od obecnej działalności swojej lub partnera (oczywiście osoby nieposiadające partnera pomijają pytanie dotyczące dochodów partnera). Celem tych pytań jest uzyskanie informacji na temat całkowitego dochodu rocznego uzyskiwanego z wszystkich źródeł. Pytania są sformułowane z założeniem, że większość osób w większym stopniu może przypomnieć sobie wielkość określonych płatności otrzymywanych przez siebie niż całkowitej sumy tych płatności z okresu ostatnich dwunastu miesięcy. Z tego powodu pytania dotyczą każdego potencjalnego źródła dochodu oddzielnie, a całkowita wielkość jest sumowana na etapie analizy. Respondenci odmawiający podania kwoty otrzymują drugie pytanie dotyczące wyboru zakresu dochodów z karty.

W sekcji 10 rozważane są dalej aspekty gospodarcze z perspektywy gospodarstw domowych. Po pierwsze, dzięki pięciu pytaniom zbierane są informacje dotyczące majątku gospodarstw domowych oraz ubóstwa gospodarczego. Obejmuje to listę majątku, doświadczone problemy finansowe w codziennym prowadzeniu gospodarstwa domowego, możliwości oszczędzania oraz subiektywną ocenę zdolności gospodarstwa domowego do utrzymywania się. Po pytaniach tych następuje rozważenie tych aspektów dochodów gospodarstw domowych, jakie nie pojawiły się w sekcjach 8 i 9, w których rozważany był dochód respondenta oraz jego lub jej partnera. Respondent jest proszony o wskazanie, które źródła tworzą dochód gospodarstwa domowego oraz o wskazanie sumy albo z okresu ostatnich dwunastu miesięcy, albo dla określonego miesiąca w ramach tego okresu. Nie łączy się poszczególnych źródeł dochodu z ich określonymi kwotami lub z określonymi członkami gospodarstwa domowego. Pytania dotyczące przekazów pieniężnych pomiędzy gospodarstwem domowym respondenta oraz innymi osobami kończą tę sekcję.

Po długich częściach ukierunkowanych na uzyskanie różnych informacji duża subiektywna sekcja dotycząca orientacji wartości i postaw ma na celu pomóc przeprowadzić wywiad w bardziej rozluźnionej atmosferze. Sekcja ta rozpoczyna się pytaniami dotyczącymi religii oraz religijności, po której następują standardowe części dotyczące materializmu i postmaterializmu oraz pytanie dotyczące zaufania do instytucji oraz innych ludzi. Następnie występuje część zawierająca pytania odnośnie do poglądów na małżeństwo, dzieci oraz rodzinę, pytanie dotyczące wartości związanych z pracą, postaw, relacji międzypokoleniowych i transferów opieki, i wreszcie – postaw w odniesieniu do kwestii związanych z płcią.

W końcu respondent jest proszony o dostarczenie informacji kontaktowych na temat bliskiej osoby, która pomogłaby organizacji przeprowadzającej badanie znaleźć respondenta ponownie w następnej fali. W niektórych krajach respondenci niekiedy muszą wyrazić zgodę na przyszły kontakt. Ankieter ma wypełnić samodzielnie dwa pytania odnoszące się do mieszkania respondenta oraz powodów badania.

Pytania prospektywne

Zgodnie z prospektywną perspektywą oraz związanym z nią układem panelowym badania zadawane są pytania prospektywne, dotyczące głównego celu zachowań demograficznych badania, jak również zachowań w innych dziedzinach, których głównym celem jest wyjaśnienie tychże zachowań demograficznych. Okres dla pytań dotyczących zamiarów wynosi trzy lata i stanowi planowaną przerwę czasową między następującymi po sobie falami panelu.

W zakresie głównych procesów celu badania blok prospektywny składa się z pytań dotyczących zamiaru zaangażowania się w zachowanie w ciągu następnych trzech lat, oczekiwanych konsekwencji zaangażowania się w zachowanie odnośnie do innych dziedzin życia (wyobrażenia na temat kosztów i korzyści), odnośnie do okoliczności od których zależałaby decyzja dotycząca zaangażowania się lub nieangażowania się w zachowanie oraz pytanie dotyczące dostrzegalnych postaw z kilku kategorii innych osób (Seksja 3.17). Ten kompletny blok pytań jest wdrażany w odniesieniu do zamiarów dotyczących:

- Rozpoczęcia życia z partnerem; w przypadku związków partnerów niemieszkających wspólnie, rozpoczęcia mieszkania z obecnym niemieszkającym wspólnie partnerem.
- Rozpoczęcia mieszkania osobno od rodziców.
- Posiadania (następnego) dziecka.
- Odejścia na emeryturę.
- Rozstania (w odpowiednim opcjonalnym podmodule).

Pełen blok zamiarów dotyczących rozstania zawarty jest w module opcjonalnym, ponieważ w niektórych krajach oczekuje się, że pytania te wywołają reakcje emocjonalne, które zagrażą kontynuacji wywiadu.

Pytania prospektywne dotyczące płodności obejmują niektóre z dodatkowych aspektów, odzwierciedlając długą tradycję analizowania zamiarów dotyczących płodności, oraz potrzebę możliwości przeprowadzenia porównań z innymi badaniami. Respondenci są pytani o swoje własne lub ich partnera chęci posiadania dziecka/następnego dziecka. W przypadku osób, które nie mają zamiaru posiadania dziecka w ciągu następnych trzech lat, zadawane jest pytanie ogólne, czy w ogóle chcą oni posiadać więcej dzieci (i ile?) oraz pytanie na temat preferencji odnośnie do płci następnego dziecka. Ponadto wszyscy respondenci pytani są o swoje zamiary adopcji dziecka.

Większość obszarów dotyczących zachowania objętych badaniem obejmuje pytanie dotyczące rozpoczęcia określonego zachowania w ciągu następnych trzech lat, bez żadnych dodatkowych pytań na temat okoliczności lub czynników. Pytanie dotyczące zamiarów obejmuje:

- Przeprowadzkę, wraz z określeniem rodzaju przeprowadzki.
- Wznowienie kształcenia się (osób, które nie studiują).
- Poślubienie kogoś, a w przypadku związku, poślubienie obecnego partnera.
- Rozpoczęcie wspólnego mieszkania z rodzicami, a jeżeli rodzice mieszkają osobno, rozpoczęcie wspólnego mieszkania z matką lub rozpoczęcie wspólnego mieszkania z ojcem.
- Wznowienie pracy po urlopie macierzyńskim, urlopie rodzicielskim lub urlopie na opiekę nad dzieckiem.
- Podjęcie pracy lub rozpoczęcie działalności (w przypadku osób, które nie pracują ani się nie uczą).
- Zakończenie edukacji (osób, które uczą się).
- Zmiana firmy lub rozpoczęcie działalności (pracownicy), rozpoczęcie nowej działalności lub podjęcie pracy (samozatrudnienie).
- Porzucenie płatnej pracy (osób pracujących).

Pytania te umieszczone są blisko pytań obejmujących odpowiadające im tematy.

Transfery prywatne i sieć społeczna

Mimo że kapitał społeczny oraz sieci społeczne należą do tematów uwzględnionych w tym badaniu, kwestionariusz nie obejmuje wyraźnej części poświęconej tym zagadnieniom. Sieć społeczna respondenta mierzona jest dzięki kilku spójnym blokom pytań dotyczących różnych rodzajów transferów, które umieszczone są blisko innych pytań dotyczących odpowiadających im tematów.

Pytania dotyczące transferów dotyczą zarówno strony otrzymującej, jak również strony dostarczającej. Osoby otrzymujące lub dostarczające pomoc określone są według stopnia ich rodzaju relacji z respondentem, co jest kodowane przy użyciu Listy Dostawców i Odbiorców.

Dziedziny, odnośnie do których zadawane są pytania dotyczące dostarczania i otrzymywania, obejmują:

- Opiekę nad dzieckiem.
- Pomoc osobistą w codziennych czynnościach, takich jak jedzenie, wstawanie, ubieranie się, kąpanie lub korzystanie z toalety.
- Wsparcie emocjonalne (rozmawianie o osobistych doświadczeniach).
- Przekazy pieniężne oraz spadek.

Pytania dotyczące pracy w gospodarstwie domowym są zasadniczo umotywowane potrzebą analizy, jak partnerzy dzielą między siebie zadania związane z gospodarstwem domowym. Aby lepiej to zrozumieć, zadawane są pytania dotyczące innych członków gospodarstwa domowego oraz osób spoza gospodarstwa domowego, przy czym te ostatnie mają również znaczenie dla pomiarów sieci. Zapewnienie pomocy w pracach domowych przez respondenta innym osobom nie zostało uwzględnione.

W zakresie opieki nad dzieckiem oraz opieki osobistej pytanie dotyczące pomocy otrzymywanej od krewnych, przyjaciół oraz innych niezawodowych dostawców opieki nad dzieckiem oddzielone zostało od pytania dotyczącego instytucjonalnej oraz płatnej opieki nad dzieckiem. Blok dotyczący otrzymywania opieki osobistej zawiera mimo to pytanie dotyczące płatności dla osoby pomagającej, co odzwierciedla ustalenia dotyczące zabezpieczenia społecznego w niektórych krajach.

Pytania dotyczące otrzymywania pomocy w opiece nad dzieckiem oraz w zadaniach w gospodarstwie domowym ukierunkowane są na określenie struktur, które respondent uznaje za typowe podczas przeprowadzania wywiadu. W pytaniach dotyczących zapewnienia opieki nad dzieckiem oraz we wszystkich innych pytaniach dotyczących transferów okres podstawowy wynosi 12 miesięcy.

4.3. Kontekstowa baza danych⁵

Kontekstowa baza danych jest drugim filarem Projektu Rodziny i Generacje.

Na dwóch odbytych posiedzeniach zespołu ds. kontekstowej bazy danych:

1. Określono szereg argumentów za wielowymiarowym podejściem do danych programu Rodziny i Generacje. W większości jest to odpowiedź na główne tendencje rozwoju współczesnej demografii i nauk społecznych. Praca Johna Hobcrafta przygotowana na pierwszą konferencję FFS jest dobrym przykładem na zintegrowanie indywidualnych i kontekstowych danych (contextual and individual data) w ujęciu demograficznym.
2. Dokonano ramowego określenia sposobu zbierania danych istotnych z punktu widzenia demografii na temat stanu dobrobytu uzależnionego od płci i pokolenia do kontekstowej bazy danych GGP. Głównie zorientowane jest to na politykę państwa w oparciu o typologię: państwo-rynek-społeczeństwo, która daje przestrzeń do analizy w wymiarze ekonomicznym (w sferze rynku) i kulturalnym (w wymiarze społeczeństwa); nie są to jednak ramy ekonomiczne oraz kulturowe, które pozostają dotychczas nieokreślone, choć mogą być, jeśli wyda się to konieczne. Oto propozycje decyzji CB, które zostały określone jako wynik dyskusji na powyższy temat:
 - ✓ W bazie danych powinny znaleźć się raczej szczegółowe informacje – ilościowe (np. oficjalne) lub też jakościowe – niż syntetyczne wskaźniki tak, aby badacze mogli podjąć właściwy wybór i dokonać syntezy osobistej. Przypuszcza się, że baza danych będzie zawierać setki (200?) zmiennych dla każdego kraju.
 - ✓ Baza danych powinna być utworzona na szczeblu narodowym (danego kraju), aby umożliwić porównania między krajami. Pomimo, że większa część grupy optowała za eksploracją na szczeblu

⁵ Tę część materiału przygotowano na podstawie: 1. protokołu opracowanego po dwóch posiedzeniach Grupy Roboczej Kontekstowej Bazy Danych autorstwa Patrica Festy'ego (INED), *GGP Contextual database group: Activities and conclusions*. Spotkania odbyły się w La Sapienza, 13-14 czerwca 2002, oraz w Wiedniu – Oif, 7-8 listopada 2002. W skład grupy roboczej wchodzi następujące osoby: Antonella Pinnelli oraz Filomena Racioppi (La Sapienza), Giulia Rivellini (University Milan), Patrick Festy (INED), Gerda Neyer (MPIDR), Lars Rstby (Statistics Norway), Jacques Légaré (Statistics Canada), Martin Spielauer (Oif), Teresa Munzi (LIS), Enrico Bisogno, Martine Corijn, Miroslav Macura oraz Alphonse McDonald (PAU-UNECE), Mark Pearson (OECD), Pau Baizan (MPIDR, University Barcelona) oraz Gösta Esping-Andersen (University Barcelona).

2. referatu autorów: M. Spielauer, D. Kostova, T. Kotzeva, V. Jekova, K. Borissova, *The contextual database of the generations and gender program in Bulgaria: conceptual framework and an overview of the Bulgarian context concerning the central database topics*, MPIDR Working Paper WP 2005-2006, march 2005.

Ostatnio pracami merytorycznymi kontekstowej bazy danych kieruje dr Martin Spielauer z Max Planck Institute.

- subnarodowym kwestia ta wymaga dalszej dyskusji. Punkt odniesienia nie musi być punktem narodowym, może być regionalny bądź lokalny. Odpowiedni poziom tematów może różnić się w zależności od krajów. Im bardziej jest on złożony, tym trudniej porównywalne są dane, z wyjątkiem spisów poziomu NUTS 5 Eurostatu.
- ✓ Rozwój subnarodowej kontekstowej bazy danych powinien implikować uwzględnienie subnarodowego poziomu badania, np. określenie rodzaju danych dotyczących obecnego i przeszłego miejsca rezydencji ankietowanego i zachowywania w bazie danych tej informacji w sposób jak najbardziej szczegółowy w plikach badania, pomijając problemy tajności.
 - ✓ Baza danych powinna być zbudowana w oparciu o dane z badania w rzeczywistym czasie badania i regularnie uaktualniana od razu po zasileniu nowymi danymi. W wymiarze historycznym pozostanie otwarte pytanie powiązane z wymiarem retrospektywnym GGS. Z punktu widzenia analizy stanu dobrobytu należałoby je rozpocząć od lat 60.
3. Powyższy schemat zaowocował stworzeniem kompleksowej listy tematów kontekstowej bazy danych do konfrontacji z podobną listą z kwestionariusza.
4. Zdecydowano, że należy wypełniać bazę danych, korzystając z dobrze udokumentowanych i zharmonizowanych międzynarodowych baz danych i odniesienia się do baz danych krajowych tylko wtedy, gdy dane w bazach międzynarodowych nie będą dostępne. Rozpoczął się także rekonesans istniejących międzynarodowych baz danych, m.in. UNECE, LIS oraz OIS. Prace i dyskusja nad nimi prowadzi do następujących komentarzy:
- ✓ Zawartość wielu międzynarodowych publicznych baz danych i ich geograficzne zorientowanie różnią się od siebie i są częściowo bezużyteczne, ich jakość jest też prawdopodobnie różna. Docelowo powinny być tak stworzone, zharmonizowane i udokumentowane, by umożliwić porównywanie ich na skalę międzynarodową. Eurostat Newcronos prawdopodobnie wysunął się na pierwsze miejsce, a inne bazy danych są znacznie za nim, musi to być jednak sprawdzone i potwierdzone. Właściwe kontakty to: Eurostat, OECD, UN, ILO.
 - ✓ Do budowy bazy danych GGP trzeba będzie użyć kombinacji wielu kryteriów najlepszych baz danych. Najważniejszym celem twórców bazy danych jest spójne scalenie heterogenicznych danych. Trudno sobie wyobrazić kolekcjonowanie danych dotyczących transferów publicznych zabranych przez Eurostat z systemu zabezpieczenia socjalnego Oif danych dotyczących polityki rodzinnej i rezultatów badań OIS na temat przychodów jednostek. Połączenie tych wszystkich baz ma być głównym zadaniem projektu.
 - ✓ Niezależnie od tego, jak wiele danych może być pozyskanych z egzystujących już baz, pozostanie jeszcze wiele do zebrania bezpośrednio w różnych państwach, a szczególnie tych spoza Unii Europejskiej. Zebranie istotnych informacji i włączenie ich do bazy danych pociągnie za sobą harmonizację i dokumentowanie, które wymagają długotrwałego wysiłku.
 - ✓ Grupy naukowców, jak w projekcie GGP, budują własne bazy danych na podstawie dostępnych źródeł. Bardzo aktywną jednostką była LIS pod kierownictwem Teresy Munzi, istotne są również działania SOFI (Stockholm University), ZUMA (Mannheim University), the European Social Survey, raport na temat czynników społecznego wykluczenia (social inclusion) itp. Dlatego powinien zostać nawiązany intensywny kontakt pomiędzy członkami tych grup.
5. Konkluzje. Kontekstowa baza danych oferuje wybór wartych uwagi rozwiązań do rozważenia i prawdopodobnej akceptacji przez zarząd konsorcjum:
- ✓ Orientacja na politykę dobrobytu państwa.
 - ✓ Złożona i pierwotna (surowa) zawartość danych.
 - ✓ Poziom narodowy, a nie subnarodowy.
 - ✓ Podejście dynamiczne, kombinacja danych historycznych i ich ciągłego uaktualniania.
- Tworzenie bazy danych wymaga podwójnego wysiłku: od koordynatorów – ukończenia architektury bazy oraz organizacji jej rozbudowy i koordynacji utrzymania, a od poszczególnych krajów – wypełnienia jej danymi, które nie są powszechnie dostępne. Wymaga to od koordynatorów:
- ✓ Oceny istniejących do tej pory baz danych i trwających projektów GGP tak, by stworzyć pełną listę informacji do uwzględnienia w bazie danych GGP.
 - ✓ Scalenia informacji z istniejących baz danych i uzupełnienia ich o dane z narodowych źródeł.
 - ✓ Przekonania krajów uczestniczących, że będą miały wkład do projektu GGP sprowadza się nie tylko do udziału w kontekstowej bazie danych, ale także w badaniu.

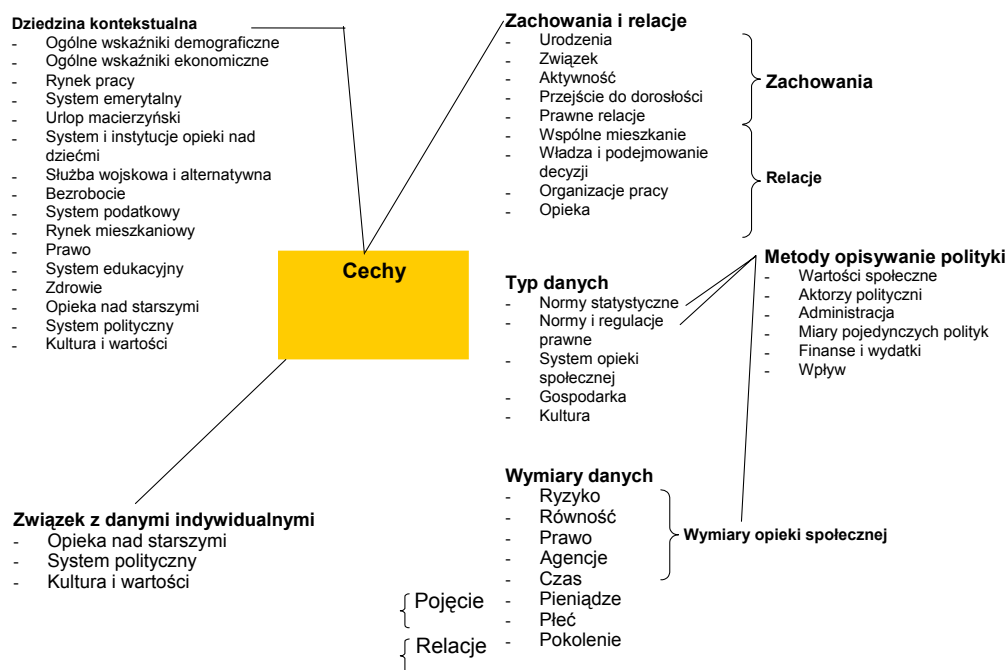
Wszystkie te zadania wymagają poświęcenia dużej ilości czasu. Bez długoterminowego poświęcenia cały proces byłby bezcelowy. Można to porównać do projektu FFS, który wymagał naukowej i technicznej pomocy przez wiele lat do stworzenia międzynarodowej, porównywalnej bazy danych. Będzie to wymagało nie mniej wysiłku w wypadku GGP.

Kontekstowa Baza Danych (KBD)⁶ jest integralną częścią składową międzynarodowego programu Rodziny i Generacje. Baza danych o strukturze powiązanej ze strukturą kwestionariusza Rodziny i Generacje jest pomyślana jak baza organizowana na poziomie kraju i umożliwiająca łączenie informacji (danych) jednostkowych z badania (to jest danych mikro) z danymi na poziomie makro i mikro, które znajdują się będą w strukturze Kontekstowej Bazy Danych. Baza obejmuje dane z dziedzin, które dotyczą bezpośrednio zjawisk i procesów demograficznych, ale również szeroko definiowanego otoczenia i środowiska (kontekstu), w których realizują się procesy demograficzne. Wybrano te domeny z życia społecznego, ekonomicznego i politycznego, które są powiązane w sposób bezpośredni lub pośredni z obszarami objętymi badaniem w kwestionariuszu ankiety. Takie rozstrzygnięcia świadczą o bardzo nowoczesnym, wieloaspektowym i wielodyscyplinarnym charakterze studiów podjętych w programie Rodziny i Generacje, które mają na celu objaśnianie, diagnozowanie i proponowanie określonych rozwiązań w odniesieniu do badanych zjawisk i procesów. Takie rozwiązania dają podstawę do nowoczesnych analiz statystyczno-demograficznych opartych na modelach historii zdarzeń i analizy wielopoziomowej.

Pracami nad KBD do połowy 2003 roku kierował Patrick Festy z INED-u, następnie kierownictwo przejął MPI – Gerda Neyer i Martin Spileauer.

Filozofię organizacyjną i merytoryczną Kontekstowej Bazy Danych i powiązanie jej z kwestionariuszem badania Rodziny i Generacje zamieszcza poniższy wykres:

Wykres 1. Kontekstowa baza danych-relacje–zmienne

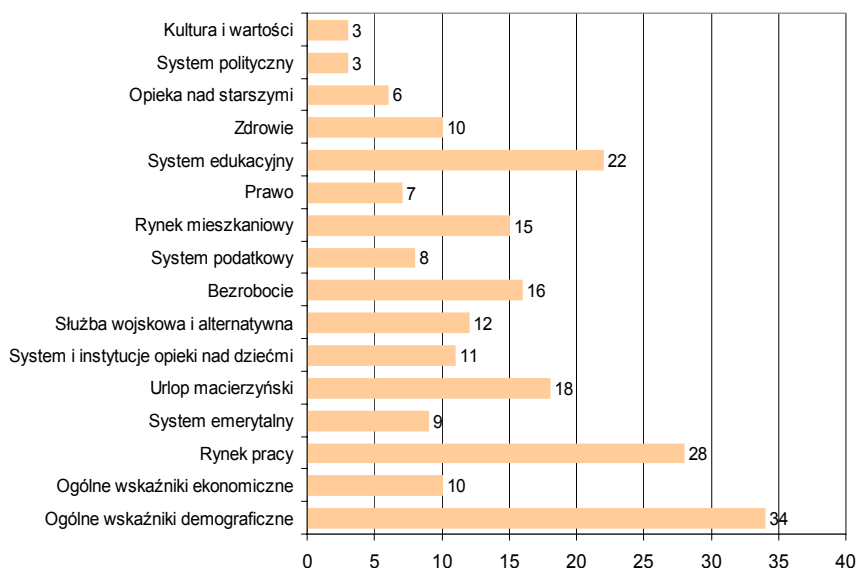
⁶ Contextual Data Base (CDB)

Prace empiryczne i testowanie rozwiązań w zakresie kontekstowej bazy danych prowadzone były na przykładzie Bułgarii i zakończone sukcesem w połowie 2005 roku, gdzie określono zakres i strukturę bazy. Kontekstowa baza danych zawiera informacje z następujących dziedzin:

1. Wskaźniki ekonomiczne
2. Wskaźniki demograficzne
3. Rynek pracy i zatrudnienie
4. System emerytalny
5. Instytucje urlopów wychowawczych
6. Polityka i instytucje w wychowaniu dzieci
7. Służba wojskowa i alternatywne do niej formy
8. Bezrobocie
9. System podatkowy
10. Polityka i rynek mieszkaniowy
11. Prawne regulacje dotyczące związków i rodziny
12. System edukacyjny
13. Zdrowie
14. Opieka nad ludźmi starszymi
15. System polityczny
16. Kultura i wartości

Liczba zmiennych znajdujących się w poszczególnych dziedzinach zamieszcza poniższy wykres.

Wykres 2. Struktura kontekstowej bazy danych – liczby zmiennych

5. Badanie pilotażowe – narzędzia badania

Badanie pilotażowe w Polsce zostało przeprowadzone w 4 województwach na próbie dobranej celowo, obejmującej 100 respondentów (gospodarstw domowych) w czerwcu 2006 roku. Podstawowe narzędzia badawcze to kwestionariusz wywiadu i wytyczne dla ankietowanych. Struktura kwestionariusza w pierwszej wersji do badania pilotażowego obejmowała następujące działy:

Dane adresowe i warunki mieszkaniowe gospodarstwa

1. Gospodarstwo domowe – skład

Charakterystyka członków gospodarstwa domowego, w tym:

- Stosunek pokrewieństwa z głową gospodarstwa domowego/respondentem
- Stan cywilny prawny
- Aktywność ekonomiczna, bieżąca według definicji BAEL
- Status na rynku pracy według subiektywnej oceny respondenta
- Poziom wykształcenia
- Niepełnosprawność

2. Dzieci

- Opieka nad dziećmi respondenta/współmałżonka(partnera) w wieku 14 lat i mniej mieszkającymi w gospodarstwie domowym
- Dzieci niemieszkające w gospodarstwie domowym
- Wnuki

3. Związki małżeńskie/partnerskie

- Aktualny, wspólnie zamieszkujący współmałżonek/partner
- Aktualny, niezamieszkujący wspólnie współmałżonek/partner
- Zamiar zawarcia związku
- Historia związków małżeńskich/partnerskich
- Alimenty na dzieci, utrzymanie dzieci
- Alimenty na partnera

4. Gospodarstwo domowe – podział ról i podejmowanie decyzji

- Podział ról
- Podejmowanie decyzji
- Jakość związku

5. Rodzice i dom rodzinny respondenta

- Wspólne zamieszkiwanie (rodzice i dom rodzinny)
- Wspólne zamieszkiwanie z obojgiem rodziców
- Wspólne zamieszkiwanie tylko z matką
- Wspólne zamieszkiwanie tylko z ojcem
- Samodzielne zamieszkiwanie
- Rodzeństwo, dziadkowie
- Dom rodzinny w dzieciństwie
- Zamiar rozpoczęcia samodzielnego zamieszkiwania (bez rodziców)

6. Płodność

- Aktualna ciąża
- Płodność (naturalna)
- Zamiar posiadania dzieci

7. Zdrowie i samopoczucie

- Ogólne informacje o zdrowiu
- Jednostkowe transfery pomocy
- Transfery pomocy emocjonalnej
- Kontrola zachowań, dobrobyt

8. Praca i dochody respondenta

- Wykształcenie
- Aktywność ekonomiczna
- Pytania do osób na urlopie macierzyńskim, wychowawczym
- Pytania do osób bezrobotnych
- Pytania do studentów/uczniów
- Pytania do osób na emeryturze
- Pytania do osób chorych lub trwale niepełnosprawnych
- Pytania do osób zajmujących się domem
- Pytania do osób odbywających zasadniczą służbę wojskową lub zastępczą służbę wojskową

- Poprzednie zatrudnienie
 - Pytania do osób aktualnie pracujących
 - Praca główna
 - Pytania do osób pracujących najemnie
 - Pytania do osób pracujących na własny rachunek
 - Pytania do wszystkich pracujących
 - Praca dodatkowa
- 9. Praca i dochody współmałżonka/partnera**
- Wykształcenie
 - Aktywność ekonomiczna
 - Pytania do osób na urlopie macierzyńskim, wychowawczym
 - Pytania do osób bezrobotnych
 - Pytania do studentów/uczniów
 - Pytania do osób na emeryturze
 - Pytania do osób chorych lub trwale niepełnosprawnych
 - Pytania do osób zajmujących się domem
 - Pytania do osób odbywających zasadniczą służbę wojskową lub zastępczą służbę wojskową
 - Poprzednie zatrudnienie
 - Pytania do osób aktualnie pracujących
 - Praca główna
 - Pytania do osób pracujących najemnie
 - Pytania do osób pracujących na własny rachunek
 - Pytania do wszystkich pracujących
 - Praca dodatkowa
- 10. Stan posiadania, dochody i transfery gospodarstwa domowego**
- Sytuacja ekonomiczna gospodarstwa domowego
 - Dochody gospodarstwa domowego z innych źródeł niż z pracy
 - Całkowity dochód gospodarstwa domowego
 - Transfery pieniężne i spadki
- 11. Wartości i postawy**
- 12. Obserwacje ankietera**
- 13. Sprawozdanie ankietera**

Ostatecznie po dyskusji i recenzjach wykorzystano dokumentację do badania zawartą w załączniku nr 2.

6. Pozostałe zagadnienia

6.1. Próba do badania, panel pierwszy

Zgodnie z planami badań zakłada się, że panel pierwszy będzie realizowany w roku 2006, kolejne w 2009 i 2012.

Wytyczne odnośnie do próby: próba losowa, jednostką badania jest respondent w wieku 18-79 lat.

Szczegółowy opis schematu losowania próby zawiera dokument autorstwa M. Simard ze Statistics Canada – *Generations and Gender Survey Sample Design Guidelines*.

1. Próba losowa, ok. 20 000 respondentów.
2. Cztery główne kategorie ze względu na wiek i płeć:
 - mężczyźni: 18-44 lat, 45-79 lat,
 - kobiety: 18-44, 45-79 lat.
3. Postulowany wskaźnik ubytku – nie więcej niż 10 proc. przy każdym panelu.
4. Minimalna liczebność próby przy trzecim panelu: 2 000 w każdej z czterech kategorii.

6.2. Przykładowe wyniki badań pilotażowych w Programie Rodziny i Generacje (GGP)

1. Badania pilotażowe zostały przeprowadzone w następujących krajach:

- Francja – marzec 2004
- Rosja – maj 2004
- Niemcy, Bułgaria, Wielka Brytania – II połowa 2004
- Średni czas trwania wywiadu: ok. 60 minut

2. Pilotaż – Wielka Brytania :

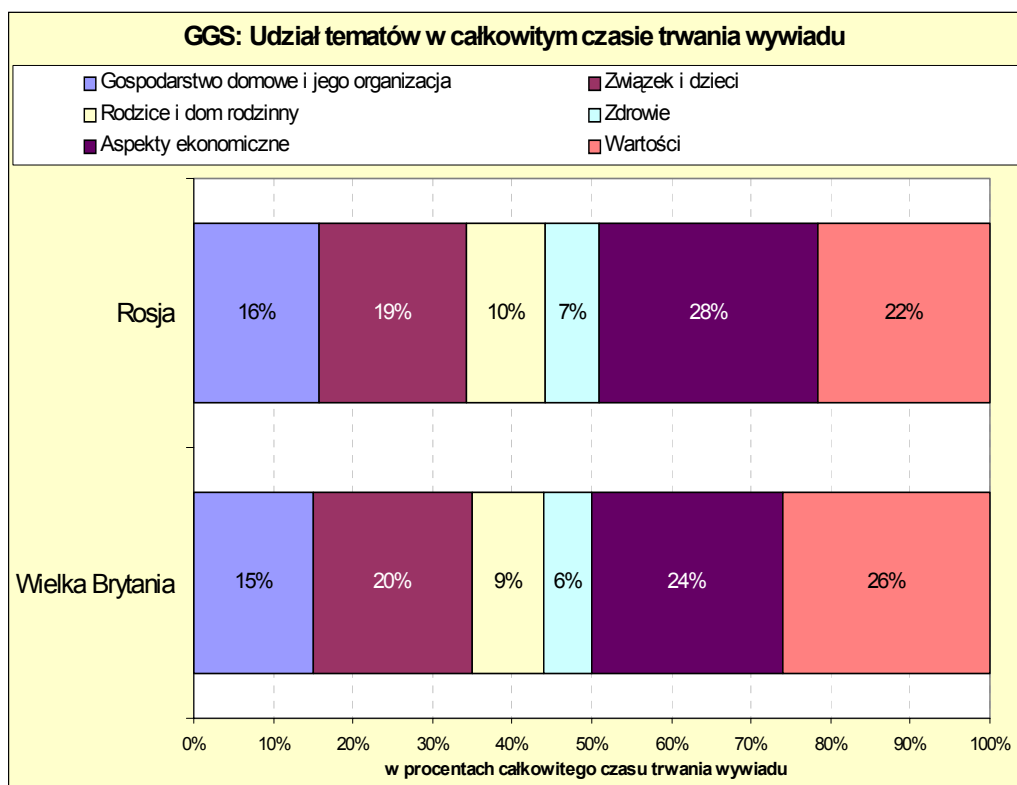
- 150 respondentów w 6 miejscowościach (2 duże miasta, 2 miasta o średniej wielkości, 2 obszary wiejskie)
- Udział w pilotażu brało 10 ankieterów
- Czas wywiadu (średni): 1 godz. 15 minut
- 98 proc. zaakceptowało udział w drugim panelu za 3 lata

3. Pilotaż – Rosja :

- 150 respondentów w 8 miejscowościach (2 duże miasta, 3 małe miasta, 3 obszary wiejskie)
- Udział w pilotażu brało 34 ankieterów
- Czas wywiadu (średni): 1 godz. 49 minut
- 83 proc. zaakceptowało udział w drugim panelu za 3 lata

Wykres 3. Struktura czasu przeznaczona na poszczególne działy ankiety w badaniu pilotażowym: Rosja i Wielka Brytania

Badania pilotażowe

Bibliografia

- Abrams D., Hinkle S., Tomlins M., (1999), Leaving Hong Kong? The Roles of Attitude, Subjective Norm, Perceived Control, Social Identity and Relative Deprivation, *International Journal of Intercultural Relations*: 23, 319-338
- Ajzen I., (1988), *Attitudes, Personality and Behavior*, Open University Press, Milton Keynes
- Ajzen I., (1991), The Theory of Planned Behavior, *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50: 179-211
- Allardt, E., (1971), *About dimensions of Welfare*. Helsinki, Research Group for Comparative Sociology, University of Helsinki
- Allard, E., (1993), Hoving, Loving, Being: An Alternative to the Swedish Modell of Welfare Reseach, In: Nussbaum, M., Sen, ed., *The Quality of Life*, Oxford University Press, p. 88-94
- Andersson, G., (2004), Children's Experience of Family Disruption and Family Formation: Evidences from 16 FFS Countries, *Vienna Yearbook of Population Research* 2004, p. 313-332
- Astone N.M., Nathanson C.A., Schoen R., Kim, Y.J., (1999), Family Demography, *Social Theory and Investment in Social Capital*, *Population and Development Review*, 25: 1-31. Baanders A.N., (1998), *Leavers, Planners and Dwellers. The decision to leave the parental home*, Wageningen Agricultural University, Wageningen
- Barber J.S., Axinn W.G., Thornton A., (2000), *The Impact of Attitudes on Family Formation Processes*, paper presented at the Brussels workshop, September 2000.
- Becker G., (1991), *A treatise on the Family*, Cambridge Harvard University Press
- Billari F.C., Liefbroer A.C., (2001), Should I stay or should I go? The impact of age norms on leaving home, paper presented at the Annual Meeting of the Population Association of America, Washington
- Billari, F.C., Philipov, D., Baizán, P., (2001), Leaving home in Europe. The experience of cohorts born around 1960, *International Journal of Population Geography* 7,5: 339-356. Blaxter M. (1990), *Health and lifestyles*. New York/London : Routledge
- Bourdieu, P., (1985), The Forms of Capital, in: J.G. Richardson (ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, Greenwood, New York, 241-258
- Buhlman, T., (1996), Determinants des subjectives Wohlbefindens, in: Zapf, W., Habich, R., Hrsg. *Wohlfahrtsentwicklung im vereinten Deutschland*. Berlin: edition sigma p. 51-78. Bühler, C., Philipov, D., forthcoming, *Foundations of Fertility-Related Social Capital: Theoretical Considerations and Empirical Results for Bulgaria*, forthcoming in: *Vienna Yearbook of Population Research* 2005
- Bumpass, L.L., Sweet, A., 1995, *Cohabitation Marriage and Stability. Preliminary findings from NSFH2*. NSFH Working Paper No. 65
- Burt R.S., (1982), *Toward a Structural Theory of Action. Network Models of Social Structure, Perception and Action*, Academic Press, New York.
- Carlsen E., Giwercman A., Keiding et al., (1992), Evidence for decreasing quality of semen during past 50 years, *BMJ*, 305: 609-613
- Chiappori P.-A., Fortin B., Lacroix G., (2002), Marriage Market, Divorce Legislation and Household Labor Supply, *Journal of Political Economy*, Vol.110, No.1, 37-72
- Dalla Zuanna, G., (2000), The banquet of Aeolus. A familistic interpretation of Italy's lowest low fertility, *Demographic Research*, vol. 4, num. 5
- Domanski, H., Ostrowska, A., (2004), Housing and Local environment, in: *European Foundation: Quality of Life in Europe. First Results of a new pan-European Survey*. Dublin, p. 15-22
- Drew E., Emerek R., Mahon E., (1998), *Women, work and the family in Europe*, Routledge, London, New York
- Easterlin RA, (1978), On the relation of economic factors to recent and projected fertility changes. *Demography*, 3 (1): p. 131-151 Easterlin R.A., 1982, *Birth and Fortune: The Impact of Numbers of Personal Welfare*. 2nd Edition, New York: Academic Press
- Fischer, C.S., (1982), *To Dwell Among Friends. Personal Networks in Town and City*, Chicago: University of Chicago Press
- Fishbein M., Ajzen I., (1975), *Belief, Attitude, Intention and Behavior: An Introduction to Theory and Research*, Addison-Wesley, Reading, Mass

- Fokkema, C.M., (1996), Residential moving behaviour of the elderly: An explanatory analysis for the Netherlands. Vrije Universiteit, Faculteit der Economische Wetenschappen en Econometrie, Tinbergen Institute research series, no. 112, Amsterdam: Thesis Publishers
- Grundy, E., (1996), Population Aging in Europe, in: Coleman., D. (ed): Europe's Population in the 1990's, Oxford University Press, p. 285-288
- Hoem, J.M. in collaboration with A. Aassve, G. Andersson, P. Baizán, F. Billari, H. Engelhardt, A. Fürnkranz-Prskawetz, K. Hank, J. Huinink, H.-P. Kohler, A. Kohlmann, M. Kreyenfeld, G.N. Neyer, and A. Vikat, (2000), Concepts for a second round of Fertility and Family Surveys in Europe with particular attention paid to persons of reproductive/ working age, in: United Nations Economic Commission for Europe/United Nations Population Fund. Generations and Gender Program: Exploring future research and data collection options, p. 59-104, Geneva: UN
- Hakim C., (2000), Work-lifestyle choices in the 21st century : preference theory, Oxford, New York: Oxford University Press
- Hobcraft, J., (2000), Moving Beyond Elaborate Description: Towards Understanding Choices About Parenthood, paper presented at the FFS Flagship Conference, Brussels
- Hoem J.M., Neyer G.R., Andersson G., (2005), Childlessness and educational attainment among Swedish women born in 1955-59, MPIDR Working Paper WP-2005-014. Rostock: Max Planck Institute for Demographic Research
- Hotz V.J., Klerman J., Willis R., (1996), The Economics of Fertility in Developed Countries: A Survey, in: Rosenzweig M.R. and Stark O. (eds.), Handbook of Population and Family Economics, North Holland
- Inglehart R., (1977), The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles Among Western Publics, Princeton University Press, Princeton
- Johnson, D., White, Edwards, J., Booth, A., (1986), Dimensions of marital quality: a reexamination, in: Journal of Marriage and the Family, 44: 87-101
- Jong Gierveld, J. de & F.H. Kamphuis, (1985), The development of a Rasch-type loneliness-scale. Applied Psychological Measurement, 9: 289-299
- Jong Gierveld, J. de & B. Havens, (2004), Cross-national comparisons of social isolation and loneliness: introduction and overview. Canadian Journal on Aging 23 (2): 109-113
- Jong Gierveld, J., (2003), Changing living arrangements in Hungary and Netherlands: Older adults in one- and two-persons households, 1990-2001, in: European Population Conference, Warsaw, 26-30 Aug. 2003, p. 251-262
- Joshi H., David P., (2002), Le contexte économique et social de la fécondité, in: Caselli G., Vallin J. and Wunsch G. (eds), Démographie: analyse et synthèse. II Les déterminants de la Fécondité. Éditions de l'Institut national d'études démographiques, Paris, p. 327-374
- Jong Gierveld, J. de, Valk, H. de, Blommesteijn, M., (2001), Living arrangements of older persons and family support in more developed countries, in: Living Arrangements of Older Persons: Critical Issues and Policy Responses. Special Issues, No. 42/43., U.N. New York, p. 193-218
- Kieman, (2002), Disadvantage and Demography – Chicken and Egg?, in: Hill, J., LeGrand, J., Piachaud, D., ed., Understanding Social Exclusion, Oxford Univ. Press. p. 84-96.
- Kreyenfeld M., Hank K., (2000), Does the availability of childcare influence the employment of mothers? Findings from Western Germany. Population Research and Policy Review 2000, 19 (4): 317-337
- Lesthaeghe R., Moors G., (2000), Life course transitions and value orientations: Selection and adaptation, paper presented at the Royal Academy Contact Forum, Brussels
- Lesthaeghe, R. and G. Moors, (2002), Life Course Transitions and Value Adaptations: Selection and Adaptation, in: Meaning and Choice: Value Orientations and Life Course Decisions, edited by R. Lesthaeghe. Ch 1, Pp. 1-44
- Lesthaeghe, R., and D. van de Kaa, (1986), Twee demografische transitie's?, p. 9-24, in: Bevolking: Groei en Krimp, edited by R. Lesthaeghe and D. van de Kaa (Eds.), Deventer: Van Loghum Slaterus
- Lesthaeghe, R., and J. Surkyn, (2004), Value Orientations and the Second Demographic Transition (SDT) in Northern, Western and Southern Europe: An Update. Demographic Research, SC 3: 45-86
- Lewis, R.A., Spanier, G.B., (1979), Theorizing about the quality and stability of marriage, in: Burr, W.R., Hill, R., Nye, F.I., Reiss, I.L., ed. Contemporary Theories About the Familie, New York: Free Press, p. 268-294

- Liefbroer A.C., De Jong Gierveld J., (1993), The Impact of Rational Considerations and Perceived Opinions on Young Adults' Union Formation Intentions, *Journal of Family Issues*: 14, p. 213-235
- Lundberg S., Pollak R., (1996), Bargaining and Distribution in Marriage, *Journal of Economic Perspectives*, Autumn, p. 139-158
- Macura, M., (2002), Executive Summary. The Generations and Gender Program: A Study of the Dynamics of Families and Family Relationships, Geneva: UNECE
<http://www.unece.org/ead/pau/ggp/execsumm.pdf>
- Macura M., MacDonald A.L., Haug W. (eds.), (2005), *The New Demographic Regime: Population Challenges and Policy Responses*, New York and Geneva: United Nations McLanahan, S., Sandefur, G., (1994), *Growing up with a single parent. What hurts, what helps*, Cambridge: Harvard University Press
- Micheli G.A., (2000), Kinship, family and social network. The anthropological embedment of fertility change in Southern Europe. *Demographic Research*, Vol 3, article 13
- Miller W.B., Pasta D.J., (1995), Behavioural Intentions: Which Ones Predict Fertility Behaviour in Married Couples? *Journal of Applied Social Psychology*: 25, p. 530-555
- Miller W.B., Pasta, D.J., (1994), The Psychology of Child Timing: A Measurement Instrument and a Model. *Journal of Applied Social Psychology*: 24, p. 218-250
- Molnár, S.E., (2004), Lifestyle and Well-being in the Elderly Population, in: Kolosi, T. Tóth, I.Gy., Vukovics, Gy., *Social Report 2004*, Budapest: TÁRKI, p. 147-154
- Monnier A., (1987), Projections de fécondité et fécondité effective. Une enquête longitudinale: 1974, 1976, 1979, *Population*: 6, p. 819-842
- Moors G., (1997), The Dynamics of Value-Based Selection and Values Adaptation. With an Application to the Process of Family Formation, IPD-Working Paper 1997-4, Brussels. Mossey J.M., Shapiro E., 1982, Self-rated health: a predictor of mortality among the elderly. *American Journal of Public Health*, 72: 800-808
- Neyer G., (2003), Gender and generations dimensions in welfare-state policies, MPIDR Working Paper WP-2003-022. Rostock: Max Planck Institute for Demographic Research
<http://www.demogr.mpg.de/papers/working/wp-2003-022.pdf>
- Nye, F.I., (1979), Choice, exchange, and the family, in: W.R. Barr, R. Hill, F.I. Nye, I.L. Reiss (eds.), *Contemporary theories about the family. General theories/theoretical considerations*, The Free Press, New York, 1-41
- Peters E., (1993), The Importance of Financial Considerations in Divorce Decisions, *Economic Inquiry* 31 (1), p. 71-86
- Philipov D., (2001), Low fertility in Central and Eastern Europe. Culture or Economy?, paper presented at the IUSSP Seminar on Low Fertility, Tokio
- Pinnelli A.F. Racioppi, R. Rettaroli (editors), 2003, *Genere e demografia*, Il Mulino, Bologna Prskawetz, A., A. Vikat, D. Philipov, H. Engelhardt 2003. Pathways to stepfamily formation in Europe: Results from the FFS. *Demographic Research* 8 (5): 107-149
<http://www.demographic-research.org/Volumes/Vol8/5/8-5.pdf>
- Pinnelli A., (editor), (1999-2000), *Gender in population studies*, a IUSSP series, Liège
- Reher D.S., (1998), Family Ties in Western Europe: Persistent Contrasts, *Population and Development Review*, 24, p. 203-234
- Ringen S., (1988), Direct and Indirect Measure of Poverty, *Journal of Social Policy*, vol. 17, p. 351-366.
- Rokeach M., (1973), *The nature of human values*, Free Press New York
- Saraceno, Ch., Olagnero, M., (2004), Household structure and family retaltions, in: European Foundation: *Quality of life in Europe*, Dublin, p. 33-44
- Schoen R., Astone N.M., Kim Y.J., Nathanson C.A., Fields, J.M., (1999), Do fertility intentions affect fertility behavior?, *Journal of Marriage and the Family*, 61: 790-799
- Simard M., Franklin S., (2005), *Generations and Gender Survey Sample Design Guidelines*
http://www.unece.org/ead/pau/ggp/tmiwg/ggs_sample_des_guid.pdf
- Spéder, Zs., (2001), *Turning Points of the Life Course: Research Plan and Questionnaire of the Hungarian Social and Demographic Panel Survey (HSDPS)*, Budapest: Demographic Research Institute at the Central Statistical Office
www.dpa.demografia.hu

- Spielauer, M., (2004a), The contextual database of the Generations and Gender Program: overview, conceptual framework and the link to the Generations and Gender Survey, MPIDR Working Paper WP-2004-014. Rostock: Max Planck Institute for Demographic Research
<http://www.demogr.mpg.de/papers/working/wp-2004-014.pdf>
- Spielauer, M., (2004b), The Generations and Gender Contextual Database: concepts and content, MPIDR Working Paper WP-2004-026. Rostock: Max Planck Institute for Demographic Research
<http://www.demogr.mpg.de/papers/working/wp-2004-026.pdf>
- Spielauer, M., R. Houle, (2004), Sample size and statistical significance of hazard regression parameters. An exploration by means of Monte Carlo simulation of four transition models based on Hungarian GGS data, MPIDR Working Paper WP-2004-020. Rostock: Max Planck Institute for Demographic Research
<http://www.demogr.mpg.de/papers/working/wp-2004-020.pdf>
- Stanovnik, T., Emmerson, C., Prinz, Ch., Spéder, Zs., Stropnik, N., Szulc, A., (2000), Introduction and Comparative Summary, in: Stanovnik-Prinz-Stropnik (szerk.): The Economic Well-Being of the Elderly. A Comparison Across Five European Countries, p. 9-50, Aldershot: Ashgate
- Thomson E., Brandreth Y., (1997), Measuring fertility demand, *Demography*: 32, 81-96. Thomson, E, J.M. Hoem, A. Vikat, A. Prskawetz, I. Buber, L. Toulemon, U. Henz, A.L. Godecker, V. Kantorová 2002. Childbearing in stepfamilies: How parity matters, in: E. Klijzing, M. Corijn (eds), *Dynamics of Fertility and Partnership in Europe: Insights and Lessons from Comparative Research. Volume II*, p. 87-99. New York, Geneva: United Nations
- Tilburg, T. van, B. Havens & J. de Jong Gierveld, (2004), Loneliness among older adults in the Netherlands, Italy and Canada: a multifaceted comparison. *Canadian Journal on Aging*, 23 (2): 169-180
- UNECE, Eurostat, (1998), Recommendations for the 2000 Censuses of Population and Housing in the ECE Region. Statistical Standards and Studies, No. 49. New York, Geneva: United Nations
- van de Kaa D.J., (1987), Europe's Second Demographic Transition. *Population Bulletin* 42(1), Washington, DC: Population Reference Bureau.
- Veenhoven, R., (1996), Developments in satisfaction research. *Social Indicators Research*, 20: 333-354
- Weiss Y., 1997, The formation and dissolution of families: Why marry? Who marries whom? and what happens upon divorce, in: Rosenzweig M.R. and Stark O. (eds.), *Handbook of Population and Family Economics*, North Holland
- Yamaguchi K., Ferguson L.R. (1985), The stopping and spacing of childbirths and their birth-history predictors: rational-choice theory and event-history analysis, *American Sociological Review*: 60, 272-298
- Zapf, W., (1999), Gesellschaftliche Wohlfahrtsentwicklung und Sozialberichterstattung – Erfahrungen und Möglichkeiten, in: Gerhards, J., Hitzler, R., (ed.) *Eigenwilligkeit und Rationalität sozialer prozesse*. Opladen: Westdeutscher Verlag Annexes 1. Core questionnaire and optional sub-modules:
<http://www.unece.org/ead/pau/ggp/ggswave1questionnaire.pdf>
 Manual:
<http://www.unece.org/ead/pau/ggp/ggswave1questremanual.pdf>

1. Zasadniczy kwestionariusz oraz podmoduły opcjonalne znajdują się na stronie:
<http://www.unece.org/ead/pau/ggp/ggswave1questionnaire.pdf>
2. Podręcznik (instrukcja) do wypełniania kwestionariusza znajduje się na stronie:
<http://www.unece.org/ead/pau/ggp/ggswave1questremanual.pdf>

Załącznik 1. Informacja o stronie internetowej Generations and Gender Programme

<http://www.unece.org/pau/ggp/>

[PAU Home](#)

[GGP Home](#)

[Objectives](#)

[Key Features](#)

[Materials](#)

[Informal Working Group](#)

[Consortium](#)

[Expert Working Groups](#)

News

GGP Wave 2 Questionnaire

The wave two questionnaire has now been finalized and is available in the materials section.

[Thursday, 24 August 2006]

[More](#)

GGP Contextual database now online - updated

An updated version of the GGP Contextual Database also including CANADA is now available at the "online databases section" of the MPI website.

[Tuesday, 22 August 2006]

[More](#)

Wave 1 Data Availability Report Template - updated

An updated version of the report for data providers is now available online.

[Thursday, 24 August 2006]

[More](#)

Wave 1 Harmonized Data File Description - updated

An updated version of the description of the harmonized data file is now available online.

[Thursday, 24 August 2006]

[More](#)

4th IWG Meeting, Istanbul

The final report of the 4th Meeting of the Generations and Gender Programme International Working Groups held in Istanbul in October 2005 is now available online.

[Friday, 16 December 2005]

[More](#)

Brief Program Description

The Generations and Gender Programme (GGP) is a system of national Generations and Gender Surveys (GGS) and contextual databases, which aims at improving the knowledge base for policy-making in UNECE countries. The GGS is a panel survey of a nationally representative sample of 18-79 year-old resident population in each participating country with at least three panel waves and an interval of three years between each wave. The contextual databases are designed to complement micro-level survey data with macro-level information on policies and aggregate indicators.

[Publications](#)

Generations and Gender Programme: Survey Instruments

[Sales: E.05.II.E.20]

[ISBN: 92-1-116935-6]

Key Documents

[Programme Summary](#)

[GGG W1 Questionnaire](#)

[GGG W2 Questionnaire](#)

[HDF Description](#)

Quick links

[IWG meeting report](#)

[CB meeting report](#)

[**CDB ON-LINE**](#)

III. 2. Kontekstowa baza danych – drugi filar programu *Generations and Gender Programme*. Cel, filozofia i struktura

Kamil Sienkiewicz

Współpraca: Ewa Frątczak

Spis treści

1. Informacje wprowadzające
2. Cel i zakres kontekstowej bazy danych
3. Podstawy teoretyczne kontekstowej bazy danych
4. Powiązania pomiędzy kontekstową bazą danych a danymi jednostkowymi
5. Ogólna charakterystyka kontekstowej bazy danych
6. Kontekstowa baza danych dla Polski – stan aktualny
7. Demografia

Bibliografia

1. Informacje wprowadzające

Przedkładane opracowanie stanowi integralną część opracowań dotyczących kontekstowej bazy danych dla programu Generations and Gender Programme¹. W opracowaniu tym wykorzystano teksty autorskie opracowań związanych z kontekstową bazą danych programu Generations and Gender Programme, w tym: M. Spielauer; The Contextual Database of Generations and Gender Programme: Overview, Conceptual Framework and the Link to the Generations and Gender Survey, MPI, 2004; M. Spielauer; The Generations and Gender Contextual Database: Concepts and Content, MPI, 2004; M. Spielauer; The contextual database of the Generations and Gender Programme in Bulgaria: Conceptual framework and an overview of the Bulgarian context concerning the central database topics, MPI, 2005. Pełny wykaz publikacji znajduje się w bibliografii załączonej na końcu opracowania. Na treść opracowania składają się:

Punkt 2 – cel i zakres kontekstowej bazy danych,

Punkt 3 – podstawy teoretyczne kontekstowej bazy danych,

Punkt 4 – powiązania zmiennych kontekstowej bazy danych z danymi jednostkowymi,

Punkt 5 – ogólna charakterystyka kontekstowej bazy danych,

Punkt 6 – kontekstowa baza danych dla Polski – stan aktualny,

Punkt 7 – demografia – dane o procesach i zjawiskach demograficznych.

2. Cel i zakres kontekstowej bazy danych

Program Badań Rodziny i Generacje składa się z dwóch komponentów: badania rodziny i generacje, za pomocą którego zbierane są informacje na poziomie indywidualnym, oraz Bazy Danych Kontekstowych, dzięki której informacje te są uzupełniane za pomocą zmiennych mierzących kontekst wyższego poziomu zachowania badanego na poziomie mikro. Przyczyną rozszerzenia standardowego badania panelowego i retrospektywnego o kontekstową bazę danych było pragnienie „wykroczenia poza analizę poszczególnych krajów i rozważenia, jak różnice w kontekście kształtują procesy, które wydają się mieć wpływ na nowe wzory rodziny” (Goldscheider 2000). Mówiąc ogólniej, oparta jest ona na:

- 1) wzrastającej świadomości faktu, że zachowanie na poziomie mikro nie może być wyjaśnione tylko poprzez relacje obserwowane na poziomie mikro,
- 2) wzrastającym zainteresowaniu badaniami porównawczymi. „Projektowanie Makro-kontekstu dla Indywidualnych Danych Rodziny i Generacje” było także tematem wkładu Patricka Festy (2001) zaprezentowanego na pierwszym spotkaniu Nieformalnej Grupy Roboczej ds. Rodziny i Generacje w roku 2001². Wraz z zainicjowaniem prac Grupy Roboczej ds. Kontekstowej Bazy Danych w roku 2002, rozwinięcie kontekstowej bazy danych stało się integralną częścią Programu Rodziny i Generacje³.

Kontekstowa baza danych jest porównawczym zbiorem danych na poziomie narodowym oraz ponadnarodowym uzupełniającym dane na poziomie indywidualnym zbierane w GGS. Będzie składała się z podstawowej bazy danej dla wszystkich krajów GGP wraz z rozszerzeniami dla poszczególnych krajów w ramach wspólnego schematu klasyfikacji oraz ram technicznych. Baza danych umożliwi analizowanie informacji na poziomie mikro zebranych od pojedynczych osób w ich własnym społecznym kontekście makro, przez co szczególnie mocno wspiera wielopoziomowe podejście do danych GGP. Kontekstowa baza danych będzie zawierała informacje dotyczące regulacji prawnych oraz polityk, które wpływają na normy wiekowe i normy sekwencji, jak również na konsekwencje i zagrożenia kojarzone z kluczowymi

¹ Por. D. Stala, Kontekstowa baza danych – drugi filar programu *Generations and Gender Programme*. Rynek pracy, zatrudnienie, bezrobocie, system emerytalny, RRL, Warszawa 2006. I. Sikorska, „Kontekstowa baza danych – drugi filar programu *Generations and Gender Programme*. Edukacja, zdrowie, opieka nad osobami starszymi, system polityczny, kultura.” RRL, Warszawa 2006;

Opis programu Generations and Gender Program oraz informacje o polskim badaniu Generations and Gender Survey (polska wersja Rodziny i Generacje) zamieszcza opracowanie: U. Gach-Ciepiela, *Generacje i płeć – pierwszy filar programu Generations and Gender Programme*. Filozofia, teoria i zakres nowej rundy badań europejskich, RRL, Warszawa 2006. Materiały źródłowe informujące o programie znajdują się na stronie internetowej Population Activity Unit, Economic Commission for Europe, United Nations, Geneva: www.unece.org/pau/ggp.

² Patrick Festy koordynował działania grupy kontekstowej bazy danych od jej założenia do połowy 2003 r.

³ Obecni członkowie Grupy Kontekstowej Bazy Danych to: Martin Spielauer (koordynator, MPIDR), Gerda Neyer (MPIDR), Patrick Festy (INED), Tereza Munzi (LIS), Filomena Racioppi (La Sapienza), Giulia Rivellini (UNICATT), Enrico Bisogno (UNECE PAU), Alphonse MacDonald (UNECE PAU) oraz Jacques Légaré (Statistics Canada)

wydarzeniami przebiegu życia. Będzie ona obejmowała wskaźniki dotyczące ogólnych relacji między płciami i generacjami oraz szeroką gamę wskaźników społecznych, gospodarczych oraz politycznych.

Termin „dane kontekstowe” jest zwykle stosowany w związku ze zbiorami danych hierarchicznych i wskazuje zmienne odnoszące się do „kontekstu” wyższego poziomu badanych jednostek. Wszystkie jednostki niższego poziomu otrzymują wartość zmiennej dla jednostki, do której należą na wyższym poziomie (Hox 1995). Mimo że termin „dane kontekstowe” zawsze odnosi się do „wyższego poziomu” makro danych, termin „analiza kontekstowa” stosowany jest z przynajmniej dwoma różnymi znaczeniami. Courgeau (2003) stosuje ten termin celem odróżnienia modeli poziomu mikro obejmujących zmienne wyższych poziomów, nie uwzględniając w sposób wyraźny różnych poziomów (np. modeli analizy historii zdarzeń, obejmujących właściwości wyższego poziomu oraz traktując je jak właściwości indywidualne) od modeli wielopoziomowych, które w sposób wyraźny kształtują strukturę danych hierarchicznych. Analiza kontekstowa jest również stosowana jako synonim analizy poziomu makro.

Mimo że informacje kontekstowe zawsze miały znaczenie dla analizy demograficznej, sposób, w jaki są one powiązane ze zdarzeniami demograficznymi, zmienił się na przestrzeni czasu. Z historycznego punktu widzenia badania demograficzne przeszły z poziomu analizy makro do poziomu analizy mikro w kierunku integracji poziomów i zmiana ta wystąpiła równoległe ze zmianami w zakresie metod analitycznych oraz pojawieniem się nowych sposobów zbierania danych. Program Badań Rodziny i Generacje stanowi innowacyjny krok w tym kierunku. Mimo że dane pochodzące z bazy danych kontekstowych GGP mogą się przydać również dla analizy opisowej poziomu makro, najważniejszym celem jest dostarczanie danych, jakie mogą zostać zastosowane dla poziomu multi oraz analizy kontekstowej we wcześniejszym sensie – tj. razem z informacjami poziomu mikro, zbieranymi w Badaniu Rodziny i Generacje.

Aby dokładniej ukazać, jaki rodzaj danych mamy na celu zebrać w Bazie Danych Kontekstowych, pomocna jest klasyfikacja danych stosowana u Hoxa (1995). Na każdym poziomie – na poniższej ilustracji rozróżniamy jedynie dwa takie poziomy – możemy zdefiniować zmienne opisujące jednostki tego poziomu (zmienne globalne) oraz relacje między nimi (zmienne relacyjne). Zmienne globalne zbierane w GGP to na przykład wszystkie indywidualne właściwości oraz biografie. Dzięki GGS zbierane są również zmienne relacyjne dotyczące wielu aspektów takie, jak prawny aspekt związków, relacje władzy oraz relacje wymiany gospodarczej. Zmienne globalne poziomu makro mogą obejmować regulacje polityczne, zaś zmienne relacyjne – informacje dotyczące względnej ważności strategii różnego rodzaju, np. według wydatków powiązanych. Zmienne niższego poziomu mogą zostać przeniesione do wyższego poziomu poprzez agregację i tym samym uzyskujemy zmienne analityczne (zagregowane zmienne globalne) oraz zmienne strukturalne (zagregowane zmienne relacyjne), np. średnie wartości i rozkłady. W odwrotnym kierunku możemy przenieść zmienne z wyższego poziomu do niższego poziomu poprzez dezagregację i tym samym uzyskać zmienne kontekstowe.

POZIOM MIKRO	POZIOM MAKRO
GLOBALNE	ANALITYCZNE
opisują jednostki tego poziomu	zagregowane miary zmiennych absolutnych niższego poziomu
RELACYJNE	STRUKTURALNE
opisują relacje między jednostkami tego poziomu	zagregowane miary zmiennych relacyjnych niższego poziomu
KONTEKSTOWE	GLOBALNE
zdezagregowane zmienne wyższego poziomu	RELACYJNE

Ilustracja: Rodzaje i poziomy zmiennych

W przypadku bazy danych kontekstowych GGP zbieramy informacje na poziomie makro wszystkich czterech rodzajów, jak wskazano powyżej. Zmienne analityczne i strukturalne, mimo że wyprowadzone poprzez agregację danych poziomu mikro, wywierają wpływ na zachowania na poziomie mikro, o ile stanowią one normy statystyczne. Przykładowo średni wiek zawarcia małżeństwa w regionie może

wywierać wpływ na indywidualne decyzje dotyczące zawierania małżeństw, zaś stopy bezrobocia mogą wywierać wpływ na różne życiowe decyzje itd. Mimo że wiele z tych zmiennych można wyprowadzić z danych GGS, istnieć mogą bardziej reprezentatywne (np. administracyjne) źródła danych.

Dane i opisy dotyczące strategii to typowy przykład zmiennych globalnych. Bardzo często istnieje bezpośredni związek z ewidencjami indywidualnymi, np. poprzez kryteria kwalifikujące. Inne powiązania są bardziej ogólne takie, jak według okresu czasu lub regionu. Niektóre z tych informacji są zbierane na poziomie mikro w badaniu GGS, np. otrzymane zasiłki dla bezrobotnych i inne świadczenia lub wykorzystanie publicznych usług opieki nad dzieckiem. Jednakże możliwość zbierania tego rodzaju informacji na poziomie mikro jest oczywiście ograniczona i zwykle potrzebujemy informacji z wyższego poziomu, aby zrozumieć działanie powiązanego systemu poziomu makro, jak również określonych zachęt stworzonych przez te systemy.

Baza danych kontekstowych GGP zawiera zmienne zorganizowane według 16 kluczowych domen kontekstowych (patrz poniżej). Naszym celem jest identyfikacja zmiennych spełniających różne kryteria, zgodnie z poniższym opracowaniem, w tym wyraźnego powiązania z danymi z poziomu jednostki, z silną koncentracją na kluczowych zmiennych zależnych GGS, oraz pomiar kluczowych aspektów pochodzących z teorii demograficznej i badań państwa opiekuńczego.

3. Podstawy teoretyczne kontekstowej bazy danych

W pracach dotyczących kontekstowej bazy danych zastosowane zostało czterostronne podejście: po pierwsze, wykorzystując jako punkt wyjścia zawartość kwestionariusza GGS. Drugie podejście wychodzi od teorii i hipotezy leżących u podstaw Badania Rodziny i Generacje, jak również od kierunków badań uznawanych za pomocne w rozwijaniu ram bazy danych, np. badania państwa opiekuńczego. Trzecie podejście dotyczy kwestii metodologicznych, tj. pytania, jak będą analizowane dane oraz jak kontekstowa baza danych może wspierać nowe, innowacyjne metody analityczne. Wreszcie, dostępne dane (bazy danych) wykorzystywane są jako punkt wyjścia zarówno w celu odzwierciedlenia tego, co jest możliwe w zakresie dostępności danych oraz tego, czego można się nauczyć z innych projektów, ram i podejść do baz danych.

Ponieważ pojęciowa baza danych rozumiana jest jako uzupełnienie zbioru danych mikro Badania Rodziny i Generacje, kwestionariusz badania stanowi logiczny punkt startowy dla rozwoju ram pojęciowych. Punktem wyjścia jest wykaz zebranych podczas badania informacji na poziomie mikro ustrukturyzowany w sposób, który wspiera rozpoznanie „systemów” wyższego poziomu, odpowiadających dziedzinom i relacjom na poziomie mikro. Sposobem, który okazał się w tym względzie owocny, było ustrukturyzowanie zawartości badania z perspektywy przebiegu życia, która dostarcza bardzo systematycznego podejścia odnośnie do porządkowania złożonych danych indywidualnych według różnych dziedzin przebiegu życia oraz według czasu. Paradygmat przebiegu życia jest dominującym paradygmatem w demografii, a przy swoim nacisku na proces oraz kontekst jest blisko związany z głównymi obecnymi zmianami w badaniach demograficznych – łącznie z GGS – oraz metodami badania (takimi jak wielopoziomowa analiza historii zdarzeń).

Jak te dane dotyczące indywidualnego przebiegu życia odnoszą się do kontekstu? Czy istnieje bezpośredni związek pomiędzy dziedzinami przebiegu życia a dziedzinami pojęciowymi? Już możliwość opisanie indywidualnych biografii uporządkowanych według segmentowanych ról wskazuje na bliski związek z kontekstem społecznym, ponieważ wynika ze zróżnicowania społecznego. Te role nie są zatem niezależne od makro kontekstu życia, takiego jak państwo opiekuńcze oraz jego instytucje. Innymi słowy istnieje odwzorowanie zróżnicowania instytucjonalnego na poziomie makro społeczeństw na dziedziny przebiegu życia oraz rozkład czasowy, kolejność i synchronizację zdarzeń przebiegu życia. Takie podejście do rozwoju ram bazy danych może być postrzegane jako próba przeprowadzenia takiego „odwzorowania mikro-makro”, którego wynikiem jest określenie kluczowych dziedzin pojęciowej bazy danych.

Jak można wywnioskować z samej nazwy, relacje płci oraz (między-) pokoleniowe stanowią kluczowy obszar informacji zbieranych podczas Badania Rodziny i Generacje. Relacje międzyludzkie badane są w różnych wymiarach – niektóre z nich są blisko związane z systemami i instytucjami wyższego szczebla. Przykładem jest wymiar prawny (np. bycie mężem/żoną) oraz wymiar ekonomiczny relacji, zwłaszcza w kwestii organizacji, produkcji i wymiany opieki. Badane informacje obejmują również otrzymane transfery ze środków publicznych, emerytury, renty i inne świadczenia, jak również wykorzystanie usług opieki

zinstytucjonalizowanej oraz opieki nad dziećmi. Te zmienne bezpośrednio łączą sytuację poszczególnych osób z szerszym kontekstem państwa opiekuńczego.

Drugie podejście zaczyna się od teorii oraz hipotez, które wyznaczały kierunek rozwoju kwestionariusza Badania Rodziny i Generacje, i odnosi się do swoich kluczowych zmiennych zależnych, którymi są: urodzenie dziecka, tworzenie/rozpad związków, wejście w dorosłość, rozwiązania mieszkaniowe i aktywność ekonomiczna. Nowatorstwo badania leży w szerokim spektrum zmiennych towarzyszących, odzwierciedlających multidyscyplinarność podejścia programu. Za pomocą serii konsultacji ekspertów z różnych dziedzin badań oraz dyscyplin grupa kontekstowej bazy danych chce włączyć ich wiedzę ekspercką i maksymalnie upowszechnić stosowanie kontekstowej bazy danych dla celów multidyscyplinarnych badań demograficznych. W odniesieniu do rozwoju pojęciowych ram dla zbierania danych politycznych, porównawcze badanie państwa opiekuńczego dostarcza szczególnie praktycznych koncepcji. Zarys wymiarów związanych z Programem Rodziny i Generacje w politykach państwa opiekuńczego można odnaleźć w tekście Gerdy Neyer (2002).

Trzecie podejście zaczyna się od refleksji natury metodologicznej – „jak” baza danych będzie wykorzystywana w powiązaniu z danymi ankietowymi. Jednym z jasno określonych celów bazy danych jest umożliwienie i promowanie wielopoziomowego oraz porównawczego podejścia analitycznego. Wraz z innowacyjnym projektem Badania Rodziny i Generacje, a szczególnie jego połączeniem komponentów retrospektywnych i prospektywnych, stawia to wysokie wymagania przed takim zbieraniem danych kontekstowych. Aby dorównać historycznej głębi Badania Rodziny i Generacje, musimy wykroczyć poza przekrojowe podejście skupiające się okresach poziomu makro. Łącząc dane mikro i makro w tych samych ramach analitycznych, wymaga, abyśmy byli w stanie łączyć pojedyncze osoby z „ich” kontekstem geograficznie, według przynależności do grupy (np. pod względem spełniania warunków bycia objętym przez daną politykę) oraz w czasie. Drugi główny cel, czyli wsparcie analizy porównawczej, podkreśla inne kluczowe wymaganie zbierania danych, tj. porównywalność zebranych danych kontekstowych. Wiele podobnych kwestii zostało poruszonych w pracach Filomeny Racioppi oraz Giulii Rivellini (2002) w ramach grupy.

Jednym z wyzwań jest znacząca liczba krajów uczestniczących w Programie Rodziny i Generacje. Szczególnie w przypadku krajów nie należących do OECD i UE, wiele danych nie jest „dostępnych od razu” i muszą one być zbierane równoległe z programem. Przy tworzeniu nowej bazy danych, wykorzystano informacje o istniejących bazach danych, ich organizacji (np. schematom klasyfikacyjnym) oraz zawartości. Studium innych baz danych dostarcza również okazji do wyciągnięcia lekcji z ich różnych podejść pojęciowych i technicznych oraz sposobów prezentowania informacji. Zakres podejść jest szczególnie szeroki w dziedzinie danych dotyczących polityki, poczynając od zbiorów opisów polityki, danych ilościowych w seriach czasowych (np. wydatki), a kończąc na kodach komputerowych do obliczania świadczeń na poziomie pojedynczych gospodarstw domowych, tak jak w podatkowych modelach mikro-symulacyjnych. Decyzje co do wyboru podejścia i sposobu ustanowienia bazy danych wymagają dokładnego studium istniejących baz danych oraz powiązania z potencjałem GGS i tematów jego badania.

Stworzenie pojęciowej bazy danych jest jedną z wielu innowacji Programu Rodziny i Generacje. Umożliwi ono interpretację na poziomie mikro informacji zebranych od pojedynczych osób i rodzin podczas badań w ich społecznym kontekście na poziomie makro oraz dostarczenie o wiele bogatszych informacji dotyczących przyczyn i potencjalnych konsekwencji zmian w sferze rodziny, płci i zmian międzypokoleniowych. Kontekstowa baza danych „będzie zatem pozwalała badaczom na postawienie pojedynczych osób oraz rodzin w bardziej szczegółowym otoczeniu niż było to możliwe w poprzednich porównawczych badaniach demograficznych”.⁴

4. Powiązania pomiędzy kontekstową bazą danych a danymi jednostkowymi

Mając na uwadze poparcie wielopoziomowego podejścia do danych GGP, istnieje konieczność powiązania danych z poziomu jednostki z ich odpowiednim kontekstem. Wraz z innowacyjnym układem Badania Rodziny i Generacje, a zwłaszcza jego powiązaniem komponentów retrospektywnych i prospektywnych, nakłada to wysokie wymagania na zbieranie danych kontekstowych. W celu zachowania

⁴ Cytowane za stroną internetową Instytutu Maxa Plancka ds. Badań Demograficznych <http://www.demogr.mpg.de/general/structure/division2/lab-ceffd/151.htm>

historycznej głębi Badania Rodziny i Generacji i połączenia poszczególnych biografii z kontekstem historycznym kontekstowa baza danych dostarcza informacji dotyczących szeregów czasowych (lub historii kontekstu). Z uwagi na fakt, że poszczególne historie migracji nie są zbierane w badaniu GGP (przynajmniej w pierwszych dwóch falach), ta część zbierania danych jest ograniczona jedynie do danych z poziomu krajowego. Występuje ważne zróżnicowanie w czasie i jest to kluczowe kryterium włączenia zmiennych szeregów czasowych do bazy danych. Szeregi czasowe i dane dotyczące historii kontekstu będą zbierane dla danego okresu od roku 1970.

Powiązanie według regionu może zostać ustanowione dla danych przekrojowych i dotyczących perspektywnego komponentu badania. Około 25 proc. zmiennych bazy danych kontekstowych zbieranych jest na poziomie regionalnym – zazwyczaj na poziomie regionów – i zostanie zaktualizowanych za pomocą następujących po sobie fal badania. Znaczne zróżnicowania regionalne, które stanowią kryterium włączenia do bazy danych, można często zaobserwować dla (1) wskaźników gospodarczych takich, jak bezrobocie/zatrudnienie, dochód, ubóstwo oraz sytuacja mieszkaniowa, (2) ogólnych wskaźników demograficznych, (3) dostępności oraz korzystania z oficjalnych instytucji opieki nad dzieckiem, (5) edukacji, (6) dominujących tendencji politycznych, jak również (7) religijnego oraz etnicznego składu ludności.

Związek między kontekstową bazą danych a danymi jednostkowymi jest widoczny z wielu różnych perspektyw. GGS zbiera szczegółowe dane dotyczące przebiegu cyklu życia, np. aktywności na rynku pracy, produkcji domowej (opieka, prace domowe itd.) i podobnych relacji wymiany. Zawiera również transfery publiczne, emerytury oraz inne świadczenia, jak również stosowaną opiekę zinstytucjonalizowaną oraz usługi opieki nad dziećmi. Poniżej przedstawione zostały przykładowe powiązania między danymi zebranymi w badaniu a danymi w skali makro.

Indywidualny przebieg życia

Przebieg życia odnosi się do szeregu społecznie zdefiniowanych zdarzeń i ról, które jednostka przybiera na przestrzeni czasu. Role te oraz przejścia z jednej roli do drugiej są centralnymi zagadnieniami w GGS i stanowią kluczowe zmienne zależne. W przeciwieństwie do pojęć cyklu życia, które są szeroko stosowane np. w ekonomii i psychologii, a które są oparte na określonej uprzednio „typowej” sekwencji ról, epizodach życia lub oczekiwanych zachowaniach, koncepcja przebiegu życia pozwala na badanie zmieniających się wzorów ról oraz interakcji między głównymi dziedzinami lub karierami takimi, jak edukacja, praca czy związki. Kluczowymi elementami paradygmatu przebiegu życia jest ludzkie sprawstwo (*agency*) i indywidualne nakierowanie na cel, jak również „adaptacja strategiczna”, czyli ustalanie kolejności wydarzeń w czasie w świetle obecności sprzecznych celów. W badaniach demograficznych ramy przebiegu życia łączą tradycyjne pojęcia okresu, wieku oraz kohorty z czwartym składnikiem czasowego umiejscowienia zdarzeń. Perspektywa przebiegu życia także idzie w parze z pewnym opisem ludzkich biografii jako historii zdarzeń z jasno określonymi stanami i zdarzeniami należącymi do różnych dziedzin, które zostały również wyróżnione w GGS. W literaturze wyróżnia się zwykle pięć głównych karier⁵ (lub dziedzin):

- Kariera „Życia” z „ogólnym” wymiarem – bycia żywym, czyli zdarzenia narodzin i śmierci – oraz wymiarem zdrowotnym, przy danych ankietowych zbieranych w dziedzinie chorób, niepełnosprawności, zapotrzebowania na opiekę, bycia w dobrym zdrowiu i pewnych ograniczonych informacji historycznych. Informacje dotyczące ograniczeń wykonywania codziennych czynności są zbierane dla wszystkich członków gospodarstwa domowego, jak również dla rodziców i dzieci, w celu uzyskania informacji dotyczących możliwego zapotrzebowania na opiekę w obrębie rodziny.
- Kariera Zawodowa: badanie odróżnia różne główne działalności takie, jak praca, emerytura, urlopy rodzicielskie, bezrobocie, edukacja. Informacje dotyczące głównej działalności są zbierane dla wszystkich członków gospodarstwa domowego. Pytania dotyczą obecnej pracy respondenta i partnera i/lub edukacji oraz zamiarów rozpoczęcia lub ponownego podjęcia pracy, np. po okresach urlopu. Planuje się zbieranie pełnych historii w drugiej fali.
- Kariera Migracyjna z wymiarami lokalizacji geograficznej, rodzaju mieszkania i rozwiązań mieszkaniowych (wspólne zamieszkanie). Pierwsza fala GGS zbiera jedynie ograniczone informacje biograficzne takie, jak miejsce urodzenia, główne rozwiązanie mieszkaniowe do wieku 15 lat itp., ale

⁵ Klasyfikacja ta jest tylko jedną z możliwych kategoryzacji.

- szczegółowe informacje dotyczące bieżącego statusu i zamiaru zmiany mieszkania, lokalizacji i/lub rozwiązań mieszkaniowych.
- Kariera Związków z wymiarem relacji prawnych i wspólnego zamieszkania. GGS zawiera pełną historię wspólnego zamieszkania związku partnerskiego, małżeństw i rozwodów. Zbiera się szerokie informacje na temat aktualnego partnera, szczególnie statusu działalności, dochodów i diety.
 - Kariera Dzietności z wymiarami płodności i urodzeń, włącznie z aktualnymi ciążami. GGS obejmuje pełne historie urodzeń. W związku ze wzrastającym wiekiem przy urodzeniu w wielu krajach duży nacisk jest położony na pytania dotyczące leczenia bezpłodności. Jako że urodzenia są jedną z głównych zmiennych zależnych, zbierane są szczegółowe dane także w temacie planów dotyczących posiadania dzieci.

Poniższa tabela pokazuje zawartość głównego kwestionariusza według dziedzin i wymiarów kariery i dalej rozróżnia pytania retrospektywne, dotyczące stanu obecnego, oraz prospektywne, dotyczące zamia-

Dziedzina	Wymiar	Retrospektywne	Stan obecny	Prospektywne
Życie	Ogólne	Urodzenia, śmierci (partner, rodzice, dzieci)		
	Związane ze zdrowiem	Upośledzenie i choroby od	Ułomności, stan zdrowia; Choroba, zapotrzebowanie na opiekę osobistą; Bycie w dobrym zdrowiu	Oczekiwane umiejscowienie kontroli
Działalność	Wszystkie (praca, urlopy, edukacja, służba wojskowa/zastępcza, bezrobocie, emerytura, zajmowanie się domem)	W obecnym stanie od	Obecna działalność, zadowolenie	
(Wspólne) Zamieszkanie	Miejsce	Miejsce urodzenia i zamieszkania w wieku 15lat; w kraju od		Zamiar przeprowadzki z włączeniem miejsca docelowego
	Mieszkanie	Od	Własność i liczba pokoi;	
	Rozwiązanie		zadowolenie	Zamiar opuszczenia domu rodzinnego i/lub zamieszkania z partnerem/ką, włączając opinie innych; czynniki wpływające na decyzje; zakładane konsekwencje
Związki	Obecny związek	Data wspólnego zamieszkania i małżeństwa	Jakość związku; niezgoda i radzenie sobie z konfliktami; myśli o zerwaniu	
	Prawne	Pełna historia małżeństw i rozwodów; kto rozpoczął proces rozwodowy; miejsce zamieszkania dzieci po zerwaniu		Zamiar ponownego wstąpienia w związek małżeński
	Wspólne zamieszkanie	Pełna historia związków ze wspólnym zamieszkaniami; powody rozpadu		Zamiar wspólnego zamieszkania z partnerem/ką włączając opinie innych; czynniki wpływające na decyzje; zakładane konsekwencje

Dziedzina	Wymiar	Retrospektywne	Stan obecny	Prospektywne
Dzietność	Obecna ciąża	Kiedy zaprzestano antykoncepcji; rozpoczęte leczenie bezpłodności; oczekiwana?		Spodziewana data urodzenia
	Płodność	Kiedy odkryto niezdolność do posiadania dzieci; sterylizacja; leczenie od; antykoncepcja od	Obecny status	
	Urodzenia	Pełna historia		Zamiar posiadania kolejnego dziecka w ciągu następnych trzech lat, ogólnie, pełna liczba; włączając opinie innych, czynniki wpływające na decyzje i zakładane konsekwencje; zamiar adopcji dzieci

Jak pokazano w powyższej tabeli, głównymi zmiennymi zależnymi są urodzenia dzieci, tworzenie i rozpadanie się związków, wejście w dorosłość oraz rozwiązania mieszkaniowe. Biorąc pod uwagę szeroki zakres objętych zamiarów, zmienne zależne mogą być zarówno zdarzeniami retrospektywnymi i zamiarami – z pełną siłą badania rozwijającą się z jednej fali panelowej ankiety na drugą, które będą znacząco poszerzać zakres możliwej analizy (np. okoliczności wpływających na realizację zamierzeń).

Jak te dane indywidualne wiążą się z kontekstem? Opis życia osób przy pomocy danych historii zdarzeń nie jest niezależny od kontekstu. Możliwość sensownego opisanie indywidualnych biografii w ten sposób jest rezultatem zróżnicowania społecznego, które prowadzi do struktury przebiegu życia w poszczególnych rolach. Role te nie są dlatego niezależne od kontekstu makro życia takich, jak państwo opiekuńcze i jego instytucje. Istnieje mapowanie zróżnicowania instytucjonalnego na poziomie makro społeczeństw na dziedziny życia i segmenty przebiegu życia. Na przykład status działalności „na urlopie rodzicielskim” zależy od istnienia regulacji umożliwiających urlopy rodzicielskie. Umiejscawia to indywidualne wybory w kontekście, który może się znacznie różnić między krajami. Następująca tabela podkreśla kluczowe połączenia mikro-makro między przebiegiem życia i instytucjami na poziomie makro.

Stan/zdarzenie mikro System makro

Status Działalności	Zatrudniony/a	Rynek pracy i system zatrudnienia
	Bezrobotny/a	Ubezpieczenie od bezrobocia
	Służba wojskowa i zastępcza	System obrony oraz (alternatywne) regulacje w kwestii służby
	Urlopy rodzicielskie i chorobowe	Regulacje w kwestii urlopów
	Student/ka	System edukacyjny
	Emerytowany/a	System emerytalny
	Osoba zajmująca się domem	System podatkowy, ubezpieczenie społeczne zależnych członków rodziny
Stan Cywilny	Mąż/zona	Regulacje i zobowiązania małżeńskie; traktowanie podatkowe par małżeńskich; system zachęt dla macierzyństwa osób niebędących w związku małżeńskim i samotnych
	Rozwiedziony/a	Regulacje w kwestii rozwodów; alimenty
	Wdowiec/wa	Emerytury po małżonku/ce
Macierzyństwo	Ciąża	System urlopów macierzyńskich; ochrona pracy; prawa aborcyjne; system przygotowania do porodu (badania medyczne itp.)
	Rodzic	Relacje

Stan Zdrowia	Ograniczenia w czynnościach codziennych; potrzebuje opieki	System opieki zdrowotnej nad osobami starszymi
	Chory/a	System ubezpieczeń zdrowotnych

5. Ogólna charakterystyka kontekstowej bazy danych

W niniejszej części pracy został opisany zakres bazy danych kontekstowych według domeny kontekstowej. Jak zostało to wspomniane, wcześniej zidentyfikowano 16 głównych domen kontekstowych:

- ogólne wskaźniki demograficzne
- ogólne wskaźniki gospodarcze
- rynek pracy i zatrudnienie
- system emerytur/rent
- instytucje urlopów macierzyńskich
- strategie oraz instytucje opieki nad dzieckiem
- system służby wojskowej oraz zastępczej służby cywilnej
- bezrobocie
- system podatków/świadczeń
- rynek mieszkaniowy i strategie
- regulacje prawne dotyczące relacji osobistych i obowiązków rodzinnych
- system edukacji
- zdrowie
- opieka nad osobami starszymi
- system polityczny
- kultura i wartości

Ogólne wskaźniki demograficzne

Ta sekcja bazy danych składa się z krótkiego wyboru kluczowych wskaźników demograficznych. Przedmiotem badań behawioralnych są klasyczne zdarzenia demograficzne takie, jak urodzenie, zawarcie małżeństwa, rozwód, migracja i śmiertelność; dodatkowe tematy to aborcja i samotne macierzyństwo. Zgodnie z klasyfikacją Hoxa większość zmiennych to „zmiennie analityczne” uzyskane poprzez agregację i opisujące średnie oraz rozkłady poszczególnych zdarzeń i właściwości. Jako część bazy danych kontekstowych mogą one służyć za wskaźniki (statystycznych) norm wiekowych (np. średnich wieku dla zdarzeń takich, jak zawarcie małżeństwa i urodzenie pierwszego dziecka) lub norm statystycznych w kategoriach dominacji określonych zachowań (takich, jak np. małżeństwo, rozwód, aborcja, migracja). Większość zmiennych zbieranych jest na poziomie krajowym w postaci szeregów czasowych rozpoczynających się w roku 1970 i kontynuowanych oraz na poziomie regionalnym w celu przedstawienia ważnych zróżnicowań regionalnych i najnowszych trendów od roku 2000. Dominujący aspekt pomiaru związany jest z czasem w formie określonego wieku, np. średnich wieku dla zdarzeń demograficznych oraz rozkładów wieku. Niektóre ze zmiennych takie, jak wskaźniki rozwodów, również dotyczą koncepcji ryzyka – rozwód, samotne macierzyństwo, pozamałżeńskie urodzenia i aborcje również mogą być związane z koncepcją aspektu (udziału).

Zmienne zdarzeń demograficznych – urodzeń, małżeństwa, migracji oraz śmierci – są zwykle dostępne w wysokiej jakości również na poziomie regionalnym, dzięki danym ze spisów powszechnych i ewidencji.

Ogólne wskaźniki gospodarcze

Ta sekcja bazy danych składa się z bardzo krótkiego zbioru ogólnych wskaźników gospodarczych, które nie są bezpośrednio związane z określonymi statusami działalności (zatrudnieniem, odejściem na emeryturę, bezrobociem itd.) lub strategiami i dlatego nie została uwzględniona w różnych innych domenach kontekstowych. Ogólne okoliczności gospodarcze takie, jak poziom rozwoju gospodarczego,

wskaźniki wzrostu oraz gospodarcza stabilność kraju lub regionu, wpływają na większość zachowań badanych w naszym programie. Przedmiot badań behawioralnych tej grupy zmiennych jest odpowiednio obszerny.

Wskaźniki gospodarcze zazwyczaj dotyczą koncepcji pieniędzy. Pierwsza grupa zmiennych składa się z ogólnych miar produkcji gospodarczej, cen oraz ich zmian w czasie – informacji, jakie mogą zostać wykorzystane w celu określenia okresów wzrostu gospodarczego lub kryzysu i braku stabilności (inflacji). Dane te to szeregi czasowe na poziomie krajowym. Druga grupa zmiennych dotyczy rozkładów dochodów gospodarstw domowych oraz ubóstwa i uwzględnia niektóre aspekty ryzyk gospodarczych określonych grup ludności na poziomie regionalnym.

Regulacje rynku pracy oraz zatrudnienia

Właściwości rynku pracy oraz regulacje zatrudnienia mają kluczowe znaczenie w badaniu historii działalności i ich współdziałania z innymi domenami życia. Wywierają one wpływ na wiele aspektów rodziny i relacji płci badanych w GGS. Szanse na karierę zawodową na rynku pracy mają wpływ na przejście w dorosłość, jak również na decyzje związane z odejściem na emeryturę. W nowoczesnych społeczeństwach ważne procesy stratyfikacji społeczno-ekonomicznej mają miejsce na rynku pracy. Udział w rynku pracy, oprócz swojej ważności związanej z generowaniem dochodów osobistych i dochodów gospodarstwa domowego, może również „wywierać wpływ na samostrzeżenie osoby, tożsamość oraz skuteczny zakres w takie sposoby, jakie mogą wpłynąć na możliwości oraz swobodę w wielu różnych obszarach życia [...] oraz może wpływać na modele interakcji i pozycje negocjacyjne w rodzinie” (Korpi 2000, str. 139).

Zmienne tej sekcji obejmują zarówno koncepcje czasu, na przykład w formie regulacji czasu pracy i regulacji dotyczących i promujących pracę w niepełnym wymiarze godzin, oraz koncepcje pieniędzy, tj. dochodu z zatrudnienia. Jak można się spodziewać, wiele koncepcji opracowanych przez badaczy państwa opiekuńczego jest związanych z pracą, a zwłaszcza koncepcja dekomodifikacji Espinga-Andersena. Na określony aspekt (udział) wpływ wywierają wyraźnie szanse na rynku pracy oraz regulacje, które mogą wpływać na pogodzenie obowiązków zawodowych z obowiązkami rodzinnymi. Strategie rynku pracy również wywierają wpływ na ogólny rozkład ryzyka. Wysoki poziom ochrony osób na rynku pracy może stworzyć problem „insiderów”–„outsiderów”, kierując ryzyko rynku pracy ku osobom młodym, które w rezultacie tego mogą mieć trudności ze znalezieniem stałej pracy. Jako główne źródła dochodów, dane dotyczące płac według płci i wieku odkrywają użyteczne informacje na temat przekrojowej, pokoleniowej i płciowej równości.

Zmienne w bazie danych kontekstowych można podzielić na różne grupy. Pierwsza grupa opisuje udział w rynku pracy – zmienne wynikowe, które mogą stanowić normy statystyczne – według wieku, płci oraz statusu rodzinnego (matki według wieku najmłodszego dziecka). Te zmienne przedstawiają ważne aspekty równości, które uzupełniane są zmiennymi ogólnymi dotyczącymi rynku pracy takimi, jak zatrudnienie sektorowe i zatrudnienie publiczne. Aspekty równości finansowej przedstawiane są za pomocą zbioru zmiennych dotyczących płac i rozkładów płac. Inna grupa zmiennych koncentruje się na stabilności zatrudnienia i ryzyku mierzonych za pomocą stałości umów o pracę oraz obrotów z pracy. Ważny zbiór zmiennych powiązany z koncepcjami aspektu (udziału) i pogodzeniem obowiązków zawodowych z obowiązkami rodzinnymi dotyczy regulacji czasu pracy takich, jak godziny pracy, święta oraz zatrudnienie w niepełnym wymiarze godzin. Odnośnie do tego ostatniego uwzględnia się informacje dotyczące pracy w niepełnym wymiarze godzin, uprawnień do pracy w niepełnym wymiarze godzin oraz zmiennych wyników dotyczących zatrudnienia w niepełnym wymiarze godzin, np. matek według wieku najmłodszego dziecka. Inny aspekt elastyczności rynku pracy połączony z czasem dotyczy standardowych godzin dodatkowego wynagrodzenia za pracę w godzinach niestandardowych oraz środków na zmniejszenie ilości pracy w niestandardowych godzinach, np. godzinach otwarcia sklepu.

Mimo że większość zmiennych jest zbieranych na poziomie krajowym, celem jest zebranie wskaźników udziału (według płci, macierzyństwa i sektora) oraz średnich płac na poziomie regionalnym. Biorąc pod uwagę szeroki wachlarz strategii wpływających na rynek pracy, strategie są w większości przypadków przedstawiane na poziomach streszczenia według ogólnych zorganizowanych opisów (tekstów) oraz całkowitych poziomów wydatków dla strategii rynku pracy. Pojedyncze środki polityczne obejmują regulacje czasu pracy oraz niektóre standardy minimalne (np. urlopy i płace minimalne).

System emerytur/rent

Systemy emerytur i rent należą z historycznego punktu widzenia do najstarszych instytucji zabezpieczenia społecznego, początkowo służących jako ubezpieczenie przed zmniejszeniem zatrudnienia w starszym wieku – są logicznie ściśle powiązane z systemami ubezpieczenia zdrowotnego. Wraz z wprowadzeniem prawnego wieku odejścia na emeryturę niezależnego od stanu zdrowia (bardzo często powiązanych z wiekiem wcześniejszego odejścia na emeryturę z powodów zdrowotnych) systemy emerytur/rent utworzyły nowe normy wiekowe dotyczące przejścia do „trzeciego wieku”. Z powodu wprowadzenia systemów emerytur/rent oraz norm dotyczących prawnego wieku odejścia na emeryturę przeciętne dalsze trwanie życia znacznie wydłużyła się, prowadząc do wzrostu okresu przebywania na emeryturze.

Program Badań Rodziny i Generacje zawiera informacje o obecnej sytuacji społeczno-ekonomicznej osób emerytowanych oraz osób zbliżających się do emerytury (GGŚ umożliwia zbieranie szczegółowych informacji na temat zamiarów odejścia na emeryturę), a także o sposobie, w jaki systemy emerytur/rent mogą wywierać wpływ na zachowania osób dużo młodszych takie, jak udział w rynku pracy oraz wykorzystywanie okresów urlopu. Systemy emerytur/rent nie tylko posiadają ważny aspekt międzypokoleniowy niekiedy charakteryzujący się relacjami między pokoleniami (gender contract), lecz są to często systemy wysoce uwarunkowane podziałem płci. Uprawnienia do otrzymywania emerytur/rent państwowych oraz obliczanie świadczeń emerytalnych/rentowych jest zwykle zależne od historii udziału w rynku pracy i dochodów oraz bardzo różnych regulacji, na przykład dotyczących pozostających na utrzymaniu małżonków lub tego, jak (i czy) uwzględniana jest praca niepłatna związana z opieką. Mimo że nierówność płci w kategoriach materialnych zniknęła ze związków (Korpi 2000), nierówność w zakresie aspektu (udziału) płci (na przykład w rozkładzie pracy płatnej i niepłatnej) utrzymuje i często przejawia się w kategoriach materialnych w przypadku zakończenia związku: samotne matki, wdowy i kobiety rozwiedzione są w większym stopniu zagrożone ubóstwem w większości społeczeństw – przed odejściem na emeryturę i po nim.

Badania państw opiekuńczych w sposób szczególnie obszerny uwzględniają systemy emerytur/rent (Esping Andersen 1990, Korpi i Palme 1998 itd.), zaś wiele typologii programów państw członkowskich zbiega się z typologiami systemów emerytur/rent. Korpi i Palme (1998) opracowali typologię instytucji ubezpieczenia społecznego w oparciu o trzy aspekty: (1) kryteria uprawnień do otrzymywania świadczeń, (2) zasady stosowane w celu określenia poziomów świadczeń oraz (3) struktury dotyczące regulacji instytucji ubezpieczenia społecznego. W oparciu o tę typologię zidentyfikowali oni cztery główne modele: (1) model ukierunkowany (minimalne lub zryczałtowane świadczenia na podstawie zapotrzebowania – odpowiadające liberalnemu programowi państwa opiekuńczego), (2) model zwolenników korporatywizmu państwowego (różnorakie odmienne programy według grup zawodowych, świadczeń związanych z zarobkiem – odpowiadające programowi konserwatywnego państwa opiekuńczego), (3) model podstawowego zabezpieczenia (świadczenia zryczałtowane, uprawnienia oparte o obywatelstwo lub płatność składek) oraz (4) model wszechstronny łączący modele 2 i 3 (ostatnie dwa odpowiadające uniwersalistycznemu programowi państwa opiekuńczego historycznie rozpoczynające się modelem podstawowego zabezpieczenia). Literatura ekonomiczna dotycząca systemów emerytur/rent zwykle rozróżnia systemy niefinansowane „pay as you go” (określonych świadczeń) oraz systemy finansowane (określonych składek) przy występowaniu dużej różnorodności w zakresie tych systemów, począwszy od finansowanych z podatków świadczeń zryczałtowanych bez związku (lub jedynie z luźnym związkiem) z historiami wpłacania przez osoby składek na indywidualne konta emerytalne.

Instytucje urlopu rodzicielskiego

Termin „instytucje urlopu rodzicielskiego” stosuje się, aby połączyć macierzyństwo, ojcostwo, systemy urlopów rodzicielskich oraz urlopów na opiekę, tj. urlopów i świadczeń związanych z położeniem z możliwością sprawowania przez rodziców opieki nad swoimi dziećmi w pierwszych miesiącach ich życia lub w ciągu kilku lat.

Pierwszą z szerokiego zakresu możliwych miar, jaka została wprowadzona w większości krajów już w pierwszej połowie zeszłego wieku, był urlop macierzyński jako część systemu ubezpieczenia społecznego dla pracujących kobiet. Zalecenia dotyczące minimalnego okresu urlopu macierzyńskiego

Międzynarodowej Organizacji Pracy (ILO) wynoszącego 12 tygodni pochodzą z roku 1919. W roku 1952 w okresie drugiej konwencji ILO zaproponowała 14 tygodni urlopu macierzyńskiego z pełnym zastąpieniem płac, który stał się minimalnym standardem regulacji urlopów macierzyńskich dla krajów Unii Europejskiej (uzupełnionych minimalnymi standardami dla okresów urlopów na opiekę).

Zgodnie z sugestią z roku 1952 różne kraje poszły bardzo różnymi drogami, jeżeli chodzi o wprowadzenie i zaprojektowanie dodatkowych miar urlopu rodzicielskiego oraz urlopu na opiekę. Wiele krajów znacznie zwiększyło okresy urlopu (do 3 lat) i również ojcowie zostali zakwalifikowani do wykorzystania (części) urlopu rodzicielskiego, który w wielu krajach następował po urlopie macierzyńskim, co było niekiedy wspierane przez wprowadzenie okresów zarezerwowanych tylko dla ojców. Temu wzrostowi długości urlopu towarzyszyła często zmiana systemu rekompensat po początkowych tygodniach urlopu macierzyńskiego – ze związanych z dochodem programów ubezpieczenia do świadczeń zryczałtowanych, niekiedy również obejmujących systemy uniwersalne (tj. płatności zryczałtowane niezależne od poprzedniego zatrudnienia). Ten ostatni stanowi typowy model w konserwatywnych państwach opiekuńczych. Z powodu niezależności od powiązań z rynkiem pracy oraz z powodu negatywnych bodźców systemu zryczałtowanego dla osób uzyskujących wyższe dochody (zwykle mężczyźni) do podjęcia urlopu uważa się, że wspierają one model, w którym mężczyzna jest żywicielem rodziny (Ferrarini 2003). Z tego powodu uniwersalistyczne państwa opiekuńcze, podkreślające poparcie modelu, w którym oboje rodziców jest żywicielami rodziny (dual earner), zwykle utrzymują programy związane z dochodem (w połączeniu z minimalną stawką zryczałtowaną) z krótszych okresów (około jednego roku), w połączeniu z poważnymi inwestycjami w zakresie instytucjonalnej opieki nad dzieckiem.

Niektóre kraje wprowadziły również urlop rodzicielski (zwykle jego krótkie okresy), który może zostać wykorzystany równolegle przez oboje rodziców, umożliwiając im tym samym spędzenie czasu poza pracą razem. W wielu krajach okresy urlopu poza urlopem macierzyńskim są niepłatne, w innych natomiast okres ochronny pracy oraz okres świadczeń nie pokrywają się.

Aby umożliwić lepsze dopasowanie potrzeb związanych z opieką nad dzieckiem do okresów urlopu, niektóre kraje zwiększyły elastyczność systemu urlopów odnośnie do czasu z powodu wprowadzenia możliwych do odłożenia okresów, co pozwala rodzicom na wykorzystanie części urlopu, np. w okresie, kiedy dziecko jest w wieku rozpoczęcia nauki w szkole. Przy rosnącym nacisku na rekompensatę za opiekę niezależnie od tego, czy opieka ta jest zapewniana przez rodziców, czy dzięki innej organizacji opieki, świadczenia urlopowe mogą być również rozumiane jako świadczenia za opiekę, i niosą one ze sobą brak ograniczenia odnośnie do udziału w rynku pracy lub mniej ograniczeń z tym związanych. Zatem, niektóre kraje wprowadziły świadczenia za opiekę, jakie mogą zostać powiązane z zatrudnieniem do określonych godzin lub poziomów dochodów lub które są płatne, jeżeli nie są stosowane dotowane zasiłki związane z opieką nad dzieckiem. Inne świadczenia, które nie zawsze podlegają ograniczeniom tego rodzaju, lecz niekiedy są wykorzystywane w celu wpłynięcia na zachowania związane z macierzyństwem, np. poprzez wymaganie regularnych kontroli zdrowia, to zasiłki porodowe.

Instytucje urlopów rodzicielskich ustanawiają normy oraz tworzą zachęty dotyczące sposobów zorganizowania pracy związanej z opieką między rodzicami oraz między rodzicami i innymi oficjalnymi lub nieoficjalnymi dostawcami oraz instytucjami opieki nad dzieckiem. Połączenie okresów ochrony pracy i programów świadczeń wpływa na karierę i pewne ryzyko dla dochodów związane ze spędzaniem czasu poza pracą podczas opieki nad dzieckiem oraz na to, jak praca jest dzielona między partnerami. Wraz z dostępnością, osiągalnością finansową oraz jakością ośrodków opieki nad dzieckiem wywiera ono wpływ na zależny od podziału na płcie aspekt (udział) rodziców i dlatego silnie warunkuje ryzyka i konsekwencje rodzicielstwa.

Strategie oraz instytucje opieki nad dzieckiem

Wraz z instytucjami urlopów na opiekę strategie związane z opieką nad dzieckiem silnie wpływają na wybory, jakie stoją przed rodzicami w zakresie organizacji opieki nad dzieckiem. Zapotrzebowanie na instytucje zapewniające opiekę nad dzieckiem, które mają umożliwić pogodzenie pracy z życiem rodzinnym również zostało uznane przez Unię Europejską, która ustanowiła cele „Szczytu w Barcelonie”, dotyczące dostępności instytucji opieki dla 33 proc. dzieci poniżej trzeciego roku życia oraz 90 proc. dzieci w wieku od lat 3 do wieku szkolnego na rok 2010. Obecnie współczynniki naboru w instytucjach zapewniających opiekę nad dzieckiem dla dzieci poniżej 3 roku życia wahają się między 3 proc. (Grecja) oraz

ponad 60 proc. (Dania) w krajach EU15, co stanowi odbicie dużej różnorodności w zakresie tego, w jak wczesnym wieku organizowana jest opieka nad dzieckiem w różnych krajach.

Organizacja opieki nad dzieckiem jest ściśle powiązana z programami państw opiekuńczych. W podejściu uniwersalistycznym podkreśla się uprawnienie do całodobowych usług opieki, które są zwykle świadczone przez państwo i spełniają wysokie standardy jakości, na przykład odnośnie do wymogów związanych ze szkoleniem pracowników. Państwa konserwatywne raczej inwestują w sprawiedliwe systemy urlopowe, które opierają się na rodzinie (zwłaszcza kobietach) jako na głównym dostawcy opieki. Trzeci rodzaj strategii polega na poważnych inwestycjach publicznych w obu obszarach (wsparcie finansowe oraz usługi opieki nad dzieckiem), których celem nie jest utworzenie zachęt w kierunku określonych rodzajów organizacji opieki (i dlatego ewentualnie ugruntowują one istniejący model), lecz zapewnienie szerszego zakresu opcji lub większej „swobody wyboru”. Na drugiej stronie ewentualnego spektrum znajdują się kraje o bardzo niskich poziomach inwestycji publicznych w opiekę nad dzieckiem, które mogą być wyróżnione przez kraje o wysokim udziale kobiet w rynku pracy i w których kładzie się nacisk na rozwiązania rynkowe (liberalny program państwa opiekuńczego), oraz kraje o bardzo niskim udziale w rynku pracy, w których duży nacisk kładzie się na rodziny (tj. kobiety) jako głównych dostawców opieki.

System służby wojskowej i zastępczej służby cywilnej

Kraje znacznie się od siebie różnią w zakresie organizacji swojego narodowego systemu obrony, przy czym wiele krajów posiada obowiązkową służbę wojskową zwykle z opcją zastępczej służby cywilnej o tym samym czasie trwania lub niekiedy dłuższym. Systemy obrony to systemy, w których występuje silny podział między płciami – dotyczy to zwłaszcza służby obowiązkowej obejmującej zwykle jedynie mężczyzn. W zależności od okresu trwania i elastyczności harmonogramu służba wojskowa i służba cywilna wpływają na inne zdarzenia życiowe, np. mogą one spowodować przerwanie nauki i kariery zawodowej, opóźnić inne zdarzenia życiowe takie, jak rozpoczęcie kariery zawodowej, zamieszkanie z partnerem czy posiadanie dziecka. Z uwagi na fakt, że regulacje dotyczące służby wojskowej i służby cywilnej mogą obejmować wyjątki lub specjalne sposoby traktowania osób posiadających obowiązki rodzinne znajdujących się na specjalnych stanowiskach w pracy lub wykonujących specjalne zawody, system ten może również wpływać na powiązane decyzje życiowe, czego celem jest uniknięcie indywidualnego świadczenia usług. Systemy obrony oraz służba wojskowa to typowe sprawy krajowe. Różnice regionalne są z tego powodu ograniczone do strony podaży w systemach nieobowiązkowej służby oraz krajach posiadających wojsko zawodowe, w których decyzje dotyczące kariery mogą wskazywać na znaczące regionalne różnice zgodnie z alternatywnymi możliwościami rynku pracy. Organizacja służby wojskowej oraz służby cywilnej była i jest przedmiotem znacznych zmian w czasie w wielu krajach i to umożliwia badanie wpływu powiązanych regulacji na politykę. W wielu krajach posiadających obowiązkową służbę wojskową znaczny odsetek osób optuje za alternatywą służby cywilnej. W zależności od charakteru tej służby osoby zaangażowane w służbę cywilną mogą stanowić ważnych dostawców usług opieki i stąd dostawców dobrobytu, oprócz sektora państwa, rodziny, rynku oraz sektora ochotników, zwykle wymienionych w koncepcji pluralizmu opieki.

Bezrobocie

Jako masowe zjawisko bezrobocie po raz pierwszy pojawiło się wraz z rewolucją przemysłową. W latach ją poprzedzających, np. w Zjednoczonym Królestwie do XIX wieku, bezrobocie było uważane za włóczęgostwo i w przypadku ponownego wystąpienia podlegało ściganiu karnemu mogącemu doprowadzić do egzekucji. Mimo że bezrobocie nadal nie przestało być w pełni napiętnowane w określonych społecznościach (np. w Japonii), wraz z rosnącym uznawaniem praw społecznych oraz pojawieniem się państwa opiekuńczego, obecnie strategie koncentrują się na walce z wyłączeniem społecznym i ubóstwem wynikającym z bezrobocia oraz na zapobieganiu bezrobocia, np. poprzez czynne strategie rynku pracy. Bezrobocie oraz ryzyko bezrobocia wpływają na wiele zachowań życiowych badanych w GGP. Niepewne miejsca pracy oraz nacisk gospodarczy opóźniają przejście w dorosłość i mogą zmniejszyć płodność. Z drugiej strony, piętna oraz kryzysy związane z bezrobociem widziane jako zjawiska czasowe mogą

również zwiększać płodność, przy czym rodzicielstwo stanowi równoległą, jak i alternatywną karierę (to ostatnie zaobserwowano w Finlandii (Vikat 2004)).

Bezrobocie jest ściśle powiązane z wieloma aspektami państwa opiekuńczego. Jako ryzyko wywiera ono na różne sposoby wpływ na różne grupy ludności, według wieku, płci, zawodu, edukacji i pracodawcy (np. pracownicy państwowi mogą korzystać z pełnej ochrony przed ryzykiem bezrobocia). Koncepcje równości znaleźć można w różnych modelach systemów walczących z bezrobociem, które opierają się na zapotrzebowaniu (programach testów zamożności) lub statusie (zastąpienie wcześniejszych dochodów). Nierówność można również odnaleźć w odniesieniu do aspektu (udziału): określone grupy ludności mogą posiadać różne poziomy bezpieczeństwa zatrudnienia oraz dostępu do rynków pracy, przy czym te ostatnie łączą się z dyskryminacją kobiet, matek, mniejszości etnicznych oraz cudzoziemców.

W Bazie Danych Kontekstowych położono nacisk głównie na trzy aspekty bezrobocia: (1) stopy bezrobocia według poszczególnych właściwości takich, jak wiek, płeć oraz edukacja, (2) pomiary czasu trwania bezrobocia i (3) główne właściwości systemu ubezpieczeń dla bezrobotnych w kategoriach czasu, poziomu świadczeń oraz warunków uprawnień. Z uwagi na fakt, że problem bezrobocia może ukazać znaczne różnice regionalne, celem jest zebranie danych na temat bezrobocia na najniższym z możliwych poziomów zarówno w odniesieniu do dostępności danych, jak i możliwości łączenia danych z poszczególnymi zapisami w GGS.

System podatków i świadczeń

Systemy podatków i świadczeń wywierają wpływ na zachęty rynku pracy, gdyż definiują one wpływ alternatywnych zachowań na rynku pracy dotyczących dochodu rozporządzalnego jednostek i rodzin. Model systemów podatkowych – zwłaszcza dotyczący opodatkowania jednostek w porównaniu z opodatkowaniem par – również wywiera wpływ na stopień, do którego płatna praca oraz niepłatne zajęcia domowe i praca polegająca na opiece są dzielone między partnerami. Opodatkowanie par zmniejsza marginalną wielkość podatku lepiej zarabiającego partnera (zwykle mężczyzny), sprawiając, że zatrudnienie dla drugiego partnera staje się mniej atrakcyjne. Ulgi podatkowe dla rodzin, w których żywicielem jest jedna osoba, i dla dzieci, jak również świadczenia dla dzieci, zmieniają pozycje dochodu zgodnie z sytuacją rodzinną i dotyczy to również systemów indywidualnego opodatkowania. Oprócz horyzontalnego, pionowego rozkładu dochodów między pracownikami w różnych konfiguracjach rodzinnych, systemy podatkowe w różnych stopniach również ponownie rozkładają pionowo dochody między różnymi grupami dochodów oraz między osobami na różnych etapach ich gospodarczego cyklu życia.

W odniesieniu do bazy danych kontekstowych celem jest scharakteryzowanie głównych właściwości systemów podatków i świadczeń oraz ważnych zmian w czasie za pomocą zorganizowanego opisu tekstowego (który umożliwi nam zidentyfikowanie różnych okresów) czy pewnych wskaźników kluczowych takich, jak marginalna stopa podatku dochodowego, wielkość podatku VAT, wielkości składek na ubezpieczenie społeczne oraz ogólny poziom wydatków społecznych. Środek polityki, który został bardziej szczegółowo opisany, to świadczenia dla dzieci.

Rynek mieszkaniowy i polityka mieszkaniowa

Właściwości rynku mieszkaniowego takie, jak ceny domów, jak również poziomy hipotek i czynszów oraz dostępność mieszkań o różnych warunkach lokalowych, w połączeniu ze strategiami mieszkaniowymi wpływają na procesy przejścia w dorosłość takie, jak wyprowadzka z domu rodzinnego oraz wspólne mieszkanie z partnerem i – bezpośrednio lub pośrednio – na harmonogram płodności. Strategie mieszkaniowe w byłych centralnie planowanych gospodarkach służą za dobry przykład ukazania bezpośredniego wpływu strategii mieszkaniowych na harmonogram płodności: zapewniały one uprzywilejowany dostęp do mieszkań dla rodziców i z tej przyczyny promowały względnie wczesną płodność. Strategie mieszkaniowe wpływają na rynek mieszkaniowy zarówno po stronie podaży, np. z powodu bezpośredniego zapewniania mieszkań państwowych, jak i po stronie popytu, np. z powodu świadczeń pieniężnych oraz wspieranych przez państwo instrumentów finansowych dotyczących mieszkań. Dodatkowe instrumenty to regulacje cen i czynszów, a ich wynikiem mogą być bardzo posegmentowane rynki mieszkaniowe, w których poziomy czynszów dla innych porównywalnych jednostek mieszkaniowych różnią się znacznie, np. rokiem, w którym zawarte zostały kontrakty.

Strategie mieszkaniowe posiadają ważny aspekt związany z cyklem życia, gdyż większość świadczeń jest otrzymywana we wczesnych fazach aktywnego cyklu życia i spłacana w późniejszym okresie życia poprzez podatki lub indywidualne programy spłaty pożyczek państwowych. W tym względzie strategie mieszkaniowe stanowią rekompensatę nierównych względnych kosztów mieszkaniowych w cyklu życia. Wydatki na cele mieszkaniowe są zwykle najwyższe w okresach życia charakteryzujących się niskimi dochodami, na początku kariery zawodowej, co jest bardzo często połączone z wysokim stopniem zobowiązań rodzinnych. Koszty mieszkaniowe są również najwyższe na początku okresu najmu lub własności w kategoriach absolutnych, gdyż tradycyjne instrumenty hipotek oraz czynszów i opłat są często największe na początku z powodu nominalnie stałych spłat oraz czynszów (lub czynszów zindeksowanych po stawkach nieuwzględniających wzrostu gospodarczego). Mechanizmy kontroli czynszów często zwiększają ten efekt, co prowadzi do najwyższych czynszów dla najnowszych kontraktów oraz ochrony starych kontraktów związanych z czynszem, czego dodatkowym skutkiem jest zmniejszenie ruchliwości. Strategie mieszkaniowe powodują również ułatwienie dostępu do mieszkań dla określonych grup ludności poprzez regulację dostępu do mieszkań państwowych oraz poprzez zapewnienie (dotowanych) pożyczek lub zabezpieczenie pożyczek dla gospodarstw domowych, które są pozbawione dostępu do kredytu, tj. gospodarstw, które nie posiadają oceny kredytowej wymaganej przez banki.

Międzypokoleniowe transfery w ramach rodzin są często połączone bezpośrednio z mieszkaniami poprzez przekazanie bogactwa związanego z mieszkaniami młodemu pokoleniu lub pośrednio poprzez wsparcie finansowe osób młodych. W tym względzie strategie dotyczące mieszkań wywierają często przekrojowy ponownie dystrybucyjny wpływ na gospodarstwa domowe, które nie mogą liczyć na te transfery (z ewentualnym wpływem wycofywania prywatnych międzypokoleniowych rodzinnych transferów zasobów). Niektóre kraje posiadają wysokie wskaźniki oraz silne tradycje mieszkań zbudowanych przez właściciela, w których siłą roboczą stanowią nieoficjalnie przyjaciele i sąsiedzi.

Właściwości rynku mieszkaniowego zwykle odznaczają się znacznym zróżnicowaniem regionalnym, a strategie mieszkaniowe są często definiowane raczej na poziomie regionalnym niż na poziomie krajowym i podlegają częstym zmianom. To, wraz z ogólną złożonością tematu, sprawia, że raczej trudno jest znaleźć porównywalne środki oraz opisy polityki. Kontekstowa baza danych koncentruje się na trzech grupach zmiennych. Normy (oraz ewentualne ograniczenia gospodarcze) mogą zostać ujęte poprzez przyjrzenie się rozkładowi ustaleń dotyczących mieszkania według grupy wiekowej osób posiadających lub nieposiadających wspólnie mieszkającego partnera. Druga grupa zmiennych obejmuje rodzaje lokali oraz form własności zasobów mieszkaniowych i nowych mieszkań. Trzeci aspekt dotyczy obciążeń finansowych związanych z mieszkaniami i można go przedstawić za pomocą standardowych cen czynszów. Alternatywa spowodowałaby odniesienie kosztów mieszkaniowych do dochodów gospodarstw domowych. Strategie mieszkaniowe są najczęściej przedstawiane na poziomie streszczenia według ogólnych zorganizowanych opisów (tekstowych) oraz całkowitych wydatków publicznych na mieszkania.

Regulacje prawne dotyczące relacji osobistych oraz obowiązków rodzinnych

Ta domena bazy danych skupia się na czterech obszarach regulacji prawnych, które (a) określają obowiązki rodzinne oraz (b) bezpośrednio ograniczają, zakazują i regulują ważne zachowania, jak również relacje osobiste badane w GGP lub poprzez utworzenie silnych zachęt (takich jak zachęty podatkowe). Pierwsza domena obejmuje ograniczenia prawne dotyczące aborcji, które się znacznie różnią na przestrzeni czasu i pomiędzy krajami. Druga dotyczy traktowania związków przez prawo, np. informacji czy zarejestrowanie związku zmienia indywidualne sytuacje dotyczące podatków oraz świadczeń, czy państwo rozróżnia kohabitację osób stanowiących małżeństwo i kohabitację osób niestanowiących małżeństwa oraz związki osób obu płci i tej samej płci. Trzecia domena dotyczy ograniczeń rozwodowych takich, jak czasy oczekiwania oraz opieka nad dzieckiem. Ponadto KBD zbiera dane istnieniem obowiązków prawnych związanych z opieką nad rodzicami.

System edukacyjny

Edukacja odgrywa istotną rolę w zachowaniach demograficznych, zwłaszcza w odniesieniu do harmonogramu zdarzeń życiowych i jest ściśle powiązana z koncepcjami aspektu (udziału) osób oraz autonomii. Większość innych historii związanych z życiem (tj. utworzenie gospodarstwa domowego, małżeństwo

oraz rodzicielstwo) zwykle rozpoczyna się po ukończeniu nauki w szkole. System edukacji tworzy ważne normy wiekowe dzięki różnicom długości trwania obowiązkowej nauki oraz długości trwania typowych ścieżek edukacyjnych. W kategoriach gospodarczych osiągnięcia edukacyjne stanowią kluczowy czynnik determinujący kapitał ludzki i wywierają znaczny wpływ na sukces gospodarczy, lecz również ogólny aspekt (udział) – wolność osiągnąć – oraz autonomię, czego odbiciem są zmieniające się relacje płci i zachowania w rodzinie. W kontekście historycznym dostęp do edukacji był silnie nacechowany podziałem na płcie. Dziś natomiast różnice w zakresie edukacji płci – np. mierzone udziałem mężczyzn i kobiet posiadających wykształcenie wyższe – już nie istnieją w wielu społecznościach. Obecnie w wielu krajach uprzemysłowionych to raczej uwarunkowana podziałem na płcie specjalizacja w zakresie wykształcenia, aniżeli różnice w zakresie poziomu i trwania edukacji, prowadzi do różnic płci w zakresie szans na rynku pracy. W wielu krajach obserwuje się również ogólną ekspansję w dziedzinie edukacji, w której większa liczba osób uzyskuje wykształcenie wyższe i trend ten jest realizowany przez każdą następującą po sobie kohortę urodzeń, prowadząc w ten sposób do znacznych różnic pokoleniowych w zakresie edukacyjnego składu ludności.

Osiągnięcia edukacyjne to wskaźnik różnic między jednostkami w zakresie wielu aspektów – może to być miara talentów, możliwości związanych z dochodem, statusu społecznego i klasy, jak również autonomii jednostki, tj. niezależności od partnerów i być może również ogólnych norm społecznych (Hoem i in. 2001). Odnośnie do tych ostatnich systemy edukacyjne odzwierciedlają podstawowe koncepcje społeczeństwa związane z równością oraz społecznymi prawami (edukacyjnymi). Oprócz przekrojowego zróżnicowania warunków życia koncepcje równości obejmują również równość szans życiowych, tj. rozkład możliwości, zasobów oraz zdolności, z których wszystkie są ściśle powiązane z osiągnięciami edukacyjnymi i dostępem do edukacji. Koncepcje równości dotyczą również stałych rozłamów społecznych, tj. utworzenia klas oraz międzypokoleniowej transmisji szans życiowych stworzonych przez edukację. Mimo ogólnej ekspansji edukacyjnej w wielu krajach w większości z nich utrzymują się znaczne różnice w zakresie możliwości edukacyjnych, dotyczących poszczególnych środowisk regionalnych i społecznych. W porównywalnym badaniu zmian w zakresie warstwowania edukacyjnego w 13 krajach uprzemysłowionych Shavit i Blossfeld (1993) ukazują, że nierówność w zakresie możliwości edukacyjnych utrzymuje się na znacznie stałym poziomie od początku dwudziestego wieku. Badania dotyczące Niemiec przeprowadzone przez Henza (1997) wskazują, że kariery szkolne, a zwłaszcza wskaźniki przejścia mające miejsce po ukończeniu nauczania podstawowego, są wysoce selektywne. Podobne wyniki uzyskała Austria (Spielauer 2004b).

Systemy edukacyjne różnią się znacznie w wielu aspektach – w zakresie (1) wieku rozpoczęcia nauki w szkole oraz procedury przyjęcia do szkoły, (2) kosztów ponoszonych przez rodziców i uczniów/studentów, (3) zróżnicowania ścieżek edukacyjnych, (4) standardów oraz różnic w zakresie jakości nauczania, szkolenia oraz ogólnej podaży, jak również (5) regulacji dotyczących dostępu. Różnice te stanowią odzwierciedlenie różnych programów państwa opiekuńczego. Na przykład rodzaj programu liberalnego promuje równe szanse głównie poprzez bardzo wczesną instytucjonalizację edukacji dzięki edukacji przedszkolnej oraz wczesnemu wiekowi rozpoczęcia nauki w szkole. Typowym przykładem jest Zjednoczone Królestwo – tutaj obowiązkowa nauka w szkole rozpoczyna się rok wcześniej niż w Europie Kontynentalnej. Mimo że taki system skupia się na równych warunkach rozpoczęcia nauki w szkole, wyższa edukacja jest zazwyczaj pozostawiona prywatnej inicjatywie i indywidualnym wartościom (np. jako podstawa grantów studenckich). W programach konserwatywnych nie występuje koncentracja na edukacji przedszkolnej i wczesnej edukacji szkolnej, która zwykle różni się znacznie pod tym względem, że pierwsze decyzje szkolne podejmowane są na bardzo wczesnym etapie, co prowadzi do wysokiego utrzymywania się na poziomie międzynarodowym karier związanych z edukacją oraz osiągnięć edukacyjnych. Uniwersalistyczne państwa opiekuńcze zazwyczaj koncentrują się na prawach do edukacji. Przykładową strategią jest szwedzkie prawo do uzyskania dyplomu szkoły średniej i prawo to jest również udzielane osobom dorosłym za pomocą uprawnień do płatnego urlopu, których celem jest uzyskanie tych kwalifikacji.

System edukacyjny wywiera silny wpływ na zobowiązania rodzinne w kategoriach zasobów czasu i pieniędzy, które są wydawane i jest z tego powodu powiązany z podstawowymi modelami rodziny. Konserwatywne programy państw opiekuńczych są często połączone z modelem, w którym mężczyzna jest głównym żywicielem rodziny oraz z wysoce zróżnicowanym systemem publicznego szkolnictwa niedziennego, który jest zwykle zapewniany nieodpłatnie lub po niskich kosztach i posiada wysoką

wartość. Liberalne programy państw opiekuńczych opierają się w znacznej mierze na rynkach prywatnych, wymagając wysokich prywatnych inwestycji edukacyjnych raczej w kategoriach pieniędzy niż czasu rodziców.

Zdrowie oraz opieka nad osobami starszymi

Poprzez GGP zbierane są informacje dotyczące stanu zdrowia osób, chorób oraz schorzeń przewlekłych, ograniczeń codziennych działań i relacji związanych z opieką (zapewnianej oraz otrzymywanej opieki osobistej i wsparcia emocjonalnego) wszystkich członków gospodarstwa domowego, w tym rodziców oraz dzieci, niezależnie do wspólnego mieszkania. Relacje z rodzicami i dziećmi są przedstawiane w wielu aspektach, w tym w zakresie intensywności spotkań, odległości przestrzennej, jak również zadowolenia z relacji. GGP pozwala też zbierać informacje na temat organizacji życia rodziców oraz orientacji wartości w zakresie obowiązków związanych z opieką.

Zmienne kontekstowe obejmują ważne miary ryzyk zdrowia, które nie mogą zostać uzyskane z danych GGP: przewidywane dalsze trwanie życia, przewidywane dalsze trwanie zdrowego życia, jak również ogólnie śmiertelność matek i niemowląt. Celem tej części bazy danych jest również opisanie głównych właściwości systemu zdrowia według poziomu publicznych i prywatnych wydatków na zdrowie, zakresu systemów ubezpieczenia oraz przy pomocy zorganizowanego (tekstowego) opisu jego organizacji i historycznego rozwoju.

W odniesieniu do opieki nad osobami starszymi zbierane są informacje o normach statystycznych, strategiach wspierających opiekę nieformalną oraz instytucjach. Mimo że ogólna organizacja życia według wieku jest już zawarta w bazie danych kontekstowych dotyczącej mieszkań, pewne dodatkowe informacje podane są w odniesieniu do odsetka osób starszych mieszkających w instytucjach oraz osób starszych otrzymujących formalną opiekę w domu. Z kolei w odniesieniu do strategii opieki zdrowotnej zbierane są dane dotyczące wydatków publicznych na opiekę nad osobami starszymi, byt oraz kluczowych właściwości wybranych działań, a mianowicie dodatków na opiekę, świadczeń emerytalnych/rentowych dla dostarczycieli opieki oraz wspierających środków dla osób pracujących i udzielających opieki (np. płatnych i bezpłatnych urlopów na opiekę). W odróżnieniu od świadczeń na opiekę nad dzieckiem, dodatki na opiekę są zapewniane osobom wymagającym opieki lub alternatywnie dostawcom opieki – jest to rozróżnienie, które wpływa na aspekt (udział) osób starszych i ich siłę negocjacyjną w zakresie organizacji opieki. Oprócz zachęt finansowych do świadczenia opieki nieoficjalnej, w niektórych krajach istnieją zobowiązania prawne odnośnie do opieki nad rodzicami. Informacje na temat tych zobowiązań oraz powiązanych obowiązków finansowych zawarte zostały w domenie kontekstowej „regulacje prawne dotyczące relacji osobistych”.

System polityczny i kultura

Badanie systemu politycznego pozwala odkryć dominujące wartości społeczne oraz koncepcje normatywne, które w systemach wielostronnych są również odzwierciedlone w różnych programach i priorytetach partii politycznych. Rozwój państw opiekuńczych obejmuje i odzwierciedla wysiłki oraz walkę konkurujących ze sobą grup interesów mających na celu zdobycie wpływu politycznego oraz wywarcie nacisku na decydentów w sposób dla siebie korzystny. Obecność oraz siła określonych grup odzwierciedlają dominujące systemy wartości. Korpi (2000, 148p) czyni rozróżnienie między trzema głównymi tendencjami politycznymi, a mianowicie partiami wyznaniowymi, świeckimi partiami konserwatywno-centrowymi oraz partiami lewicowymi. Partie wyznaniowe charakteryzują się wysokim priorytetem dotyczącym tradycyjnej rodziny, który jest uważany za moralną podstawę społeczeństwa, oraz w porównaniu ze świeckimi partiami konserwatywnymi większą akceptacją redystrybucyjnych interwencji rynkowych w celu walki z ubóstwem. Ten wykaz głównych tendencji politycznych może zostać rozszerzony, na przykład poprzez prawicowe ruchy populistyczne, zaś termin „partie lewicowe” może również obejmować rozróżnienie między partiami socjaldemokratycznymi czy partiami socjalistycznymi/komunistycznymi, zwłaszcza, że Program Badań Rodziny i Generacje obejmuje poprzednie centralnie planowane gospodarki w przeciwieństwie do głównych badań państw opiekuńczych.

Typowe miary siły tendencji politycznych obejmują odsetek posiadanych portfeli rządowych oraz procent trwania wewnątrz i na zewnątrz rządu i parlamentu. Kontekstowa baza danych dostarcza

wymaganych informacji celem obliczenia takich pomiarów poprzez dostarczenie opisów głównych partii politycznych oraz ich reprezentacji w rządzie (koalicji) w czasie.

6. Kontekstowa baza danych dla Polski – stan aktualny

Dotychczasowe prace nad polską wersją kontekstowej bazy danych zaowocowały skompletowaniem większości danych z następujących domen:

- ogólne wskaźniki demograficzne
- rynek pracy i zatrudnienie
- bezrobocie
- system edukacji
- zdrowie
- opieka nad osobami starszymi
- system polityczny
- kultura i wartości

7. Demografia

Najliczniejszy zbiór cech w kontekstowej bazie danych poświęcony jest demografii. Główny nacisk położony jest na zagadnienia dotyczące dzietności i małżeńskości w skali kraju, jak i na poziomie regionalnym. Jednak w celu otrzymania pełniejszego obrazu sytuacji demograficznej w Polsce w ostatnich 35 latach dane zostały uzupełnione o inne kategorie cech, np. statystyki ludnościowe, umieralność czy migracje.

Sytuacja demograficzna

W analizowanym okresie, tj. 1970-2005, współczynnik dzietności osiągnął największą wartość w roku 1983 – 2,42, co odpowiadało 723,6 tys. żywych urodzeń. Od tego roku w Polsce notuje się spadek liczby urodzeń i poziomu współczynnika dzietność, który szczególnie szybko obniżał swoją wartość od początku lat 90., a więc od początku okresu transformacji. Procesowi temu towarzyszyły zmiany:

1. w strukturze kobiet w wieku rozrodczym (15-49 lat) polegające na tym, że zwiększa się liczebność kobiet w wieku 15-24 lata, a od połowy lat dziewięćdziesiątych w wieku 15-29 lat, maleje natomiast w wieku 30-39 lat (tablica 28). Do końca lat 90. wzrastała absolutna liczba kobiet w wieku reprodukcyjnym, zaś od roku 2000 obserwuje się tendencje spadkową. Jednocześnie od roku 2000 obserwujemy wzrost w ogólnej strukturze kobiet w wieku 15-49 lat grup wieku: 20-24, 25-29 i 30-34 lat, a więc grup, które charakteryzują się najwyższą płodnością;
2. wzorca płodności. Płodność kobiet w Polsce od 1984 r. cechuje trend spadkowy, który przyczynił się do osiągnięcia w ostatnich latach przez ogólny współczynnik płodności, wyrażający przeciętną liczbę urodzeń żywych na 1000 kobiet w wieku rozrodczym, najniższego poziomu w całym okresie powojennym;
3. wieku w momencie urodzenia dziecka, w szczególności pierwszego. Wzrost tego wskaźnika doprowadził praktycznie do wyrównania się współczynników płodności w grupach wieku o najwyższej płodności, tj. 20-24 lata i 25-29 lat, oraz wzroście udziału grup wieku 25-29 lat i 30-34 lata w ogólnym współczynniku płodności. Przykładowo w roku 1989 wiekiem maksymalnej płodności był wiek 22 lata, natomiast w roku 2005 – nieco ponad 26 lat;
4. poziomie urodzeń pozamałżeńskich. Ich stały systematyczny wzrost występował głównie wśród bardzo młodych kobiet, ale wzrost ich udziału w całkowitej liczbie urodzeń został odnotowany we wszystkich grupach wiekowych. Przykładowo w roku 2003 urodzenia pozamałżeńskie stanowiły 15,84 proc. ogółu urodzeń żywych (18,8 proc. w mieście i 11,9 proc. na wsi) i ich udział od 1989 r. zwiększył się o 172,4 proc. (w miastach o 157,6 proc., a na wsi o 190,2 proc.). W liczbach absolutnych urodzenia pozamałżeńskie wynosiły: Polska – 55 tys., miasto – 37,5 tys., wieś – 18,0 tys. Oznacza to, że zdecydowana większość urodzeń pozamałżeńskich (68 proc.) to urodzenia w miastach.
5. płodności kohortowej, wskazujące na postępujący, ewolucyjny proces obniżania się płodności i spadku kohortowego współczynnika dzietności

Z danych wojewódzkich wynika, że w Polsce istnieje dość wyraźne regionalne zróżnicowanie płodności i dzietności. Dzietność zdecydowanie wyższą od ogólnopolskiej w 2004 roku (współczynnik dzietności=1,227) posiadają województwa: pomorskie (1,34), warmińsko-mazurskie (1,33), lubelskie (1,3), podkarpackie (1,29), małopolskie (1,28). Najniższą dzietność w roku 2004 odnotowano w województwach: opolskim (1,01), śląskim (1,12) oraz dolnośląskim (1,12).

Kolejna grupa cech związanych z demografią w kontekstowej bazie danych dotyczy związków małżeńskich i partnerskich, a także ich relacji w stosunku do płodności. Podobnie jak w przypadku dzietności największe zmiany wiążą się w Polsce z okresem transformacji ustrojowej i społeczno-ekonomicznej, choć spadek liczby zawieranych małżeństw rozpoczął się w Polsce już w połowie lat 70. Znamienny jest dla tego okresu wzrost skłonności do pozostawania w stanie panieńskim lub kawalerskim, a jego wyrazem jest spadek współczynnika pierwszych małżeństw. W pierwszych dwóch latach przemian zanotowano chwilowy wzrost współczynnika, a w kolejnych latach jego postępujące obniżanie. W 1989 r. 85 proc. mężczyzn i 90 proc. kobiet w wieku poniżej 50 lat miało za sobą fakt pierwszego małżeństwa, pozostałe 15 proc. mężczyzn i 10 proc. kobiet pozostawało w stanie wolnym. Dane te stawiały wówczas Polskę w gronie krajów o wysokim poziomie zawierania małżeństw. W ostatnich latach analizowanego okresu współczynnik ten był w naszym kraju istotnie niższy nie tylko w porównaniu z początkiem okresu transformacji, ale i w zestawieniu ze stanem w połowie minionej dekady (rok 1995), kiedy wynosił 0,67 dla mężczyzn i 0,66 dla kobiet. W 2004 r. w grupie kobiet na 100 osób w wieku poniżej 50 lat przypadało średnio tylko 54 osób kiedykolwiek zamężnych, a w grupie mężczyzn – przeciętnie 57 osób żonatych.

Analiza struktury nowożeńców według wieku w momencie zawierania małżeństwa pozwala stwierdzić, że w całym okresie najwięcej związków było zawieranych przez osoby w wieku 20-24 lata. Niemniej jednak udział tych osób wśród ogółu nowożeńców w latach 1990-2004 wykazywał systematyczny spadek, podczas gdy we wcześniejszych latach podlegał tylko niewielkim wahaniom. Z drugiej strony, odsetek nowożeńców w wieku 25-29 systematycznie rósł – w analogicznym okresie wzrost ten wyniósł prawie 65 proc.. Zestawiając zmiany w procesach dzietności i małżeńskości, widać wyraźnie, że są one bardzo ze sobą powiązane. Ponadto osoby, które są obecnie najważniejsze dla demograficznego rozwoju kraju, a więc będące w wieku 20-29 lat, doświadczają największych zmian.

W przeciwieństwie do systematycznego spadku liczby zawieranych małżeństw trend w przypadku rozwodów nie jest już tak oczywisty. Można zaobserwować trzy fazy zmian. W latach 1970-1986 liczba rozwodów rosła, osiągając maksimum na poziomie prawie 53 tys. Następnie miał miejsce gwałtowny spadek ich liczby – w roku 1993 liczba rozwodów była niemal 2 razy mniejsza niż 7 lat wcześniej. Ostatnia faza jest ponownie wzrostowa. Z zestawienia liczby rozwodów z liczbą małżeństw nowo zawartych w skrajnych latach analizowanego okresu wynika, że w skali ogólnopolskiej nastąpił prawie trzykrotny wzrost. W roku 1970 na jeden rozwód przypadało 8 nowo utworzonych związków małżeńskich, podczas gdy w roku 2005 już tylko 3.

Odwołując się do informacji z innych domen kontekstowej bazy danych, można ostrożnie wnioskować na temat przyczyn tak dużych zmian zachodzących w liczbie rozwodów. Ostatnie informacje o wzroście liczby wnoszonych wniosków rozwodowych wskazują, że istotny wpływ na formalny rozpad związku może mieć polityka państwa preferująca rodziny niepełne w systemie świadczeń na rzecz rodziny. Bez wątpliwości nowa ustawa o zasadach przyznawania zasiłków rodzinnych, obowiązująca od 1 maja 2004 r., różnicująca istotnie wysokość zasiłków na korzyść rodzin z jednym z rodziców, może stanowić jeden z głównych czynników wzmoczonych starań o uzyskanie sądowych orzeczeń o rozpadzie małżeństwa. Wprawdzie ustawa przewiduje możliwość zakwestionowania prawa do zwiększonego zasiłku na dzieci w przypadku stwierdzenia przez odpowiednie władze samorządowe lub ośrodki pomocy społecznej wspólnego zamieszkiwania małżonków i prowadzenia jednego gospodarstwa domowego, mimo formalnego orzeczenia rozwodu, ale możliwość ta może być bardzo trudna w realizacji.

Bibliografia

- Bahle, T. & Maucher, M., (1998), Developing a family policy database for Europe, Arbeitspapiere Arbeitsbereich I/27, Mannheimer Zentrum für Europäische Sozialforschung, Mannheim.
- Bahle, T. & Maucher, M., (1998), Developing a family policy database for Europe, Arbeitspapiere Arbeitsbereich I/27, Mannheimer Zentrum für Europäische Sozialforschung, Mannheim (Rozwój europejskiej bazy danych polityki rodzinnej).
- Conceptual framework and an overview of the Bulgarian context concerning the central database topics, Max Planck Institute for Demographic Research, Rostock 2005.
- Conceptual Framework and the Link to the Generations and Gender Survey, Max Planck Institute for Demographic Research, Rostock 2004.
- Council of Europe (1999), Comparative Tables of the Social Security Schemes, 9th edition (Porównawcze tabele planów ubezpieczeń społecznych).
- Council of Europe (1999), Comparative Tables of the Social Security Schemes, 9th edition (Porównawcze tabele planów ubezpieczeń społecznych).
- Courgeau, D., (2003), Methodology and epistemology of multilevel analysis: approaches from different social sciences, Kluwer.
- Esping-Andersen Gosta (1990), Three Worlds of Welfare Capitalism, Polity Press, Cambridge (Trzy światy kapitalizmu opiekuńczego).
- Esping-Andersen Gosta (1990), Three Worlds of Welfare Capitalism, Polity Press, Cambridge (Trzy światy kapitalizmu opiekuńczego).
- Esping-Andersen, G., (1990), The three worlds of welfare capitalism. Polity Press, Cambridge
- Esping-Andersen, G., (1999), Social foundations of postindustrial economies. Oxford University Press, Oxford.
- Esping-Andersen, G., (1999), Social foundations of postindustrial economies. Oxford University Press, Oxford (Społeczne podstawy gospodarek postindustrialnych).
- European Commission (serial) MISSOC, Social Protection in the Member States of the Community. http://europa.eu.int/comm/employment_social/soc-prot/missoc99/english/f_main.htm (Ochrona socjalna w Państwach Członkowskich Wspólnoty).
- European Commission (serial) MISSOC, Social Protection in the Member States of the Community. http://europa.eu.int/comm/employment_social/soc-prot/missoc99/english/f_main.htm (MISSOC, Ochrona socjalna w Państwach Członkowskich Wspólnoty).
- Ferrarini, T. (2003), Parental Leave Institutions in eighteen post-war welfare states. Swedish Institute for Social Research Dissertation Series 58, Stockholm.
- Ferrarini, Tommy (2003), Parental Leave Institutions in 18 Post-War Welfare States; Swedish Institute for Social Research, Dissertation Series 58 (Instytucje urlopu rodzicielskiego w 18 powojennych państwach opiekuńczych).
- Ferrarini, Tommy (2003), Parental Leave Institutions in 18 Post-War Welfare States, Swedish Institute for Social Research, Dissertation Series 58 (Instytucje urlopu rodzicielskiego w 18 powojennych państwach opiekuńczych).
- Festy, Patrick (2001), Designing a Macro-Context for the Generations and Gender Individual Data, Presentation at the first meeting of the Informal Working Group of the Generations and Gender Programme in Budapest 2001 <http://www.unece.org/ead/pau/ggp/fmiwg/festy.pdf> (Projektowanie kontekstu makro dla indywidualnych danych Programu Generacje a Płeć, prezentacja na pierwszym spotkaniu Nieformalnej Grupy Roboczej Programu Generacje a Płeć w Budapeszcie w 2001 r.)
- Festy, Patrick (2001), Designing a Macro-Context for the Generations and Gender Individual Data, Presentation at the first meeting of the Informal Working Group of the Generations and Gender Programme in Budapest 2001 <http://www.unece.org/ead/pau/ggp/fmiwg/festy.pdf> (Projektowanie kontekstu makro dla indywidualnych danych Programu Generacje a Płeć, prezentacja na pierwszym spotkaniu Nieformalnej Grupy Roboczej Programu Generacje a Płeć w Budapeszcie w 2001 r.).

- Festy, Patrick (2004), GGP Contextual database group: first discussions, first conclusions, available from the author: festy@ined.fr (Grupa kontekstowa baza danych GGP: pierwsze dyskusje, pierwsze konkluzje).
- Festy, Patrick (2004), GGP Contextual database group: first discussions, first conclusions, available from the author: festy@ined.fr (Grupa kontekstowa baza danych GGP: pierwsze dyskusje, pierwsze konkluzje).
- Gach-Ciepiela U., Generacje i płeć- pierwszy filar programu Generations and Gender Programme. Filozofia, teoria i zakres nowej rundy badań europejskich, RRL, Warszawa 2006.
- Gauthier, A.H. (2003), Comparative Family Benefits Database, Version 2 (University of Calgary). (Porównawcza baza danych świadczeń rodzinnych).
- Gauthier, A.H. (2003), Comparative Family Benefits Database, Version 2 (University of Calgary). (Porównawcza baza danych świadczeń rodzinnych).
- Geneva International Labour Office (1994), Maternity and Work. Conditions of Work Digest. Volume 13. Geneva: International Labour Office (Macierzyństwo i praca: warunki przyswojenia pracy).
- Goldscheider, Frances K (2000), Realizing the Potential of FFS1 with Contextual Data, Presentation at the FFS Flagship Conference 2000
<http://www.unece.org/ead/pau/flag/papers/goldscheider.pdf>
 (Realizując potencjał FFS1 z danymi kontekstowymi).
- Goldscheider, Frances K (2000), Realizing the Potential of FFS1 with Contextual Data, Presentation at the FFS Flagship Conference 2000
<http://www.unece.org/ead/pau/flag/papers/goldscheider.pdf>
 (Realizując potencjał FFS1 z danymi kontekstowymi).
- Henz, U. (1997), Die Messung der intergenerationalen Vererbung von Bildungsungleichheit am Beispiel von Schulformwechseln und nachgeholtten Bildungsabschlüssen. In: Becker, Rolf (edt.): Generationen und sozialer Wandel. Leske + Budrich, Opladen.
- Henz, U. (1997), Die Messung der intergenerationalen Vererbung von Bildungsungleichheit am Beispiel von Schulformwechseln und nachgeholtten Bildungsabschlüssen. In: Becker, Rolf (edt.): Generationen und sozialer Wandel. Leske + Budrich, Opladen.
- Hoem, J.M., Prskawtz, A. and Neyer, G. (2001), Autonomy or conservative adjustment? The effect of public policies and educational attainment on third births in Austria. MPIDR WP 2001-016. Max Planck Institute for Demographic Research, Rostock.
- Hoem, J.M., Prskawtz, A. and Neyer, G. (2001), Autonomy or conservative adjustment? The effect of public policies and educational attainment on third births in Austria. MPIDR WP 2001-016. Max Planck Institute for Demographic Research, Rostock (Autonomia czy konserwatywne asekurantwo? Wpływ polityk publicznych i poziomu wykształcenia na trzecie urodzenia w Austrii).
- Hox, J.J., (1995), Applied Multilevel Analysis. TT-Publications, Amsterdam.
- International Labour Office (1988), Work and Family: The Childcare Challenge. Conditions of Work Digest. Volume 7. (Praca i rodzina: wyzwanie opieki nad dziećmi).
- International Labour Office (1988), Work and Family: The Childcare Challenge. Conditions of Work Digest. Volume 7. Geneva (Praca i rodzina: wyzwanie wychowania dzieci)
- International Labour Office (1994), Maternity and Work. Conditions of Work Digest. Volume 13. Geneva: International Labour Office (Macierzyństwo i praca: warunki przyswojenia pracy).
- Korpi, W. & Palme, J. (1998), The Paradox of Redistribution and the Strategy of Equality: Welfare State Institutions, Inequality and Poverty in the Western Countries, *American Sociological Review*, vol. 63(5), pp. 661-87.
- Korpi, W., (2000), Faces of Inequality: Gender, Class, and Patterns of Inequalities in Different Types of Welfare States, *Social Politics*.
- Korpi, Walter (2000), Faces of Inequality: Gender, Class, and Patterns of Inequalities in Different Types of Welfare States, *Social Politics*, Summer 2000 (Płeć, klasa i wzpry nierówności w różnych typach państw opiekuńczych).
- Korpi, Walter (2000), Faces of Inequality: Gender, Class, and Patterns of Inequalities in Different Types of Welfare States, *Social Politics*, Summer 2000 (Płeć, klasa i wzpry nierówności w różnych typach państw opiekuńczych).

- Marshall, Th., (1950), *Citizenship and social class and other essays*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Marshall, Th., (1950), *Citizenship and social class and other essays*. Cambridge, Cambridge University Press (Obywatelstwo i klasa społeczna i inne eseje).
- Methodology and epistemology of multilevel analysis : approaches from different social Sciences.
- Neyer, G.R. (2003), *Generations and Gender dimensions in welfare-state policies*. Max Planck Institute for Demographic Research Working Paper WP-2003-022, Rostock
- Neyer, Gerda (2002), *Generations and Gender Dimensions in Welfare-State Policies*, <http://www.unece.org/ead/pau/ggp/smiwg/cdbasegr.pdf> (Wymiary generacji i płci w politykach państwa opiekuńczego).
- Neyer, Gerda (2002), *Generations and Gender Dimensions in Welfare-State Policies*, <http://www.unece.org/ead/pau/ggp/smiwg/cdbasegr.pdf> (Wymiary generacji i płci w politykach państwa opiekuńczego).
- Parsons, T. (1964), *Social Structure and Personality*, London: Free Press.
- Parsons, T. (1964), *Social Structure and Personality*, London: Free Press. (Struktura społeczna i osobowość).
- Racioppi, Filomena & Rivellini, Giulia (2002), *The contextual dimension in GGP: some methodological issues about data collection and sampling procedures* <http://www.unece.org/ead/pau/ggp/smiwg/cdbasegr.pdf> (Wymiar kontekstowy w GGP: pewne kwestie metodologiczne dotyczące zbierania danych i procedur losowania próby).
- Racioppi, Filomena & Rivellini, Giulia (2002), *The contextual dimension in GGP: some methodological issues about data collection and sampling procedures* <http://www.unece.org/ead/pau/ggp/smiwg/cdbasegr.pdf> (Wymiar kontekstowy w GGP: pewne kwestie metodologiczne dotyczące zbierania danych i procedur losowania próby).
- Shavit, Y. & Blossfeld, H.P. (1993), *Persistent Inequality: Changing Educational attainment in Thirteen Countries*. Boulder CO. Westview Press.
- Shavit, Y. & Blossfeld, H.P. (1993), *Persistent Inequality: Changing Educational attainment in Thirteen Countries*. Boulder CO. Westview Press. (Trwała nierówność: zmiany poziomu wykształcenia w trzynastu krajach).
- Sikorska I. (2006), *Kontekstowa baza danych – drugi filar programu Generations and Gender Programme*. Cel, filozofia i struktura, RRL, Warszawa.
- Spielauer M., *The contextual database of the Generations and Gender Programme in Bulgaria*:
 Spielauer M., *The Contextual Database of the Generations and Gender Programme: Overview*,
 Spielauer M. (2004a), *The Generations and Gender Contextual Database: Concepts and Content*, Max Planck Institute for Demographic Research, Rostock.
- Spielauer, M. (2004b), *Intergenerational Educational Transmission within families: analysis and microsimulation projection for Austria*, Vienna Yearbook of Population Research, Vienna (Międzypokoleniowe przekazy edukacyjne w ramach rodziny: analiza i projekcja mikrosymulacyjna dla Austrii).
- Stala D. (2006), *Kontekstowa baza danych – drugi filar programu Generations and Gender Programme*. Rynek pracy, zatrudnienie, bezrobocie, system emerytalny, RRL, Warszawa.
- US SSA (serial) *Social Security Programs throughout the World*. Washington, D.C : U.S. Dept. of Health, Education, and Welfare, Social Security Administration, Division of Program (Programy ubezpieczeń społecznych na całym świecie).
- US SSA (serial) *Social Security Programs throughout the World*. Washington, D.C : U.S. Dept. of Health, Education, and Welfare, Social Security Administration, Division of Program (Programy ubezpieczeń społecznych na całym świecie).
- Vikat, A. (2004), *Women's labor force attachment and childbearing in Finland*. MPIDR WP 2004-001 Max Planck Institute for Demographic Research, Rostock.
- Vikat, A. (2004), *Women's labor force attachment and childbearing in Finland*. MPIDR WP 2004-001 Max Planck Institute for Demographic Research, Rostock (Przywiązanie kobiecej siły roboczej i wychowanie dzieci w Finlandii).

Publikacje Głównego Urzędu Statystycznego:

- Roczniki Statystyczne
 - Roczniki Statystyczne Pracy
 - Wojewódzkie Roczniki Statystyczne
 - inne publikacje związane z rynkiem pracy i bezrobociem, opracowania zbiorcze stworzone na potrzeby statystyki krajowej i międzynarodowej
- Akty prawne:
- Dzienniki Ustaw
 - Rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej
- Materiały w postaci elektronicznej – materiały publikowane na stronach internetowych:
Głównego Urzędu Statystycznego, www.stat.gov.pl
Ministerstwa Ekonomii, www.mgip.gov.pl
Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, www.mpips.gov.pl

III. 3. Kontekstowa baza danych – drugi filar programu *Generations and Gender Programme*. Rynek pracy i zatrudnienie. Bezrobocie

Dorota Stala

Współpraca: Ewa Frątczak

Spis treści

1. Informacje wprowadzające
2. Kontekstowa baza danych – ogólne założenia
 - 2.1 Rynek pracy i zatrudnienie
 - 2.2 Bezrobocie
3. Aktualna sytuacja
 - 3.1 Rynek pracy i zatrudnienie
 - 3.2 Bezrobocie
4. Wykaz zmiennych w polskiej wersji kontekstowej bazy danych
 - 4.1 Rynek pracy i zatrudnienie
 - 4.2 Bezrobocie

Bibliografia

1. Informacje wprowadzające

Przedkładane opracowanie stanowi integralną część opracowań dotyczących kontekstowej bazy danych dla programu Generations and Gender Programme¹. W opracowaniu tym wykorzystano teksty autorskie opracowań związanych z kontekstową bazą danych programu Generations and Gender Programme, w tym: M. Spielauer, *The Contextual Database of Generations and Gender Programme: Overview, Conceptual Framework and the Link to the Generations and Gender Survey*, MPI, 2004; M. Spielauer, *The Generations and Gender Contextual Database: Concepts and Content*, MPI, 2004; M. Spielauer, *The contextual database of the Generations and Gender Programme in Bulgaria: Conceptual framework and an overview of the Bulgarian context concerning the central database topics*, MPI, 2005. Pełny wykaz publikacji znajduje się w bibliografii załączonej na końcu opracowania. Na treść opracowania składają się:

- Punkt 2 – opis ogólnych założeń dotyczących kontekstowej bazy danych, w tym działów będących przedmiotem niniejszego opracowania.
- Punkt 3 – opis obecnej sytuacji w omawianych domenach kontekstowych w Polsce. Oprócz komentarza aktualnego stanu zmiennych polskiej wersji kontekstowej bazy danych zamieszczone zostały noty przybliżające społeczne tło dla obserwowanej przy pomocy zmiennych rzeczywistości.
- Punkt 4 – informacje o zmiennych i ich wartości w Polskiej kontekstowej bazie danych wraz z rzutowanymi ekranami wskazującymi na zakres zebranych zmiennych i informacji o nich. Polska kontekstowa baza danych jest opracowana w wersji angielskiej.

2. Ogólne założenia

Podstawowym celem stworzenia międzynarodowej kontekstowej bazy danych Programu Rodziny i Generacje jest możliwość przeprowadzenia wszechstronnej analizy i porównania sytuacji społeczno-demograficznej w poszczególnych krajach biorących udział w badaniu. Zbieranie danych zarówno na poziomie mikro – indywidualnych gospodarstw domowych, poszczególnych jednostek, jak i makro – wskaźniki i wielkości agregatowe, umożliwia wieloaspektowe podejście do prowadzonych badań. Tworzone w każdym z krajów bazy danych podzielone są na sekcje tematyczne grupujące dane według wspólnego obszaru znaczeniowego zmiennych.

Rynek pracy oraz sytuacja osób bezrobotnych tworzą bardzo istotną część kontekstowej bazy danych. Dostarczają nie tylko informacji na temat ogólnej sytuacji gospodarczej danego państwa, ale także pokazują poziom życia społeczeństwa (poprzez pryzmat uczestnictwa w życiu zawodowym, wielkość płac, współczynniki zatrudnienia w sektorze państwowym itd.). Ponadto wielkości związane z bezrobociem świadczą pośrednio o sytuacji materialnej rodzin dotkniętych tym zjawiskiem. Dzięki prezentowaniu danych według grup wiekowych oraz ujęciu zmiennych według płci można analizować wpływ tych wielkości demograficznych na sytuację na rynku pracy poszczególnych osób i na tej podstawie wnioskować o faktycznym równouprawnieniu i dyskryminowaniu.

Część poświęcona pracy i bezrobociu jest niezwykle ważna także dlatego, że sytuacja zawodowa bardzo często determinuje zachowania jednostek w życiu rodzinnym i społecznym (przykładowo: decyzje dotyczące zawarcia związku małżeńskiego, posiadania dzieci, migracji), a z pozostałymi zmiennymi demograficznymi silnie koreluje (np. poziom wykształcenia).

Podsumowując, można stwierdzić, że wielkości zmiennych opisujących poziom zatrudnienia oraz bezrobocia informują zarówno o sytuacji poszczególnych osób i gospodarstw domowych, jak i dostarczają wiadomości na temat ogólnego rozwoju i poziomu dobrobytu społeczeństwa.

¹ Por. K. Sienkiewicz, *Kontekstowa baza danych – drugi filar programu Generations and Gender Programme. Cel, filozofia i struktura*, RRL, Warszawa 2006; D. Stala, *Kontekstowa baza danych – drugi filar programu Generations and Gender Programme. Rynek pracy, zatrudnienie, bezrobocie, system emerytalny*, RRL, Warszawa 2006.

Opis programu Generations and Gender Program oraz informacje o polskim badaniu Generations and Gender Survey (polska wersja Rodziny i Generacje) zamieszcza opracowanie: U.Gach-Ciepiela, *Generacje i płeć – pierwszy filar programu Generations and Gender Programme. Filozofia, teoria i zakres nowej rundy badań europejskich*, RRL, Warszawa 2006. Materiały źródłowe informujące o programie znajdują się na stronie internetowej Population Activity Unit, Economic Commission for Europe, United Nations, Geneva: www.unece.org/pau/ggp.

Zebrane dane zostały przedstawione w kilku różnych ujęciach. Oprócz standardowego podziału na płeć wprowadzono – tam gdzie wydawało się to mieć uzasadnienie – grupy wiekowe (najczęściej w przedziałach pięcioletnich), a także podział terytorialny. W związku z przeprowadzoną w Polsce reformą administracji i zmianą granic obszarowych województw, dane w ujęciu regionalnym obejmują zakresom czasowym rok 1999 i następane. W innych przypadkach dołożono starań, by uzyskane dane przedstawiały jak najdłuższe szeregi czasowe.

2.1 Rynek pracy i zatrudnienie

Sytuacja zawodowa jest jednym z podstawowych parametrów określających każdego dorosłego człowieka. Bardzo często praca dominuje (w aspekcie czasowym) pozostałe sfery życia. Pozycja zawodowa, miejsce pracy, poziom wynagrodzenia – to tylko jedne z wielu czynników związanych z zatrudnieniem określających pozycję społeczną i nadających prestiż w środowisku funkcjonowania jednostki. Duża część działań w życiu człowieka podejmowanych jest głównie ze względów zawodowych – aktualnych bądź przyszłych – jak chociażby edukacja czy migracja.

Z drugiej strony aspekt pracy jest niezmiernie istotny także z punktu widzenia makroekonomicznego. Sprawne funkcjonowanie rynku pracy, brak dyskryminacji poszczególnych grup społecznych, stosunkowo wysokie średnie zarobki – taka sytuacja w znaczący sposób przyczynia się do rozwoju społeczno-gospodarczego i poprawy koniunktury. Dlatego też znaczna część działań decydentów politycznych koncentruje się na poprawie sytuacji na rynku pracy.

W opracowaniu tym omówiono wchodzące w skład kontekstowej bazy danych i zebrane na poziomie makroekonomicznym wielkości charakteryzujące rynek pracy i poziom zatrudnienia w Polsce. Poszczególne dane zostały zestawione w ujęciu różnych grup wiekowych i bez podziału wieku (ogółem), ze względu na płeć i ogółem oraz z uwzględnieniem podziału terytorialnego Polski według województw.

Zatrudnienie charakteryzowane jest w pierwszej kolejności przez współczynnik aktywności zawodowej. Następnie przedstawiono w różnorodnym ujęciu rozkład zatrudnienia – według klasyfikacji ISIC, zatrudnienie w sektorze publicznym, według tygodniowej ilości przepracowanych godzin. Kolejną część danych stanowią informacje dotyczące wynagrodzenia – średnia i minimalna pensja, decyle wynagrodzenia. Całość kończą dane o wydatkach państwa na aktywne programy w ramach rynku pracy.

2.2 Bezrobocie

Opis rynku pracy uzupełniają informacje o systemie wspomagania osób bezrobotnych oraz podstawowe dane dotyczące osób pozostających bez zatrudnienia. Bezrobocie w gospodarce rynkowej jest zjawiskiem normalnym i nie powinno budzić zdziwienia czy też niepokoju polityków i obserwatorów sytuacji społeczno-gospodarczej. Jednak zbyt duży poziom bezrobocia przynosi negatywne skutki dla całej gospodarki – maleją wpływy z podatków bezpośrednich i pośrednich oraz zwiększają się wydatki z budżetu na utrzymywanie i pomoc dla osób bezrobotnych. Także w sferze społecznej wysoki poziom bezrobocia jest oceniany jako zjawisko niepożądane. Rodzina dotknięta bezrobociem traci co najmniej częściowe źródło dochodu. Obniża się komfort życia, a w skrajnych przypadkach (choć przy dużej skali zjawiska wcale nie takich rzadkich) ciężka sytuacja materialna prowadzi do powstania patologii – wzrost przestępczości, alkoholizmu i innych nałogów, biedy i marazmu.

Bez wątpienia wysoki poziom bezrobocia jest zjawiskiem niepożądanym i rzutuje na różnych płaszczyznach na życie jednostek, rodzin i całego społeczeństwa. Ponadto nie sposób dobrze przeanalizować sytuacji na rynku pracy w całkowitym oderwaniu od zjawiska bezrobocia w danym kraju. Kontekstowa Baza Danych zawierająca informacje o bezrobociu w Polsce została opracowana w sposób analogiczny, jak dla rynku pracy i zatrudnienia.

Do określenia wysokości bezrobocia stosowano zarówno stopę bezrobocia, jak i rozkłady procentowe (udział poszczególnych grup, np. wiekowych, w ogóle osób bezrobotnych). W ten sposób przedstawiono poziom bezrobocia na poziomie całego kraju, bezrobocie regionalne, bezrobocie według stopnia wykształcenia, według klasyfikacji ISIC (dotyczy ostatniej wykonywanej pracy), bezrobocie długookresowe. Ponadto tam, gdzie wymagały tego wzglądy merytoryczne, a także istniał dostęp do takich danych, zebrane informacje zaprezentowano w ujęciu różnych grup wiekowych oraz z podziałem na płeć.

W skład Kontekstowej Bazy Danych wchodzi także wielkości dotyczące systemu wspomagania osób bezrobotnych – wysokość i zasady przyznawania zasiłków.

Podobnie, jak w przypadku rynku pracy, tak i część dotycząca bezrobocia, zakończona jest danymi dotyczącymi sektora publicznego – wielkość wydatków państwa na pomoc bezrobotnym (wyrażona jako procent Produktu Krajowego Brutto).

3. Aktualna sytuacja

3.1. Rynek pracy i zatrudnienie

Informacje dotyczące rynku pracy i zatrudnienia pochodzą w ogromnej większości z Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) w Warszawie, w tym z takich publikacji, jak *Rocznik Statystyczny*, *Statystyczny Rocznik Pracy*, *Wojewódzki Rocznik Statystyczny*, a także z branżowych publikacji własnych GUS-u oraz opracowań międzynarodowych. Dane te zostały uzupełnione w oparciu o wiadomości pochodzące z Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej. Opisy regulacji prawnych (długość tygodnia pracy, wielkość wymiaru urlopu, zasady naliczania ekwiwalentu za niestandardowe godziny pracy itd.) zamieszczono, bazując na odpowiednich aktach prawnych.

Niektórych danych nie udało się uzyskać. Nie są prowadzone statystyki na przykład dotyczące zatrudnienia matek i ojców według wieku ich najstarszego/najmłodszego dziecka. Informacje te mogłyby mieć duże znaczenie w aspekcie badania, w jaki sposób rynek pracy faktycznie sprzyja zatrudnianiu rodziców, a także czy występują i w jakiej rzeczywistej wielkości różnice pomiędzy kobietami a mężczyznami w tym względzie. Podobnie nie publikuje się danych dotyczących przeciętnych wynagrodzeń w poszczególnych branżach gospodarki w ujęciu podziału na płeć, ani regionalnych danych w ujęciu grup wiekowych i płci, ani decyli płac w poszczególnych województwach.

W każdej ze zmiennych podano możliwie długi szereg czasowy. Był on limitowany reformą administracji (wprowadzającą nowe granice terytorialne województw) oraz dostępnością danych bądź brakiem zachowania ujednoliconej metodologii liczenia poszczególnych wskaźników. Przykładowo współczynnik aktywności zawodowej w części publikacji liczony jest w odniesieniu do grupy wiekowej: „15 lat i więcej”, a w przypadku innych „15-64 lat”. Do Kontekstowej Bazy Danych wybrano te wskaźniki, które były liczone w oparciu o metody używane w międzynarodowych zestawieniach statystycznych.

Podstawowym problemem napotkanym w trakcie zbierania danych o rynku pracy w Polsce okazał się być kłopot z dostępem do najnowszych informacji – za rok 2005, a czasem nawet za 2004. *Statystyczny Rocznik Pracy* – branżowe wydawnictwo GUS-u, ukazuje się co dwa lata. Jednak przewidziana na koniec roku 2005 publikacja nie została wydana do sierpnia 2006. Jednocześnie dane za rok 2005 nie są publikowane (dane agregatowe, za cały rok) w żadnym innym wydawnictwie.

Na podstawie zebranych danych w tym obszarze można przedstawić aktualny obraz rynku pracy oraz bezrobocia w Polsce. Pierwszą charakterystyczną cechą polskiego rynku pracy jest większy udział mężczyzn w ludności czynnej zawodowo. Niezależnie od porównywanego obszaru (województwa) oraz grupy wiekowej współczynnik aktywności zawodowej kobiet dla ludności w wieku 15-64 lat jest mniejszy o kilka (rzadziej: kilkanaście) punktów procentowych. Na poziomie całego kraju wynosił on w 1992 roku 70 proc. i, stopniowo zmniejszając się, doszedł do wielkości 64 proc. w roku 2004. Współczynnik ten wyraża udział ludności czynnej zawodowo w ogólnej ludności w wieku 15-64 lat. Obniżanie się tego wskaźnika na przestrzeni ostatnich lat można spróbować wytłumaczyć rosnącym zainteresowaniem szkolnictwem wyższym wśród młodych ludzi, otwarciem prywatnych placówek oświatowych szkolnictwa wyższego. Nie obserwuje się istotnych różnic na poziomie regionów. Jednak na płaszczyźnie podziału ze względu na płeć różnice są istotne.

Interesujący wydaje się rozkład zatrudnionych według działów gospodarki (klasyfikacja ISIC). Na przestrzeni ostatnich dziesięciu lat obserwuje się w miarę stały udział osób zatrudnionych w przemyśle w ogólnej zatrudnionej – waha się on nieznacznie wokół wartości 20 proc. W znaczący sposób zmniejsza się względna wielkość zatrudnienia w rolnictwie (o około 10 punktów procentowych, w 2004 wynosiła 16,82 proc.) oraz w górnictwie. Z kolei sektory w których rośnie zatrudnienie względne to pośrednictwo w obrocie nieruchomościami, administracja publiczna oraz edukacja. Przy czym w każdym z dwóch pierwszych z wymienionych obszarów nastąpił (na przestrzeni obserwowanego szeregu czasowego) wzrost dwukrotny.

Aktualnie nie zauważa się różnic w wielkości względnego zatrudnienia w przypadku kobiet i mężczyzn, aczkolwiek w pierwszej połowie lat 90. istniała bardzo wyraźna dysproporcja zatrudnienia względem płci pomiędzy poszczególnymi działami gospodarki. Występuje tendencja do wyrównywania tych różnic, jednak nadal niektóre obszary są zdominowane przez jedną z płci, np. edukacja przez kobiety, transport przez mężczyzn.

Choć rozkład zatrudnienia według klasyfikacji branżowej pokazuje wzrost zatrudnienia w obszarze etatów państwowych, to jednak wskaźnik zatrudnienia publicznego nie potwierdza takich wniosków. Wielkość ta, informująca jak część osób zatrudnionych pracuje w obszarze publicznym, systematycznie maleje z poziomu 38,61 proc. w roku 1995 (dla ogółu zatrudnionych bez względu na płeć) do 27,30 proc. w roku 2004. Rozbieżność pomiędzy cytowanymi powyżej wskaźnikami można próbować wytłumaczyć faktem przekształcania się struktury polskiego zatrudnienia.

W przypadku zatrudnienia w obszarze publicznym widoczna jest także silna dysproporcja pomiędzy wielkością względną zatrudnienia kobiet i mężczyzn. Kobiety wyraźnie dominują. Jest to sytuacja obserwowana zarówno na poziomie całego kraju, jak i przy uwzględnieniu podziału terytorialnego.

Dane dotyczące rozkładu zatrudnienia według przepracowanych tygodniowo godzin pozwalają stwierdzić, że zdecydowana większość pracowników pracuje w tygodniu 40-49 godzin (aktualnie obowiązuje 40 godzinny tydzień pracy). Spośród wszystkich grup wiekowych tydzień pracy przekraczający 50 godzin najczęściej przypada w udziale grupie 35-54 lat. Nie obserwuje się różnic na poziomie płci. Z kolei bardzo duże zróżnicowanie ze względu na płeć widać przy średnich wynagrodzeniach pracowników. Niezależnie od grupy wiekowej przeciętne płace mężczyzn są wyższe niż wynagrodzenia kobiet.

Podsumowując stan polskiego rynku pracy, można stwierdzić, że na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat nastąpiło wyrównanie obu płci we względnym zatrudnieniu w poszczególnych obszarach gospodarki. W sposób wyraźny obserwuje się też wzrost zatrudnienia w obszarze administracji publicznej przy jednoczesnym systematycznie wzrastającym udziale zatrudnienia w obszarze prywatnym. Różnice pomiędzy kobietami a mężczyznami na polskim rynku pracy mogą być prezentowane przez pryzmat przeciętnych wynagrodzeń – dane stawiają mężczyzn w uprzywilejowanej pozycji. Nie zauważa się z kolei dużych różnic w wielkości wskaźników charakteryzujących rynek pracy pomiędzy poszczególnymi województwami.

3.2. Bezrobocie

Bezrobocie, jako jeden z podstawowych problemów gospodarki rynkowej, powinno być stale monitorowane przez decydentów polityki społecznej. W związku z tym nie było dużych problemów z dotarciem do danych źródłowych i opracowań statystycznych. Głównym źródłem danych dotyczących bezrobocia był GUS. Część danych uzyskano z publikacji Ministerstwa Gospodarki, Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej

Niepokojące jest, że duża część zmiennych nie posiada aktualnych wartości. Część zmiennych podawana jest także w innym metodologicznie ujęciu niż jest to wymagane na potrzeby niniejszego badania (np. inne przedziały wiekowe). Ponadto niektóre wskaźniki, wydawałoby się przedstawiające ten sam aspekt bezrobocia, w istocie różnią się od siebie – wskaźnik bezrobocia długoterminowego w niektórych opracowaniach odnosił się do osób pozostających bez pracy 13 miesięcy i więcej, a w innych 12 miesięcy i więcej.

Nie udało się zebrać danych dotyczących wysokości bezrobocia według płci i grupy zawodowej (według klasyfikacji ISCO-88). Żadna instytucja zajmująca się rynkiem pracy i bezrobociem nie prowadzi takich ewidencji (bądź nie udostępnia takich informacji). Niektóre wielkości udało się uzyskać tylko w ujęciu „ogółem”, bez wyróżniania kobiet i mężczyzn.

Jedną z wymaganych zmiennych – „bezrobocie według przynależności do grupy etnicznej” – uważa się za nieadekwatną do polskiej sytuacji. Dane takie są niepublikowane, prawdopodobnie także nie są kompletowane. Różnorodność etniczna społeczeństwa polskiego jest bardzo niewielka, przynajmniej według oficjalnych danych, i w związku z tym problem bezrobocia w poszczególnych grupach nie wydaje się istotny.

Bezrobocie charakteryzowane jest przede wszystkim poprzez wskaźnik zwany stopą bezrobocia i liczony jako iloraz: ilość osób bezrobotnych przez ilość osób aktywnych zawodowo. W Kontekstowej Bazie Danych zgromadzono wielkości stóp bezrobocia w różnych ujęciach – względem poszczególnych

grup wiekowych, płci, regionów, poziomu wykształcenia, ostatnio zajmowanego miejsca pracy (według klasyfikacji ISIC).

Aktualne bezrobocie w Polsce wydaje się być stosunkowo wysokie – stopa bezrobocia dla całego kraju (wszystkich grup wiekowych i płci) wynosiła w 2004 roku 19 proc. Przy czym sytuacja kobiet jest nieznacznie gorsza niż mężczyzn. Widoczne są także różnice pomiędzy poszczególnymi regionami kraju – w niektórych województwach (mazowieckie, małopolskie, lubelskie, podkarpackie) bezrobocie jest zdecydowanie mniejsze niż w innych (dolnośląskie, lubuskie, warmińsko-mazurskie).

Na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat widoczna jest tendencja do zwiększania się stopy bezrobocia w skali całego kraju. Z poziomu 13,7 proc. w roku 1992 do 19,0 proc. w roku 2004, przy czym w 1997 roku wskaźnik osiągnął minimalną wielkość 10,2 proc. Taki wzrost zjawiska tłumaczyć można w dużej mierze zmianami przepisów prawnych w tym okresie, które zaczęły klasyfikować począwszy od roku 1999 (skok stopy bezrobocia o 5 punktów procentowych) jako bezrobotne grupy wcześniej nietraktowane w ten sposób – np. absolwentów, którzy nie podjęli jeszcze pierwszej pracy.

Niezależnie od innych podziałów struktury osób bezrobotnych (ujęcie przestrzenne, wiekowe, ze względu na poziom wykształcenia) niezmiennie pozostają większe stopy bezrobocia opisujące sytuację kobiet. Prawie zawsze są one o kilka punktów procentowych większe niż stopy bezrobocia mężczyzn. Także patrząc na inne wskaźniki dotyczące bezrobocia, np. wielkości charakteryzujące czas przebywania bez pracy, wyraźnie widoczna jest gorsza sytuacja kobiet. Jedynie w nielicznych województwach wskaźnik długoterminowego bezrobocia (określający udział osób pozostających bez pracy ponad 12 miesięcy w ogóle bezrobotnych) nie przekracza dla kobiet 50 proc. (a w niektórych jest większy niż 60 proc.), podczas gdy dla mężczyzn wskaźnik ten nie przekracza tego pułapu.

Patrząc na charakterystykę bezrobocia według grup wiekowych, zauważyć można, że najlicniejszą grupę bezrobotnych tworzy najmłodsza kohorta na rynku pracy, czyli osoby do 25 roku życia. W miarę zwiększania się wieku zmniejsza się poziom stopy bezrobocia – tendencja ta jest obserwowana w całym badanym okresie, niezależnie od płci czy województwa.

W związku z powyższym pozostają wielkości stopy bezrobocia z uwzględnieniem poziomu wykształcenia. Im wyższe wykształcenie, tym mniejsza stopa bezrobocia. Niemniej tendencja wzrostowa dotycząca całego zjawiska bezrobocia towarzyszy także poszczególnym grupom wykształcenia. Porównując najaktualniejsze dane z minimalnym poziomem bezrobocia przypadającym na rok 1997, otrzymujemy: zwiększenie się poziomu bezrobocia wśród osób z wyższym wykształceniem o ponad 5 punktów procentowych (z 2 proc. do 7,2 proc.), dwukrotne zwiększenie zjawiska wśród osób z wykształceniem średnim (zawodowym, ogólnym) i zawodowym i ponad dwukrotne (z 12,5 proc. do 27,1 proc. w roku 2004) wśród osób z najniższym poziomem wykształcenia.

Ciekawy jest także sam rozkład procentowy struktury osób bezrobotnych ze względu na branżę zatrudnienia ostatniej podejmowanej pracy. Porównując dane z roku 1994 i 2002, nie widać znaczącej różnicy w rozkładzie. Największą grupę osób stanowią osoby z branży przemysłowej, w następnej kolejności handlu i budownictwa. Wyłączając rolnictwo, które w Polsce w dalszym ciągu stanowi spory obszar zatrudnienia, są to te gałęzie gospodarki, które także zatrudniają stosunkowo największą ilość pracowników.

Niepokojącym zjawiskiem wydaje się wydłużanie przeciętnego czasu przebywania bez pracy. W roku 1993 wynosił on 13 miesięcy (bez względu na płeć), a w 2003 już 16,2 miesiąca.

Podsumowując, stwierdzić można, że zjawisko bezrobocia w Polsce jest dość poważnym zjawiskiem, tym bardziej, że stale się zwiększa. W najbardziej niekorzystnej sytuacji są kobiety, młodzi, osoby bez wykształcenia i mieszkańcy niektórych regionów – szczególnie dotkniętych bezrobociem. Niekorzystne wydaje się zwiększanie poziomu bezrobocia także wśród osób z wyższym wykształceniem oraz stale wydłużanie się czasu pozostawania bez pracy, a także zwiększanie się udziału długotrwałego bezrobocia w ogóle osób pozostających bez zatrudnienia.

4. Wykaz zmiennych w polskiej wersji kontekstowej bazy danych

4.1 Rynek pracy i zatrudnienie

301 Labor market participation by sex

Year	All	Men	Women
1960	71.8	86.8	59
1961			
1962			
1963			
1964			
1965			
1966			
1967			
1968			
1969			
1970	70.6	79.9	62.0
1971			
1972			
1973			
1974			
1975			
1976			
1977			
1978	67.3	76.6	58.7
1979			
1980			
1981			
1982			
1983			
1984	70.8		
1985			
1986	70.7		
1987	70.7		
1988	69.4		
1989	69.2		
1990	69.4		
1991	68.4		
1992	70.0	75.5	63.6
1993	68.9	74.9	62.8
1994	68.1	74.4	62
1995	67.4	73.9	61.1
1996	67.0	73.3	60.7
1997	66.6	73.2	60
1998	66.2	72.8	59.8
1999	65.6	71.9	59.4
2000	66.8	72.8	60.5
2001	66.3	74	60.5

302a Labor market participation by age – all

Voivodeship	Total working age	IV quarter 2004			
		15-24	25-34	35-44	45+
Total	53.8	34.2	89.1	72.8	15.3
1 Drobnielskie	64	36.7	85.3	73.6	14.6
2 Opawsko-Ponorskie	60.2	39.6	84.7	80.7	21.9
3 Lubelskie	65.6	33.1	83.6	73.8	16.1
4 Lubuskie	65.1	36.4	86.8	91.5	76.3
5 Łódzkie	67.0	37.2	89.2	89.2	75.1
6 Mazowieckie	66.5	31.9	86.1	80.1	81.4
7 Świętokrzyskie	63.9	32.6	84.3	89.4	74.4
8 Podkarpackie	64.9	32.9	84.7	86.3	72.6
9 Podlaskie	65.5	31.5	87.5	80.2	79.9
10 Pomorskie	63.4	37.6	82.1	85.2	73
11 Śląskie	61.7	34.6	89.4	87.7	66.2
12 Śląskie	61.7	34.6	89.4	87.7	66.2
13 Świętokrzyskie	62.3	27.6	85.6	87.5	71.9
14 Warmińsko-Mazurskie	65.1	28.0	83.5	85.9	77
15 Wielkopolskie	67.0	45.0	87.3	89.6	70.5
16 Zachodniopomorskie	64.3	36.7	81.6	84.1	72

Voivodeship	Total working age	IV quarter 2003			
		15-24	25-34	35-44	45+
Total	52.3	68.1	33.0	85.0	87.2
1 Drobnielskie	54.6	68.7	36	84.3	84.8
2 Opawsko-Ponorskie	57.4	77.1	32.4	88.8	80.1
3 Lubelskie	63.4	66	32.6	83.4	84.4
4 Lubuskie	65.6	72.2	41.7	86.3	91.8
5 Łódzkie	66.9	72.5	42.4	88.7	88.6
6 Mazowieckie	66.5	75.3	37.6	87.9	83.6
7 Świętokrzyskie	60.7	67.9	32.7	82	84.8
8 Podkarpackie	65.4	74.4	29.4	88.9	87.9
9 Podlaskie	62.3	68.1	32.8	82.8	84.8
10 Pomorskie	61.6	66.7	37.3	83	83.1
11 Śląskie	60.9	66.4	26.2	83.3	85
12 Śląskie	60.9	66.4	26.2	83.3	85
13 Świętokrzyskie	65.0	69.4	32.1	83.4	85.4
14 Warmińsko-Mazurskie	66.2	69.7	41.9	83.3	86.1
15 Wielkopolskie	62.0	66.6	30.3	81.6	83.4
16 Zachodniopomorskie	62.0	66.6	30.3	81.6	83.4

302b Labor market participation by age – men

Microsoft Excel - 03_Employment_eng

Variable ID: 302b
 Variable Name: Labor market participation by age - men
 Country: POLAND
 Year: 1999-2006

Source: Central Statistical Office in Poland
 NOTE

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2006
1) Dłubieszka	65.0	61.0	62.0	59.7	60.9		
2) Kujawsko-Pomorskie	63.7	65.7	64.3	64.2	66		
3) Lubelskie	66.6	66.6	66.7	64.2	63.9		
4) Lubuskie	61.6	62	63.3	60.9	61.2		
5) Łódzkie	66.3	64.1	63.7	63.2	63.9		
6) Małopolskie	63.4	63.0	63.9	63.2	63.3		
7) Mazowieckie	66.6	66.3	66	64.6	63.5		
8) Opolskie	65.7	61.3	60.8	59.3	61.4		
9) Podkarpackie	61.7	63.3	64.1	62.9	61.1		
10) Podlaskie	67.3	65.2	64.6	63.5	65.3		
11) Pomorskie	64.8	64.7	63.6	62.1	61.4		
12) Śląskie	69.0	67.9	67.2	66.2	66.5		
13) Świętokrzyskie	63.0	60.7	60.7	61.1	60.8		
14) Warmińsko-mazurskie	63.5	62.5	59.9	60.6	61.8		
15) Wielkopolskie	66.3	67.7	66.7	66.3	66.4		
16) Zachodniopomorskie	62.9	62.8	60.8	59.7	61.4		

		IV quarter - Poland									
		1994	1996	1998	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
15-24		46.2	45.7	44.7	43.9	42.3	43.7	42.3	41.4	40.1	40.0
25-29		54.5	54.4	51.9	51.3	54.1	51.0	54.0	50.3	52.3	52.7
30-34		55.34	54.8	54.11	54.2	54.6	55.1	54.7	54.9	55.2	54.2
35-44		50.2	51.7	51.7	51.4	51.4	51.4	51.8	50.2	51.8	51.8
45-54		50.6	51.6	50.8	50.7	50.9	50.6	50.1	50.3	50.2	50.6
55-59		55.5	53.0	52.1	53.0	54.6	49.0	49.8	51.0	49.9	51.4
60-64		51.4	52.8	51.1	51.6	51.2	50.9	50.1	50.1	50.1	50.6
65+		15.5	14.8	15.2	15.0	13.4	12.2	12.3	11.0	9.9	9.2

		IV quarter									
		1994	1996	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Dłubieszka		65.0	63.6	63.8	63.7	63.1	64.2	65.1	61.8	62.0	59.6
Kujawsko-pomorskie		66.7	66.1	67.0	66.7	66.0	63.0	63.7	66.7	64.3	63.7
Lubelskie		71.5	70.6	69.4	69.6	66.7	63.5	66.8	66.6	66.6	66.6
Lubuskie		63.0	62.5	62.7	62.7	64.1	66.1	67.7	61.9	61.3	61.2
Łódzkie		66.4	65.9	65.9	66.7	66.0	66.2	66.3	64.1	63.6	63.7
Małopolskie		66.6	67.0	66.0	66.6	64.5	66.5	63.4	62.9	62.9	63.9
Mazowieckie		66.1	67.8	67.7	67.4	64.6	66.6	66.3	66.0	66.6	66.6
Opolskie		69.2	66.6	66.6	66.6	67.0	66.7	66.9	61.3	62.9	66.6
Podkarpackie		69.1	67.4	67.5	66.8	63.8	63.3	61.7	63.4	64.1	63.7
Podlaskie		67.6	66.0	66.4	67.7	66.1	66.6	67.5	66.3	64.6	64.1

302c Labor market participation by age – women

Microsoft Excel - 03_Employment_eng

Variable ID: 302c
 Variable Name: Labor market participation by age - women
 Country: POLAND
 Year: 1999-2006

Source: Central Statistical Office in Poland
 NOTE

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2006
1) Dłubieszka	50.7	47.2	47.8	46.6	46.3		
2) Kujawsko-Pomorskie	49.6	47.6	47.5	47.9	46.8		
3) Lubelskie	53.2	53.2	51.6	51.1	50.9		
4) Lubuskie	43.6	46.2	46.8	46.8	47		
5) Łódzkie	49.4	49.2	48.8	47.8	48		
6) Małopolskie	51.0	48.8	48.5	50.7	51		
7) Mazowieckie	50.7	51.9	52.7	50.6	49.1		
8) Opolskie	46.6	46.7	46.1	43	44.3		
9) Podkarpackie	50.8	47.5	49.0	49.8	47.1		
10) Podlaskie	53.8	52.5	49.8	48.1	47.1		
11) Pomorskie	50.3	51.4	42.9	46.7	46.4		
12) Śląskie	43.0	45.5	45.0	43.8	45		
13) Świętokrzyskie	51.0	48.4	48.3	44.9	45.3		
14) Warmińsko-mazurskie	47.4	47.6	47.9	47.4	46		
15) Wielkopolskie	49.4	47.7	46.9	49.9	49.6		
16) Zachodniopomorskie	48.0	47.4	48.0	46.9	47.9		

		IV quarter - Poland									
		1994	1996	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
15-24		38.5	36.2	36.9	36.9	35.0	37.5	34.9	34.9	32.4	32.0
25-29		72.3	71.1	70.3	69.2	72.4	74.6	74.6	74.4	74.4	75.5
30-34		79.5	79.7	79.2	77.1	76.0	79.6	80.1	79.9	79.9	79.7
35-44		64.6	63.4	63.3	62.8	63.0	62.8	62.6	62.2	62.7	63.3
45-54		72.3	71.6	71.5	70.4	71.3	67.7	66.1	66.4	67.6	67.8
55-59		53.1	52.3	51.2	51.3	51.2	50.3	50.2	50.1	50.4	50.3
60-64		19.3	19.3	18.1	17.8	17.5	14.9	14.8	14.0	13.9	15.4
65+		9.3	7.8	7.9	7.2	6.8	5.4	5.3	4.5	4.3	5.0

		IV quarter									
		1994	1996	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Dłubieszka		50.4	47.3	47.0	46.2	49.6	49.1	50.1	47.2	47.6	45.4
Kujawsko-pomorskie		51.2	49.6	50.0	49.9	49.1	49.7	49.6	47.7	47.5	46.4
Lubelskie		56.9	56.2	57.0	53.7	51.6	51.5	53.3	53.2	51.6	51.6
Lubuskie		49.6	47.4	49.1	48.5	46.9	49.5	42.7	46.3	46.5	46.9
Łódzkie		50.8	50.3	51.2	51.7	52.0	51.8	49.4	49.2	48.9	48.2
Małopolskie		53.4	52.9	51.6	53.3	52.1	52.4	51.0	48.8	49.5	50.5
Mazowieckie		53.8	51.9	52.4	51.0	51.4	49.9	50.7	51.9	52.9	51.5
Opolskie		49.1	51.0	51.4	49.9	48.4	49.9	46.7	46.7	46.0	43.0
Podkarpackie		56.7	56.2	56.6	54.1	51.9	51.9	50.7	47.5	49.0	50.6
Podlaskie		61.9	61.7	61.0	61.6	62.1	64.4	61.6	63.4	64.1	67.4

304a Sectoral employment by ISIC – all

Microsoft Excel - 03_Employment_eng

1 Variable ID: 304a
 2 Variable Name: Sectoral employment by ISIC - all
 3 Country: POLAND
 4 Years: 1993-94, 1996-2004

Source: Central Statistical Office in Poland
 NOTE:

	% of total employment											
	31/12/1993	31/12/1994	31/12/1995	31/12/1996	31/12/1997	31/12/1998	31/12/1999	31/12/2000	31/12/2001	31/12/2002	31/12/2003	31/12/2004
A Agriculture, hunting and forestry	26.58	27.1	26.1	27.4	27.3	27.55	26.4	26.2	16.89	16.92	16.92	16.92
B Fishing	0.11	0.1	0.1	0.1	0.1	0.07	0.1	0.1	0.05	0.05	0.05	0.05
C Mining and quarrying	2.7	2.5	2.2	2.0	1.9	1.64	1.5	1.5	1.6	1.6	1.6	1.6
D Manufacturing	20.23	20.6	20.4	19.9	19.6	18.63	17.6	17.1	19.1	19.3	19.3	19.3
E Electricity, gas and water supply	1.74	1.8	1.7	1.6	1.6	1.59	1.6	1.7	1.9	1.8	1.8	1.8
F Construction	5.97	5.7	5.6	5.5	5.9	5.83	5.4	5.0	5.3	4.9	4.9	4.9
G Wholesale and retail trade, repair of motor vehicles, motorcycles and personal and household goods	13.43	12.7	12.3	12.9	13.2	13.34	13.7	13.4	15.6	15.9	15.9	15.9
H Hotels and restaurants	1.15	1.2	1.2	1.3	1.4	1.38	1.5	1.5	1.7	1.7	1.7	1.7
I Transport, storage and communications	5.58	5.7	5.4	5.4	5.4	5.34	5.1	4.9	5.7	5.6	5.6	5.6
J Financial intermediation	1.5	1.7	1.9	1.9	2.1	2.48	2.0	2.0	2.3	2.1	2.1	2.1
K Real estate, renting and business activities	3.87	3.6	3.8	4.3	4.7	4.94	5.4	5.7	7.0	7.3	7.3	7.3
L Public administration and defence, compulsory social security	2.28	2.5	2.6	2.7	2.7	2.80	3.3	3.6	6.55	6.67	6.67	6.67
M Education	5.9	6.0	5.9	5.7	5.7	5.79	6.0	6.2	7.0	7.7	7.7	7.7
N Health and social work	0.7	0.7	0.5	0.5	0.4	0.16	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
O Other services	2.26	2.3	2.4	2.5	2.5	2.48	2.6	2.3	2.9	2.9	2.9	2.9
Poland	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

304b Sectoral employment by ISIC – men

Microsoft Excel - 03_Employment_eng

1 Variable ID: 304b
 2 Variable Name: Sectoral employment by ISIC - men
 3 Country: POLAND
 4 Years: 1993-94, 1996-2004

Source: Central Statistical Office in Poland
 NOTE:

	% of total employment											
	31/12/1993	31/12/1994	31/12/1995	31/12/1996	31/12/1997	31/12/1998	31/12/1999	31/12/2000	31/12/2001	31/12/2002	31/12/2003	31/12/2004
A Agriculture, hunting and forestry	37.08	38.41	37.0	36.2	36.4	36.4	27.4	28.4	17.7	17.7	17.7	17.7
B Fishing	0.13	0.13	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
C Mining and quarrying	3.39	3.27	3.7	3.4	3.2	2.7	2.5	2.5	2.7	2.8	2.8	2.8
D Manufacturing	18.47	18.7	18.7	18.1	17.9	17.2	16.4	15.8	17.1	17.1	17.1	17.1
E Electricity, gas and water supply	1.84	2.02	2.5	2.4	2.4	2.3	2.3	2.5	2.7	2.7	2.7	2.7
F Construction	7.6	7.4	7.5	7.4	7.5	7.4	7.4	7.4	7.4	7.4	7.4	7.4
G Wholesale and retail trade, repair of motor vehicles, motorcycles and personal and household goods	13.18	12.15	11.4	11.7	11.8	12.5	12.6	12.7	13.9	14.1	14.1	14.1
H Hotels and restaurants	0.93	0.97	0.8	0.8	0.9	0.9	1.0	0.9	1.1	1.1	1.1	1.1
I Transport, storage and communications	5.75	5.91	5.7	5.7	5.7	5.7	5.7	5.7	5.7	5.7	5.7	5.7
J Financial intermediation	0.54	0.68	0.9	1.0	1.0	1.2	1.1	1.1	1.3	1.2	1.2	1.2
K Real estate, renting and business activities	3.42	3.02	4.0	4.4	4.8	5.1	5.8	6.1	7.1	7.3	7.3	7.3
L Public administration and defence, compulsory social security	1.33	1.54	2.0	2.2	2.2	2.2	2.3	2.5	6.7	6.8	6.8	6.8
M Education	2.32	2.36	3.0	2.8	2.9	2.9	3.1	3.1	3.4	3.4	3.4	3.4
N Health and social work	1.98	1.78	2.2	2.2	2.2	2.0	2.0	2.0	2.2	2.2	2.2	2.2
O Other services	1.96	1.87	2.2	2.2	2.1	2.2	2.2	2.2	2.6	2.6	2.6	2.6
Poland	100	100	0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

304c Sectoral employment by ISIC – women

Microsoft Excel - _03_Employment_eng

1 Variable ID: 304c
 2 Variable Name: Sectoral employment by ISIC - women
 3 Country: POLAND
 4 Year: 1993-2004

Source: Central Statistical Office in Poland
 NOTE

	% of total employment										
	31/12/1993	31/12/1994	31/12/1995	31/12/1996	31/12/1997	31/12/1998	31/12/1999	31/12/2000	31/12/2001	31/12/2003	31/12/2004
A Agriculture, hunting and forestry	1.63	1.39		25.4	26.7	26.9	26.9	26.6	25.9	16.1	14.3
B Fishing	0.04	0.03		0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
C Mining and quarrying	1.07	0.96		0.5	0.5	0.5	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4
D Manufacturing	24.39	24.62		19.7	16.4	15.7	14.6	13.5	13.0	14.8	15.1
E Electricity, gas and water supply	1.27	1.3		0.9	0.9	0.9	0.9	0.7	0.6	0.9	0.9
F Construction	2.3	1.9		1.3	1.3	1.3	1.4	1.3	1.3	1.4	1.2
G Wholesale and retail trade, repair of motor vehicles, motorcycles and personal and household goods	14.03	13.89		13.3	14.3	14.6	14.3	14.9	14.2	17.6	17.9
H Hotels and restaurants	1.68	1.75		1.7	1.6	1.6	1.9	2.1	2.1	2.4	2.4
I Transport, storage and communications	5.18	5.32		3.4	3.4	3.4	3.3	3.1	3.1	3.4	3.1
J Financial intermediation	3.78	3.98		2.9	3.0	3.2	3.9	2.9	2.8	3.4	3.1
K Real estate, renting and business activities	4.92	4.75		3.7	4.2	4.6	4.8	5.1	5.3	6.9	7.3
L Public administration and defence, compulsory social security	4.23	4.74		3.9	3.3	3.5	3.5	4.3	4.7	6.4	6.6
M Education	14.42	14.23		9.1	9.9	9.8	9.0	9.1	9.5	11.2	12.8
N Health and social work	17.96	17.75		11.3	11.2	11.1	10.7	10.4	10.2	11.9	9.8
O Other services	3.02	3.21		2.5	2.6	2.4	2.7	2.9	2.6	3.3	3.1
Poland	100.0	100.0	0.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

306 Public employment

Microsoft Excel - _03_Employment_eng

1 Variable ID: 306
 2 Variable Name: Public employment
 3 Country: POLAND

	% of total employment		
	All	Men	Women
1970			
1971			
1972			
1973			
1974			
1975			
1976			
1977			
1978			
1979			
1980			
1981			
1982			
1983			
1984			
1985			
1986			
1987			
1988			
1989	53.35		
1990	51.06		
1991	45.67		
1992	44.01		
1993			
1994			
1995	38.61	36.47	41.11
1996	34.95	31.85	38.41
1997	31.82	28.29	35.80
1998	29.34	25.60	33.54
1999	27.65	23.34	32.42
2000	26.31	21.97	31.05
2001	25.24	20.59	30.23
2002	26.74	22.68	35.59
2003	28.15	22.06	35.09
2004	27.30	21.07	34.48
2005			

307a Public employment by age – all

Microsoft Excel - _03_Employment_eng

Edycja Widok Wstaw Eformat Narzędzia Dane Okno Pomoc

F43 Arial 10 B I U

1	Variable ID:	307a			Source:	Central Statistical Office in Poland	
2	Variable Name:	Public employment by age - all			NOTE:		
3	Country:	POLAND					
4	Year:	1999-2004					
5							
6							
7							
8							
9							
10							
11			% of total employment				
12			31/12/1999	31/12/2000	31/12/2001	31/12/2002	
13	1	Dolnoslaskie	32,72	29,20	28,26	30,15	28,94
14	2	Kujawsko-Pomorskie	27,50	25,91	25,14	27,29	26,75
15	3	Lubelskie	23,26	22,35	21,12	27,14	26,61
16	4	Lubuskie	29,70	29,50	28,97	31,33	31,06
17	5	Lodzkie	25,48	24,53	23,20	26,46	25,78
18	6	Malopolskie	25,11	24,25	23,07	29,09	28,37
19	7	Mazowieckie	36,41	24,75	23,95	26,38	25,74
20	8	Opolskie	29,62	28,22	26,84	30,53	30,28
21	9	Podkarpackie	24,15	22,70	21,35	29,92	29,00
22	10	Podlaskie	23,89	22,49	21,57	25,47	24,69
23	11	Pomorskie	30,46	29,85	26,83	28,57	27,94
24	12	Slaskie	36,65	35,14	34,66	36,65	36,72
25	13	Swietokrzyskie	21,37	20,53	19,38	25,17	24,28
26	14	Warminsko-mazurskie	28,69	28,69	27,34	30,31	29,40
27	15	Wielkopolskie	23,38	22,61	22,06	23,67	23,16
28	16	Zachodniopomorskie	31,70	30,52	29,43	31,87	31,92
29		Poland	27,65	26,31	25,24	28,74	28,15
30							
31							
32							
33							
34							
35							
36							
37							

307b Public employment by age – men

Microsoft Excel - _03_Employment_eng

Edycja Widok Wstaw Eformat Narzędzia Dane Okno Pomoc

E48 Arial 10 B I U

1	Variable ID:	307b			Source:	Central Statistical Office in Poland	
2	Variable Name:	Public employment by age - men			NOTE:		
3	Country:	POLAND					
4	Year:	1999-2004					
5							
6							
7							
8							
9			% of total employment				
10			31/12/1999	31/12/2000	31/12/2001	31/12/2002	
11	1	Dolnoslaskie	26,94	22,56	21,54	22,52	21,51
12	2	Kujawsko-Pomorskie	22,26	20,80	19,61	20,49	19,87
13	3	Lubelskie	19,56	18,65	17,36	21,34	20,84
14	4	Lubuskie	23,72	23,42	22,95	24,23	23,86
15	5	Lodzkie	20,58	19,94	18,60	20,64	20,02
16	6	Malopolskie	21,41	20,46	19,09	22,94	22,15
17	7	Mazowieckie	20,51	19,20	17,90	19,35	18,62
18	8	Opolskie	24,63	23,38	21,98	23,47	23,35
19	9	Podkarpackie	22,51	20,83	19,12	24,65	23,59
20	10	Podlaskie	18,33	17,15	16,17	18,40	17,76
21	11	Pomorskie	24,59	24,51	20,17	21,18	20,51
22	12	Slaskie	35,46	33,26	32,70	33,80	33,82
23	13	Swietokrzyskie	17,85	16,92	15,43	18,99	18,15
24	14	Warminsko-mazurskie	22,16	22,60	20,73	22,44	21,08
25	15	Wielkopolskie	19,03	18,22	17,39	17,90	17,32
26	16	Zachodniopomorskie	25,74	24,94	23,12	25,17	25,38
27		Poland	23,34	21,97	19,77	18,99	18,31
28							
29							
30							
31							
32							

307c Public employment by age – women

Microsoft Excel - _03_Employment_eng

Plik Edycja Widok Wstaw Format Narzędzia Dane Okno Pomoc

Source: Central Statistical Office in Poland
NOTE:

		% of total employment				
		31/12/1999	31/12/2000	31/12/2001	31/12/2002	31/12/2003
11	1 Dolnoslaskie	39,21	36,57	35,56	36,75	37,41
12	2 Kujawsko-Pomorskie	33,58	31,77	31,35	35,19	34,78
13	3 Lubelskie	27,06	26,13	24,92	33,44	32,93
14	4 Lubuskie	36,25	36,03	35,34	39,08	38,92
15	5 Lodzkie	30,66	29,37	28,01	32,83	32,10
16	6 Malopolskie	28,98	28,17	27,11	35,83	35,24
17	7 Mazowieckie	32,78	30,63	30,26	33,89	33,60
18	8 Opolskie	35,08	33,49	31,99	38,57	38,18
19	9 Podkarpackie	25,85	24,64	23,63	35,93	35,27
20	10 Podlaskie	30,04	28,30	27,40	33,58	32,75
21	11 Pomorskie	37,38	36,05	34,36	37,11	36,46
22	12 Slaskie	38,08	37,42	36,95	40,16	40,31
23	13 Swietokrzyskie	25,14	24,34	23,48	32,13	31,24
24	14 Warminsko-mazurskie	36,18	35,51	34,63	39,30	38,90
25	15 Wielkopolskie	28,41	27,61	27,33	30,51	30,15
26	16 Zachodniopomorskie	38,46	36,68	36,28	39,24	39,08
27	Poland	32,42	31,05	30,23	35,59	35,09

308 Employment by sex and occupational group (ISCO-88 COM)

Microsoft Excel - _03_Employment_eng

Plik Edycja Widok Wstaw Format Narzędzia Dane Okno Pomoc

Source: Central Statistical Office in Poland
NOTE:

		% of total employment																	
		1994			1995			1996			1997			1998			1999		
		All	Men	Women	All	Men	Women	All	Men	Women	All	Men	Women	All	Men	Women	All	Men	Women
10	1 Legislators, senior officials and managers	6,00	7,30	4,61	6,32	7,57	4,81	6,09	7,13	4,82	6,57	7,86	4,97	6,25	7,80	4,61	6,13	7,22	
11	2 Professionals	9,63	6,38	13,56	9,48	6,03	13,65	9,42	6,33	13,22	9,69	6,51	13,63	10,27	7,07	14,15	10,55	7,15	
12	3 Technicians and associate professionals	11,65	8,65	15,27	11,50	8,47	15,15	11,75	9,01	15,14	11,86	9,35	14,95	12,33	9,77	15,44	13,77	10,54	
13	4 Clerks	6,54	2,87	10,98	6,96	3,16	11,53	7,09	3,22	11,85	7,46	3,27	12,85	7,72	3,27	13,15	7,71	4,01	
14	5 Service workers and shop and market sales workers	8,82	5,42	12,93	9,25	5,87	13,60	9,85	5,82	14,81	9,80	5,95	14,56	10,35	6,22	15,37	10,37	6,64	
15	6 Skilled agricultural and fishery workers	21,32	20,81	21,93	20,36	19,98	20,83	19,75	19,18	20,44	18,37	17,87	18,98	16,81	16,38	17,51	16,60	16,51	
16	7 Craft and related trades workers	19,38	26,36	8,53	19,75	29,50	7,96	19,72	29,37	7,87	19,46	28,44	8,37	19,44	28,76	8,09	18,02	26,68	
17	8 Plant and machine operators and assemblers	7,80	12,76	2,03	7,86	12,47	2,27	8,25	13,20	2,16	8,66	13,84	2,27	8,76	14,06	2,31	9,42	15,01	
18	9 Elementary occupations	9,68	7,45	10,16	9,52	7,15	10,19	9,67	6,75	9,70	9,03	6,91	9,42	8,67	6,85	9,56	7,41	6,25	

312a Employed persons by usual (average) weekly hour bands and by age – all

Microsoft Excel - _03_Employment_eng

Variable ID: 312a
 Variable Name: Employed persons by usual (average) weekly hour bands by age - all
 Country: POLAND
 Year: 2003

Source: Central Statistical Office in Poland

	% of total employment											
	IV quarter 2002	2003	2004	IV quarter 1994	IV quarter 1995	IV quarter 1996	IV quarter 1997	IV quarter 1998	IV quarter 1999	IV quarter 2000	IV quarter 2001	IV quarter 2002
1-19 hours	5.8	4.8	4.9	5.2	5.5	5.0	5.2	5.5	5.1	5.0	6.1	5.8
20-29 hours	9.4	9.3	7.7	8.5	9.7	9.8	8.1	9.4	9.4	9.4	10.1	9.4
30-39 hours	9.6	7.9	6.3	6.1	6.5	6.1	5.9	6.0	6.7	7.4	8.8	9.6
40-49 hours	53.9	58.1	57.4	66.6	67.1	66.7	67.8	66.7	63.9	64.3	60.2	53.9
50 hours +	17.9	16.2	16.8	13.7	12.2	13.3	13.0	11.4	13.8	13.9	14.8	17.9
Not classified	3.6	4.9	4.8	xxx	xxx	xxx	xxx	xxx	xxx	xxx	xxx	3.6
Total	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

	Participation of each age group in distribution of employed persons							Total
	15-24	25-29	30-34	35-44	45-54	55-59	60-64	
2003	17.9	10.7	6.7	17.2	19.0	6.7	6.8	100.0
1-19 hours	11.2	12.6	11.1	23.1	21.7	7.0	5.6	100.0
20-29 hours	9.3	11.9	9.8	23.7	25.5	8.9	6.6	100.0
30-39 hours	9.3	15.1	14.1	27.7	27.7	4.2	1.2	100.0
40-49 hours	6.2	13.1	14.3	29.9	29.5	5.4	1.1	100.0
50 hours +	6.2	13.1	14.3	29.9	29.5	5.4	1.1	100.0

312b Employed persons by usual (average) weekly hour bands and by age – men

Microsoft Excel - _03_Employment_eng

Variable ID: 312b
 Variable Name: Employed persons by usual (average) weekly hour bands - men
 Country: POLAND
 Year: 2003

Source: Central Statistical Office in Poland

	% of total employment											
	IV quarter 2002	IV quarter 1994	IV quarter 1995	IV quarter 1996	IV quarter 1997	IV quarter 1998	IV quarter 1999	IV quarter 2000	IV quarter 2001	IV quarter 2002	IV quarter 2002	IV quarter 2002
1-19 hours	4.4	3.8	3.7	3.4	3.8	3.7	3.6	3.5	4.4	4.6	4.3	4.4
20-29 hours	6.5	5.3	5.9	5.4	5.3	5.6	5.9	6.6	7.6	7.1	7.3	6.5
30-39 hours	8.3	4.8	5.5	5.0	4.8	5.2	7.6	6.1	7.8	9.0	7.1	8.3
40-49 hours	54.0	67.6	67.9	67.4	67.8	69.4	64.0	64.7	60.4	66.9	66.2	54.0
50 hours +	23.9	19.7	17.1	18.3	18.3	15.1	19.2	19.0	19.6	20.4	22.1	23.9
Not classified	2.9	xxx	xxx	xxx	xxx	xxx	xxx	xxx	xxx	xxx	xxx	2.9
Total	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

	Participation of each age group in distribution of employed persons							Total
	15-24	25-29	30-34	35-44	45-54	55-59	60-64	
2003	26.48	7.87	3.81	11.79	14.49	6.47	7.59	100.0
1-19 hours	17.36	9.96	7.04	15.07	23.15	9.10	7.50	100.0
20-29 hours	11.80	10.46	7.11	20.09	25.22	11.00	6.96	100.0
30-39 hours	9.65	15.89	14.91	27.13	25.43	4.97	1.52	100.0
40-49 hours	6.40	13.66	14.66	29.27	27.61	5.97	1.34	100.0

312c Employed persons by usual (average) weekly hour bands and by age – women

Microsoft Excel - _03_Employment_eng

Source: Central Statistical Office in Poland

NOTE:

% of total employment											
Total											
	IV quarter 2002	IV quarter 1994	IV quarter 1995	IV quarter 1996	IV quarter 1997	IV quarter 1998	IV quarter 1999	IV quarter 2000	IV quarter 2001	IV quarter 2002	IV quarter 2003
1-19 hours	7.6	7.2	7.7	7.1	6.9	7.7	7.1	6.9	6.3	6.4	6.1
20-29 hours	12.9	11.9	12.1	12.5	11.5	11.8	11.6	13.0	13.2	13.8	14.0
30-39 hours	11.2	7.9	7.7	7.6	7.4	7.0	7.0	8.9	10.2	11.5	9.7
40-49 hours	53.7	65.5	66.1	65.9	67.8	67.8	69.8	69.8	69.7	69.6	69.6
50 hours +	10.3	7.6	6.3	6.9	6.4	5.7	7.5	7.5	6.6	6.6	6.5
Not classified	4.3	xxx	xxx	xxx	xxx	xxx	xxx	xxx	xxx	xxx	xxx
Total	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Participation of each age group in distribution of employed persons											
	15-24	25-29	30-34	35-44	45-54	55-59	60-64	65+	Total		
2003	15.24	25.29	30.34	35.44	45.54	55.59	60.64	65+	100.0		
1-19 hours	12.75	12.36	9.83	20.46	20.09	6.83	8.35	12.82	100.0		
20-29 hours	8.17	13.73	13.06	26.92	20.95	6.02	4.70	6.45	100.0		
30-39 hours	7.56	12.86	10.27	26.19	26.61	7.46	4.36	5.73	100.0		
40-49 hours	6.96	14.34	13.10	29.43	30.33	3.38	0.89	0.58	100.0		
50 hours +	5.79	11.49	13.25	31.83	31.41	3.80	1.17	1.26	100.0		

Participation of each age group in distribution of employed persons											
	15-24	25-29	30-34	35-44	45-54	55-59	60-64	65+	Total		
2002	15.24	25.29	30.34	35.44	45.54	55.59	60.64	65+	100.0		
1-19 hours	11.62	17.64	9.27	20.36	20.26	7.29	6.75	11.82	100.0		
20-29 hours	9.82	13.79	13.01	27.89	20.17	4.95	4.43	6.13	100.0		
30-39 hours	6.04	12.59	13.43	24.72	26.53	6.23	3.73	4.73	100.0		
40-49 hours	6.86	13.26	13.04	30.10	30.32	3.28	0.79	0.34	100.0		
50 hours +	6.49	11.84	12.06	32.78	30.48	4.18	1.34	0.86	100.0		

Participation of each age group in distribution of employed persons											
	15-24	25-29	30-34	35-44	45-54	55-59	60-64	65+	Total		
2001	15.24	25.29	30.34	35.44	45.54	55.59	60.64	65+	100.0		
1-19 hours	13.15	10.01	12.32	20.01	16.07	7.62	6.60	13.62	100.0		
20-29 hours	11.60	12.91	11.26	27.57	20.59	6.71	4.86	5.82	100.0		
30-39 hours	10.34	10.51	13.06	22.42	25.08	5.95	3.77	3.96	100.0		
40-49 hours	9.32	13.29	12.37	30.28	30.25	3.08	0.92	0.49	100.0		
50 hours +	6.88	14.10	13.50	29.15	32.43	2.30	0.79	0.86	100.0		

Participation of each age group in distribution of employed persons											
	15-24	25-29	30-34	35-44	45-54	55-59	60-64	65+	Total		
2000	15.24	25.29	30.34	35.44	45.54	55.59	60.64	65+	100.0		
1-19 hours	13.6	11.8	10.4	18.4	17.9	6.1	8.2	13.6	100.0		
20-29 hours	9.6	11.5	11.1	30.2	22.6	5.5	4.2	5.2	100.0		
30-39 hours	7.5	11.6	11.9	28.7	27.4	5.2	3.7	4.8	100.0		
40-49 hours	10.5	12.5	11.7	32.3	28.9	2.6	0.8	0.5	100.0		

315 Normal working hours

Microsoft Excel - _03_Employment_eng

Source: Labour Code

NOTE:

Normal working hours	
Period	Legal regulation
up to 31.03.2001	42 hours per working week; 8 hours per working day.
since 01.04.2001	40 hours per working week; 5 working days per week; 8 hours per working day.

317 Minimum paid vacation

Microsoft Excel - _03_Employment_eng

File Edycja Widok Wstaw Format Narzędzia Dane Okno Pomoc

B2 Minimum paid vacation

1	Variable ID:	317	Source:	Labour Code
2	Variable Name:	Minimum paid vacation	NOTE:	
3	Country:	POLAND		
4	Year:			
5				
6				
7				
8				
9	Period	Legal regulation		
10	up to	18 days per year after one year of work		
11	31.12.2003	20 days per year after 6 years of work		
12		26 days per year after 10 years of work		
13	since	20 days per year for persons who are employed less than 10 years		
14	01.01.2004	26 days per year for persons who are employed more than 10 years		
15				
16				
17				
18				
19				

318 Average vacation of employees

Microsoft Excel - _03_Employment_eng

File Edycja Widok Wstaw Format Narzędzia Dane Okno Pomoc

B2 Average vacation of employees

1	Variable ID:	318	Source:	Central Statistical Office in Poland
2	Variable Name:	Average vacation of employees	NOTE:	
3	Country:	POLAND		
4				
5				
6				
7		Average vacation		
8		days per year	hours per year	
9				
10		1970		
11		1971		
12		1972		
13		1973		
14		1974		
15		1975		
16		1976		
17		1977		
18		1978		
19		1979		
20		1980		
21		1981		
22		1982		
23		1983		
24		1984		
25		1985		
26		1986		
27		1987		
28		1988		
29		1989	183	
30		1990	184	
31		1991	190	
32		1992	196	
33		1993	197	
34		1994		
35		1995		
36		1996		
37		1997		
38		1998		
39		1999		
40		2000		
41		2001		
42		2002		
43		2003		
44		2004		
45		2005		
46				
47				
48				
49				
50				
51				

Gołomy

321 Measures to reduce work during nonstandard hours

Microsoft Excel - _03_Employment_eng

Plik Edycja Widok Wstaw Format Narzędzia Dane Okno Pomoc

B2 Measures to reduce work during nonstandard hours

1	Variable ID:	321							
2	Variable Name:	Measures to reduce work during nonstandard hours				Source:	Labour Code		
3	Country:	POLAND				NOTE:			
4	Year:								
5									
6									
7									
8									
9	Period	Legal regulation							
10	since 1974	Maximum of overtime hours: 150 hours per year for each employee							
11		Night shift: 8 hours between 21.00 and 7.00							
12									
13									
14									
15									
16									
17									

322 Compensation for work at nonstandard hours

Microsoft Excel - _03_Employment_eng

Plik Edycja Widok Wstaw Format Narzędzia Dane Okno Pomoc

B2 Compensation for work at nonstandard hours

1	Variable ID:	322							
2	Variable Name:	Compensation for work at nonstandard hours				Source:	Labour Code		
3	Country:	POLAND				NOTE:			
4	Year:								
5									
6									
7									
8									
9	Period	Legal regulation							
10	since 1974	for overtime hours: supplement - 100% of salary if overtime hours fallen on nights/Sunday/holidays or 50% of salary - the rest of cases							
11		for night shift: supplement - 20% of minimum wage							
12									
13									
14									
15									
16									
17									
18									

322 Average wage by ISIC activity – all

Microsoft Excel - _03_Employment_eng

Wpisz pytanie do Pomocy

Average wage by ISIC activity - all

Variable ID: 323
 Variable Name: Average wage by ISIC activity - all
 Country: POLAND
 Year: 1993-2004, X04

Source: Central Statistical Office in Poland
 NOTE:

		monthly gross wage (in PLN)										
		1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	20
A	Agriculture, hunting, and forestry	322,24	431,96	624,34	802,49	971,88	1144,12	1563,98	1711,82	1861,36	1968,87	191
B	Fishing	330,02	452,30	587,79	756,79	898,76	1013,12	1563,98	1355,23	1428,16	1452,46	161
C	Mining and quarrying	682,57	1044,53	1336,91	1676,76	1968,04	2253,43	2944,23	3210,05	3509,34	3693,14	371
D	Manufacturing	361,89	484,86	656,65	832,83	1014,86	1164,41	1588,89	1786,43	1866,51	1911,52	191
E	Electricity, gas and water supply	553,52	787,73	1009,99	1266,96	1481,38	1684,50	2304,81	2562,91	2792,18	2908,40	291
F	Construction	367,80	464,42	600,64	762,81	960,46	1132,65	1559,25	1705,62	1745,39	1760,46	181
G	Wholesale and retail trade, repair of motor vehicles, motorcycles and	323,24	437,65	576,91	720,24	892,42	1040,99	1472,99	1589,92	1722,71	1726,66	181
H	Hotels and restaurants	261,21	365,52	491,68	606,64	762,56	895,39	1208,79	1301,49	1354,69	1370,84	141
I	Transport, storage and communications	413,40	559,21	726,64	913,96	1134,88	1345,00	1886,35	2144,25	2348,28	2499,58	241
J	Financial intermediation	584,09	786,61	1000,50	1308,70	1640,69	1966,40	2689,68	3257,70	3644,16	3818,14	391
K	Real estate, renting and business activities	426,78	566,31	735,98	951,92	1169,52	1343,22	1890,22	2133,36	2322,52	2230,53	221
L	Public administration and defence, compulsory social security	492,01	637,81	858,77	1131,22	1363,02	1602,55	2180,08	2432,44	2639,36	2717,51	271
M	Education	360,25	457,88	618,13	790,62	977,03	1119,40	1530,26	1835,03	1982,37	2072,85	211
N	Health and social work	332,57	429,83	573,08	715,60	873,21	1002,79	1341,05	1479,88	1641,82	1717,22	181
O	Other community, social and personal service activities	363,02	492,62	643,62	798,40	977,52	1145,13	1700,84	1891,62	1901,07	1891,73	211
	Total	390,43	525,02	690,92	874,30	1065,76	1232,68	1687,12	1893,74	2045,11	2087,83	211

323a Average wage by ISIC activity – men

Microsoft Excel - _03_Employment_eng

Wpisz pytanie do Pomocy

Average wage by ISIC activity - men

Variable ID: 323
 Variable Name: Average wage by ISIC activity - men
 Country: POLAND
 Year: X / 04

Source: Central Statistical Office in Poland
 NOTE:

		monthly gross wage (in PLN)												
		1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	X / 2004
A	Agriculture, hunting, and forestry													2234,66
B	Fishing													1879,35
C	Mining and quarrying													3657,55
D	Manufacturing													2341,93
E	Electricity, gas and water supply													2659,20
F	Construction													2111,90
G	Wholesale and retail trade, repair of motor vehicles, motorcycles and personal and household goods													2406,35
H	Hotels and restaurants													1919,79
I	Transport, storage and communications													2644,20
J	Financial intermediation													5261,84
K	Real estate, renting and business activities													2560,11
L	Public administration and defence, compulsory social security													3480,58
M	Education													3067,39
N	Health and social work													2296,93
O	Other community, social and personal service activities													2629,56
	Total													2571,64

323b Average wage by ISIC activity – women

Microsoft Excel - _03_Employment_eng

Source: Central Statistical Office in Poland
NOTE

		monthly gross wage (in PLN)												
		1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2004
1	Variable ID:	323												
2	Variable Name:	Average wage by ISIC activity - women												
3	Country:	POLAND												
4	Year:	X/04												
7	A													
8	B													
9	C													
10	D													
11	E													
12	F													
13	G													
14	H													
15	I													
16	J													
17	K													
18	L													
19	M													
20	N													
21	O													
22														
23														
24														
25														
26														
27														
28														
29														
30														
31														
32														

324 Minimum monthly wage

Microsoft Excel - _03_Employment_eng

Source: Central Statistical Office in Poland
NOTE

		Date	Minimum monthly wage in PLN
1	Variable ID:	324	
2	Variable Name:	Minimum monthly wage	
3	Country:	POLAND	
4			
5			
6			
7			
8			
9			
10		01-1992	87.5
11		02-1992	87.5
12		03-1992	87.5
13		04-1992	87.5
14		05-1992	100
15		06-1992	100
16		07-1992	100
17		08-1992	120
18		09-1992	130
19		10-1992	135
20		11-1992	135
21		12-1992	135
22		01-1993	150
23		02-1993	150
24		03-1993	150
25		04-1993	150
26		05-1993	150
27		06-1993	150
28		07-1993	165
29		08-1993	165
30		09-1993	165
31		10-1993	175
32		11-1993	175
33		12-1993	175
34		01-1994	195
35		02-1994	195
36		03-1994	195
37		04-1994	205
38		05-1994	205
39		06-1994	205
40		07-1994	220
41		08-1994	220
42		09-1994	220
43		10-1994	240
44		11-1994	240
45		12-1994	240
46		01-1995	260
47		02-1995	260
48		03-1995	260
49		04-1995	280
50		05-1995	280

325 Average wages and salaries of the employees under labour contract – regional

Microsoft Excel - _03_Employment_eng

Variable ID: 325
 Variable Name: Average wages and salaries of the employees under labour contract - regional
 Country: POLAND
 Source: Central Statistical Office in Poland
 NOTE:

		monthly gross wages (in PLN)					
		1999	2000	2001	2002	2003	2004
10	1 Dolnoslaskie	1625,97	1811,21	1973,44	2024,25	2106,82	2219,91
11	2 Kujawsko-Pomorskie	1512,9	1668,92	1794,92	1844,35	1908,44	1987,62
12	3 Lubelskie	1494,66	1678,5	1797,02	1836,32	1907,96	2000,18
13	4 Lubuskie	1490,22	1670,36	1789,17	1825,20	1895,96	1967,56
14	5 Lodzkie	1490,41	1669,76	1782,98	1839,55	1912,45	1993,31
15	6 Malopolskie	1561,29	1744,42	1867,35	1932,26	2000,61	2097,97
16	7 Mazowieckie	2201,77	2469,59	2681,85	2701,94	2822,50	2909,67
17	8 Opolskie	1560,4	1731,65	1866,48	1910,22	1983,58	2068,27
18	9 Podkarpackie	1456,62	1639,28	1755,11	1788,08	1876,93	1940,50
19	10 Podlaskie	1494,13	1675,71	1787,42	1840,21	1933,63	2005,14
20	11 Pomorskie	1604,38	1826,36	1990,66	2033,37	2121,60	2231,05
21	12 Slaskie	1799,53	1954,41	2094,39	2156,19	2249,17	2344,91
22	13 Swietokrzyskie	1514,11	1717,85	1815,12	1852,35	1912,25	1991,63
23	14 Wamirnsko-mazurskie	1474,66	1671,17	1797,27	1851,02	1921,95	1967,23
24	15 Wielkopolskie	1581,24	1771,86	1896,35	1929,60	2022,36	2095,33
25	16 Zachodniopomorskie	1582,59	1741,05	1896,67	1911,13	1990,70	2068,56
26	Poland	1697,12	1893,74	2045,11	2097,63		

326 Average wage by age and sex

Microsoft Excel - _03_Employment_eng

Variable ID: 326
 Variable Name: Average wage by age and sex
 Country: POLAND
 Year: X / 2004
 Source: Central Statistical Office in Poland
 NOTE:

Age	All	Men	Women	
10	..-24	1400,19	1460,86	1312,76
11	25-34	2164,44	2313,62	1984,37
12	35-44	2411,94	2691,42	2154,89
13	45-54	2507,98	2733,27	2298,80
14	55-59	3152,73	3291,09	2910,24
15	60-64	3836,58	3982,29	3392,41
16	65+	4029,11	4303,86	3159,15
17	Total	2368,52	2571,64	2150,44

326a Average wage by age, regional – all

	October 2004 monthly gross wage in PLN												
	Total	10-17	18-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65+
10 Lubuskie	2385.59	879.59	1136.76	1860.70	1906.42	2070.60	2396.21	2578.40	2511.59	2526.17	2680.53	3361.24	3463.08
13 Mazowieckie	2389.39	900.00	1133.85	1332.08	1870.11	2288.17	2653.84	2911.78	2365.42	2672.79	3204.36	3772.36	3946.70
16 Śląskie	2176.73		1070.79	1266.39	1672.36	1999.22	2172.14	2044.02	2234.31	2470.26	2885.29	3660.76	4467.08
17 Wielkopolskie													
18 Świętokrzyskie													
19 Łódzkie													
20 Podkarpackie													
21 Świętokrzyskie													
22 Pomorskie													
23 Śląskie													
24 Zachodniopomorskie													
25 Warmińsko-mazurskie													
26 Wielkopolskie													
27 Zachodniopomorskie													
28 Poland													

326b Average wage by age, regional – men

	October 2004 monthly gross wage in PLN												
	Total	10-17	18-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65+
10 Lubuskie	2472.01	879.59	1173.79	1431.79	2097.65	2486.74	2820.70	2814.92	2574.81	2844.27	3321.79	3366.76	4140.82
13 Mazowieckie	2630.81	900.00	1177.71	1467.17	2043.26	2570.74	2966.76	3620.23	2847.17	2673.14	3462.10	4104.22	4628.82
16 Śląskie	2393.48		1069.10	1360.79	1760.77	2164.61	2366.36	2466.63	2624.82	2826.41	3271.61	4201.73	4626.82
17 Wielkopolskie													
18 Świętokrzyskie													
19 Łódzkie													
20 Podkarpackie													
21 Świętokrzyskie													
22 Pomorskie													
23 Śląskie													
24 Zachodniopomorskie													
25 Warmińsko-mazurskie													
26 Wielkopolskie													
27 Zachodniopomorskie													
28 Poland													

326c Average wage by age, regional – women

Source: Central Statistical Office in Poland
NOTE

		October 2004, monthly gross wage in PLN												
		Total	1997	1999	2004	2005	2004	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65+
11	Total	2061.97	308.94	1393.58	1773.81	2042.72	2047.97	2060.71	2060.71	2420.89	2645.18	2722.91	2021.97	
12	D0													
13	D1													
14	D2													
15	D3													
16	D4													
17	D5	2646.38	1643.24	1196.35	1664.47	1868.80	2027.89	2074.83	2174.84	2464.18	2726.97	3076.13	2314.88	
18	D6													
19	D7													
20	D8													
21	D9													
22	D10													
23	D11													
24	D12	1643.97	939.95	1102.45	1518.89	1752.34	1948.13	2048.92	1990.84	2207.35	2481.88	3154.97	3020.34	
25	D13													
26	D14													
27	D15													
28	D16													
29	D17													
30	D18													
31	D19													

327 Wage deciles by sex

Source: Central Statistical Office in Poland
NOTE: Decile earnings (monthly) for October 2002

		2 / 2003		
		All	Men	Women
10	D0	592.48	827.89	426.24
11	D1	1193.72	1229.32	1129.80
12	D2	1361.86	1481.12	1307.29
13	D3	1589.24	1686.39	1495.08
14	D4	1820.72	1924.42	1711.80
15	D5	2082.22	2217.86	1943.29
16	D6	2469.75	2586.99	2242.14
17	D7	2881.42	3111.59	2604.92
18	D8	3222.87	4138.99	3245.59
19	D9			
20				
21			8 / 1992	
22				
23	D0	275	287	261
24	D1	326	355	305
25	D2	374	411	345
26	D3	421	465	394
27	D4	470	520	424
28	D5	527	592	471
29	D6	589	684	525
30	D7	657	817	589
31	D8	727	927	620
32	D9			
33				
34			1983	
35				
36	D0	413	292	200
37	D1	262	290	230
38	D2	287	313	261
39	D3	320	357	289
40	D4	365	396	318
41	D5	394	442	350
42	D6	442	499	387
43	D7	515	581	439
44	D8	545	725	530
45	D9			
46				
47			1982	
48				
49	D0	389	383	382
50	D1	400	417	385
51	D2	425	445	397
52	D3	460	522	399
53	D4	500	592	426

328 Public expenditure for active labor market programs (%GDP)

Microsoft Excel - 03_Employment_eng

1 Variable ID: 328 Source: Central Statistical Office in Poland
 2 Variable Name: Public expenditure for active labor market programs (%GDP) NOTE
 3 Country: POLAND
 4 Year:
 5
 6
 7
 8

	Year	% of GDP
9	1970	
11	1971	
12	1972	
13	1973	
14	1974	
15	1975	
16	1976	
17	1977	
18	1978	
19	1979	
20	1980	
21	1981	
22	1982	
23	1983	
24	1984	
25	1985	
26	1986	
27	1987	
28	1988	
29	1989	
30	1990	
31	1991	
32	1992	
33	1993	
34	1994	
35	1995	0.22069508
36	1996	0.184523607
37	1997	0.231743433
38	1998	0.210702671
39	1999	0.168175621
40	2000	0.190663811
41	2001	0.079484072
42	2002	0.069114008
43	2003	0.166983023
44	2004	

4.2 Bezrobocie

803a Unemployment by age – all

Microsoft Excel - 08_Unemployment_eng

1 Variable ID: 803a Source: Central Statistical Office in Poland
 2 Variable Name: Unemployment by age - all W1REG NOTE
 3 Country: POLAND
 4 Year:
 5
 6
 7

		Unemployment rate							
		IV quarter 2003							
		Total	15-19	20-24	25-29	30-34	35-44	45-54	55+
9	1	25.6	25.9	48.5	23.4	21.9	23.7	19.4	
11	2	22.7	22.9	47.8	20.9	17.9	19.2	12.1	
12	3	15.6	16.3	36.2	16.4	13.5	12.1	4.8	
13	4	23.6	23.9	46.3	23.1	19.3	19.7	11.1	
14	5	19.7	20.2	37.9	21.9	14.4	15.8	8.2	
15	6	18.5	19.1	41.6	19.0	11.8	13.2	6.7	
16	7	15.2	15.6	34.5	14.7	11.6	13.2	6.6	
17	8	17.2	18.4	43.1	21.8	13.0	11.8	5.5	
18	9	17.7	18.3	39.4	16.3	16.7	16.5	7.8	
20	11	19.8	20.1	39.0	20.8	16.0	17.1	7.8	
21	12	20.8	20.8	46.4	16.7	19.3	14.5	10.2	
22	13	19.7	20.4	43.4	25.4	18.7	10.5	4.2	
23	14	20.2	22.3	40.3	25.1	18.5	20.3	10.5	
24	15	17.3	17.6	33.9	18.0	14.6	10.3	10.9	
25	16	23.6	23.9	53.6	22.1	18.2	18.0	22.0	

		Unemployment rate							
		2004							
		total	15-19	20-24	25-29	30-34	35-44	45-54	55+
27									
28									
29									
30									
31	Poland	19	35.2	41.5	22.7	16	15.3	15.6	9.7
32									
33									
34									
35									
36									
37									
38									
39									
40									
41									
42									
43									
44									
45									
46									
47									
48									
49									
50									
51									
52									
53									
54									

		% of total unemployment						
		31/12/2004						
		15-19	20-24	25-29	30-34	35-44	45-54	55+
38								
39								
40								
41								
42								
43								
44								
45								
46								
47								
48								
49								
50								
51								
52								
53								
54								

803b Unemployment by age – men

Microsoft Excel - .08_Unemployment_eng

1 Variable ID: B03
 2 Variable Name: Unemployment by age - men W1REG
 3 Country: POLAND
 4 Year: []
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50

Source: Central Statistical Office in Poland
 NOTE

Unemployment rate							
Poland							
	15-24	25-29	30-34	35-44	45-54	55-59	60-64
IV quarter 1994	29.14	13.14	11.76	10.18	8.07	6.71	4.42
IV quarter 1995	29.57	13.02	11.73	9.42	8.13	7.95	4.66
IV quarter 1996	23.46	10.33	8.68	7.98	6.78	6.09	5.23
IV quarter 1997	20.56	8.53	6.98	7.24	6.19	5.52	4.67
IV quarter 1998	21.35	10.94	7.11	7.42	6.96	5.86	4.92
IV quarter 1999	26.47	13.88	10.32	10.17	9.23	8.37	10.11
IV quarter 2000	32.05	14.20	11.84	11.01	10.89	10.53	9.07
IV quarter 2001	40.32	17.80	13.77	13.30	13.43	9.80	6.44
IV quarter 2002	43.81	20.72	15.37	14.89	15.39	11.52	6.52
IV quarter 2003	39.40	20.65	14.01	14.48	15.09	13.28	10.36

% of total unemployment			
31/12/2004			
	15-24	25-29	35-44
Poland	34.4	25.34	45.54
10 Dolnoslaska	20.87	23.03	19.73
20 Wojewodzka-Pomorska	27.83	26.42	19.53
26 Lubuska	27.38	29.29	19.80
4 Lubuska	21.56	25.05	20.39
5 Lodzka	21.87	24.88	19.20
9 Mazowiecka	30.20	25.64	19.57
7 Mazowiecka	22.57	24.82	19.43
10 Opolska	22.70	22.46	21.01
9 Podkarpacka	35.69	29.06	21.71
10 Podlaska	25.12	24.00	19.34
11 Pomorska	25.19	26.19	20.13
12 Swiecka	25.15	24.63	19.63
13 Swietokrzyska	35.18	27.43	19.75
14 Warmińska-mazurska	23.75	25.09	20.83
15 Wielkopolska	29.14	24.98	19.38
16 Zachodniopomorska	20.98	24.24	19.69
Poland	34.41	25.45	19.76

% of total unemployment			
31/12/2003			
	15-24	25-29	35-44
Poland	34.4	25.34	45.54
10 Dolnoslaska	20.79	23.04	20.07
20 Wojewodzka-Pomorska	26.62	26.63	20.33
26 Lubuska	27.01	29.01	20.33

803c Unemployment by age – women

Microsoft Excel - .08_Unemployment_eng

1 Variable ID: B03
 2 Variable Name: Unemployment by age - women W1REG
 3 Country: POLAND
 4 Year: []
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50

Source: Central Statistical Office in Poland
 NOTE

Unemployment rate							
Poland							
	15-24	25-29	30-34	35-44	45-54	55-59	60-64
IV quarter 1994	34.75	20.45	19.35	13.34	9.25	8.07	4.42
IV quarter 1995	33.65	17.95	14.69	13.27	8.23	8.03	3.87
IV quarter 1996	29.65	15.97	15.62	11.80	8.14	6.26	3.71
IV quarter 1997	26.43	13.40	13.52	10.32	6.91	5.77	3.98
IV quarter 1998	25.86	12.81	13.89	11.21	8.14	6.52	3.80
IV quarter 1999	32.73	20.96	18.43	14.43	12.20	14.81	9.20
IV quarter 2000	36.41	20.39	19.65	16.64	12.20	12.95	6.18
IV quarter 2001	42.03	22.88	17.73	18.30	13.25	9.81	7.11
IV quarter 2002	43.12	24.93	19.44	17.71	15.28	11.81	8.12
IV quarter 2003	43.33	22.54	20.93	17.13	15.28	11.11	8.90

% of total unemployment			
31/12/2004			
	15-24	25-29	35-44
Poland	34.4	25.34	45.54
10 Dolnoslaska	21.88	25.02	21.26
20 Wojewodzka-Pomorska	24.83	33.01	22.31
5 Lubuska	28.66	34.17	19.74
4 Lubuska	21.84	28.90	23.01
6 Lubuska	19.86	29.89	23.80
8 Mazowiecka	22.05	30.57	21.89
7 Mazowiecka	22.74	31.10	21.37
9 Opolska	21.75	28.54	22.72
10 Podkarpacka	28.86	34.81	21.17
10 Podlaska	26.12	30.45	20.89
11 Pomorska	24.87	30.45	22.12
12 Swiecka	22.38	30.65	22.31
13 Swietokrzyska	25.88	30.63	21.22
14 Warmińska-mazurska	23.11	29.37	23.50
15 Wielkopolska	26.89	30.45	21.20
16 Zachodniopomorska	21.86	27.41	21.14
Poland	34.37	31.63	22.04

% of total unemployment			
31/12/2003			
	15-24	25-29	35-44
Poland	34.4	25.34	45.54
10 Dolnoslaska	23.59	28.79	23.39
20 Wojewodzka-Pomorska	26.41	30.21	22.57
5 Lubuska	29.49	33.71	20.54
4 Lubuska	23.27	32.91	22.40

804a Unemployment by age - all

Microsoft Excel - 08_Unemployment_eng

1 Variable ID: 804a Source: Central Statistical Office in Poland
 2 Variable Name: Unemployment by age - all NOTE
 3 Country: POLAND
 4 Year:

Unemployment rate														
	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
7														
8	15-19	26.4	27.9	28.3	28.1	28	27.7	27.4	27.1	26.8	26.5	26.2	25.9	25.7
9	20-24	22.1	22.1	22.0	21.1	20.3	21.2	21.0	20.7	20.4	20.0	19.5	19.1	18.9
10	25-29	16.9	17.6	16.3	14.9	13.6	10.6	11.1	10.9	10.9	10.1	9.6	9.0	8.7
11	30-34	13.1	14.0	14.7	13.4	11.0	9.9	10.1	14.3	15.3	15.6	17.1	17.6	18.0
12	35-44	11.3	12.9	11.2	10.0	9.7	9.9	9.1	12.2	13.2	16.0	15.8	16.3	16.3
13	45-54	9.1	10.1	8.6	9.2	7.4	6.5	7.5	10.0	11.4	13.3	15.3	16.2	15.6
14	55+	5.9	6.0	6.0	4.9	4.4	4.0	5.3	9.2	8.4	7.1	6.1	6.1	6.7
15	Total	13.7	14.9	13.9	13.1	11.0	10.2	10.0	15.3	16.0	18.6	19.7	19.6	19.0

Unemployment rate														
	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
19	-24				30.9		23.5	23.2	24.1	21.1	19.6			
20	25+						9.4	12.6	16.0	16.3				
21	Total	13.7	14.0	13.9	13.1		10.6	15.3	16.0	18.6	19.7			

Unemployment rate					
IV quarter					
	2000	2001	2002	2003	
25	15-19	27.1	27.1	27.1	27.1
26	15-19	41.8	40.7	39.2	36.4
27	20-24	32.4	40	27.4	47.4
28	25-29	16.9	20.1	22.6	23.4
29	30-34	15.3	15.6	11.1	10.0
30	35-39				17.9
31	40-44	13.2	16	15.0	17.8
32	45-49				17.1
33	50-54	11.4	13.3	15.3	14.5
34	55+	6.4	7.1	6.1	6.4
35	Total	18	18.4	19.7	

Unemployment rate (annual average estimates)														
	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
43	15-19	27.1	28	27.4	26.2	26.6	27.1	26.7	26	25.4	25	24.6	24.3	24
44	20-24	11.9	12.7	12.5	11.4	10.0	10.0	9.5	10.0	13.9	15.0	17.5	17.3	16.9
45	25-29	7.1	6.5	7.0	5.0	4.0	4.0	4.0	7.7	8.4	9.7	10.6	11.2	11.6
46	30-34	3.3	3.3	3.3	3.8	1.5	1.6	2.5	2.5	4.1	2.2	2.7	1.6	2.3
47	35-44													
48	45-54	13.6	14.4	14.6	13.7	12.7	11.5	10.9	12.8	16.4	18.6	20.3	20.0	19.3

804b Unemployment by age - men

Microsoft Excel - 08_Unemployment_eng

1 Variable ID: 804b Source: Central Statistical Office in Poland
 2 Variable Name: Unemployment by age - men NOTE
 3 Country: POLAND
 4 Year:

Unemployment rate														
	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
7														
8	15-19	22.7	23	23.9	25.3	23	27.6	32.1	40.9					
9	20-24	24.9	25.0	25.7	25.4	20.0	19.7	19.0	26.1					
10	25-29	14.0	14.6	13.1	12.0	10.2	8.5	9.9	13.7					
11	30-34	9.8	11.9	11.6	12.3	8.0	7.0	7.1	10.9					
12	35-44	10.3	11.5	10.2	8.4	6.0	7.2	7.4	10.2					
13	45-54	8.4	10.7	8.1	8.1	6.8	6.5	7.0	9.7					
14	55+	6.0	6.0	6.0	5.4	4.0	4.2	7.7	7.7					
15	Total	12.4	13.6	12.3	12.1	9.9	9.7	9.3	13.0	14.4	16.9	19.1	19.0	18.2

Unemployment rate														
	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
19	-24		27.2	29.4	29.7	29.4	20.5	21.3	26.5	30.1	40.3	43.9		
20	25+													
21	Total	12.4	13.6	12.3	12.1	9.9	9.7	9.3	13.0	14.2	17.3	19.0		

Unemployment rate					
IV quarter					
	2000	2001	2002	2003	
25	15-19	36.2			
26	15-19	38.8	42.2	49.7	54.3
27	20-24	30.6	39.9	42.9	40.0
28	25-29	14.8	17.6	20.6	21.5
29	30-34	11.8	13.8	15.3	16.6
30	35-39				16.1
31	40-44	11	13.9	14.6	17
32	45-49				17.2
33	50-54	10.9	13.4	15.4	16.1
34	55+	14.4	17.6	19.4	9.5
35	Total	14.2	17.3	19.0	

Unemployment rate (annual average estimates)														
	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
43	15-19	27	31.1	30.6	37	32.3	26.6	27.6	41.6	39.3	40.2	39.9	31.8	
44	20-24	25.4	25.9	26.3	27.0	24.0	20.5	20.7	30.6	40.1	43.7	42.4	40.0	
45	25-29	12.2	12.8	12.9	11.9	10.7	9.3	8.6	12.3	13.6	16.7	19.4	19.9	18.1
46	30-34	10.3	11.0	11.1	10.3	8.1	7.6	6.0	9.4	11.9	13.7	14.4	13.4	
47	35-44	8.1	9.0	9.2	6.7	7.3	7.4	7.1	8.0	11.0	13.0	16.4	15.7	15.0
48	45-49	8.6	7.1	8.5	7.0	7.0	6.1	7.1	8.7	9.4	11.9	12.0	13.1	14.2
49	50-54	6.7	6.1	6.0	5.0	5.2	4.0	4.0	6.0	6.7	7.1	7.5	6.9	6.8

804c Unemployment by age - women

Microsoft Excel - 08_Unemployment_eng

Variable ID: 804c
 Variable Name: Unemployment by age - women
 Country: POLAND
 Years: 1992-2004
 Source: Central Statistical Office in Poland
 NOTE:

Unemployment rate														
	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
15-19	41,9	48,1	53,2	61,5	39	37,7	37,4	61						
20-24	29,4	27,4	30,1	29,8	29,7	27,7	24,2	23,1	33,9					
25-29	19,7	20,2	20,6	17,9	15,8	13,4	12,6	20,6						
30-34	17,3	16,5	19,4	14,6	15,5	13,8	13,8	19,4						
35-44	12,5	14,0	12,3	12,3	11,6	10,8	11,0	14,4						
45-54	9,8	9,4	9,2	8,3	8,1	6,5	8,1	12,1						
55+	4,8	5,6	6,8	4,1	3,8	3,8	4,7	13,1						
Total	15,2	16,5	15,7	14,4	13,4	12,0	12,2	15,8	18,1	19,6	20,3	20,4	19,3	

Unemployment rate														
	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
-24	31,1	34,2	34,8	37	29,5	26,8	25,5	33,6	36,6	42,1	43,2			
25+	12,8	13,8	12,8	11,5	9,7	8,6	10,2	15,0	15,3	16,6	17,4			
Total	15,2	16,5	15,7	14,4	13,4	12,0	12,2	18,1	18,1	20,0	20,3			

Unemployment rate				
by quarter				
	2000	2001	2002	2003
15-19	46,7	53,1	60,1	68,5
19-19	26,9	32,5	37,1	52,2
20-24	36,7	40,1	47,9	47,1
25-29	30,4	27,9	24,9	25,3
30-34	19,6	17,7	19,5	21,4
35-39				19,6
40-44	15,6	18,3	17,2	19,5
45-49				16,9
50-54	12	13,2	16,3	13,6
55+	8,4	7,1	7,7	8,7
Total	18,1	20,0	20,6	

Unemployment rate (annual average estimates)														
	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
15-19	34,6	38,1	49,9	46,9	42,1	39	34,9	42,4	43,2	44,6	46,1	49,9	41	
20-24	26,9	30,5	31,1	31,3	29,3	26,2	23,8	31,2	35,5	41,6	44	43,1	43,9	
25-29	18,4	19,4	19,2	17,7	16,7	14,3	14,2	20,8	21,9	22,9	23,3	21,2		
30-34	13,1	13,4	14,1	12,9	12,3	12,3	11,3	11,9	16,7	17,6	18,1	18,2	17,2	
35-44	9,1	9,4	9,5	8,7	8,4	8,1	8,1	8,5	11,7	12,4	15,1	14,6	15,4	
45-49	6,3	7,2	7,3	6,2	5,9	5,8	6,7	7,3	10,4	8,9	10,7	11,5	10,8	

805a Regional unemployment - all

Microsoft Excel - 08_Unemployment_eng

Variable ID: 805a
 Variable Name: Regional unemployment - all
 Country: POLAND
 Years: 1998-2004
 Source: Central Statistical Office in Poland
 NOTE:

Unemployment rate									
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004		
1 Dolnoslaskie	12,8	16	18,4	21,5	22,4	26	24,9		
11 Kujawsko-Pomorskie	13,9	16,9	19,2	21,9	22,5	21,9	22,1		
12 Lubelskie	10,3	12,9	14	15,7	15,7	16	16,7		
13 Lubuskie	13,2	17,5	21,3	24,4	26	24,6	23,2		
14 Lodzkie	11,4	14,3	16,3	18,1	18,4	19,7	18,8		
15 Malopolskie	7,6	10,2	12,2	14,1	13,8	18	17,2		
16 Mazowieckie	7,6	9,5	10,8	13	13,8	16,3	14,6		
17 Opolskie	10,5	13,2	15,7	18,2	19,4	18,2	17,8		
18 Podkarpackie	12,3	14,5	16,2	17,4	16,9	17,8	16,7		
19 Podlaskie	10,8	12,5	13,8	15,1	15,1	17,9	15,6		
20 Pomorskie	11,0	13,8	16,6	19,6	21,3	20,5	20,2		
21 Slaskie	7,3	10,4	12,9	15,7	16,5	20,3	19,3		
22 Swietokrzyskie	12,1	15,1	16,6	18,4	18,5	19,1	20,6		
23 Warminsko-mazurskie	19,7	22,4	25,8	28,9	28,9	24	22,3		
24 Wielkopolskie	8,0	10,5	12,5	15,4	15,9	17,1	18,2		
25 Zachodniopomorskie	13,9	18,1	20,8	24,7	26,6	25,6	23,8		
Poland	10,6	15,3	16	18,5	19,7	19,6	19,0		

805b Regional unemployment – men

Microsoft Excel - _08_Unemployment_eng

Plik Edycja Widok Wstaw Format Narzędzia Dane Okno Pomoc

C4

1	Variable ID:	805b	Source:	Central Statistical Office in Poland
2	Variable Name:	Regional unemployment - men	NOTE:	
3	Country:	POLAND		
4	Years:	2003-2004		

		Unemployment rate						
		1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
10	1 Dolnoslaskie						26,2	24,3
11	2 Kujawsko-Pomorskie						21,3	21,3
12	3 Lubelskie						16,8	17,2
13	4 Lubuskie						24,1	23,6
14	5 Lodzkie						18,6	17,8
15	6 Malopolskie						18,1	16
16	7 Mazowieckie						16,5	15,1
17	8 Opolskie						17,3	16,2
18	9 Podkarpackie						17,7	15,6
19	10 Podlaskie						17,3	14,2
20	11 Pomorskie						19,3	18,9
21	12 Slaskie						18,1	17,5
22	13 Swietokrzyskie						18,8	21
23	14 Warmińsko-mazurskie						22,2	20,5
24	15 Wielkopolskie						15,5	15,9
25	16 Zachodniopomorskie						24,2	22,9
26	Poland	9,3	13,0	14,4	16,9	19,1	19,0	18,2

805c Regional unemployment – women

Microsoft Excel - _08_Unemployment_eng

Plik Edycja Widok Wstaw Format Narzędzia Dane Okno Pomoc

D6

1	Variable ID:	805c	Source:	Central Statistical Office in Poland
2	Variable Name:	Regional unemployment - women	NOTE:	
3	Country:	POLAND		
4	Years:	2003-2004		

		Unemployment rate						
		1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
10	1 Dolnoslaskie						26	26,5
11	2 Kujawsko-Pomorskie						22,8	21
12	3 Lubelskie						15,3	16,1
13	4 Lubuskie						26	22,9
14	5 Lodzkie						20,9	19,9
15	6 Malopolskie						17,9	18,7
16	7 Mazowieckie						16,1	14
17	8 Opolskie						19,2	19,8
18	9 Podkarpackie						17,9	16,9
19	10 Podlaskie						19,5	17,5
20	11 Pomorskie						22,1	21,9
21	12 Slaskie						22,8	21,4
22	13 Swietokrzyskie						19,4	20,1
23	14 Warmińsko-mazurskie						26,2	24,4
24	15 Wielkopolskie						19,1	20,9
25	16 Zachodniopomorskie						26,9	24,9
26	Poland	12,2	15,8	18,1	19,8	20,9	20,4	19,9

807a Unemployment by education level – all

Microsoft Excel - _08_Unemployment_eng

Wpisz pytanie do Pomocy

1 Variable ID: 807a Source: Central Statistical Office in Poland
 2 Variable Name: Unemployment by education level - all NOTE:
 3 Country: POLAND
 4 Years: 1992-2004

		Unemployment rate												
		1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
A	Tertiary	5,3	5,0	3,6	3,0	2,9	2,0	3,0	4,8	4,8	6,4	7,5	7,6	7,2
B	Post-secondary									12,4	13,8	16,2	16,7	16,5
C	Secondary - vocational	12,9	13,6	12,0	11,3	10,1	8,9	8,6	13,0	13,8	16,5	17,6	17,4	17,2
D	Secondary - general	16,5	16,2	16,2	15,3	13,1	13,0	13,5	19,2	19,6	22,9	24,0	22,6	21,3
E	Basic vocational	16,9	18,4	17,8	16,4	14,1	12,0	12,5	16,4	19,2	22,4	23,8	24,0	23,0
F	Lower secondary, primary and incomplete primary	12,7	15,0	14,0	14,4	12,9	12,5	14,4	19,3	20,2	22,6	25,4	26,2	27,1
	Total	13,7	14,9	13,9	13,1	11,5	10,2	10,6	15,3	16,0	18,5	19,7	19,6	19,0

807b Unemployment by education level – men

Microsoft Excel - _08_Unemployment_eng

Wpisz pytanie do Pomocy

1 Variable ID: 807b Source: Central Statistical Office in Poland
 2 Variable Name: Unemployment by education level - men NOTE:
 3 Country: POLAND
 4 Years: 1992-1996, 1998

		Unemployment rate												
		1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
A	Tertiary	5,5	5,2	4,0	3,0	2,5		3,5						
B	Post-secondary													
C	Secondary - vocational	10,7	11,2	9,9	8,7	7,6		10,2						
D	Secondary - general	13,1	11,2	12,5	12,7	8,3		14,4						
E	Basic vocational	14,6	16,0	15,3	14,7	11,6		16,4						
F	Lower secondary, primary and incomplete primary	12,7	15,2	13,8	14,4	12,5		15,6						
	Total	12,4	13,6	12,3	12,1	9,9	9,5	12,2	12,4	14,4	16,9	19,1	19,0	18,2

807c Unemployment by education level – women

Microsoft Excel - _08_Unemployment_eng

Wpisz pytanie do Pomocy

1 Variable ID: 807c Source: Central Statistical Office in Poland
 2 Variable Name: Unemployment by education level - women NOTE:
 3 Country: POLAND
 4 Years: 1992-1996, 1998

		Unemployment rate													
		1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
A	Tertiary	5,2	4,7	3,2	3,1	3,3		3,5							
B	Post-secondary														
C	Secondary - vocational	14,7	15,7	14,5	13,4	12,2		10,2							
D	Secondary - general	17,7	18,0	17,5	14,7	14,6		14,4							
E	Basic vocational	21,7	23,1	22,8	20,0	19,1		16,4							
F	Lower secondary, primary and incomplete primary	12,7	14,8	14,4	14,3	13,3		15,6							
	Total	15,2	16,5	15,7	14,4	13,4	13,2	12,2	15,8	18,1	19,8	20,9	20,4	19,9	

808a Unemployment by ISIC activity of last job – all

Microsoft Excel - _08_Unemployment_eng

File Edycja Widok Wstaw Format Narzędzia Dane Okno Pomoc

B5

1	Variable ID:	808a			Source:	Central Statistical Office in Poland
2	Variable Name:	Unemployment by ISIC activity of last job- all			NOTE:	
3	Country:	POLAND				
4	Years:					
5						
6						
7						
8						
9			% of total unemployment			
			XI / 1994	IV quarter 2002		
10	A	Agriculture, hunting and forestry				
11	B	Fishing	7,6	4,1		
12	C	Mining and quarrying	1,6	1,0		
13	D	Manufacturing	29,8	28,4		
14	E	Electricity, gas and water supply	1,0	0,9		
15	F	Construction	13,9	15,5		
16	G	Wholesale and retail trade; repair of motor vehicles, motorcycles and personal and household goods	18,8	21,8		
17	H	Hotels and restaurants	2,9	4,1		
18	I	Transport, storage and communications	4,5	5,1		
19	J	Financial intermediation	0,9	1,3		
20	K	Real estate, renting and business activities	2,0	4,1		
21	L	Public administration and defence; compulsory social	4,6	4,1		
22	M	Education	3,2	1,9		
23	N	Health and social work	4,2	3,9		
24	O	Other services	4,6	3,8		
25		Poland	100,0	100,0		
26						
27						

808b Unemployment by ISIC activity of last job – men

Microsoft Excel - _08_Unemployment_eng

File Edycja Widok Wstaw Format Narzędzia Dane Okno Pomoc

B38

1	Variable ID:	808b			Source:	Central Statistical Office in Poland
2	Variable Name:	Unemployment by ISIC activity of last job - men			NOTE:	
3	Country:	POLAND				
4	Years:					
5						
6						
7						
8						
9			% of total unemployment			
			XI / 1994	IV quarter 2002		
10	A	Agriculture, hunting and forestry				
11	B	Fishing	9,3	5,0		
12	C	Mining and quarrying	2,7	1,5		
13	D	Manufacturing	28,1	28,5		
14	E	Electricity, gas and water supply	1,5	1,2		
15	F	Construction	24,2	26,5		
16	G	Wholesale and retail trade; repair of motor vehicles, motorcycles and personal and household goods	11,6	15,0		
17	H	Hotels and restaurants	1,1	1,9		
18	I	Transport, storage and communications	6,2	6,9		
19	J	Financial intermediation	0,7	0,7		
20	K	Real estate, renting and business activities	2,1	4,4		
21	L	Public administration and defence; compulsory social sec	6,0	3,4		
22	M	Education	1,5	0,7		
23	N	Health and social work	1,0	1,0		
24	O	Other services	3,9	3,3		
25		Poland	100,0	100,0		
26						
27						

808c Unemployment by ISIC activity of last job – women

Microsoft Excel - _08_Unemployment_eng

Plik Edycja Widok Wstaw Format Narzędzia Dane Okno Pomoc

Variable ID: 808c Source: Central Statistical Office in Poland
 Variable Name: Unemployment by ISIC activity of last job - women NOTE:
 Country: POLAND
 Years: []

		% of total unemployment	
		XI / 1994	IV quarter 2002
A	Agriculture, hunting and forestry		
B	Fishing	6,0	3,9
C	Mining and quarrying	0,5	-
D	Manufacturing	31,5	29,3
E	Electricity, gas and water supply	0,4	-
F	Construction	4,0	1,3
G	Wholesale and retail trade; repair of motor vehicles, motorcycles and personal and household goods	25,6	30,4
H	Hotels and restaurants	4,7	6,9
I	Transport, storage and communications	2,7	2,7
J	Financial intermediation	1,2	2,1
K	Real estate, renting and business activities	2,0	3,9
L	Public administration and defence; compulsory social security	3,3	5,2
M	Education	4,8	3,5
N	Health and social work	7,3	7,7
O	Other services	5,3	4,4
	Poland	100,0	100,0

809 Long-term unemployment by sex

Microsoft Excel - _08_Unemployment_eng

Plik Edycja Widok Wstaw Format Narzędzia Dane Okno Pomoc

Variable ID: 809 Source: Central Statistical Office in Poland
 Variable Name: Long-term unemployment by sex NOTE: In Poland long-term unemployment: 13 months and more / in EU: 12 months and more/
 Country: POLAND
 Years: 1992-2002

		% of total unemployment		
		All	Men	Women
1992		39,6	37,7	41,5
1993		35,8	32,7	38,8
1994		41,6	36,6	46,2
1995		39,9	35,6	44,2
1996		40,4	37,3	43,0
1997		34,1	29,8	37,9
1998		35,4	29,5	40,7
1999		31,4	29,3	33,1
2000		41,1	36,1	45,8
2001		45,4	42,5	48,3
2002		50,4	47,2	54,0
2003				
2004				
2005				

810a Long-term unemployment – all

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
10 Dolnośląskie	47.33	47.56	47.56	49.9	49.8		
11 Łódzkie	45.57	45.85	45.85	47.81	47.9		
12 Lubelskie	49.73	49.77	49.77	50.34	50.7		
13 Lubuskie	47.99	47.72	47.85	47.73	47.3		
14 Śląskie	47.54	48.15	48.15	49.15	49.8		
15 Mazowieckie	44.48	49.29	51.21	51.2	51.2		
16 Świętokrzyskie	46.54	46.77	46.33	46.6	46.6		
17 Opolskie	47.39	47.53	47.89	48.0	48.0		
18 Podkarpackie	50.59	50.20	49.47	49.3	49.3		
19 Podlaskie	44.57	47.8	47.85	48.2	48.2		
20 Pomorskie	47.14	47.22	47.81	47.3	47.3		
21 Śląskie	39.35	42.52	42.69	43.1	43.1		
22 Świętokrzyskie	49.38	47.17	46.52	46.3	46.3		
23 Warmińsko-mazurskie	48.51	48.27	47.8	47.3	47.3		
24 Wielkopolskie	47.98	47.89	48.89	48.1	48.1		
25 Zachodniopomorskie	47.81	48.92	49.38	49.6	49.6		
Poland	44.71	47.13	47.82	48.2	48.2		

810b Long-term unemployment – men

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
10 Dolnośląskie	32.73	34.64	34.64	35.24	35.24		
11 Łódzkie	41.66	41.13	41.13	40.43	40.43		
12 Lubelskie	31.91	31.91	31.91	31.91	31.91		
13 Lubuskie	40.85	40.85	40.85	40.85	40.85		
14 Śląskie	33.93	33.93	33.93	33.93	33.93		
15 Mazowieckie	39.04	39.04	39.04	39.04	39.04		
16 Świętokrzyskie	38.83	38.83	38.83	38.83	38.83		
17 Opolskie	41.21	41.21	41.21	41.21	41.21		
18 Podkarpackie	37.06	37.06	37.06	37.06	37.06		
19 Podlaskie	30.73	30.73	30.73	30.73	30.73		
20 Pomorskie	29.35	29.35	29.35	29.35	29.35		
21 Śląskie	40.67	40.67	40.67	40.67	40.67		
22 Świętokrzyskie	37.36	37.36	37.36	37.36	37.36		
23 Warmińsko-mazurskie	30.24	30.24	30.24	30.24	30.24		
24 Wielkopolskie	32.24	32.24	32.24	32.24	32.24		
25 Zachodniopomorskie	35.81	35.81	35.81	35.81	35.81		
Poland	35.81	35.81	35.81	35.81	35.81		

810c Long-term unemployment – women

Microsoft Excel - _08_Unemployment_eng

1 Variable ID: 810c
 2 Variable Name: Long-term unemployment - women
 3 Country: POLAND
 4 Years: 2000, 2002-2003

Source: Central Statistical Office in Poland
 NOTE: Participation long-term unemployment persons in total unemployment.
 Concern only registered unemployed persons
 Long-term unemployment: more than 12 months (from the date of registering in a labour

		% of total unemployment						
		1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
10	1 Dolnoslaskie		46,88		53,63	55,14		
11	2 Kujawsko-Pomorskie		54,22		60,07	60,87		
12	3 Lubelskie		55,15		59,3	60,26		
13	4 Lubuskie		49,88		53,06	54,76		
14	5 Lodzkie		53,85		58,41	59,71		
15	6 Malopolskie		52,8/2		56,05	57,96		
16	7 Mazowieckie		53,73		59,95	60,58		
17	8 Opolskie		50,45		56,07	57,69		
18	9 Podkarpackie		58,4		61,2	62,22		
19	10 Podlaskie		51,28		57,6	57,71		
20	11 Pomorskie		47,96		56,93	57,57		
21	12 Slaskie		46,3		54,21	56,29		
22	13 Swietokrzyskie		56,91		60,45	61,8		
23	14 Warmińsko-mazurskie		57,4		62,16	61,74		
24	15 Wielkopolskie		50,07		54,72	55,64		
25	16 Zachodniopomorskie		48,68		55,97	57,23		
26	Poland		52,17		57,43	58,61		

811 Employment benefit duration

Microsoft Excel - _08_Unemployment_eng

1 Variable ID: 811
 2 Variable Name: Unemployment benefit duration
 3 Country: POLAND

Source: Ministry of Labour Market
 NOTE:

9	Legal status on 1 January 2006	Unemployment benefit can be paid by 6, 12 or 18 months - depending on: 1) the unemployment rate in a district, 2) seniority, 3) age, 4) having children
---	--------------------------------	---

812 Average time in unemployment by sex – months

Microsoft Excel - _08_Unemployment_eng

Plik Edycja Widok Wstaw Format Narzędzia Dane Okno Pomoc

Arial 10

D4

1	Variable ID:	812			Source:	Ministry of Economy
2	Variable Name:	Average time in unemployment by sex - months			NOTE:	
3	Country:	POLAND				
4	Years:	1993-2003				
5						
6						
7						
8						
9		All	Men	Women		
10	1993	13,0				
11	1994	14,3				
12	1995	14,8				
13	1996	14,1				
14	1997	13,6				
15	1998	12,8				
16	1999	12,4				
17	2000	13,5				
18	2001	14,2				
19	2002	15,5				
20	2003	16,2				
21	2004					
22	2005					
23						
24	IV quarter 2002	15,9	15	16,9		
25						
26						
27						
28						
29						
30						

813 Unemployment benefit calculation formula

Microsoft Excel - _08_Unemployment_eng

Plik Edycja Widok Wstaw Format Narzędzia Dane Okno Pomoc

Arial 10

D14

1	Variable ID:	813			Source:	Ministry of Labour Market
2	Variable Name:	Unemployment benefit calculation formula			NOTE:	
3	Country:	POLAND				
4						
5						
6						
7						
8						
9	since	Unemployment benefit (monthly, in PLN)				
10	01.03.2000	419,30				
11	01.06.2000	434,90				
12	01.09.2000	446,70				
13	01.03.2001	461,90				
14	01.09.2001	476,70				
15	01.09.2002	498,20				
16	01.09.2003	503,20				
17	01.03.2004	504,20				
18	01.06.2005	521,90				
19	01.06.2006	532,90				
20						
21						
22						
23						
24						

815 Unemployment benefit eligibility

Microsoft Excel - _08_Unemployment_eng

Plik Edycja Widok Wstaw Format Narzędzia Dane Okno Pomoc

Arial 10

	A	B	C	D	E	F	G	H	I
1	Variable ID:	815				Source:	Ministry of Labour Market		
2	Variable Name:	Unemployment benefit eligibility				NOTE:			
3	Country:	POLAND							
4									
5									
6									
7									
8									
9	Legal status on 1 january 2006	Unemployment benefit can be paid to a person who fulfill 2 conditions: 1) employment agency hasn't any proper offer (job, training, etc.); 2) in period on 18 months before a registration in employment agency, this person has been employed by period at least 365 days (can be includ: military service, maternity leave...)							
10									
11									
12									
13									
14									

816 Public expenditure on unemployment

Microsoft Excel - _08_Unemployment_eng

Plik Edycja Widok Wstaw Format Narzędzia Dane Okno Pomoc

Arial 10

B2 Public expenditure on unemployment

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
1	Variable ID:	816				Source:	Central Statistical Office in Poland			
2	Variable Name:	Public expenditure on unemployment				NOTE:				
3	Country:	POLAND								
4	Years:									
5										
6										
7										
8										
9			Public expenditure on unemployment - %GDP							
10	1990									
11	1991									
12	1992									
13	1993									
14	1994									
15	1995	1,6273469								
16	1996	1,5475670								
17	1997	1,0469459								
18	1998	0,5192570								
19	1999	0,6059458								
20	2000	0,7943098								
21	2001	0,9589594								
22	2002	1,1377032								
23	2003	1,0750838								
24	2004									
25	2005									
26										
27										

Bibliografia

- Bahle, T. & Maucher, M. (1998), Developing a family policy database for Europe, Arbeitspapiere Arbeitsbereich I/27, Mannheimer Zentrum für Europäische Sozialforschung, Mannheim.
- Bahle, T. & Maucher, M. (1998), Developing a family policy database for Europe, Arbeitspapiere Arbeitsbereich I/27, Mannheimer Zentrum für Europäische Sozialforschung, Mannheim (Rozwój europejskiej bazy danych polityki rodzinnej).
- Conceptual Framework and the Link to the Generations and Gender Survey (2004), Max Planck Institute for Demographic Research, Rostock 2004.
- Conceptual framework and an overview of the Bulgarian context concerning the central database topics (2005), Max Planck Institute for Demographic Research, Rostock 2005.
- Council of Europe (1999), Comparative Tables of the Social Security Schemes, -9th edition (Porównawcze tabele planów ubezpieczeń społecznych).
- Courgeau, D. (2003), Methodology and epistemology of multilevel analysis: approaches from different social sciences, Kluwer.
- Esping-Andersen Gosta (1990), Three Worlds of Welfare Capitalism, Polity Press, Cambridge (Trzy światy kapitalizmu opiekuńczego).
- Esping-Andersen Gosta (1990), Three Worlds of Welfare Capitalism, Polity Press, Cambridge (Trzy światy kapitalizmu opiekuńczego).
- Esping-Andersen, G. (1990), The three worlds of welfare capitalism, Polity Press, Cambridge.
- Esping-Andersen, G. (1999), Social foundations of postindustrial economies, Oxford University Press, Oxford.
- Esping-Andersen, G. (1999), Social foundations of postindustrial economies, Oxford University Press, Oxford (Społeczne podstawy gospodarek postindustrialnych).
- European Commission (serial) MISSOC, Social Protection in the Member States of the Community. http://europa.eu.int/comm/employment_social/soc-prot/missoc99/english/f_main.htm (Ochrona socjalna w Państwach Członkowskich Wspólnoty).
- European Commission (serial) MISSOC, Social Protection in the Member States of the Community.
- Ferrarini, T. (2003), Parental Leave Institutions in eighteen post-war welfare states. Swedish Institute for Social Research Dissertation Series 58, Stockholm.
- Ferrarini, Tommy (2003), Parental Leave Institutions in 18 Post-War Welfare States, Swedish Institute for Social Research, Dissertation Series 58 (Instytucje urlopu rodzicielskiego w 18 powojennych państwach opiekuńczych).
- Ferrarini, Tommy (2003), Parental Leave Institutions in 18 Post-War Welfare States, Swedish Institute for Social Research, Dissertation Series 58 (Instytucje urlopu rodzicielskiego w 18 powojennych państwach opiekuńczych).
- Festy, Patrick (2001), Designing a Macro-Context for the Generations and Gender Individual Data, Presentation at the first meeting of the Informal Working Group of the Generations and Gender Programme in Budapest 2001
- Festy, Patrick (2001), Designing a Macro-Context for the Generations and Gender Individual Data, Presentation at the first meeting of the Informal Working Group of the Generations and Gender Programme in Budapest 2001.
- Festy, Patrick (2004), GGP Contextual database group: first discussions, first conclusions, available from the author: festy@ined.fr (Grupa kontekstowa baza danych GGP: pierwsze dyskusje, pierwsze konkluzje).
- Festy, Patrick (2004), GGP Contextual database group: first discussions, first conclusions, available from the author: festy@ined.fr (Grupa kontekstowa baza danych GGP: pierwsze dyskusje, pierwsze konkluzje).
- Gach-Ciepiela U., (2006), Generacje i płeć – pierwszy filar programu Generations and Gender Programme. Filozofia, teoria i zakres nowej rundy badań europejskich, RRL, Warszawa.
- Gauthier, A.H. (2003), Comparative Family Benefits Database, Version 2 (University of Calgary) (Porównawcza baza danych świadczeń rodzinnych).
- Gauthier, A.H. (2003), Comparative Family Benefits Database, Version 2, (University of Calgary). (Porównawcza baza danych świadczeń rodzinnych).

- Geneva International Labour Office (1994), *Maternity and Work. Conditions of Work Digest. Volume 13*, Geneva: International Labour Office (Macierzyństwo i praca: warunki przyswojenia pracy).
- Goldscheider, Frances K. (2000), *Realizing the Potential of FFS1 with Contextual Data*, Presentation at the FFS Flagship Conference 2000,
- Goldscheider, Frances K. (2000), *Realizing the Potential of FFS1 with Contextual Data*, Presentation at the FFS Flagship Conference 2000.
- Henz, U. (1997), *Die Messung der intergenerationalen Vererbung von Bildungsungleichheit am Beispiel von Schulformwechseln und nachgeholtten Bildungsabschlüssen*, In: Becker, Rolf (ed.), *Generationen und sozialer Wandel*, Leske + Budrich, Opladen.
- Henz, U. (1997), *Die Messung der intergenerationalen Vererbung von Bildungsungleichheit am Beispiel von Schulformwechseln und nachgeholtten Bildungsabschlüssen*, In: Becker, Rolf (ed.), *Generationen und sozialer Wandel*, Leske + Budrich, Opladen.
- Hoem, J.M., Prskawtz, A. and Neyer, G. (2001), *Autonomy or conservative adjustment? The effect of public policies and educational attainment on third births in Austria*, MPIDR WP 2001-016. Max Planck Institute for Demographic Research, Rostock.
- Hoem, J.M., Prskawtz, A. and Neyer, G. (2001), *Autonomy or conservative adjustment? The effect of public policies and educational attainment on third births in Austria*, MPIDR WP 2001-016. Max Planck Institute for Demographic Research, Rostock (*Autonomia czy konserwatywne asekurantwo? Wpływ polityk publicznych i poziomu wykształcenia na trzecie urodzenia w Austrii*).
- Hox, J.J., (1995), *Applied Multilevel Analysis*, TT-Publications, Amsterdam.
http://europa.eu.int/comm/employment_social/soc-prot/missoc99/english/f_main.htm (MISSOC, Ochrona socjalna w Państwach Członkowskich Wspólnoty).
<http://www.unece.org/ead/pau/flag/papers/goldscheider.pdf> (Realizując potencjał FFS1 z danymi kontekstowymi).
<http://www.unece.org/ead/pau/flag/papers/goldscheider.pdf> (Realizując potencjał FFS1 z danymi kontekstowymi).
<http://www.unece.org/ead/pau/ggp/fmiwg/festy.pdf> (Projektowanie kontekstu makro dla indywidualnych danych Programu Generacje a Płeć, prezentacja na pierwszym spotkaniu Nieformalnej Grupy Roboczej Programu Generacje a Płeć w Budapeszcie w 2001 r.)
<http://www.unece.org/ead/pau/ggp/fmiwg/festy.pdf> (Projektowanie kontekstu makro dla indywidualnych danych Programu Generacje a Płeć, (Prezentacja na pierwszym spotkaniu Nieformalnej Grupy Roboczej Programu Generacje a Płeć w Budapeszcie w 2001 r.).
<http://www.unece.org/ead/pau/ggp/smiwg/cdbasegr.pdf> (Wymiar kontekstowy w GGP: pewne kwestie metodologiczne dotyczące zbierania danych i procedur losowania próby).
<http://www.unece.org/ead/pau/ggp/smiwg/cdbasegr.pdf> (Wymiar kontekstowy w GGP: pewne kwestie metodologiczne dotyczące zbierania danych i procedur losowania próby).
<http://www.unece.org/ead/pau/ggp/smiwg/cdbasegr.pdf> (Wymiary generacji i płci w politykach państwa opiekuńczego).
<http://www.unece.org/ead/pau/ggp/smiwg/cdbasegr.pdf> (Wymiary generacji i płci w politykach państwa opiekuńczego).
- International Labour Office (1988), *Work and Family: The Childcare Challenge. Conditions of Work Digest. Volume 7* (Praca i rodzina: wyzwanie opieki nad dziećmi).
- International Labour Office (1988), *Work and Family: The Childcare Challenge. Conditions of Work Digest. Volume 7*, Geneva (Praca i rodzina: wyzwanie wychowania dzieci)
- International Labour Office (1994), *Maternity and Work. Conditions of Work Digest. Volume 13*, Geneva: International Labour Office (Macierzyństwo i praca: warunki przyswojenia pracy).
- Korpi, W. & Palme, J. (1998), *The Paradox of Redistribution and the Strategy of Equality: Welfare State Institutions, Inequality and Poverty in the Western Countries*, *American Sociological Review*, vol. 63(5), pp. 661-87.
- Korpi, W. (2000), *Faces of Inequality: Gender, Class, and Patterns of Inequalities in Different Types of Welfare States*, *Social Politics*.
- Korpi, Walter (2000), *Faces of Inequality: Gender, Class, and Patterns of Inequalities in Different Types of Welfare States*, *Social Politics*, Summer 2000 (Płeć, klasa i wzpry nierówności w różnych typach państw opiekuńczych).

- Korpi, Walter (2000), *Faces of Inequality: Gender, Class, and Patterns of Inequalities in Different Types of Welfare States, Social Policies, Summer 2000* (Płeć, klasa i wzpry nierówności w różnych typach państw opiekuńczych).
- Marshall, Th. (1950), *Citizenship and social class and other essays*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Marshall, Th. (1950), *Citizenship and social class and other essays*, Cambridge, Cambridge University Press (Obywatelstwo i klasa społeczna i inne eseje).
- Methodology and epistemology of multilevel analysis: approaches from different social Sciences.
- Neyer, G.R. (2003), *Generations and Gender dimensions in welfare-state policies*, Max Planck Institute for Demographic Research Working Paper, WP-2003-022, Rostock.
- Neyer, Gerda (2002), *Generations and Gender Dimensions in Welfare-State Policies*,
- Neyer, Gerda (2002), *Generations and Gender Dimensions in Welfare-State Policies*,
- Parsons, T. (1964), *Social Structure and Personality*, London: Free Press.
- Parsons, T. (1964), *Social Structure and Personality*, London: Free Press. (Struktura społeczna i osobowość).
- Racioppi, Filomena & Rivellini, Giulia (2002), *The contextual dimension in GGP: some methodological issues about data collection and sampling procedures*
- Racioppi, Filomena & Rivellini, Giulia (2002), *The contextual dimension in GGP: some methodological issues about data collection and sampling procedures*.
- Shavit, Y. & Blossfeld, HP. (1993), *Persistent Inequality: Changing Educational attainment in Thirteen Countries*, Boulder CO, Westview Press.
- Shavit, Y. & Blossfeld, H.P. (1993), *Persistent Inequality: Changing Educational attainment in Thirteen Countries*, Boulder CO, Westview Press (Trwała nierówność: zmiany poziomu wykształcenia w trzynastu krajach).
- Sienkiewicz K., (2006), *Kontekstowa baza danych – drugi filar programu Generations and Gender Programme. Cel, filozofia i struktura*, RRL, Warszawa.
- Spielauer M., (1999), *The Contextual Database of the Generations and Gender Programme: Overview*, Council of Europe, *Comparative Tables of the Social Security Schemes*, -9th edition (Porównawcze tabele państw ubezpieczeń społecznych).
- Spielauer M., (2004a), *The Generations and Gender Contextual Database: Concepts and Content*, Max Planck Institute for Demographic Research, Rostock.
- Spielauer M., *The contextual database of the Generations and Gender Programme in Bulgaria:*
- Spielauer, M. (2004b), *Intergenerational Educational Transmission within families: analysis and microsimulation projection for Austria*, *Vienna Yearbook of Population Research*, Vienna.
- Spielauer, M. (2004b), *Intergenerational Educational Transmission within families: analysis and microsimulation projection for Austria*, *Vienna Yearbook of Population Research*, Vienna (Międzypokoleniowe przekazy edukacyjne w ramach rodziny: analiza i projekcja mikrosymulacyjna dla Austrii).
- Stala D., (2006), *Kontekstowa baza danych – drugi filar programu Generations and Gender Programme. Rynek pracy, zatrudnienie, bezrobocie, system emerytalny*, RRL, Warszawa.
- US SSA (serial), *Social Security Programs throughout the World*. Washington, D.C : U.S. Dept. of Health, Education, and Welfare, Social Security Administration, Division of Program (Programy ubezpieczeń społecznych na całym świecie).
- US SSA (serial), *Social Security Programs throughout the Word*, Washington, D.C: U.S. Dept. of Health, Education, and Welfare, Social Security Administration, Division of Program (Programy ubezpieczeń społecznych na całym świecie).
- Vikat, A. (2004), *Women's labor force attachment and childbearing in Finland*, MPIDR WP 2004-001 Max Planck Institute for Demographic Research, Rostock.
- Vikat, A. (2004), *Women's labor force attachment and childbearing in Finland*, MPIDR WP 2004-001 Max Planck Institute for Demographic Research, Rostock (Przywiązanie kobiecej siły roboczej i wychowanie dzieci w Finlandii).

Publikacje Głównego Urzędu Statystycznego:

- Roczniki Statystyczne
- Roczniki Statystyczne Pracy
- Wojewódzkie Roczniki Statystyczne
- inne publikacje związane z rynkiem pracy i bezrobociem,
opracowania zbiorcze stworzone na potrzeby statystyki krajowej i międzynarodowej

Akty prawne:

- Dzienniki Ustaw
- Rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej

Materiały w postaci elektronicznej

- materiały publikowane na stronach internetowych:

Głównego Urzędu Statystycznego	www.stat.gov.pl
Ministerstwa Ekonomii	www.mgip.gov.pl
Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej	www.mpips.gov.pl

III. 4. Kontekstowa baza danych – drugi filar programu *Generations and Gender Programme*. Edukacja, zdrowie, opieka nad osobami starszymi, system polityczny, kultura

Iga Sikorska

Współpraca: Ewa Frątczak

Spis treści

1. Informacje wprowadzające
2. Kontekstowa baza danych – ogólne założenia
 - 2.1 System edukacyjny
 - 2.2 Zdrowie
 - 2.3 Opieka nad osobami starszymi
3. Aktualna sytuacja
 - 3.1 System edukacyjny
 - 3.2 Zdrowie
 - 3.3 Opieka nad osobami starszymi
4. Wykaz zmiennych w polskiej wersji kontekstowej bazy danych
 - 4.1 System edukacyjny
 - 4.2 Zdrowie
 - 4.3 Opieka nad osobami starszymi

Bibliografia

1. Informacje wprowadzające

Przedkładane opracowanie stanowi integralną część opracowań dotyczących kontekstowej bazy danych dla programu Generations and Gender Programme¹. W opracowaniu tym wykorzystano teksty autorskie opracowań związanych z kontekstową bazą danych programu Generations and Gender Programme, w tym: M. Spielauer, *The Contextual Database of Generations and Gender Programme: Overview, Conceptual Framework and the Link to the Generations and Gender Survey*, MPI, 2004; M. Spielauer, *The Generations and Gender Contextual Database: Concepts and Content*, MPI, 2004; M. Spielauer, *The contextual database of the Generations and Gender Programme in Bulgaria: Conceptual framework and an overview of the Bulgarian context concerning the central database topics*, MPI, 2005. Pełny wykaz publikacji znajduje się w bibliografii załączonej na końcu opracowania. Na treść opracowania składają się:

- Punkt 2 – opis ogólnych założeń dotyczących kontekstowej bazy danych, w tym działów będących przedmiotem niniejszego opracowania.
- Punkt 3 – opis obecnej sytuacji w omawianych domenach kontekstowych w Polsce. Oprócz komentarza aktualnego stanu zmiennych polskiej wersji kontekstowej bazy danych zamieszczone zostały noty przybliżające społeczne tło dla rzeczywistości obserwowanej przy pomocy zmiennych.
- Punkt 4 – informacje o zmiennych i ich wartości w polskiej kontekstowej bazie danych wraz z rzutowanymi ekranami wskazującymi na zakres zebranych zmiennych i informacji o nich. Polska kontekstowa baza danych jest opracowana w wersji angielskiej.

2. Ogólne założenia

Kontekstowa baza danych ma stanowić porównawczy zbiór danych na poziomie narodowym oraz ponadnarodowym i umożliwić analizowanie interakcji między wymiarami mikro i makro. Składa się z podstawowej bazy mającej w przyszłości umożliwić ponadnarodowe porównania i ujednocionej dla wszystkich krajów GGP w ramach wspólnego schematu klasyfikacji oraz ram technicznych. Informacje zebrane w KBD dotyczące regulacji prawnych oraz polityk, które wpływają na normy wiekowe i normy sekwencji, jak również na konsekwencje i zagrożenia kojarzone z kluczowymi wydarzeniami przebiegu życia, pozwolą na stworzenie kontekstu umożliwiającego wszechstronniejszą interpretację gromadzonych równocześnie informacji opisujących ogólne relacje między płciami i generacjami oraz szeroką gamę wskaźników społecznych, gospodarczych oraz politycznych.

Niniejsze opracowanie ma za zadanie przybliżyć społeczne uwarunkowania tworzące niejako tło dla procesów ekonomicznych i demograficznych wyrażonych w kontekstowej bazie danych dla Polski szeregiem wskaźników i wielkości.

2.1 System edukacyjny

Edukacja odgrywa istotną rolę w zachowaniach demograficznych, zwłaszcza w odniesieniu do harmonogramu zdarzeń życiowych, i jest ściśle powiązana z koncepcjami aspektu (udziału) osób oraz autonomii. Większość innych historii związanych z życiem (tj. utworzenie gospodarstwa domowego, małżeństwo oraz rodzicielstwo) zwykle rozpoczyna się po ukończeniu nauki w szkole. System edukacji tworzy ważne normy wiekowe dzięki różnicom długości trwania obowiązkowej nauki oraz długości trwania typowych ścieżek edukacyjnych. W kategoriach gospodarczych osiągnięcia edukacyjne stanowią kluczowy czynnik determinujący kapitał ludzki i wywierają znaczny wpływ na sukces gospodarczy, lecz również ogólny aspekt (udział) – wolność osiągnąć – oraz autonomię, czego odbiciem są zmieniające się relacje płci i zachowania w rodzinie. W kontekście historycznym dostęp do edukacji był silnie nacechowany podziałem na płcie; dziś różnice w zakresie edukacji płci, na przykład mierzone udziałem mężczyzn i kobiet

¹ Por. K. Sienkiewicz, *Kontekstowa baza danych – drugi filar programu Generations and Gender Programme. Cel, filozofia i struktura*, RRL, Warszawa 2006; D. Stala, E. *Kontekstowa baza danych – drugi filar programu Generations and Gender Programme. Rynek pracy, zatrudnienie, bezrobocie, system emerytalny*, RRL, Warszawa 2006. Opis programu Generations and Gender Programme oraz informacje o polskim badaniu Generations and Gender Survey (polska wersja Rodziny i Generacje) zamieszcza opracowanie: U. Gach-Ciepiela, *Generacje i płeć – pierwszy filar programu Generations and Gender Programme. Filozofia, teoria i zakres nowej rundy badań europejskich*, RRL, Warszawa 2006. Materiały źródłowe informujące o programie znajdują się na stronie internetowej Population Activity Unit, Economic Commission for Europe, United Nations, Geneva: www.unecp.org/pau/ggp.

posiadających wykształcenie wyższe, już nie istnieją w wielu społecznościach. Obecnie w wielu krajach uprzemysłowionych to raczej uwarunkowana podziałem na płcie specjalizacja w zakresie wykształcenia, aniżeli różnice w zakresie poziomu i trwania edukacji prowadzi do różnic płci w zakresie szans na rynku pracy. W wielu krajach obserwujemy również ogólną ekspansję w dziedzinie edukacji, w której większa liczba osób uzyskuje wykształcenie wyższe i trend ten jest realizowany przez każdą następującą po sobie kohortę urodzeń, prowadząc w ten sposób do znacznych różnic pokoleniowych w zakresie edukacyjnego składu ludności.

Osiągnięcia edukacyjne to wskaźnik różnic między jednostkami w zakresie wielu aspektów: Może to być miara talentów, możliwości związanych z dochodem, statusu społecznego i klasy, jak również autonomii jednostki, tj. niezależności od partnerów i być może również ogólnych norm społecznych (Hoem i in., 2001). Odnośnie do tych ostatnich systemy edukacyjne odzwierciedlają podstawowe koncepcje społeczeństwa związane z równością oraz społecznymi prawami (edukacyjnymi). Oprócz przekrojowego zróżnicowania warunków życia koncepcje równości obejmują również równość szans życiowych, tj. rozkład możliwości, zasobów oraz zdolności, z których wszystkie są ściśle powiązane z osiągnięciami edukacyjnymi i dostępem do edukacji. Koncepcje równości dotyczą również stałych rozłamów społecznych, tj. utworzenia klas oraz międzypokoleniowej transmisji szans życiowych stworzonych przez edukację. Mimo ogólnej ekspansji edukacyjnej w wielu krajach w większości z nich utrzymują się znaczne różnice w zakresie możliwości edukacyjnych dotyczących poszczególnych środowisk regionalnych i społecznych. W porównywalnym badaniu zmian w zakresie warstwowania edukacyjnego w 13 krajach uprzemysłowionych Shavit i Blossfeld (1993) ukazują, że nierówność w zakresie możliwości edukacyjnych utrzymuje się na znacznie stałym poziomie od początku dwudziestego wieku. Badania dotyczące Niemiec, przeprowadzone przez Henza (1997) wskazują, że kariery szkolne, a zwłaszcza wskaźniki przejścia mające miejsce po ukończeniu nauczania podstawowego, są wysoce selektywne. Podobne wyniki uzyskała Austria (Spielauer 2004b).

Systemy edukacyjne różnią się znacznie w wielu aspektach – w zakresie (1) wieku rozpoczęcia nauki w szkole oraz procedury przyjęcia do szkoły, (2) kosztów ponoszonych przez rodziców i uczniów/studentów, (3) zróżnicowania ścieżek edukacyjnych, (4) standardów oraz różnic w zakresie jakości nauczania, szkolenia oraz ogólnej podaży, jak również (5) regulacji dotyczących dostępu. Różnice te stanowią odzwierciedlenie różnych programów państwa opiekuńczego. Na przykład rodzaj programu liberalnego promuje równe szanse głównie poprzez bardzo wczesną instytucjonalizację edukacji dzięki edukacji przedszkolnej oraz wczesnemu wiekowi rozpoczęcia nauki w szkole. Typowym przykładem jest Zjednoczone Królestwo – tutaj obowiązkowa nauka w szkole rozpoczyna się rok wcześniej niż w Europie Kontynentalnej. Mimo że taki system skupia się na równych warunkach rozpoczęcia nauki w szkole, wyższa edukacja jest zazwyczaj pozostawiona prywatnej inicjatywie i indywidualnym wartościom (np. jako podstawa grantów studenckich). W programach konserwatywnych nie występuje koncentracja na edukacji przedszkolnej i wczesnej edukacji szkolnej, która zwykle różni się znacznie pod tym względem, że pierwsze decyzje szkolne podejmowane są na bardzo wczesnym etapie, co prowadzi do wysokiego utrzymywania się na poziomie międzynarodowym karier związanych z edukacją oraz osiągnięć edukacyjnych. Uniwersalistyczne państwa opiekuńcze zazwyczaj koncentrują się na prawach do edukacji. Przykładową strategią jest szwedzkie prawo do uzyskania dyplomu szkoły średniej i prawo to jest również udzielane osobom dorosłym za pomocą uprawnień do płatnego urlopu, których celem jest uzyskanie tych kwalifikacji.

System edukacyjny wywiera silny wpływ na zobowiązania rodzinne w kategoriach zasobów czasu i pieniędzy, które są wydawane, i jest z tego powodu powiązany z podstawowymi modelami rodziny. Konserwatywne programy państw opiekuńczych są często połączone z modelem, w którym mężczyzna jest głównym żywicielem rodziny oraz z wysoce zróżnicowanym systemem publicznego szkolnictwa niedziennego, który jest zwykle zapewniany nieodpłatnie lub po niskich kosztach i posiada wysoką wartość. Liberalne programy państw opiekuńczych opierają się w znacznej mierze na rynkach prywatnych, wymagając wysokich prywatnych inwestycji edukacyjnych raczej w kategoriach pieniędzy niż czasu rodziców.

W odniesieniu do bazy danych kontekstowych naszym celem jest przedstawienie różnych aspektów systemów edukacji oraz wyników zgodnie z powyższym opisem. Dane te można podzielić na sześć części. Pierwsza grupa zmiennych dotyczy różnych norm odnośnie do harmonogramu, w tym wieku rozpoczęcia nauki w szkole, czasu trwania nauczania powszechnego i obowiązkowego, jak również standardowych godzin nauki w szkole (niepełny wymiar godzin a pełny wymiar godzin) oraz dni nauki w szkole. Druga

grupa wiąże się z wynikami: odnosi się ona do współczynników skolaryzacji oraz osiągnięć edukacyjnych. Jako miarę jakości uwzględniamy zmienną dotyczącą studentów na nauczyciela. Inna grupa zmiennych dotyczy studentów uczelni oraz standardowej organizacji życia, jak również stopnia, w jakim łączą oni swoje studia z płatną pracą oraz odsetka studentów otrzymujących granty. Piąta grupa dotyczy kosztów edukacji oraz wydatków, jak również sposobu, w który są one dzielone między państwo i rodziny. Publiczne zaangażowanie w edukację jest również mierzone jako udział państwowych instytucji edukacyjnych według liczby studentów. Baza danych zawiera również zorganizowany opis tekstowy głównych właściwości oraz zmian w systemie edukacyjnym.

2.2 Zdrowie

GGP zbiera szczegółowe informacje o osobistym stanie zdrowia, chorobach i schorzeniach przewlekłych, ograniczeniach dziennej aktywności i relacjach opieki (opieka osobista świadczona i otrzymywana oraz wsparcie emocjonalne) wszystkich członków gospodarstwa domowego, z włączeniem rodziców i dzieci, niezależnie od wspólnego zamieszkania. Relacje między rodzicami i dziećmi są uchwycone w wielu wymiarach, włączając częstotliwość spotkań, dystans przestrzenny i zadowolenie z relacji. GGP także zbiera informacje dotyczące rozwiązań mieszkaniowych rodziców oraz zorientowania systemu wartości na obowiązki opiekuńcze.

Zmienne kontekstowe obejmują przybliżone pomiary ryzyka zdrowotnego, które nie może być uśredniane z danych GGP: przeciętne dalsze trwanie życia, przeciętne dalsze trwanie życia w zdrowiu, jak również śmiertelność ogólna, matek i noworodków. Naszym celem jest także opisanie głównych cech systemu zdrowotnego według poziomu prywatnych i publicznych wydatków na ochronę zdrowia, zakres ochrony systemów ubezpieczeń oraz, przy pomocy ustrukturyzowanego opisu (tekstowego), jego organizacji i ewolucji historycznej.

2.3 Opieka nad osobami starszymi

Jeśli chodzi o opiekę nad osobami starszymi, kontekstowa baza danych skupia się na normach statystycznych, politykach wspierających opiekę nieformalną oraz instytucjach. Podczas gdy ogólne rozwiązania mieszkaniowe według wieku są zawarte w dziedzinach kontekstowych dotyczących mieszkalnictwa, pewne dodatkowe informacje są dostarczone w kwestii odsetka osób starszych mieszkających w instytucjach oraz osób starszych otrzymujących formalną opiekę domową. Jeżeli chodzi o polityki opieki zdrowotnej, zbieramy informacje dotyczące publicznych wydatków na opiekę nad osobami starszymi oraz istnieniu i kluczowych cechach wybranych działań, mianowicie zasiłków opiekuńczych, świadczeń emerytalnych dla opiekunów czy też działań wspierających dla pracujących opiekunów (np. płatne i bezpłatne urlopy opiekuńcze). W odróżnieniu od świadczeń związanych z opieką nad dziećmi zasiłki opiekuńcze są świadczone osobom potrzebującym opieki lub – alternatywnie – bezpośrednio świadczącym opiekę (rozróżnienie, które wpływa na sprawstwo osób starszych i ich pozycję przetargową w organizacji opieki). Oprócz zachęt finansowych dla świadczenia opieki nieformalnej w niektórych krajach istnieją prawne zobowiązania opiekowania się rodzicami. Informacje o tych obowiązkach i związanej z nimi odpowiedzialności finansowej zawarte są w dziedzinie kontekstowej „regulacje prawne relacji osobistych”.

2.4 System polityczny

Badania systemu politycznego ujawniają dominujące wartości społeczne i pojęcia normatywne, które w systemie wielopartyjnym są także odzwierciedlone w różnych programach i priorytetach partii politycznych. Rozwój państw opiekuńczych pociąga za sobą i odzwierciedla wysiłki i zmagania konkurujących grup interesów w celu uzyskania wpływów politycznych oraz lobbowania w swojej sprawie wśród twórców polityki. Obecność i władza pewnych grup odzwierciedla dominujące systemy wartości. Korpi (2000, s. 148) rozróżnia między trzema głównymi tendencjami politycznymi, mianowicie partiami wyznaniowymi, świeckimi partiami konserwatywno-centrowymi oraz partiami lewicowymi. Partie wyznaniowe charakteryzują się kładzeniem silnego nacisku na tradycyjną rodzinę, która widziana jest jako moralna podstawa społeczeństwa oraz, w porównaniu do świeckich partii konserwatywnych, większą akceptacją redystrybucyjnych interwencji rynkowych mających na celu zwalczanie ubóstwa. Lista głównych tendencji

politycznych może być rozszerzona na przykład przez prawicowe ruchy populistyczne, a termin „partie lewicowe” może także obejmować rozróżnienie między partiami socjaldemokratycznymi i socjalistycznokomunistycznymi szczególnie, że Program Rodziny i Generacje obejmuje byłe gospodarki planowane centralnie, co kontrastuje z dominującymi badaniami państw opiekuńczych.

Typowe miary tendencji politycznych obejmują odsetek posiadanych tek rządowych i udział procentowy czasu pozostawiania wewnątrz i poza rządem i parlamentem. Kontekstowa Baza Danych podaje informacje potrzebne do obliczenia takich miar poprzez dostarczenie opisów głównych partii politycznych i ich reprezentacji w rządzie (koalicjach) na przestrzeni czasu.

2.5 Kultura

W kwestii kontekstu kulturalnego, kontekstowa baza danych podaje informacje dotyczące składu regionalnego populacji według przynależności religijnej, języka czy grupy etnicznej. Dodatkową zmienną charakteryzującą tempo adaptowania nowoczesnych środków przekazu i komunikacji jest liczba użytkowników.

3. Aktualna sytuacja

3.1 Polski system edukacyjny

System oświaty w Polsce ma za zadanie zapewnić realizację prawa każdego obywatela Rzeczypospolitej Polskiej do kształcenia się oraz prawa dzieci i młodzieży do wychowania i opieki, odpowiednich do wieku i osiągniętego rozwoju. Zajęcia w szkołach prowadzone są w języku polskim. Zreformowany system edukacji obejmuje m.in. przedszkola, w tym z oddziałami integracyjnymi oraz przedszkola specjalne, szkoły podstawowe, w tym specjalne, integracyjne, z oddziałami integracyjnymi i sportowymi, sportowe i mistrzostwa sportowe, gimnazja, w tym specjalne, integracyjne, z oddziałami integracyjnymi, dwujęzycznymi, sportowymi i przysposabiającymi do pracy, sportowe i mistrzostwa sportowe, oraz ponadgimnazjalne, w tym specjalne, integracyjne, z oddziałami integracyjnymi, dwujęzycznymi i sportowymi, sportowe, mistrzostwa sportowe, rolnicze i leśne, jak również szkoły artystyczne. Placówki oświatowe mogą być publiczne, niepubliczne z uprawnieniami szkół publicznych, jak i niepubliczne. Zarówno przedszkola, jak i szkoły podlegają nadzorowi Ministerstwa Edukacji Narodowej. Zwierzchnictwo nad uczelniami i szkołami wyższymi sprawuje natomiast Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

W Polsce istnieją obecnie 1 362 szkoły niepubliczne, co stanowi 9,9 proc. ogółu. Blisko połowa szkół niepublicznych to szkoły prowadzone przez Kościół i organizacje wyznaniowe. Popularność niepublicznych szkół wzrasta wraz z wyższymi szczeblami nauczania². Szczególną popularnością cieszą się niepubliczne szkoły policealne, w których uczy się ponad 50 proc. uczniów wybierających taką ścieżkę edukacji.

Polski system edukacyjny nakłada obowiązek kształcenia się dla dzieci i młodzieży do ukończenia 18 roku życia. Okres obowiązkowej nauki w polskich szkołach był sukcesywnie wydłużany. Przed rokiem 1966 w 11-klasowej szkole podstawowej obowiązkowe było ukończenie siedmiu klas. Obowiązek szkolny rozpoczynał się w wieku 7 lat i kończył w wieku lat 13. Reforma w roku 1966 wydłużyła okres obowiązkowej nauki do wieku ukończenia 14 lat w ośmioklasowej szkole podstawowej. Obecnie obowiązek szkolny dziecka rozpoczyna się z początkiem roku szkolnego w roku kalendarzowym, w którym dziecko kończy 7 lat, i trwa do ukończenia gimnazjum, nie dłużej jednak niż do ukończenia 18 roku życia. Na wniosek rodziców naukę w szkole podstawowej może także rozpocząć dziecko, które przed dniem 1 września ukończy 6 lat, jeżeli wykazuje psychofizyczną dojrzałość do podjęcia nauki szkolnej³. Wchodząca w życie z dniem 1.01.1999 r. reforma systemu oświaty wprowadziła w miejsce 8-letniej szkoły podstawowej (równoznacznik ukończenia drugiego poziomu edukacji według klasyfikacji ISCED) 6-letnią szkołę podstawową zakończoną zdaniem centralnego egzaminu szóstoklasisty oraz 3-letnie gimnazjum podsumowane ujednoczonym egzaminem gimnazjalnym. Pierwszy sprawdzian na zakończenie szóstej klasy szkoły podstawowej oraz egzamin gimnazjalny odbyły się w roku szkolnym 2001/2002. Wspomniane

² E. Putkiewicz, A. Wilkomirska, *Szkoły publiczne i niepubliczne*, Uniwersytet Warszawski, 2004.

³ *Ustawa o Systemie Oświaty z dnia 7.09.1991 r.*

egzaminu kładą nacisk na stosowanie zdobytych umiejętności i rozumienie poleceń. Szkoła podstawowa oraz gimnazjum są obowiązkowe, po ich ukończeniu następuje zróżnicowanie ścieżek edukacyjnych. Chcący kontynuować naukę mają do wyboru szeroki wachlarz rodzajów placówek oświatowych. W roku szkolnym 2002/03 zaczął funkcjonować system szkół ponadgimnazjalnych obejmujący: 2- i 3-letnie zasadnicze szkoły zawodowe, 3-letnie licea ogólnokształcące, 3-letnie licea profilowane i 4-letnie technika oraz w roku szkolnym 2004/05 – dla absolwentów zasadniczych szkół zawodowych – 2-letnie uzupełniające licea ogólnokształcące i 3-letnie technika uzupełniające⁴. Ukończenie liceum tudzież technikum umożliwia absolwentom przystąpienie do egzaminu maturalnego, którego wyniki na mocy regulacji dotyczących tzw. nowej matury, przeprowadzonej po raz pierwszy w roku szkolnym 2004/2005, można w kolejnych latach poprawiać. Nowym elementem matury było wprowadzenie formy egzaminu zewnętrznego, koordynowanego przez centralną komisję egzaminacyjną. Wskaźnik liczby uczniów do nauczycieli z 17,8 w 8-letniej szkole podstawowej, 19,9 w liceach i technikach oraz 20,6 w szkołach zawodowych w roku szkolnym 1989/1990 po transformacji systemowej sukcesywnie zmniejszał się, by w roku szkolnym 2003/2004 spaść do poziomu 13 w zreformowanej szkole podstawowej, 14 w gimnazjum, 15 w liceach i technikach oraz 15,6 w szkołach zawodowych. Przy interpretacji wielkości mówiących o stosunku uczniów do nauczycieli na uwadze mieć jednak należy, iż w latach 90. w wiek szkolny wkroczyły roczniki wyżowe. Współczynnik solaryzacji wśród dzieci w wieku 7-12 wynosił w roku szkolnym 2004/2005 98,5 proc., wśród 13-, 14- i 15-latków 98,4 proc., i odpowiednio 16-18 – 95,1%, 19-24 – 54,4%⁵, co świadczyć może o dużym zaangażowaniu szkolnym dzieci i młodzieży, jak również o sprawnym działaniu części systemu edukacji odpowiedzialnej za egzekwowanie obowiązku kształcenia obywateli.

Dzieci w wieku przedszkolnym (3-6 lat) nie są obowiązane uczęszczać do przedszkola. Od roku 2005 zgodnie z obowiązującymi regulacjami prawnymi dzieci w wieku lat sześciu podlegają jednak obowiązkowemu rocznemu przygotowaniu przedszkolnemu (ISCED 0). Obowiązek ów rozpoczyna się z początkiem roku szkolnego w roku kalendarzowym, w którym dziecko kończy 6 lat. Droga dziecka z domu do szkoły nie może przekraczać: 3 km w przypadku uczniów klas I-IV szkół podstawowych, 4 km w przypadku uczniów klas V-VI szkół podstawowych oraz uczniów gimnazjów. W sytuacji, gdy droga dziecka z domu do szkoły, w której obwodzie dziecko mieszka, przekracza odległości wymienione powyżej, obowiązkiem gminy jest zapewnienie bezpłatnego transportu i opieki w czasie przewozu lub zwrot kosztów przejazdu środkami komunikacji publicznej. Ponadto uczniowi przysługuje prawo do pomocy materialnej ze środków przeznaczonych na ten cel w budżecie państwa, budżecie właściwej jednostki samorządu terytorialnego oraz ze środków Funduszu im. Komisji Edukacji Narodowej. Materialne wsparcie jest udzielane uczniom w celu zmniejszenia różnic w dostępie do edukacji, umożliwienia pokonywania barier wynikających z trudnej sytuacji materialnej, a także wspierania edukacji uczniów zdolnych⁶.

Od 3.08.1990 r. do programu nauczania powrócił jako odrębny, nieobowiązkowy, ale z oceną na świadectwie szkolnym, przedmiot, czyli religia. Nauka języka obcego w szkołach jest obowiązkowa od klasy IV. W Polsce minimalna liczba godzin lekcyjnych w roku oraz w tygodniu, jak również liczba godzin przewidzianych na dany przedmiot w zależności od poziomu kształcenia jest rokrocznie ustalana na szczeblu ministerialnym. Poszczególne szkoły mają niewielki wpływ na zakres programowy oraz czasowy nauczania. Zasadniczo poza nielicznymi wyjątkami nauka w szkołach publicznych odbywa się przez 5 dni w tygodniu.

W Polsce istnieje 67 publicznych uczelni wyższych. W szczególności studia podjąć można na 18 uniwersytetach, 18 politechnikach, 5 akademiach ekonomicznych, 6 państwowych wyższych szkołach pedagogicznych, 7 akademiach rolniczych, 6 akademiach wychowania fizycznego bądź 7 akademiach teologicznych. Na mocy ustawy o szkolnictwie wyższym z roku 1990 kształcenie odbywać się może również w niepublicznych szkołach wyższych. Od momentu wejścia w życie wspomnianej ustawy obserwuje się dynamiczny rozwój komercyjnego szkolnictwa wyższego. Uczelnię niepubliczną może założyć osoba fizyczna lub osoba prawna na podstawie pozwolenia udzielonego jej przez ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego po zasięgnięciu opinii Państwowej Komisji Akredytacyjnej⁷. Zasady pobierania i wysokość opłat w uczelni niepublicznej określa organ wskazany w jej statucie. Studia na uczelniach państwowych są bezpłatne z wyjątkiem świadczeń edukacyjnych wymienionych w ustawie, za które

⁴ *Mały Rocznik Statystyczny 2005*

⁵ *Mały Rocznik Statystyczny 2005*

⁶ *Ustawa o Systemie Oświaty z dnia 7.09.1997 r.*

⁷ *Ustawa o Szkolnictwie Wyższym z dnia 12.09.1990*

uczelnie publiczne mogą pobierać opłaty. Obecnie toczy się publiczna debata na temat możliwości wprowadzenia odpłatności za studia na uczelniach państwowych.

Zgodnie z obowiązującą ustawą Prawo o Szkolnictwie Wyższym z 27.07.2005 r. wprowadzony został w miejsce jednolitych studiów magisterskich dwustopniowy system studiów: studia pierwszego stopnia – studia licencjackie lub inżynierskie, umożliwiające uzyskanie wiedzy i umiejętności w określonym zakresie kształcenia, przygotowujące do pracy w określonym zawodzie, kończące się uzyskaniem tytułu licencjata albo inżyniera; studia drugiego stopnia – studia magisterskie, umożliwiające uzyskanie specjalistycznej wiedzy w określonym zakresie kształcenia, jak również przygotowujące do twórczej pracy w określonym zawodzie, kończące się uzyskaniem tytułu magistra albo tytułu równorzędnego. Większość państwowych uczelni wyższych zlokalizowana jest w dużych ośrodkach miejskich, często odnosi się to również do jednostek niepublicznych.

Formą wsparcia dla studentów stających przed koniecznością opuszczenia domu rodzinnego jest przysługująca im na mocy ustawy pomoc stypendialna. Student może ubiegać się o pomoc materialną ze środków przeznaczonych na ten cel w budżecie państwa w formie: stypendium socjalnego, stypendium specjalnego dla osób niepełnosprawnych, stypendium za wyniki w nauce lub sporcie, stypendium ministra za osiągnięcia, stypendium ministra za wybitne osiągnięcia sportowe, stypendium na wyżywienie, stypendium mieszkaniowego oraz zapomogi. Ponadto student może ubiegać się o zakwaterowanie w domu studenckim uczelni, wyżywienie w stołówce studenckiej uczelni, jak również o zakwaterowanie w domu studenckim uczelni małżonka i dziecka⁸. W związku z trybem podziału funduszy stypendialnych, który leży w dużej mierze w gestii władz i samorządów poszczególnych jednostek akademickich zebranie danych na temat wysokości oraz wszelakich zmian w perspektywie czasu dotyczących systemu stypendialnego jest utrudnione.

W Polsce odsetek absolwentów szkół wyższych w grupie osób, których wiek jest typowy dla osiągnięcia tego poziomu edukacji, wynosi ok. 44 proc.⁹ Tak wysoki wskaźnik świadczy o zmianie aspiracji zawodowych Polaków i Polek oraz o wzroście popularności kształcenia się na poziomie wyższym, a co się z tym wiąże, coraz lepszym wykształceniu kadry pracowniczej. Przyczyn doszukiwać się należy między innymi w fakcie, iż wskaźnik zatrudnienia wśród osób w grupie wiekowej 25-64 z wykształceniem poniżej średniego jest w Polsce jednym z najniższych w krajach OECD, podczas gdy wśród osoby w wieku 25-29 lat z wykształceniem wyższym problem ze znalezieniem zatrudnienia ma mniej niż 7 proc.

W ostatnich latach obserwuje się wzrost realnych nakładów na edukację na poziomie od szkoły podstawowej do policealnej. Przypuszczać należy jednak, iż jest to związane z niżem demograficznym. Nakłady na edukację na poziomach ISCED 1-4 wyrażone jako procent PKB, jak również udział wydatków publicznych zmniejszają się. Wiązać to jednak należy częściowo z systemem finansowania szkolnictwa, który został przesunięty w znacznej mierze na szczebel terytorialny. Inaczej przedstawia się sytuacja w szkolnictwie wyższym. W związku z rosnącą liczbą studentów, mimo znacznego wzrostu nakładów budżetowych wyrażonych jako procent PKB (publiczne szkolnictwo wyższe finansowane jest w głównej mierze z budżetu centralnego), wydatki w przeliczeniu na studenta zmniejszyły się, mimo iż ogólny udział wydatków na szkolnictwo wyższe rósł sukcesywnie od momentu transformacji systemowej. Procent nakładów na szkolnictwo wyższe w ujęciu PKB jest porównywalny z innymi krajami OECD, natomiast konfrontując wydatki na edukację według siły nabywczej pieniądza, Polska jest jednym z krajów, gdzie średnie nakłady na studenta są najniższe.

3.2 System opieki zdrowotnej w Polsce

Ubezpieczenie zdrowotne oraz dostęp do świadczeń opieki medycznej są w Polsce oparte na zasadach równego traktowania obywateli, solidarności społecznej oraz zapewnienia ubezpieczonemu swobodnego dostępu do świadczeń zdrowotnych i wolnego wyboru świadczeniodawców.

Na podstawie ustawy o powszechnym ubezpieczeniu społecznym z dnia 01.01.1999 r. wprowadzona została w Polsce reforma systemu opieki zdrowotnej. Kluczową zmianą w modernizowanej służbie zdrowia była zmiana sposobu finansowania. Środki finansowe na funkcjonowanie systemu opieki zdrowotnej, jako składka na powszechne ubezpieczenie zdrowotne, trafiać zaczęły bezpośrednio do Kas Chorych z

⁸ Ustawa Prawo o Szkolnictwie Wyższym z dnia 27.07.2005

⁹ Education at a glance. OECD Indicators 2005

pominięciem budżetu centralnego. Regionalne Kasy Chorych odpowiedzialne były za realizację świadczeń wobec osób objętych powszechnym ubezpieczeniem zdrowotnym poprzez wykup stosownych świadczeń medycznych. Jedynie zabiegi wysokospecjalistyczne oraz tzw. narodowe programy finansowane były w myśl ustawy z budżetu centralnego, jak również bezpośrednio z budżetu Ministerstwa Zdrowia. Wyszczególniony został ponadto szereg świadczeń nieobjętych powszechnym ubezpieczeniem zdrowotnym, których koszty pokrywać musieli indywidualni nabywcy świadczeń, czyli bezpośrednio pacjenci. W związku z równoległą realizacją w kraju reformy administracyjnej i pojawieniem się nowych szczebli w administracji rządowej znakomita większość kompetencji w zakresie służby zdrowia przesunięta została z centralnego szczebla do jednostek samorządowych. Istotą tego rozwiązania było umożliwienie obywatelom wywierania wpływu na służbę zdrowia w ich najbliższym otoczeniu, ze świadczeń której korzystali, poprzez bezpośrednie głosowanie na swoich przedstawicieli w samorządzie terytorialnym. Reforma systemu opieki medycznej pozwoliła na usamodzielnienie się zakładów opieki zdrowotnej, które uzyskały osobowość prawną oraz dostęp do zakontraktowanych środków finansowych, którymi w ramach swojej działalności musiały gospodarować. Ponadto oprócz publicznych zakładów opieki zdrowotnej w zreformowanej służbie zdrowia prawo do świadczenia usług medycznych uzyskały również placówki niepubliczne mogące świadczyć usługi na zasadach komercyjnych za odpłatnością, jak również nieodpłatnie w ramach zakontraktowanej refundacji. W ocenie NIK na podstawie przeprowadzonej w lipcu 1999 roku kontroli publiczne zakłady opieki zdrowotnej nie były przygotowane do funkcjonowania w warunkach samodzielności finansowej¹⁰. Skutkiem usamodzielnienia zakładów, dokonanego bez ich uprzedniego organizacyjnego i strukturalnego przygotowania, było utrzymanie się tendencji do zaciągania zobowiązań niemających pokrycia w uzyskiwanych dochodach, grożących upadłością niektórych zakładów, połączonej z koniecznością pokrycia ich zadłużenia przez jednostki samorządu terytorialnego, które z dniem 1 stycznia 1999 r. przejęły ich funkcje od organów założycielskich. Trudności, na jakie napotkała reforma systemu ubezpieczeń społecznych w początkowym okresie jej wdrażania, które były konsekwencją wieloletnich zaniedbań przede wszystkim ze strony Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej oraz wojewodów, oraz zastrzeżenia co do funkcjonowania Kas Chorych, stały się przesłanką do zmian w ustawie o powszechnym ubezpieczeniu zdrowotnym, co w konsekwencji doprowadziło do kolejnych zmian w sposobie finansowania służby zdrowia.

Od 1 kwietnia 2003 roku zasady opieki zdrowotnej w Polsce regulowane są ustawą z dnia 23 stycznia 2003 r. o powszechnym ubezpieczeniu w Narodowym Funduszu Zdrowia. Kompetencje Kas Chorych przejęte zostały przez Narodowy Fundusz Zdrowia, który w celu zapewnienia ubezpieczonym świadczeń zdrowotnych gromadzi środki finansowe, zarządza nimi oraz w ich ramach zawiera umowy ze świadczeniodawcami usług medycznych¹¹. Ubezpieczonymi w Funduszu są osoby posiadające obywatelstwo polskie i zamieszkujące na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz cudzoziemcy przebywający na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie wizy uprawniającej do podjęcia pracy, zezwolenia na osiedlenie się lub zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony oraz ich rodziny, jeżeli podlegają obowiązkowi ubezpieczenia zdrowotnego lub ubezpieczają się dobrowolnie. Ponadto ubezpieczonymi w Funduszu są także osoby posiadające obywatelstwo polskie, niezamieszkujące terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jeżeli podlegają obowiązkowi ubezpieczenia zdrowotnego i są objęte ubezpieczeniem emerytalnym i rentowym na podstawie przepisów ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych lub ubezpieczeniem społecznym rolników. Odrębne, szczegółowe przepisy dotyczące ubezpieczenia zdrowotnego rolników oraz kształtujących się w Polsce cudzoziemców określają tryb, formę i zakres przysługujących im świadczeń medycznych. Składka na ubezpieczenie zdrowotne, wynosząca 9 proc. dochodów osobistych (wyjątki wyszczególniono w ustawie), jest miesięczna i niepodzielna, opłacana i ewidencjonowana w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych, a następnie przekazywana do Narodowego Funduszu Zdrowia. W związku ze zmianą źródła finansowania służby zdrowia spadł udział wydatków na system opieki zdrowotnej mierzony jako odsetek wydatków budżetowych, spadał też wskaźnik wydatków budżetowych na ochronę zdrowia jako procent PKB.

W ostatnich latach obserwuje się dość gwałtowny spadek liczby szpitali w Polsce. Tendencja ta uwiarydlała się szczególnie po wprowadzeniu reformy systemu zdrowotnego. Obniżaniu ogólnej liczby szpitali towarzyszy wzrost liczby szpitali niepublicznych. Znacznie zwiększyła się liczba ośrodków odwyko-

¹⁰ Informacja o wynikach kontroli tworzenia i funkcjonowania samodzielnych publicznych zakładów opieki zdrowotnej, NIK 07.1999r.

¹¹ Ustawa o powszechnym ubezpieczeniu w Narodowym Funduszu Zdrowia z dnia 23.01.2003r.

wych oraz ośrodków rehabilitacji dla narkomanów, co daje wyraz skali zjawiska, które było przez długi czas tematem tabu. W ostatnich latach powstały również liczne zakłady opiekuńczo-lecznicze, leczniczo-pielęgnacyjne oraz hospicja, zmniejszyła się natomiast liczba uzdrowisk rehabilitacyjnych. Istotnie zmieniła się również liczba lekarzy. Na początku lat 50. na 10 000 osób przypadało niespełna 4 lekarzy, w latach 60. wskaźnik ten potroił się, na przełomie 80. i 90. na 10 000 przypadało już ok. 21 lekarzy, a po reformie wskaźnik ustabilizował się na poziomie ok. 22 lekarzy. Podobnie zachowywały się wielkości dotyczące liczby łóżek szpitalnych. Na początku lat 50. na 10 000 osób przypadało ok. 34 łóżek, potem nastąpił gwałtowny wzrost. Na początku lat 70. było już ok. 52 łóżek, od przełomu 1989 liczba łóżek zaczęła spadać z 57 do 51 w okresie ostatniej reformy systemu służby zdrowia i po reformie ustabilizowała się na poziomie 48 łóżek przypadających na 10 000 obywateli. Przeciętne dalsze trwanie życia jest integracyjnym wskaźnikiem jakości życia. Odnotować należy, iż systematycznie wydłużała się przeciętna długość trwania życia, która w latach 70. wynosiła dla kobiet 73,33 lat oraz 66,62 dla mężczyzn, a w roku 2005 odpowiednio 79,40 lat oraz 70,81. Wzrosła również w tym samym przedziale czasowym przeciętna długość trwania życia wśród osób powyżej 60 roku życia, w tym dla kobiet z 19,23 do 22,65 lat, a dla mężczyzn z 15,68 do 17,51.

Imponująco spadała śmiertelność noworodków z ponad 56 na początku lat 60., do mniej niż połowy tej wartości w latach 80., następnie do około 19 zgonów na 1 000 urodzeń żywych na przełomie lat 80. i 90. Obecnie wskaźnik śmiertelności noworodków osiągnął poziom poniżej 7 zgonów na 1 000 urodzeń żywych. Trudno jest wypowiedzieć się na temat śmiertelności okołoporodowej kobiet, ponieważ dostępne dane zakładają zbyt duże przybliżenia. Na podstawie informacji publikowanych przez World Resource Institute przypuszczać jednak można, iż wskaźnik ten wynosi obecnie około 12-13 zgonów na 100 000 urodzeń żywych. Prace nad kontekstową bazą danych nie zostały jeszcze zakończone. W następnej fazie konieczne jest nawiązanie kontaktu z jednostkami wyspecjalizowanymi, mogącymi dysponować brakującymi informacjami. Planowane jest uzupełnienie bazy o szczegółowe dane z zakresu śmiertelności okołoporodowej kobiet, jak również przeciętnej długości trwania życia w zdrowiu.

Z uwagi na kontekstowy charakter tworzonej bazy danych zasadna wydaje się być krótka wzmianka na temat opinii społecznych dotyczących unowocześnianego systemu opieki medycznej. Zmiany wprowadzone przez reformę oprócz problemów technicznych wzbudzały i wzbudzają szereg emocji wśród pacjentów. Dezorientacji w pierwszym okresie wprowadzania reformy towarzyszył spadek korzystania z usług medycznych¹². Gwałtowny wzrost nastąpił w latach 2000-2003, przy czym dotyczy to nie tylko refundowanych świadczeń publicznych zakładów opieki zdrowotnej, ale również niepublicznej opieki medycznej. Niepokojący jest fakt, iż dostęp do publicznej służby zdrowia w zreformowanym systemie opieki medycznej przez pacjentów oceniany jest nadal jako trudniejszy aniżeli przed reformą. O ile orientacja pacjentów w kwestii źródła szukania pomocy medycznej jest raczej powszechna, o tyle niepokojący jest brak umiejętności rozróżnienia odpłatnych usług medycznych oferowanych przez placówki publiczne od świadczeń niepublicznych zakładów opieki zdrowotnej. Istotne staje się to w kontekście zgłaszanych kolejnych propozycji modernizacji systemu opieki zdrowotnej. Z analizy skarg wnoszonych przez pacjentów do Biura Praw Pacjenta wynika, że niektóre ze skarg dotyczyły niezadowolenia pacjentów z tego, że lekarz nie kierował na potrzebne zdaniem pacjentów badania diagnostyczne. Innym problemem polskiej służby zdrowia były i nadal są opłaty nieformalne, dzięki którym pacjenci pragną pozyskać czy szybszą opiekę, czy opiekę lepszej jakości.

Fakt, iż generalnie nie obserwuje się wzrostu zjawiska wzmoczonego korzystania kosztem publicznej z niepublicznej opieki zdrowotnej, może oznaczać, że nie będzie już w takim jak dotąd tempie rozwijał się sektor usług prywatnie opłacanych. Stąd też firmy prywatne usilnie zabiegają o wygrywanie konkursów ofert oraz kontrakty z NFZ i o przejmowanie niektórych funkcji medycznych od zakładów publicznych według zasad typowych dla outsourcingu¹³. Ponadto w Polsce istnieje ciągle bardzo niska skłonność do zakupywania polis dobrowolnych ubezpieczeń zdrowotnych, jak również do dodatkowych opłat, w ramach których standard świadczeń w publicznych w zakładach opieki zdrowotnej mógłby być podwyższony. Finansowanie usług ambulatoryjnych według zasady opłat za usługę, a szpitali początkowo według liczby hospitalizowanych, a następnie według procedur, motywuje lekarzy i zakłady do maksymalizowania liczby przyjętych pacjentów, szczególnie wobec stosunkowo niskich jednostkowych stawek w

¹² J. Czapiński, T. Panek, *Diagnoza społeczna 2005, warunki i jakość życia Polaków*, Warszawa 2005

¹³ Tamże

umowach z kasami chorych a potem z NFZ i wobec silnego zainteresowania pacjentów dość intensywnym korzystaniem z usług lekarzy specjalistów i ze szpitali, szczególnie przy malejącej liczbie łóżek. Kasa chorych, a obecnie NFZ, broni swojego budżetu przed skutkami maksymalizowania liczby porad i przyjęć, wyznaczając w umowach z instytucjami medycznymi limity usług, które mogą być opłacone w ramach umowy. Z kolei lekarze i zakłady opieki zdrowotnej stosowały strategię przekraczania limitów, oczekując dodatkowych środków z tego tytułu i chroniąc się w ten sposób przed krytyką ze strony pacjentów oraz mediów piętnujących odmowy przyjęć z powodu wyczerpania limitów.

3.3 Opieka nad osobami starszymi w Polsce

Choć rosnące, to nadal niskie dochody, wysoka stopa bezrobocia i wzrastająca liczba osób potrzebujących ochrony socjalnej należą do problemów, z którymi mierzy się Polska od rozpoczęcia transformacji. Gwałtowny spadek liczby urodzeń, który rozpoczął się w połowie lat 90. doprowadził obecnie do niemal zerowego, a w miastach nawet ujemnego przyrostu naturalnego. Trend ten uwidacznia się szczególnie w obszarach miejskich. W Polsce mamy zatem do czynienia ze stopniowym starzeniem się społeczeństwa, co będzie miało negatywny wpływ na sytuację kolejnych roczników wchodzących w wiek emerytalny i uprawnionych do korzystania ze świadczeń systemu ubezpieczeń społecznych. Nie widać też w społeczeństwie zrozumienia dla unijnego trendu wydłużania wieku emerytalnego.

W Polsce nie ma odrębnego ustawodawstwa regulującego kwestie pomocy osobom w podeszłym wieku. Gwarantowana przez państwo opieka nad osobami starszymi, w rozumieniu ustawy niezdolnymi do pracy z tytułu wieku, leży w gestii Ministerstwa Pracy i Pomocy Społecznej i stanowi część polityki społecznej. W ogólnym znaczeniu pomoc społeczna umożliwia przezwyciężanie trudnych sytuacji życiowych tym, którzy, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości, nie są w stanie sami ich pokonać. Wspiera ich w wysiłkach zmierzających do zaspokojenia niezbędnych potrzeb i umożliwia im życie w warunkach odpowiadających godności człowieka¹⁴.

Szczegółowa analiza wydatków budżetowych na opiekę nad osobami starszymi, ze względu na brak wyseparowanych danych z tego zakresu, nie jest z uwagi na charakter tego opracowania uzasadniona. O świadczenia z pomocy społecznej ubiegać się mogą: osoby posiadające obywatelstwo polskie, mające miejsce zamieszkania i przebywające na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, cudzoziemcy mający miejsce zamieszkania i przebywający na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i posiadający zezwolenie na osiedlenie się, zgodę na pobyt lub status uchodźcy nadany w Rzeczypospolitej Polskiej oraz obywatele państw członkowskich Unii Europejskiej lub Europejskiego Obszaru Gospodarczego i przebywający na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, którzy uzyskali zezwolenie na pobyt.

Osobom starszym przysługuje prawo do pomocy bezpośredniej w formie świadczeń pieniężnych w postaci zasiłku stałego, jeżeli jej dochód jest niższy od kryterium dochodowego osoby samotnie gospodarującej oraz zasiłku celowego na zaspokojenie niezbędnej potrzeby bytowej, w szczególności na pokrycie części lub całości kosztów zakupu żywności, leków i leczenia, opału, odzieży, niezbędnych przedmiotów użytku domowego, drobnych remontów i napraw w mieszkaniu, a także kosztów pogrzebu. Ponadto osobie samotnej, która z powodu wieku, choroby lub innych przyczyn wymaga pomocy innych osób, a jest jej pozbawiona, przysługuje pomoc w formie usług opiekuńczych lub specjalistycznych usług opiekuńczych. Usługi opiekuńcze obejmują pomoc w zaspokajaniu codziennych potrzeb życiowych, opiekę higieniczną, zaleconą przez lekarza pielęgnację oraz, w miarę możliwości, zapewnienie kontaktów z otoczeniem. Specjalistyczne usługi opiekuńcze są to usługi dostosowane do szczególnych potrzeb wynikających z rodzaju schorzenia lub niepełnosprawności, świadczone przez osoby ze specjalistycznym przygotowaniem zawodowym. Wspomniana pomoc może być udzielana w miejscu zamieszkania, w ośrodkach wsparcia oraz w rodzinnych domach pomocy. Ośrodek wsparcia jest zasadniczo jednostką organizacyjną pomocy społecznej dziennego pobytu, ale prowadzić też może miejsca całodobowego pobytu. W przypadku braku możliwości zapewnienia usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania osoba wymagająca z powodu wieku pomocy innych osób może korzystać z usług opiekuńczych i bytowych w rodzinnym domu pomocy. Rodzinny dom pomocy stanowi formę usług opiekuńczych i bytowych świadczonych całodobowo przez osobę w jej miejscu zamieszkania dla nie mniej niż trzech i nie więcej niż ośmiu osób wymagających z powodu wieku pomocy w tej formie. Osoby potrzebujące wsparcia w codziennym życiu, ale

¹⁴ Ustawa o pomocy społecznej z dnia 12.03.2004r.

niewymagające usług w zakresie świadczonej przez jednostkę całodobowej opieki, skorzystać mogą z możliwości, jaką oferuje mieszkanie chronione, zapewniające warunki samodzielnego funkcjonowania w środowisku, w integracji ze społecznością lokalną. Korzystanie z wyżej wymienionych form pomocy w postaci usług jest odpłatne, ale ustawa precyzuje warunki częściowego lub całkowitego zwolnienia z opłat, uwzględniając szczególne potrzeby oraz sytuację materialną tych osób. Bez wątpienia trudna sytuacja materialna emerytów i rencistów oraz kolejki oczekujących na udzielenie im gwarantowanej przez państwo pomocy rysują dość tragiczny obraz sytuacji tej części populacji, która nie jest już w wieku produkcyjnym. Na początku lat 70. liczba osób starszych przebywających w domach opieki wynosiła około 8 000. Obecnie ta liczba podwoiła się, a potrzeby są znacznie większe. Przyczyn takiego stanu rzeczy dopatrywać się można między innymi w rosnącym odsetku ludzi starszych w społeczeństwie oraz zmianie tradycyjnego dla Polski, wielopokoleniowego modelu rodziny. Ze względu na wysokie koszty pobytu zarówno w państwowych ośrodkach pomocy społecznej, jak i komercyjnych domach opieki, potrzebujący długo oczekują na wsparcie. Niekorzystna jest też sytuacja członków rodzin pragnących podjąć się opieki nad osobą starszą, wymagającą wsparcia. Państwo zobowiązuje się bowiem jedynie do opłacania składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe za osobę, która zrezygnuje z zatrudnienia w związku z koniecznością sprawowania bezpośredniej, osobistej opieki nad długotrwale lub ciężko chorym członkiem rodziny oraz wspólnie niezamieszkanymi matką, ojcem lub rodzeństwem. Ponadto członkowi rodziny, który opiekuje się osobą starszą, przysługuje 14-dniowy, płatny urlop. Nie istnieje natomiast forma wsparcia w postaci np. refundacji częściowej tudzież całkowitej kosztów świadczenia usług opiekuńczych na zasadach komercyjnych.

3.4 System polityczny w Polsce

Na mocy Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 7 kwietnia 1997 roku Polska jest republiką parlamentarną. Głównymi elementami ustroju politycznego Rzeczypospolitej Polskiej są władza ustawodawcza sprawowana przez dwuizbowy Parlament, władza wykonawcza pozostająca w gestii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej oraz Rady Ministrów z Prezesem Rady Ministrów na czele oraz odrębna i niezależna od innych władza sędziowska. Władza zwierzchnia należy do narodu. Zadania publiczne niezastreżone przez Konstytucję lub ustawy dla organów innych władz publicznych wykonuje samorząd terytorialny: gminny, powiatowy i województwa. Podstawową jednostką samorządu terytorialnego jest gmina.

Polska scena polityczna w latach dziewięćdziesiątych ulegała dużym perturbacjom. Większość partii z tamtego okresu nie przetrwała, podzieliła się na różne frakcje, zmieniła nazwy. Partie obecnej sceny politycznej reprezentują orientacje społecznie konserwatywne, natomiast gospodarczo – socjalliberalne lub też socjaldemokratyczne. W ostatnim czasie obserwuje się również wzmożoną aktywność ruchów narodowych. Jedną z cech polskiego krajobrazu politycznego jest szybkie powstanie nowych partii politycznych po roku 1989. Na podkreślenie zasługuje fakt, iż od przemiany ustrojowej wpływu nie tracą ugrupowania ludowe oraz partie tradycji postkomunistycznej.

Pierwsze wybory do Parlamentu odbyły się w 1989 roku, natomiast pierwsze w pełni demokratyczne miały miejsce w 1991. Frekwencja w wyborach do Sejmu I kadencji wyniosła wówczas 43,20 proc. Mandaty zdobyło 29 komitetów wyborczych. Wygrała Unia Demokratyczna, ale ze względu na duże rozdrobnienie składu Sejmu trudno mówić o stabilności władzy. W kolejnych wyborach do Sejmu II kadencji w 1993 roku zwyciężył Sojusz Lewicy Demokratycznej przed Polskim Stronnictwem Ludowym, a do urn wyborczych swoje głosy wrzuciło 52,08 proc. uprawnionych do głosowania. Frekwencja w wyborach, które wygrała Akcja Wyborcza Solidarność przed Sojuszem Lewicy Demokratycznej w 1997 roku wyniosła 47,93 proc. Wybory do sejmu IV kadencji przy stosunkowo niskim zainteresowaniu społeczeństwa na poziomie 46,29 proc. wygrała zdecydowanie koalicja Sojuszu Lewicy Demokratycznej i Unii Pracy przed Platformą Obywatelską. W ostatnich wyborach do Sejmu V kadencji na 594 listach zarejestrowanych w 41 okręgach wyborczych przez 22 komitety wyborcze znalazło się łącznie 10 661 kandydatów na posłów, w tym 24,51 proc. stanowiły kobiety. W wyborach do Senatu w 40 okręgach wyborczych zarejestrowanych zostało przez 108 komitetów wyborczych 623 kandydatów na senatorów, w tym 5,89 proc. kobiet. Przy najniższej w historii III Rzeczypospolitej Polskiej frekwencji 40,57 proc. zwyciężyło Prawo i Sprawiedliwość (155 mandatów) przed Platformą Obywatelską (133 mandaty), Samoobroną (56), Sojuszem Lewicy Demokratycznej (55), Ligą Polskich Rodzin (34) oraz Polskim Stronnictwem Ludowym (25).

Szczegółowy opis głównych partii na polskiej scenie politycznej w okresie od przełomu roku 1989 oraz koalicji rządowych sejmów kolejnych kadencji zamieszczony jest w kontekstowej bazie danych.

Ostatnie wybory samorządowe odbyły się w roku 2002. Wybierano radnych gmin, powiatów, miast na prawach powiatów oraz sejmików wojewódzkich. Organy wykonawcze jednostek samorządu terytorialnego (stan na dzień 31 XII 2004 r.) to:

- 1) wójtowie, burmistrzowie i prezydenci miast:
 - w gminach (bez miast na prawach powiatu) – 2413 osób (kobiety stanowiły 6,7 proc.),
 - w miastach na prawach powiatu – 65 osób (kobiety stanowiły 1,5 proc.),
- 2) zarządy w powiatach liczące 1482 członków (kobiety stanowiły 10,6 proc.);,
- 3) zarządy w województwach liczące 79 członków (kobiety stanowiły 8,9 proc.)¹⁵.

Opis wyników wyborów samorządowych oraz zawiązywanych koalicji na szczeblu wojewódzkim wymaga zwrócenia się z prośbą o udostępnienie danych do władz samorządowych i będzie uzupełniony w późniejszym czasie. Odnotować warto, iż wśród radnych gmin jedynie 29 proc. miało wykształcenie wyższe, 38 proc. średnie, a 6 proc. zaledwie podstawowe. Dużo lepiej wygląda sytuacja wykształcenia radnych powiatów i sejmików wojewódzkich, gdzie absolwenci szkół wyższych stanowią od 70 do 80 proc.

3.5 Zagadnienia dotyczące kultury w ujęciu KBD w Polsce¹⁶

W Polsce dominują wyznawcy kościoła rzymskokatolickiego, których liczbę szacuje się na około 34 miliony, co stanowi prawie 90 proc. populacji. Drugim, co do liczby wiernych, kościołem w Polsce jest kościół prawosławny, którego wyznawcy stanowią szacunkowo 1,5 proc. społeczeństwa. Wierni kościołów protestanckiego i tradycji protestanckiej to około 0,4 proc. populacji. Około 7,5 proc. nie deklaruje żadnej przynależności wyznaniowej. Odnotować należy, iż grupa ta powoli zwiększa się. Przedstawione odsetki mają charakter szacunkowy, trudności bowiem pojawiają się chociażby przy ustaleniu kryterium uznania za wiernego (wyznawcę) poszczególnych kościołów. Zwykle za takie kryterium uznaje się fakt chrztu w danym obrządku, nie można jednak przyjąć, że w okresie późniejszym nie nastąpiło odejście od kościoła bądź zmiana wyznania, co utrudnia identyfikację na poziomie jednostki.

Pewne trudności pojawiają się też przy precyzyjnym określeniu kompozycji etnicznej Polski. Zgodnie z ustawą o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym z dnia 6.01.2005 r. mniejszościami narodowymi zamieszkałymi w Polsce są: Białorusini, Czesi, Litwini, Niemcy, Ormianie, Rosjanie, Słowacy, Ukraińcy i Żydzi, a za mniejszości etniczne uznaje się mniejszość karaimską, łemkowską, romską i tatarską. Według ostatniego spisu powszechnego, który odbył się w roku 2002, najczęściej deklarowanymi narodowościami były: białoruska, kaszubska, litewska, niemiecka, romska, rosyjska, słowacka, śląska i ukraińska. Zasadniczo kompozycja etniczna Polski nie jest urozmaicona. Szacuje się, że mniejszości narodowe i etniczne stanowią około 3 proc. populacji. Ponadto większość obywateli deklarujących korzenie inne niż polskie zamieszkuje tereny przygraniczne i deklaruje narodowość kraju sąsiadującego. I tak Białorusini i Litwini zamieszkują głównie tereny wschodnie i północno-wschodnie, Słowacy województwo małopolskie, Ukraińcy województwo warmińsko-mazurskie oraz Pomorze, Niemcy tereny województw opolskiego, śląskiego i warmińsko-mazurskiego, Kaszubi województwo pomorskie, Łemkowie województwo dolnośląskie oraz w związku z przesiedleniami małopolskie i pomorskie. Podobnie jak Rosjanie, mniejszość romska ze względu na specyfikę kultury rozproszyła się dość równomiernie po całym kraju. Tatarzy mieszkają głównie w Białymstoku i Trójmieście. Żydzi osiedlają się w większych ośrodkach miejskich. Najrzetelniejszym źródłem informacji co do etnicznej kompozycji populacji Polski wydają się być wyniki spisu powszechnego, które nie muszą być jednak, z uwagi na kształt kwestionariusza, miarodajne. Pytanie o narodowość zakładało możliwość udzielenia tylko jednej odpowiedzi, podczas gdy olbrzymia większość członków mniejszości narodowych i etnicznych czuje się jednocześnie Polakami. Zdarzać się mogło, że w związku z koniecznością dokonania wyboru deklarowali narodowość polską. Językiem urzędowym w Polsce jest język polski. Mniejszości narodowe i etniczne posługują się często, dodatkowo językami innymi niż polski. Naprzeciw potrzebie wyszła ustawa o języku polskim z 1999 roku przewidująca, że w miejscowościach, w których występują zwarte środowiska mniejszości narodowych

¹⁵ Mały Rocznik Statystyczny 2005, GUS, Warszawa 2005.

¹⁶ W oparciu o Narodowy Spis Powszechny

lub etnicznych, nazwom i tekstom w języku polskim mogą towarzyszyć wersje w przekładzie na język mniejszości. Wśród najczęściej deklarowanych języków używanych na terenie kraju wyróżnić należy: angielski, białoruski, czeski, francuski, grecki, hiszpański, kaszubski, litewski, łemkowski, niemiecki, romski, rosyjski, słowacki, śląski, ukraiński oraz włoski.

Jedną z miar opisujących społeczeństwo informacyjne jest liczba osób korzystających z nowoczesnych technik komunikacji. Na podstawie zebranych danych w roku 1991 z internetu w Polsce korzystała 1 osoba na 10 000. W kolejnych latach liczba internautów błyskawicznie rosła. W roku 2000 z sieci korzystało 72,5 osoby na 1 000, a w 2004 już 233,5. Ogólne refleksje dotyczące technicznego dostępu do sieci, możliwości korzystania z internetu i umiejętności jego wykorzystania ująć można w następujący sposób: z internetu korzystają przede wszystkim osoby młodsze, lepiej wykształcone, osoby uczące się, mieszkające w większych miejscowościach i pracujące. Rzadziej korzystają kobiety, rolnicy, bezrobotni i emeryci¹⁷. Zdecydowanie największe rolę w tym wypadku odgrywa wiek. Wśród osób do 24 roku życia prawie trzy czwarte korzystają z internetu, w wieku 25–34 lat prawie połowa. W kolejnej grupie wiekowej (35-44) internauci stanowią już tylko 35 proc. A wśród osób powyżej 60. roku życia korzystających z internetu jest już bardzo niewiele. Generalnie im wyższy poziom wykształcenia tym wyższy odsetek internautów. Wśród osób z wykształceniem wyższym z internetu korzysta prawie dwie trzecie, natomiast wśród osób z wykształceniem podstawowym mniej niż 4 proc. 63 proc. osób korzystających z internetu łączy się z siecią z domu, a 32 proc. z pracy. W szkole lub na uczelni korzysta z internetu 24 proc. jego użytkowników. 14 proc. korzysta w kawiarenkach internetowych, a 23 proc. u znajomych lub rodziny.

4. Wykaz zmiennych w polskiej wersji Kontekstowej Bazy Danych

4.1 System edukacji

1201 Education system

Variable ID:	1201
Variable Name:	Education system
Country:	POLAND
<p>On 1. 1. 1999 the introduction of school system's reform was initiated. In 1999/2000 school year instead of 8-year primary schools, 6-year primary schools and 3-year lower secondary schools were established, education in which was compulsory. Compulsory education starts at age 7(6) and ends at age 18 (as previously) what is equivalent to lower secondary school level. In 2002/03 school year a system of upper secondary schools started to function, including: 2–3-year basic vocational schools, 3-year general secondary schools, 3-year specialized secondary schools, and 4-year technical secondary schools as well as in 2004/05 — for graduates of basic vocational schools — 2-year supplementary general schools and 3-year supplementary technical schools. Moreover, upper secondary schools since 2003/04 school year cover art schools leading to professional certification, which until 2002/03 school year (and in case of graduates— until 2003/04 school year) were classified to vocational secondary (post-primary) schools. Schools (with the exception of higher education institutions) and establishments can be public, non-public, with the competence of a public school, and non-public.</p> <p>A non-public school can obtain the competence of a public school, if it implements the minimum program as well as applies the principles of classifying and promoting pupils and students as established by the Ministry of National Education and Sport, allowing students to obtain state certificates or diplomas. Central (government) entities and local self-government entities can only administer public schools. Primary schools and lower secondary schools can be public schools, or non-public schools with the competence of public schools only. Tertiary education comprises state and non-state higher education institutions. Non-state higher education institutions are established on the basis of a permit of the Ministry of National Education and Sport.</p>	

¹⁷ J. Czapiński, T. Panek, *Diagnoza społeczna 2005, warunki i jakość życia Polaków*, Warszawa 2005

1202 Private Schools

Microsoft Excel - EDUCATION Poland.xls

Wpisz pytanie do Pomocy

100%

R34

1	Variable ID:	1202				
2	Variable Name:	Private schools (%)				
3	Country:	POLAND				
4						
5						
6	Years	ISCED 1	ISCED 2A*	ISCED 3A	ISCED 3C**	ISCED 4C**
7	2004/2005	1,7	2,3	3,8	1,8	51,5
8	2003/2004	1,4	2,1	3,8	1,7	48,4
9	2002/2003	1,3	1,8	4,1	1,8	47,4
10	2001/2002	1,2	1,5	4,5	2,2	48,6
11	2000/2001	1	1,3	4,7	2,3	51,1
12	1999/2000	0,8	1,1	4,9	2,3	51,3
13	1998/1999		0,8	5,0	1,5	47,9
14	1997/1998		0,7	4,6	1,9	42,7
15	1996/1997		0,6	4,4	1,8	39,4
16	1995/1996		0,6	4,4	1,6	33,9
17	1994/1995		0,5	4,2	1,0	24,5
18	1993/1994		0,5	3,8	1,0	18,4
19	1992/1993		0,3	3,2	0,6	6,3
20	1991/1992		0,2			
21	1990/1991		0,1	1,5		
22	1989/1990		0	0,5		
23						
24	Note:	* Before the reform of the education system graduating primary school was equivalent to ISCED 2A.				
25		** According to the date of establishing ISCED 3C and ISCED 4C types of schools				
26						
27	Source:	Central Statistical Office				
28						
29						
30						
31						
32						
33						
34						

1203 Enrolment rates Total

Microsoft Excel - EDUCATION Poland.xls

Wpisz pytanie do Pomocy

100%

AF34

1	Variable ID:	1203															
2	Variable Name:	Enrolment rates TOTAL															
3	Country:	POLAND															
4																	
5																	
6																	
7																	
8																	
9																	
10																	
11																	
12																	
13																	
14																	
15																	
16																	
17																	
18																	
19	Source:	Eurostat															
20																	
21																	
22																	
23																	
24																	
25																	
26																	
27																	
28																	
29																	
30																	
31																	
32																	
33																	
34																	
35																	

1204a Highest education Male

Microsoft Excel - EDUCATION Poland.xls												
Wpisz pytanie do Pomocy												
Plik Edycja Widok Wstaw Format Narzędzia Dane Okno Pomoc												
100% Arial												
Odpowiedz ze zmiennymi... Zakończ przegląd...												
S32												
1 Variable ID: 1204												
2 Variable Name: Highest education MALE												
3 Country: POLAND												
4 Time: 2002												
5												
6												
7												
8												
9												
Voivodship	15-19					20-29						
	ISCED 5A	ISCED 4C	ISCED 3A	ISCED 3C	ISCED 1 2A	ISCED 5A	ISCED 4C	ISCED 3A	ISCED 3C	ISCED 1 2A	ISCED 5A	ISCED 4C
11 Dolnośląskie	9,46	10,25	75,07	9,40	3,42	42,81	31,10	11,20	13,42	2,05	36,94	11,20
12 Kujawsko-Pomorskie	8,05	12,68	74,23	8,13	2,29	36,49	37,71	13,37	10,59	1,55	26,26	11,20
13 Lubelskie	8,84	10,85	76,36	9,47	2,89	45,17	26,80	12,30	12,54	2,27	31,26	11,20
14 Lubuskie	8,44	12,11	73,15	7,91	2,25	37,40	37,26	12,63	11,52	1,58	25,25	11,20
15 Łódzkie	9,89	10,13	74,92	9,49	2,66	41,68	29,70	14,35	11,14	2,02	25,25	11,20
16 Małopolskie	8,89	11,45	74,72	9,39	2,63	41,76	34,42	9,69	12,28	1,75	27,27	11,20
17 Mazowieckie	11,33	9,13	73,56	13,22	2,90	45,00	24,03	18,91	17,33	2,56	31,31	11,20
18 Opolskie	7,44	11,24	70,57	8,66	2,34	35,54	38,19	9,29	9,85	1,43	25,25	11,20
19 Podkarpackie	8,21	10,58	75,93	8,82	2,19	42,12	34,97	9,89	10,54	1,71	25,25	11,20
20 Podlaskie	9,94	9,65	76,07	9,74	2,60	42,94	28,34	14,14	11,19	2,20	16,16	11,20
21 Pomorskie	8,96	11,27	73,24	10,00	2,47	39,23	34,18	11,05	13,98	1,78	27,27	11,20
22 Śląskie	9,33	9,82	72,72	9,68	2,29	43,15	32,60	8,23	11,23	1,76	26,26	11,20
23 Świętokrzyskie	10,07	10,88	73,26	11,02	2,24	41,33	32,22	11,16	11,06	1,95	26,26	11,20
24 Warmińsko-Mazurskie	8,12	10,51	74,90	7,55	2,23	36,71	33,70	16,77	10,43	1,77	26,26	11,20
25 Wielkopolskie	8,31	13,13	74,53	9,49	2,27	38,59	39,22	9,45	11,27	1,68	27,27	11,20
26 Zachodniopomorskie	9,19	9,64	73,97	10,54	2,34	40,02	30,90	13,65	13,40	1,62	26,26	11,20
27												
28 Note:	The rest of people have not finished none of the ISCED level of education or the level of education could not have been fixed.											
29												
30 Source:	Central Statistical Office											
31												
32												
33												
H < > 1201 / 1202 / 1203 / 1204a / 1204b / 1206 / 1207 / 1208 / 1209 / 1210 / 1213 / 1218 / 1220 / 12 < >												
Gotowy NUM												

1204b Highest education Female

Microsoft Excel - EDUCATION Poland.xls												
Wpisz pytanie do Pomocy												
Plik Edycja Widok Wstaw Format Narzędzia Dane Okno Pomoc												
100% Arial												
Odpowiedz ze zmiennymi... Zakończ przegląd...												
P33												
1 Variable ID: 1204												
2 Variable Name: Highest education FEMALE												
3 Country: POLAND												
4 Time: 2002												
5												
6												
7												
8												
9												
Voivodship	15-19					20-29					30-34	
	ISCED 5A	ISCED 4C	ISCED 3A	ISCED 3C	ISCED 1 2A	ISCED 5A	ISCED 4C	ISCED 3A	ISCED 3C	ISCED 1 2A	ISCED 5A	ISCED 4C
11 Dolnośląskie	15,26	5,70	74,46	15,06	7,49	49,04	18,72	7,72	17,79	6,61	36,94	11,20
12 Kujawsko-Pomorskie	14,94	8,81	71,93	13,46	5,75	44,90	24,35	9,65	15,00	5,36	33,96	11,20
13 Lubelskie	15,23	5,52	75,71	16,79	7,65	49,63	18,54	6,28	19,78	8,04	36,77	11,20
14 Lubuskie	14,71	7,13	72,73	12,69	5,98	46,94	23,22	8,65	14,51	6,22	37,24	11,20
15 Łódzkie	16,57	5,81	73,09	16,64	6,07	48,12	19,16	8,08	17,04	6,08	37,55	11,20
16 Małopolskie	14,71	6,32	74,39	14,97	7,13	49,28	21,01	5,40	16,90	6,96	35,86	11,20
17 Mazowieckie	16,57	5,39	72,08	21,71	6,34	47,47	14,98	5,63	23,06	7,55	36,48	11,20
18 Opolskie	14,71	6,74	69,78	13,83	6,76	42,57	22,96	6,50	13,74	5,27	32,02	11,20
19 Podkarpackie	16,57	4,92	75,48	15,41	6,39	49,28	21,32	5,51	15,54	6,95	37,01	11,20
20 Podlaskie	14,71	4,59	75,42	17,40	6,99	48,62	16,85	7,79	18,11	7,96	38,38	11,20
21 Pomorskie	16,57	7,58	71,86	16,43	6,03	44,90	21,37	8,16	14,29	4,49	34,84	11,20
22 Śląskie	14,71	5,68	69,68	15,59	6,41	47,74	19,42	6,19	15,21	5,38	36,14	11,20
23 Świętokrzyskie	16,57	5,41	71,63	19,70	5,94	46,27	19,66	6,46	18,61	7,47	33,98	11,20
24 Warmińsko-Mazurskie	14,71	6,63	73,98	13,58	5,75	44,45	21,69	11,44	15,53	5,97	34,77	11,20
25 Wielkopolskie	16,57	8,18	73,69	15,21	5,78	46,43	24,93	6,75	15,85	5,26	35,44	11,20
26 Zachodniopomorskie	14,71	5,60	72,69	16,70	5,87	45,55	18,46	10,36	17,67	5,98	34,98	11,20
27												
28 Note:	The rest of people have not finished none of the ISCED level of education or the level of education could not have been fixed.											
29												
30 Source:	Central Statistical Office											
31												
32												
33												
H < > 1201 / 1202 / 1203 / 1204a / 1204b / 1206 / 1207 / 1208 / 1209 / 1210 / 1213 / 1218 / 1220 / 12 < >												
Gotowy NUM												

1206 School entry age

Microsoft Excel - EDUCATION Poland.xls

Wpisz pytanie do Pomocy

100%

Arial

130

1	Variable ID:	1206			
2	Variable Name:	School entry age			
3	Country:	POLAND			
4					
5					
6					
7					
8	Time	Entry Age	NOTES		
9	up to 1966	7			
10	1967-1999	7	ISCED 1 age of 6 is allowed as a school entry age if parents agree and child's development permits		
11			ISCED 1 age of 6 is allowed as a school entry age if parents agree and child's development permits		
12	1999 up to present	7	ISCED 1 age of 6 is allowed as a school entry age if parents agree and child's development permits		
13		6	ISCED 0 since school year 2004/05 one year of pre-primary education is compulsory		
14					
15					
16	Source:	The Ministry of Education and Sport			
17					
18					
19					
20					
21					
22					
23					
24					
25					
26					
27					
28					
29					
30					

Gotowy NUM

1207 Compulsory duration

Microsoft Excel - EDUCATION Poland.xls

Wpisz pytanie do Pomocy

100%

Arial

R32

1	Variable ID:	1207			
2	Variable Name:	Compulsory duration			
3	Country:	POLAND			
4					
5					
6					
7					
8	TIME	Compulsory duration			
9	up to 1966	up to age 13			
10	1967-1991	up to age 14			
11	1991-1998	up to age 18 (equivalent to graduating ISCED 2A level without ISCED 1)			
12	1999 up to present	after the school system reform up to age 18 (equivalent to graduating ISCED 1 and ISCED 2A)			
13					
14					
15	Source:	The Ministry of Education and Sport			
16					
17					
18					
19					
20					
21					
22					
23					
24					
25					
26					
27					
28					
29					
30					
31					
32					

Gotowy NUM

1208 Common education

Microsoft Excel - EDUCATION Poland.xls

Wpisz pytanie do Pomocy

10 Arial

1034

1	Variable ID:	1208
2	Variable Name:	Common education
3	Country:	POLAND
4		
5		
6		
7		
8	TIME	Common education
9	up to 1966	7 years*
10	1966-1999	8 years
11	1999 up to present	9 years
12		
13		
14	Notes:	Only 7 years out of 11 from the primary school level were obligatory.
15		
16	Source:	The Ministry of Education and Sport
17		
18		
19		
20		
21		
22		
23		
24		
25		
26		
27		
28		
29		
30		
31		
32		
33		
34		

Gotowy NUM

1209 School leaving age

Microsoft Excel - EDUCATION Poland.xls

Wpisz pytanie do Pomocy

10 Arial

1034

1	Variable ID:	1209			
2	Variable Name:	School leaving age			
3	Country:	POLAND			
4					
5					
6					
7					
8	TIME	ISCED 0	ISCED 1	ISCED 2A	ISCED 3A, 3C
9	1966-1998	6		14	19
10	1999 up to present	6	12	15	19
11					
12					
13	Source:	The Ministry of Education and Sport			
14					
15					
16					
17					
18					
19					
20					
21					
22					
23					
24					
25					
26					
27					
28					
29					
30					
31					
32					
33					
34					

Gotowy NUM

1210 School days and hours

Microsoft Excel - EDUCATION Poland.xls

Wpisz pytanie do Pomocy

100%

Arial

10

1 Variable ID: 1210
 2 Variable Name: School days and hours
 3 Country: POLAND
 4
 5
 6 School days and hours
 7 In Poland the number of days and hours of teaching time per year or per week as well as number of hours per subject is often set by the competent authority. Each year the Minister of Education decides how the school year will look like. The responsibility for allocating time for subjects in the timetable is left to schools.
 8 The ISCED 1 level pupils attend school five days a week. Average minimum number of hours of teaching in primary education 795 (school year 2000/2001). According to national recommendation in secondary education the minimum number of hours in school year 2000/2001 was 770.
 9
 10
 11 Source: The Ministry of Education and Sport
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27

1210 / 1213 / 1218 / 1220 / 12

Gotowy NUM

1213 Pupil-teacher ratio

Microsoft Excel - EDUCATION Poland.xls

Wpisz pytanie do Pomocy

100%

Arial

10

AC39

1 Variable ID: 1213
 2 Variable Name: Pupil-teacher ratio
 3 Country: POLAND
 4
 5
 6
 7 School year | ISCED1 | ISCED2 | ISCED3A | ISCED3C
 8 1956/1956 | | 33,0 | 19,3
 9 1960/1961 | | 33,1 | 21,6
 10 1965/1966 | | 30,1 | 26,9
 11 1967/1968 | | 28,3 | 20,3
 12 1968/1969 | | 27,1 | 21,0
 13 1969/1970 | | 25,9 | 20,2
 14 1970/1971 | | 24,9 | 22,9
 15 1971/1972 | | 24 | |
 16 1972/1973 | | 23,4 | 20,7
 17 1973/1974 | | 23,1 | 20,7
 18 1974/1975 | | 23 | 21
 19
 20 1989/1990 | | 17,8 | 19,9 | 20,6
 21 1990/1991 | | | | |
 22 1991/1992 | | 16,5 | 20,6 | 20,0
 23 1992/1993 | | 16,6 | 21,5 | 20,0
 24 1993/1994 | | | | |
 25 1994/1995 | | 16,0 | 20,0 | 17,6
 26 1995/1996 | | 16,0 | 20,0 | 18,3
 27 1996/1997 | | 16,0 | 22,0 | 18,3
 28 1997/1998 | | 16,0 | 20,0 | 18,3
 29 1998/1999 | | 15,0 | 20,0 | 18,3
 30 1999/2000 | | 15,0 | 23,0 | 21,0 | 18,1
 31 2000/2001 | | 15,0 | 18,0 | 21,0 | 17,8
 32 2000/2001 | | 13,0 | 15,0 | 15,0 | 15,2
 33 2001/2002 | | 13,0 | 14,0 | 15,0 | 15,6
 34 2002/2003 | | 13,0 | 14,0 | 15,0 | 15,6

1213 / 1218 / 1220 / 12

Gotowy NUM

1218 Education expenditures

Microsoft Excel - EDUCATION Poland.xls

Wpisz pytanie do Pomocy

100%

032

1	Variable ID:	1218												
2	Variable Name:	Education expenditures												
3	Country:	POLAND												
4														
5														
6		Year	% of GDP (ISCED 1-4)	% of GDP (ISCED 5-6)	Share of public expenditures (ISCED 1-4)	Share of public expenditures (ISCED 5-6)								
7		1991			11,6	2,7								
8		1992			10,3	2,7								
9		1993			10,3	2,5								
10		1994			11,2	2,4								
11		1995			11,3	2,4								
12		1996			4,9	2,8								
13		1997			5,2	3,0								
14		1998	1,3	0,8	5,0	3,1								
15		1999	0,5	0,8	2,1	3,7								
16		2000	0,3	0,8	1,3	3,5								
17		2001	0,2	0,9	1,0	3,7								
18		2002	0,3	0,9	1,1	3,7								
19		2003	0,2	0,9	0,8	3,7								
20		2004	0,1	1,0	0,7	4,5								
21														
22	Note:	The educational levels are treated in Poland as separate financial sectors.												
23														
24	Source:	Central Statistical Office												
25														
26														
27														
28														
29														
30														
31														

1218

Gotowy NUM

4.2 Zdrowie

1301 Health care system

Microsoft Excel - HEALTH Poland.xls

Wpisz pytanie do Pomocy

100%

M21

1	Variable ID:	1301												
2	Variable Name:	Health care system												
3	Country:	POLAND												
4														
5														
6														
7														
8		TIME	Health care system											
9		30.08.1991	Public and non-public health care facilities can be established on the basis of the Law on Health facilities. After the registration of a medical practice, a doctor may treat patient on the basis of either public or non-public funds.											
10		6.02.1997-1.01.1999	A new national health insurance system entered into force on 1 January 1999. This reform marked an important shift from a centrally controlled, budget-based system to a decentralised insurance-based system, operating through multiple regional funds and a special fund with nation-wide coverage. The reform is also intended to encourage the development of primary care services and in this context to promote the role of family doctors. However, the new system suffers from certain deficiencies and has not so far attracted active public support. The Law on Universal Health Care on the basis of which the regionalization of health care service was eliminated and the insured have the right to select both the health fund and basic health care doctor (a doctor of first contact or family doctor), specialized services are rendered on the basis of a referral from the basic health care doctor excluding services within the scope of dentistry, dermatology, gynecology, psychiatry and oncology.											
11		1.01.1999-31.03.2004	Health funds were granted to manage the money supply and divide the funds to health care institutions in order to enable them to provide health services. Health funds were established in voivodships and additionally few specialized for ...											
12		1.04.2003 up to present	The National Health Fund, which replaced health funds, ensures health protection service, within the scope of financial means from contributions to health security.											
13														
14														
15														
16														
17	Source:	Central Statistical office												
18		www.oecd.org												
19														
20														
21														

1301

Gotowy NUM

1302 Life expectancy at birth (regional)

Microsoft Excel - HEALTH Poland.xls

Wpisz pytanie do Pomocy

100%

1	Variable ID:	1302	
2	Variable Name:	Life expectancy at birth	
3	Country:	POLAND	
4			
5			
6			
7		2004	
8	Voivodship	Males	Females
9	Dolnośląskie	70,1	78,6
10	Kujawsko-Pomorskie	70,6	78,7
11	Lubelskie	70	79,5
12	Lubuskie	70,1	78,6
13	Łódzkie	69,1	78,5
14	Małopolskie	72	80,3
15	Mazowieckie	71	79,9
16	Opolskie	71,9	79,7
17	Podkarpackie	71,8	80,2
18	Podlaskie	71,2	80,1
19	Pomorskie	71,4	79,4
20	Śląskie	70,2	78,4
21	Świętokrzyskie	70,9	80,3
22	Warmińsko-Mazurskie	69,7	79,1
23	Wielkopolskie	70,8	78,9
24	Zachodniopomorskie	70,2	78,5
25	Total	70,7	79,1
26			
27	Source:	Central Statistical office	
28			
29			
30			
31			
32			
33			
34			

Gotowy NUM

1303 Life expectancy at birth (do zmiany na Healthy life expectancy At birth)

Microsoft Excel - HEALTH Poland.xls

Wpisz pytanie do Pomocy

100%

1	Variable ID:	1303	
2	Variable Name:	Life expectancy at birth	
3	Country:	POLAND	
4			
5			
6			
7	Year	Male	Female
8	1950	58,07	61,88
9	1951	58,11	60,67
10	1952	57,59	63,07
11	1953	59,58	65,05
12	1954	59,80	65,06
13	1955	60,82	66,19
14	1956	62,29	67,52
15	1957	61,20	66,70
16	1958	63,08	68,57
17	1959	62,71	68,30
18	1960	64,94	70,60
19	1961	64,91	70,78
20	1962	64,53	70,49
21	1963	65,41	71,52
22	1964	65,78	71,60
23	1965	66,58	72,40
24	1966	66,87	72,85
25	1967	66,44	72,61
26	1968	67,04	73,55
27	1969	66,50	73,09
28	1970	66,62	73,33
29	1971	66,13	73,25
30	1972	67,32	74,17
31	1973	67,15	74,30
32	1974	67,80	74,64
33	1975	67,02	72,26
34	1976	68,97	74,55

Gotowy NUM

1304 Maternal mortality ratio

Microsoft Excel - HEALTH Poland.xls

Wpisz pytanie do Pomocy

10 Arial % 000 0,00 0,0

O34

1	Variable ID:	1304
2	Variable Name:	Maternal mortality ratio
3	Country:	POLAND
4		
5		
6		
7	Year	Maternal mortality
8	1995	12
9	2000	13
10		
11		
12	Source:	World Resources Institute
13		
14		
15		
16		
17		
18		
19		
20		
21		
22		
23		
24		
25		
26		
27		
28		
29		
30		
31		
32		
33		
34		

Gotowy NUM

1305 Infant mortality per 1000 live births

Microsoft Excel - HEALTH Poland.xls

Wpisz pytanie do Pomocy

10 Arial % 000 0,00 0,0

D49

1	Variable ID:	1305
2	Variable Name:	Infant mortality per 1000 live births
3	Country:	POLAND
4		
5		
6	Year	Infant mortality
7	1960	56,1
8	1961	54,1
9	1962	54,8
10	1963	50,5
11	1964	49,5
12	1965	41,6
13	1966	38,8
14	1967	38,0
15	1968	36,3
16	1969	37,4
17	1970	36,4
18	1971	29,3
19	1972	28,3
20	1973	29,5
21	1974	23,4
22	1975	24,8
23	1976	23,7
24	1977	24,5
25	1978	26,8
26	1979	25,2
27	1980	25,4
28	1981	24,9
29	1982	24,4
30	1983	23,1
31	1984	23,0
32	1985	22,1
33	1986	21,3
34	1987	21,2

Gotowy NUM

1306 Life expectancy at 60 (do zmiany na Healthy life expectancy at 60)

Year	Male	Female
1950	14,55	17,05
1951	14,18	16,56
1952	14,41	16,91
1953	14,75	17,19
1954	14,17	16,57
1955	15,09	17,46
1956	15,09	17,56
1957	14,55	17,17
1958	15,76	18,20
1959	15,23	17,90
1960	15,88	18,70
1961	15,80	18,72
1962	15,42	18,39
1963	15,90	18,94
1964	15,66	18,74
1965	16,05	19,04
1966	16,17	19,25
1967	15,78	18,85
1968	16,08	19,55
1969	15,62	19,15
1970	15,68	19,23
1971	14,97	18,87
1972	16,03	19,60
1973	15,76	19,52
1974	16,02	19,66
1975	15,72	19,43
1976	15,69	19,62

1308 Physicians per 10000 people

Year	Physicians per 10000
1950	3,7
1951	3,8
1952	4,6
1953	5,4
1954	5,9
1955	6,7
1956	7,2
1957	7,9
1958	8,4
1959	8,9
1960	9,6
1961	10,2
1962	10,6
1963	11,4
1964	12,0
1965	12,6
1966	13,0
1967	13,4
1968	13,8
1969	14,5
1970	(15,1)
1971	15,6
1972	16,0
1973	16,4
1974	16,8
1975	(17,1)
1976	15,9

1309 Hospital beds per 10 000 people

Microsoft Excel - HEALTH Poland.xls

Wpisz pytanie do Pomocy

10 Arial

B50 51,4

1	Variable ID:	1309
2	Variable Name:	Hospital beds per 10000
3	Country:	POLAND
4		
5		
6		
7		
8	Year	Hospital beds per 10000
9	1950	34,8
10	1955	41,4
11	1960	45,3
12	1961	46,2
13	1961	47,0
14	1963	47,6
15	1964	48,4
16	1965	48,9
17	1966	50,2
18	1967	50,4
19	1968	50,8
20	1969	51,2
21	1970	51,8
22	1971	52,3
23	1972	52,7
24	1973	53,6
25	1974	54,4
26	1975	55,1
27	1976	55,6
28	1977	56,0
29	1978	56,2
30	1979	56,3
31	1980	56,2
32	1981	56,4
33	1982	56,3

1301 / 1302 / 1303 / 1304 / 1305 / 1306 / 1308 / 1309 / 1310 / 1305zle /

Gotowy NUM

1310 Health expenditures

Microsoft Excel - HEALTH Poland.xls

Wpisz pytanie do Pomocy

10 Arial

P33

1	Variable ID:	1310	
2	Variable Name:	Health expenditures	
3	Country:	POLAND	
4			
5			
6	Year	% GDP	Share of public expenditures
7	1991		16,1
8	1992		14,8
9	1993		14,2
10	1994		13,8
11	1995		14,4
12	1996		15,4
13	1997		15,0
14	1998	3,8	15,0
15	1999	1,0	4,6
16	2000	0,6	2,8
17	2001	0,6	2,7
18	2002	0,5	2,0
19	2003	0,5	2,0
20	2004	0,4	1,9

23 Note: Statistical Yearbook's Sections: State budget expenditures by division

24

25 Source: Central Statistical Office

26

27

28

29

30

31

32

33

1301 / 1302 / 1303 / 1304 / 1305 / 1306 / 1308 / 1309 / 1310 / 1305zle /

Gotowy NUM

4.3 Opieka na odobami starszymi

1401 Elderly care measures

Microsoft Excel - ELDERLY Poland.xls

1 Variable ID: 1401
2 Variable Name: Elderly care measures
3 Country: POLAND
4 Year: 2006

Elderly care measures according to recently in force regulations

Material assistance of which:
Social benefits concern: support, which is organized and provided by government administration, tasks assigned to gminas, own tasks of gminas and tasks implemented by powiat centres for family support.
Benefits permanent (provide additional money to ensure social minimum)
Benefits appropriated (provide money to bear for example treatment an nursing costs)

Assistance in the form of service:
Family social welfare homes and facilities are related to the institutions, for which the founding bodies are: local self-government enities, associations, social organizations, churches and religious associations, fundationes, natural and legal persons, employers.
Homes for elderly persons
Chronic medical care home and nursing homes - provide 24-hour health service within the scope of nursing and rehabilitating persons not requiring hospitalization as well as assure them pharmaceutical agents and medical materials.
Day care home patronage
Day care patronage consisting of specilized services
Specialized services
Burial

Source: The Ministry of Labor and Social Welfare

1402 Pension benefits care-giver

Microsoft Excel - ELDERLY Poland.xls

1 Variable ID: 1402
2 Variable Name: Pension benefits care giver
3 Country: POLAND

According to recently in force regulations [2006]
No pension benefits for private care-givers

Source: The Ministry of Labor and Social Welfare

1403 Measures for care-givers

Microsoft Excel - ELDERLY Poland.xls

Wpisz pytanie do Pomocy

P31

1	Variable ID:	1403
2	Variable Name:	Measures for care-givers
3	Country:	POLAND
4		
5		
6		According to recently in force regulations [2006]
7		<i>Material assistance of which:</i>
8		Benefits appropriated (including 14 days of paid leave for taking care for old family member)
9		Benefits seasonal
10		State payment of the pension premiums (for those who have to resigned from being professionally active)
11		
12	Source:	The Ministry of Labor and Social Welfare
13		
14		
15		
16		
17		
18		
19		
20		
21		
22		
23		
24		
25		
26		
27		
28		
29		
30		
31		

Gotowy NUM

1404 Elderly in institutions

Microsoft Excel - ELDERLY Poland.xls

Wpisz pytanie do Pomocy

O41

1	Variable ID:	1404
2	Variable Name:	Elderly in institutions
3	Country:	POLAND
4		
5		
6		
7	Year	Residents (in thous.)
8	1955	2,4+(12,7)
9	1960	3,6+(9,6)
10	1965	5,0+(6,4)
11	1967	5,8+(4,7)
12	1968	6,0+(3,6)
13	1969	6,4+(2,7)
14	1970	8,6
15	1974	8,6
16	1975	8,6
17	1976	8,9
18	1977	9,1
19	1978	9,3
20	1979	9,5
21	1980	9,1
22	1981	9
23	1982	9
24	1983	9
25	1984	9,2
26	1985	9
27	1987	8,6
28	1988	8,6
29	1989	8,8
30	1990	8,4
31	1991	9,4
32	1992	10,1
33	1993	10,5
34	1994	11

Gotowy NUM

1406 Public expenditures elderly care

Microsoft Excel - ELDERLY Poland.xls

Variable ID: 1406
 Variable Name: Public expenditures elderly care
 Country: POLAND

Year	% of GDP	Share of public expenditures
1991		5,5
1992		7,2
1993		6,5
1994		6,6
1995		9,3
1996		9,9
1997		8,7
1998	1,7	6,6
1999	1,6	7,3
2000	1,7	7,9
2001	2,0	8,5
2002	2,0	8,5
2003	1,9	8,3
2004	1,8	8,4

Note: Data concern a whole public expenditures on social welfare. Separate data consisting of only expenditures on elderly care are unavailable.

Source: Central Statistical Office

4.4 System polityczny

1501 National government coalitions

Microsoft Excel - POLITICAL SYSTEM Poland.xls

Variable ID: 1501
 Variable Name: National government coalitions
 Country: POLAND

Tenure	Duration	Civic Centre Accord	Christian National Union	Party of Christian Democrats	Peasant Accord	Democratic Union	Liberal Democratic Congress	Peasant-Catholic Party	Polish Economic Program	Polish Peasant Party	Alliance of Democratic Left	Solidarity Election Action
1991/1993	6.06.1991-5.04.1992 11.07.1992-25.10.1993	1	2	2	2	1	2	2	2			
1993/1997	26.10.1993-6.03.1995 7.03.1995-7.02.1996 7.02.1996-31.10.1997		2	2	2					2	1	
1997/2001	31.10.1997-5.06.2001 6.06.2001-19.10.2001											1
2001/2005	19.10.2001-1.03.2003 1.03.2003-2.05.2004 2.05.2004-31.10.2005									2	1	1
2005/	31.10.2005-5.05.2005- 5.05.2005-										1	

Notes: 1-leading party
 2-other party in coalition

Source: www.sejm.gov.pl

1503 Political parties

Microsoft Excel - POLITICAL SYSTEM Poland.xls

1 Variable ID: 1503
 2 Variable Name: Political parties
 3 Country: POLAND

Year of the election

	1991	1993	1997	2001
9 Democratic Union	Alliance of the Democratic Left	Solidarity Election Action	Democratic Left Alliance-Labour Part	
10 Alliance of the Democratic Left	Polish Peasant Party	Democratic Left Alliance	Civic Platform	
11 Catholic Election Action	Democratic Union	Freedom Union	Self-defence of the Republic Poland	
12 Civic Centre Alliance	Labour Union	Movement of the Reconstruction Poland	Law and Justice	
13 Polish Peasant Party	<i>Fatherland: Christian Nationalists</i>	Polish Peasant Party	Polish Peasant Party	
14 Confederation for Independent Poland ^a	Confederation for Independent Poland ^a	<i>Labour Union</i>	League of Polish Families	
15 Liberal Democratic Congress	Non Party Reform Bloc	<i>National Pensioners' and Retired Persons' Party</i>	<i>Solidarity Election Action Right Wing</i>	
16 Peasant Accord: Solidarity Peasant Parties	<i>Solidarity trade union</i>	<i>Right Wing Union of the Republic of Poland</i>	<i>Freedom Union</i>	
17 Solidarity trade union	<i>Centre Alliance</i>	<i>National Pensioners' and Retired Persons' Alliance</i>	German Minority ^b	
18 Polish Friends of Beer Party	<i>Liberal Democratic Congress</i>	<i>Block for Poland</i>		
19 Christian Democracy	<i>Union of Political Realism</i>	<i>Self-defence Alliance</i>		
20 Union of Political Realism	<i>Self-defence of the Republic Poland-Legger</i>	German Minority of Opole Silesia ^b		
21 Labour Solidarity	<i>Party X</i>			
22 Democratic Party	Germans of Katowice Province ^b			
23 German Minority				
24 Party of Christian Democrats				
25 Party X				
26 Democratic-Social Movement				
27 Piast' Peasant Election Alliance				
28 Movement for Silesian Autonomy				

4.5 Kultura

1601 Religious composition

Microsoft Excel - CULTURE Poland.xls

1 Variable ID: 1601
 2 Variable Name: Religious composition
 3 Country: POLAND
 4 Year: 2004

2004 [adherents, faithful- end of the year]

Voivodship	Catholic Church	Old Catholic	Orthodox	Protestant and protestant tradition	Far Eastern Tradition	Other	Oriental	Judaic	Muslim	New
10 Dolnośląskie	2564012	1471	41800	10069	452	117				
11 Kujawsko-Pomorskie	1931870	633	30000	6494		147	234	94		
12 Lubelskie	2274858	4059	12300	2956	484	35				
13 Lubuskie	978467	531	41800	5349	65					
14 Łódzkie	2064020	10531	30000	10056	105	113				
15 Małopolskie	2989962	4390	20300	18927	130	372				
16 Mazowieckie	4219596	15951	183700	13915	970	3943		40	126	374
17 Opolskie	860000	35		16470	70	no data				
18 Podkarpackie	1364051	32671	20300	2263		24				
19 Podlaskie	1130412		405126	2746	85				no data	
20 Pomorskie	1679901	298	221000	9962	260	301	25			
21 Śląskie	4671689	2367		74240	177	290				
22 Świętokrzyskie	793502	1351		453	55	150				
23 Warmińsko-Mazurskie	1576000	223	221100	10601	80	300				
24 Wielkopolskie	2883268	2646	30000	8815	65				no data	
25 Zachodniopomorskie	1880000	651	41800	12203	410	271				
	33560608	77708	1299226							

Note: Where no data it means that there is no data about the adherents and faithful but there are registered church units.

In voivodships Małopolskie and Opolskie 15000 out of total Protestant and Protestant Tradition adherents are the faithful of the katowicka diocese.

To data concerning the adherents of Other type should be added 123377 adherents of Zielona Wroznia Świątów, Lebnau

1602 Language composition

Microsoft Excel - CULTURE Poland.xls

Wpisz pytanie do Pomocy

100%

N63

1	Variable ID:	1602												
2	Variable Name:	Language composition												
3	Country:	POLAND												
4	Year:	2002												
5														
6														
7														
8		Voivodship												
9	Declared language	Dolnośląskie	Kujawsko-Pomorskie	Lubelskie	Lubuskie	Łódzkie	Małopolskie	Mazowieckie	Opolskie	Podkarpackie	Podlaskie	Pomorskie	Śląskie	Świętokrzyskie
10	angielski	6952	2960	3855	1413	3970	10953	16636	1681	7471	4828	5516	7664	
11	białoruski	43	9	72				226		15	39622	35	13	
12	czeski	181	31	43		77	109	175	67	92		48	239	
13	francuski	1611	435	425	284	679	1562	3166	276	1070	654	566	1387	
14	grecki	591	56	168		137	242	274	47	402	119	118	169	
15	hiszpański	430	110	184		161	334	716	50	538	80	224	308	
16	kaszubski		13					16				52490		
17	litewski		10					88			5380	35	23	
18	łemkowski	2914			682		1780			131		11595		
19	niemiecki	10381	5044	1506	3455	2258	159	4896	86311	1585	839	11595	46277	
20	romski	1499	285	813	381	1203	2176	1552	1011	910	392	262	1485	
21	rosyjski	1263	528	435	436	688	624	2183	261	445	1121	818	1198	
22	słowacki						521	55	16	38		12	48	
23	śląski								16321			11	40039	
24	ukraiński	1142	28	359	429	63	344	443	90	2606	1414	2048	222	
25	włoski	1001	279	1075	350	434	1539	1741	154	1151	373	507	959	
26														
27	Note:	Missing of data is the consequence of the lack of the appropriate information in the voivodship's yearbook not the lack of people speaking separate languages.												
28		Data concern only people with Polish nationality.												
29														
30	Source:	National Statistical Office												
31														

NUM

1603 Ethnical composition

Microsoft Excel - CULTURE Poland.xls

Wpisz pytanie do Pomocy

100%

P33

1	Variable ID:	1603												
2	Variable Name:	Ethnical composition												
3	Country:	POLAND												
4	Year:	2002												
5														
6														
7														
8		Ethnical composition [2002]												
9	Voivodship	TOTAL	not POLISH											
10		POLISH	total	białoruska	kaszubska	litewska	łemkowska	niemiecka	romska	rosyjska	słowacka	śląska	ukraiński	
11	TOTAL	38230080	36983720	471475	48737	5042	5846	5863	152897	12855	6103	2001	173153	3091
12	Dolnośląskie	2907212	2849627	12219	150	9	62	3084	2158	1331	647	28	99	181
13	Kujawsko-Pomorskie	2069321	2043240	2738	83	29	24	16	717	635	213	10	13	15
14	Lubelskie	2199054	2171415	2910	207		12	5	112	677	177	13	9	61
15	Lubuskie	1008954	985914	3377	68		24	791	651	277	192	10	20	71
16	Łódzkie	2612890	2562281	3997	100		32	6	325	1029	360	10	22	21
17	Małopolskie	3232408	3191026	8332	62		25	1584	261	1678	319	1623	74	71
18	Mazowieckie	5124018	4947397	13393	761	31	132	30	574	1310	1342	89	66	121
19	Opolskie	1065043	869258	133342	20		8	10	106855	861	128	17	24199	21
20	Podkarpackie	2103837	2079208	5574	27		3	147	116	717	128	36	12	321
21	Podlaskie	1208606	1135347	55199	46420		5156	7	85	369	647	8	4	141
22	Pomorskie	2179900	2123753	12541	166	4897	83	39	2319	196	374	26	45	291
23	Śląskie	4742674	4362979	186343	136	46	56	20	31882	1209	544	86	148544	61
24	Świętokrzyskie	1297477	1278011	1138	13		5	1	70	339	124	14	3	11
25	Warmińsko-Mazurskie	1428357	1387297	18245	274	8	102	13	4535	435	219	4	5	1201
26	Wielkopolskie	3351915	3328189	4334	91	11	40	44	1013	1090	292	21	21	31
27	Zachodniopomorskie	1698214	1668778	7793	159		82	66	1224	702	407	6	17	391
28														
29	Source:	National Statistical Office												
30														
31														
32														
33														
34														

NUM

1604 Internet users per 1 000 people

The screenshot shows a Microsoft Excel spreadsheet with the following content:

Variable ID: 1604
Variable Name: Internet use
Country: Poland

Year	Internet users per 1000 people
1991	0,1
1992	0,5
1993	1,3
1994	3,9
1995	6,5
1996	12,9
1997	20,7
1998	40,8
1999	54,2
2000	72,5
2001	98,4
2002	230
2003	232,5
2004	233,5

Source: World Resources Institute

The spreadsheet interface includes a menu bar (Plik, Edycja, Widok, Wstaw, Format, Narzędzia, Dane, Okno, Pomoc), a toolbar, and a status bar at the bottom showing 'Gotowy' and 'NUM'.

Bibliografia

- Bahle, T. & Maucher, M., (1998), Developing a family policy database for Europe, Arbeitspapiere Arbeitsbereich I/27, Mannheimer Zentrum für Europäische Sozialforschung, Mannheim.
- Bahle, T. & Maucher, M., (1998), Developing a family policy database for Europe, Arbeitspapiere Arbeitsbereich I/27, Mannheimer Zentrum für Europäische Sozialforschung, Mannheim (Rozwój europejskiej bazy danych polityki rodzinnej).
- Council of Europe (1999), Comparative Tables of the Social Security Schemes, 9th edition (Porównawcze tabele planów ubezpieczeń społecznych).
- Council of Europe (1999), Comparative Tables of the Social Security Schemes, 9th edition (Porównawcze tabele planów ubezpieczeń społecznych).
- Courgeau, D., (2003), Methodology and epistemology of multilevel analysis: approaches from different social sciences, Kluwer.
- Czapiński J., Panek T., (2005), Diagnoza społeczna 2005, warunki i jakość życia Polaków, Warszawa.
- Education at a glance. OECD Indicators 2005, (2005) OECD,.
- Esping-Andersen Gosta (1990), Three Worlds of Welfare Capitalism, Polity Press, Cambridge (Trzy światy kapitalizmu opiekuńczego).
- Esping-Andersen Gosta, (1990), Three Worlds of Welfare Capitalism, Polity Press, Cambridge (Trzy światy kapitalizmu opiekuńczego).
- Esping-Andersen, G., (1990), The three worlds of welfare capitalism. Polity Press, Cambridge.
- Esping-Andersen, G., (1999), Social foundations of postindustrial economies. Oxford University Press, Oxford.
- Esping-Andersen, G., (1999), Social foundations of postindustrial economies. Oxford University Press, Oxford (Społeczne podstawy gospodarek postindustrialnych).
- European Commission (serial) MISSOC, Social Protection in the Member States of the Community. http://europa.eu.int/comm/employment_social/soc-prot/missoc99/english/f_main.htm (Ochrona społeczna w Państwach Członkowskich Wspólnoty).
- European Commission (serial) MISSOC, Social Protection in the Member States of the Community.
- Ferrarini, Tommy (2003), Parental Leave Institutions in 18 Post-War Welfare States, Swedish Institute for Social Research, Dissertation Series 58 (Instytucje urlopu rodzicielskiego w 18 powojennych państwach opiekuńczych).
- Ferrarini, T. (2003), Parental Leave Institutions in eighteen post-war welfare states. Swedish Institute for Social Research Dissertation Series 58, Stockholm.
- Ferrarini, Tommy, (2003), Parental Leave Institutions in 18 Post-War Welfare States, Swedish Institute for Social Research, Dissertation Series 58 (Instytucje urlopu rodzicielskiego w 18 powojennych państwach opiekuńczych).
- Festy, Patrick (2001), Designing a Macro-Context for the Generations and Gender Individual Data, Presentation at the first meeting of the Informal Working Group of the Generations and Gender Programme in Budapest 2001.
- Festy, Patrick, (2001), Designing a Macro-Context for the Generations and Gender Individual Data, Presentation at the first meeting of the Informal Working Group of the Generations and Gender Programme in Budapest 2001
- Festy, Patrick (2004), GGP Contextual database group: first discussions, first conclusions, available from the author: festy@ined.fr (Grupa kontekstowa baza danych GGP: pierwsze dyskusje, pierwsze konkluzje).
- Festy, Patrick, (2004), GGP Contextual database group: first discussions, first conclusions, available from the author: festy@ined.fr (Grupa kontekstowa baza danych GGP: pierwsze dyskusje, pierwsze konkluzje).
- Gach-Ciepiela U., (2006), Generacje i płeć – pierwszy filar programu Generations and Gender Programme. Filozofia, teoria i zakres nowej rundy badań europejskich, RRL, Warszawa.
- Gauthier, A.H. (2003), Comparative Family Benefits Database, Version 2 (University of Calgary). (Porównawcza baza danych świadczeń rodzinnych).
- Gauthier, A.H., (2003), Comparative Family Benefits Database, Version 2 (University of Calgary). (Porównawcza baza danych świadczeń rodzinnych).

- Geneva International Labour Office (1994), *Maternity and Work. Conditions of Work Digest. Volume 13.* Geneva: International Labour Office (Macierzyństwo i praca: warunki przyswojenia pracy).
- Goldscheider, Frances K. (2000), *Realizing the Potential of FFS1 with Contextual Data*, Presentation at the FFS Flagship Conference 2000.
- Goldscheider, Frances K. (2000), *Realizing the Potential of FFS1 with Contextual Data*, Presentation at the FFS Flagship Conference 2000.
- Henz, U. (1997), *Die Messung der intergenerationalen Vererbung von Bildungsungleichheit am Beispiel von Schulformwechseln und nachgeholtten Bildungsabschlüssen.* In: Becker, Rolf (ed.), *Generationen und sozialer Wandel*, Leske + Budrich, Opladen.
- Henz, U., (1997), *Die Messung der intergenerationalen Vererbung von Bildungsungleichheit am Beispiel von Schulformwechseln und nachgeholtten Bildungsabschlüssen.* In: Becker, Rolf (ed.): *Generationen und sozialer Wandel.* Leske + Budrich, Opladen.
- Hoem, J.M., Prskawtz, A. and Neyer, G. (2001), *Autonomy or conservative adjustment? The effect of public policies and educational attainment on third births in Austria.* MPIDR WP 2001-016. Max Planck Institute for Demographic Research, Rostock.
- Hoem, J.M., Prskawtz, A. and Neyer, G., (2001), *Autonomy or conservative adjustment? The effect of public policies and educational attainment on third births in Austria.* MPIDR WP 2001-016. Max Planck Institute for Demographic Research, Rostock (*Autonomia czy konserwatywne asekurantwo? Wpływ polityk publicznych i poziomu wykształcenia na trzecie urodzenia w Austrii*).
- Hox, J.J., (1995), *Applied Multilevel Analysis.* TT-Publications, Amsterdam.
http://europa.eu.int/comm/employment_social/soc-prot/missoc99/english/f_main.htm (MISSOC, Ochrona socjalna w Państwach Członkowskich Wspólnoty).
http://www.men.gov.pl/menis_pl/analizi_i_badania/education.pdf.
<http://www.unece.org/ead/pau/flag/papers/goldscheider.pdf> (Realizując potencjał FFS1 z danymi kontekstowymi).
<http://www.unece.org/ead/pau/flag/papers/goldscheider.pdf> (Realizując potencjał FFS1 z danymi kontekstowymi).
<http://www.unece.org/ead/pau/ggp/fmiwg/festy.pdf>. (Projektowanie kontekstu makro dla indywidualnych danych Programu Generacje a Płeć, prezentacja na pierwszym spotkaniu Nieformalnej Grupy Roboczej Programu Generacje a Płeć w Budapeszcie w 2001 r.)
<http://www.unece.org/ead/pau/ggp/fmiwg/festy.pdf>. (Projektowanie kontekstu makro dla indywidualnych danych Programu Generacje a Płeć, prezentacja na pierwszym spotkaniu Nieformalnej Grupy Roboczej Programu Generacje a Płeć w Budapeszcie w 2001 r.)
<http://www.unece.org/ead/pau/ggp/smiwg/cdbasegr.pdf> (Wymiary generacji i płci w politykach państwa opiekuńczego).
<http://www.unece.org/ead/pau/ggp/smiwg/cdbasegr.pdf> (Wymiary generacji i płci w politykach państwa opiekuńczego).
<http://www.unece.org/ead/pau/ggp/smiwg/cdbasegr.pdf> (Wymiar kontekstowy w GGP: pewne kwestie metodologiczne dotyczące zbierania danych i procedur losowania próby).
<http://www.unece.org/ead/pau/ggp/smiwg/cdbasegr.pdf> (Wymiar kontekstowy w GGP: pewne kwestie metodologiczne dotyczące zbierania danych i procedur losowania próby).
- Informacja o wynikach kontroli tworzenia i funkcjonowania samodzielnych, publicznych zakładów opieki zdrowotnej, (1999), NIK, Warszawa .
- International Labour Office (1988), *Work and Family: The Childcare Challenge. Conditions of Work Digest. Volume 7.* (Praca i rodzina: wyzwanie opieki nad dziećmi).
- International Labour Office, (1988), *Work and Family: The Childcare Challenge. Conditions of Work Digest. Volume 7.* Geneva (Praca i rodzina: wyzwanie wychowania dzieci)
- International Labour Office, (1994), *Maternity and Work. Conditions of Work Digest. Volume 13.* Geneva: International Labour Office (Macierzyństwo i praca: warunki przyswojenia pracy).
- Komunikat na temat publikacji *Education at a Glance. OECD Indicators 2005*, (2005), (Edukacja w zarysie. Wskaźniki OECD 2005).
- Korpi, W. & Palme, J. (1998), *The Paradox of Redistribution and the Strategy of Equality: Welfare State Institutions, Inequality and Poverty in the Western Countries*, *American Sociological Review*, vol. 63(5), pp. 661-87.

- Korpi, Walter (2000), *Faces of Inequality: Gender, Class and Patterns of Inequalities in Different Types of Welfare States, Social Policies*, Summer 2000 (Płeć, klasa i wzory nierówności w różnych typach państw opiekuńczych).
- Korpi, W., (2000), *Faces of Inequality: Gender, Class and Patterns of Inequalities in Different Types of Welfare States, Social Politics*.
- Korpi, Walter, (2000), *Faces of Inequality: Gender, Class, and Patterns of Inequalities in Different Types of Welfare States, Social Policies*, Summer 2000 (Płeć, klasa i wzory nierówności w różnych typach państw opiekuńczych).
- Marshall, Th., (1950), *Citizenship and social class and other essays*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Marshall, Th., (1950), *Citizenship and social class and other essays*. Cambridge, Cambridge University Press (Obywatelstwo i klasa społeczna i inne eseje).
- Materiały źródłowe informujące o programie znajdują się na stronie internetowej Population Activity Unit, Economic Commission for Europe, United Nations, Geneva: www.unece.org/pau/ggp.
- Methodology and epistemology of multilevel analysis : approaches from different social Sciences.
- Neyer, Gerda (2002), *Generations and Gender Dimensions in Welfare-State Policies*,
- Neyer, Gerda, (2002), *Generations and Gender Dimensions in Welfare-State Policies*,
- Neyer, G.R. (2003), *Generations and Gender dimensions in welfare-state policies*. Max Planck Institute for Demographic Research Working Paper WP-2003-022, Rostock
- Parsons, T. (1964), *Social Structure and Personality*, London: Free Press.
- Parsons, T., (1964), *Social Structure and Personality*, London: Free Press. (Struktura społeczna i osobowość).
- Putkiewicz E., Wilkomirska A., (2006), *Szkoły publiczne i niepubliczne*, UW, Warszawa.
- Racioppi, Filomena & Rivellini, Giulia (2002), *The contextual dimension in GGP: some methodological issues about data collection and sampling procedures*.
- Racioppi, Filomena & Rivellini, Giulia, (2002), *The contextual dimension in GGP: some methodological issues about data collection and sampling procedures*
- Shavit, Y. & Blossfeld, H.P. (1993), *Persistent Inequality: Changing Educational attainment in Thirteen Countries*. Boulder CO. Westview Press.
- Shavit, Y. & Blossfeld, H.P., (1993), *Persistent Inequality: Changing Educational attainment in Thirteen Countries*. Boulder CO. Westview Press. (Trwała nierówność: zmiany poziomu wykształcenia w trzynastu krajach).
- Sienkiewicz K., (2006), *Kontekstowa baza danych – drugi filar programu Generations and Gender Programme. Cel, filozofia i struktura*, RRL, Warszawa.
- Spielauer M., (2004a), *The Contextual Database of the Generations and Gender Programme: Overview, Conceptual Framework and the Link to the Generations and Gender Survey*, Max Planck Institute for Demographic Research, Rostock.
- Spielauer M., (2004c), *The Generations and Gender Contextual Database: Concepts and Content*, Max Planck Institute for Demographic Research, Rostock.
- Spielauer M., (2004d), *The contextual database of the Generations and Gender Programme in Bulgaria: Conceptual framework and an overview of the Bulgarian context concerning the central database topics*, Max Planck Institute for Demographic Research, Rostock.
- Spielauer, M., (2004b), *Intergenerational Educational Transmission within families: analysis and microsimulation projection for Austria*, Vienna Yearbook of Population Research, Vienna.
- Spielauer, M., (2004b), *Intergenerational Educational Transmission within families: analysis and microsimulation projection for Austria*, Vienna Yearbook of Population Research, Vienna (Międzypokoleniowe przekazy edukacyjne w ramach rodziny: analiza i projekcja mikrosymulacyjna dla Austrii).
- Stala D., (2006), *Kontekstowa baza danych – drugi filar programu Generations and Gender Programme. Rynek pracy, zatrudnienie, bezrobocie, system emerytalny*, RRL, Warszawa.
- US SSA (serial) *Social Security Programs throughout the World*, Washington, D.C: U.S. Dept. of Health, Education, and Welfare, Social Security Administration, Division of Program (Programy ubezpieczeń społecznych na całym świecie).

US SSA (serial) Social Security Programs throughout the World. Washington, D.C: U.S. Dept. of Health, Education, and Welfare, Social Security Administration, Division of Program (Programy ubezpieczeń społecznych na całym świecie).

Vikat, A., (2004), Women's labor force attachment and childbearing in Finland. MPIDR WP 2004-001 Max Planck Institute for Demographic Research, Rostock.

Vikat, A., (2004), Women's labor force attachment and childbearing in Finland. MPIDR WP 2004-001 Max Planck Institute for Demographic Research, Rostock (Przywiązanie kobiecej siły roboczej i wychowanie dzieci w Finlandii).
www.oecd.org/edu/eag2005

Ustawy:

Dz. U. 1991 nr 95 poz. 425 Ustawa z dnia 7.09.1997 r. o Systemie Oświaty.

Dz. U. 1990 nr 65 poz.385 Ustawa z dnia 12.09.1990 r. o Szkolnictwie Wyższym.

Dz. U. 2005 nr 164 poz. 1365 Ustawa z dnia 27.07.2005 r. Prawo o Szkolnictwie Wyższym.

Dz. U. 2003 nr 45 poz. 391 Ustawa z dnia 23.01.2003 r. o powszechnym ubezpieczeniu w Narodowym Funduszu Zdrowia.

Dz. U 2004 nr 64 poz. 593 Ustawa z dnia 12.03.2004 r. o pomocy społecznej.

Dz. U. 2005 nr 17 poz.141 Ustawa z dnia 6.01.2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym.

III. 5. Zdrowie prokreacyjne kobiet

Prof. dr hab. med. Bogdan Chazan

Zdrowie prokreacyjne obejmuje całokształt zagadnień związanych z układem rozrodczym u obu płci we wszystkich fazach życia. Zdrowie prokreacyjne kobiet obejmuje problemy zdrowotne dziewcząt, zagadnienia planowania rodziny, niepłodność, poronienia samoistne i aborcję, zakażenia narządów płciowych w tym choroby przenoszone drogą płciową, opiekę podczas ciąży, porodu i po porodzie, zagrożenia zawodowe prokreacji, zapobieganie i leczenie nowotworów narządów płciowych i piersi, choroby kobiet w starszym wieku związane z menopauzą.

Stan zdrowia prokreacyjnego kobiety albo mężczyzny związany jest z obecnością chorób lub deficytów (niedomagań) w sferze układu rozrodczego, odnosi się również do jej (jego) samopoczucia fizycznego, psychicznego i w jakimś sensie społecznego.

1. Ocena stanu zdrowia prokreacyjnego

Pojęcie zdrowia prokreacyjnego, będące częścią zdrowia publicznego, funkcjonuje w związku z życiem seksualnym, płodnością, schorzeniami narządów płciowych, jak również związane jest mocno z aksjologią. W związku z tym ocena stanu zdrowia prokreacyjnego jednostki czy grupy społecznej nosi zwykle duży ładunek subiektywizmu.

Stan zdrowia prokreacyjnego populacji ogólnej albo populacji kobiet czy mężczyzn można rozpatrywać jako średnią stanu zdrowia poszczególnych jednostek. Ocenia się go na podstawie informacji uznanych za mierniki stanu zdrowia (np. częstości niepłodności czy zgonów matek). Informacje te są jednak często dostępne w niewystarczającym stopniu, a badania epidemiologiczno-kliniczne i demograficzne dotyczące zdrowia prokreacyjnego nie są podejmowane często.

Ocena wskaźników mówiących o stanie zdrowia prokreacyjnego zależy od przyjętych kryteriów. Czasem ocena pozytywna lub negatywna danego wskaźnika jest sprawą dla wszystkich oczywistą, kiedy indziej powstają zróżnicowane opinie. W przypadku oceny stanu zdrowia dotyczącego innych części organizmu człowieka nie ma tych trudności. Na przykład duża częstość wypadków drogowych czy palenia tytoniu jako czynników ryzyka chorób jest oczywiście uznawana za zjawisko negatywne, natomiast częstość stosowania antykoncepcji wewnątrzmacicznej lub odkładania poczęcia dziecka na późniejsze lata życia nie uzyska jednolitych ocen wartościujących. Te przykłady pokazują trudności w ocenie niektórych wskaźników zdrowia prokreacyjnego.

Stan zdrowia prokreacyjnego kobiet można oceniać przez pryzmat zmian w czasie na jednym obszarze lub porównując nasze wskaźniki z odpowiadającymi im informacjami pochodzącymi z innych krajów. Dużą część zamieszczonych tabel i wykresów to porównanie sytuacji w Polsce z wybranymi krajami Unii Europejskiej. Interesujące mogą być porównania wskaźników pochodzących z różnych regionów kraju.

Terytorialne różnice wskaźników zdrowotnych w Polsce są duże. W zakresie zdrowia matek i dzieci wypadają one bardzo wyraźnie na niekorzyść województw północnych i zachodnich, gdzie – pomimo lepszej sytuacji ekonomicznej niż w innych regionach kraju – jest wyższy wskaźnik umieralności okołoporodowej, zgonów niemowląt i wcześniactwa. Może być zaskakujące, że w tych samych regionach częściej występują nowotwory, a co za tym idzie – krótszy czas trwania życia. Tam również jest więcej rozwodów, urodzeń pozamałżeńskich, mniejsze są też aspiracje edukacyjne młodego pokolenia, jeżeli można je mierzyć wynikami ogólnopolskiego egzaminu dzieci klas szóstych. Terytorialne różnice wskaźników zdrowotnych świadczą o istniejących ciągle w naszym kraju możliwościach poprawy stanu zdrowia, także prokreacyjnego.

2. Niektóre uwarunkowania zdrowia prokreacyjnego kobiet

Szczególnie krytycznym okresem w życiu jednostek jest okres dojrzewania i młodości, kiedy układ rozrodczy dziewczyny i chłopca jest szczególnie podatny na szkodliwe oddziaływanie czynników zewnętrznych a jednocześnie czynniki te pojawiają się w dużej liczbie w następstwie podejmowania zachowań ryzykownych, niesprzyjających zdrowiu. Natomiast w okresie dojrzałości płciowej pojawiają się inne

czynniki ryzyka zdrowia prokreacyjnego związane z chorobami narządów płciowych, antykoncepcją, przebiegiem ciąży i porodów.

Niektóre problemy składające się na pojęcie zdrowia prokreacyjnego mają wpływ na sytuację demograficzną kraju. Należą do nich stan zdrowia oraz zachowania młodych ludzi w sferze szeroko pojętej płciowości, zagadnienia płodności i niepłodności, choroby przenoszone drogą płciową, praktyki dotyczące planowania rodziny, straty ciąży i niepowodzenia położnicze (poronienia samoistne i sztuczne, wady wrodzone, martwe urodzenia, zgony okołoporodowe i zgony niemowląt).

Są to problemy ważne nie tylko dla przyszłości danej osoby. Wywierają wpływ na procesy demograficzne grup populacyjnych, przyrost naturalny, zastępowalność pokoleń i stan zdrowia następnych generacji. Są więc one ważne dla rozwoju społeczeństwa i przyszłości państwa oraz powinny mieć znaczące miejsce wśród priorytetów polityki zdrowotnej i polityki ludnościowej.

Zmniejszenie częstości palenia papierosów, co ostatnio obserwujemy, dotyczy przede wszystkim mężczyzn, ale – choć w mniejszym zakresie – także i kobiet.

Na poprawę stanu zdrowia kobiet powinny wpłynąć widoczne obecnie zmiany sposobu żywienia, jak również zmiany struktury spożywanego alkoholu. Niekorzystny wpływ natomiast może mieć zwiększenie stresu społecznego czy trudności ze znalezieniem pracy. Pojawiła się klasowość zdrowia – następstwo stratyfikacji społecznej.

Wykształcenie kobiet zmienia się. W 2002 roku odsetek kobiet z wyższym wykształceniem wynosił 10,8 proc. Wśród tej grupy kobiet mniejsza jest częstość nowotworów szyjki macicy, powikłań ciąży i porodu, zwłaszcza porodów przedwczesnych. Wiek inicjacji seksualnej jest wyższy u studentek w porównaniu z kobietami pracującymi. Kobiety z wyższym wykształceniem lepiej się odżywiają, częściej uczęszczają do szkół dla rodziców. Kobiety te rodzą swoje dzieci w bardziej zaawansowanym wieku, co z punktu widzenia biologii procesów prokreacji nie jest korzystne. Generalnie można powiedzieć, że zmiany w strukturze wykształcenia kobiet, jakich jesteśmy obecnie świadkami, oddziałują korzystnie na stan ich zdrowia prokreacyjnego.

3. Opieka nad zdrowiem prokreacyjnym

Za opiekę medyczną nad zdrowiem prokreacyjnym kobiet odpowiedzialni są lekarze ginekolodzy, lekarze rodzinni, pielęgniarki i położne. Najważniejsze problemy zdrowotne powinny być obecne w programach polityki zdrowotnej. Podstawowym dokumentem określającym te priorytety jest Narodowy Program Zdrowia. W ostatniej wersji tego dokumentu dotyczącego lat 2007-2015 określono osiem najważniejszych celów zdrowotnej polityki Państwa. Wśród nich nie znalazły się cele związane ze zdrowiem prokreacyjnym. Również w dalszej części dokumentu nie wspomina się o profilaktyce i leczeniu niepłodności, zapobieganiu poronieniom, wadom rozwojowym, zgonom i powikłaniom okresu okołoporodowego. Wiadomo, że okres bezpośrednio poprzedzający ciążę, czas ciąży i poród często decyduje o powodzeniu w realizacji planów powiększenia rodziny, o dalszym rozwoju dziecka – somatycznym i psychicznym. Brak tych zagadnień w tak ważnym dokumencie prawdopodobnie wynika z niedoszacowania ich znaczenia dla stanu zdrowia obecnego pokolenia i przyszłych. W treści wszystkich celów strategicznych, ale także operacyjnych dotyczących czynników ryzyka i wybranych populacji, nie pada ani razu słowo *prokreacja*. Żaden z celów operacyjnych dotyczących wybranych populacji nie dotyczy wydzielonej populacji kobiet. Zagadnienia karmienia piersią znikło z listy priorytetów. Problem opieki zdrowotnej nad matką, noworodkiem i małym dzieckiem zajął 0,3 proc. objętości dokumentu, czyli tyle samo, co na przykład zapobieganie próchnicy. O zdrowiu prokreacyjnym dziewcząt i dorosłych kobiet nie znalazłem wzmianki. Można powiedzieć, że wszystkie układy i narządy organizmu kobiety i jego funkcje znalazły w programie swoje miejsce z wyjątkiem funkcji płciowych i rozrodczych. Nie należy dodawać, że ten stan rzeczy nie rokuje dobrze dla zdrowia obecnej populacji, przyszłych i jakości ich życia.

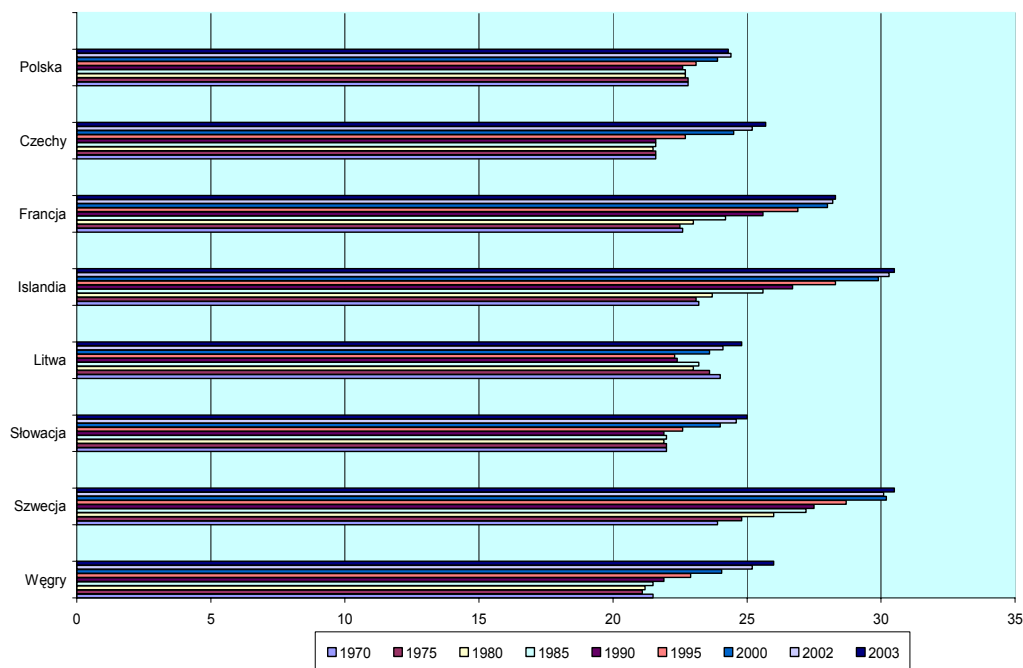
Z racjonalnego rozpoznania najważniejszych problemów dotyczących zdrowia prokreacyjnego powinny wynikać działania podejmowane na szczeblu centralnym lub regionalnym połączone z ewaluacją i ciągłym monitorowaniem najważniejszych wskaźników. Generalnie ich celem powinna być poprawa stanu zdrowia prokreacyjnego. Powinny one dotyczyć tych czynników, na które mamy wpływ, czyli w pierw kolejności zdrowia publicznego, zapobiegania chorobom i promocji zdrowia (styl i warunki życia, czynniki środowiskowe) niż medycyny naprawczej i profilaktyki pierwotnej, a dopiero w następnej kolejności profilaktyki wtórnej i trzeciorzędowej. One rozstrzygają w decydującym stopniu o naszym zdrowiu.

Można wyróżnić pośród nich styl życia (aktywność fizyczna, odżywianie, spożywanie alkoholu, palenie papierosów, narkotyki), dostęp do świadczeń zdrowotnych i bezpieczne dla zdrowia środowisko pracy i miejsca zamieszkania.

4. Płodność, urodzenia

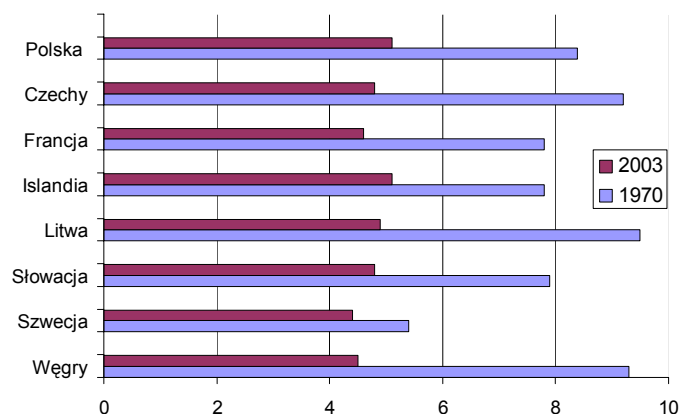
Czas trwania życia noworodka płci żeńskiej zwiększył się w Polsce o 3,7 roku w 2004 roku w porównaniu z rokiem 1990 i wynosił 79,8 lat. Jest to parametr wskazujący na poprawę stanu zdrowia populacji kobiet. Następnym zmian liczbę urodzeń w kolejnych latach drugiej wojny światowej są różnice liczebności kolejnych roczników. Obecnie jesteśmy świadkami wzrostu liczebności kobiet i mężczyzn w wieku 20-24 lata, co pozwala przewidzieć zwiększającą się w najbliższych latach liczbę urodzeń. Ten trend może osłabiać zmniejszającą się tendencja do zawierania małżeństw i opóźnianie czasu urodzenia pierwszego dziecka. W tabeli I i II oraz na wykresie 1 i 2 przedstawiono dane dotyczące częstości zawierania małżeństw i wieku kobiety w momencie zawierania pierwszego związku małżeńskiego. Płodność jest w naszym kraju bardzo silnie związana z tendencją do zawierania małżeństw. Czas zawarcia związku małżeńskiego wywiera nadal wpływ na wiek, w którym kobieta rodzi swoje pierwsze dziecko.

Wykres 1. Średni wiek kobiety podczas zawierania pierwszego związku małżeńskiego w latach 1970-2003

Źródło: 2004 Recent demographic developments in Europe. Council of Europe Publishing, 2005

Wykres 2. Małżeństwa na 1000 osób populacji ogólnej w roku 1970 i 2003

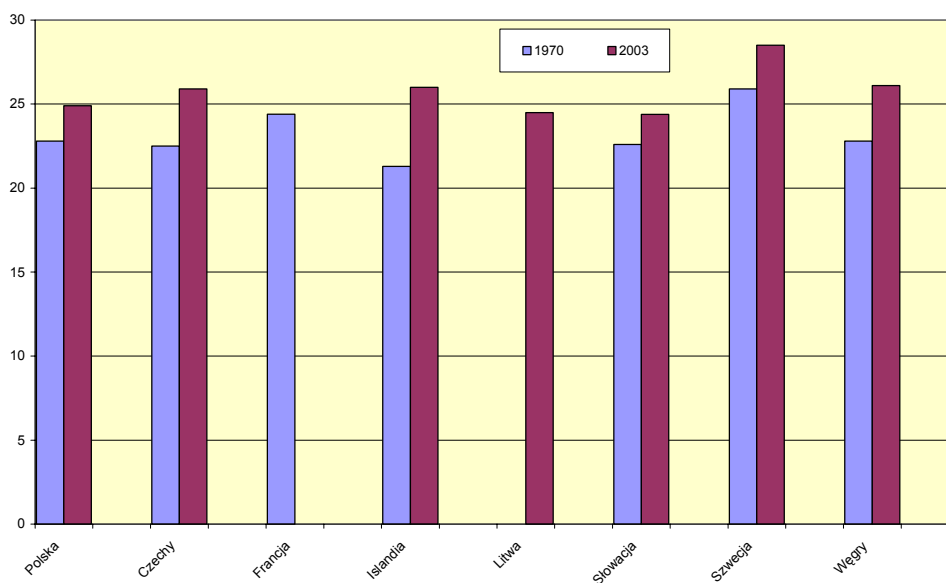

Źródło: 2004 *Recent demographic developments in Europe*. Council of Europe Publishing, 2005

5. Późne decyzje prokreacyjne

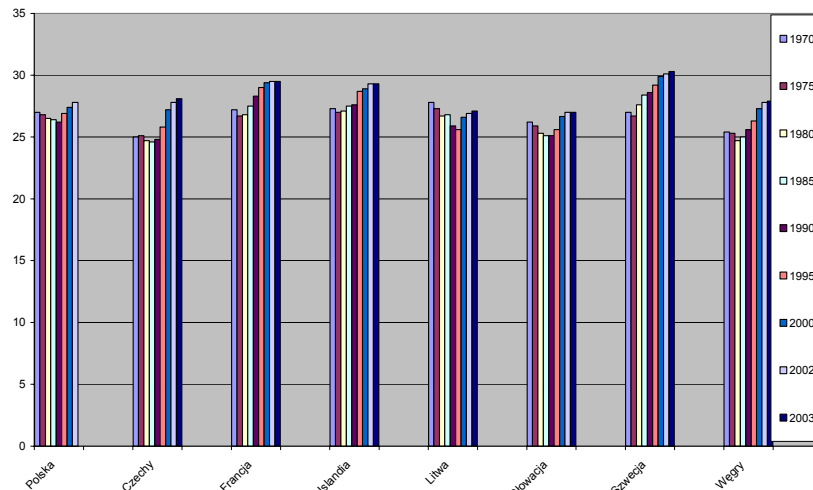
Średni wiek kobiety rodzącej dziecko wzrósł o jeden rok w ostatnich piętnastu latach. Późniejsze podejmowanie decyzji o zapłodnieniu jest jednym z najważniejszych czynników wpływających na zmniejszenie płodności całej populacji kobiet. Czynnikiem ten może zmniejszać szanse realizacji planów prokreacyjnych poprzez zwiększanie się wraz z wiekiem matki częstości poronień samoistnych oraz wad rozwojowych u dzieci, w tym wad letalnych. Wraz ze wzrostem wieku kobiet zachodzących w ciążę i rodzących zwiększa się również częstość ich zachorowań i zgonów w związku z ciążą, porodem i położeniem. W tabeli III i IV oraz na wykresie 3 i 4 przedstawiono wiek kobiety w momencie urodzenia pierwszego i każdego dziecka w Polsce i wybranych krajach europejskich.

Wykres 3. Średni wiek kobiety przy urodzeniu pierwszego dziecka w roku 1970 i 2003

Źródło: 2004 *Recent demographic developments in Europe*. Council of Europe Publishing, 2005

Wykres 4. Średni wiek kobiety w momencie urodzenia dziecka w latach 1970-2003

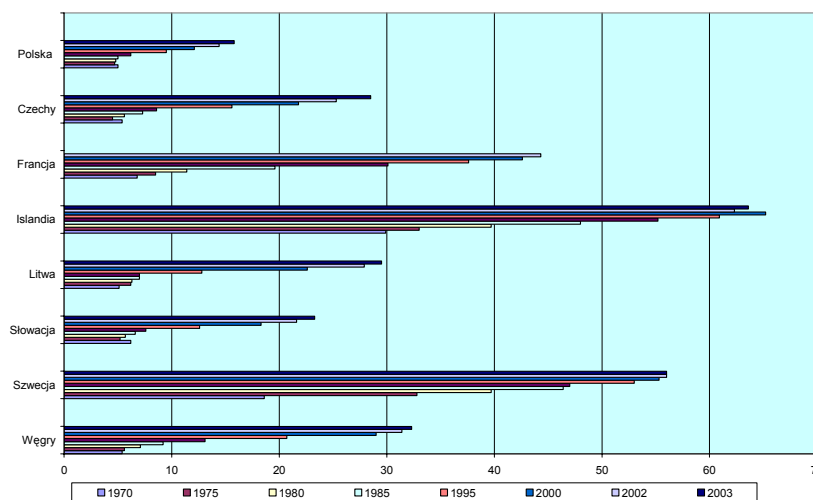

Źródło: 2004 Recent demographic developments in Europe. Council of Europe Publishing, 2005

6. Urodzenia pozamałżeńskie

Zwiększa się liczba urodzeń pozamałżeńskich (tabela V i wykres 5). W 1990 roku ich odsetek wynosił 6,2 proc. natomiast w roku 2003 – 15,8 proc. Bardzo nierównomierny jest odsetek ciąż pozamałżeńskich w poszczególnych województwach. W województwie zachodniopomorskim jest on najwyższy, najmniej ciąż pozamałżeńskich notuje się w województwach południowo-wschodnich. Ocena wpływu tego zjawiska na zdrowie prokreacyjne kobiet nie jest jednoznaczna. Prawdopodobnie ciąża i urodzenie dziecka poza związkiem małżeńskim dla części kobiet jest wydarzeniem, które negatywnie wpływa na ich samopoczucie, samoocenę, łączy się nierzadko z perspektywą trudności ekonomicznych i negatywną oceną środowiska. Okoliczności te mogą stanowić zagrożenie dla zdrowia kobiety.

Wykres 5. Urodzenia pozamałżeńskie w latach 1970-2003

Źródło: 2004 Recent demographic developments in Europe. Council of Europe Publishing, 2005

7. Choroby przenoszone drogą płciową i niektóre nowotwory u kobiet

Choroby przenoszone drogą płciową są istotnym czynnikiem ryzyka zaburzeń zdrowia prokreacyjnego kobiet. Sprzyjają rozwojowi niektórych nowotworów złośliwych narządów płciowych (wirus brodawczaka – HPV), mogą być przyczyną zapalenia narządów miednicy małej prowadzącego do pogarszających jakość życia przewlekłych bólów w podbrzuszu i niepłodności (Chlamydia, rzeżączka). Leczenie stanów przednowotworowych szyjki macicy czy nowotworów również może prowadzić do ograniczenia płodności. Choroby przenoszone drogą płciową mogą być przyczyną zakażenia zarodka, płodu lub noworodka podczas porodu (bakteryjna waginaza, kiła, wirus opryszczki, wirus brodawczaka, wirus HIV, paciorkowiec gr. B), prowadząc do poronień, wad rozwojowych, posocznicy u płodu i/lub noworodka. Szczególnie zagrożone są młode kobiety. Brak precyzyjnych danych epidemiologicznych utrudnia ocenę stopnia zagrożenia dla zdrowia kobiet ze strony tych chorób. Choroby przenoszone drogą płciową nie są zgłaszane do rejestru, a stosowane metody diagnostyki są niepewne. Nie ma programu zdrowotnego ukierunkowanego na profilaktykę pierwotną, wczesne wykrywanie i leczenie chorób przenoszonych drogą płciową, zwłaszcza wśród młodzieży. Szczepienia mogą ograniczyć częstość zakażeń wirusami brodawczaka (HPV) i zmniejszyć dzięki temu zachorowalność na raka szyjki macicy, ponieważ podstawowym czynnikiem ryzyka rozwoju raka szyjki macicy jest przewlekłe zakażenie onkogenym typem wirusa brodawczaka ludzkiego. Według dostępnych danych szczepionka przeciwwirusowa jest bezpieczna i charakteryzuje się wysoką skutecznością przy jednoczesnym braku poważnych działań niepożądanych. Polskie Towarzystwo Ginekologiczne zaleca od 2006 roku populacyjne szczepienia dziewcząt między 12 a 15 rokiem życia. Ich wdrożenie do praktyki nie powinno zmniejszyć zainteresowania innymi metodami pierwotnej profilaktyki tego nowotworu. Są nimi: inicjacja seksualna w dojrzałym wieku, związek monogamiczny, niepalenie papierosów. O tym już w rekomendacjach Towarzystwa się nie wspomina. Do raka szyjki macicy prawdopodobnie prowadzi również wieloletnie stosowanie hormonalnych środków antykoncepcyjnych, dieta uboga w antyoksydanty, zakażenie HIV i częste, nieleczone stany zapalne pochwy. W Polsce główną uwagę w zapobieganiu nowotworom szyjki macicy zwraca się na przesiewowe badania cytologiczne, które powinny być wykonywane raz w roku, nie później niż trzy lata po inicjacji seksualnej. Jest to jednak profilaktyka wtórna, mająca na celu wczesne wykrycie nowotworu lub zmian przednowotworowych. Wiadomo natomiast, że najbardziej skuteczna w zapobieganiu chorobom jest profilaktyka pierwotna. Powszechne, ukierunkowane na młodzież działania edukacyjne byłyby cennym uzupełnieniem populacyjnych badań przesiewowych.

Częstość zakażeń wirusem HIV jest w Polsce mniejsza w porównaniu ze wszystkimi sąsiadującymi krajami (20-30 tys. przypadków rocznie). Przyczyną większości zakażeń wirusem HIV są obecnie kontakty heteroseksualne. Kobiety stanowią około 30 proc. osób zakażonych. Skąd wynika korzystna sytuacja w Polsce, zwłaszcza w porównaniu z tą z za wschodniej granicy? Oficjalnie mówi się, że jest to sukces programów zdrowotnych. Można jednak przypuszczać, że zachowania seksualne nie sprzyjają w Polsce szerzeniu się zakażenia. Rok temu został wdrożony program wczesnego wykrywania zakażeń HIV u kobiet w ciąży, finansowany ze środków Narodowego Funduszu Zdrowia. Testy są oferowane kobietom na zasadzie dobrowolności. Pewien problem stanowi bardzo obszerna ankieta poprzedzająca pobranie krwi do badania. Zawiera kilkadziesiąt pytań, m.in. o wykonywanie przez kobietę ciężarną odpłatnych usług seksualnych. Pierwsze pytanie dotyczy płci osoby badanej. Szkoda, że biurokracja znowu zwycięża ze zdrowym rozsądkiem.

8. Styl życia i zdrowie prokreacyjne

Styl życia kobiety ma duży wpływ na jej zdrowie, także prokreacyjne. Aktywność fizyczna, sposób spędzania wolnego czasu i sposób odżywiania czy używki to czynniki odwracalne w odróżnieniu od czynników genetycznych, na które nie mamy wpływu, i czynników szkodliwych pochodzących ze środowiska zewnętrznego, na które mamy niewielki wpływ.

Palenie tytoniu to najważniejszy, odwracalny i szkodliwy czynnik pochodzący z otaczającego środowiska. U kobiet składniki dymu tytoniowego działają na organizm podobnie jak na organizm mężczyzn, będąc przyczyną przewlekłej choroby płucnej czy raka płuc. Dodatkowo zakłócają ich zdrowie prokreacyjne. Palenie tytoniu może być przyczyną zaburzeń cyklu miesięczkowego, ograniczenia płodności,

poronień samoistnych, porodów przedwczesnych, małej urodzeniowej masy ciała. Kobiety palące wcześniej przestają miesiączkować, częściej chorują na raka szyjki macicy.

Częstość nałogu wśród mężczyzn zmniejsza się, natomiast wśród kobiet nie zmienia się od lat dziewięćdziesiątych. Częściej palą kobiety młode, przed 19 rokiem życia, a przede wszystkim kobiety w wieku 40-49 lat. Kobiety w wieku 20-29 lat palą obecnie dużo rzadziej niż w latach osiemdziesiątych ubiegłego stulecia. Z punktu widzenia zdrowia prokreacyjnego niepokoi szczególnie popularność palenia papierosów wśród dziewcząt, które palą częściej niż ich rówieśnicy. Może to być przyczyną zaburzeń okresu pokwitania, nieprawidłowego miesiączkowania, zwłaszcza w przypadkach, kiedy paleniu towarzyszy zbyt mała waga ciała. Palenie przez kobiety po 40 roku życia niszczy ich zdrowie, zmniejsza wagę ciała, sprzyja osteoporozie, nowotworom płuc i szyjki macicy, przyspiesza menopauzę. Nie zmniejsza się częstość palenia wśród kobiet z wykształceniem podstawowym i zawodowym, u kobiet mieszkających na wsi i w dużych miastach.

Należy zadać pytanie o przyczynę braku spadku częstości palenia wśród całej populacji kobiet w ostatnich latach. Z pewnością konieczne jest wdrożenie programu zdrowotnego ukierunkowanego na populację kobiet gorzej wykształconych, dziewcząt i kobiet w ciąży, zobowiązanie lekarzy ginekologów i pediatrów do prowadzenia skutecznego poradnictwa antytytoniowego. Trzeba zwrócić uwagę na fakt, że nałóg palenia czasem wyprzedza wśród młodych kobiet nadużywanie alkoholu i stosowanie środków psychoaktywnych. Może należałoby również zdecydować się na określenie składników dymu tytoniowego jako substancji odurzających.

Alkohol oddziałuje na organizm kobiety silniej niż na organizm mężczyzny. Najczęściej nadużywają alkoholu kobiety wykształcone w wieku 20-29 lat, a więc wówczas, kiedy ich płodność jest największa. Picie alkoholu przez młode kobiety sprzyja zaburzeniom odżywiania, małej masie ciała, zaburzeniom cyklu miesięcznego, chorobom przenoszonym drogą płciową, wykluczeniu społecznemu. Picie podczas ciąży jest przyczyną zespołu wad wrodzonych u dziecka. Korzystnym zjawiskiem jest zmniejszanie się konsumpcji alkoholu wśród kobiet w Polsce. Nie dotyczy to, niestety, dziewcząt.

9. Zachowania seksualne młodzieży

Problemem ważnym dla zdrowia prokreacyjnego kobiet jest kontrowersyjny problem zachowań seksualnych dziewcząt. Należy wyraźnie stwierdzić, że zbyt wczesna inicjacja seksualna nie sprzyja zdrowiu prokreacyjnemu samej dziewczyny i zakłóca to późniejsze zdrowie, w dorosłym życiu. Choroby przenoszone drogą płciową, nieplanowana ciąża, a w okresie późniejszym zespół bólowy miednicy małej utrudniającej współzycie płciowe, zaburzenia płodności, ciąża pozamaciczna, rak szyjki macicy to ciężkie zdrowotne następstwa niedojrzałych decyzji. Nie będzie przesadą stwierdzenie, że zdrowie prokreacyjne kobiet zależy w dużym stopniu od wydarzeń, które mają miejsce w młodości. Ryzyko niekorzystnych następstw zwiększa duża liczba partnerów seksualnych. Nie można pomijać następstw społecznych. Wcześniej rozpoczynają współzycie dziewczęta ze szkół zawodowych, mieszkające w mieście. Obserwuje się „dziedziczenie” zachowań, córka powiela zachowania matki wiele lat temu. Potrzeba opóźnienia inicjacji seksualnej u dziewcząt nie dla wszystkich jest sprawą oczywistą. Niektórzy uważają, że należy uznać fakt podejmowania przez młodych ludzi współzycia płciowego za nieodwracalny i starać się jedynie ograniczać jego następstwa, promując środki antykoncepcyjne i zmniejszające ryzyko chorób wenerycznych. Doświadczenia brytyjskie, gdzie częstość ciąż u młodocianych jest poważnym problemem społecznym, wskazują, że środki przeznaczone na programy zdrowotne wprowadzane według powyższych zasad nie przynoszą spodziewanych efektów. Możliwe więc, że programy promujące czystość przedmałżeńską, odwołujące się do systemu wartości i realizowane już w niektórych krajach miałyby u nas szanse powodzenia.

Zachęcanie młodych ludzi do zdobywania wykształcenia wyższego niż zawodowe, zmiany w tym celu systemu edukacji, informacje o negatywnych następstwach wczesnego rozpoczynania współzycia seksualnego, objęcie szczególną opieką rodzin patologicznych, ograniczenie dostępu do pornografii, alkoholu i narkotyków to przykłady działań, które mogą sprzyjać ograniczeniu częstości zbyt wczesnej inicjacji seksualnej.

Zbyt wczesna aktywność seksualna często prowadzi do niekorzystnych następstw zdrowotnych (choroby przenoszone drogą płciową, niepłodność i powikłania przebiegu ciąż w przyszłości), urazów emocjonalnych, innych ryzykownych dla zdrowia zachowań i urodzeń pozamałżeńskich. Istnieje korelacja pomiędzy aktywnością seksualną młodych osób i pojawieniem się u nich innych antyzdrowotnych zachowań: paleniem tytoniu, picciem alkoholu i używaniem narkotyków.

Przedwczesna aktywność seksualna prowadzi nierzadko do urazów psychologicznych, pojawienia się poczucia winy i depresji. Emocjonalne trudności mogą wynikać z poczucia zagrożenia chorobą lub pojawić się po zakażeniu lub zajściu w nieplanowaną ciążę. Intymne związki wśród młodych są często niestabilne i ich rozpad stanowić może zagrożenie dla trwałych relacji w przyszłości. Relacje te mogą być zagrożone poprzez pojawienie się niepłodności czy trudności w donoszeniu ciąży będących skutkiem zbyt wczesnych i licznych kontaktów seksualnych.

Wychowanie seksualne nie może być oderwane od świata uczuć, przyjaźni i odpowiedzialności. Nie może tłumić wrażliwości i wstydu. Doświadczenie uczy (przykład Wielkiej Brytanii), że wdrożenie programów, których celem było zmniejszenie liczby niezamierzonych ciąż u nastolatków poprzez zwiększenie dostępności środków antykoncepcyjnych, nie spowodowało zmniejszenia aktywności seksualnej w grupach docelowych ani liczby ciąż.

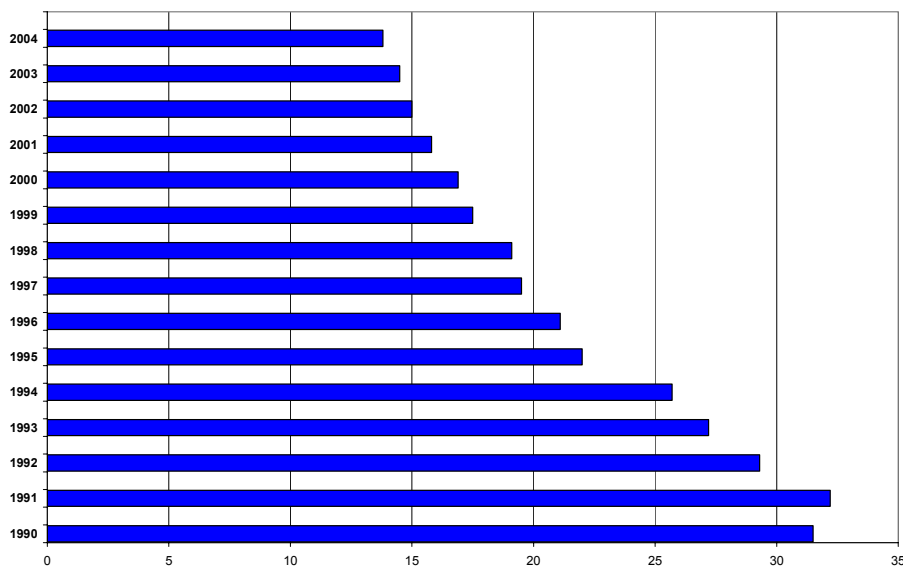
Programy edukacyjne ukierunkowane na abstynencję seksualną nie tylko przekazujące wiedzę, ale także wpływające na zachowania i postawy, okazały się skuteczne w zmniejszaniu aktywności seksualnej u ich uczestników. Niektóre z tych programów dostarczają wiedzę rodzicom, potrzebną by doradzić dzieciom, jak zapobiec destrukcyjnym zachowaniom seksualnym, zmniejszyć ryzyko STD i nieplanowanych ciąż. Doceniając konieczność rozumienia korzyści płynących z abstynencji seksualnej, trzeba jednak umożliwić młodym ludziom pełne zrozumienie istoty ryzyka i możliwości jego zapobiegania.

Zmniejszenie częstości niekorzystnych następstw zdrowotnych wczesnej inicjacji seksualnej młodych ludzi można uzyskać, zwiększając dostępność poradnictwa medycznego. Porada medyczna w dostępnym miejscu i przyjazna dla młodych pacjentek umożliwia podjęcie działań wpływających na zmianę postaw zmniejszających niekorzystne następstwa czynników ryzyka. Konieczne jest szkolenie personelu medycznego dotyczące zarówno merytorycznej wiedzy, jak i podejścia do młodego pacjenta oraz jego/jej rodziców. Lekarz jest autorytetem, także w edukacji dotyczącej zdrowia prokreacyjnego, ale trzeba stwierdzić, że nie jest od do tej roli odpowiednio przygotowany.

10. Ciąża i poród u młodocianych

Innym spośród obserwowanych zjawisk jest zmniejszenie się liczby kobiet rodzących dziecko przed 20 rokiem życia. Dane dotyczące tego problemu zamieszczone są w tabeli V i na wykresie 5.

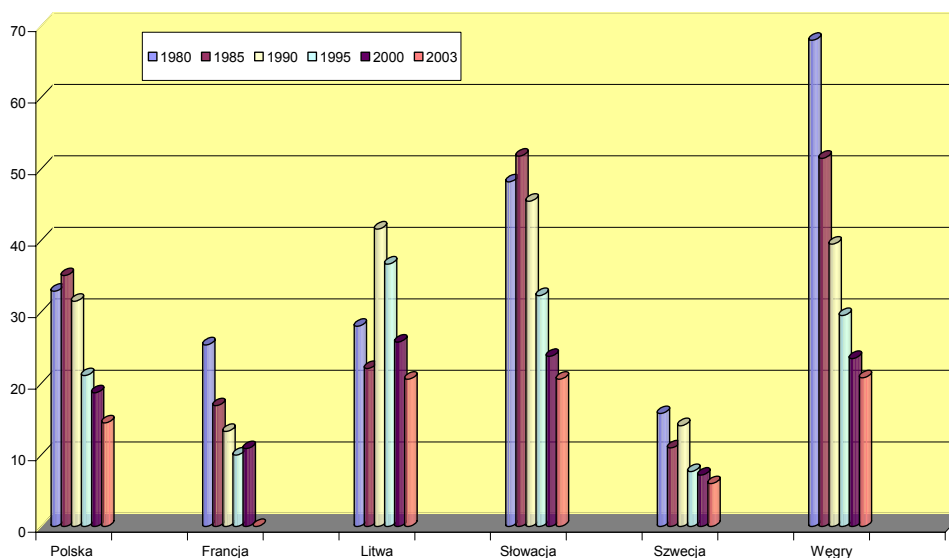
Wykres 6. Urodzenia na 1000 kobiet w wieku 15-19 lat w Polsce w latach 1990-2004

Źródło: Roczniki Demograficzne GUS

Tabela VII i wykres 7 natomiast pozwalają porównać sytuację w Polsce z niektórymi innymi krajami w latach 1980 – 2003. Zmniejszająca się częstość ciąż i porodów u dziewcząt sprzyja zmniejszaniu częstości niektórych powikłań ciąży (nadciśnienie tętnicze, poród przedwczesny). Ciąża i poród u młodocianych to częściej urodzenie nieplanowane, zwykle pozamałżeńskie, połączone z dużym stresem i ukrywaniem ciąży przez dłuższy okres. Niedożywienie, niewłaściwy tryb życia, nierzadko palenie tytoniu są przyczyną hipotrofii u płodu (małej masy ciała dziecka w porównaniu z należną dla danego wieku ciąży). Zmniejszenie liczby porodów u młodocianych oznaczać może większą szansę na realizację osobistych planów życiowych, mniej powikłań ciąży i porodu. Mniejszy odsetek noworodków z małą masą ciała to jednocześnie zmniejszenie liczby zgonów okołoporodowych płodów i noworodków, mniej wydatków na utrzymanie przy życiu niedojrzałych wcześniaków i zapewnienie im optymalnego rozwoju.

Wykres 7. Urodzenia na 1000 kobiet w wieku 15-19 lat w latach 1980-2003

Źródło: Roczniki Demograficzne GUS

Niska jest w Polsce i ciągle zmniejsza się częstość ciąż u dziewcząt. W roku 1990 liczba urodzeń wśród kobiet w wieku 15-19 lat wynosiła 31,5 na 1000 kobiet, w 2004 roku zmniejszyła się do 13,9. Różnica w porównaniu ze wskaźnikami krajów sąsiadujących jest bardzo wyraźna. Wskazuje na inne niż w niektórych krajach zachowania wśród młodych ludzi, korzystny – być może – „klimat”, który pozwala mieć nadzieję, że opracowanie i wdrożenie powszechnego programu edukacji seksualnej młodzieży (poszanowanie dla partnera, dla życia, ochrona płodności) może przynieść w Polsce korzystne rezultaty.

11. Zachorowania i zgony matek

Do analiz zdrowia kobiet w okresie prokreacji wykorzystuje się ocenę ilościową i jakościową niekorzystnych wyników ciąż. Niekorzystnym wynikiem ciąży dla matki jest ciężkie powikłanie ciąży prowadzące do przewlekłej choroby lub inwalidztwa. Zdarzają się zgony matek związane z ciążą, porodem i położeniem.

Zgony matek przedstawia się jako współczynnik (ratio), w którym numeratorem jest liczba zgonów a mianownikiem liczba żywych urodzeń. Analiza zgonów matek jest powszechnie uznaną metodą oceny jakości opieki położniczej. W Wielkiej Brytanii została ona wprowadzona w roku 1952 i była wówczas jedną z pierwszych form klinicznego audytu.

W Polsce analizy te zapoczątkowane przez I. Roszkowskiego kontynuuje M. Troszyński, publikując coroczne biuletyny zawierające ilościowe dane na temat geograficznego rozprzestrzenienia zgonów matek, ich przyczyn, czasu wystąpienia (podczas ciąży, porodu lub połogu), zależności od wieku ciąży i opieki medycznej podczas ciąży.

Analizy ilościowe zgonów matek ze względu na małą liczbę przypadków w poszczególnych analizowanych kategoriach są mało precyzyjne, a zwłaszcza wówczas, kiedy dotyczą mniejszych populacji. Utrudnia to ilościowe analizy statystyczne, uogólnienia, trafność praktycznych wniosków.

Podawana w różnych źródłach mała częstość zgonów matek w Europie sprawia, że powstaje wrażenie, iż problem zdrowia matek przestał być istotny wobec stale aktualnego zagadnienia umieralności okołoporodowej płodów i noworodków. Duża liczba zgonów matek prawdopodobnie nie jest raportowana ani analizowana. Zjawisko to w Polsce występuje sporadycznie, ale w innych krajach ocenia się odsetek nierejestrowanych i nieanalizowanych zgonów matek jako 26 do 56 proc.

W Polsce podstawą zbiorczych analiz są raporty składane przez specjalistów wojewódzkich. Prowadzi się też analizę jakościową każdego przypadku, poszukując obecności tzw. czynników do uniknięcia (avoidable factors), które odgrywały istotną rolę w patomechanizmie procesów zachodzących w organizmie kobiety i prowadzących ostatecznie do zgonu. Analizowane są też aspekty organizacji opieki medycznej, przygotowanie fachowej personelu i inne czynniki mogące mieć znaczenie w uniknięciu w przyszłości niepomyślnego wyniku ciąży w podobnych przypadkach. Określa się przypadki tzw. opieki o obniżonym standardzie (substandard care).

Niekorzystnym dla matki następstwem ciąży i/lub porodu jest choroba, matczyzna zachorowalność. W ostatnich latach podjęto w Europie próby włączenia oceny zachorowalności matek do katalogu metod pozwalających porównać zdrowie matek i jakość opieki okołoporodowej. Poszerzają one zakres zainteresowania o te przypadki, w których wśród dramatycznych nieraz okoliczności udało się uratować życie matki, czasem za cenę inwalidztwa lub przewlekłej choroby.

Ocena ilościowa i jakościowa ciężkich zachorowań matek może pomóc ocenić uwarunkowania i okoliczności zgonów matek. Jedne i drugie zależą od częstości pojawiania się powikłań zagrażających życiu. Zróżnicowane bywają przyjęte sposoby postępowania, zarówno merytorycznego, jak i organizacyjnego. Różna jest też charakterystyka populacji będąca pod opieką szpitali. Zróżnicowana może być również lista „czynników do uniknięcia”. Stąd wysiłki skierowane na wprowadzenie ujednoczonych analiz zachorowań okołoporodowych matek do praktyki napotykać na poważne trudności. Chodzi przede wszystkim o kryteria kwalifikacji przypadków do analizy. Są one w sposób oczywisty trudniejsze do ustalenia niż w przypadkach zgonów matek. Rozpoznanie choroby towarzyszącej ciąży lub powikłania mieści bowiem przypadki o różnym stopniu klinicznego zaawansowania.

Definicję zachorowalności matek trudno ustalić z co najmniej trzech powodów: ze względu na wybór stanów i procedur, które powinny być włączone, sposób identyfikowania przypadków i brak doświadczenia w tego rodzaju analizie. Trzeba byłoby rozstrzygnąć, czy – określając zachorowalność – ograniczyć się do powikłań, które pozostawiają kobietę z trwałym inwalidztwem, takim jak przetoka pochwowa, niepłodność, przedwczesne przekwitanie, nietrzymanie moczu lub stolca albo przewlekła depresja. Powikłania takie, rzadko występujące w Europie, nie należą do rzadkości w krajach rozwijających się. Można też rozważyć włączenie do analizy tylko tych przypadków ciężkich powikłań, które mogły zakończyć się śmiercią kobiety. Jako wskaźniki ciężkich zachorowań matek proponuje się również przyjąć zamiast liczby zachorowań liczbę przypadków procedur medycznych, na przykład poporodowego wycięcia macicy, transfuzji krwi i przyjęć kobiet do oddziałów intensywnej opieki medycznej. Coraz częściej wykonywane cięcia cesarskie jest coraz bardziej znaczącą przyczyną zachorowalności matek. Na każdy zgon matki przypada wiele przypadków ciężkich powikłań o podobnym przebiegu, które jednak w wyniku podjęcia innego postępowania organizacyjnego lub medycznego albo zbiegu okoliczności nie zakończyły się zgonem kobiety, chociaż u części z nich doprowadziły do trwałego uszkodzenia jej zdrowia lub inwalidztwa albo do zgonu dziecka.

Według Waterstone'a częstość ciężkich zachorowań matek w Europie wynosi 9,5 do 16 przypadków na 1000 porodów. Opieka medyczna nad tymi kobietami wymaga zastosowania nieproporcjonalnie skomplikowanych środków (aparatury, leków) i wysokich kwalifikacji personelu w porównaniu do opieki nad zdrowymi matkami. Systematyczna analiza przypadków zachorowalności kobiet w związku z ciążą, porodem i położeniem mogłaby, po opracowaniu wniosków do praktyki, być bardzo użyteczna dla oceny i poprawy jakości opieki okołoporodowej w konkretnym szpitalu, w regionie lub w kraju. Może przyczynić

się do zwrócenia w przyszłości uwagi na te objawy czy oznaki, których wczesne zauważenie było kluczowe dla podjęcia wcześniej skutecznego leczenia, co pozwoliło uniknąć zgonu kobiety.

Bardziej zaawansowany wiek rodzących kobiet nie będzie w przyszłości sprzyjał zmniejszeniu się umieralności i zachorowalności matek, zwłaszcza z przyczyn pośrednio położniczych – chorób towarzyszących ciąży.

Okresowa, systematyczna analiza powikłań położniczych może być pomocna w identyfikacji i wdrożeniu zmian w postępowaniu lekarskim i organizacji opieki medycznej podczas ciąży i porodu. Można w ten sposób uniknąć w przyszłości części zgonów matek, zwłaszcza w przypadkach tych powikłań, gdzie zgony stanowią wierzchołek góry lodowej nieanalizowanych zachorowań, gdzie życie matki udało się uratować.

Europejska grupa realizująca program Peristat zaproponowała, by badania częstości zachorowań matek rozpocząć od czterech wskaźników obejmujących zarówno stany kliniczne, jak i procedury: rzucawkę, konieczność wykonania zabiegu chirurgicznego innego niż cięcie cesarskie, transfuzję krwi oraz pobyt w oddziale intensywnej terapii dłuższy niż 24 godziny.

Zarówno umieralność matek, jak i ich zachorowalność są istotnymi wskaźnikami prokreacyjnego zdrowia kobiet i – pośrednio – opieki medycznej w okresie ciąży, porodu i połogu. Jednak należy postawić pytanie o wagę każdego z tych wskaźników, jak również możliwość uzyskania danych. Konieczne jest ustalenie metody uzyskiwania informacji i ujednoczenia metodologii identyfikacji oraz opisywania zgonów i zachorowań matek. Trzeba stawić czoła dwóm problemom. Jeden to kompletność informacji, a drugi to wyczerpujący i wiarygodny opis przypadków.

12. Niepłodność i metody wspomaganej prokreacji

Niepłodność jest w podręcznikach definiowana jako problem rodziny, jako stan (medical condition) polegający na niemożności zajścia w ciążę w określonym okresie. Nie jest jednostką chorobową, ale następstwem schorzeń różnych narządów i układów kobiety i/lub mężczyzny. Dość powszechnie uważa się, że częstość zaburzeń płodności obecnie się zwiększa. Do prawdopodobnych przyczyn można zaliczyć wczesną inicjację seksualną, choroby przenoszone drogą płciową, odkładanie poczęcia dziecka na późniejsze lata życia, stosowanie niektórych środków antykoncepcyjnych, uzależnienia. Możliwe, że jest to wzrost pozorny, częstsze rozpoznawanie tego stanu wynikające ze zwiększonej świadomości pacjentów, dbałości o zdrowie, częstszego korzystania z pomocy lekarskiej.

Sposoby leczenia niepłodności zależą od jej przyczyn i obejmują leczenie farmakologiczne i operacyjne. Coraz wyższy poziom wiedzy medycznej i technologii, postępy w zakresie diagnostyki i terapii łączą się z większą skutecznością leczenia. Za mało uwagi zwraca się jednak na profilaktykę, upowszechnianie w środowiskach młodych ludzi przekonania o konieczności troski o własną płodność. Zwiększa się częstość procedur wspomaganej prokreacji. W Australii 3 proc. urodzeń jest wynikiem tych procedur, w Europie 5 proc., a w USA 1 proc. W 2002 roku w Stanach Zjednoczonych urodziło się w ten sposób ponad 45 000 dzieci, 5000 więcej niż w roku poprzednim. Publikuje się prace naukowe dotyczące nowych technologii i zwiększającej się z każdym rokiem ich skuteczności. W 1996 roku w Wielkiej Brytanii odsetek „żywych ciąż” po zapłodnieniu pozaustrojowym wynosił 28 proc., natomiast w 2002 roku – 35 proc.

Przy pomocy metod wspomaganej prokreacji nie leczy się przyczyny niepłodności, ale omija naturalne mechanizmy stosunku płciowego i poczęcia dziecka. Zagadnienie tych metod to istotny problem medyczny, społeczny i etyczny. Żywe dyskusje dotyczą ich finansowania ze środków funduszy ubezpieczeniowych lub budżetu państw.

Mniejsze jest natomiast zainteresowanie zagrożeniami dla zdrowia kobiet i dzieci łączącymi się z zabiegami stosowanymi w medycynie rozrodczości (assisted reproduction technology – ART). Ta dziedzina medycyny jak żadna inna, wymaga zachowania nienagannego poziomu etyki zawodowej.

Niepłodność to jeden z najtrudniejszych, bolesnych problemów medycznych, społecznych, psychologicznych i etycznych. Dotyka kobiet i mężczyzn, którzy gotowi są na wiele, by doczekać się potomstwa. Mają też prawo do wyczerpującej i obiektywnej informacji.

Problemy etyczne związane z rekrutacją par do programów ART, marketingiem, reklamą, są rzadko przedstawiane w czasopiśmie naukowych. Częściej można znaleźć krytyczne opinie na ten temat w ogólnie dostępnych źródłach. Prof. George Annas, bioetyk z Uniwersytetu w Bostonie, określa „przemysł” ART jako związany z komercją i współczesnym marketingiem, zespół wysoko kwalifikowanych

specjalistów, którzy proponują swoje usługi i nowe technologie bardzo nieszczęśliwym, nieplodnym parom gotowym spróbować wszystkiego i zapłacić każdą cenę, by mieć dziecko. W USA nie jest rzadkością wydatkowanie sumy 30 000 dol. lub większych dla sfinansowania procedur ART. Motywuje to personel medyczny do szybkiego „uzyskania” ciąży. Łatwiej to zrobić, podając większą liczbę zarodków do macicy i nie zwracając uwagi na zwiększone ryzyko ciąży wielopłodowych. Dlatego dobrymi kandydatami są pary młodych, zdrowych osób, niepozbawionych jeszcze szansy poczęcia dziecka w sposób naturalny.

Zawyża się w opracowaniach i raportach częstość występowania nieplodności, by uzasadnić konieczność wykonywania dużej liczby procedur i wnioski o dotacje finansowe. Jako nieplodność określa się brak zapłodnienia po 12 miesiącach współżycia bez stosowania środków i metod utrudniających poczęcie. Jest to definicja czynnościowa, nieokreślająca przyczyny medycznej. Wiele par „zachodzi w ciążę” w sposób naturalny po okresie 12 miesięcy współżycia. Mogą oni być błędnie i zbyt szybko określani jako nieplodni, ze wszystkimi następstwami: niepokojem i paniką wynikającymi z upływu czasu. Podawane przez media przesadne informacje o zmniejszonej płodności po 30 roku życia kobiety tworzą wśród par mających trudności z naturalnym poczęciem dziecka poczucie braku bezpieczeństwa wynikające z upływającego czasu, popychają je w ramiona oczekujących na nich ośrodków ART. Im więcej płodnych, młodych par wejdzie do programów IVF, tym częstość powodzenia tych procedur będzie większa.

Natomiast wiele z tych par, zwłaszcza osoby nieakceptujące metod ART, mogłyby z powodzeniem skorzystać z innych również skutecznych metod postępowania w nieplodności. Coraz więcej mówi się i pisze o powrocie do leczenia nieplodności, bez zastosowania ART, opierającego się w diagnostyce na wykorzystaniu informacji z analizy cyklu miesięczkowego, na metodach leczenia hormonalnego i chirurgicznego (Na Pro Technology). Skorzystanie z nich może zmniejszyć wydatki na niektóre kosztowne technologie ART, leczenie zespołu hiperstymulacji po indukcji owulacji niezbędnej do sztucznego zapłodnienia, częstość kosztownych cięć cesarskich i powikłań z nimi związanych. Kobiety po IVF powinny być, według aktualnych zaleceń, kierowane do ukończenia ciąży cięciem cesarskim. Brakuje racjonalnych podstaw do takiego postępowania. Analogicznie mogłyby być wydane zalecenia, że kobiety po leczeniu nieplodności czy trudnościach w donoszeniu ciąży też mają mieć obowiązkowo cięcie cesarskie. Połowa zgonów matek ma związek z cięciem cesarskim, nie należy zatem niepotrzebnie zwiększać częstości zagrożeń dla zdrowia i życia kobiet.

Przy pomocy genetycznej diagnostyki preimplantacyjnej przeprowadza się w niektórych ośrodkach selekcję zarodków w przypadkach zwiększonego ryzyka dziedzicznych chorób genetycznych, wybierając zdrowe zarodki do transferu. Przy pomocy tej samej techniki można określać płeć zarodków przed ich podaniem do macicy w procedurze IVF.

W ubiegłym roku Komitet Nauki i Technologii Izby Gmin opublikował raport, w którym sugeruje się udostępnienie w Wielkiej Brytanii metod selekcji płci dziecka w programach ART. Liczne są głosy sprzeciwu wobec programowania płci dziecka, zwłaszcza bez istotnych, zdrowotnych powodów.

Formułowane są zastrzeżenia wobec badań nad zastosowaniem zarodkowych komórek macierzystych w klonowaniu „terapeutycznym”, do których używa się transferu jąder komórek pobranych od kobiet przy pomocy inwazyjnych technik. Kobieta planująca zapłodnienie pozaustrojowe powinna być informowana o ryzyku inwazyjnej części procedury a także o ryzyku rozwoju nowotworu i innych, niekorzystnych i czasem długotrwałych następstwach podawanych leków.

Leki podane w celu stymulacji jajników są przyczyną zespołu hiperstymulacji u 3-8 proc. kobiet. Najcięższa postać tego zespołu może zakończyć się śmiercią kobiety. Podanie niektórych leków łączyć się może z ryzykiem depresji, utraty pamięci, chorób wątroby, osteoporozy, bólów mięśni i stawów. Następstwa powikłań po ART i indukcji owulacji dla zdrowia kobiet w krótkiej i dłuższej perspektywie są słabo poznane.

Zwiększenie częstości porodów przedwczesnych, które obserwuje się w ostatnich latach w wielu krajach jest następstwem częstszego wywoływania porodu przedwczesnego w celu uratowania dziecka zagrożonego wewnątrzmacicznym obumarciem oraz zwiększenia częstości ciąży wielopłodowych. Ten wzrost ma związek ze stosowaniem metod ART. Transfer do macicy większej liczby zarodków zwiększa odsetek uzyskanych ciąży.

Więcej ciąży wielopłodowych to więcej poronień samoistnych, wcześniactwa, cięć cesarskich, zgonów przed- i pourodzeniowych, wydatków indywidualnych i państwowych na leczenie i rehabilitację wcześniaków. W niektórych ośrodkach zajmujących się zapłodnieniem pozaustrojowym wprowadza się zmiany protokołu postępowania w celu zmniejszenia częstości ciąży wielopłodowych. Zarodki pozostają dłużej w

warunkach in vitro, na przykład do 5. dnia po zapłodnieniu. Przeżywają wówczas 2-3 zarodków na 10, te „najzdrowsze”. Proces implantacji dojrzałych zarodków w błonie śluzowej macicy przebiega łatwiej. Zamiast 3-4 zarodków przypadkowo wybranych, do jamy macicy podaje się 1-2, ale tych najlepiej przystosowanych do warunków hodowli in vitro. Taka modyfikacja technologii IVF jest korzystna dla ośrodka (większy odsetek ciąży), dla kobiet (mniej ciąży wielopłodowych). Zamiast „redukcji” nadliczbowych zarodków po implantacji w macicy dochodzi do śmierci przed transferem wielu z nich, słabszych i gorzej przystosowanych.

Po 27 latach stosowania procedur IVF urodziło się 2 miliony w ten sposób poczętych dzieci. Badacze nadal nie są pewni, czy ich dorosłe życie będzie przebiegać bez żadnych dodatkowych problemów. Kiedy pierwsze dzieci urodziły się zdrowe i ich rozwój przebiegał prawidłowo, pierwszy niepokój minął. Trzeba jednak pamiętać, że połowa obecnie żyjących dzieci po IVF nie przekroczyła jeszcze piątego roku życia. Obecnie poszerzyła się wiedza i pojawiły się nowe obawy. Budzi zainteresowanie problem potencjalnie niekorzystnego wpływu leków indukujących owulację na rozwój dzieci poczętych w wyniku stosowania ART. Stwierdzano poronienia, wady narządów płciowych i nowotwory neuroblastoma u dzieci oraz zmniejszoną ich urodzeniową masę ciała. Nie można wykluczyć, że w trudnych warunkach rozwoju zarodka – w warunkach in vitro, niewielkie nawet zmiany sztucznego środowiska zastępującego organizm matki mogą wpłynąć na dalsze życie zarodków. Pomyślnie przeżywają te trudne warunki tylko niektóre z nich dzięki wyjątkowemu potencjałowi wzrostu i rozwoju.

Zarodek żyje 3 do 5 dni w warunkach in vitro, ale może to być okres o istotnym znaczeniu w przyszłości. Może dojść w niekorzystnych warunkach do zakłócenia procesów programowania genetycznego. Zaburzenia takie, znane jako efekty epigenetyczne, mogą być związane z powstawaniem nowotworów i innych przewlekłych chorób w późniejszym okresie życia (np. zespołu Beckwith-Wiedemanna). Zakłóceniu może ulec podział komórek zarodka na części, z których powstanie i płód, i łożysko. Skład wielu pożywek pozostaje tajemnicą producenta, uniemożliwia to ustalenie ewentualnego związku przyczynowo-skutkowego pomiędzy składnikiem medium a zaburzeniami rozwoju.

W badaniach doświadczalnych wykazano możliwość zaburzeń rozwoju u potomstwa zwierząt doświadczalnych, które pierwsze dni swojego życia spędziło w sztucznie stworzonych warunkach laboratoryjnych.

Pomimo coraz częstszego stosowania ART opublikowano stosunkowo niewiele badań dotyczących rozwoju dzieci poczętych przy pomocy tych technik. W czasach intensywnego rozwoju metod wspomaganego prokreacji należy częściej informować o ich wpływie na prokreacyjne zdrowie kobiet oraz zdrowie ich poczętego w ten sposób potomstwa.

Kompleksowa ocena stanu zdrowia prokreacyjnego kobiet w Polsce nie jest łatwa. Można jedynie poddać ocenie poszczególne wskaźniki i na tej podstawie spróbować sformułowania pewnych uogólnień. Zmniejszenie umieralności kobiet, przedłużenie szacowanego trwania życia noworodka płci żeńskiej i zmniejszenie częstości zgonów matek to pozytywne sygnały. Korzystne jest zmniejszenie częstości urodzeń wśród nastolatki oraz stosunkowo mała liczba zakażeń HIV. Nie osiągamy sukcesu w opóźnianiu momentu inicjacji seksualnej, zmniejszaniu częstości palenia papierosów wśród kobiet, zwłaszcza młodych, a tempo spadku częstości zachorowań na nowotwory także nie jest satysfakcjonujące. Poważnym problemem pozostaje niepełność będąca w dużym stopniu następstwem chorób przenoszonych drogą płciową, odkładania na później poczęcia dziecka, bezkrytycznego, długotrwałego stosowania antykoncepcji. Pojawia się konieczność podejmowania analiz nie tylko zgonów, ale również ciężkich zachorowań kobiet w związku z ciążą, porodem i położeniem. Więcej uwagi należałoby zwrócić na zagrożenia prokreacyjnego zdrowia kobiet związane z technikami „wspomagane go rozrodu”.

Konieczna jest rzetelna diagnoza sytuacji zdrowotnej kobiet oraz opracowanie i wdrożenie działań mających na celu odwrócenie niekorzystnych tendencji. Duże zróżnicowanie regionalne wskaźników zdrowotnych dowodzi istnienia rezerw i budzi nadzieje sukcesu. Działania powinny dotyczyć zarówno polityki zdrowotnej, społecznej, jak i sytuacji prawnej. Bardzo istotna jest edukacja i promocja prozdrowotnych zachowań. Nie osiągniemy sukcesu, jeżeli pominiemy w delikatnej sferze problemów związanych z prokreacją czy w edukacji seksualnej młodzieży poszanowanie dla płodności, odpowiedzialność za zdrowie własne i partnera, dla życia. Bardzo niepokoi brak zagadnienia prokreacyjnego zdrowia kobiet w Narodowym Programie Zdrowia.

Tabela I. Średni wiek kobiety podczas zawierania pierwszego związku małżeńskiego

	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2002	2003
Czechy	21,6	21,6	21,5	21,6	21,6	22,7	24,5	25,2	25,7
Francja	22,6	22,5	23,0	24,2	25,6	26,9	28,0	28,2	28,3
Islandia	23,2	23,1	23,7	25,6	26,7	28,3	29,9	30,3	30,5
Litwa	24,0	23,6	23,0	23,2	22,4	22,3	23,6	24,1	24,8
Słowacja	22,0	22,0	21,9	22,0	21,9	22,6	24,0	24,6	25,0
Szwecja	23,9	24,8	26,0	27,2	27,5	28,7	30,2	30,1	30,5
Węgry	21,5	21,1	21,2	21,5	21,9	22,9	24,06	25,2	26,0
Polska	22,8	22,8	22,7	22,7	22,6	23,1	23,9	24,4	24,3

Źródło: 2004 Recent demographic developments in Europe. Council of Europe Publishing, 2005

Tabela II. Małżeństwa na 1000 osób populacji ogólnej

	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2002	2003
Czechy	9,2	9,7	7,6	7,8	8,8	5,3	5,4	5,2	4,8
Francja	7,8	7,4	6,2	4,9	5,1	4,4	5,1	4,7	4,6
Islandia	7,8	7,7	5,7	5,2	4,5	4,6	6,3	5,7	5,1
Litwa	9,5	9,0	9,2	9,7	9,8	6,1	4,8	4,7	4,9
Słowacja	7,9	9,2	7,9	7,5	7,6	5,1	4,8	4,7	4,8
Szwecja	5,4	5,4	4,5	4,6	4,7	3,8	4,5	4,3	4,4
Węgry	9,3	9,9	7,5	6,9	6,4	5,2	4,7	4,5	4,5
Polska	8,39	9,7	8,6	7,2	6,7	5,4	5,5	5,0	5,1

Źródło: 2004 Recent demographic developments in Europe. Council of Europe Publishing, 2005

Tabela III. Średni wiek kobiety przy urodzeniu pierwszego dziecka

	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2002	2003
Czechy	22,5	22,5	22,4	22,3	22,5	23,3	25,0	25,6	25,9
Francja	24,4	24,5	25,0	25,9	27,0	28,1	27,9
Islandia	21,3	21,8	21,9	23,1	24,0	25,0	25,5	26,1	26,0
Litwa	23,8	24,1	23,2	23,1	23,9	24,3	24,5
Słowacja	22,6	22,8	22,7	22,6	22,6	23,0	24,2	24,7	24,39
Szwecja	25,9	24,4	25,3	26,1	26,3	27,2	27,9	28,3	28,5
Węgry	22,8	22,5	22,4	22,8	23,1	23,8	25,1	25,6	26,1
Polska	22,8	23,0	23,4	23,5	23,3	23,8	24,5	25,0	24,9

Źródło: 2004 Recent demographic developments in Europe. Council of Europe Publishing, 2005

Tabela IV. Średni wiek kobiety w momencie urodzenia dziecka

	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2002	2003
Czechy	25,0	25,1	24,7	24,6	24,8	25,8	27,2	27,8	28,1
Francja	27,2	26,7	26,8	27,5	28,3	29,0	29,4	29,5	29,5
Islandia	27,3	27,0	27,1	27,5	27,6	28,7	28,9	29,3	29,3
Litwa	27,8	27,3	26,7	26,8	25,9	25,6	26,6	26,9	27,1
Słowacja	26,2	25,9	25,3	25,1	25,1	25,6	26,65	27,0	27,0
Szwecja	27,0	26,7	27,6	28,4	28,6	29,2	29,9	30,1	30,3
Węgry	25,4	25,3	24,7	25,0	25,6	26,3	27,3	27,8	27,9
Polska	27,0	26,8	26,5	26,4	26,2	26,9	27,4	27,8	...

Źródło: 2004 Recent demographic developments in Europe. Council of Europe Publishing, 2005

Tabela V. Urodzenia pozamałżeńskie

	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2002	2003
Czechy	5,4	4,5	5,6	7,3	8,6	15,6	21,8	25,3	28,5
Francja	6,8	8,5	11,4	19,6	30,1	37,6	42,6	44,3
Islandia	29,9	33,0	39,7	48,0	55,2	60,9	65,2	62,3	63,6
Litwa	5,1	6,2	6,3	7,0	7,0	12,8	22,6	27,9	29,5
Słowacja	6,2	5,2	5,7	6,6	7,6	12,6	18,3	21,6	23,3
Szwecja	18,6	32,8	39,7	46,4	47,0	53,0	55,3	56,0	56,0
Węgry	5,4	5,6	7,1	9,2	13,1	20,7	29,0	31,4	32,3
Polska	5,0	4,7	4,8	5,0	6,2	9,5	12,1	14,4	15,8

Źródło: 2004 Recent demographic developments in Europe. Council of Europe Publishing, 2005

Tabela VI. Urodzenia na 1000 kobiet w wieku 15-19 lat w Polsce w latach 1990-2004

Rok	Ogółem
1990	31,5
1991	32,2
1992	29,3
1993	27,2
1994	25,7
1995	22,0
1996	21,1
1997	19,5
1998	19,1
1999	17,5
2000	16,9
2001	15,8
2002	15,0
2003	14,5
2004	13,8

Źródło: Roczniki Demograficzne GUS

Tabela VII. Urodzenia na 1000 kobiet w wieku 15-19 lat w Polsce i niektórych krajach europejskich w latach 1980-2003

	1980	1985	1990	1995	2000	2003
Francja	25,4	16,9	13,3	10,0	10,9	11,0*
Litwa	28,0	22,1	41,6	36,7	25,8	20,6
Słowacja	48,2	51,8	45,5	32,3	23,8	20,6
Szwecja	15,8	11,0	14,1	7,7	7,2	6,0
Węgry	68,0	51,5	39,5	29,5	23,5	20,8
Polska	32,9	35,1	31,5	21,1	18,7	14,5

* dane za 2002r.

Źródło: Roczniki Demograficzne GUS

III. 6. Migracje i rozwój – aspekt globalny

Prof. UKSW dr hab. Janusz Balicki

Omówienie raportów: *International Migration and Development (ONZ)* oraz *Migration and Development. Opportunities and Challenges for Policymakers (IOM)*

Wprowadzenie

Wychodząc naprzeciw postulatowi, zgłaszanemu przez państwa członkowskie ONZ, pilnego podjęcia debaty nad kwestią relacji między migracją a rozwojem, poświęcono temu zagadnieniu sesję Zgromadzenia Ogólnego odbywającą się w dniach 14-15 września 2006 r. Była to pierwsza tego typu sesja na najwyższym szczeblu Organizacji Narodów Zjednoczonych. W związku z przygotowaniem debaty na forum Zgromadzenia wydany został specjalny raport sekretarza generalnego ONZ pt. *International Migration and Development (RSG)*¹, który podejmuje obszerną analizę relacji między migracją a rozwojem, starając się tym samym zachęcić wszystkie kraje członkowskie do wzięcia udziału w debacie na ten temat i dzielenia się własnymi doświadczeniami.

Raport zakłada, że istnieją lub powinny istnieć korzyści z migracji zarówno dla samych migrantów, jak i państw przyjmujących oraz wysyłających. Jeśli ich nie ma, to należy zastanowić się, jakie są tego powody, i współpracować w celu ich osiągnięcia (RSG-6).

Niniejsze opracowanie prezentuje większość zagadnień dotyczących relacji między migracją a rozwojem zawartych w raporcie sekretarza generalnego ONZ: *International Migration and Development*, oraz uzupełnia raport stanowiskiem zawartym w opracowaniu IOM: *Migration and Development: Opportunities and Challenges for Policymakers*, szczególnie w odniesieniu do zjawiska „drenażu mózgów”. Opracowanie składa się z trzech części: pierwsza zawiera charakterystykę współczesnych migracji (natężenie i rodzaj), druga prezentuje stanowisko raportu sekretarza generalnego ONZ nt. korzyści i zagrożeń w odniesieniu do krajów przyjmujących, natomiast trzecia zajmuje się korzyściami i zagrożeniami w odniesieniu do krajów wysyłających. Na końcu znajduje się bibliografia z pozycjami wykorzystywanymi w powyższych publikacjach.

1. Tło debaty na temat relacji między migracją a rozwojem

1.1. Stan refleksji nt. migracji i rozwoju

Podjęcie przez ONZ zagadnienia relacji między migracją a rozwojem nie jest sprawą ostatnich lat. Odniesienia do tej kwestii można już spotkać w konferencjach ludnościowych w Bukareszcie² (1974 r.), Meksyku³ (1984 r.) oraz Kairze (1994 r.). Zagadnienie podejmują także dokumenty innych konferencji ONZ, które omawia specjalnie przygotowany raport (Kompedium Rekomendacji⁴) z okazji Zgromadzenia Ogólnego ONZ (wrzesień 2006 r.).

Jak zauważają Macha Farrant, Anna MacDonald i Dhananjayan Srikandarajah, autorzy opracowania nt. relacji między migracją a rozwojem w kontekście polityki migracyjnej, rok 2006 odznaczył się ważnymi faktami w rozwoju badań i polityki dotyczących powyższego zagadnienia. Wprawdzie już od dłuższego czasu występuje przekonanie o tym, że migracja może mieć wpływ na rozwój ekonomiczny

¹ *Globalization and interdependence: International migration and development. Report of the Secretary-General UN*, 18 May 2006, Sixtieth session, Agenda item 54 (c), [http://www.un.org/esa/population/hldmigration/Text/Report%20of%20the%20SG\(June%2006\)_English.pdf](http://www.un.org/esa/population/hldmigration/Text/Report%20of%20the%20SG(June%2006)_English.pdf).

² *Światowy Ludnościowy Plan Działania BUKARESZT 1974*, Rządowa Komisja Ludnościowa, „Biuletyn” 38, 1984, tłum. publikacji ONZ *Report of the United Nations Working Population Plan Conference*, Bukareszt, 19-30 sierpnia 1974.

³ *Report of the International Conference on Population*, 1984. Mexico City, 6-14 August 1984, s. 2-5.

⁴ *Compendium of Recommendations on International Migration and Development: The United Nations Development Agenda and the Global Commission on International Migration Compared*, UN Department of Economic and Social Affairs, Population Division, New York, 2006.

i społeczny w krajach wysyłających i przyjmujących, to dopiero od niedawna (ostatnie kilka lat) obserwuje się wzrost zainteresowania i badań nad wzajemnym wpływem tych czynników. Zaczęto też wprost stawiać pytania, co zrobić, żeby migracje nie szkodziły krajom najbiedniejszym, lub nawet więcej – co zrobić, by migracje przynosiły im korzyści⁵.

Ostatecznie więc migracje zagraniczne znalazły się na czele priorytetów globalnej polityki ONZ nie tylko ze względu na ich ożywienie w ciągu ostatnich lat, ale także ze względu na rozwój świadomości ich znaczenia. W dyskusji nad nimi przebija się wyraźnie świadomość wyzwań, ale i szans, jakie ze sobą niosą. W każdej części świata występuje zrozumienie, że powinno się lepiej wykorzystywać korzyści ekonomiczne, społeczne i kulturowe, jakie dają międzynarodowe migracje, i lepiej radzić sobie z negatywnymi konsekwencjami. Aby podjąć te wyzwania w skali międzynarodowej, Sekretarz Generalny ONZ – Kofi Annan, powołał pod koniec 2003 r. Globalną Komisję ds. Międzynarodowej Migracji (Global Commission on International Migration), której zadaniem jest przygotowywanie spójnej, wszechstronnej i wyczerpującej odpowiedzi na problemy, które jawią się w skali globalnej. Komisja składa się z 19 członków z różnych części świata. Ma ona także w swoim programie inicjowanie wszechstronnej i wyczerpującej debaty między państwami, organizacjami pozarządowymi i ekspertami, analizowanie obecnej polityki wobec migracji, jak również sprawdzanie powiązania między migracją a innymi zagadnieniami globalnymi. Komisja ta przygotowała obszerny raport pt. *Migracje we wzajemnie połączonym świecie (Migration in an Interconnected World: New Directions for Action)*, w którym jeden z rozdziałów poświęcony jest w całości zagadnieniu relacji między migracją a rozwojem⁶.

Poza wspomnianymi powyżej inicjatywami, w ostatnich latach obserwuje się w różnych państwach prowadzenie szeregu projektów badawczych, organizowanie konferencji międzynarodowych, działalność międzynarodowych agencji i przygotowywanie raportów organizacji zajmujących się rozwojem. Na przykład w Wielkiej Brytanii zagadnienie relacji między migracją a rozwojem było przedmiotem specjalnych badań prowadzonych przez parlamentarną komisję ds. rozwoju międzynarodowego (The House of Commons International Development Committee – HCIDC) oraz departament ds. międzynarodowego rozwoju (Department for International Development – DFID). W Szwecji zajmowała się tym zagadnieniem grupa ekspercka (Expert Group on Development Issues – EGDI), natomiast na płaszczyźnie międzynarodowej badania wpływu migracji na rozwój były podejmowane przez różne instytucje międzynarodowe, jak Global Development Network (GDN), International Organization for Migration (IOM) i World Bank.

Globalna Komisja ds. Międzynarodowej Migracji (The Global Commission on International Migration – GCIM) przygotowała sprawozdanie dla sekretarza generalnego nt. „zasad formułowania spójnej, wszechstronnej i globalnej odpowiedzi na problemy międzynarodowej migracji”, zwracając bezpośrednio uwagę na rolę, jaką środki służące zwiększeniu wpływu migracji na rozwój mogą odgrywać w „realizacji potencjału ludzkiej mobilności”. GCIM rekomenduje działania, w wyniku których międzynarodowa migracja „stałaby się integralną częścią strategii narodowych, regionalnych i globalnych na rzecz wzrostu ekonomicznego zarówno w świecie rozwijającym się, jak i rozwiniętym” (GCIM, 2005:79)⁷.

Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji (IOM) podkreśla, że migracja i rozwój są nierozłącznymi i wzajemnie od siebie uzależnionymi procesami w świecie o gospodarce globalnej. Wprawdzie migracja nie może stanowić substytutu dla rozwoju, a rozwój niekoniecznie zależy od migracji, to jednak oba te procesy mogą w dużym stopniu wzajemnie na siebie oddziaływać⁸. Obecnie zauważa się wyraźne przesunięcie akcentu w podejściu do migracji międzynarodowych – z analizy negatywnych skutków migracji na realizację migracyjnego potencjału, czyli przyczyniania się migracji do zrównoważonego rozwoju i redukcji ubóstwa. Podejmowane są próby przemyślenia od nowa znaczenia migracji dla rozwoju społeczno-ekonomicznego zarówno w krajach pochodzenia, jak i w krajach przeznaczenia, oraz roli, jaką odgrywa migracja w likwidowaniu globalnych nierówności⁹.

Według IOM, migrację i rozwój należy traktować jako dwa współzależne procesy w globalnym świecie, które odgrywają decydującą rolę w rozwoju cywilizacji światowej. Migracje wpływały od wieków na

⁵ *Migration and Development: Opportunities and Challenges for Policymakers*, A paper prepared by the Institute for Public Policy Research (IPPR) for the International Organization for Migration (IOM), 15/16 March 2006, Palais d’Egmont, Brussels, M.Farrant, A.MacDonald, D. Srisikandarajah, http://www.belgium.iom.int/InternationalConference/Documents/INTConf_1_316200644724PM.pdf.

⁶ *Migration in an Interconnected World: New Directions for Action, Report of the Global Commission on International Migration*, Geneva, Switzerland, October 2005.

⁷ *Migration and Development: Opportunities and Challenges for Policymakers*, dz. cyt.

⁸ *Migration and Development*, IOM, <http://www.iom.int/jahia/page271.html>.

⁹ Tamże.

procesy przemysłowe i rozwojowe. Chociaż migracje zagraniczne przyczyniają się znacznie do rozwoju krajów pochodzenia i przeznaczenia, to znajomość samych zachodzących procesów, jak i ról, jakie odgrywają, jest wciąż dość ograniczona. Niewątpliwie występują również różnice w rozumieniu powiązań między migracjami a rozwojem. Koncepcja relacji migracji, globalizacji i rozwoju jest bardzo skomplikowana i wielopłaszczyznowa. Migracja nie jest tylko przemieszczeniem się osób z jednego miejsca na drugie, a globalizacja nie jest prostą integracją działalności ekonomicznej, podkreśla publikacja IOM¹⁰.

IOM definiuje rozwój jako dynamiczny proces, którego celem jest wzrost ludzkiego potencjału, rozszerzenie możliwości różnych wyborów, tworzenie i utrzymanie bezpiecznego środowiska, gdzie człowiek może godnie żyć. Rozwój może być pojmowany jako proces, który przekracza granice państw. W procesie rozwoju ważne jest, by ludzka produktywność, kreatywność i wybory brały pod uwagę nie tylko to pokolenie, ale także przyszłe generacje¹¹.

1.2. Napływ migrantów

Migracje zagraniczne w ostatnich dziesięcioleciach przybierają na sile. Liczba migrantów w skali świata zbliża się do 200 mln. Przyczyn tego zjawiska jest wiele. Globalizacja powoduje, że ludzie z najodleglejszych zakątków świata, wiedząc jak żyją inni poza ich krajem, starają się dostać tam, gdzie jest łatwiej i gdzie są większe szanse na sukces. Oprócz tego typu dobrowolnych migracji są też migracje dokonywane pod przymusem, na skutek prześladowań we własnym kraju, wojen domowych, rewolucji czy agresji z zewnątrz. Czasem też do opuszczenia kraju zmuszają kataklizmy naturalne. Migracjom międzynarodowym sprzyja ogromna przepaść w poziomie życia między Północą a Południem oraz duża różnica w rozwoju demograficznym tych dwóch półkul¹². Spadek urodzeń i wydłużenie się życia w krajach zamożnych przyspiesza gwałtownie proces starzenia się tych społeczeństw, co powoduje braki na rynku pracy i wzrost zapotrzebowania na imigrantów. Przyjmowanie imigrantów ma też jednak swoją cenę. Rodzi wiele trudnych problemów, które kraje przyjmujące muszą rozwiązywać.

Wg raportu sekretarza generalnego ONZ, w 2005 r. liczba migrantów na świecie osiągnęła 191 mln. Ich rozmieszczenie nie jest równomierne – 115 mln. znajdowało się w krajach rozwiniętych, a 75 mln. w krajach rozwijających się (RSG-43), trzy czwarte migrantów świata mieszkało w 28 krajach, jeden na pięciu w USA (RSG-44). Migranci stanowią przynajmniej 20 proc. całej ludności w 41 krajach, a 31 państw ma mniej niż milion mieszkańców (RSG-45). Kobiety imigrantki stanowią połowę wszystkich imigrantów w świecie, a w krajach rozwiniętych ich liczba przewyższa liczbę mężczyzn. Prawie sześciu na dziesięciu migrantów mieszka w krajach o wysokim poziomie rozwoju ekonomicznego, wliczając w nie także takie państwa, jak Kuwejt, Korea Południowa, Arabia Saudyjska, Singapur i Zjednoczone Emiraty Arabskie (RSG-47).

Tablica 1. Szacowana liczba międzynarodowych migrantów i ich procent dystrybucji 1990-2005

Główne obszary	Liczba migrantów (mln.)		Przyrost (mln.)	Procent dystrybucji migrantów		Procent kobiet	
	1990	2005		1990	2005	1990	2005
Świat	154,8	190,6	35,8	100	100	49,0	49,6
Bardziej rozwinięte regiony	82,4	115,4	33,0	53	61	52,0	52,2
Mniej rozwinięte regiony	72,5	75,2	2,8	47	39	45,7	45,5
Najmniej rozwinięte regiony	11,0	10,5	-0,5	7	5	46,2	46,5
Afryka	16,4	17,1	0,7	11	9	45,9	47,4
Azja	49,8	53,3	3,5	32	28	45,1	44,7
Ameryka Łacińska i Karaiby	7,0	6,6	-0,3	5	3	49,7	50,3
Ameryka Płn.	27,6	44,5	16,9	18	23	51,0	50,4

¹⁰ Tamże.

¹¹ Tamże.

¹² Przed pięćdziesięciu laty ludność Europy stanowiła 22 proc. ludności świata, a Afryki tylko 8 proc. Obecnie obydwie kontynenty zamieszkuje zbliżona liczba (ok. 12 proc. ludności świata), ale za kolejne pięćdziesiąt lat Afryka może mieć nawet trzy razy więcej mieszkańców niż Europa.

Tablica 1. Szacowana liczba międzynarodowych migrantów i ich procent dystrybucji 1990-2005 (dok.)

Główne obszary	Liczba migrantów (mln.)		Przyrost (mln.)	Procent dystrybucji migrantów		Procent kobiet	
	1990	2005	1990-2005	1990	2005	1990	2005
Europa	49,4	64,1	14,7	32	34	52,8	53,4
Oceania	4,8	5,0	0,3	3	3	49,1	51,3
Kraje z wysokim dochodem	71,6	112,3	40,6	46	59	47,9	48,7
Kraje rozwinięte z wysokim dochodem	57,4	90,8	33,4	37	48	50,1	50,8
Kraje rozwijające się z wysokim dochodem	14,2	21,5	7,3	9	11	39,3	39,8
Kraje z powyższej średniego dochodu	24,7	25,7	1,0	16	13	52,5	52,9
Kraje z poniżej średniego dochodu	24,8	22,6	-2,2	16	12	51,7	52,9
Kraje z niskim dochodem	32,7	28,0	-4,7	21	15	46,9	47,8

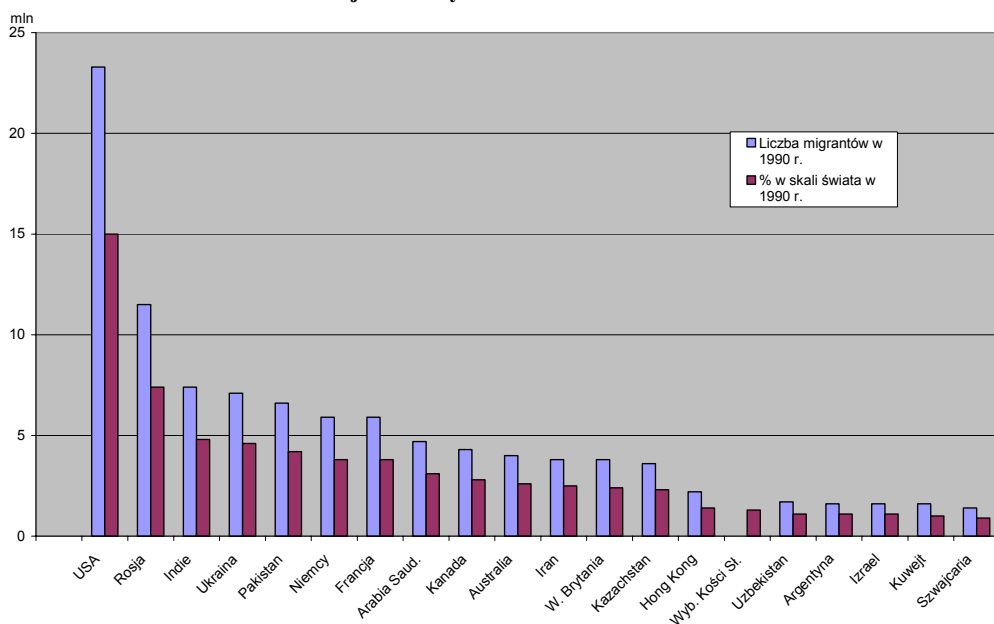
Źródło: *Globalization and interdependence: international migration and development International migration and development. Report of the Secretary-General UN*, 18 May 2006, Sixtieth session, Agenda item 54 (c), [http://www.un.org/esa/population/hldmigration/Text/Report%20of%20the%20SG\(June%2006\)_English.pdf](http://www.un.org/esa/population/hldmigration/Text/Report%20of%20the%20SG(June%2006)_English.pdf).

Tablica 2. Kraje z najwyższą liczbą imigrantów w latach 1990 i 2005 w milionach oraz w procentach w stosunku do całkowitej liczby w skali świata

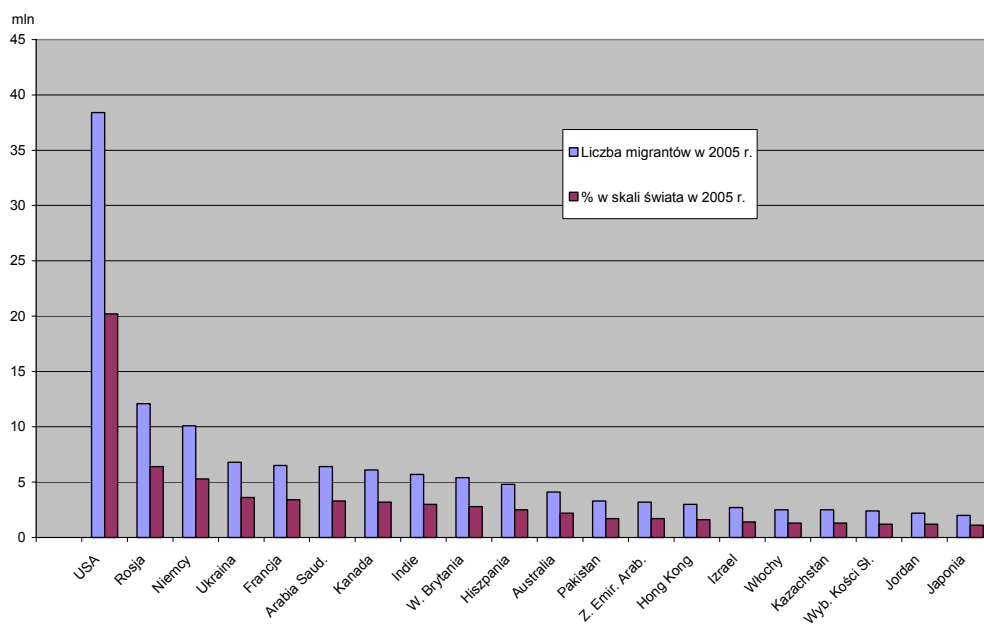
L.p.	1990			2005		
	Kraj	Liczba migr. mln	proc. w skali świata	Kraj	Liczba migr. mln	proc. w skali świata
1.	USA	23,3	15,0	USA	38,4	20,2
2.	Rosja	11,5	7,4	Rosja	12,1	6,4
3.	Indie	7,4	4,8	Niemcy	10,1	5,3
4.	Ukraina	7,1	4,6	Ukraina	6,8	3,6
5.	Pakistan	6,6	4,2	Francja	6,5	3,4
6.	Niemcy	5,9	3,8	Arabia Saud.	6,4	3,3
7.	Francja	5,9	3,8	Kanada	6,1	3,2
8.	Arabia Saud.	4,7	3,1	Indie	5,7	3,0
9.	Kanada	4,3	2,8	W. Brytania	5,4	2,8
10.	Australia	4,0	2,6	Hiszpania	4,8	2,5
11.	Iran	3,8	2,5	Australia	4,1	2,2
12.	W. Brytania	3,8	2,4	Pakistan	3,3	1,7
13.	Kazachstan	3,6	2,3	Z. Emir. Arab.	3,2	1,7
14.	Hong Kong	2,2	1,4	Hong Kong	3,0	1,6
15.	Wyb. Kości Sł.	2,0	1,3	Izrael	2,7	1,4
16.	Uzbekistan	1,7	1,1	Włochy	2,5	1,3
17.	Argentyna	1,6	1,1	Kazachstan	2,5	1,3
18.	Izrael	1,6	1,1	Wyb. Kości Sł.	2,4	1,2
19.	Kuwejt	1,6	1,0	Jordan	2,2	1,2
20.	Szwajcaria	1,4	0,9	Japonia	2,0	1,1

Źródło: *United Nations, Trends in Total Migrant Stock: The 2005 Revision*, data in digital form, 2006.

Wykres 1. Kraje z najwyższą liczbą imigrantów w latach 1990 i 2005 w milionach oraz w procentach w stosunku do całkowitej ich liczby w skali świata

Źródło: United Nations, Trends in Total Migrant Stock: The 2005 Revision, data in digital form, 2006.

Źródło: United Nations, Trends in Total Migrant Stock: The 2005 Revision, data in digital form, 2006.

1.3. Rodzaje imigrantów

1.3.1. Rezydenci

Imigranci mogą otrzymać prawo pobytu w oparciu o trzy kryteria: (a) łączenie rodzin, (b) posiadanie poszukiwanych kwalifikacji lub (c) jako uchodźcy, czy ze względów określanych jako humanitarne. Jeśli chodzi o pierwsze kryterium, 65 proc. imigrantów w USA w latach 1990-2002 otrzymało prawo pobytu w ramach łączenia rodzin, 13 proc. ze względu na preferencje zatrudnienia, a 11 proc. na gruncie humanitarnym. Natomiast w Australii – 37 proc. w ramach łączenia rodzin, 37 proc. ze względu na poszukiwane kwalifikacje a 11 proc. ze względów humanitarnych. W Kanadzie proporcje te wynosiły odpowiednio 34 proc., 49 proc. i 13 proc. Zarówno w Australii, jak i Kanadzie udział imigrantów przybywających w ramach łączenia rodzin spada na rzecz zapotrzebowania na dane kwalifikacje (RSG-132).

1.3.2. Pracownicy zagraniczni

Raport podkreśla, że w ciągu lat rozwinęły się różne formy zatrudniania migrantów. Oprócz pracowników kontraktowych występują też inne kategorie zatrudnienia: (a) kursanci (*trainees*) – osoby, które przygotowują się do określonego zawodu, (b) pracownicy sezonowi (*seasonal workers*) – osoby, które otrzymują pozwolenie na pracę na okres poniżej roku (zwykle ubiegają się o ponowne pozwolenie), (c) pracownicy wakacyjni (*working holidaymakers*), którymi są zwykle młode osoby otrzymujące pozwolenie na pracę na krótki czas oraz (d) osoby, które pracując w międzynarodowych firmach, zmieniają kraj pobytu w zależności od potrzeb danej firmy (*intra-company transfers*) (RSG-134).

Czasowe zatrudnienie staje się coraz popularniejsze w krajach rozwiniętych. Od 1990 r. znacznie wzrosła w różnych państwach liczba zagranicznych pracowników przyjętych na określony czas (SOPEMI)¹³. W latach 1992-2000 ich liczba w USA zwiększyła się czterokrotnie, w Australii trzykrotnie, a w Wielkiej Brytanii dwukrotnie (RSG-135).

Raport podaje, że w latach 1990-2005 liczba imigrantów w krajach takich, jak Grecja, Włochy, Portugalia i Hiszpania, z których jeszcze niedawno wyjeżdżali dosyć masowo ludzie do pracy za granicą, wzrosła o 6,4 mln, osiągając liczbę 9,6 mln (RSG-136). Pracownicza emigracja znacznie wzrosła także w niektórych krajach Europy Środkowo-Wschodniej, szczególnie w tych, które zostały przyjęte do UE w 2004 r. (RSG-137).

W Azji sześć państw tworzących **Cooperation Council for the Arab States of the Gulf (GCC)**¹⁴ ma największą liczbę pracowników migrantów z państw Azji Południowej i Południowo-wschodniej. W latach 1985-2005 liczba obcokrajowców w krajach GCC prawie się podwoiła, osiągając 13 mln. (tab.3). Liczba pracowników wyjeżdżających z krajów azjatyckich do krajów GCC lub innych krajów w tym regionie wynosiła średnio rocznie 1,4 mln w latach 1990-1994 i przeszło dwa miliony w latach 2000-2003.

Tablica 3. Procent pracowników zagranicznych na rynku pracy i liczba imigrantów zagranicznych w krajach członkowskich GCC w latach 1985-2005

Kraje	Procent zagranicznych pracowników w krajowej sile roboczej			Liczba imigrantów w tys.				Procent kobiet	
	1985	1995	2000	1985	1990	1995	2005	1990	2005
Bahrajn	58	60	59	137	173	219	295	28,5	30,9
Kuwejt	86	83	82	1 222	1 551	996	1 669	39,0	31,0
Oman	52	64	64	327	452	573	628	20,9	20,9
Katar	77	82	86	282	370	406	637	25,8	25,8
Arabia S.	63	64	56	3 401	4 743	4 611	6 361	30,0	30,1

¹³ W roku 2004 OECD wydała dwudziesty ósmy raport zatytułowany: *Trends in International Migration*, znany także pod nazwą: *SOPEMI report*. Zawiera on krajowe statystyki państw należących do OECD, zob. <http://www.iom.int/jahia/Jahia/cache/offonce/pid/519>. (Systeme d'observation permanente des migrations).

¹⁴ The Cooperation Council for the Arab States of the Gulf jest regionalną organizacją powstałą 25 maja 1981 r. obejmującą sześć państw arabskich Zatoki Perskiej (Bahrajn, Kuwejt, Oman, Katar, Arabię Saudyjską oraz Zjednoczone Emiraty Arabskie).

Tablica 3. Procent pracowników zagranicznych na rynku pracy i liczba imigrantów zagranicznych w krajach członkowskich GCC w latach 1985-2005 (dok.)

Procent zagranicznych pracowników w krajowej sile roboczej				Liczba imigrantów w tys.				Procent kobiet	
Kraje	1985	1995	2000	1985	1990	1995	2005	1990	2005
Z. Emir. Arab.	91	90	90	1 008	1 330	1 716	3 212	28,5	27,8
Razem	—	—	—	6 377	8 620	8 521	12 801	30,7	29,0

Źródło: Girgis, 2002; Gulf Cooperation Council data and United Nations *Trends in Total Migrant Stock, 1960-2005*, 2005 revision.

Inne kraje docelowe to Brunei Darussalam, Hong Kong, Chiny, Japonia, Malezja, Korea Południowa, Singapur, Tajwan, Tajlandia i Wietnam. Chiny ostatnio stają się także jednym z krajów przyjmujących. W 2000 r. dziesięć wymienionych państw posiadało 3,9 mln migrantów na rynku pracy, a już 5,2 mln w 2004 r. (RSG-138).

Afryka Południowa rekrutuje pracowników w sektorze wydobywczym. W 2000 r. 131 tys. obcokrajowców pracowało w kopalniach, osiągając 57 proc. siły roboczej tego sektora, czyli więcej niż w 1990 r. (47 proc.). Innymi państwami tego kontynentu, które także opierają się na pracownikach z zagranicy, to Wybrzeże Kości Słoniowej, Gabon i Libia (RSG-139).

Wzrastające zapotrzebowanie na pracowników wykwalifikowanych spowodowało, że państwa zabiegają o ich zatrudnienie. Trzydzieści państw, w tym siedemnaście krajów rozwiniętych, prowadzi otwartą politykę rekrutacji wysoko wykwalifikowanych pracowników (United Nations, 2006c). USA ma trzy programy związane z przyjmowaniem specjalistów, a jeden dla wysoko wykwalifikowanych pracowników. W latach 2000-2003 wjazdy w oparciu o te trzy programy sięgały średnio 201 tys. rocznie; do Japonii na podobnych zasadach przybywało rocznie 139 tys., do Australii 44 tys. (RSG-140).

W krajach, w których czasowi pracownicy migranci mogą przedłużać legalnie swój pobyt a nawet otrzymać pozwolenie na pobyt długoterminowy, otrzymują zwykle pozwolenie na sprowadzenie najbliższych krewnych, zwykle małżonków lub dzieci poniżej 18 lat, pod warunkiem, że są w stanie zapewnić im mieszkanie i utrzymanie. W konsekwencji, zwłaszcza w krajach europejskich, liczba migracji rodzinnej jest znaczna. W latach 1999-2002, migracja w ramach łączenia rodzin osiągnęła 70 proc. migracji we Francji, ok. 50 proc. migracji do Danii, Norwegii i Szwecji, ok. 45 proc. migracji do Szwajcarii, 40 proc. migracji do Austrii i Portugalii, a także 34 proc. migracji do Wielkiej Brytanii (SOPEMI 2003, 2004 i 2005). Zwykle w krajach rozwijających się łączenie rodzin jest ograniczone do wysoko wykwalifikowanych pracowników oraz tych, których dochody są wystarczające do utrzymania członka rodziny (RSG-141).

Tablica 4. Szacowana liczba migrantów pracowników w wybranych krajach Wschodniej i Południowo-Wschodniej Azji: 1997, 2000 i 2004 (tys.)

Kraje	1997	2000	2004
Brunei Darussalam	..	90	..
Chiny	82	100	130
Hong Kong	171	217	235
Tajwan	246	327	600
Indonezja	35	15	..
Japonia	660	710	800
Malezja	1 472	800	1 359
Filipiny	6	6	..
Korea Południowa	245	285	423
Singapur	..	612	580
Tajlandia	357	176	500
Wietnam	..	25	..

Źródło: Manolo Abella, *Policies and best practices for the management of temporary migration* (mimeo), 2006; SOPEMI, *Trends in International Migration*, 2001 and 2005; IOM, *World Migration 2005*; Philip Martin i inni, *Managing Labor Migration in the Twenty-First Century*, 2006; Country reports presented at the workshop on international migration and the labour market in Asia, organized by the Japan Institute for Labour Policy and Training, held in Tokyo on 5 and 6 February, 2004.

1.3.3. Studenci

Wg raportu sekretarza generalnego ONZ wzrasta szybko liczba zagranicznych studentów w kolegiach i uniwersytetach (*institutions of tertiary education*) w niektórych krajach. Francja, Niemcy, Wielka Brytania i Stany Zjednoczone mają od wielu już lat dużą liczbę zagranicznych studentów. Od pewnego czasu dołączają do nich takie kraje, jak Australia, Chiny i Japonia. W latach 2000-2003, liczba zagranicznych studentów w krajach rozwijających się prawie się podwoiła, osiągając 282 tys. Natomiast w krajach rozwiniętych liczba ta wynosiła już 2 mln w 2003 r. Dane te jednak nie rozróżniają między dziećmi migrantów, którzy jako obcokrajowcy podejmują studia w krajach goszczących, a młodymi osobami, które przyjechały w celu podjęcia nauki za granicą (RSG-142).

1.3.4. Uchodźcy i starający się o azyl

Liczba uchodźców w świecie obniżyła się z 18,5 mln w 1990 r. do 13,5 mln w 2005 r., niemniej jednak kraje rozwijające przyjmują znaczną ich część, bo aż 10,8 mln, Azja 7,8 mln, Afryka 3 mln. Warto też podkreślić, że ponad 48 proc. uchodźców stanowią kobiety. W latach od 1990 do 2004 21,5 mln uchodźców wróciło do swoich krajów, z czego 6,9 mln do Afganistanu. Uchodźcy stanowią 23 proc. wszystkich międzynarodowych migrantów w najmniej rozwiniętych krajach i 18 proc. w Afryce (tab. 5) (RSG-143).

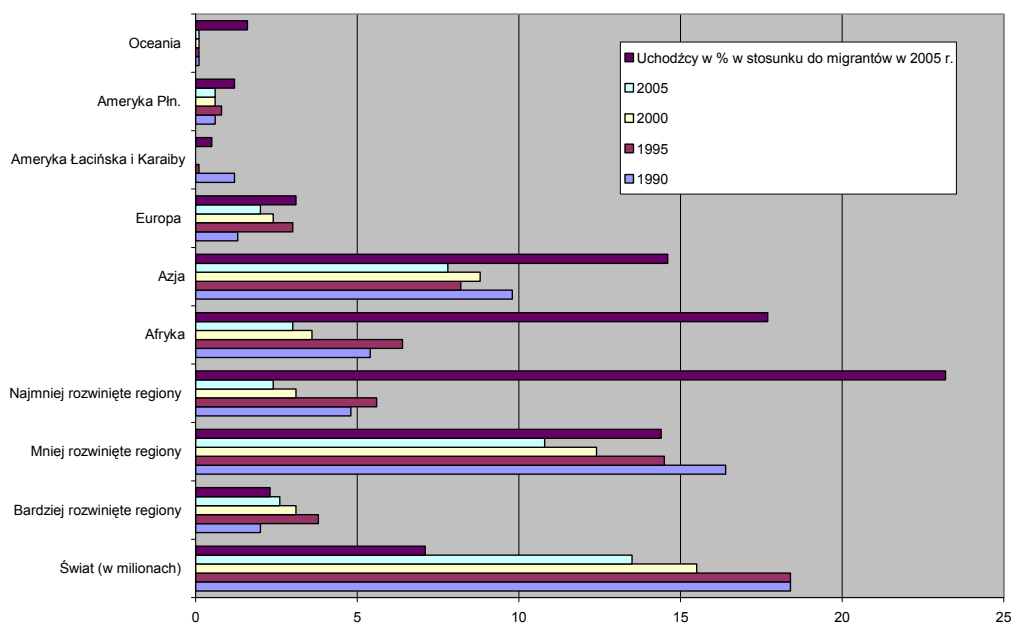
Tablica 5. Liczba uchodźców w skali globalnej 1990-2005

	1990	1995	2000	2005	Uchodźcy w proc. w stosunku do migrantów w 2005 r.
Świat (w milionach)	18,4	18,4	15,5	13,5	7,1
Bardziej rozwinięte regiony	2,0	3,8	3,1	2,6	2,3
Mniej rozwinięte regiony	16,4	14,5	12,4	10,8	14,4
Najmniej rozwinięte regiony	4,8	5,6	3,1	2,4	23,2
Afryka	5,4	6,4	3,6	3,0	17,7
Azja	9,8	8,2	8,8	7,8	14,6
Europa	1,3	3,0	2,4	2,0	3,1
Ameryka Łacińska i Karaiby	1,2	0,1	0,0	0,0	0,5
Ameryka Płn.	0,6	0,8	0,6	0,6	1,2
Oceania	0,1	0,1	0,1	0,1	1,6

Źródło: United Nations, *Trends in Total Migrant Stock: The 2005 Revision*, data in digital form.

Liczba podań o status uchodźcy w skali globalnej osiągnęła szczyt w 2001 r. – 619 tys., a potem nastąpił jej spadek do 310 tys. w 2005 r. Francja, Niemcy, Wielka Brytania i USA stały się głównymi krajami docelowymi. Od 1994 do 2004 r. 40 proc. starających się o azyl przybyło z Azji, głównie z Afganistanu, Iraku i Turcji, a jedna czwarta z Europy (Jugosławia) oraz prawie jedna piąta z Afryki. Resztę stanowili uchodźcy z Ameryki Środkowej. UNHCR podaje, że w latach 1994-2003 r. pozytywnie rozpatrzone aplikacje o azyl w krajach rozwiniętych stanowiły 28 proc. Osoby, którym przyznano status uchodźcy otrzymały zwykle prawa społeczne i ekonomiczne, włącznie z prawem pracy. Liczba uchodźców mieszkających w krajach rozwiniętych w 2005 r. wynosiła 2,6 mln (RSG-144).

Wykres 2. Liczba uchodźców w latach 1990-2005

Źródło: United Nations, *Trends in Total Migrant Stock: The 2005 Revision*, data in digital form.

1.3.5. Imigranci nielegalni

Największym wyzwaniem w zarządzaniu migracją jest – wg raportu sekretarza generalnego – powstrzymanie „nielegalnej” czy lepiej „nieautoryzowanej migracji”. Status obcokrajowców może być nielegalny z różnych powodów. Obcokrajowcy, którzy wjechali bez pozwolenia, mają status nielegalny od momentu wjazdu, ale cudzoziemcy, którzy przybyli legalnie, mogą stracić swój legalny status w trakcie pobytu. Również w sytuacji nielegalnej znajdują się osoby podejmujące pracę z wizą turystyczną, migranci pracownicy, którzy nie odnowili pozwolenia na pracę, starający się o azyl, którzy pozostają w kraju goszczącym, mimo że ich aplikacje zostały odrzucone, obcokrajowcy, którzy złożyli podanie o pozwolenie na pobyt, pracę lub zmianę statusu, ale z powodu niewydolności/przeciążenia urzędów pozostają bez ważnego pozwolenia (RSG-145).

Nie ma globalnych szacunków dotyczących liczby imigrantów nielegalnych. Raport sekretarza generalnego szacuje, że Stany Zjednoczone mogą mieć od 11 do 12 mln. takich osób. Problem ten dotyczy też innych krajów, chociaż w znacznie mniejszym wymiarze. W 2003 r. Korea Południowa miała 140 nielegalnych imigrantów, Japonia 221 tys., Australia 60 tys., a Nowa Zelandia ok. 20 tys. Jeśli chodzi o Europę, to szacunek wielkości nielegalnej migracji jest jeszcze mniej pewny i fluktuujący ze względu na regulacje (amnestie), które są co jakiś czas wprowadzane w życie w różnych krajach. Nielegalna migracja ma też miejsce w państwach rozwijających się, ale podawana jej wielkość nie jest oparta na wiarygodnych danych (RSG-146).

Jedną ze strategii kontroli nielegalnej migracji, szczególnie gdy jest ona wynikiem niewydolności administracyjnej, jest legalizacja pobytu obcokrajowców znajdujących się w sytuacjach nielegalności. Dzieje się tak zwykle przy spełnieniu przez nich pewnych warunków, jak posiadanie pracy, mieszkanie i możliwość utrzymania się. W latach dziewięćdziesiątych podjęto najmniej 21 tzw. programów legalizacji, jeden w Gabonie, jeden w Wenezueli, trzy w Kostaryce, jeden w Tajlandii, cztery w Malezji i pozostałe w krajach europejskich. Skorzystało z tego ponad 2,7 mln imigrantów. Od 2000 r. 14 dodatkowych programów zostało wprowadzonych w niektórych krajach: jeden w Argentynie, jeden w Wenezueli, dwa w Korei

Południowej, jeden w Tajlandii a pozostałe w Europie (w Grecji, Włoszech, Portugalii i Hiszpanii). Po- wyższe amnestie zalegalizowały status 2,6 mln imigrantów. Imigranci, którzy uregulowali swój status, zwykle otrzymują czasowe pozwolenie na pracę i pobyt z możliwością jego odnowy. W niektórych kra- jach regulacja/legalizacja statusu nie jest oparta na stałych zasadach, ale na decyzji agencji rządowej zaj- mującej się polityką migracyjną (RSG-147).

2. Kraje przyjmujące

Omawiany raport na sesję Zgromadzenia Ogólnego stara się pokazać korzyści, jakie kraje przyjmujące mają z napływu imigrantów. Autorzy raportu podkreślają, że nie ma praktycznie zawodu, w którym imi- granti (farmerzy, naukowcy, ogrodnicy, inżynierowie, sprzedawcy, piłkarze, sprzątacze, lekarze, opiekun- ki dla dzieci czy osób starszych, artyści, kelnerzy, obsługa hoteli itp.) nie stanowiliby znacznego odsetka (RSG-18).

2.1. Wpływ migracji na rozwój ekonomiczny na poziomie globalnym

Raport podkreśla, że migracja i rozwój są nierozdzielnie ze sobą związane, rozwój kształtuje migrację, a migracje mają wpływ na rozwój w sposób, który czasem nie jest do końca rozpoznawalny. Z historii znacznie więcej wiadomo na temat skutków migracji w skali globalnej niż na temat jej obecnego wpływu na kraje przyjmujące. Wiadomo, że masowa migracja transatlantycka w latach 1870-1914 była jednym z czynników w zrównaniu zarobków między Zachodnią Europą a Stanami Zjednoczonymi (Hatton i William- son 2006). Z kolei segmentacja rynku pracy Europy i pozaeuropejskie strumienie migracji w tym okresie przyczyniły się do wzrostu nierówności między Północą a Południem (Lewis 1969; United Nations 2005a). Można przyjąć, że obecnie międzynarodowy ruch pracowników przyczyniać się będzie do wzrostu global- nych dochodów, ale także powodować będzie bardziej równomierną ich dystrybucję (RSG-152).

Raport podkreśla, że ostatnio Bank Światowy użył argumentu, iż korzyści z międzynarodowej migra- cji, szczególnie dla krajów rozwijających się, przewyższają oczekiwane korzyści z liberalizacji handlu. Raport wymienia dwa scenariusze, w których uwzględniano dochody różnych „aktorów”. (a) Pierwszy scenariusz (*baseline scenario*), w którym trendy migracji międzynarodowej od 2001 do 2025 r. pozostały- by na stałym poziomie w każdym rejonie, (b) Dugi scenariusz, gdzie przewidywano, w latach 2010-2020 dodatkową liczbę migrantów, 14,2 mln, włączając w to 4,5 mln pracowników wykwalifikowanych. W porównaniu ze scenariuszem podstawowym (*baseline scenario*) ten scenariusz zakłada wzrost dochodów światowych o 0,6 proc. Co więcej, przewiduje się wzrost dochodów dla krajów rozwijających się (włącznie z ich emigrantami) o 1,8 proc., a dla krajów pochodzenia z wysokimi dochodami o 0,4 proc. Ten wzrost dochodu obejmuje zarobki oraz inwestycje migrantów powracających. Również gospodarstwa domowe w krajach rozwijających się doświadczą wzrostu dochodów średnio o 0,9 proc., w porównaniu z poziomem podstawowym (*baseline levels*) (RSG-153).

2.2. Wpływ migracji na płace i zatrudnienie

Raport sekretarza generalnego przywołuje negatywne opinie na temat migracji, wg których imigranci obniżają płace lub zwiększają bezrobocie w krajach docelowych. Autorzy Raportu podkreślają jednak, że obserwacje pokazują, że jeśli takie skutki w ogóle występują, to są nieznaczne głównie dlatego, że mi- granti uzupełniają, a nie zastępują miejscowych pracowników. Jedynie można zauważyć rywalizację między migrantami nowymi i tymi, którzy przybyli wcześniej. Przez uzupełnianie miejscowych pracow- ników, migranci przyspieszają rozwój ekonomiczny kraju, do którego przybyli (RSG-154).

Większość badań przeprowadzanych w krajach docelowych pokazują, że wzrost migracji ma niewielki wpływ na zarobki i zatrudnienie (Gaston i Nelson 2002). Niemniej jednak zwiększenie liczby nisko wy- kwalifikowanych imigrantów ma silny wpływ na obniżenie zarobków podobnie wykwalifikowanych imigrantów, którzy przybyli wcześniej (United Nations 1998; ILO, 2004b). Ponieważ jednak udział nisko wykwalifikowanych robotników w kraju o wysokich zarobkach obniża się, to z kolei mniejsza presja wynikająca z napływu nisko wykwalifikowanych pracowników i ich wpływ na zarobki. Badania podjęte w USA pokazują, że na obszarach z wysoką proporcją migrantów, wpływ migracji na zarobki i bezrobocie

jest niewielki, może on być odczuwany przez tych, którzy konkurują ze sobą w zdobyciu pracy, którą podejmują migranci, dotyczy to zwłaszcza innych migrantów lub pracowników lokalnych z podobnym przygotowaniem zawodowym (World Bank, 2006) (RSG-155).

Tam gdzie zarobki są względnie stabilne, jak w wielu krajach Europy, napływ migrantów może spowodować raczej wzrost bezrobocia niż obniżkę zarobków, zwłaszcza wśród nisko wykwalifikowanych robotników (Angrist i Kugler 2002). Jednak gdy migranci przybywają do kraju o rozwijającej się ekonomii, zatrudnienie może się zwiększać, a przynajmniej nie spada (SOPEMI 1998). Ponieważ wzrastająca liczba imigrantów powoduje wzrost konsumpcji, to w rezultacie powoduje to wzrost zapotrzebowania na ręce do pracy i powoduje wzrost ekonomiczny, polepszając sytuację miejscowej ludności (RSG-156).

W większości krajów docelowych dystrybucja migrantów pod kontem zawodu różni się od ludności miejscowej, czyli raczej następuje wzajemne uzupełnianie się. Co więcej, pewnego rodzaju aktywność imigrantów na rynku pracy mogłaby bez nich nie istnieć. Raport zatem zawiera wniosek, że bez obecności imigrantów nie byłoby wzrostu ekonomicznego, który obserwujemy obecnie. Migracja może stwarzać miejsca pracy. Według Lintona (2002), migranci wypełniają zawodowe nisze, któryby nie istniałyby w ogóle bez ich obecności. Miasta z migrantami często generują różnego rodzaju usługi, takie jak np. restauracje z egzotyczną kuchnią lub opiekę nad dziećmi. Brak tej ostatniej usługi odbiły się negatywnie na zatrudnieniu kobiet. Z powyższych powodów w krajach z wysokimi dochodami nisko wykwalifikowani migranci bardziej uzupełniają rynek niż konkurują z nisko wykwalifikowanymi robotnikami (Castles i Kosack 1984) (RSG-157).

2.3. Integracja migrantów w nowym rynku pracy

Dla migrantów możliwości dostania się na rynek pracy i uzyskania odpowiedniego zatrudnienia stanowi wg raportu kluczowy krok w procesie integracyjnym. Dopóki bezrobocie jest między imigrantami ciągle wyższe niż w odniesieniu do miejscowych pracowników i długotrwałe, możemy mieć do czynienia z dyskryminacją na rynku pracy (Zegers de Beijl, 2000). Dlatego jest ważne, aby monitorować integrację migrantów na rynku pracy (RSG-158).

Państwa przyjmujące czasowo migrantów do pracy oczekują, że ci powrócą do swego kraju, jeśli powiększy się bezrobocie. Ma to miejsce tam, gdzie migranci są związani ze specyficznym zatrudnieniem i gdzie ich wjazd i pobyt zależy od posiadania pracy. Liczba migrantów za pracą wzrasta w krajach przyjmujących podczas buma ekonomicznego i zmniejsza się w czasie recesji, czyli istotnie migranci odczuwają wahania w rozwoju ekonomicznym kraju goszczącego. Na skutek kryzysu finansowego w 1997 r. we Wschodniej i Południowej Azji duża liczba migrantów wróciła do rodzinnych krajów, które musiały sobie jakoś radzić z nieoczekiwanym napływem siły roboczej (RSG-159).

W krajach rozwiniętych, gdzie większość migrantów ma pozwolenie na stały pobyt lub pozwolenie na pobyt długoterminowy, ich udział na rynku pracy jest często dość znaczny (tab. 6). Udział ten wzrasta w większości krajów OECD. W latach 1998-2003 szczególnie wzrost nastąpił w Luksemburgu, Irlandii, Hiszpanii, USA, Portugalii i we Włoszech (RSG-160).

Tablica 6. Obcokrajowcy na rynku pracy wybranych krajów rozwiniętych w latach 1998 i 2003

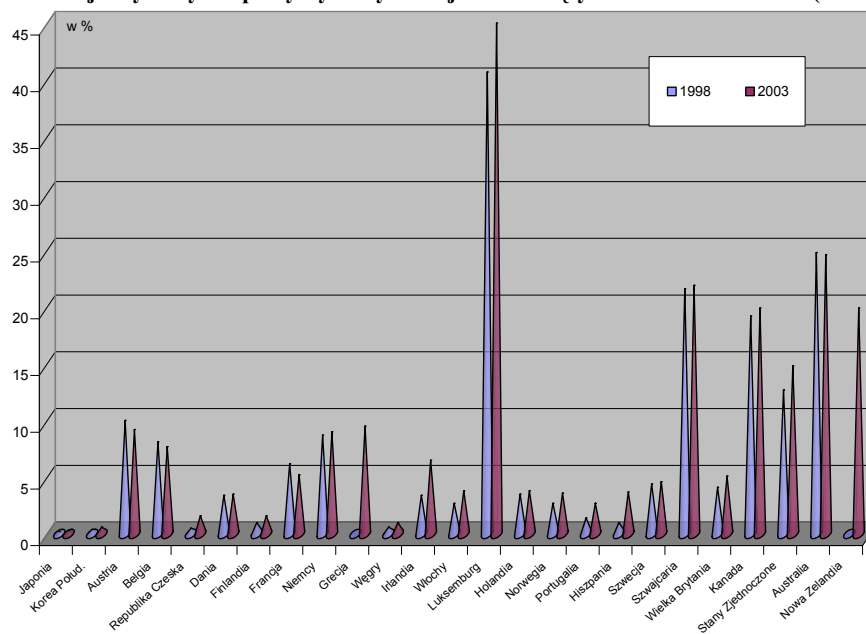
Kontynenty i kraje	W tys.		Jako procent siły roboczej	
	1998	2003	1998	2003
Azja				
Japonia	119	180	0,2	0,3
Korea Połud.	77	137	0,4	0,6
Europa				
Austria	380	354	10,0	9,2
Belgia	344	334	8,1	7,7
Republika Czeska	23	82	0,5	1,6
Dania	98	104	3,4	3,5
Finlandia	26	41	1,0	1,6
Francja	1 582	1 361	6,2	5,2

Tablica 6. Obcokrajowcy na rynku pracy wybranych krajów rozwiniętych w latach 1998 i 2003 (dok.)

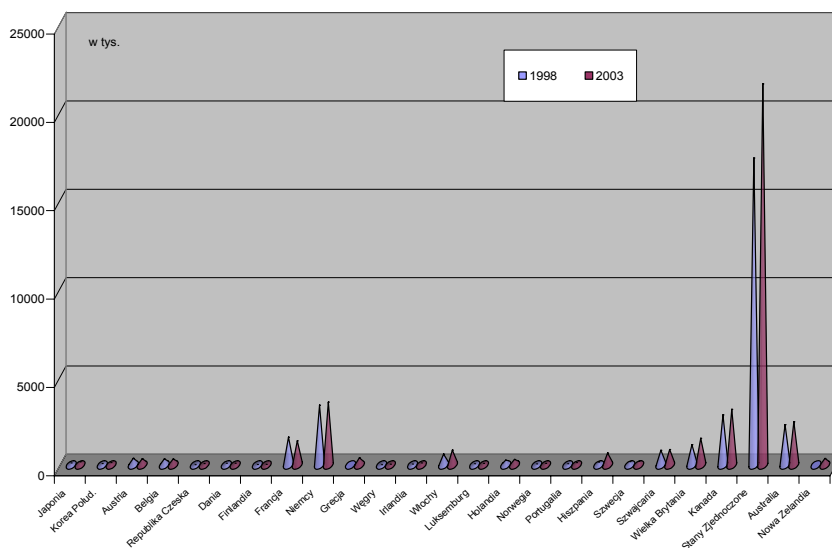
Kontynenty i kraje	W tys.		Jako procent siły roboczej	
	1998	2003	1998	2003
Niemcy	3 384	3 562	8,7	9,0
Grecja	..	413	..	9,5
Węgry	22	43	0,6	1,0
Irlandia	53	118	3,4	6,5
Włochy	615	841	2,7	3,8
Luksemburg	71	87	40,7	45,0
Holandia	270	317	3,5	3,8
Norwegia	61	83	2,7	3,6
Portugalia	67	140	1,4	2,7
Hiszpania	161	687	1,0	3,7
Szwecja	189	210	4,4	4,6
Szwajcaria	834	877	21,6	21,9
Wielka Brytania	1 145	1 513	4,1	5,1
Ameryka Płn.				
Kanada	2 839	3 151	19,2	19,9
Stany Zjednoczone	17 373	21 564	12,7	14,8
Oceania				
Australia	2 281	2 447	24,8	24,6
Nowa Zelandia	..	372	..	19,9

Źródło: United Nations, *Trends in International Migration*, SOPEMI, 2005.

Wykres 3. Obcokrajowcy na rynku pracy wybranych krajów rozwiniętych w latach 1998 i 2003 (w % i tys.)

Źródło: United Nations, *Trends in International Migration*, SOPEMI, 2005.

Źródło: United Nations, *Trends in International Migration*, SOPEMI, 2005.

Utrzymująca się różnica w poziomie bezrobocia między obcokrajowcami a pracownikami rodzimymi w większości państw OECD jest źródłem niepokoju o brak integracji przybyszów, powodującym, że rządy są ostrożne w przyjmowaniu następnych migrantów, nie mając pewności co do ich zatrudnienia. W 2003 r. obcokrajowcy w Belgii, Danii, Francji, Holandii, Norwegii i Szwecji dwa razy częściej niż pracownicy miejscowi byli bezrobotnymi. Różnica była mniejsza w krajach o krótszej tradycji przyjmowania migrantów (Grecja, Węgry, Irlandia, Włochy i Hiszpania i Luksemburg). W większości państw bezrobocie częściej dotyczyło kobiet niż mężczyzn (SOPEMI 2005) (RSG-162).

2.4. Działalność gospodarcza migrantów

Wg raportu sekretarza generalnego ONZ migranci mają pewien atut, jeśli chodzi o możliwość prowadzenia działalności gospodarczej mogą się specjalizować w dostarczaniu swoich „egzotycznych” wyrobów lub usług (np. egzotyczne potrawy). Poza tym migranci często posiadają umiejętności, na które jest zapotrzebowanie ze względu na brak rodzimych producentów. Pracują oni zwykle dłużej i starają się obniżyć koszty produkcji (RSG-165). Mały biznes imigrancki zwykle jest bardziej elastyczny i dostosowuje się do gustów klientów i strukturalnej transformacji (Kloosterman i Rath 2003). Często biznes ten zaczyna od klientów w ramach tej samej grupy etnicznej a później rozszerza się na innych. W miarę rozrastania się ekonomicznego przedsięwzięcia jest szansa na zwiększenie zatrudnienia także miejscowych pracowników (RSG-166).

Wśród czynników, które wspierają przedsiębiorczość gospodarczą między migrantami należy wymienić spójność szeroko pojętej rodziny, wielkość rodzin posiadających zwykle dużo dzieci lub rodzeństwa, które mogą być źródłem bezpłatnej lub taniej siły roboczej, oraz możliwości finansowe zapewniane przez stowarzyszenia kredytowe działające w ramach grup etnicznych (Light i Rosenstein 1995). Działalność gospodarcza migrantów obejmuje też często handel z krajami pochodzenia polegający na sprzedaży dóbr produkowanych przez te kraje (RSG-167).

Raport stwierdza większe prawdopodobieństwo samozatrudnienia się migrantów niż ludności rodzimej. W Wielkiej Brytanii i Stanach Zjednoczonych migranci i ich potomkowie przeważają wśród pracowników samozatrudniających się. Za wyjątkiem Belgii i Francji samozatrudnienie imigrantów w innych krajach rozwiniętych OECD wzrosło w latach 1998-2003 zarówno w liczbach absolutnych jak i proporcji do samozatrudnionej ludności rodzimej (SOPEMI, 2005). Na przykład we Francji obserwuje się wzrost obecności kobiet z Afryki Północnej w małym biznesie. W 2000 r. aż 44 proc. zagranicznych właścicieli

małego biznesu we Francji pochodziło z Afryki Północnej w stosunku do niewiele większego procentu (46 proc.) z Europy (Khachani 2004) (RSG-168).

W USA samozatrudnieni imigranci mają często wyższe dochody niż przeciętni pracownicy (Bradley 2004). Grupy migrantów często specjalizują się w wybranych typach działalności gospodarczej (Portes, 1995). W USA imigranci z Indii dominują w prowadzeniu tanich hoteli, Koreańczycy specjalizują się w handlu detalicznym a Chińczycy w prowadzeniu restauracji. We Francji Afrykańczycy z Północy zastępują odchodzących na emeryturę sprzedawców, w Wielkiej Brytanii migranci z Południowej Azji prowadzą cukiernie i kioski z gazetami, w Holandii zaś migranci tureccy prowadzą piekarnie i sklepy warzywnicze (RSG-169).

Pod koniec lat 90. w Niemczech 51 tys. obywateli niemieckich tureckiego pochodzenia zatrudniało 185 tys. osób, a 20, proc. zatrudnionych było Niemcami. W przypadku 73 proc. prowadzących działalność gospodarczą opierało się na niemieckim zaopatrzeniu. Obserwuje się wzrost zaangażowania tych firm w międzynarodowe spółki poza Turcją. Rząd niemiecki wspiera tego rodzaju działalność przez świadczenie pomocy finansowej i doradctwo dla migrantów, którzy rozważają założenie własnego biznesu. Podobne inicjatywy są udokumentowane w Austrii, Portugalii i Szkocji (Pécoud 2001) (RSG-170). Często migranci przejmują biznes, który zostawiają miejscowi. Millman (1997) zauważa, że w USA wzrasta liczba farm, które są w rękach hiszpańskich lub azjatyckich migrantów, podczas gdy rodzimi farmerzy odchodzą na emeryturę (RSG-172).

Inną sprawą jest odpowiedź na pytanie, jak sobie radzą migranci prowadzący biznes? Odpowiedzi na to pytanie nie są jednoznaczne. Sugeruje się, że samozatrudnienie może stanowić alternatywną opcję dla migrantów, którzy mają małe szanse, aby zdobyć prace na formalnym rynku pracy. Czy samozatrudnienie wśród migrantów poprawia ich zarobki, jest przedmiotem dyskusji (Borjas 1990; Bates 1997; Waldinger 1996; Kloosterman i Rath 2003). Część problemu z oceną rezultatów samozatrudnienia wynika z faktu, że mała liczba samozatrudniających się odnosi stosunkowo duży sukces, co skłania do sformułowania tezy, że chociaż średnie wyniki są niskie, to jednak tkwi w samozatrudnieniu duży potencjał. Analizy wspólnoty migrantów w miastach Ameryki sugerują, że poza wyjątkami samozatrudniający się pracują dłużej za przeciętnie niższe stawki godzinowe w stosunku do pracowników z podobnymi charakterystykami (Logan i in., 2003). Niemniej jednak wytrwałość i ekspansja samozatrudniających się migrantów sugeruje, że przynosi to także inne korzyści włącznie z faktem, że daje miejsce pracy dla migrantów, którzy mają trudności językowe lub nie mogą zaakceptować zwyczajów społeczeństwa przyjmującego. Poza tym, można na samozatrudnienie patrzeć jako na pewną strategię rodzinną – akumulowanie dóbr i przygotowanie fundamentów działalności ekonomicznej następnej generacji (Bradley 2004) (RSG-173).

2.5. Międzynarodowa migracja i korzyści dla miast

Wg raportu migracja odgrywa też ważną rolę w zapobieganiu przed wyludnianiem się miast w krajach rozwiniętych oraz utrzymaniu na odpowiednim poziomie rynku mieszkaniowego. W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych przemieszczanie się rodzimych mieszkańców w kierunku przedmieść zahamowało przyrost ludności w miastach wielu krajów rozwiniętych. Natomiast w latach osiemdziesiątych zjawisko to zostało spowolnione częściowo z powodu napływu znacznej liczby migrantów. W 2000 r. imigracja okazała się jednym z dwóch najsilniejszych trendów demograficznych zmieniających kształt miast amerykańskich. Kluczowe centra miejskie takie, jak Chicago, Dallas, Houston, Los Angeles, Miami, Nowy Jork, San Diego, San Francisco i Waszyngton w USA czy Toronto i Vancouver w Kanadzie, powiększają się głównie z powodu napływu migracji międzynarodowej. Większość z nich to „miasta światowe”, centra handlu, międzynarodowych finansów i stolice korporacji (Frey 2004; Pumain 2004). Chociaż pełne implikacje tych trendów trzeba dopiero ustalić, to jednak już teraz można powiedzieć, że metropolie czerpią korzyści z napływu imigrantów i wzrasta tam zapotrzebowanie na mieszkania (Grogan i Proscio 2000) (RSG-175).

W miastach europejskich trudności w zdobyciu na własność mieszkania oraz tendencje niektórych grup imigrantów do mieszkania we wspólnotach na przedmieściach mają negatywne reperkusje. W niektórych miastach przybycie nowych migrantów starających się o mieszkania powoduje wzrost ich ceny. W Barcelonie na przykład migranci często płacą więcej za wynajęcie mieszkania niż miejscowi, co stanowi segregację geograficzną (Domingo i Vals 1996) (RSG-177).

Migranci mający wspólne korzenie starają się zamieszkać w tym samym miejscu, tworząc enklawy imigranckie, co pozwala im utrzymywać więzy kulturowe i społeczne z rodakami. W miarę upływu czasu takie enklawy mogą dobrze prosperować, i imigranci mogą inwestować w mieszkania czy przenosić się w inne miejsca. Raport podkreśla, że wiele jeszcze trzeba przeprowadzić badań, by można było mówić w sposób pewny o przyszłych skutkach opisanego zjawiska. Wydaje się jednak, że tworzenie możliwości rozwoju biznesu przez imigrantów oraz możliwość posiadania mieszkań na własność będzie miało pozytywne skutki (RSG-178).

3. Kraje wysyłające

Po przedstawieniu korzyści jakie płyną z migracji dla krajów przyjmujących, raport sekretarza generalnego poświęca też wiele miejsca krajom wysyłającym, analizując zarówno korzyści jak również straty, jakie są ich udziałem w związku z migracjami ich obywateli.

3.1. Wprowadzenie

Raport podkreśla, że obecnie migracje przebiegają w różnych kierunkach. Prawie jedna trzecia z blisko 200 mln migrantów przemieszcza się między krajami rozwijającymi się, podczas gdy podobny odsetek udaje się z krajów rozwijających się do rozwiniętych. Inaczej mówiąc, liczba migrantów przemieszczających się z Południa na Południe jest zbliżona do tej z Południa na Północ (RSG-11). Nie jest też łatwo dokonać podziału na kraje pochodzenia i kraje docelowe, ponieważ często te określenia pasują zarówno do jednych, jak i drugich. Jeśli nawet nie dotyczy to w tej chwili części państw, to wkrótce sytuacja może się zmienić. Przykładem powyższych trendów są takie kraje jak Irlandia, Włochy i Hiszpania, które jeszcze do niedawna wysyłały wielką liczbę swoich obywateli za granicę, a teraz przyjmują każdego roku tysiące nowych imigrantów. Podobnie sytuacja wygląda w Azji, w takich krajach jak Malezja, Korea Południowa i Tajlandia, które przechodzą podobną transformację (RSG-12).

Raport podkreśla, że zmieniła się obecnie sytuacja emigrantów, jeśli chodzi o powiązania z bliskimi. Jeszcze nie tak dawno opuszczenie własnego kraju wiązało się z bardzo długą rozłąką. Jedynym środkiem kontaktu był list, który zwykle szedł kilka tygodni w obydwie strony. W najlepszym wypadku migrant mógł sobie pozwolić na kilkuminutowe rozmowy telefoniczne raz na miesiąc czy odwiedzenie rodziny raz na kilka lat (RSG-14). Dzięki rewolucji w komunikacji i transporcie dzisiejsi międzynarodowi migranci mogą, używając tanich kart telefonicznych, mieć codzienny kontakt z bliskimi, mogą też, używając internetu, prowadzić nieograniczone bezpłatne rozmowy. Mogą szybko przesyłać zarobione pieniądze do swoich rodzin. Internet daje im też dostęp do codziennych informacji z państw (RSG-15).

Wg raportu jednym z najbardziej przekonujących przykładów związku migracji z rozwojem jest fakt, że imigranci z krajów rozwijających się wysyłali w 2005 r. do krajów swego pochodzenia przynajmniej 167 mld dolarów, co przewyższa wszelką międzynarodową pomoc dla biednych państw razem wziętą (RSG-8). Oprócz pieniędzy bardzo ważne jest podnoszenie kwalifikacji i przenoszenie przez imigrantów nowych technologii do swego kraju. Po powrocie do swojej ojczyzny stają się też siłą inspirującą do nowego myślenia, tak w sensie technologicznym, socjologicznym, jak i politycznym. Indyjski przemysł elektroniczny rozwinął się w dużej części w związku z powrotami przygotowanych osób z zagranicy. Dzięki pracy za granicą Albańczycy sprowadzili do siebie nowe umiejętności uprawy roli, co spowodowało podniesienie produkcji rolnej (RSG-16).

Są także przykłady negatywne związane z migracjami, jak przemyt, handel ludźmi, dyskryminacja, rasizm i ksenofobia – jako wynik napięć międzykulturowych i religijnych (RSG-17).

Obecnie wiadomo, bardziej niż kiedykolwiek w historii – podkreśla raport – że migracja ma pozytywne i negatywne strony. W najlepszych przypadkach korzyści odnoszą zarówno migranci, jak i kraje wysyłające i przyjmujące. Nie jest przypadkiem, że kiedyś kojarzone wyłącznie z emigracją Irlandia, Korea Południowa, Hiszpania i wiele innych obecnie na skutek prosperującej ekonomii przyciągają wielką liczbę migrantów. Dawna emigracja odgrywa ważną rolę w rozwoju ich ekonomii, ponieważ obecnie wielu obywateli wraca do swojego kraju (RSG-19).

Wg ONZ można już zauważyć wiele przykładów zmiany polityki wobec migrantów. Niektóre kraje przyjmujące wprowadzają bardziej płynną politykę w stosunku do pewnego typu imigrantów przez

przyznawanie wizy wielokrotnej. Inne ułatwiają korzystanie np. z banków (pożyczki). Rządy krajów wysyłających starają się szukać sposobów na skłonienie emigrantów do powrotu – czy to bezpośrednio przez zachęty zawodowe lub finansowe, czy pośrednio przez tworzenie ram prawnych lub instytucjonalnych ułatwiających podejmowanie decyzji o powrocie, włącznie z podwójnym obywatelstwem lub emeryturą (RSG-21).

3.2. Wpływ transferów pieniężnych

Raport podkreśla, że transfery pieniężne migrantów z kraju przyjmującego do kraju pochodzenia stanowią najbardziej bezpośrednią i namacalną korzyść międzynarodowej migracji. Bank Światowy szacuje, że transfery pieniężne na płaszczyźnie globalnej podwoiły się w ciągu ostatnich dziesięciu lat ze 102 mld dolarów w 1995 r. do 232 mld w 2005 r. Udział globalnych transferów pieniężnych do krajów rozwijających się również wzrósł z 57 proc. w 1995 (58 mld) do 72 proc. w 2005 r. (167 mld). Wielkość transferów pieniężnych widać wyraźniej, analizując 20 krajów, które były odbiorcami 66 proc. transferów światowych w 2004 r. (tab. 7). Indie, Chiny, Meksyk i Francja otrzymują jedną trzecią globalnych transferów. Większość z 20 krajów, których transfery pieniężne stanowią powyżej dziesięć procent PKB, są słabymi ekonomicznie państwami (RSG-190).

Tablica 7. Dwadzieścia najważniejszych państw otrzymujących transfery pieniężne, udział transferów w PKB (2004 r.)

Kraj	Transfery (mld. dol.)	Procent transferów światowych	Kraje	Transfery jako procent PKB
Indie	21,7	9,6	Tonga	31,1
Chiny	21,3	19,0	Mołdawia	27,1
Meksyk	18,1	27,1	Lesoto	25,8
Francja	12,7	32,7	Haiti	24,8
Filipiny	11,6	37,8	Bośnia i Hercegowina	22,5
Hiszpania	6,9	40,9	Jordan	20,4
Belgia	6,8	43,9	Jamajka	17,4
Niemcy	6,5	46,8	Serbia i Czarnogóra	17,2
W. Brytania	6,4	49,6	Salwador	16,2
Maroko	4,2	51,5	Honduras	15,5
Serbia i Czarnogóra	4,1	53,3	Filipiny	13,5
Pakistan	3,9	55,0	Dominika	13,2
Brazylia	3,6	56,6	Liban	12,4
Bangladesz	3,4	58,1	Samoa	12,4
Egipt	3,3	59,6	Tajikistan	12,1
Portugalia	3,2	61,0	Nikaragua	11,9
Wietnam	3,2	62,4	Albania	11,7
Kolumbia	3,2	63,8	Nepal	11,7
USA	3,0	65,1	Kiribati	11,3
Nigeria	2,8	66,4	Jemen	10,0
Świat – całość	225,8	100,0		

Źródło: World Bank, *Global Economic Prospects 2006*, figure 4.1.

Ponieważ transfery pieniężne dokonywane przez nieformalne operacje lub przekazywane bezpośrednio do ręki nie są zwykle rejestrowane, można wnioskować, że prawdziwe wartości transferów są wyższe od szacowanych – jakkolwiek te szacowane są już dwa razy większe od tych oficjalnie ujętych (World

Bank 2006) (RSG-191). Transfery pieniężne od migrantów zwiększają dochody rodzin i są pomocne w pokryciu kosztów edukacji, opieki zdrowotnej i rozwoju kapitału ludzkiego. Gospodarstwa domowe otrzymujące pieniądze od krewnych z zagranicy nie tylko mogą zainwestować w różnego rodzaju działalność gospodarczą, ale także przez wydawanie większej ilości pieniędzy na zakupy mogą przyczynić się do rozwoju ekonomicznego regionu – zależy to jednak od ekonomii danego kraju i możliwości inwestycji gospodarstw domowych (RSG-55). Raport podkreśla, że wiele można zrobić w celu zwiększenia korzyści z transferów pieniężnych. Można tego dokonać poprzez obniżkę opłat za transfer, ułatwianie operacji bankowych czy zwiększanie możliwości korzystnego oszczędzania, pobierania kredytów itp. Kobiety nierzadko nadzorujące finanse, gdy ich mężowie pracują za granicą, powinny mieć dostęp do takich możliwości także w krajach o tradycji patriarchalnej (RSG-56).

Raport zauważa jednak, że podczas gdy kraje pochodzenia czerpią korzyści finansowe z transferów pieniężnych swoich emigrujących obywateli, to także tracą kapitał ludzki. Poza tym ważnym wyzwaniem jest sprawdzenie, czy wysokie transfery pieniężne nie obniżają eksportu i konkurencji przez sztuczne wzmocnianie krajowej waluty (RSG-58).

Rządy państw otrzymujących wysokie transfery pieniężne zwykle zdają sobie sprawę z tego, że ich obywatele pracujący za granicą mogą być pomocni w rozwoju kraju i dlatego starają się zacieśniać z nimi więzi.

Transfery pieniężne dokonywane przez stowarzyszenia migrantów wspierające projekty rozwojowe w kraju pochodzenia poprawiają poziom życia społeczności lokalnych. Jako konsumenci, migranci przyczyniają się do rozwoju handlu, turystyki oraz telekomunikacji w krajach pochodzenia i krajach goszczących. Migranci często podejmują własną działalność gospodarczą, czy to w krajach goszczących, czy krajach pochodzenia. Po powrocie do domu przyczyniają się do wzrostu zamożności kraju oraz do tworzenia nowych miejsc pracy (RSG-59). Dodatkowo migranci wspierają inwestycje zagraniczne w krajach pochodzenia, będąc sami inwestorami, a także obniżając bariery psychologiczne w handlu między krajem pobytu i krajem pochodzenia, wykorzystując swoje powiązania biznesowe. Sieć powiązań personelu naukowego i technicznego w kraju rodzinnym z partnerami za granicą umożliwia transfer wiedzy oraz technologicznych rozwiązań (RSG-60).

W szczególności transfery pieniężne są często używane do płacenia za edukację i opiekę zdrowotną, co rozwija kapitał ludzki (World Bank 2006). Co więcej, migracja międzynarodowa przez generowanie transferów pieniężnych pomaga również gospodarstwom domowym w pokonaniu niektórych przeszkód, z którymi się spotykają. Brak kredytów lub ubezpieczeń, wysoki koszt transakcji i ograniczony dostęp do informacji ze względu na ubogą strukturę komunikacyjną i transport utrudnia produktywność gospodarstw domowych w krajach rozwijających się, szczególnie tych, które są zależne całkowicie od rolnictwa. Wyjazdy zagraniczne członków rodziny mogą pomóc częściowo w pokonaniu tych trudności (Stark 1991; Taylor i Martin 2001). Migranci przez transfery pieniężne mogą ułatwić przejście do bardziej produktywnej aktywności gospodarstwa domowego, jak komercyjna produkcja rolnicza lub działalność gospodarczą na małą skalę. W Meksyku np. jedna piąta kapitału zainwestowanego w mały biznes ma związek z transferami pieniężnymi (Woodruff i Zenteno 2001). Transfery pieniężne ułatwiają pokonywanie trudności zaciągania kredytów w nowych przedsięwzięciach biznesowych, jak to jest w przypadku Filipin (Yang 2004) (RSG-192), ale są też różne zjawiska niekorzystne.

Jeśli np. gospodarstwo domowe nie może zastąpić tych, którzy wyemigrowali, pracownikami najętymi lub maszynami, produkcja może ulec zmniejszeniu. W tym wypadku międzynarodowa migracja może obniżyć produktywność gospodarstwa domowego przynajmniej w perspektywie krótkoterminowej, bo jak wykazują badania, w perspektywie długoterminowej gospodarstwa domowe z migrantami za granicą lepiej sobie radzą z inwestycjami i przystosowują się do nieobecności członków rodziny (Massey 1998). Przez zapewnienie gospodarstwom domowym bezpieczeństwa finansowego tworzy się warunki potrzebne do inwestycji (RSG-193).

Wg raportu transfery pieniężne mogą przyczynić się do wzrostu dochodów także w gospodarstwach domowych bez imigrantów. Każdy dolar z transferów może stworzyć dwa lub trzy dodatkowe dolary dochodu w społeczności pochodzenia, ponieważ transfery są wydawane na dobra i usługi wykonywane przez innych. Ogólnie mówiąc, transfery zagraniczne mogą stymulować inwestycje nie tylko przez gospodarstwa, które bezpośrednio otrzymują pieniądze (RSG-194). Doświadczenia pokazują, że zarobki i ceny ziemi są wyższe na obszarach z większą proporcją osób pracujących za granicą (Massey i in., 1998; Taylor i Adelman 1986) (RSG-195).

Podsumowując, raport przywołuje opinie M. Farranta, A. MacDonalda i D. Sriskandarajaha, którzy podkreślają, że trzeba zwrócić uwagę, aby transfery pieniężne były bardziej efektywnym narzędziem redukcji ubóstwa i rozwoju ekonomicznego krajów pochodzenia¹⁵.

3.3. Drenaż mózgów

Raport sekretarza generalnego zwraca uwagę na fakt, że prawie 6 na 10 imigrantów z wyższym wykształceniem w krajach OECD w 2000 r. pochodziło z krajów rozwijających się (RSG-49). Wiele krajów zaawansowanych w rozwoju ekonomicznym potrzebuje zagranicznych pracowników do pracy, do wykonania której nie ma pod dostatkiem własnych pracowników albo nie są oni skłonni jej podjąć przy oferowanych zarobkach. Na zapotrzebowanie na pracowników z zewnątrz ma też wpływ starzenie się społeczeństw krajów rozwiniętych (RSG-51).

3.3.1. Powszechne opinie

Farrant, MacDonald i Sriskandarajah podkreślają, że najczęściej dyskutowanym zagadnieniem w ramach rozważań wpływu migracji na rozwój jest „drenaż mózgów”. Drenaż mózgów odnosi się do sytuacji, w której emigracja wysoko wykwalifikowanych pracowników hamuje rozwój ekonomiczny własnego kraju. Ryzyko drenażu mózgów dla krajów rozwijających się jest na pewno bardzo poważne. Prawie jeden na dziesięciu dorosłych z wykształceniem wyższym oraz od 1/3 do 1/2 naukowców krajów rozwijających się i personelu technologicznego mieszka obecnie w świecie rozwiniętym. Dane OECD z 2004 r. sugerują, że nawet trzy czwarte pracowników z wysokimi kwalifikacjami opuściło takie kraje, jak Gujana, Jamajka czy Haiti. Zmiany ekonomiczne i demograficzne w krajach rozwiniętych tworzą zapotrzebowanie na specjalistów w różnych dziedzinach¹⁶.

Według wymienionych autorów nie ma jednomyślności co do niepożądanych skutków wyjazdów osób wykwalifikowanych. Można ich zdaniem wyodrębnić w tej materii dwa stanowiska. Pierwsze jest charakterystyczne dla literatury osadzonej w latach sześćdziesiątych XX w. rozważającej następstwa w odniesieniu do ludności, która pozostaje. Jest to tzw. analiza, która stara się wykazać, że przez obniżenie liczby osób wykształconych w danym kraju drenaż mózgów powoduje spadek proporcji osób wykształconych w danym społeczeństwie. Przyczynia się to do obniżenia zarobków u niżej wykwalifikowanych osób i atrakcyjności dla zagranicznych inwestycji¹⁷.

Drugi nurt literatury odrzuca pogląd, że migracja osób wykwalifikowanych ma jedynie niekorzystne skutki dla krajów rozwijających się. Przeciwnie, to podejście akcentuje pozytywne skutki zarówno dla społeczeństwa przyjmującego, jak i wysyłającego. Wniosek jest taki, że w wymiarze długofalowym globalne skutki drenażu mózgów wyrównują się (Docquier i in. 2005:3). To nowsze podejście wskazuje na różne sytuacje, w których migracja osób wykwalifikowanych może mieć pozytywne skutki dla społeczeństwa wysyłającego. Może ona być bodźcem dla pozostających pracowników do zdobywania kwalifikacji i w ten sposób wzrostu kapitału ludzkiego w krajach pochodzenia¹⁸. Jeśli nawet osoby wykształcone i specjaliści wyjeżdżają do pracy za granicę, to mogą przynosić korzyści ekonomiczne dla swego kraju przez przysyłanie pieniędzy i zakładanie działalności gospodarczej (jak to już wcześniej zostało omówione). Jeśli po latach wracają, dzielą się wiedzą i często przyczyniają się wprowadzania nowych technologii (Stark i Helmenstein 1997; Dos Santos i Postal Vinay 2003)¹⁹. Poza tym trzeba też pamiętać, że często specjaliści nie mogą znaleźć zatrudnienia we własnym kraju.

3.3.2. Dowody empiryczne

Farrant, MacDonald i Sriskandarajah uważają, że doświadczenia różnych państw dają podstawę do sformułowania wniosku, iż „dynamika migracji osób z kwalifikacjami jest procesem skomplikowanym i ma różny, zależny od kraju skutek. Wyjazdy ekspertów z dziedziny technologii informatycznej z Indii w

¹⁵ M. Farrant, A. MacDonald, D. Sriskandarajah, dz.cyt.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ Tamże, s.6.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ Tamże.

latach dziewięćdziesiątych nie dotknęły przeciętnego gospodarstwa domowego, jednak tego samego nie można powiedzieć o wyjazdach personelu medycznego z krajów Afryki Subsaharyjskiej. Ogólnie mówiąc, wyjazdy specjalistów w zawodach gdzie odczuwa się ich brak, jak lekarze, pielęgniarki i inżynierowie, mogą mieć negatywne skutki społeczno-ekonomiczne²⁰.

W Zimbabwie w ciągu kilku lat wyemigrowało trzy czwarte wszystkich lekarzy, którzy skończyli studia medyczne. W Wielkiej Brytanii liczba lekarzy po studiach w Ghanie podwoiła się w latach 1999-2004 (World Bank, 2005). W 1981 r. w USA znajdowało się tylko 202 lekarzy z Nigerii i Ghany, a już w 2002 r. ich liczba wzrosła do 2636 (Hagopian i in. 2005). Zgodnie z ostatnio przeprowadzonymi badaniami emigracja specjalisty z wyżej wspomnianych dziedzin to średnio strata 184 tys. dolarów dla kraju afrykańskiego, który płacił za jego studia (Pang, Langsang i Haines 2002). Przy kalkulacji strat, jakie powoduje drenaż mózgow, należy uwzględniać stan zasobów, jakie posiada dane społeczeństwo (Docquier i in. 2005; Lucas 2005a)²¹.

Wyjazdy lekarzy czy pielęgniarek uniemożliwiają prawidłowe funkcjonowanie podstawowej służby zdrowia w szeregu krajów Afryki Subsaharyjskiej. Większość tych krajów nie spełnia minimalnych standardów WHO, które wynoszą 20 lekarzy na 100 tys. mieszkańców (World Bank, 2005). Wymowny jest fakt podany przez Hagopiana (Hagopian i in. 2005:2), że w przypadku powrotu z emigracji 515 lekarzy z USA i Kanady do Ghany to całkowita ich liczba w ich kraju wzrosłaby o 32,2 proc. (w stosunku do obecnej liczby 1600)²².

Niemniej jednak wyjazdy specjalistów niekoniecznie muszą być tak szkodliwe, jak to wygląda na pierwszy rzut oka. W niektórych wypadkach wyjazdy te są rekompensowane przyjazdami specjalistów z innych krajów. Dzieje się tak np. w przypadku wyjazdu lekarzy kanadyjskich do USA, którzy są zastępowani lekarzami z Afryki Południowej, którzy z kolei są zastępowani przez Kubańczyków. W 2003 r. ok. 450 kubańskich lekarzy praktykowało w Afryce Południowej. Ghana również gościła 189 lekarzy z Kuby, którzy zostali posłani przez rząd na dwa lata rotacyjnego pobytu w ramach zagranicznej pomocy dla Afryki (Hagopian i in. 2005).

W przypadku Filipin perspektywa migracji wydaje się dodatnio wpływać na sektor edukacji wyższej, powodując wzrost liczby studentów i rozwój zaplecza²³. W odpowiedzi na szansę emigracji sektor prywatny zwiększył możliwości przygotowania zawodowego. W 2001 r. 72 proc. wszystkich studentów studiowało w prywatnych uczelniach. Najbardziej widoczny wzrost dostrzega się na studiach związanych z medycyną i pielęgniarstwem. Podobne zjawisko można obserwować w Indiach. Badania pokazały, że ok. 30 proc. lekarzy z Indii przyznało, że szansa wyjazdu za granicę miała wpływ na ich zaangażowanie w czasie studiów (Lucas 2005a)²⁴.

Powyższy przypadek pokazuje, że w niektórych sytuacjach migracja może sprzyjać formowaniu kapitału ludzkiego. Często jednak w niektórych krajach rządy nie są tak bardzo zaniepokojone drenażem mózgow, jak to sugeruje literatura. Brak szans dla osób kończących szkołę powoduje, że migracja może być traktowana jako strategia przynosząca korzyści ekonomiczne i polityczne. Rzecznicy takiego poglądu, jak Stark (2005), twierdzą że strategiczna polityka migracyjna może ograniczać i utylizować skutki negatywne i w ten sposób powodować, że wyjazdy zagraniczne będą korzystne dla wszystkich stron²⁵. Tak pozytywny scenariusz nie zawsze ma jednak miejsce. Szanse migracji dla wykwalifikowanych pracowników mogą też być związane z obniżeniem poziomu edukacji w krajach pochodzenia. Lucas (2005b) stwierdza, że poza wypadkami takimi, jak Filipiny, światowe doświadczenia nie wspierają tezy, iż wzrasta wykształcenie ze względu na szansę wyjazdu wysoko wykwalifikowanych specjalistów²⁶.

3.3.3. Wymiana specjalistów („brain circulation”)

Farrant, MacDonald i Sriskandarajah podkreślają, że nie wszyscy, którzy migrują, pozostają za granicą na stałe czy przez dłuższy czas. Mogą także wracać, przynosząc ze sobą doświadczenia, i zakładać własny

²⁰ Tamże.

²¹ Tamże, s.7.

²² Tamże.

²³ Tamże.

²⁴ Tamże, s.8.

²⁵ Tamże.

²⁶ Tamże.

biznes, jak to można było zaobserwować m.in. na Tajwanie w latach 80. (Panescu 2004) czy obecnie w Irlandii. Poza tym specjaliści mogą także wyjeżdżać i wracać wiele razy, tworząc bardziej dynamiczny proces – „brain circulation” (Stark i in. 1997; Dos Santos i Postel-Vinay 2003). Chociaż prawdą jest też to, że jest mniej danych na temat skutków powracających migrantów niż wyjeżdżających. W rezultacie zjawisko to nie jest dobrze zbadane ze względu na skomplikowane decyzje migrantów i ich zachowania²⁷.

Trudno też jednoznacznie oszacować wpływ ekonomiczny migracji cyrkulacyjnej na kraje wysyłające. Wyższe wskaźniki powrotów można traktować jako znak utrzymywania silnych więzi z krajem pochodzenia, a to zwykle powoduje napływ przekazów pieniężnych i inwestycje w kraju rodzimym. Niemniej jednak podwyższenie mobilności tworzy ryzyko ograniczenia wzrostu kapitału ludzkiego. Zwiększenie powrotów może na przykład pozwalać krajom przyjmującym na tzw. eksport bezrobocia jako skutek recesji. Migracje czasowe niosą też ze sobą wiele poważnych wyzwań integracyjnych w krajach przyjmujących.

Czasem kraje wysyłające podejmują próby wpływania na migracje powrotne. Na przykład w Indonezji wymagania ze strony rządu odpracowania przez studentów studiów finansowanych przez państwo ma wpływ na zwiększenie powrotów. Trudno jest jednak dokonać oceny wpływu takiej polityki, bo do końca nie można być pewnym, czy jest to wpływ polityki rządu, czy dobrze rozwijającej się ekonomii (Iredale 2003). Migranci wracają z wielu powodów. Niektórzy nigdy nie planują osiedlić się na stałe za granicą, a chodzi im tylko o zdobycie określonych środków finansowych. Osiągnięcie celu przyspiesza decyzje o powrocie. Inni zaś mogą planować stały pobyt, ale różnego rodzaju czynniki stają im na przeszkodzie. Są także i tacy, którym może grozić deportacja²⁸.

Analizy dokonywane przez Findlaya (2001) w Wielkiej Brytanii sugerują, że wskaźnik powrotów jest względnie niski. W latach 1995-1998 tylko jeden na czterech wysoko wykwalifikowanych imigrantów z krajów należących do Brytyjskiej Wspólnoty Narodów wracał do kraju pochodzenia. Podobny schemat stwierdzono także wśród migrantów studentów. Jest jednak duża różnica w odniesieniu do krajów pochodzenia, podczas gdy tylko 15 proc. Koreańczyków pozostawało w USA, w wypadku obywateli Indii wskaźnik ten wynosił 87 proc., a w wypadku Chińczyków aż 91 proc. (Finn 2001)²⁹.

Ważna jest także reintegracja migrantów powracających do własnego kraju – w grę wchodzi zagadnienie przystosowania psychologicznego i społecznego. Zwykle badania koncentrują się raczej na ekonomicznej reasymilacji na rynku pracy. Jest to zjawisko bardzo skomplikowane i odpowiedź na pytanie, czy reintegracja zakończyła się sukcesem, napotyka wiele trudności. Sukces zależy często od samej decyzji dotyczącej trwałości powrotu. Poza tym porównanie z krajowym zatrudnieniem oraz zarobkami może być mylące. W niektórych wypadkach, takich jak Bangladesz, powrót wysoko wykwalifikowanych migrantów jest korzystny dla rynku pracy. W Wietnamie migranci z oszczędnościami otrzymują uprzywilejowane kredyty i przygotowanie do zarządzania nimi. Jednak na Filipinach migranci powracający (szczególnie z Ameryki) okazują się osobami, które mają poważne trudności w odnalezieniu się na rynku pracy (między innymi ze względu na utratę dotychczasowych kwalifikacji) (Lucas 2005a).

Jak już wcześniej powiedziano, powszechnie spotykane podejście do zagadnienia drenażu mózgów zwykle koncentruje się na samej liczbie wysoko wykwalifikowanych migrantów opuszczających kraje rozwijające się. Wiemy jednak, że niezależnie od potencjalnych kosztów, przemieszczenia takich osób mogą przynosić korzyści społeczeństwu przyjmującemu i wysyłającemu. Ponadto migracje nie zawsze stanowią ruch w jedną stronę – wzrasta migracja powrotna i cyrkulacyjna. Ma to ważne implikacje dla polityków, którzy muszą wiedzieć, kiedy drenaż mózgów powoduje trudności w rozwoju kraju i jak promować pozytywny aspekt „cyrkulacji mózgów”. Trzeba jednak pamiętać, że podczas gdy drenaż mózgów może nie być żadnym problemem w niektórych państwach, to może być przyczyną poważnych strat w pewnych sektorach innych państw³⁰.

Podsumowanie i wnioski

Jak podkreślają Farrant, MacDonald i Sriskandarajah, wpływ migracji na rozwój jest zagadnieniem kompleksowym i wielowymiarowym. Jak wynika z tablicy 8, skutki migracji mogą być zarówno

27 Tamże, s.9.

28 Tamże.

29 Tamże.

30 Tamże, s.10.

pozytywne, jak i negatywne, oferujące szanse dla ekonomii lub stawiające przeszkody, wspierające lub hamujące rozwój kapitału społecznego i ludzkiego. Skutki mogą być różne w zależności od kontekstu krajowego, a także skali i cech migracji oraz zachowań poszczególnych migrantów. Na przykład w zależności od typu i skali migracji perspektywa wyjazdu może zwiększyć lub zredukować ilość bodźców do inwestycji w edukację kapitału ludzkiego w wymiarze lokalnym³¹.

Tablica 8. Możliwe pozytywne i negatywne skutki migracji

Możliwe pozytywne skutki migracji	Możliwe negatywne skutki migracji
1 Wzrost wydajności globalnej ekonomii	1. Straty w wysoko wykwalifikowanych pracownikach i redukcja jakości miejscowych usług.
2 Korzyści dla jednostek, szczególnie tam, gdzie są nowe możliwości dla pracowników, których nie ma w krajach pochodzenia.	2. Obniżenie wzrostu i produktywności/ wydajności z powodu zmniejszania się liczby wysoko wykwalifikowanych pracowników.
3 Napływ transferów pieniężnych i zagranicznej waluty, dający korzyści zarówno rodzinom emigrantów, jak całemu społeczeństwu.	3. Mniejsze zyski dla kraju z publicznego inwestowania edukacji.
4 Obniżenie bezrobocia w niektórych sektorach krajów wysyłających.	4. Wzrost różnic w zamożności społeczeństwa w krajach wysyłających.
5 Napływ nowych technologii, inwestycji i kapitału inwestycyjnego z diaspory.	5. Utrata dochodów z potencjalnych podatków.
6 Wzrost handlu między krajami wysyłającymi i przyjmującymi.	6. Ryzyko tworzenia ekonomii opartej na transferach pieniężnych („remittance economy”), zależność od dopływu funduszy z zewnątrz, niebezpieczeństwo załamania gospodarki przy ustaniu transferów.
7 Możliwość stymulacji inwestycji w edukację i indywidualny kapitał ludzki.	7. Tworzenie się potencjału inflacyjnego w pewnych obszarach, szczególnie na rynku nieruchomości.
8 Pomoc lokalnym wspólnotom przez działalność charytatywną diaspory	

Źródło: M.Farrant, A.MacDonald, D. Sriskandarajah, *Migration and Development: Opportunities and Challenges for Policymakers, A paper prepared by the institute for public policy research (ipp) for the International Organization for Migration (IOM)*, 15/16 March 2006, Palais d’Egmont, Brussels, s. 5.

Pomimo różnych opinii nt. migracji w krajach rozwiniętych, przeszło 50 proc. rządów w 2005 r. wg badań ONZ wyraziło intencje utrzymania napływu migrantów na tym samym poziomie³². Statystyki migracyjne z 228 państw i regionów pokazują, że USA jest na pierwszym miejscu jako państwo przyjmujące – z 38 mln migrantów w 2005 r., co stanowi prawie 13 proc. ludności kraju. Jednak najwyższy udział migrantów w stosunku do całej populacji ma Australia (19,6 proc.) i Kanada (18,9 proc.). W ujęciu regionalnym liczba imigrantów w Europie wynosiła 64 mln w 2005 r. Również Azja, w związku z posiadaniem ropy naftowej posiada dużą liczbę migrantów (22 mln w 2005 r.).

Pierwszorzędnym celem podejmowanych ostatnio inicjatyw przez ONZ jest zwrócenie uwagi debatujących na temat migracji, na relację między migracją a rozwojem (przede wszystkim na redukcję ubóstwa). Chodzi o przekonanie rządów do traktowania migracji jako szansy dla rozwoju krajów biednych. Ważne jest też zwrócenie uwagi na korzyści, jakie przynoszą imigranci krajom rozwiniętym, gdzie są często nie do zastąpienia. Może to ułatwić decyzję większego otwarcia się krajów bogatych na imigrantów z krajów biednych przy świadomości obustronnych korzyści (RSG-26).

Raport sekretarza generalnego ONZ zwraca uwagę na konieczność poprawienia międzynarodowej koordynacji spraw związanych z migracjami i rozwojem (RSG-28), a także zwrócenia uwagi na inicjatywy obywatelskie, sektor prywatny i organizacje charytatywne. Wszystkie te czynniki odgrywają istotną rolę w czynieniu migracji bardziej skutecznym narzędziem rozwoju. Na przykład pracodawcy i związki zawodowe odgrywają decydującą rolę w rozwoju kapitału ludzkiego; organizacje obywatelskie są niezastąpione w integracji migrantów, a międzynarodowe organizacje i organizacje filantropijne stworzyły większość obiecujących inicjatyw odnoszących się do przekazów pieniężnych i zaangażowania wspólnot emigranckich w rozwój krajów pochodzenia (RSG-29).

³¹ Tamże.

³² UNGA to discuss complex issues of migration, The Telugu Portal (India), September 12, 2006, <http://www.teluguportal.net/modules/news/article.php?storyid=13340>.

Raport podkreśla, że należy obalać mity o obniżaniu zarobków lub zwiększaniu bezrobocia na skutek imigracji. Może to się tylko dziać wśród nisko wykwalifikowanych robotników (wśród których może być wielu imigrantów przybyłych wcześniej) w krajach o zaawansowanej ekonomii. Większość imigrantów raczej jednak uzupełnia rynek niż rywalizuje z miejscowymi pracownikami. Dzięki temu miejscowi pracownicy zamiast wykonywać niskopłatną pracę, za którą żądaliby o wiele więcej, jeśli miałyby być w ogóle wykonana, mogą podejmować bardziej produktywnie i lepiej płatne zajęcia. Bez imigrantów nie byłby możliwy dynamiczny rozwój wielu krajów uprzemysłowionych (RSG-52).

Głębsze ubóstwo nie powoduje automatycznie wyższej migracji, ponieważ najbiedniejsi nie mają zwykle środków niezbędnych do emigracji. Międzynarodowa migracja dotyczy przeważnie gospodarstw domowych ze średnimi dochodami. Jednak migranci, którzy zorganizują swe życie za granicą, pomagają również przyjaciółom i krewnym wydostać się z kraju, chociaż może nie najbiedniejszym. Nisko wykształcona migracja ma największy potencjał redukcji głębokości i surowości ubóstwa w krajach pochodzenia (RSG-53). Fakty pokazują więc, że międzynarodowa migracja zwykle ma pozytywne skutki zarówno dla krajów pochodzenia i przeznaczenia. Jej potencjalne korzyści są większe niż korzyści z międzynarodowego handlu przynajmniej dla krajów rozwijających się (RSG-54).

Omawiany wyżej raport sekretarza generalnego ONZ podkreśla, że decyzje dotyczące polityki imigracyjnej nie powinny być jednak podejmowane tylko w oparciu o przesłanki ekonomiczne. Migranci tworzą skutki społeczne, kulturowe i polityczne, które powinny być dokładnie rozważone. Ostatecznie migracja nie jest to tylko zagadnienie dotyczące zamożności lub ubóstwa, ale społeczeństwa, w którym chcemy żyć (RSG-25).

Na koniec warto przytoczyć ważne stwierdzenie z części początkowej wyżej omawianego raportu, które podkreśla, że zaczynamy się dopiero uczyć, co czynić, aby migracja przyczyniała się konsekwentnie do rozwoju. Każdy kraj należący do ONZ ma pewne doświadczenia z migracjami, ważne zatem jest, by zacząć się nimi dzielić. Migracje są w tej chwili fenomenem globalnym, który wymaga wspólnego podejścia (RSG-7).

BIBLIOGRAFIA – LITERATURA WYKORZYSTANA W OMAWIANYCH RAPORTACH

1. Wybrana literatura publikowana w związku z sesją Zgromadzenia Ogólnego ONZ 14-15 września 2006 r.

- Globalization and interdependence: International migration and development. (2006) Report of the Secretary-General UN, 18 May 2006, Sixtieth session, Agenda item 54 (c),
[http://www.un.org/esa/population/hldmigration/Text/Report%20of%20the%20SG\(June%2006\)_English.pdf](http://www.un.org/esa/population/hldmigration/Text/Report%20of%20the%20SG(June%2006)_English.pdf).
- Compendium of Recommendations on International Migration and Development: The United Nations Development Agenda and the Global Commission on International Migration Compared, (2006) UN Department of Economic and Social Affairs, Population Division, New York.
- Migration and Development: Opportunities and Challenges for Policymakers, A paper prepared by the Institute for public policy research (IPPR) for the International Organization for Migration (IOM), 15/16 March 2006, Palais d'Egmont, Brussels. M.Farrant, A.MacDonald, D. Sriskandarajah,
http://www.belgium.iom.int/InternationalConference/Documents/INTConf_1_316200644724PM.pdf.
- Abella M., (2006), Policies and Best Practices for Management of Temporary Migration International Symposium on International Migration and Development, Population Division Department Of Economic And Social Affairs United Nations Secretariat, Turin, Italy, 28-30 June 2006, Un/Pop/Mig/Symp/2006/03.
- Adams R. Jr., (2006), Migration, Remittances and Development: The Critical Nexus in the Middle East and North Africa, United Nations Expert Group Meeting on International Migration and Development in the Arab Region Population Division, Department of Economic and Social Affairs United Nations Secretariat, Beirut, 15-17 May 2006, UN/POP/EGM/2006/01.
- Dumont J. i Lemaître G., (2005), Counting Immigrants and Expatriates in OECD Countries: a New Perspective, United Nations Expert Group Meeting on International Migration and Development, Population Division Department of Economic and Social Affairs United Nations Secretariat, New York, 6-8 July 2005, UN/POP/PD/2005/09.
- Górny A., (2006), Continuity and Change: Migration in Central and Eastern Europe before and after 2004 EU enlargement, International Symposium on International Migration and Development, Turin, 28-30 June 2006.
- Hallet M., (2006), Remittances from the EU to Third Countries, International Symposium On International Migration And Development, European Commission Directorate-General For Economic And Financial Affairs, Turin, Italy, 29 June 2006.
- Kaczmarczyk P. i Okólski M., (2005), International Migration in Central and Eastern Europe – Current and Future Trends, United Nations Expert Group Meeting on International Migration and Development, Population Division Department of Economic and Social Affairs United Nations Secretariat, New York, 6-8 July 2005, UN/POP/PD/2005/12.
- Klinthäll M., (2006), Immigration, Integration and Return Migration, International Symposium On International Migration And Development, Population Division Department Of Economic And Social Affairs, United Nations Secretariat, Turin, Italy, 28-30 June 2006, Un/Pop/Mig/Symp/2006/06.

2. Literatura z raportu International Migration and Development (ONZ)

- Abella, Manolo (2006), Policies and best practices for the management of temporary migration, Paper prepared for the Symposium on International Migration and Development to be held in Turin, Italy, from 28 to 30 June 2006.
- Adams Jr., Richard H. (1989), Worker remittances and inequality in rural Egypt, *Economic Development and Cultural Change*, vol. 38.
- Adams Jr., Richard H. (2005), Remittances, household expenditure and investment in Guatemala, *World Bank policy research working paper No. 3532* (accessible at <http://ssrn.com/abstract=695362>).
- Adams Jr., Richard H., i Alderman, H. (1992), Sources of inequality in rural Pakistan: A decomposition analysis, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, vol. 54, No. 4.
- Aguilera Arilla, María José, González Yanci, María Pilar, i Rodríguez-Rodríguez, Vicente (1996), La nouvelle immigration polonaise en Espagne, *Revue Européenne des Migrations Internationales*, vol. 12, No. 1.

- Ammassari, Savina (2003), From nation-building to entrepreneurship: the impact of elite return migrants in Côte d'Ivoire and Ghana, paper presented at the International Workshop on Migration and Poverty in West Africa, 13/14 March 2003, University of Sussex, United Kingdom. Angrist, Joshua i Kugler, Adriana (2002), Protective or counter-productive?
- European Labour Market Institutions and the Effect of Immigrants on European Union Natives, Centre for Economic Policy Research, discussion paper No. 3196, London.
- Barham, Bradford i Boucher S. (1998), Migration, remittances, and inequality: estimating the net effects of migration on income distribution, *Journal of Development Economics*, vol. 55, Issue No. 2 (April).
- Barrett G.A., Jones T.P. i McEvoy D. (1996), Ethnic minority business: Theoretical discourse in Britain and North America, *Urban Studies*, vol. 33, No. 4-5.
- Bates, T. (1997), *Race, Self-Employment and Upward Mobility: An Illusive American Dream*, Washington, D.C., Woodrow Wilson Center Press.
- Beine, Michel, Docquier, Frédéric i Rapoport, Hillel (2003), Brain Drain and LDCs' Growth: Winners and Losers, Institute for the Study of Labor Discussion Paper No. 819 (July), Bonn Institute for the Study of Labor.
- Bhagwati, Jagdish i Wilson John Douglas, (1989), *Income Taxation and International Mobility*, Cambridge, Massachusetts Institute of Technology Press.
- Bhagwati, Jagdish (1991), International migration and income taxation, *Political Economy and International Economics*, vol. 18 (August).
- Black Richard, King Russell and Tiemoko Richmond (2003), Migration, return and small enterprise development in Ghana: A route out of poverty?, paper presented at the International Workshop on Migration and Poverty in West Africa, University of Sussex, United Kingdom, 13 and 14 March 2003.
- Borjas George (1990), *Friends or Strangers: The Impact of Immigrants on the U.S. Economy*, New York, Basic Books.
- Borjas George, The labor demand curve is downward sloping: reexamining the impact of immigration on the labor market, *Quarterly Journal of Economics*, November 2003.
- Bradley Don E. (2004), A second look at self-employment and earnings of immigrants, *International Migration Review*, vol. 38, No. 2 (Summer).
- Castles Stephen i Kosack G. (1984), *Immigrant Workers and Class Structure in Western Europe*, Oxford and New York, Oxford University Press.
- Crowder Kyle D. (1999), Residential segregation of West Indians in the New York/New Jersey Metropolitan Area: The role of race and ethnicity, *International Migration Review*, vol. 33, No. 1.
- Domingo i Vals A. (1996), Les conditions de vie des immigrants africains et latinoaméricains de Barcelone, *Revue Européenne des Migrations Internationales*, vol. 12, No. 1.
- Docquier Frédéric i Marfouk Abdeslam (2006), International migration by education attainment, in *International Migration, Remittances and the Brain Drain*, Caglar Ozden and Maurice Schiff, eds., New York, the World Bank and Palgrave Macmillan.
- Dustmann Christian and Albrecht Glitz (2005), *Immigration, jobs and wages: Theory, evidence and opinion*, Centre for Research and Analysis of Migration, Department of Economics, University College, London.
- Florida Richard (2004), *The Rise of the Creative Class*, New York, Basic Books.
- Frey William H. (2004), The fading of city-suburb and metro-nonmetro distinctions in the United States, in *New Forms of Urbanization: Beyond the Urban-Rural Dichotomy*, Tony Champion and Graeme Hugo, eds., Aldershot, United Kingdom, Ashgate.
- Gaston Noel i Nelson Douglas (2002), The employment and wage effects of immigration: Trade and labour economics perspectives, in *Trade, Investment, Migration and Labour Market Adjustment*, David Greenaway, Richard Upward and Katharine Wakelin, eds., Palgrave, Basingstoke and New York.
- Ghosh Bimal (2000), Return migration: Shaping policy approaches, in *Return Migration. Journey of Hope or Despair?*, Bimal Ghosh, ed., Geneva, International Organization for Migration/United Nations.
- Global Commission on International Migration (2005), *Migration in an interconnected world: New directions for action*, Geneva.
- Grogan Paul S. i Tony Proscio (2000), *Comeback Cities*, Westview Press, Boulder, Colorado.
- Hatton Timothy J. i Williamson Jeffrey G. (2006), *Global Migration and the World Economy: Two Centuries of Policy and Performance*, Cambridge, Massachusetts Institute of Technology Press.

- Holzmann Robert, Koettl Johannes i Chernetsky Taras (2005), Portability regimes of pension and health care benefits for international migrants: An analysis of issues and good practices, paper prepared for the Global Commission on International Migration.
- Intergovernmental Consultations for Asylum, Refugees and Migration Policies in Europe, North America and Australia (2002), Report on Readmission Agreements, Geneva.
- International Labour Office (2004a), ILO Migration Survey 2003: Country summaries, Geneva.
- International Labour Office (2004b), Towards a Fair Deal for Migrant Workers in the Global Economy, Report VI, International Labour Conference, ninetysecond session, Geneva.
- International Labour Office (2005a). World Employment Report 2004-05: Employment, Productivity and Poverty Reduction, Geneva.
- International Labour Office (2005b), ILO Multilateral Framework on Labour Migration: Non-binding Principles and Guidelines for a Rights-based Approach to Labour Migration, Geneva (TMMFLM/2005/1(Rev.).
- International Organization for Migration (2003), World Migration 2003. Managing Migration: Challenges and Responses for People on the Move, Geneva.
- International Organization for Migration (2005), World Migration 2005: Costs and Benefits of International Migration, Geneva.
- Kapur Devesh, (2003), Remittances: The new development mantra, paper prepared for the Group of twenty-four technical group meeting, August, 2003.
- Kapur Devesh i McHale John (2005), Give Us Your Best and Brightest: A Global Hunt for Talent and its Impact on the Developing World, Center for Global Development, Washington, D.C.
- Khachani Mohamed (2004), Les Marocains d'Ailleurs: La Question Migratoire du Partenariat Euro-Marocain, Rabat, Association Marocaine d'Etudes et de Recherche sur les Migrations.
- Kloosterman Robert i Jan Rath (2003), Immigrant Entrepreneurs: Venturing Abroad in the Age of Globalization, Berg, Oxford and New York.
- Knight, Jane (1999), Internationalization of higher education, in Quality and Internationalisation in Higher Education, Organization for Economic Cooperation and Development, Paris.
- Knowles J.C. and Anker R.B. (1981), Analysis of income transfers in a developing country: The case of Kenya, *Journal of Development Economics*, vol. 8.
- Kritz Mary M. (2006), Globalisation and internationalization of tertiary education, paper prepared for the Symposium on International Migration and Development, Turin, Italy, 28-30 June 2006.
- Lewis W.A. (1969), Aspects of Tropical Trade 1883-1965, the Wiksell Lectures, Stockholm, Almqvist and Wiksell International.
- Light Ivan i Rosenstein Carolyn (1995), Expanding the interaction theory of entrepreneurship, in Economic Sociology of Immigration, Alejandro Portes, ed., New York, Russell Sage Foundation.
- Light Ivan, Barnard R. i Kim, R. (1999), Immigrant incorporation in the garment industry of Los Angeles, *International Migration Review*, vol. 33, No. 1.
- Linton April (2002), Immigration and the structure of demand: Do immigrants alter the labour market composition of U.S. cities?, *International Migration Review*, vol. 36, No. 1 (Spring).
- Logan John R., Alba Richard D. i Stults Brian J. (2003), Enclaves and entrepreneurs: Assessing the payoff for immigrants and minorities, *International Migration Review*, vol. 37, No. 2 (Summer).
- Lucas Robert E.B. (2005), *International Migration and Economic Development: Lessons from Low-Income Countries*, London, Edward Elgar Publishing.
- Mármora Lelio (2003), Mutually agreed migration policies in Latin America, in *World Migration, 2003*, Geneva, International Labour Office.
- Massey D.S. i inni (1993), Theories of international migration: A review and appraisal, *Population and Development Review*, vol. 19, No. 3.
- Massey D.S., Arango J., Hugo G., Kouaouci A., Pellegrino A. i Taylor J.E. (1998), *Worlds in Motion: Understanding International Migration at the End of the Millennium*, Oxford, Oxford University Press.
- McKenzie David i Rapoport, Hillel (2005), "Network effects and the dynamics of migration and inequality: Theory and evidence from Mexico", Bureau for Research in Economic Analysis of Development (BREAD), working paper No. 063, April (accessible at <http://www.cid.harvard.edu/bread/papers/working/063.pdf>).
- Millman, Joel (1997), *The Other Americans*, New York, Penguin Books.

- Ninnes, Peter, i Hellsten, Meeri (eds.) (2005), *Internationalizing Higher Education: Critical Explorations of Pedagogy and Policy*, Paris, Organization for Economic Cooperation and Development.
- O'Connor, David, i Farsakh, Leila (1996), *Development Strategy, Employment and Migration: Country Experiences*, Development Centre seminars, Paris, Organization for Economic Cooperation and Development.
- Office of the Press Secretary, Republic of the Philippines (2004), "Dollar remittances to cost less" (accessible at <http://www.news.ops.gov.ph/archives2004/apr25.htm>).
- Organization for Economic Cooperation and Development (2004), *Internationalisation and Trade in Higher Education: Opportunities and Challenges*, Paris (accessible at <http://new.sourceoecd.org/vl=475271/cl=13/nw=1/rpsv/~6678/v2004n13/s1/p11>).
- Orozco, Manuel (2006), "International financial flows and workers' remittances: Best practices", mimeo.
- Ozden, Çağlar (2005), "The brain drain in Latin America", paper presented at the Expert Group Meeting on International Migration and Development in Latin America and the Caribbean, Mexico City, 30 November to 2 December 2005.
- Ozden, Çağlar, i Schiff, Maurice, eds. (2006), *International Migration, Remittances and the Brain Drain*, New York, Palgrave Macmillan and the World Bank.
- Papademetriou, Demetrios G. (2005), *Introduction to Education and Immigrant Integration in the United States and Canada*, Philippa Strum i David Biette, eds., Washington, D.C., Migration Policy Institute.
- Peberdy, Sally, i Rogerson, Christian M. (2003), "South Africa: Creating new spaces?", in *Immigrant Entrepreneurs: Venturing Abroad in the Age of Globalization*, Robert Kloosterman i Jan Rath, Berg, Oxford and New York.
- Pécoud, Antoine (2001), "The cultural dimension of entrepreneurship in Berlin's Turkish economy", *Revue Européenne des Migrations Internationales*, vol. 17, No. 2.
- Phillips, Mathew W., i Stahl, Charles (2001), "International trade in higher education services in the Asia Pacific Region: Trends and issues", *Asian and Pacific Migration Journal*, vol. 10, No. 2.
- Portes, Alejandro (1995), "Economic sociology and the sociology of immigration: An overview", in the *Economic Sociology of Immigration*, Alejandro Portes, ed., New York, Russell Sage Foundation.
- Pumain, Denise (2004), "An evolutionary approach to settlement systems", in *New Forms of Urbanization: Beyond the Urban-Rural Dichotomy*, Tony Champion i Graeme Hugo, eds., Aldershot, United Kingdom, Ashgate.
- Rodrigo, Chandra i Jayatissa, R.A. (1989), "Maximizing benefits from labour migration: Sri Lanka", in *To the Gulf and Back: Studies on the Economic Impact of Asian Labour Migration*, Rashid Amjad, ed., New Delhi, International Labour Organization/Asian Regional Team for Employment Promotion.
- Rodrik, D. (1997), *Has Globalization Gone too Far?*, Washington, D.C., Institute for International Economics.
- Ruddick, E. (2004), "Canada's Seasonal Agricultural Worker Program", paper presented at the International Organization for Migration-World Trade Organization-World Bank Seminar on Managing Trade and Migration, 4-5 October 2004 (accessible at http://www.wto.org/english/tratop_e/serv_e/sem_oct04_e/canada_e.pdf).
- Smith, James P. i Edmonston, Barry (1997), *The New Americans: Economic, Demographic and Fiscal Effects of Immigration*, Washington, D.C., National Academy Press.
- SOPEMI (Continuous Reporting System on Migration) (1998), *Trends in International Migration: Annual Report, 1997*, Paris, Organization for Economic Cooperation and Development.
- SOPEMI (Continuous Reporting System on Migration) (2003), *Trends in International Migration: Annual Report, 2002*, Paris, Organization for Economic Cooperation and Development.
- SOPEMI (Continuous Reporting System on Migration) (2004), *Trends in International Migration: Annual Report, 2003*, Paris, Organization for Economic Cooperation and Development.
- SOPEMI (Continuous Reporting System on Migration) (2005), *Trends in International Migration: Annual Report, 2004*, Paris, Organization for Economic Cooperation and Development.
- Stark, Oded (1991), *The Migration of Labour*, Cambridge, Basil Blackwell.
- Stark, Oded, i Wang, Yong (2001), "Inducing human capital formation: Migration as a substitute for subsidies", IHS working paper 100, Vienna, Institute for Advanced Studies.
- Taylor, J.E., i Adelman, I. (1986), *Village Economies: The Design, Estimation, and Use of Village-wide Economic Models*, Cambridge, Cambridge University Press.

- Taylor, J.E., i Martin, P.L. (2001), "Human capital: migration and rural population change", in Handbook of Agricultural Economics, B. Gardener i G. Rausser, eds., vol. I, Amsterdam, Elsevier.
- Taylor, J.E., Dyer, G., i Yúnez-Naude, A. (2005), "Disaggregated rural economywide models for policy analysis", World Development, vol. 33, No. 10 (October 2005).
- Taylor, J.E., J. Mora, R. Adams, i A. López-Feldman (2005), "Remittances, inequality and poverty: Evidence from rural Mexico", selected papers, annual meeting of the American Agricultural Economics Association, Providence, Rhode Island, 24-27 July 2005.
- Taylor, J. Edward (2006), "International migration and economic development: Puzzles and policies", paper prepared for the Symposium on International Migration and Development, Turin, Italy, 28-30 June 2006.
- Taylor, J.E., i Mora, J. (2006), "Does migration reshape expenditures in rural households? Evidence from Mexico", World Bank policy research working paper No. 0-3415, Washington, D.C., the World Bank.
- Tremblay, Karine (2005), "Academic Mobility and Immigration", Journal of Studies in International Education, vol. 9, No. 3.
- UNHCR (2005), Statistical Yearbook 2003, Geneva.
- United Nations Office on Drugs and Crime (2006), Trafficking in Persons: Global Patterns, Vienna.
- United Nations (1998), World Population Monitoring 1997: Issues of International Migration and Development, United Nations publication, Sales No. E.98.XIII.4.
- United Nations (2005a), World Economic and Social Survey 2004: International Migration, United Nations publication, Sales No. 04.II.C.3.
- United Nations (2005b), 2004 World Survey on the Role of Women in Development: Women and International Migration, United Nations publication, Sales No. E.04.IV.4.
- United Nations (2006a), International Migration Flows to and from Selected Countries: 2005 Revision (United Nations Population Division, POP/DB/MIG/FL/Rev.2005; database in digital form).
- United Nations (2006b), Trends in Total Migrant Stock, The 2005 Revision (United Nations Population Division, POP/DB/MIG/Rev.2005; database in digital form).
- United Nations (2006c), World Population Policies 2005, United Nations publication, Sales No. E.06.XIII.5.
- United Nations (2006d), World Economic and Social Survey 2006, forthcoming United Nations publication.
- United Nations (2006e), Compendium of Recommendations on International Migration and Development, United Nations publication, Sales No.E.06.XIII.7.
- United States Department of State (2005), Trafficking in Persons Report, Government Printing Office, Washington, D.C.
- Wahba, Jackline (2003), "Does international migration matter? A study of Egyptian return migrants", paper prepared for the Conference on Arab Migration in a Globalized World.
- Waldinger, R. (1996), "Ethnicity and opportunity in the plural city", in Ethnic Los Angeles, R. Waldinger i M. Bozorgmehr, New York, Russell Sage Foundation.
- Wescott, Clay (2005), "Promoting knowledge exchange through diasporas", paper presented at the Group of 20 Workshop on Demographic Challenges and Migration, Sydney, Australia, 27/28 August 2005.
- Woodruff, Christopher, i Rene M. Zenteno (2001), "Remittances and microenterprises in Mexico", University of California, San Diego (mimeo).
- World Bank (2006), Global Economic Prospects 2006. Economic Implications of Remittances and Migration, Washington, D.C., The World Bank.
- World Health Organization (2006), Working Together for Health: The World Health Report 2006, Geneva, WHO.
- Yang, Dean (2004), "International migration, human capital and entrepreneurship: Evidence from the Philippines, research programme on international migration and development", Development Economics Research Group, policy research working paper No. 3578, World Bank.
- Zegers de Beijl, Roger, ed. (2000), Documenting discrimination against migrant workers in the labour market: A comparative study of four European countries, ILO, Geneva.

3. Literatura z Migration and Development: Opportunities and Challenges for Policymakers (IOM)

- Docquier, Lohest and Marfouk (2005) 'Brain Drain in Developing Regions' IZA Discussion Paper Series, Bonn.
- Dos Santos M. i Postel-Vinay F. (2003) 'Migration as a source of growth: The perspective of a developing country,' *Journal of Population Economics*, Springer, vol. 16(1), pages 161-175.
- Dos Santos M. i Postel-Vinay F. (2003) 'Migration as a source of growth: The perspective of a developing country,' *Journal of Population Economics*, Springer, vol. 16(1), pages 161-175.
- Dumont, J.-C. i Lemaître, G. (2004) 'Counting Immigrants and Expatriates: A New Perspective' Paris: OECD, Social, Employment and Migration Working papers
- Faini R. (2002) 'Migration, Remittances and Growth', paper presented at the Conference on Poverty, International Migration and Asylum, Helsinki, September
- Finn M. (2001) Stay rates of Foreign Doctorate Recipients from US Universities 1999, Oak Ridge T: Oak Ridge Institute for Sciences and Education.
- Hagopian A., Ofosu A., Fatusi A., Biritwum R., Essel A., Hart L., Watts C. (2005) 'The Flight of Physicians from West Africa: Views of African Physicians and implications for policy' *Social Science and Medicine* (draft).
- International Dialogue on Migration (2005a) *Managing the Movement of People: What can be learnt from Mode 4 of the GATS*, IOM, World Bank, WTO
http://www.iom.int/DOCUMENTS/PUBLICATION/EN/Red_Book_7.pdf.
- Iredale R., Gou F. and Rozario S. (eds.) (2003) *Return Migration in the Asia Pacific*, Cheltenham: Edward Elgar.
- Lucas R (2005b) *Migration and Economic Development in Africa: A Review of Evidence*, Paper prepared for the African Economic Workshop, Nairobi.
- Panescu A. (2004) 'Brain Drain and Brain Gain: A New Perspective on Highly Skilled Migration' Paper Presented at Labour Migration in Central and Eastern Europe Seminar organised by Public Policy Centre in Cluj, Nopaca, July 2004.
- Pang T., Lansang M. i Haines A. (2002) 'Brain Drain and Health Professionals' *British Medical Journal* Online <http://bmj.bmjournals.com/cgi/content/full/324/7336/499?maxtoshow=&HITS>.
- Stark, O. & Helmenstein, C. & Prskawetz, A. 1997. 'A Brain Gain with a Brain Drain,' *Economics Series* 45, Institute for Advanced Studium.

III. 7. Przyszłość demograficzna Polski i Niemiec **Analiza porównawcza**

Prof. dr hab. Antoni Rajkiewicz

1. Sposób ujęcia tematu

Rozważaniom na temat przyszłości demograficznej Polski i Niemiec towarzyszy poszukiwanie podobieństw, odmienności i konotacji w procesach ludnościowych obu krajów, przy czym pojęcie konotacji obejmuje udział populacji niemieckiej w potencjale i strukturze demograficznej Polski i odwrotnie.

Retrospektywna charakterystyka procesów ludnościowych ma na celu ukazanie wpływu zdarzeń przeszłych na ich bieg współczesny i przyszły. Szczególną uwagę zwraca się na ostatnie piętnastolecie w kontekście transpozycji demograficznej występującej we wszystkich krajach Europy Środkowej i Wschodniej (tabela 1). Obserwuje się tutaj wyraźny spadek współczynnika dzietności i płodności kobiet (maleje liczba urodzeń), wzrost udziału urodzeń pozamałżeńskich, opóźnianie decyzji matrymonialnych i prokreacyjnych, narastanie zjawiska rozwodów. Równocześnie powszechnie następuje wydłużenie czasu trwania życia i spadek umieralności niemowląt oraz wzrost mobilności przestrzennej, jako że „migrare humanum est”. Doniosłość przestrzennych procesów ludnościowych jest jednak tak znacząca, że wymaga oddzielnego studium. W niniejszym opracowaniu ograniczono się do informacji, że obecnie Niemcy są krajem, w którym liczba ludności wzrasta dzięki imigracji, Polska zaś krajem, z którego emigracja obniża jej potencjał demograficzny.

2. Współczesny potencjał ludnościowy Polski i Niemiec

Łączna liczba ludności graniczących ze sobą krajów wynosi w 2006 r. ponad 120 mln, co stanowi 26,3 proc. ogółu mieszkańców 25 krajów należących do Unii Europejskiej (ok. 460 mln).

Niemcy z 82,5 mln są najludniejszym krajem w zachodniej części Unii Europejskiej. Ich udział w populacji ok. 385 mln wynosi 21,5 proc. Z kolei Polska z 38,1 mln przoduje w części wschodniej UE liczącej ok. 74 mln obywateli i jej udział to 51,5 proc. A zatem oba kraje stanowią istotną część potencjału ludzkiego Unii kształtującego rozwój, popyt konsumpcyjny oraz sferę potrzeb kulturalnych i socjalnych. Przyszłość demograficzną obu krajów należy więc traktować jako znaczący czynnik w kształtowaniu dalszego rozwoju Unii Europejskiej.

3. Aspekt historyczny

W rozpatrywaniu sytuacji demograficznej Polski i Niemiec należy też brać pod uwagę aspekty przeszłości i uwarunkowań geopolitycznych. Sąsiadem Polski są nie tylko ponad dwa razy liczniejsi Niemcy, ale od wschodu jej sąsiadem była i jest czterokrotnie liczniejsza Rosja. Z jednym i drugim sąsiadem różnie splatały się losy Polski. Interesujący nas tutaj demograficzny punkt widzenia pozwala Polskę określić jako *Zwischenland* między dwoma dużo liczniejszymi nacjami, których nie tylko wojownicy przybywali do Polski, ale których wojownicy z reguły unicestwiali Polaków.

Ostatnie dwie wojny światowe we wszystkich trzech krajach spowodowały liczne straty ludnościowe, zmianę granic państwowych i masowe wędrowki transgraniczne. Przez 45 lat Polska i część Niemiec jako NRD były w sferze wpływów rosyjskich, łącznie z ich doktryną socjalno-rodzinną powiązaną z masową aktywizacją zawodową kobiet, co nie pozostało bez wpływu na sytuację demograficzną obu krajów i co należy uwzględnić w charakterystyce współczesności. Wydaje się, że w odniesieniu do konotacji polsko-niemieckich na uwagę zasługuje też okres międzywojenny.

4. Okres międzywojenny i wojenny

Polska i Niemcy zaliczały się w Europie międzywojennej do krajów o najwyższej dynamice przyrostu ludności. Od 1920 r. do 1938 r. ludność Polski wzrosła o 8,1 mln – z 26,7 mln do 34,8 mln, tj. o 30 proc., Niemiec zaś o 10,3 mln – z 59,2 mln do 69,5 mln, tj. o 17 proc. Niemcy (w granicach

Tabela 1. Zmiany w ruchu naturalnym i trwaniu życia w krajach Europy Środkowej i Wschodniej w okresie od 1990/91 do 2002/03

Wyszczególnienie	Rok	AT	BY	EE	FI	LI	LV	DE	PL	CZ	RU	SK	UA	HU
Współczynnik dzietności	1990	1,45	1,90	2,04	1,78	2,02	2,01	1,45	2,05	1,90	1,90	2,09	1,89	1,87
	2003	1,38	1,21	1,37	1,76	1,26	1,29	1,35	1,22	1,18	1,32	1,20	1,19	1,28
Płodność kobiet na 1000 w wieku 15-49	1990/91	46,1	62,1	63,6	52,1	60,6	58,5	44,0 ^d	57,5	49,7	59,8	59,0	55,7	49,5
	2003	38,3	33,1	38,0	47,5	34,4	33,9	36,0	35,1	38,5	31,1	35,3	32,6	37,8
Średni wiek matek rodzących dzieci	1990	27,2	25,2	25,7	28,9	25,8	25,7	27,6	26,2	24,8	25,2	25,1	25,0	25,6
	2003	28,8	25,8	27,5	30,0	27,1	27,6	28,8	27,5	28,1	26,3	27,0	24,9	27,9
Urodzenia pozamatżeńskie w proc.	1990	23,6	8,5	27,2	25,2	7,0	16,9	15,3	6,2	8,6	14,6	7,6	13,0	13,1
	2003	35,3	23,0	56,3	40,0	29,5	44,2	27,0	15,8	28,5	29,2	23,3	19,9	32,3
Rozwody na 1000 zawartych małżeństw	1990/91	372	353	491	520	445	456	296 ^b	145	311 ^c	468	311 ^c	407	441
	2003	505	453	696	522	624	483	559	249	671	732	412	577	552
Umieralność niemowląt na 1000 urodzeń	1990	5,8	11,9	12,3	5,7	10,3	13,5	7,1	19,3	10,8	17,3	12,0	12,8	14,9
	2003	4,8	7,7	5,7	3,1	6,8	9,4	4,2	7,0	3,9	12,4	7,8	9,6	7,8
Przeciętne trwanie życia mężczyzn	1990/91	72,5	66,8	64,7	70,9	66,5	64,7	72,2	66,1	67,2 ^a	63,5	67,2 ^a	65,9	65,1
	2002/03	75,8	62,3	65,3	74,9	66,5	65,7	75,7	70,5	72,1	58,8	69,9	75,9	68,4
kobiet	1990	79,0	76,4	74,9	78,9	74,9	78,8	78,8	75,3	75,8 ^d	74,3	75,8 ^d	75,0	73,7
	2002/03	81,7	76,7	77,1	81,5	77,7	75,9	81,4	78,9	78,7	71,9	77,8	76,7	76,7

Objaśnienia: AT – Austria, BY – Białoruś, EE – Estonia, FI – Finlandia, LT – Litwa, LV – Łotwa, DE – Niemcy, PL – Polska, CZ – Czechy, RU – Rosja, SK – Słowacja, UA – Ukraina, HU – Węgry.

^a dotyczy dawnego obszaru RFN, na obszarach dawnej NRD płodność wynosiła 49,2

^b dotyczy dawnego obszaru RFN, na obszarach dawnej NRD rozwody wynosiły 382 na 1000 małżeństw

^c łącznie w Czechach i Słowacji

Źródło: *Rocznik Statystyczny Demografii 1995*, GUS, *Rocznik Demograficzny 2006*, GUS

z 1937 r.) zajmowały pod względem liczby ludności drugie miejsce (po europejskiej części ZSRR) w Europie. Polsce przypadało w 1938 r. miejsce piąte. W obu krajach utrzymywał się wysoki współczynnik płodności kobiet, ale w Polsce był on wyższy (w 1936 r.: Polska – 9,7, Niemcy – 6,9); wiek nowożeńców był wyższy w Niemczech niż w Polsce (mężczyźni – 27,6 i 26,3 lata, kobiety – 24,6 i 23,4); dłuższy był też w Niemczech przeciętny czas trwania życia: Niemcy – 61,2 i Polska – 49,8 (mężczyźni – 48,2, kobiety – 51,4). W obu krajach występowało masowe zjawisko wychodźstwa pozaeuropejskiego. Z Niemiec w latach 1923-1936 wyemigrowało 582 tys. osób (w tym do USA – 427 tys.), z Polski – 557 tys. (w tym do USA – 103 tys.). Tak więc i diaspora niemiecka w USA, szacowana na 5,2 mln, była liczniejsza od polskiej ocenianej na 4,5 mln.

Spis ludności w 1931 r. wykazał 741 tys. Niemców żyjących w Polsce (niemieckie źródła szacowały mniejszość na 1,1 mln), zaś liczbę Polaków żyjących w Niemczech szacowano na 1,5 mln (w tym: na Śląsku Opolskim na 700 tys., na Warmii i Mazurach – 300 tys.). Niemiecki spis ludności z 1933 r. określił ogólną liczbę cudzoziemców mieszkających w Niemczech na 757 tys. Równocześnie źródła niemieckie oceniały, że przed I wojną światową w Zagłębiu Ruhry żyło 300-350 tys. Polaków, a na Mazurach ok. 150 tys.; znany był termin *Ruhrpolen*. W końcu I wojny światowej w Niemczech pracowało 409 tys. robotników polskich pochodzących z zaboru rosyjskiego i 5,5 tys. z zaboru austriackiego. Ogółem w rolnictwie było zatrudnionych 295 tys. Polaków (paradoksalnie zbliżona liczba Polaków, bo 287 tys., pracowała sezonowo w Niemczech w 2004 r.!).

Wyjazdy sezonowe Polaków do Niemiec w latach 1927-1938 wyniosły 431 tys. (w tym do rolnictwa 404 tys.). Zakładano, że w 1939 r. wyjedzie do prac sezonowych 90 tys. robotników. Wybuch wojny jednak zasadniczo zmienił sytuację. Wyjazdy dobrowolne zmieniły się w roboty przymusowe. Już w 1940 r. obliczono, że w Trzeciej Rzeszy zatrudnia się niewolniczo ok. 700 tys. Polaków. W 1944 r. było ich 1688 tys., z czego w rolnictwie pracowało 1226 tys.

Wojna i lata powojenne przekształciły Niemcy z *Auswanderungsland* w *Einwanderungsland*.

Wojna zdeformowała bieg procesów demograficznych w obu krajach. Obok milionów zmarłych pozostawiła miliony kalek, wdów i sierot wyzutych z rodzin i znajdujących się na obczyźnie.

5. Bilans powojennego sześćdziesięciolecia

Tabela 2 przynosi syntetyczny obraz przebiegu powojennych procesów demograficznych i ich konsekwencje dla kształtowania się potencjału i struktury ludnościowej obu krajów. Należy tutaj zwrócić uwagę na trzy elementy:

po pierwsze – obopólnego ogólnego wzrostu ludności z obniżonego progu wyjściowego w porównaniu z okresem przedwojennym (w Polsce o ponad 12 mln i w Niemczech o prawie 5 mln). W ciągu 60 lat liczba ludności w Polsce wzrosła o prawie 15 mln, tj. o 60 proc., a w Niemczech o niecałe 18 mln, tj. o 28 proc., z tym, że w Polsce przyrost naturalny został pokryty w całości przez przyrost naturalny, natomiast w Niemczech jego udział wyniósł 26 proc.;

po drugie – głównym czynnikiem sprawczym przyrostu liczby ludności w Niemczech okazało się dodatnie saldo migracji. Początkowo była to imigracja przesiedleńcza obejmująca Niemców przybywających z obszarów innych państw o granicach ukształtowanych po II wojnie światowej, w czym partycypowało też ujemne saldo migracji z Polski. Później nastąpiła zdecydowana dominacja imigracji obcokrajowców;

po trzecie – obopólnie wystąpiło wyraźne wydłużenie czasu trwania życia, przy czym wzrost ten był szczególnie znaczący w Polsce. W obu krajach wpływa to na proces starzenia się społeczeństw z określonymi zobowiązaniami socjalnymi państw przy równoczesnym stopniowo kurczącym się zasobie roczników w wieku produkcyjnym, będącym następstwem obniżenia się współczynników dzietności i płodności.

Szczegółowe omówienie podobieństw i odmienności procesów reprodukcji zawiera rozdział następny, natomiast tabela 3 ukazuje charakterystyczne cechy struktury społecznej obu krajów na przełomie stuleci. Najistotniejsza różnica dotyczy poziomu wykształcenia, odsetka jednoosobowych gospodarstw domowych, gospodarstw domowych z dziećmi i bez dzieci oraz obejmujących rodziny niepełne (rodzic samotnie wychowujący dzieci). Odsetek tych ostatnich jest dwa razy wyższy w Polsce, co wzmacnia potrzebę rozbudowy określonej osłony socjalnej.

Tabela 2. Ludność w Polsce i w Niemczech w latach 1946-2005

Wyszczególnienie	Polska	Niemcy	
		RFN	NRD
Ogólna liczba ludności w mln w 1946 r. w 1990 r. w 2005 r.	23,6* 38,2 38,1	64,7 (46,2 w RFN i 18,5 w NRD) 79,6 (63,5 w RFN i 16,1 w NRD) 82,5	
Zawarte małżeństwa w mln	15,5	32,6	
Urodzenia żywe w mln	35,7	57,8	
Zgony w mln	18,7	53,2	
Przyrost naturalny w mln	17,0	4,6	
Saldo migracji	-2,1	+13,2	
Przeciętne trwanie życia w 1950 r. mężczyzn kobiet w 1960 r. mężczyzn kobiet w 1980 r. mężczyzn kobiet	56,1 61,7 64,9 70,6 66,0 74,4	RFN – 64,6 68,6 66,9 72,4 70,2 76,9	NRD – 63,9 67,9 66,5 71,4 68,7 74,6
Urodzenia na 1000 mieszkańców 1950 1960 1970 1980	30,7 22,6 16,8 19,5	RFN – 16,2 17,4 23,4 10,1	NRD – 16,6 17,0 13,9 14,6
Współczynnik dzietności 1980	2,28	RFN – 1,45	NRD – 1,95
Współczynnik płodności 1988	64	41	53
Przyrost naturalny na 1000 mieszkańców 1950 1960 1970 1980	19,1 15,0 8,5 9,6	5,7 5,9 1,3 -1,5	4,6 3,4 -0,2 0,4

* W *Roczniku Demograficznym GUS 2006* na s. 28, 72 i 74 podaje się cztery informacje o liczbie ludności w 1946 r. na dzień 1 I – 23 895 tys., w dniu 14 II – 23 930 tys., na dzień 30 VI – 23 767 tys. i na dzień 31 XII – 23 640 tys. Tutaj przyjęto w zaokrągleniu 23,6 mln.

Źródło: *Rocznik Demograficzny GUS 2006*, dane Statistisches Bundesamt, Wiesbaden

Tabela 3. Wybrane porównawcze dane demograficzne dotyczące Polski i Niemiec na początku XXI wieku

Wyszczególnienie	Jm	Polska	Niemcy
Liczba ludności ogółem	mln	38,23	81,46
Stan cywilny, prawny			
kawaler/panna	%	41,5	38,2
żonaty/zamężna	%	47,1	49,1
rozwidzeni	%	3,1	5,1
wdowiec/wdowa	%	7,6	7,5
Wykształcenie powyżej 15 lat			
wyższe	%	10,2	17,4
policealne	%	3,3	3,8
zawodowe	%	53,5	47,7
podstawowe	%	28,2	3,8

Tabela 3. Wybrane porównawcze dane demograficzne dotyczące Polski i Niemiec na początku XXI wieku (dok.)

Wyszczególnienie	Jm	Polska	Niemcy
Gospodarstwa domowe	mln	13,3	37,7
średnio osób na 1 gospodarstwo		2,84	2,16
1-osobowe	%	24,8	35,8
– jednorodzinne	%	69,0	61,3
bez dzieci	%	15,6	28,9
z dziećmi	%	40,8	26,5
rodzic z dziećmi	%	12,6	5,9
matka z dziećmi	%	11,1	5,0
ojciec z dziećmi	%	1,5	0,9
– dwurodzinne i więcej	%	4,6	4,9

Źródło: Rocznik Demograficzny 2005, GUS

6. Ruch naturalny ludności

Porównanie składników ruchu naturalnego (małżeństw, rozwodów, urodzeń i zgonów) obu krajów wykazuje zdecydowaną przewagę podobieństw nad odmiennościami.

I tak obopólnie występuje zarówno spadek liczby zawieranych małżeństw, opóźnienie matrymonialne (przy czym w Niemczech wyraźnie wyższy jest wiek nowożeńców), jak i wzrost liczby rozwodów (wykresy 1, 2, i 3). Zjawiskiem o dużym znaczeniu społecznym i reprodukcyjnym są **małżeństwa binacjonalne** zawierane w Niemczech i w Polsce. Szczególnie wysoki jest udział Polek w małżeństwach zawieranych przez Niemców z cudzoziemkami. W sumie w ciągu ostatnich 15 lat zawarto około 100 tys. małżeństw polsko-niemieckich.

Również jeśli chodzi o urodzenia żywe w obu krajach, odnotowywany jest spadek ich liczby (mniejszy w Polsce niż w Niemczech, gdzie 18 proc. dzieci rodzą cudzoziemki) przy równoczesnym obopólnie znaczącym wzroście urodzeń pozamałżeńskich (wykresy 4 i 5). Jeśli chodzi o zgony, występują znaczne różnice. Liczba zgonów w Niemczech ostatnio maleje (przy czym więcej umiera kobiet niż mężczyzn; w Polsce jest odwrotnie), w Polsce utrzymuje się na dość wysokim poziomie, a ostatnio wykazuje przewagę nad liczbą urodzeń, co doprowadza do ujemnego salda ruchu naturalnego (takie ujemne saldo utrzymuje się w Niemczech od 1971 r.) – wykresy 6, 7 i 8. Przy rozpatrywaniu zgonów należy zauważyć zgodną tendencję obniżania liczb i współczynników umieralności niemowląt. Stopa ta jest nadal wyższa w Polsce, ale znacznie zbliżyła się do poziomu osiągniętego w Niemczech (wykres 9).

Dane o ruchu naturalnym w zasadniczy sposób przesądzają o regresie w kształtowaniu się potencjału ludnościowego i asymetrii jego struktury w obu krajach. Na tym tle istotne znaczenie ma dynamika migracji zewnętrznych.

7. Zewnętrzne procesy migracyjne

Kierunek zewnętrznych migracji stanowi główną i najważniejszą różnicę w procesach demograficznych obu krajów. Jak już podkreślono, Niemcy stały się krajem wzmoczonej imigracji (na co złożyła się nie tylko znaczna imigracja zarobkowa, ale masowy napływ przesiedlonych i szukających azylu w Niemczech), Polska zaś wchodzi w fazę narastającej emigracji.

W Niemczech przez prawie trzydzieści lat preferowano imigrację z Turcji, imigracja wewnątrzniemiecka przeżywała swoje *Sturm und Drangperiode*, ostatnie lata zaś przynoszą wzmoczone zainteresowanie migrantów z krajów nienależących do Unii Europejskiej. W sumie Niemcy stały się czołowym krajem migracyjnym w Europie z wysokim, ponad 8-procentowym, udziałem cudzoziemców wśród ogółu mieszkańców. Stanowisko władz państwowych wobec migracji zmieniało się. Najbardziej kompleksowo ujęta koncepcja Komisji pod przewodnictwem Rity Süsmuth zatytułowana *Zuwanderung gestalten – Integration fordern* z 2001 r. uległa różnorodnym modyfikacjom i została podporządkowana pragmatycznym rozstrzygnięciom zawartym w ustawie o imigracji z 30 VII 2004 r. W praktycznym prowadzeniu i ocenie polityki migracyjnej szczególną rolę odgrywa Federalny Urząd do spraw Migracji i Uchodźców, który co roku wydaje obszerny *Migrationsbericht*. Porównanie niemieckich zasobów wiedzy i rozwiązań

instytucjonalnych w zakresie migracji z polskimi ukazuje ogromną rozpiętość, a równocześnie zachęca do wykorzystania doświadczeń i praktyki sąsiada.

Dla tematu niniejszych rozważań istotne są następujące sprawy:

- utrwalony w Niemczech pobyt licznej populacji obcokrajowców z szansami naturalizacji i powiązań rodzinnych;
- ułatwiony pobyt przebywających na studiach, w celach kulturalno-naukowych i biznesowych;
- regulowany i reglamentowany dopływ pracowników spoza krajów Unii Europejskiej i czasowo ograniczony z nowych krajów członkowskich.

Na tym tle rozpatrywać należy konotacje migracyjne z Polską. Obecnie regulują je cztery umowy bilateralne (dotyczące pracowników sezonowych, kontraktowych, Gastarbeiterów i praktykantów) oraz niektóre przepisy unijne (np. dotyczące przedsiębiorstw świadczących usługi) i porozumienia środowisko-lokalne (np. dotyczące zatrudnienia przygranicznego). Możliwości migracyjne Niemców do Polski określa polskie ustawodawstwo dotyczące cudzoziemców i rynku pracy.

Odczuwa się brak generalnego porozumienia między Polską a Niemcami w sprawach migracyjnych, co ze względu na przestrzenne powiązania i rozszerzenie się konotacji demograficznych między obu krajami jest nader pożądane, a również bardzo pilne.

8. Konotacje demograficzne

Tabele ukazujące oficjalne dane o obywatelach polskich w Niemczech i obywatelach niemieckich w Polsce (tabele 4, 5 i 6) uzupełniają następujące informacje.

Po pierwsze – poza publicznymi uzgodnieniami, legalnymi przejazdami, oficjalnymi kontaktami itp. między Polską i Niemcami istnieją masowe znajomości osobiste, więzy przyjaźni, pokrewieństwa czy powinowactwa (szacuje się, że co trzecie–czwarte rodzinne gospodarstwo domowe w Polsce ma zagraniczne powiązania rodzinne, a najwięcej ich jest z rodzinami mieszkającymi w Niemczech).

Po drugie – obywatele polscy mają utrwaloną pozycję w pracach sezonowych w rolnictwie, w niektórych dziedzinach budownictwa i usług w Niemczech; zajmują czołowe miejsce (drugie–trzecie) wśród cudzoziemców odbywających tam studia wyższe. Na marginesie należy zauważyć, że w 1989 r. spośród 148 tys. Polaków pracujących za granicą w NRD zatrudnionych było 37,7 tys., a w RFN 9,6 tys., czyli prawie 1/3 (32 proc.) związana była z niemieckim rynkiem pracy.

Tabela 4. Osoby z obywatelstwem polskim wśród cudzoziemców zamieszkałych w Niemczech w 2004 r. wg statusu pobytu

Wyszczególnienie	Cudzoziemcy ogółem		Obywatele polscy	
	w tys.	w proc.	w tys.	w proc.
Ogółem	6717	100,0	292	100,0
Status pobytu w Niemczech				
Pozwolenie (Erlaubnis)	1444	21,5	64	21,9
– czasowe				
– bezterminowe	1987	29,6	91	31,2
Uprawnieni do pobytu (Berechtigung)	733	10,9	8	2,7
Aprobata pobytu (Bevilligung)	274	4,0	27	9,2
Upoważnienie do pobytu (Befugnis)	254	3,8	3	1,0
Tolerowanie pobytu (Duldung)	202	3,0	0,6	0,2
Unijne prawo pobytu (UE-Erlaubnis)				
– czasowe	456	6,8	–	–
– bezterminowe	710	10,5	–	–
Inne usytuowanie	654	9,7	98,4	33,6

Źródło: *Migrationsbericht 2005*, BAMF, Berlin 2006, s. 104-105

Po trzecie – szczególnego znaczenia nabierają kontakty międzyszkolne i uczelniane oraz polskich i niemieckich miast partnerskich, w których coraz żywszy jest udział środowisk lokalnych. Wykorzystuje się przy tym doświadczenia zbliżeń niemiecko-francuskich, które zaowocowały korzystnie w wielu dziedzinach w obu krajach.

Tabela 5. Mieszkańcy Polski przebywający w Niemczech dłużej niż 2 miesiące w maju 2002 r. wg przyczyn emigracji

Wyszczególnienie	Przyczyny emigracji:						
	razem	nauka	praca	sprawy rodzinne	leczenie	warunki zamieszkania	inne
Przebywający za granicą ogółem w tys. w proc.	786,1 100,0	41,4 5,3	345,6 44,0	235,4 29,9	3,6 0,5	9,5 1,2	150,6 15,1
w tym przebywający w Niemczech w tys. w proc.	294,3 100,0	9,6 3,3	115,0 39,1	99,0 33,6	1,4 0,5	5,2 1,8	64,0 21,7

Źródło: *Migracje zagraniczne ludności Polski wg NSP w 2002 r.*, GUS, Warszawa 2003, s. 198

Tabela 6. Osoby z obywatelstwem niemieckim zamieszkałe w Polsce w maju 2002 r.

Wyszczególnienie	Osoby z obcym obywatelstwem	
	razem	w tym: również z obywatelstwem polskim
Ogółem w tys.	485,1	444,9
w tym:		
– z obywatelstwem niemieckim	287,5	279,6
– narodowości niemieckiej	152,9	147,6
– posługujący się językiem niemieckim	204,6	196,8

UWAGA: Dla 659,7 tys. osób nie ustalono obywatelstwa.

Źródło: *Migracje zagraniczne ludności Polski wg NSP w 2002 r.*, GUS, Warszawa 2003, s. 198

Dla obopólnej przyszłości demograficznej rozpatrywanej nie tylko od strony ilościowej, ale i jakościowej rozwój wszelkiego rodzaju konotacji (uwzględniających również małżeństwa binacjonalne) ma znaczenie strategiczne.

9. Prognozy demograficzne

Zestawienie najnowszych prognoz czy przewidywań demograficznych opracowywanych w obu krajach pozwala zarysować podobieństwa i odmienności dalszych procesów ludnościowych. Wynikają one po części z porównań zamieszczonych w tabeli 7.

Największą pewność należy przypisać wzrostowi liczby ludzi w wieku podeszłym (emerytalnym), najmniejsza zaś dotyczy zachowań matrymonialnych i prokreacyjnych. Chociaż znaczne obniżenie potencjału reprodukcyjnego (kobiet w wieku rozrodczym) jest już przesądzone, to nie wiadomo, jakie wartości wybierze: czy będzie to rodzina i dzieci, czy też pogoń za pieniądzem, wędrowni przestępcy, ludyczny tryb życia itp. Prognozy zakładają ekstrapolację trendu obniżonej dzietności, wzrostu samotności i bezdzietności. Równocześnie przewidują przedłużenie czasu życia i upowszechnienie mobilności przestrzennej. Polskie prognozy zakładają zmniejszenie liczby ludności mieszkającej w miastach i wzrost migracji wahańowych.

W zmniejszającej się do 2030 r. o 2,5 mln ludności Polski zawarte jest ujemne saldo migracyjne w wysokości przekraczającej pół miliona. W celu niedopuszczenia do większego niż 2,5 mln spadku liczby ludności Niemiec zakłada się dodatnie saldo migracyjne w wysokości co najmniej 200 tys. rocznie. Drugi zalecany wariant przewidywań zakłada 100-tysięczny przyrost migracyjny, ale może on doprowadzić do obniżki liczby ludności o ponad 5 mln.

Tabela 7. Przewidywana liczba ludności i jej struktury wieku w Polsce i w Niemczech w latach 2005-2030

Wyszczególnienie	2005	2010	2020	2030
Ogólna liczba ludności w mln				
Polska	38,2	37,9	37,2	35,7
Niemcy	82,4	81,9-82,0	80,1-82,0	77,2-79,7
Powyżej 20 lat				
Polska				
w mln	9,0	7,8	6,8	6,0
w proc.	23,6	20,6	18,3	16,8
Niemcy				
w mln	16,5	15,0-15,1	13,5-13,8	12,7-13,3
w proc.	20,0	18,3	16,9	16,4-16,6
Od 20 do 59 lat				
Polska				
w mln	24	24,8	23,2	21,1
w proc.	62,8	65,4	62,4	59,1
Niemcy				
w mln	45,1	45,4-45,5	40,1-43,0	36,2-37,9
w proc.	55,1	53,4-55,4	52,6-52,9	46,9-47,6
60 lat i więcej				
Polska				
w mln	5,2	5,3	7,2	8,6
w proc.	13,6	14,0	19,3	24,1
Niemcy				
w mln	20,5	21,5-21,5	24,5-24,5	28,4-28,5
w proc.	24,9	26,3-26,0	30,6-30,2	36,7-35,8
Na 1000 osób w wieku 20-59				
przypada w Polsce				
– poniżej 20 lat	37	31	29	28
– 60 lat i więcej	20	21	31	41
– razem	57	52	60	69
przypada w Niemczech				
– poniżej 20 lat	36	33	32	35
– 60 lat i więcej	45	47	57	78-75
– razem	81	80	85	113-110

Źródło: *Prognoza demograficzna na lata 2003-2030*, GUS, Warszawa 2004; *Bevölkerung Deutschlands bis 2050*, Statistisches Bundesamt, Wiesbaden 2006

Decyzje migracyjne są w rękach organów państwowych i są powiązane z koniunkturą gospodarczą, decyzje matrymonialne i prokreacyjne natomiast zależą od postaw i zachowań jednostek i znajdują się w orbicie świata wartości. W obu krajach!

10. Konkluzje

Zebrane i opisane procesy demograficzne w Polsce i w Niemczech pozwalają na sformułowanie następujących konstatacji:

po pierwsze – w ostatnim sześćdziesięcioleciu w obu krajach nastąpił znaczny przyrost liczby ludności: w Niemczech – o ok. 18 mln i w Polsce o ok. 15 mln. O ile Polska ten ok. 60 proc. wzrost liczby ludności zawdzięcza w całości przyrostowi naturalnemu, który, licząc 17 mln, pokrył również 2-milionowe ujemne saldo migracyjne, to w Niemczech zaistniała sytuacja odwrotna: udział przyrostu naturalnego (ok. 4,6 mln) stanowił tutaj zaledwie 26 proc., zaś salda migracyjnego (ponad 13,2 mln) aż 74 proc. Przedstawione powyżej znaczne zróżnicowanie struktury dynamiki demograficznej upoważnia do stwierdzenia, że Niemcy można uznać za kraj wzmożonej imigracji, zaś dotychczas Polskę – za kraj umiarkowanej emigracji;

po drugie – w ciągu ostatniego sześćdziesięciolecia w Polsce urodziło się 35,7 mln dzieci, zmarło zaś 18,7 mln osób, w Niemczech przyszło na świat 57,8 mln dzieci, liczba zmarłych natomiast wyniosła 53,2 mln. W Niemczech przeważała liczba zgonów kobiet, w Polsce było odwrotnie. Owa asymetria wiązała się z odmienną strukturą wieku i płci mieszkańców obu krajów. Udział młodszych pokoleń jest większy w Polsce niż w Niemczech, odwrotnie ma się z udziałem kobiet w ogólnej liczbie ludności;

po trzecie – w obu krajach następuje proces postarzania się ludności wynikający z wydłużania czasu trwania życia. W Polsce czas życia wydłużył się u mężczyzn o ok. 15 lat i u kobiet o ok. 18 lat, w tym samym czasie (w ciągu 55 lat) trwanie życia w Niemczech wzrosło tak u mężczyzn, jak i kobiet o ok. 12 lat, a zatem zmniejszyła się różnica między Polską a Niemcami – nadal jednak Niemcy żyją o ponad 5 lat dłużej, a Niemki o ponad 2 lata (wykres 10). Prognozy dla obu krajów zakładają dalsze wydłużanie czasu życia, a zatem w obu narastać będą zadania zapewnienia seniorom godziwego schyłku ich ziemskiego bytowania;

po czwarte – w obu krajach nastąpiło znaczne obniżenie liczby urodzeń, spadł współczynnik dzietności poniżej poziomu zastępowalności pokoleń; w Niemczech od 1971 r. liczba zgonów jest wyższa od liczby urodzeń, w Polsce zjawisko to (w dużo mniejszej skali) wystąpiło w ostatnich latach. Spadek liczby urodzeń wpłynie ujemnie na zasób ludności w wieku produkcyjnym. Jest on obecnie procentowo wyższy w Polsce niż w Niemczech. Niemcy uzupełniają go imigracją, w Polsce nadwyżki stanowią potencjał emigracyjny. Pytaniem otwartym jest jego udział w pokrywaniu potrzeb imigracyjnych zachodniego sąsiada;

po piąte – w obu krajach zmieniają się (bardziej w Niemczech niż w Polsce) zwyczaje matrymonialne, skłonności prokreacyjne i układy rodzinne. Upowszechniają się związki partnerskie, wzrasta bezdzietność, rośnie liczba rozwodów i separacji, coraz więcej jest jednoosobowych gospodarstw domowych. W obu krajach zadawane jest pytanie co do granic leseferyzmu demograficznego oraz kształtu wielostronnej polityki ludnościowej z udziałem w niej państwa i powszechnej edukacji demograficznej;

po szóste – na szczególną uwagę powinny zasługiwać polsko-niemieckie konotacje demograficzne; wśród nich – obok zarobkowych procesów migracyjnych – należy z atencją podchodzić do małżeństw binacjonalnych oraz pobytów edukacyjnych. Tak podobieństwa, jak i odmienności współczesnych zjawisk demograficznych w obu sąsiadujących ze sobą krajach jawią się jako interesująca i użyteczna płaszczyzna wspólnych badań i przedsięwzięć;

po siódme – stosowana obecnie w Niemczech metoda **kroczących** skoordynowanych prognoz demograficznych (zwanych przewidywaniami szacunkowymi) zachęca do jej adaptacji w Polsce (zestawienie wariantów prognoz i przewidywań opracowanych w Polsce i w Niemczech zawierają tabele 8 i 9). Niebawem cenne są też opracowania niemieckie dotyczące przestrzennych aspektów procesów demograficznych w różnej perspektywie czasowej. Wszak w jednym i drugim kraju mamy do czynienia z migracjami wewnętrznymi, ze zjawiskiem wyludniania, a nawet zanikania niektórych miejscowości i równocześnie z wzrostem stosunkowo nielicznych, ale prężnych aglomeracji miejskich.

Przynależność obu krajów do Unii Europejskiej zachęca, a w szeregu przypadków wręcz zobowiązuje do współpracy i współdziałania w szeroko pojętej sferze demograficznej, która wiąże się nie tylko z wolnością osobowych przepływów transgranicznych.

Na zakończenie można zaproponować, by refleksji nad charakterystyką podobieństw i odmienności w dotychczasowych i przyszłych procesach demograficznych obu krajów towarzyszyło dążenie do zbliżenia w dziele współodpowiedzialności nie tyle za ilość, co za jakość i aktywność czynnika ludzkiego w kontekście jednoczącej się Europy.

Tabela 8. Warianty prognozy demograficznej dla Polski do 2030 r.

Wyszczególnienie	Niski	Podstawowy	Wysoki
Ludność w 2030 r. w mln	34,5	35,7	37,0
w tym			
0-17	4,6	5,3	6,1
18-59/64	20,6	20,8	20,9
60+/65+	9,3	9,6	9,9
Współczynnik dzietności	1,1-1,0	1,1-1,2	1,2-1,5
Długość życia			
2010	75,8	76,9	78,0
2020	77,7	78,7	79,8
2030	79,4	80,3	81,3
Ubytek ludności w latach 2005-2030 w mln	3,7	2,5	1,2
w tym: ujemne saldo migracyjne	.	0,5	.
Liczba gospodarstw domowych w mln			
2010	14,3	14,6	.
2020	14,6	15,3	.
2030	14,3	15,2	.

Dane dotyczące wariantu podstawowego

Wyszczególnienie	2005	2010	2020	2030
Liczba gospodarstw domowych 1-osobowych w mln	3,6	4,1	4,7	5,1
Ludność w gospodarstwach zbiorowych w tys.	522	534	600	785
Ludność w mln				
w miastach	23,4	23,1	22,1	20,5
na wsi	14,7	14,8	15,1	15,2
Liczba w mln				
mężczyzn	18,4	18,3	18,1	17,3
kobiet	19,7	19,6	19,2	18,3
w tym kobiet w wieku 18-44	7,5	7,5	6,9	5,4
Liczba w tys.				
urodzeń	344*	336	315	233
zgonów	361	365	390	416
Saldo ruchu naturalnego	-17	-29	-75	-186
Saldo migracji zagranicznych	-20	-24	-20	-16

* W 2005 r. faktyczna liczba urodzeń wyniosła 364 tys., zgonów – 368 tys., saldo ruchu naturalnego – 4 tys.; przy ujemnym saldzie migracji – 13 tys., rzeczywisty ubytek ludności wyniósł 17 tys.

Źródło: Prognoza demograficzna na lata 2003-2030, GUS, Warszawa 2004; Rocznik Demograficzny 2006

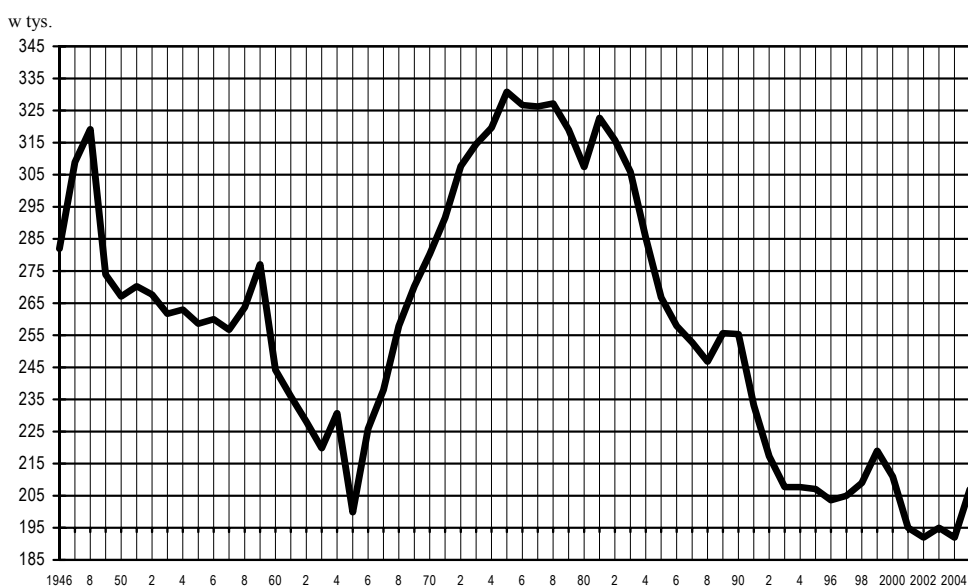
Tabela 9. Warianty liczby ludności Niemiec w 2030 r. według 11 rachunku przewidywań z listopada 2006 r.

Lp.	Oznaczenie wariantu	Założenia dotyczące			
		dzietności ^a	długości życia ^b	salda migracyjnego w tys.	przewidywanej liczby ludności w mln
1	1 – W1 środkowo-dolny	1,4	bazowa	100	77,2
2	1 – W2 środkowy-górny	1,4	bazowa	200	79,8
3	2 – W1	1,4	wysoki wzrost	100	78,1
4	2 – W2	1,4	wysoki wzrost	100	80,6
5	3 – W1	wzrost od 2025 r. 1,6	bazowa	100	78,6
6	3 – W2 „relatywnie młoda” ludność	wzrost od 2025 r. 1,6	bazowa	200	81,2
7	4 – W1	wzrost od 2025 r. 1,6	wysoki wzrost	100	79,5
8	4 – W2	wzrost od 2025 r. 1,6	wysoki wzrost	200	82,1
9	5 – W1	spadek do 1,2	bazowa	100	76,5
10	5 – W2	spadek do 1,2	bazowa	200	79,0
11	6 – W1 „relatywnie stara” ludność	spadek do 1,2	wysoki wzrost	100	77,4
12	6 – W2	spadek do 1,2	wysoki wzrost	200	79,2
13	rachunek modelowy z saldem migracji 300 tys.	1,4	bazowa	300	81,9
14	rachunek modelowy zerowe saldo migracji	1,4	bazowa	0	74,0
15	rachunek modelowy 2,1 dzietność, saldo migracji 100 tys.	trwały wzrost od 2010 r. 2,1	bazowa	100	84,8

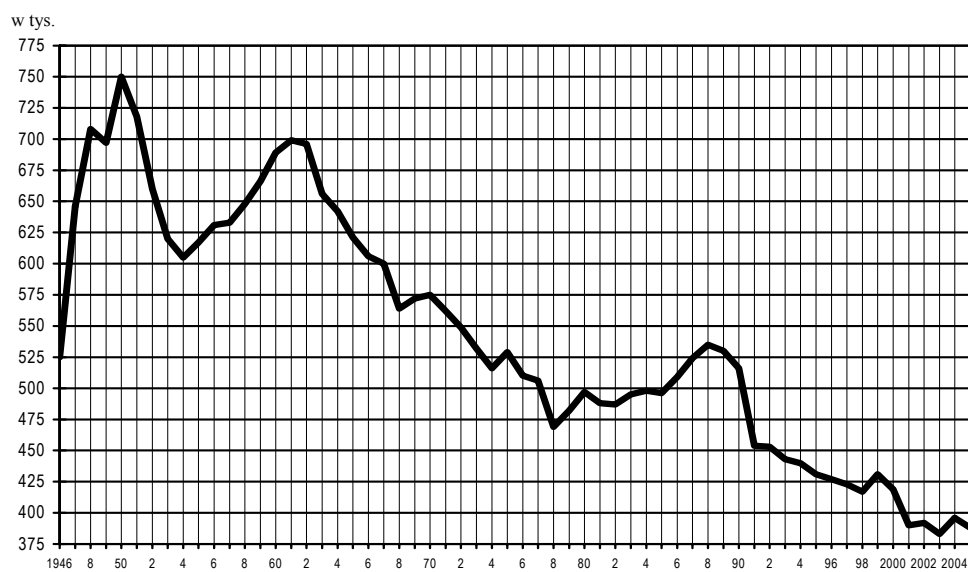
^a Liczba urodzonych dzieci na kobietę w wieku 15-49 lat. ^b Bazowa długość życia: mężczyźni – 83,5, kobiety – 88,0. ^c Wysoki wzrost: mężczyźni 85,4; kobiety – 89,8 (2050 r.).

Źródło: Statistisches Bundesamt 2006

Wykres 1.
Małżeństwa zawarte w Polsce w latach 1946-2005

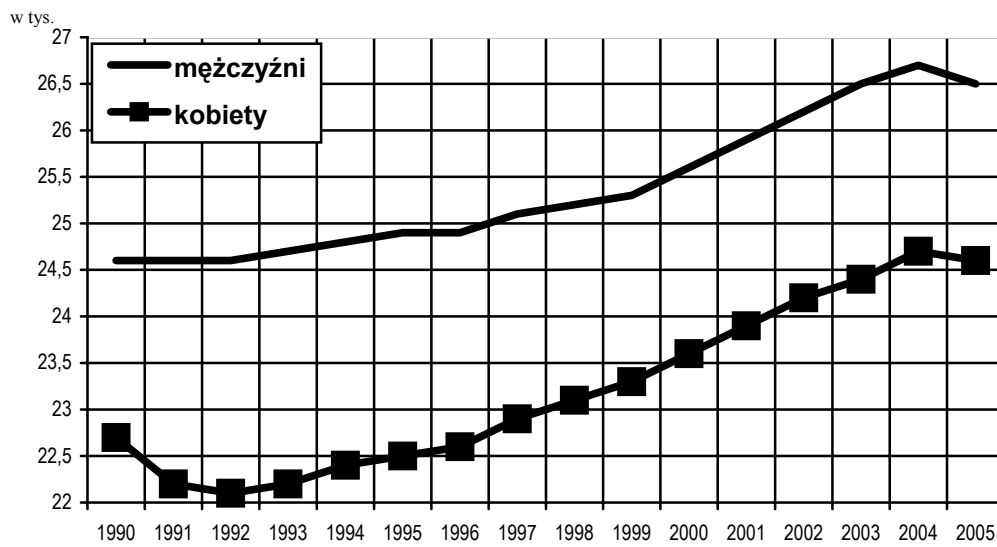

Małżeństwa zawarte w Niemczech w latach 1946-2005

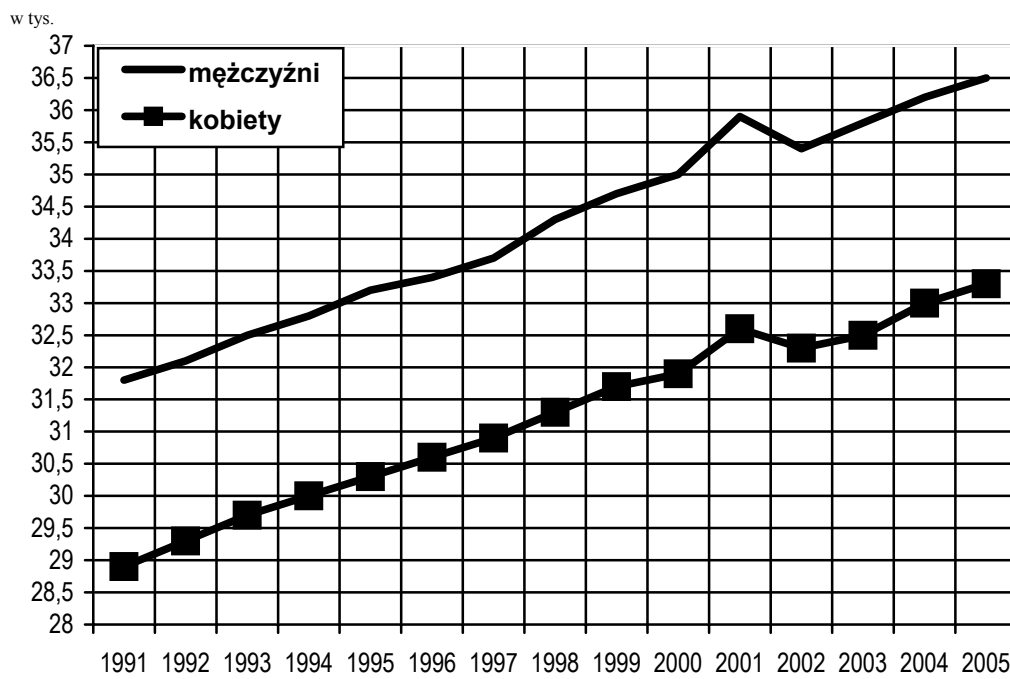

Wykres 2

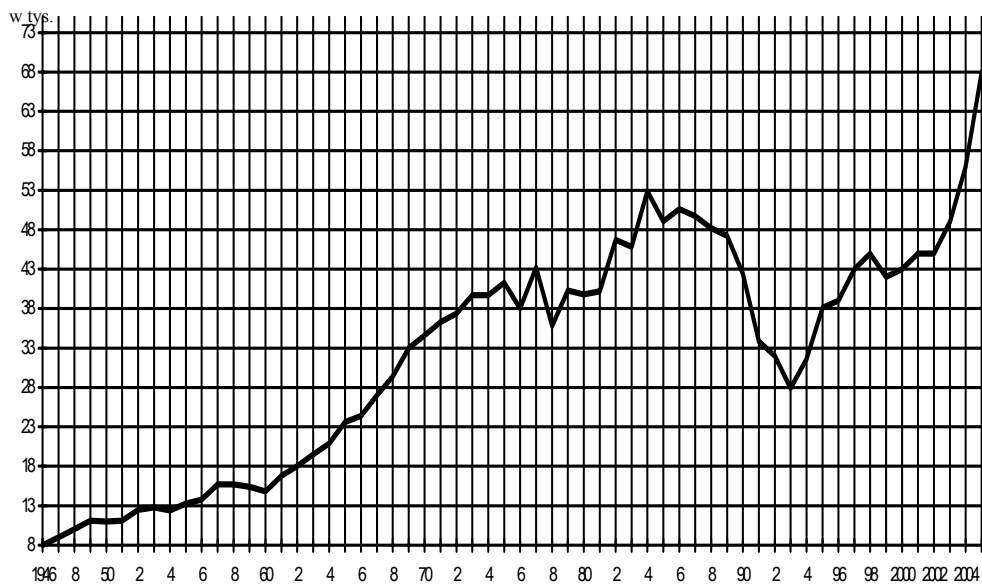
Średni wiek zawieranych małżeństw w Polsce w latach 1990-2005

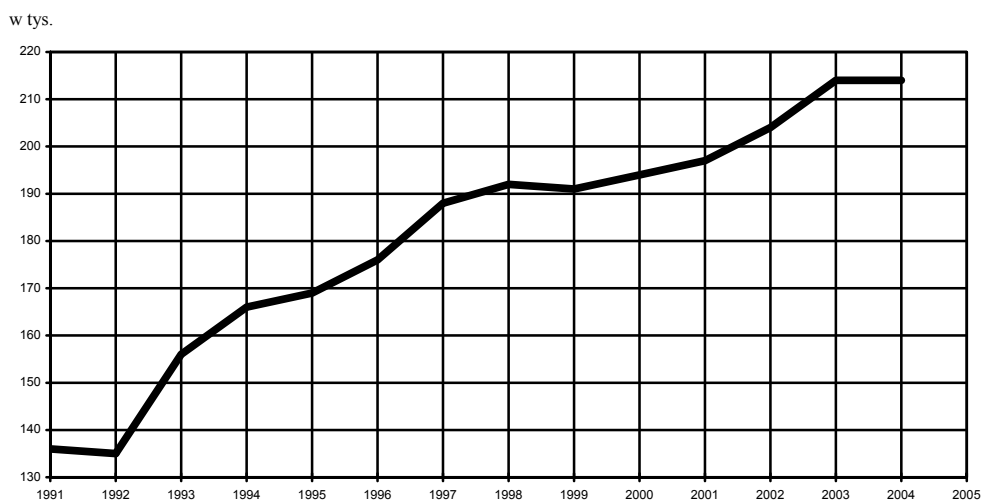
Średni wiek zawieranych małżeństw w Niemczech w latach 1991-2005

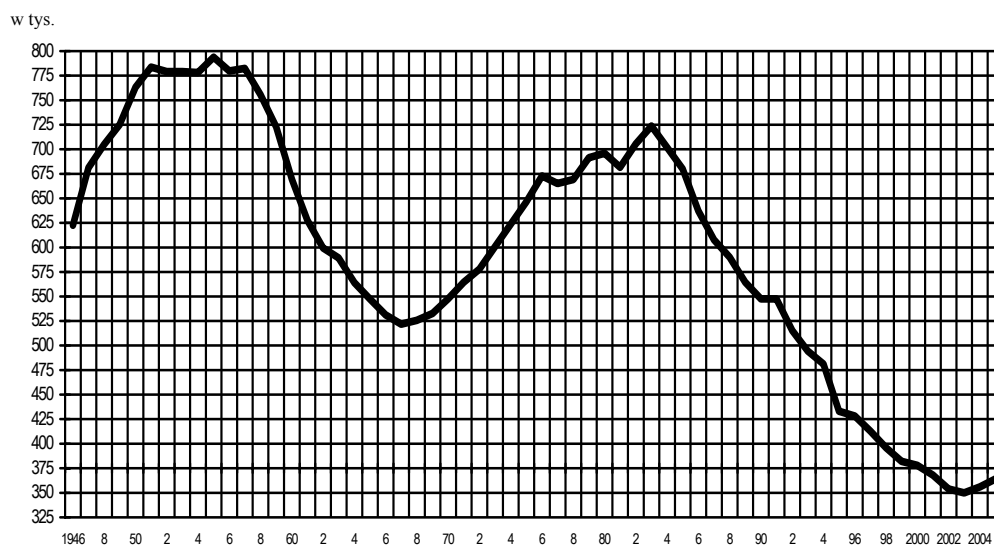
Wykres 3
Rozwody w Polsce w latach 1946-2005

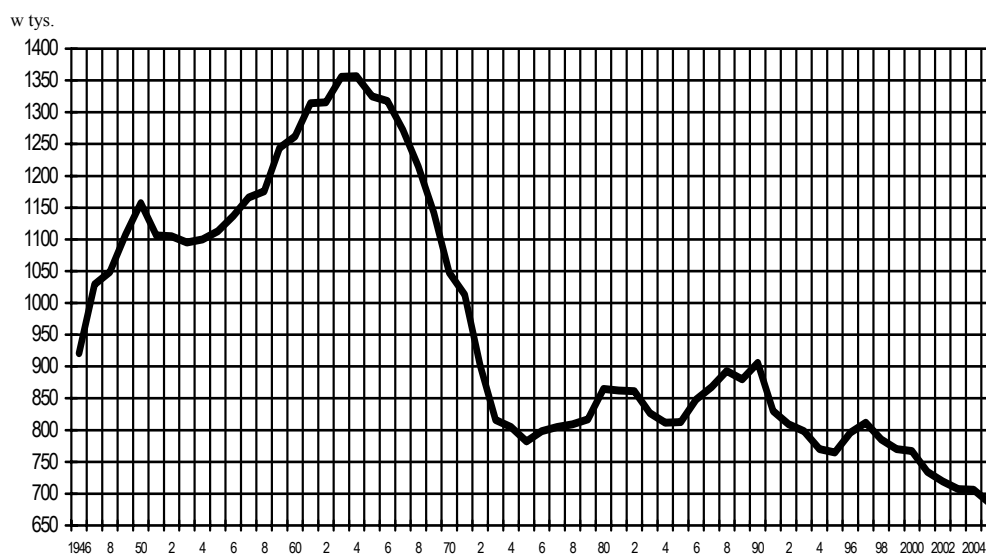
Rozwody w Niemczech w latach 1991-2005

Wykres 4
Urodzenia żywe w Polsce w latach 1946-2005

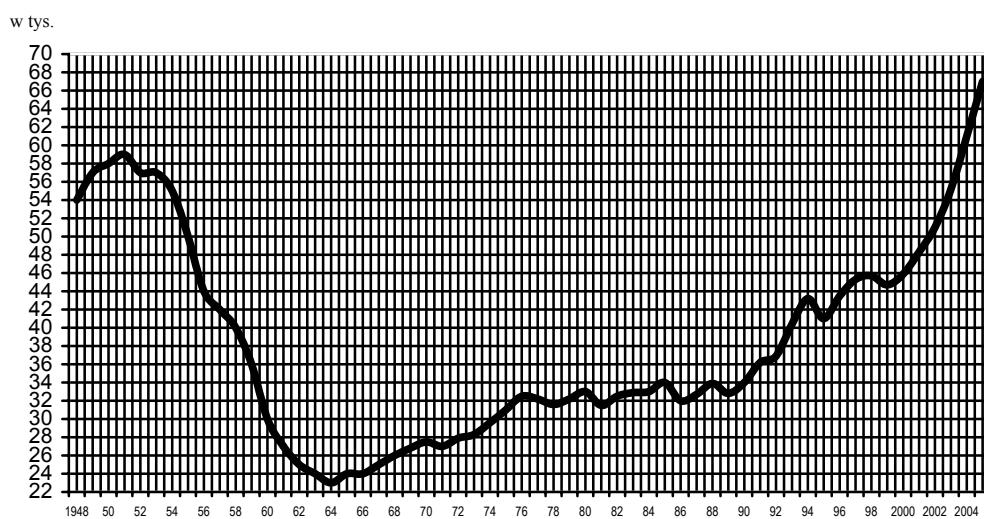

Urodzenia żywe w Niemczech w latach 1946-2005

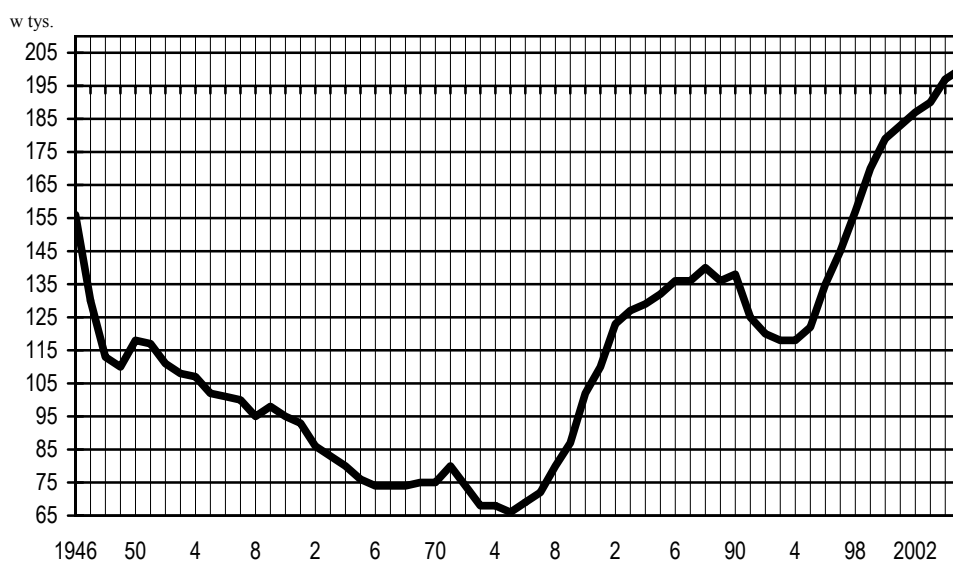

Wykres 5

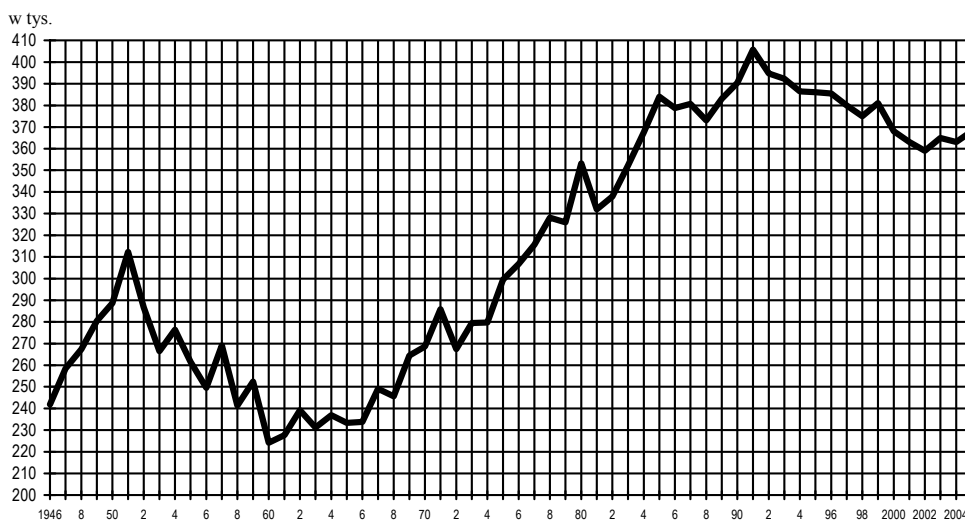
Urodzenia pozamałżeńskie w Polsce w latach 1948-2005

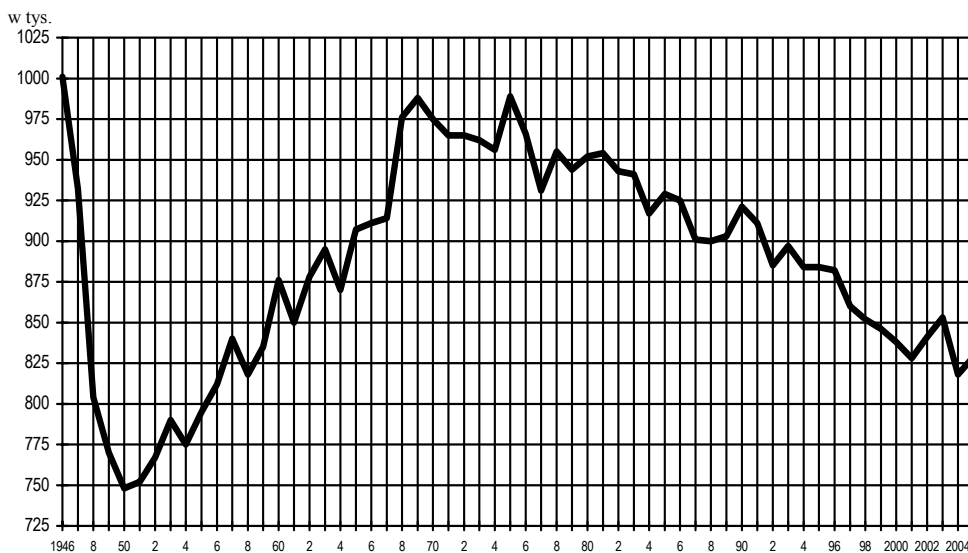
Urodzenia pozamałżeńskie w Niemczech w latach 1946-2005

Wykres 6
Zgony w Polsce w latach 1946-2005

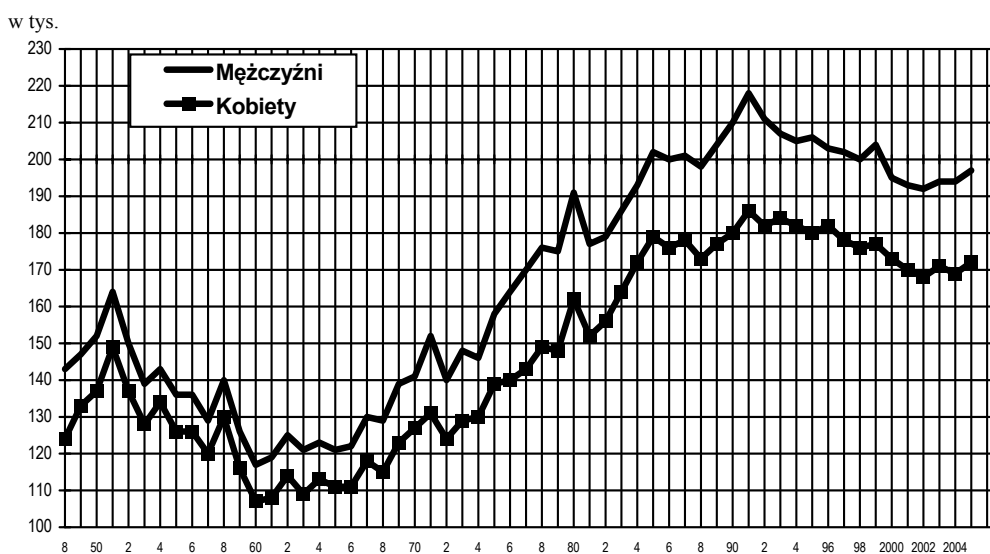

Zgony w Niemczech w latach 1946-2005

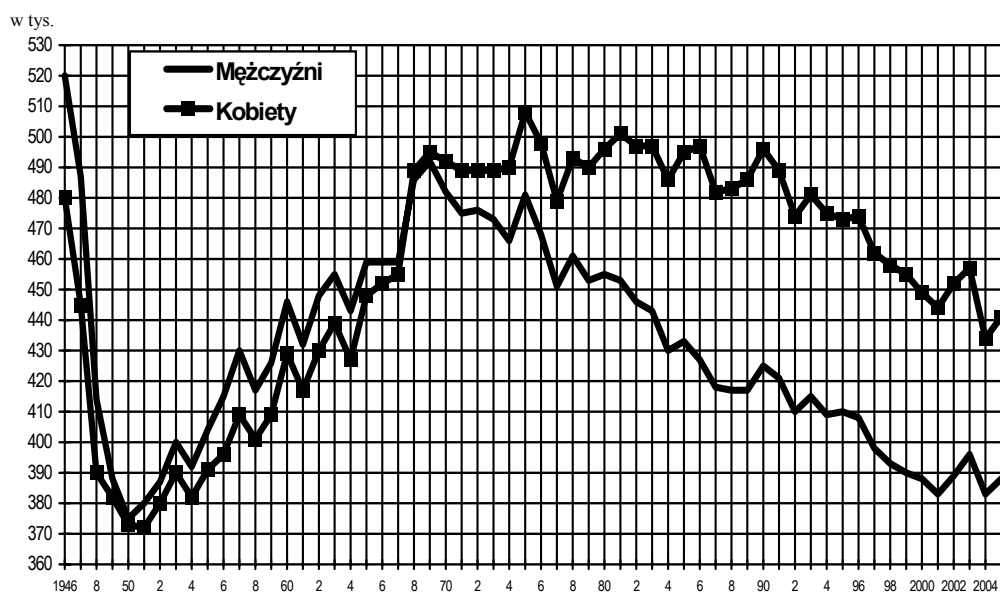

Wykres 7

Zgony mężczyzn i kobiet w Polsce w latach 1946-2005

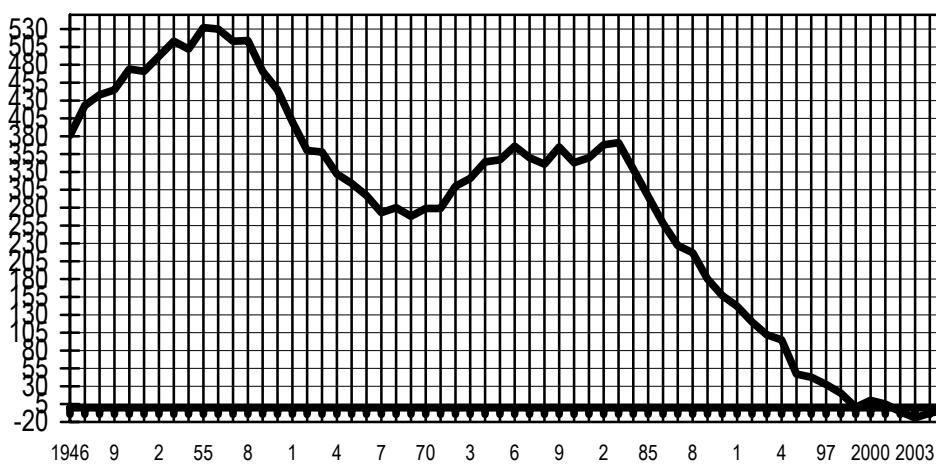
Zgony mężczyzn i kobiet w Niemczech w latach 1946-2005

Wykres 8

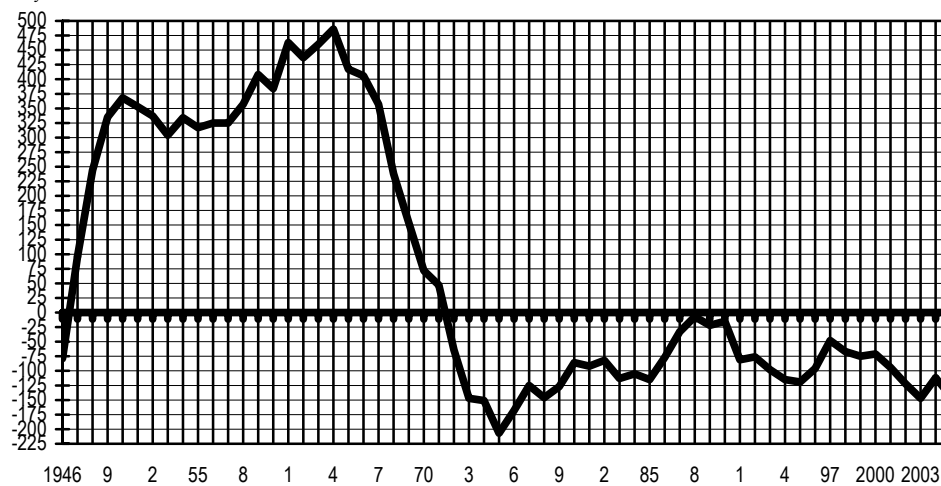
Saldo ruchu naturalnego w Polsce w latach 1946-2005
(różnica między liczbą urodzeń i zgonów)

w tys.

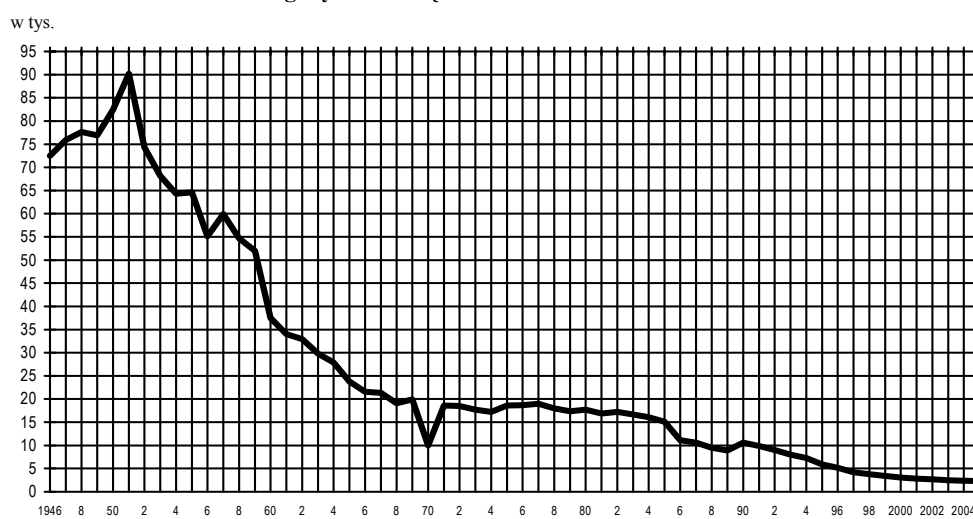
Saldo ruchu naturalnego w Niemczech w latach 1946-2005
(różnica między liczbą urodzeń i zgonów)

w tys.

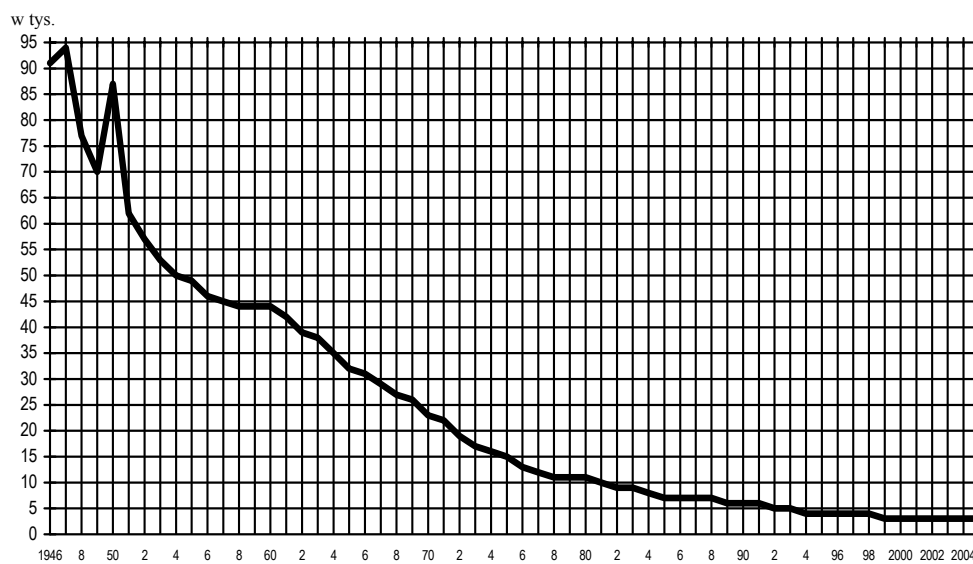

Wykres 9

Zgony niemowląt w Polsce w latach 1946-2005

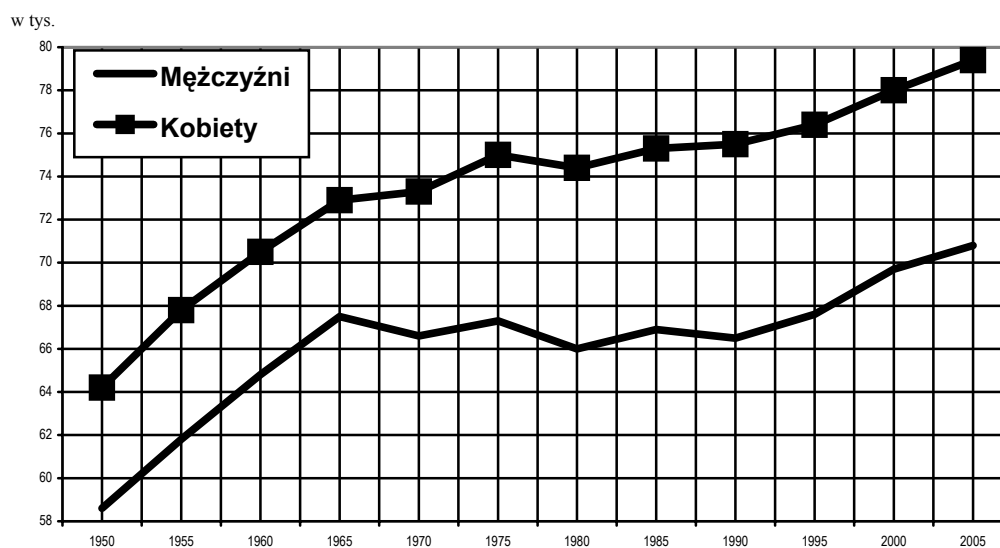

Zgony niemowląt w Niemczech w latach 1946-2005

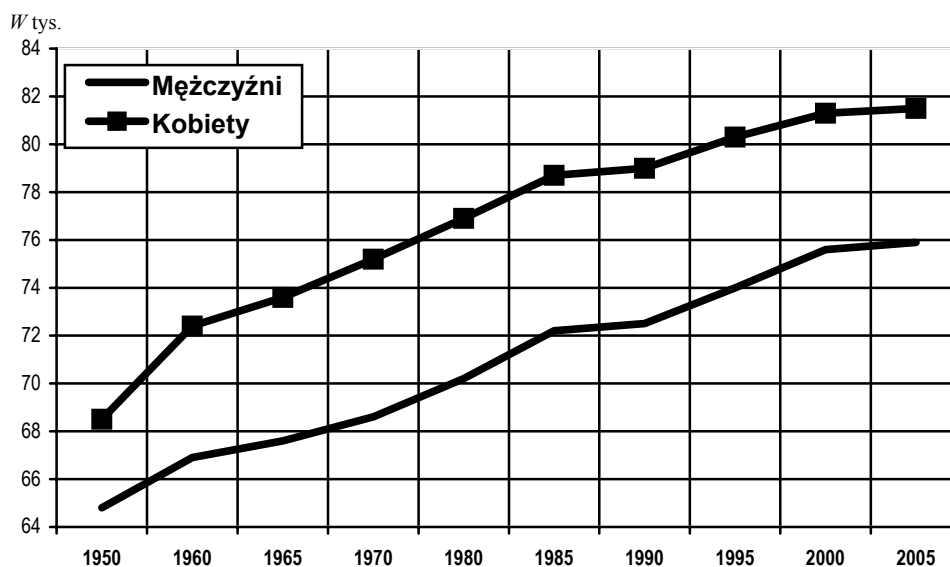

Wykres 10

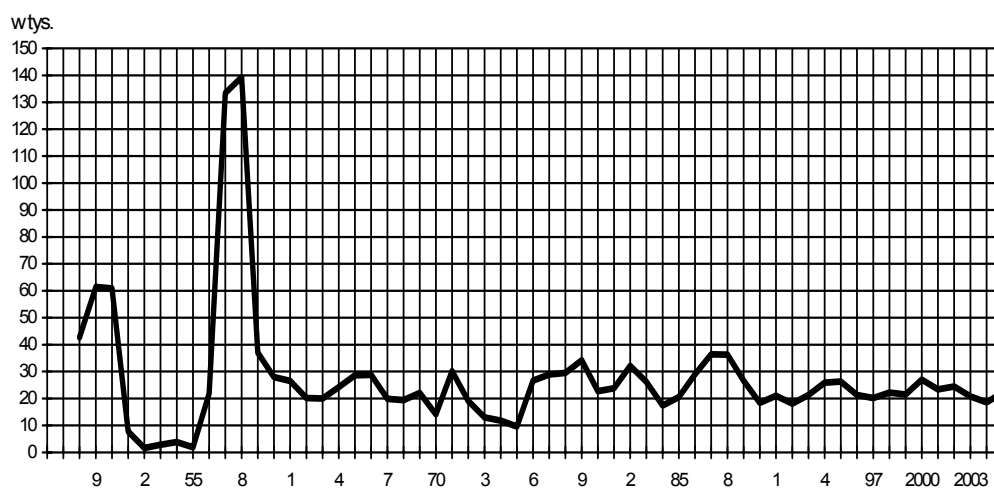
Przeciętne trwanie życia mężczyzn i kobiet w Polsce w latach 1950-2005

Przeciętne trwanie życia mężczyzn i kobiet w Niemczech w latach 1950-2005

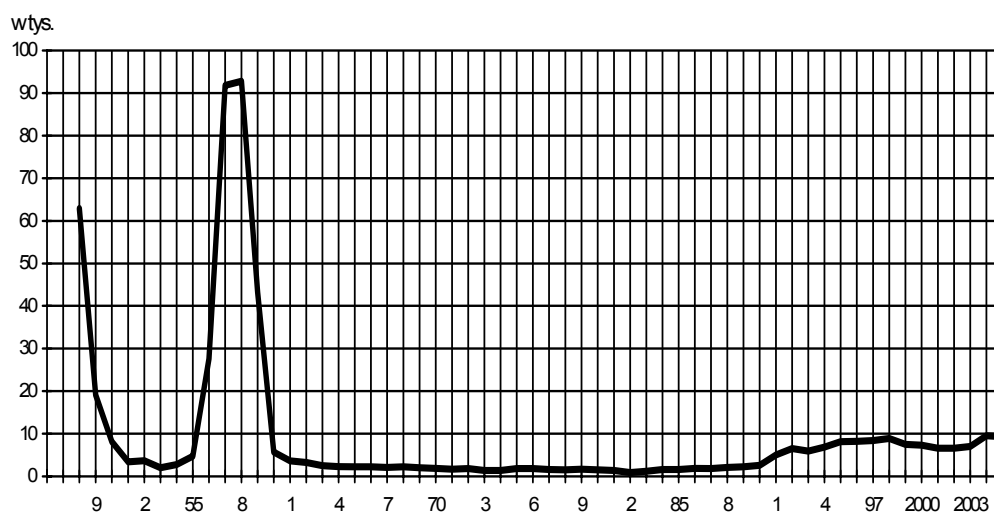

Wykres 11
Emigracja definitywna z Polski w latach 1946*-2005

* W 1946 r. emigracja wyniosła 1837 tys., a w 1974 r. – 543 tys.

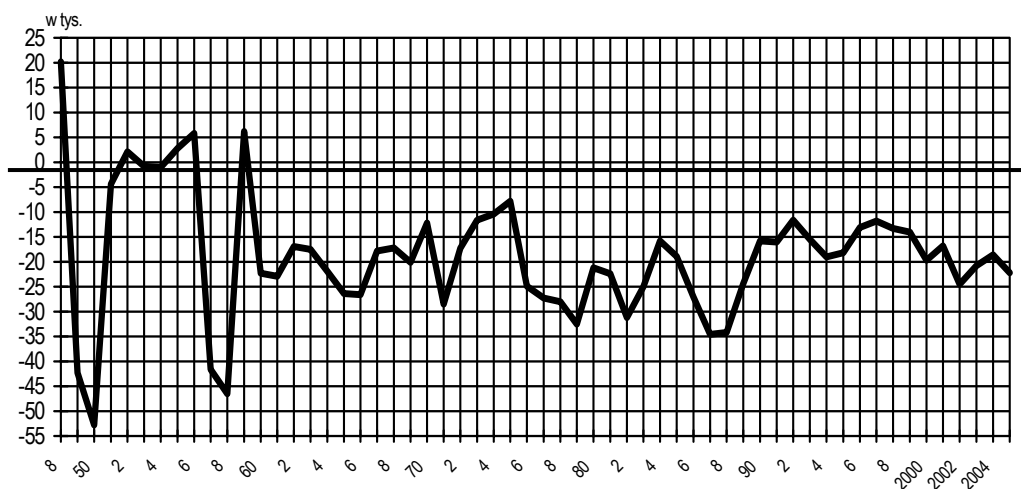
Imigracja definitywna do Polski w latach 1946*-2005

* W 1946 r. imigracja wyniosła 1181 tys., a w 1974 r. – 229 tys.

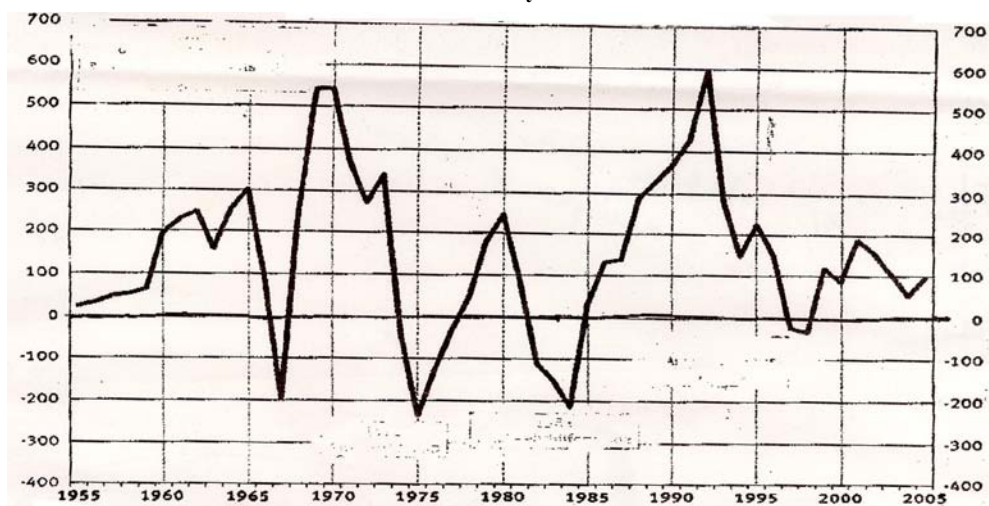
Wykres 12

Saldo migracji zewnętrznych w Polsce w latach 1946*-2005

* W 1946 r. ujemne saldo wyniosło 655 tys., a w 1947 r. – 314 tys.

Saldo migracji zewnętrznych obcokrajowców w Niemczech w latach 1955-2005*
w tys.

* Do 1990 r. dotyczy dawnego obszaru RFN
Źródło: Statistisches Bundesamt 2006

Literatura

- Bevölkerung Deutschlands bis 2050 11.koordinierte Bevölkerungsvoraus berechnung (2006), Statistisches Bundesamt, Wiesbaden, str. 65
- Der demographische Wandel (2006), red. P.A. Berger, H. Kahlert, Campus, Frankfurt/New York, str. 312
- Deutschland 2020. Die demografische Zukunft der Nation (2004), St. Kröhnert, N. von Olst, R. Klingholz, Berlin – Institut für Weltbevölkerung und globale Entwicklung, Berlin, s. 18
- Die demographische Lage der Nation (2006), Wie zukunftsfähig sind Deutschlands Regionen, red. St. Kröhnert, Fr. Medicus, R. Klingholz, Institut für Bevölkerung und Entwicklung Berlin, s. 192
- Herbert U. (2001), Geschichte der Ausländerpolitik in Deutschland, Beck, München, s. 442
- Jaroszewska E. (2003), Małżeństwa polsko-niemieckie w RFN, IPS UW, Warszawa, s. 336
- Mazur-Rafał M. (2006), Zmiana paradygmatu w niemieckiej polityce imigracyjnej w latach 1998-2004? Wnioski dla Polski, Środkowoeuropejskie Forum Badań Migracyjnych, Warszawa, s. 61
- Migrationsbericht 2005 des Bundesamtes für Migration und Flüchtlinge (2006), BMf.I, Berlin, s. 177
- Prognoza demograficzna na lata 2003-2030 (2004), GUS, Warszawa, s. 172
- Rocznik Demograficzny 2006, GUS, Warszawa, s. 545
- Scenariusze polityki ludnościowej dla Polski (2005), badania eksperckie Delphi pod red. I.E. Kotowskiej, SGH, Warszawa, s. 131
- Stiegler Barbara (2006), Mutter–Vater–Kinder–Los. Eine Analyse des Geburstenrückgangs aus der Geschlechterperspektive, FES, Berlin, s. 32
- Wegweiser Demographischer Wandel 2020 (2006), wyd. Bertelsmann Stiftung, Gütersloh, s. 206
- Założenia polityki ludnościowej w Polsce (2004), opracowanie zbiorowe pod red. B. Balcerzak-Paradowskiej, Warszawa, s. 123
- Zuwanderung gestalten. Integration fördern, Bericht der Unabhängigen Kommission, „Zuwanderung“ (2001), pod red. R. Süßmuth, Berlin, s. 232
- Dane ze Statistisches Bundesamt, Wiesbaden, e-mail: natuerliche-bevelkerungsbewegung@destatis.de

IV. SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI RZĄDOWEJ RADY LUDNOŚCIOWEJ W 2005 R.

Spis treści

- I. Posiedzenie plenarne RRL w dniu 22 marca 2005 r
- II. Raport Rządowej Rady Ludnościowej pt. *Sytuacja demograficzna Polski. Raport 2003*
- III. Udział w pracach Komisji ONZ ds. Ludności i Rozwoju
- IV. Udział w pracach Europejskiego Komitetu Ludnościowego
- V. Zespół Generation and Gender Programme
- VI. Posiedzenia Prezydium RRL oraz prace sekretariatu RRL

Załączniki:

1. Sprawozdanie z 38. Sesji Komisji Ludności i Rozwoju ONZ (tekst zamieszczony w Biuletynie nr 49, 2005, Warszawa, s. 21-39)
2. Tekst wystąpienia delegacji polskiej prezentowany na 38. Sesji Komisji ONZ „Ludność i Rozwój”
3. Memorandum do Komitetu Ministrów w sprawie przyszłych działań Rady Europy w dziedzinie demografii przyjęte na dziesiątym spotkaniu Europejskiego Komitetu Demograficznego, Strasburg, 1-2 grudnia 2005.

Memorandum to the Committee of Ministers on the future activities of the Council of Europe in the population field adopted at the 10th meeting of the European Population Committee Strasbourg, 1-2 December 2005.

W 2005 r. rada do spraw koordynacji działań międzyresortowych w zakresie polityki ludnościowej zwana Rządową Radą Ludnościową funkcjonowała na mocy Zarządzenia Nr 57 Prezesa Rady Ministrów z dnia 30 kwietnia 2002 roku (z późniejszymi zmianami) pod przewodnictwem dr hab. prof. SGH Zbigniewa Strzeleckiego. Sekretariat RRL usytuowany jest w GUS-ie – od marca br. funkcjonuje strona internetowa www.stat.gov.pl/bip/rrl

I. Posiedzenie plenarne RRL

W dniu 22 marca 2005 r. przedmiotem posiedzenia plenarnego Rządowej Rady Ludnościowej były:

- dyskusja nad wstępnym projektem Narodowego Planu Rozwoju 2007-2013 (dokumentacja na stronie www.npr.gov.pl) – w kontekście aktualnych i oczekiwanych zmian procesów demograficznych w Polsce,
- koreferaty: prof. dr hab. Lucyny Frąckiewicz i prof. dr hab. Józefiny Hrynkiewicz,
- projekt programu polityki ludnościowej w Polsce wraz z projektem raportu w sprawie polityki migracyjnej państwa polskiego,
- sprawozdanie z działalności RRL w 2004 roku,
- 38. Sesja Komisji do Spraw Ludności i Rozwoju, ONZ, 4-8.04.2005r,
- *Sytuacja demograficzna Polski – Raport 2003*.

Rządowa Rada Ludnościowa zaaprobowała na posiedzeniu plenarnym projekt raportu z 2004 r. – „Sytuacja demograficzna Polski”.

Rada Ministrów w dniu 12 kwietnia 2004 r. przyjęła XXIX raport z 2003 r. – *Sytuacja demograficzna Polski*, charakteryzujący główne procesy i ich konsekwencje.

W związku z wykazaną w Narodowym Spisie Powszechnym niższą o ponad 402 tys. liczbą mieszkańców Polski w stosunku do bieżących bilansów zaistniała konieczność przeszacowania wielu wskaźników. Jest to zadanie bardzo pracochłonne i Główny Urząd Statystyczny na czas opracowywania poszczególnych części raportu takimi wskaźnikami nie dysponował. Prezydium Rządowej Rady Ludnościowej uznało w związku z tym, że z natury rzeczy determinuje to zakres użytych przez poszczególnych autorów metod analizy. Ograniczono w wielu miejscach posługiwanie się współczynnikami (dotyczy to przede wszystkim części I poświęconej ruchowi naturalnemu), a zachowując dotychczasową strukturę merytoryczną raportu, wykorzystywano głównie prezentację wielkości zjawisk i wskaźniki struktury. Prezydium uznało tym samym, że nie można opóźniać opracowania raportu i należy zamknąć obserwację rozwoju demograficznego Polski do roku przeprowadzenia Narodowego Spisu Powszechnego.

Poszczególne rozdziały części I raportu zawierają analizy i oceny dotyczące: zmiany w stanie liczebnym, miejscu zamieszkania oraz strukturze ludności według płci i wieku, stanu struktury i dynamiki ludności Polski według prognozy Głównego Urzędu Statystycznego za lata 2003-2030 oraz prognozy Organizacji Narodów Zjednoczonych za lata 2000-2050, ruchu naturalnego ludności, a więc małżeństw, porodów, urodzeń i płodności oraz umieralności, jak również przestrzennego zróżnicowania procesów demograficznych. Część II raportu w postaci aneksu poświęcona jest analizie i ocenom migracji w świetle Narodowego Spisu Powszechnego Ludności z 2002 roku.

Przedkładane analizy i oceny wskazują, że w 2003 roku pogłębiały się zarówno pozytywne, jak i negatywne tendencje w rozwoju demograficznym Polski – niektóre z negatywnych zaś zaczynają się utrzymywać. Dotyczy to głównie procesów rodzinotwórczych i dzietności. Kontynuacja tych tendencji będzie oznaczać dla Polski poważne zmiany w strukturze wieku ludności, a w konsekwencji perturbacje społeczno-ekonomiczne już w niedalekiej przyszłości. W związku z tym istnieje konieczność wdrożenia kompleksowej, zintegrowanej polityki ludnościowej, której instrumenty powinny łagodzić wiele z potencjalnych skutków lub im przeciwdziałać. Rządowa Rada Ludnościowa przygotowała projekt założeń takiej polityki gotowych do przedłożenia Radzie Ministrów.

*

Rządowa Rada Ludnościowa w dniu 22 marca 2005 r. zorganizowała posiedzenie plenarne poświęcone debacie nad dokumentami: Narodowy Plan Rozwoju 2007-2013 – wstępny projekt, ustawą z dn. 20 kwietnia 2004r. o Narodowym Planie Rozwoju oraz Narodowy Plan Rozwoju 2007-2013 – wstępny pro-

jekt wraz z załącznikami. Jednocześnie zostały przygotowane i zaprezentowane oceny eksperckie, na ile projekt wstępny NPR uwzględni zmiany trendów w procesach demograficznych.

Członkowie RRL w zdecydowanej większości zgłosili szereg uwag krytycznych wobec dokumentu. Głosy te miały charakter ogólniejszy i odnosiły się do całego opracowania, poddając je ocenie w różnych aspektach. Prof. Jerzy T. Kowaleski, odnosząc się tylko do kilku sformułowań szczegółowych, podkreślił, iż na liście niezbędnych, średniookresowych działań przybliżających bezpieczeństwo ekologiczne nie znalazła się potrzeba rozbudzenia i umacniania poprzez edukację świadomości ekologicznej społeczeństwa, która nie jest mocno ugruntowana.

Prof. Lucyna Frąckiewicz stwierdziła, że Narodowy Program Rozwoju na lata 2007-2013 w obecnej wersji jest dokumentem odhumanizowanym i pomija tak istotną sprawę, jaką stały się procesy demograficzne – ubytek ludności młodej i niezwykle szybko postępujący proces starzenia się polskiego społeczeństwa. Wystarczyłoby sięgnąć do opracowanej prognozy ONZ do roku 2050, by na tle tych katastroficznych informacji zarysować przewidywane w najbliższej przyszłości problemy społeczne. O tych problemach kompetentnie mówi dokument dotyczący narodowej strategii polityki społecznej opracowany przez Ministerstwo Polityki Społecznej na początku br. Warto też wspomnieć o wielu ekspertyzach opracowanych przez Rządową Radę Ludnościową, Komitet Nauk o Pracy i Polityce Społecznej PAN oraz Komitet Polska 2000+, nie licząc dziesiątków publikacji Instytutu Pracy i Spraw Socjalnych – innych opracowań choćby Akademii Ekonomicznej w Katowicach, dotyczących Kapitału Społecznego czy sytuacji osób niepełnosprawnych. Takich opracowań jest bardzo wiele i szkoda, że nie znajdują żadnego odbicia w konstrukcji NPR, poświęcając głównie uwagę problemom gospodarczym. Dziś w krajach unijnych coraz więcej uwagi poświęca się ekonomii behawioralnej, a tej zupełnie zabrakło w przedstawionym do dyskusji dokumencie. Podejmując kwestię spraw gospodarczych, pragnę podkreślić, że nie mamy w nim należytego odniesienia do koniecznej przebudowy działowo-gałęziowej, unowocześnienia przemysłów chemicznego i farmaceutycznego oraz innych przemysłów wysokiej technologii niezbędnej dla konkurencji eksportowej i ograniczenia importu.

Ograniczając się do problemów ludnościowych, wypada ocenić, czy państwo w należyтым stopniu realizuje politykę rodzinną, czy wykorzystuje posiadane instrumenty prawne, ekonomiczne i zwyczajowo-kulturowe.

W jakim stopniu państwo zapewnia opiekę zdrowotną czy psychologiczną? Co zrobiono lub co należy zrobić, by zapobiegać ubóstwu, patologii, by wyrównywać szanse edukacyjne w zakresie zapobiegania wykluczeniu społecznemu? Jaki jest poziom przekazywanej wiedzy, jakie są tego przyczyny, jaki jest poziom kadry nauczającej? W Narodowym Programie Rozwoju nie zauważono problemu niepełnosprawności, który ma często swe źródło w niedostatecznej trosce o zdrowie dzieci. Polska „szczyli się” największą relatywnie liczbą osób niepełnosprawnych, zajmując w tym zakresie pierwszą lokatę wśród krajów UE. Osób niepełnosprawnych jest w Polsce ponad 5,1 mln i chyba ten problem wymaga refleksji. Opracowany na lata 1996-2005 Narodowy Program Zdrowia nie doczekał się pełnej realizacji, a wycinkowe dane monitoringu osiągniętych wskaźników poprawy stanu zdrowotnego odległe są od przyjętych założeń.

Proces starzenia się ludności siłą rzeczy pogorszy rozmiary niepełnosprawności. Niezbędne stają się działania profilaktyki i promocja zdrowia w przedpolu starości tym bardziej, że obserwowane wydłużanie się trwania życia i przewidywana samotność osób starszych wymagać będzie instytucjonalnej pomocy w formie zakładowej lub pomocy w środowisku domowym. Brak w Polsce geriatrów, gerontologów, pielęgniarek, rehabilitantów, nie mówiąc już o otwartym rynku pracy krajów UE dla tych specjalistów, którzy chętnie korzystają z możliwości emigracyjnych.

W odniesieniu do ludności starszej przewidywać należy możliwości wzrostu jej aktywizacji zawodowej w niedalekiej przyszłości. Będzie to konsekwencją wkraczania na rynek pracy coraz mniej licznych roczników młodzieży. Rysują się zatem realne możliwości i potrzeby realizacji zasady „edukacji przez całe życie”. Dotyczyć to będzie przede wszystkim grupy osób w wieku niemobilnym, stąd procesy edukacyjne powinny rozpocząć się w sposób wyprzedzający. Oczywiście warto podkreślić potrzebę rozwoju sektora usług, choć wzorem wielu krajów starsi dobrze wykształceni pracownicy często zasilają B+R oraz sekcje nastawione na produkcję sprzętu ortopedycznego, aparatów słuchowych itp.

W perspektywie liczyć się trzeba z zatrudnianiem osób starszych (w tym zarówno wieku emerytalnego kobiet i mężczyzn oraz wydłużenie wieku emerytalnego). Staje się to koniecznością – podobnie jak w krajach unijnych w związku z wydłużaniem trwania życia. W Polsce dodatkowym czynnikiem staje się

przewidywana niewydolność systemu ubezpieczenia społecznego. Wyjątkowo wysokie i długotrwałe bezrobocie w naszym kraju oraz przedwczesne emerytury nie stworzyły możliwości gromadzenia odpowiednich środków w systemie ubezpieczeniowym. Sytuacja ta wymagać będzie dużego dofinansowania z budżetu państwa, o czym należałoby w Narodowym Programie Rozwoju szerzej napisać.

Wspominając już o problemie rynku pracy, przypomnieć się pragnę o rozwinięciu kwestii polityki mieszkaniowej bardzo lapidarnie potraktowanej w Strategii. Rozwój budownictwa mieszkaniowego stanowi możliwości zatrudnienia dużej liczby pracowników zarówno w samym budownictwie, jak i w przemyśle towarzyszącym.

Bardzo znaczący odsetek zdekapitalizowanych zasobów zużytych technicznie i społecznie oraz konieczność przebudowy tkanki miejskiej, budowy szlaków komunikacyjnych i przewidywanych wyburzeń powoduje konieczność budowy ponad 4 mln mieszkań. Paradoksalnie, mimo przewidywanych ubytków ludności, wzrastać będzie liczba gospodarstw domowych na skutek rozpadu rodzin wielopokoleniowych, rozwodów, usamodzielniania się młodzieży i pozostawania w stanie bezzennym („single”). W krajach UE na 1000 osób przypada 400-500 mieszkań, w Polsce 300. Trudno w tym miejscu nie wspomnieć o badaniach prof. E. Frątczak, z których wynika, że aż 58 proc. badanych rodzin jako przyczynę niechęci posiadania dziecka podawały trudne warunki mieszkaniowe.

Szkoda, że Narodowy Program Rozwoju tak niewiele uwagi poświęcił wynikom badań naukowych, które pozwoliłyby na pewną spójną koncepcję rozwiązania problemu mieszkaniowego. Problem ten jest szczególnie nabrzmiały z uwagi na istniejące dysproporcje społeczne i przestrzenne, grozi bezdomnością nie tylko z uwagi na dokonujące się już eksmisje, lecz również przewidywane obciążenie budżetów rodzinnych. Niezbędne więc, wzorem innym państw UE, staje się masowe budownictwo socjalne lub komunalne rozwijające w skali lokalnej problemy rodzin znajdujących się na poziomie lub poniżej minimum socjalnego.

Podsumowując wszystkie głosy w dyskusji, należy stwierdzić, że w Narodowym Planie Rozwoju (NPR) brakuje w wystarczającym stopniu odniesienia do człowieka, obywatela naszego kraju którego dobro jest celem NPR. W centrum takiego społeczno-gospodarczego programu powinien być człowiek. Jego szczęście, możliwość samorealizacji i pomyślność powinny być celem takiego programu – warunkuje to jego sukces.

Prof. Bogdan Chazan, wieloletni członek RRL, oceniając NPR, zauważa, że opisuje się w nim kraj jako „przedsiębiorstwo”, w którym liczy się efekt, dochód, a ludzie nazywani tu „kapitałem ludzkim” są potrzebni wówczas, kiedy przynoszą zysk. Nie ma w NPR człowieka jako istoty ludzkiej – jest człowiek jako pracownik, nie podmiot programu, ale jego przedmiot. W rozdziale „Aksjologia” wśród wartości, które wymieniono jako sprzyjające realizacji NPR, trudno znaleźć takie, jak sprawiedliwość, solidarność, ochrona życia i zdrowia obywateli – wykształcenie, wiedza, informacja i kultura to nie wszystko. Wśród celów polityki prorodzinnej wymienia się troskę o prawidłowy rozwój dzieci i partnerski model rodziny, nie wspomina się jednak o ich wychowaniu (słowo „wychowanie” pada w całym dokumencie jeden raz). Zapomnieliśmy o wychowaniu, o tym, że „Takie będą Rzeczypospolite, jak ich dzieci chowanie”.

Wśród 31 przedsięwzięć i działań służących realizacji celów i priorytetów strategicznych NPR wymienia się wsparcie rodzin. Zdaniem autorów dokumentu najważniejsze jest „rozwijanie rozwiązań służących godzeniu pracy zawodowej z wychowywaniem dzieci”. Nie jest natomiast zapisane, by celem programu była pomoc rodzinom w wychowywaniu dzieci, zapewnienie im w tym celu wsparcia finansowego. Takie działania są bardzo istotne we wspieraniu rodzin.

Omawiając szerzej sposób realizacji kierunku działań: „Wsparcie rodzin”, nie ma w tym miejscu ani słowa o prokreacyjnych funkcjach rodziny, o znaczeniu tej instytucji w wychowywaniu przyszłych obywateli. Troską autorów opracowania jest natomiast stymulowanie takich rozwiązań na rynku pracy, które „umożliwią podjęcie zatrudnienia przez oboje rodziców”. Sądzę, że troską powinno być zapewnienie warunków właściwego funkcjonowania także tych rodzin, w których tylko jedno z rodziców pracuje, dowartościowanie wysiłku rodzica niepracującego zawodowo, a zajmującego się wychowywaniem dzieci.

Na kilku stronach dokumentu opisany jest system edukacji, jego formy, nie ma natomiast ani słowa o jego treści. Nie wiadomo, w jakim kierunku ma przebiegać „rozwój osobisty” dzieci i młodzieży, jakie cechy osobowe i postawy rozwijać ma system edukacji, by dzieci i młodzież wyrosły na dobrych obywateli i dobrych ludzi. Jakże postawy ma system edukacyjny kształtować? Jako pożądane wymienia się postawy „przedsiębiorcze, innowacyjne i proekologiczne” (strona 53), nie wspomina się jednak o uczciwości, postawy poszanowania dla innych, dla życia i zdrowia człowieka.

Nie wiadomo, dlaczego priorytet mają mieć nauki ścisłe. Czy chodzi znowu o jedynie zawodowe wykształcenie obywateli niemających wiedzy historycznej, socjologicznej, psychologicznej i filozoficznej, którymi łatwo będzie manipulować w dowolny sposób ?

Omawiając działania „Wspieranie otwartości systemu edukacji”, stawia się postulat „włączania osób dorosłych w proces edukacji dzieci i młodzieży”. Nie ma natomiast postulatu włączania rodziców w działalność edukacyjną szkół. Czy chodzi w tym przypadku o rodziców, natomiast nie identyfikuje się ich do końca, by być w porządku z jakimś uzgodnionym zapisem?

Zagadnienia ochrony zdrowia potraktowano w całym dokumencie NPR marginesowo, wymieniając jedynie podstawowe problemy ochrony zdrowia: deficyt środków, zadłużenie, dekapitalizację infrastruktury, ograniczony dostęp do technologii i niski poziom wynagrodzeń personelu. Nie wspomina się jednak o niewłaściwym wydatkowaniu tych szczupłych funduszy. O przydziale środków decydują wymienione w innym miejscu NPR „czynniki subiektywne, partyjno-administracyjno-biznesowe koterie”, które „rozmiękcza finanse, utrwalają korupcję”. Szczupłe środki publiczne przeznaczone na opiekę zdrowotną są marnotrawione. Wszyscy o tym wiedzą, ale układy są ponad wszystko. Zapomina się o profilaktyce.

Martwimy się małą liczbą rodzących się dzieci. Warto wiedzieć, że Narodowy Fundusz Zdrowia nie płaci szpitalom za wszystkie odbyte w ubiegłym roku porody, lecz za niektóre. Personel szpitala, w którym kobiety chcą rodzić, bo znajdują w nim dobrą opiekę, jest w ten sposób „karany” przez NFZ. Szpital wydał środki na prowadzenie porodów, NFZ nie chce ich sfinansować, na czym tracą pracownicy szpitala, bo nie ma środków za wynagrodzenie im dobrej, znajdującej uznanie pacjentek, pracy. Pacjent „głosuje”, wybierając konkretny szpital, ale pieniądze nie idą za pacjentem.

Wśród 15 najważniejszych wyzwań polskiej gospodarki nie ma poprawy stanu opieki zdrowotnej. Jak można myśleć o „lepszym wykorzystaniu zasobów kapitału ludzkiego” bez zwrócenia uwagi na konieczność troski o stan zdrowia, kondycję fizyczną i psychiczną społeczeństwa?

W punkcie „Poprawa warunków bezpiecznego życia i pracy” do priorytetów zaliczono opiekę nad osobami w podeszłym wieku, nie wzięto natomiast pod uwagę potrzeb zdrowotnych matek i dzieci w najwcześniejszym okresie życia, przed urodzeniem i po nim, kiedy buduje się podstawy rozwoju organizmu człowieka warunkujące dobry stan zdrowia w wieku dojrzałym. Za najważniejsze przedsięwzięcie uznano „ochronę ludności”, nie wiadomo jednak przed czym.

Na ponad 20 stronach przedstawiających różne działania konieczne dla realizacji celów NPR nie znalazł się temat poprawy jakości opieki zdrowotnej. Program mają przecież realizować ludzie, najlepiej zdrowi ludzie, sprawni fizycznie i intelektualnie.

Pod hasłem „Poprawa warunków bezpiecznego życia i pracy” zawarto kilkanaście zdań, w których poruszono pewne problemy zdrowia populacji – zdrowie jednak pojmowane jest tam nie jako cel sam w sobie, nadrzędna wartość, ale jedynie jako narzędzie służące do realizacji celu, którym jest mobilność na rynku pracy i aktywność zawodowa. Bierze się pod uwagę konieczność ograniczenia wpływu szkodliwych czynników zewnętrznych, pomijając całkowicie bardziej istotnie wpływające na stan zdrowia czynniki określane jako styl życia (odżywianie, nałogi, stres),

Problematyka ochrony zdrowia jest potraktowana w marginalny sposób także w części dokumentu poświęconej systemowi realizacyjnemu. Wśród programów operacyjnych odnoszących się do wielu gałęzi gospodarki narodowej znalazły się tematy takie, jak rybołówstwo czy turystyka, nie ma natomiast ani jednego programu operacyjnego dotyczącego ochrony zdrowia.

*

Procesy demograficzne, takie jak tworzenie się i rozpad rodzin oraz gospodarstw domowych, płodność, umieralność czy migracje zachodzące w Polsce na przełomie wieków, charakteryzują się dynamicznymi zmianami. Następują zmiany wzorców tworzenia rodzin, postaw i zachowań prokreacyjnych. Obniża się częstotliwość zawierania pierwszych małżeństw oraz odkładanie decyzji o zawarciu związku małżeńskiego w czasie, co w następstwie wpływa na postawy prokreacyjne. Przy świadomym ograniczaniu dzietności całkowitej wpływa to na procesy rozwoju rodziny.

Obserwujemy systematyczne wydłużanie się życia ludzkiego – owszem, jest to wynikiem zmniejszania się ryzyka zgonu niemowląt, dzieci i osób dorosłych, jednakże nadal Polskę dzieli dystans od przodujących pod tym względem krajów europejskich. Jednocześnie obserwuje się niezadowolający postęp w ograniczaniu zachorowań i umieralności na szereg chorób tzw. cywilizacyjnych.

Zmniejszyły się w znacznym stopniu migracje wewnętrzne. Nasiliły się jednak migracje zagraniczne, zwłaszcza o charakterze zarobkowym. Perspektywa członkostwa Polski w Unii Europejskiej oznacza swobodny przepływ ludności, co również oddziaływać będzie na natężenie i kierunki tych przepływów.

Przebieg procesów demograficznych wpływa już w znacznym stopniu na stan i strukturę ludności Polski, zwłaszcza liczebność i strukturę według wieku oraz na zmiany proporcji ludności w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym. Kontynuacja dotychczasowych procesów demograficznych w Polsce powodować będzie głębokie dysproporcje w relacjach między kolejnymi pokoleniami, a także spadek liczby ludności.

Powyższe problemy stały się przedmiotem debaty przedstawicieli wielu środowisk, dla których forum stanowiły obrady I Kongresu Demograficznego w Polsce pt. „Polska a Europa. Procesy demograficzne u progu XXI wieku”. Wynikiem obrad (obok licznych materiałów, dokumentów i publikacji) było przyjęcie Deklaracji Kongresu, w której uczestnicy zwracają się do „władz publicznych, organizacji obywatelskich, Kościoła Katolickiego i organizacji wyznaniowych o podjęcie skoordynowanych działań polityki społecznej i ludnościowej, mogących zahamować niekorzystne zjawiska w procesach demograficznych”.

Z inicjatywy Rządowej Rady Ludnościowej zostały podjęte prace nad przygotowaniem „Założeń programu polityki ludnościowej w Polsce”.

W pracach nad przygotowaniem projektu „Założeń...” wykorzystano:

1. Wyniki analiz i dyskusji zawartych w dokumentach i opracowaniach I Kongresu Demograficznego w Polsce (wykaz opracowań zwartych – w załączeniu).
2. Dokumenty i opracowania Rządowej Rady Ludnościowej, a zwłaszcza raporty o sytuacji demograficznej Polski z lat 1990-2002 oraz wnioski i zlecenie Rady przyjęte przez Radę Ministrów RP dnia 13 stycznia 2003 r.
3. Opracowania statystyczne i analityczne wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2002 roku (wykaz w załączeniu).
4. Materiały i dokumenty nadesłane przez ministerstwa i instytucje specjalistyczne prowadzące działalność oddziałującą bezpośrednio lub pośrednio na procesy demograficzne (wykaz w załączeniu).
5. Narodowy Program Zdrowia na lata 1996-2005.
6. Dokumenty Światowej Organizacji Zdrowia „Zdrowie dla Wszystkich w 2004 roku” i „Zdrowie dla wszystkich w XXI wieku”.
7. Międzynarodowa Konwencja o Prawach Dziecka, dorobek Ogólnopolskiego Szczytu w Sprawach Dzieci, a w tym Propozycje do Narodowego Planu Działania „Polska dla dzieci”.
8. Ekspertyzy przygotowane dla potrzeb opracowania „Założeń...” oraz ekspertyzy przedstawione na konferencji w dniu 20 maja 2004 (zob. pkt 14) (wykaz w załączeniu).
9. Literaturę przedmiotu (wykaz pozycji wykorzystanych – w załączeniu).
10. Wyniki sondażu opinii nt. potrzeby prowadzenia polityki ludnościowej, przeprowadzonego wśród osób i instytucji zajmujących się różnymi obszarami polityki ludnościowej (szczegółowe omówienie wyników – w załączeniu).
11. Opracowania Głównego Urzędu Statystycznego i pogłębione analizy epidemiologiczne określające potrzeby zdrowotne populacji.
12. Wyniki dotychczas realizowanych programów polityki zdrowotnej państwa.
13. Wyniki dyskusji prowadzonych podczas prac nad „Załoženiami...” w gronach ekspertów.
14. Wyniki dyskusji i zgłoszone uwagi podczas konferencji pt. „Założenia polityki ludnościowej w Polsce” zorganizowanych przez Rządową Radę Ludnościową w Warszawie w dniach 20 maja i 9 lipca 2004 r.

W Polsce w ostatnich latach miały miejsce głębokie zmiany w przebiegu podstawowych procesów demograficznych. Zmiany te uległy przyspieszeniu w latach transformacji systemowej, a ich wpływ obserwujemy między innymi w strukturze i dynamice zmian liczby ludności kraju. Rządowa Rada Ludnościowa uznała, że rozwój demograficzny Polski wszedł w fazę kryzysową, która może być intensywniejsza i głębsza niż w krajach tzw. starej Unii Europejskiej. Rządowa Rada Ludnościowa, jako organ koordynujący międzyresortowe działania w zakresie polityki ludnościowej, systematycznie monitoruje sytuację demograficzną Polski i corocznie przedkłada raport z tego zakresu Radzie Ministrów i opinii publicznej.

Rządowa Rada Ludnościowa oczekuje wdrożenia przedłożonego dokumentu, a także pomocy w przygotowaniu w 2006 r. II Kongresu Demograficznego, któremu analogicznie jak poprzedniemu najwyższe władze Państwa udzieliłyby patronatu honorowego.

II. Raport Rządowej Rady Ludnościowej pt. *Sytuacja demograficzna Polski. Raport 2003*

Podstawowym statutowym obowiązkiem Rządowej Rady Ludnościowej jest opracowywanie corocznych raportów o sytuacji demograficznej Polski. Najważniejsze ustalenia i wnioski Raportu 2003 „Sytuacja demograficzna Polski” są następujące:

Tendencje ogólne

Narodowy Spis Powszechny 2002 ustalił liczbę mieszkańców Polski na 38 230 tys. osób, co oznaczało liczbę mniejszą o ponad 402 tys. od szacunku bilansowego. Świadczy to o głębszym ubytku rzeczywistym liczby ludności aniżeli do niedawna wynikało z szacunków bieżących, dla których podstawą były wyniki NSP 1988 r. i bieżąca statystyka. Do końca 2002 roku liczba mieszkańców zmniejszyła się o dalsze 11 tys. osób. Rok 2003 przyniósł dalszy spadek zaludnienia Polski o 28 tys. mieszkańców.

Z analizy prezentowanej w raporcie wynika, że w roku 2003 były kontynuowane zarówno pozytywne, jak i negatywne tendencje w składnikach decydujących o kierunku rozwoju demograficznego Polski. Tendencje te mają długi i krótki okres trwania.

Do **pozytywnych** tendencji należy zaliczyć:

- stały wzrost poziomu wykształcenia ludności; w 2002 r. 10,2 proc. ludności w wieku 15 lat i więcej posiadało wyższe wykształcenie (6,5 proc. w 1988 r.);
- nie jest zagrożona, jak na razie, instytucja małżeństwa w Polsce. Wynika to z faktu, że zdecydowana większość zawieranych małżeństw to związki wyznaniowe, oraz z tego, że w dalszym ciągu wzrasta jednorodność cech partnerów zawierających małżeństwa. Powinno to być przesłanką silniejszych więzi w tych związkach i ich trwałości;
- utrzymujący się w dalszym ciągu istotny spadek skłonności do zawierania związków małżeńskich przez nastolatków;
- przesuwanie się rozpadu małżeństw na coraz późniejszy wiek i coraz dłuższy okres pożycia małżeńskiego, co oznacza zmniejszenie skali konsekwencji dla dzieci najmłodszych i w wieku przedszkolnym;
- oznaki stabilizowania się odsetka noworodków o małej wadze w momencie urodzenia (poniżej 2,5 kg), co powinno stabilizacyjnie wpłynąć na ryzyko, jakie wynika z tej przyczyny w umieralności niemowląt; kontynuacja spadkowego trendu umieralności (z wyjątkiem osób najstarszych), co wyraża się wydłużaniem przeciętnego trwania życia mieszkańców Polski oraz zmniejszaniem dystansu, jaki dzieli Polskę w tym zakresie od pozostałych krajów Unii Europejskiej. Jednakże jest ono przeciętnie o 5,7 lat krótsze dla mężczyzn i o 3,6 lat dla kobiet w porównaniu z mieszkańcami dotychczasowej (15) Unii Europejskiej. Polska wyróżnia się jednak pod tym względem w grupie krajów naszego regionu, które ostatnio cechuje rosnąca umieralność;
- 58 rok obniżenia się umieralności niemowląt, choć jej poziom jest jeszcze około dwukrotnie wyższy niż w większości krajów zachodnich. Polska jest drugim po Czechach krajem naszego regionu, który ma najpoważniejsze osiągnięcia w walce z tym rodzajem umieralności;
- prawdopodobnie zahamowanie malejącej przez poprzednie 46 lat mobilności przestrzennej ludności. Jej poziom jest bardzo niski i ściśle związany z sytuacją społeczno-gospodarczą kraju. Tak niskiego poziomu przemieszczeń ludności nie obserwujemy w krajach zachodnich;

W stosunku do poprzedniego raportu zwiększył się zakres tendencji **negatywnych**. Zaliczyć do nich należy:

- pogłębiająca się już piąty rok depopulacja w rozwoju Polski. Zapoczątkowany w 1998 r. ubytek liczby mieszkańców trwa, a jego tempo nasila się. Dzieje się tak w wyniku pogłębiającego się już trzeci rok z rzędu ubytku naturalnego w liczbie ludności oraz wciąż wyższej emigracji ludności nad jej imigracją do Polski. Jest to następstwo zaobserwowanych wcześniej niekorzystnych trendów w zastępowalności pokoleń. Od 1989 r. utrwała się w Polsce proces zawężonej zastępowalności pokoleń. Przy czym w miastach rozpoczął się on już w 1963 r., a na wsi z opóźnieniem jednego pokolenia, ale już w latach transformacji (1995 r.). W 2003 r. zastępowalność pokoleń była niższa o ponad 40 proc. od niezbędnej, aby pokolenie rodziców było równo licznie zastąpione pokoleniem dzieci;

- prawdopodobnie rozpoczęła się faza odwracania tendencji urbanizacyjnych, gdyż pojawiło się zjawisko ubytku liczby mieszkańców w miastach, a wzrostu – na wsi;
- przyspieszenia nabiera proces starzenia się ludności oraz zasobów pracy. Liczba osób w wieku emerytalnym wzrosła w 2003 r. w porównaniu do początku lat 90. o 1 mln osób i stanowi 15,2 proc. ogółu populacji (12,4 proc. w 1988 r.);
- potwierdzają się zaobserwowane w 2002 r. symptomy do zmiany stabilizującej się od ponad 20 lat proporcji w liczbie kobiet i mężczyzn w skali kraju. Może to oznaczać, że prawdopodobnie rozpoczęła się faza powrotu do wzrostu skali feminizacji społeczeństwa;
- nie ma jeszcze podstaw do stwierdzenia, czy niewielki wzrost liczby zawartych w 2003 r. małżeństw oznaczać może odwrócenie się trwającej od ponad 20 lat malejącej skłonności do zawierania małżeństw, co w następstwie skutkuje pogłębianiem się spadku liczby urodzeń;
- w dalszym ciągu trwa proces „starzenia się” partnerów zawierających małżeństwa, co jest związane z odlekaniami chwili założenia rodziny na nieco późniejszy okres życia. Jednak pozytywnym tego przejawem jest mniejsze zaawansowanie tego procesu niż w pozostałych krajach Unii Europejskiej;
- odwrócenie spadkowej tendencji natężenia rozwodów z pierwszego okresu transformacji i jego nasilanie się od 1994 roku. Skalę problemu charakteryzuje następująca relacja: na 100 nowo zawartych małżeństw 25 rozwodzi się. Wzrasta jednocześnie skala problemu małoletnich dzieci w rozwodzących się małżeństwach. O 18 proc. wzrósł wskaźnik dzieci w wieku poniżej 18 lat dotkniętych rozwodem rodziców;
- ciągły i znaczący, trwający już dwudziesty rok spadek rozrodczości związany do 1990 r. głównie z niekorzystnymi zmianami w strukturze wieku rozrodczego kobiet, a w latach kolejnych ze znaczącym spadkiem poziomu płodności kobiet. Sytuacje w tym zakresie należy już uznać za krytyczną;
- dalsze „starzenie się” matek rodzących pierwsze dziecko, co w konsekwencji pogłębia spadek dzietności kobiet;
- w 2003 r. wystąpił wzrost umieralności ogólnej w wyniku pojawienia się przyrostu zgonów najstarszych mieszkańców (w wieku 80 lat i starszych); systematyczny wzrost udziału zgonów spowodowanych chorobami nowotworowymi (stanowią one już przyczynę co czwartego zgonu);
- dalszy ubytek, tak jak niemal przez cały okres powojenny, liczby mieszkańców w wyniku przewagi emigracji nad imigracją;
- **jeśli utrwać się będą te niekorzystne tendencje rozwoju demograficznego Polski, to przez kolejne lata postępować będzie ubytek liczby mieszkańców Polski do 35,7 mln w 2030 r., co potwierdzają także eksperci ONZ.**

Bilans ludności

Ludność Polski liczyła w dniu 31 XII 2003 r. 38 190,6 tys. osób. W stosunku do tego samego momentu 2002 r. zmniejszyła się o 28 tys. osób. Zapoczątkowany w 1999 r. ubytek stanu liczebnego ludności trwa nadal i zjawisko to – jak wykazują bilanse ludności z ostatnich lat – ulega nasileniu. Rok 2003 jest zatem piątym kolejnym rokiem, w którym zaludnienie naszego kraju zmniejszyło się.

Na wymieniony uprzednio ubytek rzeczywisty ludności w 2003 r. złożył się ujemny przyrost naturalny ludności w liczbie 14,2 tys. i ujemne saldo migracji zagranicznych wynoszące 13,8 tys. osób. Przedstawione składniki ujemnego przyrostu rzeczywistego dla ogółu ludności w Polsce inaczej kształtowały się w mieście i na wsi.

W miastach zmniejszenie się w 2003 r. liczby ludności o 57,9 tys. osób było wynikiem zarówno ujemnego przyrostu wędrownego – zarówno wewnętrznego, jak i zagranicznego – oraz ujemnego przyrostu naturalnego ludności.

Na wsi, odwrotnie, nie notowano ubytku ludności, lecz jej wzrost wynoszący 29,9 tys. osób. Na przyrost ten złożyły się: znaczące, dodatnie saldo migracji wewnętrznych i niezbyt duży przyrost naturalny ludności, których wartości zostały pomniejszone ujemnym saldem migracji zagranicznych.

Relacje liczbowe mężczyzn i kobiet mierzone współczynnikiem feminizacji pozostawały na tym samym poziomie co i w 2002 roku. Na 100 mężczyzn przypadało w 2003 r. 106,6 kobiet, przy czym w miastach występowała zdecydowana przewaga liczebna kobiet, na wsi zaś można mówić o równowadze liczebnej płci.

W 2003 r. wystąpiły także zmiany w strukturze ludności według wieku. W stosunku do 2002 roku zanotowano bowiem dalszy spadek liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym i wzrost populacji w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym, co świadczy o postępującym procesie starzenia demograficznego ludności w Polsce.

Należy nadmienić, że w ścisłym związku z procesem starzenia się ogółu ludności pozostaje starzenie się ludności w wieku produkcyjnym. Proces ten oznacza, że w ramach ludności w wieku produkcyjnym zwiększa się udział względny roczników w starszym wieku, czyli w wieku niemobilnym, maleje zaś udział populacji w młodszym wieku, czyli w wieku mobilnym. Z danych przedstawionych w rozdziale I wynika, że zjawisko starzenia się ludności produkcyjnej ma miejsce w naszym kraju.

Prognozy ludności Polski według prognozy przygotowanej w Głównym Urzędzie Statystycznym na lata 2003-2030 oraz prognozy Organizacji Narodów Zjednoczonych na lata 2000-2050

W ostatnich latach obserwowane są głębokie zmiany zachodzące w przebiegu podstawowych procesów demograficznych w Polsce. Zmiany te uległy przyspieszeniu w latach transformacji systemowej, jakiej podlega nasz kraj. Wpływ tych zmian obserwujemy między innymi w zmianach w strukturze i dynamice zmian liczby ludności kraju. Stąd potrzeba, a nawet konieczność opracowywania aktualnych prognoz ludności. Opracowania takich prognoz podjęto się w Głównym Urzędzie Statystycznym w 2003 roku oraz w Organizacji Narodów Zjednoczonych w 2002 roku.

Według najbardziej optymistycznego scenariusza prognozy ONZ (przewidującego wzrost płodności) ludność naszego kraju spadnie do poziomu 36,63 miliona osób z aktualnego poziomu 38,44 mln. Z kolei według najbardziej pesymistycznego scenariusza (zakładającego dalszy spadek płodności w naszym kraju) liczba ludności osiągnie poziom 29,64 mln, czyli spadnie poniżej poziomu 30 mln pod koniec okresu projekcji, tj. w 2050 roku. Prognoza opracowana w GUS skłania się raczej do pesymistycznego wariantu, przewidując spadek liczby ludności do poziomu 35,6 mln w 2030 roku.

Obciążenie ekonomiczne odzwierciedla zmiany, jakie obserwujemy ostatnio i jakie będą się nasilać w przyszłości. Zmiany te dotyczą przede wszystkim znacznego wzrostu liczby osób w wieku nieprodukcyjnym (dzieci i osób starszych) przypadających na osoby w wieku produkcyjnym. Wynika to przede wszystkim z postępującego starzenia się naszego społeczeństwa. Według prognozy opracowanej w GUS-ie udział osób w wieku nieprodukcyjnym (tj. dzieci i młodzieży do lat 18 oraz osób na emeryturze, czyli kobiet w wieku 60 lat i więcej oraz mężczyzn w wieku 65 lat i więcej) będzie do 2010 roku nieznacznie malał z obecnego poziomu 60 na 100 osób w wieku produkcyjnym do poziomu około 55 w 2010 roku. Od roku 2010 natomiast udział ten będzie już szybko wzrastał, osiągając około 2030 roku poziom ponad 70 osób w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym.

Od 2002 roku obserwujemy nadwyżkę zgonów nad urodzeniami, czyli ujemny przyrost naturalny w skali całego kraju. Ujemny przyrost naturalny według prognozy opracowanej w GUS-ie w dalszym ciągu będzie się pogłębiał. Dynamika tych zmian będzie większa po 2015 roku. Według opinii ekspertów, w związku z otwarciem naszych granic należy oczekiwać do 2010 roku silnego wzrostu odpływu ludności z naszego kraju. Po 2010 roku natomiast nastąpi systematyczny spadek ludności odpływającej. Ludność napływająca utrzymywać się będzie na stałym poziomie z niewielkim wzrostem w początkowym okresie. Przez cały okres prognozy, czyli lata 2003-2030, zdecydowanie przeważać będzie odpływ ludności z Polski. Jednak nadwyżka nad napływem będzie się w omawianych latach stale zmniejszać.

Odzwierciedleniem wszystkich opisanych zmian są zmiany w strukturze wieku ludności kraju (piramidy wieku). Obecnie widać w strukturze ludności wpływ dwóch wyzów demograficznych obserwowanych w naszym kraju w latach powojennych. Wyż urodzeń przypadał na lata powojenne, czyli lata 50. ubiegłego wieku, oraz na przełom lat 70. i 80. Osoby urodzone w latach 50. obecnie są w wieku 45-50 lat, natomiast ich dzieci urodzone w latach 70. i 80. są obecnie w wieku 20-25 lat. Za kolejne 45 lat, jeśli poziom płodności nie podniesie się, należy liczyć się z faktem, iż jedyną dominującą grupą będzie grupa osób 65-75 lat, czyli zdecydowanie osób starszych. Kształt dzwonu wskazuje na postępujący proces starzenia się naszego społeczeństwa. Nawet założenie niewielkiego wzrostu płodności lub utrzymania się płodności na stałym poziomie nie prowadzi do większych zmian.

Zachodzące procesy demograficzne, jak również prognozowane zmiany, charakteryzuje duże zróżnicowanie regionalne. Współczynniki przyrostu naturalnego i przyrostu rzeczywistego informują o dynamice zmian liczby ludności w kraju. Współczynnik przyrostu naturalnego w omawianych latach prognozy

GUS 2003-2030 uległ znacznemu spadkowi. Współczynnik przyrostu rzeczywistego natomiast utrzymał się na jeszcze niższym poziomie. W 2003 roku w połowie województw przyrost naturalny był dodatni, a w 2030 r. już tylko w jednym z nich. Natomiast zróżnicowanie regionalne obciążenia ekonomicznego (liczba osób w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym) charakteryzuje rozłączność skali. W 2003 roku obciążenie demograficzne we wszystkich województwach było na poziomie poniżej 68 osób na 100 osób w wieku produkcyjnym, natomiast w 2030 r. we wszystkich województwach udział ten będzie wynosił ponad 68, osiągając wartość około 74 osób na 100 osób w wieku produkcyjnym.

Rosnący odsetek ludzi starszych zachwieje nasz system świadczeń zdrowotnych i społecznych. Pojawi się nowa sfera zapotrzebowania na konkretne usługi dla zaspokojenia potrzeb ludzi starszych (opieka medyczna i farmaceutyczna). Potrzeba będzie coraz więcej lekarzy i pielęgniarek specjalizujących się w leczeniu i opiece nad ludźmi starszymi. Nastąpią również duże zmiany w rozmieszczeniu ludności. Zmniejszy się zaludnienie miast z jednoczesnym naporem na rynek pracy w miastach, ponieważ obecni mieszkańcy miast przemieszczają się do małych miejscowości i wiosek podmiejskich, ale nie rezygnują ze swoich stanowisk pracy w mieście.

Małżeństwa i rozwody

Istotne zmiany w stanie i strukturze ludności notowane w ostatniej dekadzie minionego stulecia oraz na progu nowego wieku, nieodbiegające od przemian obserwowanych w krajach rozwiniętych, są głównie wypadkową przeobrażeń w sferze tworzenia i rozwoju rodzin. Ich przejawami są: istotny spadek liczby nowych związków, warunkowany przede wszystkim zmianami skłonności do ich zawierania lub całkowitą rezygnacją z życia w małżeństwie, opóźnianiem momentu zawierania związku, co idzie w parze z odkładaniem decyzji o urodzeniu pierwszego dziecka, oraz osłabieniem trwałości małżeństw. Zważywszy na fakt, że podstawą tworzenia zdecydowanej większości rodzin w naszym kraju jest formalne małżeństwo, wspomniane oznaki przemian wzorca zawierania małżeństw przesądzą o wielkości i strukturze rodzin, o liczbie rodzin niepełnych i gospodarstw jednoosobowych oraz o poziomie zastępowalności pokoleń.

Pierwsze lata nowego stulecia przyniosły nieoczekiwany, **znaczący spadek liczby zawieranych związków** z 219,4 tys. do 191,9 tys., tj. o 12,5 proc., powodowany głównie przez istotne osłabienie intensywności ich zawierania. O ile w roku 2000 współczynnik pierwszych małżeństw dla mężczyzn wyniósł 0,631, a dla kobiet 0,629, o tyle w roku 2002 wielkości te wynosiły odpowiednio 0,575 oraz 0,573. Oznacza to, że na 1000 mężczyzn i kobiet w wieku poniżej 50 lat przypadało średnio po 575 i 573 osoby kiedykolwiek żonate lub zamężne. Systematycznie zwiększa się udział osób stanu wolnego; najwyższą dynamikę zmian wykazują odsetki w grupie osób o największym natężeniu zawierania związków, tj. osób w wieku 20-24 lata oraz 25-29 lat. Z danych powszechnego spisu ludności z 2002 r. wynika, że o ile w roku 1988 na 100 osób w młodszej grupie przypadało przeciętnie 48 panien oraz 77 kawalerów, o tyle w roku 2002 proporcje te wynosiły odpowiednio 71 oraz 87. W kolejnej grupie osób w wieku 25-29 lat odsetek kawalerów zwiększył się z 34 proc. do 47 proc., a panien – z 16 proc. do 29 proc.

Negatywne trendy liczby zawieranych małżeństw w pierwszych latach nowego stulecia odbiegały, co do kierunku, od prognozowanych. Oczekiwanie z optymizmem zwiększonej liczby nowych małżeństw było uzasadnione korzystnymi zmianami w strukturze ludności według wieku w tym okresie, wyrażającymi się we wzroście liczby osób w wieku 20-29 lat, dotychczas najbardziej aktywnych w sferze tworzenia nowych rodzin; do grupy tej wkraczały bowiem osoby z okresu wyżu demograficznego przełomu lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych. Tymczasem, wbrew przewidywaniom, pozytywny trend notowany w liczbie zawieranych związków w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych minionego stulecia na początku nowego wieku zmienił kierunek na negatywny.

Rok 2003 przyniósł oczekiwany z niepokojem wzrost liczby małżeństw. W roku tym zawarto 195,4 tys. związków, czyli – w wyrażeniu absolutnym – o 3,5 tys., a w wyrażeniu względnym – o 1,8 proc. więcej niż w 2002 roku. **Rodzi się pytanie, czy jest to początek pozytywnych zmian, czy też jedynie chwilowe zdarzenie demograficzne.** Odpowiedź na nie przyniosą dane za 2004 rok.

Zdecydowana większość zawieranych w Polsce małżeństw to związki wyznaniowe zawierane w kościołach i jednocześnie zarejestrowane w urzędach stanu cywilnego. W roku 2003 r. ich udział wśród ogółu zawartych małżeństw w skali całego kraju wynosił 72,9 proc., w tym 67,5 proc. w miastach i 81,4 proc. na wsi.

Wśród nowo zawartych związków małżeńskich około 86,6 proc. stanowią małżeństwa pierwsze, tj. panien z kawalerami. Odsetek ten oscyluje wokół 87 proc. od roku 1994, co oznacza, że od lat związki powtarne dla jednego lub obojga małżonków są w naszej demograficznej rzeczywistości zjawiskiem stosunkowo rzadkim. Przeciętny wiek kobiet wступujących po raz pierwszy w związek małżeński wynosił w 2003 r. około 24,4 roku, wobec 23 w połowie lat 90.; wśród kawalerów poziom średniej również wzrósł (o ponad rok) do 26,7 roku.

Ze zmianami liczby małżeństw w nowym stuleciu idzie w parze rosnąca liczba rozwodów. W latach 2000-2003 liczba orzeczonych rozwodów zwiększyła się z 42,0 tys. do 48,6 tys., tj. o 15,7 proc. Współczynnik rozwodów w tym czasie wzrósł z 1,1‰ do 1,3‰, pozostając nadal na jednym z najniższych poziomów w krajach europejskich. Wstępne informacje o liczbie wniosków rozwodowych wnoszonych do sądów w 2004 roku, w którym wprowadzono nową ustawę o świadczeniach rodzinnych preferującą rodziny niepełne, dają podstawę do obaw, że kolejny rok przyniesie dalszy wzrost liczby orzeczonych rozwodów.

Rosnący trend jest notowany również w liczbie orzekanych separacji. Liczba ta zwiększyła się z 1340 w roku 2000 do 3027 separacji w roku 2003, co w wyrażeniu względnym oznaczało wzrost o 126 proc. Liczba separacji w przeliczeniu na 1000 zawartych małżeństw wynosiła w skali kraju 15,5. Zdecydowana większość rozwodów i separacji dotyczyło par małżeńskich zamieszkałych w miastach (odpowiednio 83,4 proc. oraz 85 proc. ogółu).

Wyraźny wzrost liczby rozwodów, przy jednoczesnym zmniejszeniu liczby nowych związków małżeńskich, powoduje znaczące zwiększenie poziomu współczynników rozwodów w przeliczeniu na 1000 małżeństw nowo zawartych. W 2003 r. miernik ten osiągnął poziom 248 na 1000 dla Polski ogółem, w tej liczbie 344 na 1000 w miastach oraz 100 na 1000 na wsi. W roku 2000 wielkości analogicznych współczynników wynosiły odpowiednio: 237, 330 oraz 93.

Systematyczne zmniejszanie się liczby nowo zawieranych związków idące w parze ze wzrostem liczby małżeństw rozpadających się prowadzi w konsekwencji do ubytku istniejących małżeństw. W roku 2003 liczba związków rozwiązanych przekroczyła o 21,3 tys. liczbę nowo zawartych związków. Ujemne saldo było wypadkową ubytku par małżeńskich w miastach o 29,4 tys. oraz przyrostu na wsi o 8,1 tys. Fakty te nie pozostają bez wpływu na prawidłowy rozwój demograficzny. W sytuacji, gdy niemal 83 proc. dzieci w kraju rodzi się w małżeństwach, **systematyczny spadek liczby nowych związków małżeńskich w latach poprzednich i ubytek małżeństw istniejących wpływają na zmniejszanie się liczby rodzin z dziećmi i obojgiem rodziców w składzie, przy jednoczesnym wzroście liczby rodzin niepełnych.** Wskazują na to wyraźnie poniższe dane spisów powszechnych z lat 1988 i 2002.

O ile w okresie międzypisowym liczba rodzin ogółem zwiększyła się z 10226,2 tys. do 10457,6 tys., tj. o 231,4 tys. w wyrażeniu absolutnym oraz 2,3 proc w ujęciu względnym, o tyle grupa rodzin pełnych i niepełnych z dziećmi została zredukowana o 130,5 tys., tj. o 2,1proc. (6209,9 tys. w roku 1988 oraz 6079,4 tys. w roku 2002). Jednocześnie liczba rodzin z dziećmi i obojgiem rodziców (zarówno małżonków, jak i partnerów) uległa zmniejszeniu o 355,4 tys., tj. o 6,7 proc. (5309,3 tys. rodzin w roku 1988 i 4953,9 tys. w roku 2002), podczas gdy liczebność rodzin niepełnych z dziećmi zwiększyła się z 900,6 tys. do 1125,5 tys., tj. odpowiednio o 224,9 tys. oraz o 25 proc.

Mechanizm wyjaśniania przyczyn ewolucji we wzorcach tworzenia i rozpadu rodzin w okresie międzypisowym, który był jednocześnie okresem intensywnych przemian społeczno-gospodarczych, wymaga sięgnięcia nie tylko do czynników demograficznych, ale również do różnorodnych czynników ekonomicznych, społecznych i kulturowych, towarzyszących okresowi transformacji. W poprzednich edycjach raportu o sytuacji ludnościowej zwrócono uwagę m.in. na rolę dużej konkurencyjności na rynku pracy i związanej z nią konieczności nieustannego podwyższania kwalifikacji, na brak miejsc pozabawiający możliwości utrzymania rodziny oraz na trudności w godzeniu ról rodzicielskich i zawodowych w kontekście istniejącego bezrobocia i rosnących wymagań pracodawców przy braku jednoznacznych rozwiązań w zakresie praw i obowiązków nie tylko pracownika, ale i pracodawcy. Są to czynniki bardzo istotne, ale nie jedyne. Bez wątpienia współczesne małżeństwo i rodzina są narażone na niebezpieczeństwa związane ze zmianami norm i wartości, które towarzyszą przemianom społeczno-ekonomicznym. Gruntowne poznanie zagrożeń oraz możliwych sposobów przeciwdziałania ich negatywnym skutkom wymaga dodatkowych, wieloaspektowych badań empirycznych uwarunkowań przemian wzorców zachowań demograficznych oraz aktualnych potrzeb rodzin. Wobec nieuniknionych, negatywnych konsekwencji obecnych zmian

ludnościowych dla demograficznej i społeczno-ekonomicznej przyszłości kraju, niezbędne jest podejmowanie aktywnych działań wspomagających rodzinę w pełnieniu przez nią licznych funkcji, w tym w szczególności funkcji prokreacyjnej, wychowawczo-socjalizującej i ekonomicznej.

Urodzenia i płodność

W roku 2003 nadal obserwujemy w Polsce kontynuację zmian wzorca płodności, którego cechą charakterystyczną jest obniżanie się natężenia płodności niemal we wszystkich grupach wieku. Konsekwencją utrwalających się zmian wzorca płodności jest spadek wartości współczynnika dzietności jako syntetycznej miary reprodukcji do poziomu 1,2 dziecka na kobietę.

W latach 1989-2003 współczynnik dzietności obniżył się dla Polski z poziomu 2,1 do 1,2, w miastach z poziomu 1,8 do 1,1, na wsi natomiast odpowiednio z poziomu 2,5 do 1,4. W badanym okresie obserwuje się powolny, ale systematyczny wzrost przeciętnego wieku kobiet rodzących dzieci. W roku 2003 przeciętny wiek kobiet, które urodziły dziecko wynosił 27,3 lat, zaś kobiet, które rodziły pierwsze dziecko, wynosił 24,8 lat.

Główną cechą charakterystyczną przemian demograficznych w Polsce w okresie transformacji jest spadek płodności i dzietności kobiet. Zmiany w poziomie płodności i rodności w Polsce w latach 1989-2003 charakteryzowały się:

- 1) obniżaniem się płodności kobiet wynikającym głównie z dość radykalnych i głębokich zmian wzorca płodności przejawiających się w:
 - a) spadku natężenia urodzeń we wszystkich grupach wieku rozrodczego kobiet,
 - b) zróżnicowanej dynamice spadku płodności w różnych grupach wieku rozrodczego kobiet,
 - c) przesunięciu maksimum płodności kobiet z wieku 20-24 lata na wiek 25-29 lat, co może świadczyć o odkładaniu urodzeń w czasie¹,
 - d) wzroście udziału grup wieku 25-29 i 30-34 lata w wartości współczynnika dzietności ogólnej,
 - e) spadku natężenia urodzeń (płodności) we wszystkich kolejnościach urodzeń dzieci przez kobiety poniżej 25. roku życia;
- 2) spadkiem wartości ogólnego współczynnika dzietności;
- 3) spadkiem liczby i natężenia urodzeń;
- 4) nieznacznym wzrostem przeciętnego wieku kobiet rodzących dzieci;
- 5) zmniejszeniem różnic w rozkładach częściowych współczynników pomiędzy miastem a wsią;
- 6) stałym systematycznym wzrostem urodzeń pozamałżeńskich – w latach 2000-2003 udział ten wzrastał prawie we wszystkich grupach wieku matek, najwyższy udział urodzeń pozamałżeńskich występował wśród kobiet bardzo młodych;
- 7) ciągłym, jeszcze silnym związkiem płodności z małżeñoscią;
- 8) zmianami płodności kohortowej, wskazującymi na postępujący, ewolucyjny proces obniżania się płodności i spadku kohortowego współczynnika dzietności.

Analiza płodności według poziomu wykształcenia w roku 2002 upoważnia do następujących wniosków:

1. Najwyższy poziom płodności występował wśród matek o niższym poziomie wykształcenia (zasadnicze zawodowe, podstawowe). Wzorzec płodności tych kobiet charakteryzowała najwyższa płodność w wieku 20-24 lata.
2. W populacji kobiet z wykształceniem wyższym, policealnym i średnim maksimum płodności przypada na wiek 25-29 lat, co jest w znacznej mierze związane z okresem niezbędnym dla uzyskania odpowiedniego poziomu edukacji.
3. Charakterystyczną cechą wzorca płodności kobiet z wyższym wykształceniem jest dość wysoka płodność w wieku 30-34 lata. Występuje zatem rekompensata urodzeń odłożonych w związku ze zdobywaniem wykształcenia.
4. Bardzo niskim poziomem płodności charakteryzowały się matki z wykształceniem policealnym. Można przypuszczać, że kobiety te planują kontynuację edukacji na wyższej uczelni. Jest to zatem kolejny przykład konkurencji kariery edukacyjnej i rodzinnej.

¹ Dokładne informacje o zmianach wzorca płodności w Polsce w latach 1989-2001 wraz z oceną pomiaru efektu „tempa”, to jest odłożenia urodzeń w czasie, zamieszcza *Raport 2001 Rządowej Rady Ludnościowej*, Warszawa 2003, w rozdziale III. *Urodzenia i płodność*, s. 48-71.

5. Matki o wyższych poziomach wykształcenia (wyższe, policealne, średnie) charakteryzowały się późniejszym macierzyństwem. Dla wszystkich rozpatrywanych tu poziomów wykształcenia zarówno średni, jak i modalny wiek matek zamieszkałych w miastach był wyższy niż wśród mieszkanek wsi.
6. W przypadku niższych poziomów wykształcenia (zasadnicze zawodowe, podstawowe, niepełne podstawowe) na zwrócenie uwagi zasługuje wyższy średni wiek matek zamieszkałych na wsi niż w mieście. Niższa od średniego wieku była modalna wieku kobiet z wykształceniem niepełnym podstawowym. Płodność kobiet z zasadniczym zawodowym była najwyższa, a kobiety o tym poziomie wykształcenia były najmłodszymi matkami w chwili wydawania na świat dzieci.
7. Wzorce płodności według wykształcenia syntetycznie ujęte przez średnią kolejność urodzenia dziecka wskazują na ujemne skorelowanie kolejności z wykształceniem kobiet. Niższej płodności matek o wyższych poziomach wykształcenia (wyższe, policealne, średnie) odpowiadały niższe średnie kolejności, co mogło być symptomem odkładania urodzeń na późniejsze lata życia. Wyższa średnia kolejność urodzonego dziecka współwystępowała z wyższą płodnością kobiet o wykształceniu zasadniczym zawodowym i podstawowym.
8. Można przypuszczać, że kobiety z wykształceniem niepełnym podstawowym stanowią zbiorowość niejednorodną ze względu na zachowania prokreacyjne. Na wzorec płodności tej populacji składa się płodność kobiet młodych, które kształtują wiek najczęstszy (modalny) oraz płodność kobiet starszych, które wydawały na świat dzieci wyższych kolejności. W rezultacie średni wiek był znacznie wyższy od modalnego.

Osiągnięty poziom współczynnika dzietności zalicza Polskę do grupy krajów o bardzo niskiej płodności (za granicę tę uważa się wartość współczynnika dzietności równą 1,3). **Jest to stan i sytuacja, którą należy uznać za niekorzystną, wręcz krytyczną.** Utrzymywanie się tak niskiego współczynnika dzietności przez dłuższy okres doprowadzi do niekorzystnych zmian i deformacji w strukturach wieku ludności Polski, co znajduje i będzie znajdować swoje przełożenie na relacje międzypokoleniowe (międzygeneracyjne).

Warto podkreślić, że zmiany w poziomie płodności w Polsce nie rozpoczęły się wraz z początkiem transformacji. Jest to długotrwały proces trwający od połowy lat pięćdziesiątych lub wcześniejszych. Okres transformacji radykalnie nasilił i przyspieszył te zmiany. Zmiany płodności i dzietności wpłynęły na zmianę modelu rodziny nuklearnej w Polsce w okresie ostatnich 15 lat. Na początku okresu transformacji była to rodzina z dominującą liczbą dzieci równą 2. Obecnie jest to model z modalną liczbą dzieci równą 1. Należy przy tym podkreślić, iż wzrasta udział rodzin bezdzietnych.

Mechanizm wyjaśniania przemian płodności i rodziny w Polsce, szczególnie w okresie transformacji społeczno-gospodarczej (ostatnich 15 lat), wymaga pogłębionych specjalistycznych studiów i badań na tym obszarze. Jednocześnie wskazuje na konieczność podjęcia zdecydowanej, aktywnej polityki ludnościowej (szerzej polityki społecznej) w sytuacji bardzo radykalnych zmian modelu rodziny w sytuacji niskiej płodności. Polityka taka oraz jej środki i działania powinny być oparte na zrozumieniu sytuacji i mechanizmu zmian, które doprowadziły do bardzo niskiej płodności i dzietności w Polsce oraz świadomości, że proces radykalnych przemian nie zakończył się, ale jest i będzie nadal kontynuowany.

Umieralność i trwanie życia

W roku 2003 zmarło 365 230 osób. Nastąpił **wzrost** współczynnika umieralności z 940 zgonów na 100 tys. ludności w 2002 r. do 956 w 2003 r. i dotyczył on osób w wieku 80 lat i więcej – zarówno mężczyzn, jak i kobiet. W pozostałych grupach wieku ryzyko zgonu uległo obniżeniu, przy czym w największym stopniu wśród niemowląt.

Choroby układu krążenia stanowią obecnie 47,1 proc. przyczyn zgonów, nowotwory – 25 proc., urazy i zatrucia – 7,1proc., choroby układu oddechowego – 4,3 proc., choroby układu trawienego – 4,1 proc., pozostałe przyczyny dokładnie określone – 5,9 proc., a przyczyny niedokładnie określone 6,5 proc.. Następuje systematyczny, acz powolny wzrost udziału nowotworów w strukturze przyczyn zgonów.

Nadal wydłuża się przeciętne trwanie życia: w 2003 r. wynosiło ono dla mężczyzn 70,52 lat, a dla kobiet – 78,90. Niemniej jednak przeciętne trwanie życia mężczyzny w Polsce jest o około 6 lat krótsze niż w krajach Unii Europejskiej, a kobiety – o 3,5 roku.

Korzystne zmiany pod względem umieralności w Polsce, jakie zachodzą dla większości populacji, nadal tylko w niewielkim stopniu zmniejszają powyższe różnice.

Przestrzenne zróżnicowanie procesów demograficznych

Przestrzenne zróżnicowanie procesów demograficznych w Polsce jest czynnikiem kształtującym odmienną dynamikę liczby ludności i zmian jej struktury wieku na obszarach wiejskich, w ośrodkach miejskich i w aglomeracjach wielkomiejskich, a także w przekroju wojewódzkim, powiatowym i gminnym.

W ubiegłej dekadzie wystąpiło osłabienie procesów urbanizacji – udział ludności miejskiej w ogólnej liczbie mieszkańców Polski nie uległ prawie zmianie w okresie 1990-2003 r., pozostając na poziomie 61,6 proc., pomimo zwiększenia się liczby miast.

Zróżnicowanie przestrzenne zaludnienia kraju pod względem gęstości w 2003 r. (średnio 122 os./1km²) było znaczne: w miastach przypadało 1109 osób na km², zaś na wsi 50 osób na km². Oznacza to, iż w 2003 r. gęstość zaludnienia w miastach zmniejszyła się o 31 osób na km² w porównaniu do 1999 roku.

Duże zróżnicowania przestrzenne w tempie wzrostu liczby ludności miejskiej, jak i pewnego spadku liczby ludności wiejskiej, zachodziły nierównomiernie w czasie. W rezultacie ujawniły się obszary aktywne (wzrost liczby ludności), stabilne (stagnacja zaludnienia) oraz depopulacyjne (spadek liczby ludności). Procesy depopulacyjne miały tendencję do rozprzestrzeniania się oraz wzrostu natężenia wyrażonego w liczbach absolutnych i względnych. Początkowo procesy te ujawniły się w Polsce północno-wschodniej, następnie objęły centralną i wschodnią część kraju, a w końcu zaznaczyły się na niektórych obszarach Polski zachodniej (Sudety, Pomorze Zachodnie). Regiony o rzeczywistym ubytku ludności ze szczególnym nasileniem występowały na obszarach wiejskich cechujących się starą strukturą demograficzną ludności w województwie podlaskim, lubelskim i świętokrzyskim.

W 2003 r. w Polsce szczególnie niski poziom dzietności występował w miastach (1,11), a przede wszystkim w regionach zurbanizowanych w województwach: opolskim (0,98), łódzkim (1,06), dolnośląskim (1,02) i śląskim (1,08).

W 2003 r. przeciętne trwanie życia mężczyzn wynosiło 70,5 lat, zaś kobiet 78,9 lat, tj. dla mężczyzn o około 3,5 lata więcej oraz dla kobiet o 3,4 lata więcej w porównaniu do 1990 roku. Przeciętne trwanie życia mężczyzn w południowej Polsce, a przede wszystkim w województwie małopolskim (72,1 lat) i podkarpackim (71,9), jest o około 3 lata dłuższe niż w województwie łódzkim, gdzie przeciętne trwanie życia mężczyzn (69,0 lat) jest najniższe w Polsce. Najdłuższe przeciętne trwanie życia kobiet we wschodniej i południowej Polsce, w województwach: podlaskim (79,9 lat), podkarpackim i małopolskim (79,7 lat), świętokrzyskim (79,5 lat), było o około 2 lata dłuższe niż w województwach wysoko zurbanizowanych: łódzkim (78,1 lata) i śląskim (78,0).

W ubiegłej dekadzie mobilność ludności zmniejszyła się o połowę w stosunku do lat 70. Od początku dekady nastąpiło radykalne odwrócenie się ujemnego dla wsi salda migracji na saldo dodatnie oraz jego poważny wzrost na niekorzyść miast. Zmieniły się także proporcje w udziale podstawowych kierunków migracji.

Przestrzenny układ przemieszczeń międzywojewódzkich według kierunków jest bardziej zrównoważony. Niemniej jednak w skali kraju można wyróżnić dwa odmiennie podukłady. Pierwszy z nich obejmuje strefę centralną, związaną z Warszawą (Łodzią, Lublinem, Olsztynem i Białymstokiem jako uzupełniającymi się ośrodkami napływu). Drugi stanowi pas województw południowych i zachodnich, w których migracje koncentrują się na Górnym Śląsku, wraz z Krakowem, Rzeszowem, Wrocławiem, Poznaniem, Szczecinem i Gdańskiem jako ośrodkami regionalnymi migracji.

W ostatniej dekadzie zahamowaniu emigracji z Polski towarzyszył znaczny wzrost liczby osób imigrujących do Polski. Ujemne saldo migracji zagranicznych zmniejszyło się głównie na skutek przyrostu liczby imigrantów (cudzoziemców i Polaków) przybywających do kraju w celu osiedlenia się. W 2003 r. ujemne saldo migracji zagranicznych wynosiło – 13,8 tys. osób. Migracje zagraniczne ludności na pobyt stały – zarówno emigracje, jak i imigracje – w zdecydowanej większości dotyczą osób zamieszkałych w miastach. Jednocześnie bardzo duże zróżnicowanie zjawiska migracji zagranicznych występuje w przekroju regionalnym.

Migracje zagraniczne w Polsce w świetle NSP 2002

Celem opracowania jest prezentacja wybranych zagadnień odnoszących się do migracji zagranicznych w Polsce w świetle NSP 2002. Analiza ma więc charakter selektywny (nie całkowity i kompleksowy)

i skupia się na zagadnieniach, które zinterpretowano z perspektywy demograficzno-socjologicznej. Zasadnicza analiza wyników odnoszących się do migracji zagranicznych została już przedstawiona w opracowaniu GUS *Migracje zagraniczne ludności 2002*, dlatego też obszar analiz nie mógł być szeroki i dotyczy zagadnień mniej eksponowanych w tej publikacji. Opracowanie jest oparte na danych zebranych za pomocą formularza A, określonego w spisie jako podstawowy. Informacje otrzymane za pomocą formularza M (badanie migracji długookresowych) zostaną w najbliższym czasie przedstawione przez GUS. Szczególna uwaga skupiona zostaje na emigracji, gdyż zjawisko to pozostaje niezmiennie ważne i nie traci na znaczeniu w aktualnej sytuacji społeczno-ekonomicznej Polski. Wyeksponowano zagadnienia związane z feminizacją emigracji (i ich konsekwencjami – wymiar socjologiczny) ze względu na fakt, iż zagadnienie to nieczęsto było analizowane w Polsce. Pokróćce zarysowano również sytuację imigracyjną kraju. Okres międzypisowy to laboratorium nowych doświadczeń migracyjnych, a zarazem okres kontynuacji wielu tradycyjnych wzorów. Wyniki NSP 2002 stanowią bogatą bazę faktograficzną i niewątpliwie pozwalają rozpoznać trendy migracyjne, mechanizmy i przyczyny migracji w okresie od 1988 roku do 2002 roku. Przed zasadniczą analizą wyników NSP 2002 zarysowane zostają: a) ogólnoświatowe trendy w migracjach międzynarodowych oraz b) migracje zagraniczne w roku 2002 (z uwzględnieniem szerszej perspektywy czasowej) na podstawie danych ewidencji bieżącej ludności, a także danych gromadzonych przez inne instytucje.

WNIOSKI I REKOMENDACJE

Przedstawione w *Raporcie o sytuacji demograficznej Polski* informacje i analizy upoważniają do sformułowania kilku rekomendacji dla instytucji odpowiedzialnych za kształtowanie kierunków oraz szczegółowych rozwiązań w polityce ludnościowej państwa. Założenia kompleksowych działań w zakresie polityki ludnościowej znajdują się w fazie opracowywania i zostaną przedłożone w późniejszym terminie.

Spadkowa tendencja urodzeń. W wielu badaniach wskazuje się, że sprzyjająca polityka ludnościowa i rodzinna państwa może przyczynić się do wyhamowania tempa spadku urodzeń. Wymaga to jednak całkowitej przebudowy polityki państwa we wszystkich jej zakresach tak, aby sprzyjała zakładaniu rodzin i zwiększaniu liczby urodzeń. W zakresie **zabezpieczenia społecznego konieczne jest wydłużenie czasu urlopu macierzyńskiego**, aby matka lub ojciec mogli zapewnić osobistą opiekę dziecku przez pierwsze miesiące i pierwsze lata jego życia. Tendencja wydłużania płatnych zwolnień z pracy w celu osobistej opieki i wychowania przez rodziców małych dzieci jest powszechna w Europie Zachodniej. Obowiązujący obecnie w Polsce 16-tygodniowy urlop macierzyński należy do najkrótszych w Europie. Skracanie i ograniczanie urlopów macierzyńskiego i wychowawczego nie ma uzasadnienia obecnie w Polsce ze względu na masowe bezrobocie osób młodych. Zmiany w zakresie regulowania warunków uzyskiwania płatnych zwolnień z pracy w celu wychowania dziecka wymagają zmian w prawie pracy i prawie zabezpieczenia społecznego. **Konieczne jest też przywrócenie w oficjalnych statystykach informacji o urlopach związanych z wychowaniem dziecka.** Brak takiej informacji w oficjalnej statystyce sugeruje, że mamy do czynienia z zanikiem tej formy pomocy rodzinie w wychowaniu dzieci, jaką jest płatny urlop na wychowanie dziecka.

Urodzenie dziecka i powiększenie rodziny nie powinno prowadzić do znacznego pogorszenia sytuacji materialnej młodej rodziny. Powszechne przekonanie społeczne, że większa liczba dzieci prowadzi rodzinę do ubóstwa, w pełni potwierdzają fakty statystyczne – udział rodzin o niskich i bardzo niskich dochodach rośnie wraz z liczbą dzieci wychowywanych w rodzinie. Dziecko staje się *główną przyczyną* ubożenia rodziny. Powszechnie stwierdzane od wielu lat w badaniach fakty nie znalazły dotychczas odzwierciedlenia w realizowanej polityce społecznej, w tym polityce świadczeń na rzecz rodziny i rodzicielstwa. Dzieje się przeciwnie. Świadczenia rodzinne stały się w 2004 roku źródłem oszczędności w wydatkach państwa, a sposób i zasady pomocy rodzinie świadczone w ramach tego systemu stały się powodem nieakceptowanych społecznie zachowań wielu rodzin wychowujących dzieci, np. ubieganie się w 2004 roku o rozwód w celu uzyskania zasiłku przewidzianego dla rodziców samotnie wychowujących dzieci. **Świadczenia rodzinne muszą uzupełniać dochód rodziny do poziomu pozwalającego rodzinie prawidłowo wychowywać dzieci.** Poziom udzielanych świadczeń musi zapewniać rodzinie z dziećmi społecznie akceptowane warunki materialnego bytu. Rodziny wychowujące dzieci muszą mieć dostęp do

wszystkich podstawowych usług cywilizacyjnych: ochrony zdrowia, edukacji, kultury, wypoczynku, muszą stwarzać dziecku możliwość nawiązywania niezbędnych dla jego rozwoju więzi i kontaktów społecznych. Obowiązek pomocy rodzinom w tworzeniu właściwych warunków wychowania dzieci to obowiązek władz publicznych. O skali niedostatku i pauperyzacji społeczeństwa, w tym rodzin z dziećmi, świadczy wiele faktów społecznych – najwymowniejszy z nich to ponad 1 mln 50 tys. posiłków wydawanych bezpłatnie codziennie uczniom w szkołach (w 2004 roku).

Dokonywane zmiany ustawowe w zakresie świadczeń rodzinnych nie mogą być źródłem oszczędności w wydatkach publicznych. Stworzenie systemu pomocy rodzinie wymaga zmian w polityce podziału (m.in. budżetowej, podatkowej) uwzględniającej w odpowiednim stopniu zobowiązania alimentacyjne rodziny oraz potrzeby rodzin i warunki rozwoju dziecka. Likwidacja ulg podatkowych związanych z budownictwem mieszkaniowym oraz podniesienie w 2004 r. do najwyższego poziomu podatku VAT na materiały i usługi budowlane oraz zanik w budżecie środków wspomagających rozwój budownictwa mieszkaniowego w sytuacji znacznego niedoboru mieszkań (ponad 1,6 mln, jak wykazał NSP 2002 r.) uniemożliwiają młodym rodzinom uzyskanie własnego lokalu. Własne mieszkanie jest jednym z podstawowych warunków powstawania i rozwoju młodej rodziny. Warunki osiągnięcia tego celu muszą zostać kompleksowo przeanalizowane i zmienione, aby uzyskanie lokum stało się dla młodych rodzin możliwe, także ze względów finansowych. Zmiana obecnego stanu wymaga nie tylko aktywnej postawy samorządów lokalnych, ale także wielu zmian w systemie podatkowym (m.in. PIT i VAT) oraz w polityce podziału dochodu społecznego.

Pomoc rodzinie nie może skupiać się wyłącznie na środkach oferowanych przez instytucje pomocy społecznej. Lokalna polityka rodzinna i pomoc rodzinie nie może skupiać się na zwalczaniu najbardziej widocznych i dotkliwych objawów ubóstwa i patologii społecznych. Pomoc rodzinie wymaga wielokierunkowych działań programowych i organizatorskich budujących w środowiskach lokalnych oraz w środowiskach pracy bezpieczne i przyjazne warunki oraz atmosferę sprzyjającą rodzinom wychowującym dzieci. **Wymaga to od samorządów lokalnych szerokich programów rozwoju usług** edukacji szkolnej i pozaszkolnej, opieki, wychowania, wartościowych działań w zakresie kultury, sportu, rekreacji – skierowanych nie tylko do grup zagrożonych patologią, lecz do ogółu rodzin. Tworzenie bezpiecznych warunków wychowania dzieci wymaga odejścia od powszechnej tolerancji dla wyuczonej bezradności wobec patologii powołanych do tego służb i instytucji (szkoły, prokuratury, sądu, policji). Wymaga podejmowania skutecznych działań zapobiegających uzależnieniom do narkotyków, alkoholu, nikotyny oraz zwalczających wszelkie przejawy przemocy wobec dzieci. Konieczne są działania prewencyjne policji i edukacyjne szkół oraz mediów zapobiegające tragicznym skutkom braku bezpieczeństwa dzieci w ruchu drogowym.

Niska dzietność nie może stanowić okazji do oszczędzania na wydatkach przeznaczonych na opiekę medyczną nad dziećmi i młodzieżą. Przeciwnie, powinna **sprzyjać podnoszeniu dostępności i jakości opieki medycznej nad matką i dzieckiem.** Mniejsza liczba urodzonych dzieci nie może być powodem ograniczania wydatków na opiekę nad kobietami w ciąży, na opiekę perinatalną, na leczenie i rehabilitację dzieci. Podejmowane w wielu wypadkach działania polegające na likwidowaniu podstawowej opieki pediatrycznej i zastępowanie jej opieką lekarzy rodzinnych czy likwidowanie oddziałów pediatrycznych w szpitalach i zastępowanie ich ogólnymi oddziałami internistycznymi nie ma uzasadnienia merytorycznego. Prowadzi natomiast do pogorszenia jakości usług medycznych dla dzieci. Problem ten powszechnie sygnalizowany przez lekarzy pediatrów powinien być przedmiotem szczegółowej analizy przeprowadzonej przez Ministerstwo Zdrowia.

Ubóstwo wielu rodzin z dziećmi zmusza do podejmowania zadań promocji i profilaktyki oraz opieki medycznej nad dziećmi w miejscu nauki i wychowania (przedszkola, szkoły, domy dziecka, placówki opieki i wychowania). Odtworzenie medycy szkolnej, zapewnienie wszystkim dzieciom dostępu do wysokiej jakości usług ochrony zdrowia to przede wszystkim zadanie państwa, tj. Ministra Zdrowia. Odbudowa medycyny szkolnej wymaga także współdziałania samorządów lokalnych i Narodowego Funduszu Zdrowia. Utrata kontroli nad szczepieniami ochronnymi nad profilaktyką chorób zakaźnych (m.in. gruźlicy) prowadzi do wielu zagrożeń, które można – przy użyciu niewielkich środków finansowych – całkowicie wyeliminować. Nie ma skuteczniejszej i tańszej metody poprawy zdrowia całego społeczeństwa niż pełna, wysokiej jakości opieka medyczna nad wszystkimi dziećmi.

Systematycznie spada liczba zawieranych małżeństw. Analizy demograficzne wskazują na zaburzenia w procesie zawierania małżeństw. Tempo spadku liczby zawieranych małżeństw w latach 1990-2001 wyniosło 23,6 proc. Spadek liczby zawieranych małżeństw jest spowodowany obniżaniem się

skłonności do ich zawierania. Główną przyczyną zmniejszania się liczby zawieranych małżeństw jest zmniejszanie się intensywności zawierania małżeństw przez osoby w wieku 20-29 lat; jednocześnie wyniki *NSP 2002* wykazały, że związki kohabitacyjne w Polsce nie stanowią alternatywy dla małżeństw formalnych. W badaniach socjologicznych nad systemami wartości młodzieży takie wartości, jak małżeństwo, rodzina, wspólne wychowywanie dzieci, stale są deklarowane przez młode pokolenia jako najważniejsze ich wartości życiowe. Dlatego wielodyscyplinarnej analizie wymaga pogłębiająca się rozbieżność występująca między deklaracjami dotyczącymi małżeństwa i życia rodzinnego a realizacją planów małżeńskich i rodzinnych przez młodych Polaków.

Liczba rozwodów w Polsce po znacznym spadku na początku lat 90. systematycznie rośnie. Podstawowym problemem w przypadku rozwodu są małoletnie dzieci wychowywane w małżeństwach rozwodzących się. Mimo znacznego spadku liczby urodzeń nie zmniejsza się, lecz rośnie liczba małoletnich dzieci w rozwodzących się małżeństwach (w 1995 r. – 40,6 tys. dzieci, w 2003 r. 48,6 tys. dzieci zostało dotkniętych skutkami rozwodu rodziców). Przyczyny rozpadu małżeństw są od wielu lat takie same: niewierność małżeńska, nadużywanie alkoholu, niezgodność charakterów. Dla ochrony trwałości małżeństwa konieczne jest wprowadzenie znanych w wielu krajach instytucji poradnictwa rodzinnego, terapii i mediacji rodzinnej pomagającej rodzinom i małżeństwom przezwyciężać kryzysy i trudne sytuacje życiowe. Wprowadzenie tych instytucji w Polsce stanowi wciąż przedmiot zainteresowania grupy hobbystów, a nie profesjonalnego, uregulowanego także prawem, skoordynowanego działania wielu podmiotów. Powołane ustawą w 1999 roku powiatowe **Centra Pomocy Rodzinie nie mogą ograniczyć swojej funkcji do pomocy rodzinom zastępczym, zdeorganizowanym i dotkniętym zjawiskami patologii społecznej.** Instytucje te powinny przejmować – zgodnie z ich nazwą – funkcje ośrodków lokalnej polityki rodzinnej kierowanej do wszystkich rodzin.

Prognozy demograficzne wskazują na wyraźną **tendencję wzrostu współczynnika zgonów.** Trend ten nabierze znacznego tempa po 2015 roku. Wielu zgonów, szczególnie zgonów młodych osób, dałoby się uniknąć pod warunkiem podejmowania szerokich działań w zakresie promocji i profilaktyki chorób nowotworowych, chorób układu krążenia, zakaźnych oraz wypadków i urazów. **Promocja i profilaktyka** są najtańszymi i najskuteczniejszymi środkami poprawy zdrowia społeczeństwa i ograniczenia zgonów osób w młodym wieku. Wymaga to jednak konsekwentnego realizowania narodowego programu ochrony zdrowia, wydzielenia na ten cel odpowiednich środków zarówno w budżecie państwa, budżetach samorządów, w Narodowym Funduszu Zdrowia, w Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (szczególnie w ubezpieczeniu od wypadków przy pracy i chorób zawodowych), w Funduszu Prewencji i Rehabilitacji, w Państwowym Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Wymaga to także podniesienia rangi i poziomu **medycyny pracy** oraz skoordynowania działań Państwowej Inspekcji Pracy, Państwowej Inspekcji Sanitarnej, Państwowej Inspekcji Ochrony Środowiska w zakresie **kontroli środowiska i warunków pracy.** Wciąż wysoka liczba osób ulegających wypadkom przy pracy, wysoka liczba przyznawanych rent z tytułu wypadków i chorób zawodowych oraz utraty zdolności do pracy – to dowód nieskutecznego i nieskoordynowanego działania instytucji i służb powołanych do ochrony środowiska i zdrowia pracowników. W tym zakresie każda z instytucji działa samodzielnie i nie ma obowiązku współdziałania z innymi instytucjami o zbliżonym zakresie kompetencji. W Europie są kraje (np. Niemcy), które wypracowały skuteczne programy zapobiegania wypadkom przy pracy i chorobom zawodowym, likwidowania ich skutków oraz celowego użycia środków ubezpieczenia społecznego.

Jednym z istotnych warunków ograniczenia nieuzasadnionych zgonów jest poprawa **bezpieczeństwa w ruchu drogowym.** Utrzymująca się od wielu lat liczba zgonów i ciężkich uszkodzeń ciała w ruchu drogowym wymaga wielokierunkowych działań zarówno policji, jak i administracji odpowiedzialnej za stan dróg i pojazdów oraz szkolenia kierowców. Wymaga także – wzorem wielu krajów europejskich – obciążenia instytucji ubezpieczeń komunikacyjnych kosztami likwidacji całości szkód, jakie są ponoszone w wypadkach w ruchu drogowym. Ubezpieczenia komunikacyjne muszą zostać obciążone kosztami likwidacji nie tylko szkody materialnej, ale także kosztami likwidacji szkód osobowych (m.in. leczenia, rehabilitacji, rent dla ofiar wypadków i ich rodzin). Zmusiłoby to instytucje ubezpieczeń komunikacyjnych do szerokich działań prewencyjnych i profilaktycznych w zakresie zapobiegania wypadkom drogowym i ich skutkom. Obecny stan rozwiązań prawnych i organizacyjnych przyczynia się wręcz do utrwalenia wysokiego zagrożenia zdrowia i życia w ruchu drogowym.

Starzenie się ludności. Zmiany w strukturze demograficznej i szybki **wzrost udziału ludności w wieku poprodukcyjnym** tworzy nowe zadania w polityce społecznej i polityce ludnościowej państwa.

Wszystkie wskaźniki (mediana wieku, stosunek liczby dzieci do liczby ludności w wieku 65 lat i więcej, struktura wieku) wskazują na **zaawansowane i szybkie tempo starzenia się ludności Polski**. Dynamicznie rośnie udział ludzi starych w strukturze ludności. System polityki społecznej w Polsce – głównie polityka ubezpieczeń społecznych, ochrony zdrowia, pomocy społecznej – nie jest przygotowany do wielu skomplikowanych i kosztownych zadań wynikających z liczby i udziału rosnących w strukturze ludności osób w zaawansowanym wieku. Zbudowany na zasadach repartycyjnych system ubezpieczeń społecznych zakładał względną równowagę między liczbą emerytów a liczbą osób pracujących. Proporcje te ulegają szybkiemu zakłóceniu z powodu rosnącego bezrobocia w młodszych grupach ludności oraz ze względu na wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym. Problemu trudności sfinansowania systemu emerytalnego nie rozwiązała reforma realizowana od 1999 roku. Wdrażany mechanizm podwyższania składek na ubezpieczenia społeczne skutkuje głównie wzrostem zatrudnienia nierejestrowanego („czarny rynek pracy”), na które istnieje w Polsce powszechne przyzwolenie. Ograniczenie wysokości świadczeń emerytalnych napotykać musi barierę w postaci kosztów utrzymania – znaczna część emerytur (i rent) już obecnie nie osiąga poziomu skromnego, lecz uznanego za społecznie akceptowany – minimum socjalnego². Dalsze obniżanie poziomu dochodów osób utrzymujących się ze świadczeń społecznych skutkować będzie zmniejszonymi wydatkami samorządów gmin na pomoc społeczną oraz wzrostem bezrobocia (z powodu zmniejszenia konsumpcji przez gospodarstwa domowe emerytów i rencistów).

Niski wymiar świadczeń emerytalnych i rentowych zmusza do zmiany systemu pomocy i opieki nad ludźmi starymi i niepełnosprawnymi. Zmiany w systemie finansowania opieki stacjonarnej nad ludźmi starymi wprowadzone w *Ustawie o pomocy społecznej* (z 12 marca 2004 r.³) muszą spowodować daleko idące zmiany w systemie opieki w miejscu zamieszkania. Ustawa zakłada, że koszty opieki nad osobami starymi pokrywać będą oni sami, w następnej kolejności ich rodzina, a następnie gmina. Rozwiązanie to, jakkolwiek z ekonomicznego założenia być może słuszne, pozostaje w opozycji do zmian w systemie emerytalno-rentowym w zakresie kształtowania wysokości świadczeń. Ponadto jest sprzeczne z tendencjami demograficznymi (spadek urodzeń, spadek skłonności do zawierania małżeństw) oraz z wysokim poziomem bezrobocia wśród młodszych grup ludności (a w ostatnim czasie także z wysokim poziomem migracji zarobkowych).

Wprowadzane **zmiany w systemie zabezpieczenia społecznego**, szczególnie w ubezpieczeniach społecznych, pomocy społecznej czy świadczeniach rodzinnych **nie uwzględniają charakteru zmian w procesach demograficznych**. Charakter tych procesów powinien zmuszać do posunięć spójnych, skoordynowanych, długofalowych, a w efekcie kształtujących prawidłowy przebieg i charakter procesów ludnościowych. Tymczasem wprowadzane zmiany mają na celu wyłącznie doraźny cel fiskalny – zmniejszenie wydatków budżetowych na cele społeczne (ograniczenie deficytu budżetowego) bez oceny konsekwencji zastosowanych zmian. Społeczeństwa krajów Europy Zachodniej wprowadziły różne rozwiązania dotyczące organizacji systemu opieki i usług dla ludzi starych. W Polsce konieczne i pilne jest wypracowanie uzgodnionej, długofalowej strategii organizacji pomocy ludziom starym oraz takich rozwiązań społecznych, które zapewniłyby osobom starym godne miejsce w społeczeństwie.

Polska nie ma wypracowanej doktryny polityki migracyjnej. Z dokumentów oficjalnych nie można odtworzyć zasadniczych założeń i celów, jakie państwo ma realizować w zakresie migracji. Trudno ocenić, jakie cele zamierza Polska osiągać obecnie i w przyszłości w zakresie imigracji i emigracji. Jednocześnie wiele obserwowanych faktów wskazuje, że służby dyplomatyczne Polski nie są przygotowane do realizacji podstawowego, określonego w *Konstytucji RP* zadania wobec polskich emigrantów w różnych krajach, w tym także w krajach Unii Europejskiej⁴. Tylko po 1 maja 2004 roku, po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej, do trzech krajów (Wielka Brytania, Irlandia, Szwecja) wyemigrowało łącznie ponad 98 tys. osób. Nie ma pełnej informacji o tym, kim są ci emigranci i jak ułożyły się ich losy. Nie prowadzi się

² W czerwcu 2002 r. dochód rozporządzalny (po odliczeniu zaliczki na podatek dochodowy) z emerytury pracowniczej w kwocie 700 zł i mniej pobierało 36,9 proc. emerytów w systemie pracowniczym oraz 70,4 proc. osób pobierających renty z tytułu niezdolności do pracy. *Rocznik Statystyczny Ubezpieczeń Społecznych. System pozarolniczy*, ZUS, Warszawa 2004, s. 34. Świadczenia w systemie rolniczym są przeciętnie o około 40 proc. niższe niż w systemie pracowniczym.

³ *Ustawa z dn. 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej*, Dz. U. nr 64 z 2004 r. poz. 593.

⁴ Artykuł 36 Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r. stanowi: *Podczas pobytu za granicą obywatel polski ma prawo do opieki Rzeczypospolitej Polskiej*. Liczne fakty związane z emigracją zarobkową Polaków, w tym także emigracją legalną, wskazują, że służby dyplomatyczne nie realizują tego zadania w stopniu gwarantującym wypełnianie przepisu konstytucyjnego. Dotyczy to między innymi zatrudnienia Polaków w Hiszpanii w warunkach niezgodnych z umową czy w Irlandii bez ubezpieczenia społecznego przez pierwsze trzy lata pracy.

badań nad losami rodzin osób migrujących. Nie są znane problemy tych rodzin. W sprawach zarówno imigracji, jak i emigracji mamy obecnie do czynienia z całkowitą dysfunkcjonalnością organów państwowych.

Prognozy ludnościowe zamieszczone w niniejszym *Raporcie* jednoznacznie wskazują, że w Polsce wskutek emigracji następuje osłabienie potencjału rozrodczego i potencjału pracy. Mimo to zagadnienia te nie znajdują odzwierciedlenia w strategicznych dokumentach rządu i samorządów (np. w narodowych planach rozwoju, w ustawach przedmiotowych). Prognozy te mają charakter ostrzegawczy, dlatego oficjalne dokumenty rządowe oraz dokumenty samorządów regionalnych i lokalnych powinny uwzględniać strukturę migracji i jej skutki dla ludnościowego oraz społecznego i gospodarczego rozwoju kraju i regionu.

Procesy ludnościowe w Polsce są silnie **zróznicowane regionalnie**. Zdecentralizowany system administracji publicznej i brak spójnej długofalowej polityki ludnościowej państwa wymagają podjęcia takich działań, które eliminowałyby **niekorzystne w wielu regionach tendencje w przebiegu procesów ludnościowych**. Dotyczy to takich procesów i zjawisk, jak: silne zróznicowanie przestrzenne przewidywanego przeciętnego trwania życia, wysokie współczynniki zgonów ze względu na niektóre określone przyczyny, niskie współczynniki urodzeń i zawierania małżeństw, wysokie współczynniki rozwodów i emigracji. Szczegółową analizę zróznicowania procesów ludnościowych w regionach (subregionach, a nawet środowiskach lokalnych) powinny przeprowadzić samorządy wojewódzkie. Powinna ona wskazać na przyczyny takiego stanu i pozwolić na sformułowanie odpowiednich programów oraz środków przeciwdziałających niekorzystnym tendencjom w regionalnym i lokalnym rozwoju demograficznym. Analiza sytuacji demograficznej w poszczególnych regionach oraz środowiskach lokalnych powinna stanowić podstawę do formułowania strategii rozwoju społeczno-ekonomicznego.

Po 15 latach transformacji ustrojowej można stwierdzić, że jednym ze skutków społecznych transformacji jest **regres w procesach ludnościowych**. Stan ten powinien być przedmiotem szerokiej debaty publicznej angażującej wszystkie podmioty życia publicznego. Podstawą tej debaty mogą być opracowane w wyniku uchwały I Kongresu Demograficznego w Polsce założenia polityki ludnościowej – rodzinnej i migracyjnej – sformułowane przez ekspertów. Doświadczenia wielu krajów Europy Zachodniej wskazują na możliwość skutecznego oddziaływania polityki rodzinnej i społecznej państwa na przebieg procesów ludnościowych, dlatego w dyskusjach i programach należy wykorzystać te doświadczenia.

III. Udział w pracach Komisji ONZ ds. Ludności i Rozwoju

Komisja ds. Ludności i Rozwoju jest jedną z dziewięciu komisji Rady Gospodarczej i Społecznej (ECOSOC). Została powołana do życia w 1946 r. pod nazwą Komisji ds. Ludności przez Radę Społeczno-Ekonomiczną (ECOSOC). Następnie nazwa Komisji uległa zmianie na Komisję Ludności i Rozwoju (CPD) zgodnie z nazwą konferencji kairskiej w 1994 r. Od 1996 r. Komisja co roku zbiera się w celu dokonywania przeglądu wprowadzania w życie Programu Działania konferencji kairskiej. Prace Komisji koncentrują się obecnie na przygotowywaniu opracowań dotyczących kwestii ludnościowych i trendów w tej dziedzinie – głównie dynamiki przyrostu naturalnego, integrowaniu strategii ludnościowych i rozwojowych oraz udzielaniu pomocy i rekomendacji w sprawach ludnościowych ONZ państwom członkowskim oraz organizacjom wyspecjalizowanym Narodów Zjednoczonych (Fundusz Ludnościowy Organizacji Narodów Zjednoczonych). Komisja, która początkowo liczyła 12 członków, obecnie skupia 47 państw członkowskich wybieranych przez ECOSOC na 4 lata według następującego klucza geograficznego: Afryka – 12 członków, Azja – 11, Ameryka Łacińska – 9, Europa Wschodnia – 5, Europa Zachodnia i inne kraje – 10 (J. Rydzkowski, *Słownik Organizacji Narodów Zjednoczonych*, Wiedza Powszechna, Warszawa 2000, s. 76-77).

W roku 2005 w skład Komisji wchodziły: państwa Afrykańskie (12 członków), państwa Azji (11 członków), państwa Europy Środkowej i Wschodniej (5 członków), państwa Ameryki Łacińskiej i Wysp Karaibskich (9 członków), państwa Europy Zachodniej i inne (10 członków).

Celem wyjazdu delegacji RP do Nowego Jorku było wzięcie czynnego udziału w 38. Sesji Komisji Ludności i Rozwoju ONZ, której temat został określony jako: Ludność, rozwój oraz HIV/AIDS, ze szczególnym uwzględnieniem ubóstwa (Population, development and HIV/AIDS, with particular emphasis on poverty). (*Sprawozdanie z 38. Sesji Komisji Ludności i Rozwoju ONZ – Załącznik Nr 1*)

Skład delegacji polskiej był następujący:

Przewodniczący – Zbigniew Podraza – Sekretarz Stanu w Ministerstwie Zdrowia

Członkowie, eksperci:

1. Ewa Frątczak, Sekretarz Generalny Rządowej Rady Ludnościowej,
2. Janusz Balicki, ekspert, członek Rządowej Rady Ludnościowej,
3. Anna Marzec-Bogusławska, Dyrektor Krajowego Centrum ds. AIDS,
4. Krzysztof Tomasz Niemiec, ekspert Ministerstwa Zdrowia, Kierownik Kliniki Położnictwa i Ginekologii Instytutu Matki i Dziecka,
5. Andrzej Towpik, Ambasador – Stałe Przedstawicielstwo RP przy ONZ,
6. Jolanta Rejniak, przedstawiciel Urzędu Pełnomocnika ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn. Stałe Przedstawicielstwo RP przy NZ, Nowy Jork:
 1. Katarzyna Kukier, Pierwszy Sekretarz,
 2. Ewa Anzorge, Pierwszy Sekretarz.

W trakcie 38. Sesji Komisji Ludności i Rozwoju ONZ Pani Anna Marzec-Bogusławska, Dyrektor Krajowego Centrum ds. AIDS przedstawiła stanowisko Polski „Ludność i rozwój w kontekście epidemii HIV/AIDS w Polsce” (tekst wystąpienia delegacji polskiej prezentowany na 38. Sesji Komisji ONZ „Ludność i Rozwój” zamieszcza załącznik nr2). Wśród uczestników 38. Sesji w trakcie obrad rozpowszechniany był tekst polskiego raportu (w wersji powielonej) „Raport na posiedzenie 38. Sesji Komisji Ludności i Rozwoju przy ONZ. Polska. (Information for the 38th Session of the Commission on Population and Development New York, 4-8 April 2005. Poland). Zawartość upowszechnianego raportu miała następującą strukturę:

1. Ludność,
2. Sytuacja epidemiologiczna HIV/AIDS,
3. Polityka Państwa w zakresie HIV/AIDS,
4. Leczenie oraz opieka oferowane osobom żyjącym z HIV/AIDS,
5. Współpraca z sektorem pozarządowym,
6. Inne działania profilaktyczne,
7. Współpraca międzynarodowa.

Na Agendę 38. Sesji Komisji ONZ Ludność i Rozwój składały się następujące tematy:

1. Wybór członków Biura 38. Sesji,
2. Przyjęcie programu 38. Sesji,
3. Dalszy ciąg działań w zakresie rekomendacji Światowej Konferencji Ludnościowej, Kair 1994,
4. Wpływ wprowadzenia w życie Programu Działań przyjętego podczas Światowej Konferencji: Ludność i Rozwój, Kair 1994, we wszystkich aspektach, na osiągnięcie uzgodnionych na szczeblu międzynarodowym celów w zakresie rozwoju, w tym celów zawartych w Deklaracji Milenijnej Narodów Zjednoczonych (ONZ),
5. Debata generalna prezentująca doświadczenia krajowe w zakresie procesów ludnościowych HIV/AIDS, ze szczególnym uwzględnieniem ubóstwa,
6. Przegląd metod pracy Komisji,
7. Realizacja programu i przyszły program pracy Sekretariatu w obszarze zagadnień ludnościowych,
8. Program na 39. Sesję Komisji,
9. Przyjęcie Raportu Komisji z prac 38. Sesji,
10. Wybór członków Biura 39. Sesji.

W czasie 38. Sesji przyjęte zostały przez Komisję Ludność i Rozwój następujące rezolucje i decyzje:

Rezolucja 2005/1 (odnosi się do dokumentu źródłowego /CN.9/2005/L.4); Population, development and HIV/AIDS with particular emphasis on poverty.

Rezolucja 2005/2 (odnosi się do dokumentu źródłowego /E/CN.9/2005/L.5); Contribution of the implementation of the Programme of Action of the International Conference on Population and Development, in all its aspects, to the achievement of the internationally agreed development goals, including those contained in the United Nations Millennium Declaration.

Decyzja 2005/1: Special themes for the Commission on Population and Development in the years 2007. Komisja podjęła decyzję, że przedmiotem obrad 40. Sesji Komisji w roku 2007 będzie temat: „Zmiany struktur wieku ludności i ich implikacje dla rozwoju” (The changing age structures of populations and their implications for development).

Decyzja 2005/2: Methods of work of the Commission on Population and Development.

Przyjęto 11 uzgodnień co do metod pracy Komisji:

Komisja ponownie potwierdziła, że Zgromadzenie Ogólne – poprzez swój udział w formułowaniu polityki, Rada Społeczna i Ekonomiczna – przez rolę odgrywaną w ogólnym doradztwie i koordynacji, zgodnie z Rezolucją Nr 48/162 Zgromadzenia, oraz Komisja do Spraw Ludności i Rozwoju stanowią trójstopniowy, międzyrządowy mechanizm, który gra zasadniczą rolę we wdrażaniu Programu Działań Międzynarodowej Konferencji Ludność i Rozwój. Ponadto Komisja:

1. Ustanawia, że regularna rotacja na stanowisku przewodniczącego Komisji ds. Ludności i Rozwoju rozpocznie się wyborami przeprowadzonymi na trzydziestej trzeciej sesji Komisji oraz że porządek rotacji będzie, jak następuje: (a) państwa afrykańskie, (b) państwa azjatyckie, (c) państwa wschodnioeuropejskie, państwa Ameryki Łacińskiej i rejonu Karaibów, państwa zachodnioeuropejskie oraz inne państwa;

2. Potwierdza rolę centralną Komisji Ludności i Rozwoju w koordynacji przeglądów i ocenie całkowitego wdrożenia Programu Działania Międzynarodowej Konferencji Ludność i Rozwój oraz wyników dwudziestej trzeciej Sesji Specjalnej Zgromadzenia Ogólnego na wszystkich szczeblach;

3. Stale podkreśla potrzebę dokonywania okresowych, szeroko zakrojonych przeglądów i ocen wdrażania Programu Działań Międzynarodowej Konferencji Ludność i Rozwój oraz podejmowania działań kluczowych dla jego dalszej realizacji;²

4. Potwierdza wagę i użyteczność istniejącej wymiany poglądów i informacji pomiędzy Komisją i Radą Ekonomiczną i Społeczną, co obejmuje spotkania Biur Wysokich Komisarzy Komisji i Rady Ekonomicznej i Społecznej;

5. Przypomina o roli, jaką odgrywa Biuro Wysokiego Komisarza w planowaniu dorocznych sesji Komisji oraz przygotowaniu propozycji programu jej pracy;

6. Z radością przyjmuje nową formułę zapraszania wybitnych mówców na posiedzenia Komisji oraz prośby Biura Wysokiego Komisarza o poczynienie przygotowań koniecznych dla zapewnienia ich uczestnictwa oraz stosownego poinformowania Państw Członkowskich;

7. Na swej trzydziestej dziewiątej sesji postanawia stworzyć wieloletni program prac nad zestawem tematów ogólnych, które będą oparte na Programie Działań Międzynarodowej Konferencji Ludność i Rozwój oraz wdrożyć ten program, jak również określić na tejże sesji czas trwania i tematy dla programu prac;

8. Postanawia również, że Komisja, na 39. sesji, będzie dalej rozpatrywać metody pracy oraz że rozważania te obejmą charakter wyników prac Komisji, nowe kwestie, lub problemy pojawiające się w porządku obrad, organizację wieloletniego programu pracy i jej ewentualne uszeregowanie w serie dwuletnich cykli, jak również wkład wniesiony przez Komisję w prace Rady Ekonomicznej i Społecznej oraz inne możliwe środki mające na celu ożywienie pracy Komisji. W następnej kolejności Biuro proszone jest o ustalenie, jakie są poglądy państw członkowskich;

9. Dalej postanawia, że w swych badaniach na dane tematy, Komisja powinna propagować wzmoczone dzielenie się na szczeblu narodowym, regionalnym i międzynarodowym najlepszymi doświadczeniami, jak również wspomnieniem otrzymanych doświadczeń, poprzez zorientowane na cel, interaktywne dialogi ekspertów i praktyków z udziałem czołowych mówców i przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego z włączeniem w to organizacji pozarządowych zgodnie z regułami postępowania komisji działających przy Radzie;

10. Podkreśla wagę sporządzania pisemnych raportów ze spotkań odbywanych przez Biuro w czasie między sesjami. Raporty te powinny być dostępne jak najszybciej po posiedzeniu, a w każdym razie w przeciągu czterech tygodni od zakończenia zebrania;

11. Zachęca komisje regionalne do planowania swych działań w taki sposób, aby wносиły wkład w bieżącą pracę komisji i w ten sposób współpracowały z innymi regionalnymi i sub-regionalnymi organizacjami międzyrządowymi, jak również z biurami, agencjami, funduszami i programami działającymi w ramach systemu Narodów Zjednoczonych.

Decyzja 2005/3: Documents considered by the Commission on Population and Development at its thirty-eight Session (w decyzji tej zostały wymienione podstawowe dokumenty, które były przedmiotem dyskusji na 38. Sesji).

Do przyjętych przez Komisję na 38. Sesji dokumentów pisemne stanowiska dotyczące rozbieżności zgłosiły następujące państwa: Luksemburg (jako stanowisko UE), Norwegia i USA. Stanowiska tych państw w postaci załączników stanowią integralną część sprawozdania z 38. Sesji Komisji ONZ Ludność i Rozwój

Członkowie delegacji polskiej brali aktywny udział w pracach 38. Sesji, zarówno w sesjach plenarnych, jak i grupach roboczych. Należy podkreślić bardzo dobrą współpracę i obsługę delegacji polskiej przez pracowników Stałego Przedstawicielstwa RP przy ONZ.

Szczególne podziękowania za bardzo życzliwą współpracę, pomoc i opiekę w czasie obrad 38. Sesji Komisji Ludność i Rozwój złożono na ręce J.E. Pana Andrzeja Towpika, Ambasadora – Stałego Przedstawicielstwa RP przy ONZ.

Z doświadczeń obrad zarówno 38. Sesji, jak i sesji poprzednich wynika konieczność powołania na szczeblu krajowym specjalnej jednostki, której zadaniem będzie wdrażanie i monitorowanie Programu Działań Konferencji Kairskiej, jak również Deklaracji Milenijnej ONZ odniesionych do bardzo szerokiego tematu „ludność i rozwój”.

W związku z wyborem przedstawiciela Polski do Biura 39. Sesji Komisji Ludność i Rozwój, którego praca będzie trwała około 1-go roku, należy liczyć się z dodatkowymi kosztami związanymi z uczestnictwem w pracach Biura (włącznie z możliwością zorganizowania sesji Biura w Polsce w związku z przygotowaniem 39. Sesji Komisji poświęconej zagadnieniom migracji).

VI. Udział w pracach Europejskiego Komitetu Ludnościowego

Polska była członkiem Europejskiego Komitetu Ludnościowego Rady Europy, wybrana na okres lat 2001-2004. Komitet Ludnościowy Rady Europy obraduje zwykle na dwóch sesjach w roku – letniej i jesiennej.

W sesji letniej – w posiedzeniu 9. Komitetu CAHP, uczestniczyli stali członkowie Komitetu lub przedstawiciele agend rządowych poszczególnych krajów członkowskich Rady Europy (obecnych było 41 przedstawicieli z poszczególnych krajów). W składzie delegacji polskiej brała udział Lucyna Nowak – zastępca dyrektora Departamentu Statystyki Społecznej, przedstawiciel Rządowej Rady Ludnościowej oraz Ewa Orzełek – główny specjalista w Sekretariacie Prezesa, przedstawiciel Rządowej Rady Ludnościowej, jak również przedstawiciele Zespołu Parlamentarnego Rady Europy, Komisji Europejskiej, Europejskiego Komitetu Społecznej Kohezji (CDCS), Europejskiego Komitetu d/s Migracji (CDMG), Europejskiego Kongresu Władz Regionalnych i Lokalnych (CLRAE) obserwatorzy z Białorusi, Jugosławii, Stolicy Apostolskiej, przedstawiciele międzynarodowych organizacji takich jak: OECD, ODE, EKG ONZ i WHO oraz organizacji pozarządowych. Ponadto w spotkaniu brali udział konsultanci Komitetu – przedstawiciele środowisk naukowo-badawczych z poszczególnych krajów.

Organizatorem 9. spotkania (CAHP 9) był Wydział Społecznej Kohezji (Spójności) Sekretariatu Rady Europy. Spotkanie Komitetu prowadziła jego Przewodnicząca Charlotta Hohn, przedstawicielka Centralnego Urzędu Statystycznego w Niemczech przy współudziale pracowników Sekretariatu CAHP. Program Konferencji obejmował następujące tematy:

1. Implikacje zmian w formowaniu się rodzin dla polityki ludnościowej i polityk pokrewnych;
2. Starzenie się ludności i wyzwania dla polityki społecznej;
3. Konsekwencje procesów migracyjnych dla społeczeństwa oraz dla polityki.

Zgodnie z Programem spotkania przedmiotem prezentacji i dyskusji były następujące tematy:

- 1) Przyjęcie ustaleń i wniosków z poprzedniego 8. posiedzenia Europejskiego Komitetu Ludności (CAHP) w grudniu 2004 roku;
- 2) Prezentacja oraz dyskusja raportów problemowych, opracowanych przez ekspertów – konsultantów Komitetu. Na spotkaniu przedstawiono dwa raporty. Wśród Autorów raportów jest jedna osoba z Polski, dr hab. prof. Marek Kupiszewski. Tematyka poszczególnych raportów dotyczyła: a) zagadnienia migracji zagranicznych, b) starzenia się ludności w aspekcie polityki społecznej;
- 3) Przygotowanie programu działania Komitetu na 2005 rok i lata następne, w tym wybór konsultantów – autorów raportów, przewidzianych do opracowania w 2005 roku. Tematyka kolejnych raportów będzie dotyczyła: a) aktywności ekonomicznej ludności w powiązaniu z międzynarodowym rynkiem pracy, b) zdrowia reprodukcyjnego młodych Europejczyków, c) demograficznej charakterystyki ludzi starszych oraz d) demograficznych implikacji wynikających ze społecznych wykluczeń w krajach Wschodniej Europy;
- 4) Przedstawienie stanu przygotowań do Europejskiej Konferencji Ludnościowej, która odbywała się po zamknięciu obrad Komitetu CAHP (dotyczy konferencji z udziałem przedstawicieli władz poszczególnych państw członkowskich Rady Europy);

- 5) Omówienie modyfikacji Rocznika Statystycznego Rady Europy, dotyczącej edycji w 2005 roku;
- 6) Omówienie innych tematów o charakterze organizacyjnym, jak procedury postępowania we współpracy z Komitetem oraz rekomendacje.

Wyjazd był związany z koniecznością reprezentowania Polski w stałym Europejskim Komitecie Ludności (CAHP) Rady Europy. Stałym członkiem Komitetu (CAHP) jest przedstawiciel Rządowej Rady Ludnościowej – dr hab. prof. SGH Ewa Frątczak.

Komitet Ludnościowy Rady Europy (CAHP) liczy 16 członków (w tym przewodniczący), reprezentujących organizacje rządowe, środowiska naukowe, urzędy statystyczne oraz inne instytucje państw członkowskich RE. Poszczególni członkowie Komitetu są ekspertami w dziedzinie analiz dotyczących procesów ludnościowych. Stałe spotkania Komitetu odbywają się dwa razy w roku. W posiedzeniach Komitetu uczestniczą stale przedstawiciele następujących organizacji:

- Parlamentu Europejskiego
- Kongresu Władz Regionalnych i Lokalnych Europy (CLARAE)
- Rady Unii Europejskiej oraz Komisji Europejskiej.

Ponadto na spotkania są zapraszani – w charakterze obserwatorów – przedstawiciele innych krajów niebędących członkami Rady Europy, jak Białorusi, Bośni i Hercegowiny, Kanady, Japonii, Meksyku, Stanów Zjednoczonych oraz Watykanu, a także innych organizacji międzynarodowych takich, jak EKG ONZ, WHO, EAPS, IUSSIP CICRED.

W związku z uczestnictwem w posiedzeniu CAHP podjęte zostały zobowiązania w postaci przygotowania danych ludnościowych dla potrzeb Rocznika Demograficznego Rady Europy. Komórką odpowiedzialną za realizację wniosków jest Departament Statystyki Społecznej, Wydział Statystyki Ludności oraz ewentualnie inne wydziały departamentu w zakresie swoich kompetencji, tj. prowadzonych badań: warunków życia ludności, rynku pracy, osób niepełnosprawnych, pobierania świadczeń społecznych, ubóstwa i nierówności społecznych.

*

Celem wyjazdu był udział w obradach **Europejskiej Konferencji Ludnościowej 2005 poświęconej Demograficznym wyzwaniom w kontekście społecznej spójności (*Demographic Challenges for Social Cohesion*)**.

Konsekwencje wynikające z wydarzeń demograficznych ostatniej dekady skłoniły Radę Europy do zwołania europejskiej konferencji z udziałem przedstawicieli rządów i zaproszenia na wspólne obrady demografów i twórców różnych polityk. Głównym celem Konferencji była debata poddająca ocenie kluczowe trendy polityki ludnościowej w krajach członkowskich Rady Europy. Tematy prezentowane na konferencji połączyły trendy demograficzne oraz reakcje polityki na nie i w ten sposób zapewniły możliwość dialogu między demografami i osobami podejmującymi decyzje na najwyższym szczeblu.

Przygotowanie konferencji zostało powierzone Joint Organising Committee składającemu się z reprezentantów Europejskiego Komitetu Ludnościowego (European Population Committee), Zgromadzenia Parlamentarnego, Kongresu Lokalnych i Regionalnych Władz oraz Komitetu Europejskiego dla Społecznej Spójności.

W konferencji wzięli udział narodowi, europejscy i międzynarodowi eksperci, osoby odpowiedzialne za tworzenie polityk dotyczących kwestii ludnościowych i demograficznych, m.in. członkowie parlamentów krajów członkowskich, narodowi reprezentanci ministerstw zajmujących się polityką społeczną lub problemami (kwestiami) ludnościowymi i demograficznymi, reprezentanci innych międzyrządowych organizacji i NGO's zajmujących się kwestiami demograficznymi i społecznymi, reprezentanci miejscowych i regionalnych autorytetów zajmujących się kwestiami demograficznymi i społecznymi, reprezentanci mediów specjalizujący się w kwestiach powiązanych z polityką społeczną oraz zagadnieniami demograficznymi i ludnościowymi oraz eksperci i naukowcy uniwersyteccy.

Obrady **Europejskiej Konferencji Ludnościowej 2005 „Demographic Challenges for Social Cohesion”** toczyły się na 3 sesjach tematycznych, a mianowicie:

Sesja 1. Zmiany procesu formowania rodziny, zmiany płodności i ich konsekwencje,

Sesja 2. Starzenie się ludności – wyzwania dla polityki społecznej,

Sesja 3. Wpływ migracji na społeczeństwo oraz dyskusja panelowa na tematy: populacje ryzyka, społeczne wykluczenie, wyludniające się regiony, kwestie ludnościowe i spójność społeczna – priorytety działania.

Jednocześnie zwrócono uwagę na:

- Demograficzne trendy, zapotrzebowanie na prace i zarządzanie migracją.
- Integracja, prawa człowieka i społeczna spójność.

Demograficzne wyzwania nowoczesnego społeczeństwa – starzenie się ludności i wzrost ilości osób po 50 roku życia adresowane do trzech typów polityk powiązanych z ludnością: polityka dotycząca płodności, polityka dotycząca długowieczności i polityka dotycząca migracji.

Spójność w społeczeństwie pokrywa wiele wymiarów w relacjach między jednostkami, grupami i pokoleniami. Istotne demograficzne wymiary społecznej spójności mają zastosowanie zarówno w procesach międzypokoleniowych, jak i między nimi: pierwszy wymiar dotyczy zarówno relacji między płciami, relacji rodzic-dziecko i relacji w rodzinie na linii dorosły-senior, jak i między większością społeczeństwa a specyficznymi grupami podatnymi na zagrożenie; drugi odnosi się do międzypokoleniowej równowagi i kontynuacji w społeczeństwie.

Podczas gdy niektóre aspekty spójności społecznej ukierunkowane ludnościowo mogą prowadzić politykę krótkoterminową i jednowymiarową, tylko pełny scenariusz polityki zaplanowany długoterminowo zawiera trzy podstawowe demograficzne wskaźniki – płodność, długowieczność i migrację – i może efektywnie sprostać głównym demograficznym wyzwaniom aspektów spójności społecznej dot. ludności. Podczas gdy niektóre aspekty polityki, ukierunkowanej na imigracje lub dotyczące osób po 50 roku życia (greying population), można spodziewać się rezultatów względnie w szybkim czasie, to większość podjętych środków w ramach polityki dot. płodności dadzą rezultaty dopiero w dłuższym okresie, np. po 2020 roku.

Polityka dotycząca ludności stara się rozwiązać problemy dotyczące fundamentalnych przyczyn trendów demograficznych, a w szczególności starzenia się społeczeństwa, które wymaga wysiłków w domach takich, jak relacje między płciami, relacje w pracy i rodzinie, model środowiska, dziecko i wartości rodzinne, organizacja biegu życia. Powinna zostać zapoczątkowana i stopniowo rozwijana w nadchodzących latach. Polityka adresowana do osób w społeczeństwie po 50 roku życia zawierają programy aktywacji przeznaczone dla osób w wieku podeszłym (the older adult – po 65 roku), programy przystosowania systemu zabezpieczeń społecznych i wspieranie solidarności międzypokoleniowej. Części polityki uwzględniające szacunek dla migracji również muszą zająć się kilkoma aktywnymi dziedzinami: regulacje przepływu migrantów, integracją migrantów i ulepszenie procesu integracji między imigrantami a ludnością miejscową.

W następnych dwóch lub trzech dekadach wykonalny i pożądaný rozwój ludności w Europie definiuje zasięg opcji polityk i ich wpływ. Z perspektywy dzisiejszego dnia istnienie silnej infrastruktury zaawansowanego systemu zasiłków i wielka wartość, jaką Europejczycy przykładają do systemów opieki socjalnej, wymagają z jednej strony adaptacji do zmieniających się warunków demograficznych zarówno polityk dot. pracy, jak i ochrony socjalnej, a z drugiej strony, zaprojektowanie i wprowadzenie wielowymiarowych i długoterminowych polityk dotyczących ludności.

Wszystkie materiały znajdują się na stronach Internetowych Rady Europy pod adresem: [http://www.coe.int/T/E/Social cohesion/](http://www.coe.int/T/E/Social%20cohesion/) oraz w Sekretariacie RRL

*

W sesji jesiennej, w obradach Europejskiego Komitetu Demograficznego Rady Europy na posiedzeniu 10-go Komitetu CAHP (European Population Committee (CAHP 10) Council of Europe), którego Polska jest członkiem, uczestniczyli stali członkowie Komitetu.

Posiedzeniu przewodniczyła Charlotta Höhn, a program 10. posiedzenia CAHP obejmował następujące zagadnienia:

1. Przyjęcie protokołu z poprzedniego 9. posiedzenia Komitetu, które odbyło się w dniach 5-6 kwietnia 2005 r. oraz programu 10. posiedzenia,
2. Informacje prezentowane przez Sekretariat,
3. Informacja o działalności wydawniczej CAHP,
4. Rocznik Demograficzny Rady Europy 2005 (The Demographic Yearbook 2005),
5. Europejska Konferencja Demograficzna 2005,

6. Program prac i działań Komitetu w 2005 r.,
7. Program prac merytorycznych i technicznych CAHP w zakresie konsultacji przy spisach powszechnych,
8. Współpraca z agendami międzynarodowymi i innymi komitetami w ramach Rady Europy,
9. Pozostałe zagadnienia CAHP.

Uczestników posiedzenia poinformowano, iż w wyniku postanowień przyjętych na Trzecim Szczycie Rady Europy w Warszawie, Sekretarz Generalny Rady Europy **zawiesza działalność Komitetu Demograficznego Rady Europy z końcem 2005 roku**, zatem 10. posiedzenie CAHP było ostatnim posiedzeniem Komitetu Demograficznego. Poinformowano o szansie utworzenia w ramach działającego Komitetu The European Committee of Social Cohesion, 4-5 osobowej grupy ekspertów z zakresu demografii, która byłaby ciałem doradczym i opiniotwórczym wewnątrz Komitetu.

Po prezentacji faktów i możliwych rozwiązań na przyszłość przez pracowników Rady Europy miała miejsce bardzo konstruktywna dyskusja wskazująca na osiągnięcia Komitetu, którego początki działalności sięgają 1973 roku. W wyniku dyskusji została podjęta decyzja o konieczności opracowania memorandum, którego tekst (*Memorandum to the Committee of Ministers on the future activities of the Council of Europe in the population field Adopted at the 10 th meeting of the European Population Committee Strasbourg, 1-2 December 2005* – załącznik Nr 3) został przyjęty przez członków 10. posiedzenia CAHP, a Przewodnicząca Charlotta Höhn apelowała do delegacji rządowych o upowszechnienie tekstu memorandum w krajach członkowskich Rady Europy.

V. Zespół ds. Gender and Generation Programme

Decyzją nr 2 Przewodniczącego Rządowej Rady Ludnościowej z dnia 19 września 2003 roku został powołany Zespół do spraw Gender and Generation Programme (GGP) jako organ pomocniczy Rządowej Rady Ludnościowej, w skład którego wchodzi: Przewodniczący i Wiceprzewodniczący (przedstawiciele Rządowej Rady Ludnościowej) oraz przedstawiciele pięciu resortów. Jest to zespół międzyresortowy, a jego Przewodniczący na posiedzenia Zespołu, grup specjalistycznych oraz do udziału w pracach może zapraszać przedstawicieli nauki i specjalistów z dziedziny demografii i pokrewnych dyscyplin naukowych.

Do zadań Zespołu należy:

1. Przygotowanie koncepcji projektu finansowania programu GGP w Polsce.
2. Opracowanie organizacji przeprowadzenia programu GGP w Polsce.
3. Sformułowanie merytorycznego zakresu programu, możliwego do zrealizowania w warunkach polskich.
4. Współpraca międzynarodowa z komisjami GGP i zespołami merytorycznymi w ramach programu GGP.
5. Realizacja programu GGP we współpracy z instytucjami polskimi i międzynarodowymi.

Do tej pory posiedzenia zespołu odbyły się odpowiednio: w sierpniu 2003, w maju i listopadzie 2004. W 2005 r Zespół spotkał się na 4 posiedzeniach, w których uczestniczyli przedstawiciele resortów oraz zaproszeni goście. W dniu **26 kwietnia 2005 r.** na spotkaniu Zespołu przeprowadzono dyskusję nad dokumentacją przygotowaną w wersji polskiej do badania Rodziny i Generacji (oryginalny tytuł Gender and Generation Survey). Sekretariat Rządowej Rady Ludnościowej we współpracy z Instytutem Statystyki i Demografii SGH pod kierownictwem Ewy Frączak przygotował wersję polską dokumentacji narzędzi badawczych do badania Rodziny i Generacji. Na całość dokumentacji składa się:

1. *Badanie Rodziny i Generacje. Kwestionariusz podstawowy, pierwszy panel.*
2. *Badanie Rodziny i Generacje. Kwestionariusz – moduły fakultatywne, pierwszy panel.*
3. *Badanie Rodziny i Generacje. Zestaw kart do kwestionariusza podstawowego, pierwszy panel.*
4. *Badanie Rodziny i Generacje. Skład osobowy gospodarstwa domowego do kwestionariusza podstawowego, pierwszy panel.*
5. *Badanie Rodziny i Generacje. Instrukcja do kwestionariusza podstawowego, pierwszy panel.*

Podjęto decyzję o organizacji jednodniowych seminariów, na których dyskutowano kolejne działy formularza ankiety Rodziny i Generacje. Seminaria Zespołu ds. GGP odbyły się w dniach: 16, 19 i 24 maja 2005. Dyskutowano na nich szczegółowo kolejne działy formularza podstawowego ankiety Rodziny i Generacje oraz Zestaw kart (kodów) do kwestionariusza, w tym:

- w dniu 16 maja działy 1-5 ankiety (zebranie prowadziła E. Frątczak);
- w dniu 19 maja działy 6, 7, 11 ankiety (zebranie prowadziła E. Frątczak);
- w dniu 24 maja działy 8, 9, 10 ankiety (zebranie prowadziła L. Nowak).

Po naniesieniu zmian i korekt do wszystkich uczestników poprzednich spotkań dyskusyjnych wysłano drogą elektroniczną nową wersję formularza do oceny. Po otrzymaniu uwag drogą elektroniczną trwały prace i dyskusje z Zespołem pracowników Pani Dyrektor L. Nowak z Departamentu Statystyki Społecznej GUS. Starano się, aby wykorzystane w kwestionariuszu ankiety przekroje, zakresy i klasyfikacje były zsynchronizowane z aktualną metodologią badań z zakresu statystyki społecznej Głównego Urzędu Statystycznego (w tym m.in. badań Ekonomicznej Aktywności Ludności, SILC, Badania Budżetów Gospodarstw Domowych) oraz z metodologią NSP 2002. W wyniku intensywnych prac w ciągu 6 miesięcy został przygotowany formularz ankiety, instrukcja i lista kodów, które będą wykorzystane w badaniu pilotażowym.

Badanie pilotażowe planowane jest do realizacji w trzech województwach na próbie dobranej celowo, obejmującej 100 respondentów (gospodarstw domowych). Podstawowe narzędzia badawcze to kwestionariusz wywiadu, lista kodów i instrukcja. Struktura kwestionariusza obejmuje 13 działów:

1. Gospodarstwo domowe – skład
 - Charakterystyka członków gospodarstwa domowego, w tym:
 - Stosunek pokrewieństwa z głową gospodarstwa domowego/respondentem
 - Stan cywilno-prawny
 - Aktywność ekonomiczna, bieżąca według definicji BAEL
 - Status na rynku pracy według subiektywnej oceny respondenta
 - Poziom wykształcenia
 - Niepełnosprawność
2. Dzieci
 - Opieka nad dziećmi respondenta/współmałżonka (partnera) w wieku 14 lat i mniej mieszkającymi w gospodarstwie domowym
 - Dzieci niemieszkające w gospodarstwie domowym
 - Wnuki
3. Związki małżeńskie/partnerskie
 - Aktualny, wspólnie zamieszkujący współmałżonek/partner
 - Aktualny, niezamieszkujący wspólnie współmałżonek/partner
 - Zamiar zawarcia związku
 - Historia związków małżeńskich/partnerskich
 - Alimenty na dzieci, utrzymanie dzieci
 - Alimenty na partnera
4. Gospodarstwo domowe – podział ról i podejmowanie decyzji
 - Podział ról
 - Podejmowanie decyzji
 - Jakość związku
5. Rodzice i dom rodzinny respondenta
 - Wspólne zamieszkiwanie (rodzice i dom rodzinny)
 - Wspólne zamieszkiwanie z obojgiem rodziców
 - Wspólne zamieszkiwanie tylko z matką
 - Wspólne zamieszkiwanie tylko z ojcem
 - Samodzielne zamieszkiwanie
 - Rodzeństwo, dziadkowie
 - Dom rodzinny w dzieciństwie
 - Zamiar rozpoczęcia samodzielnego zamieszkiwania (bez rodziców)
6. Płodność
 - Aktualna ciąża
 - Płodność (naturalna)

- zamiar posiadania dzieci
- 7. Zdrowie i samopoczucie
 - Ogólne informacje o zdrowiu
 - Jednostkowe transfery pomocy
 - Transfery pomocy emocjonalnej
 - Kontrola zachowań, dobrobyt
- 8. Praca i dochody respondenta
 - Wykształcenie
 - Aktywność ekonomiczna
 - Pytania do osób na urlopie macierzyńskim, wychowawczym
 - Pytania do osób bezrobotnych
 - Pytania do studentów/uczniów
 - Pytania do osób na emeryturze
 - Pytania do osób chorych lub trwale niepełnosprawnych
 - Pytania do osób zajmujących się domem
 - Pytania do osób odbywających zasadniczą służbę wojskową lub zastępczą służbę wojskową
 - Poprzednie zatrudnienie
 - Pytania do osób aktualnie pracujących
 - Praca główna
 - Pytania do osób pracujących najemnie
 - Pytania do osób pracujących na własny rachunek
 - Pytania do wszystkich pracujących
 - Praca dodatkowa
- 9. Praca i dochody współmałżonka/partnera
 - Wykształcenie
 - Aktywność ekonomiczna
 - Pytania do osób na urlopie macierzyńskim, wychowawczym
 - Pytania do osób bezrobotnych
 - Pytania do studentów/uczniów
 - Pytania do osób na emeryturze
 - Pytania do osób chorych lub trwale niepełnosprawnych
 - Pytania do osób zajmujących się domem
 - Pytania do osób odbywających zasadniczą służbę wojskową lub zastępczą służbę wojskową
 - Poprzednie zatrudnienie
 - Pytania do osób aktualnie pracujących
 - Praca główna
 - Pytania do osób pracujących najemnie
 - Pytania do osób pracujących na własny rachunek
 - Pytania do wszystkich pracujących
 - Praca dodatkowa
- 10. Stan posiadania, dochody i transfery gospodarstwa domowego
 - Sytuacja ekonomiczna gospodarstwa domowego
 - Dochody gospodarstwa domowego z innych źródeł niż z pracy
 - Całkowity dochód gospodarstwa domowego
 - Transfery pieniężne i spadki
- 11. Wartości i postawy
- 12. Obserwacje ankietera
- 13. Sprawozdanie ankietera

Warto nadmienić, że rekomendacje o konieczności realizacji w Polsce programu GGP włączającego wielodyscyplinarne badanie demograficzne były przedstawiane we wnioskach do kolejnych Raportów o

Sytuacji demograficznej Polski oraz na posiedzeniach plenarnych Rady Statystyki przez Przewodniczącego RRL.

Dokumentacja badania (w wersji polskiej) oraz kontekstowej bazy danych jest do wglądu w Sekretariacie Rządowej Rady Ludnościowej.

Do końca 2005 r. planowano przeprowadzenie badania pilotażowego na celowo dobranej próbie 100 mieszkań w trzech województwach. Jednak ze względów organizacyjnych realizacja pilotażu została przeniesiona na I kwartał 2006.

Uważa się, że badanie pilotażowe powinno być przeprowadzone przez RRL we współpracy z GUS i SGH.

W roku 2005 rozpoczęto prace nad tworzeniem kontekstowej bazy danych, które powinny być zakończone w 2006 roku. W proces tworzenia kontekstowej bazy danych należy zaangażować instytucje centralne i placówki naukowe. Baza będzie tworzona według struktury opracowanej w ramach programu GGP tak, aby zawarte w niej dane stanowiły w przyszłości podstawę do porównań międzynarodowych. Kwestią do uzgodnienia jest miejsce utrzymywania i zarządzania bazą, a także fundusze na jej utworzenie i uaktualnianie. Należy sądzić, że koszty utworzenia takiej bazy nie będą zbyt wysokie.

W roku 2006 przewiduje się realizację badania empirycznego Rodziny i Generacji na losowej próbie 20 tys. respondentów w wieku 18-79 lat. Dokumentacja schematu losowania próby do badania została opracowana w ramach prac jednej z grup roboczych koordynowanych przez PAU ECE UN w Genewie i jest do wykorzystania również w Polsce. Zakładając, że badanie mogłoby być realizowane w drugiej połowie 2006 roku, próba powinna być wylosowana z operatu mieszkań uaktualnionego na 2005 rok. Badanie Rodziny i Generacji dzięki m.in. staraniom Rządowej Rady Ludnościowej zostało włączone do programu badań statystyki publicznej na rok 2006.

Sekretariat Rządowej Rady Ludnościowej podejmie działania o włączenie do realizacji badania instytucji centralnych, środowisk naukowych zainteresowanych tematyką badania, jak również podejmie działania na rzecz pozyskania dodatkowych funduszy wspierających realizację badania w pierwszym i kolejnych panelach oraz tworzenia i utrzymywania kontekstowej bazy danych.

VI. Posiedzenia Prezydium RRL oraz prace sekretariatu RRL

Od 01.11.2003 r. na podstawie zarządzenia nr 82 Prezesa Rady Ministrów z dnia 19 września 2003 r. obsługę RRL przejął GUS. Od marca 2005 r. RRL posiada stronę internetową www.stat.gov.pl/bip/rrl, na której zamieszczone są publikacje oraz informacje o działalności, strukturze i składzie RRL. Prezydium RRL obradowało w 2005 r. na trzech posiedzeniach – w dniach 1.02, 23.06 i 20.10.2005 r.

*

Rządowa Rada Ludnościowa funkcjonująca na mocy Zarządzenia nr 57 Prezesa Rady Ministrów z dnia 30 kwietnia 2002 roku (z późniejszymi zmianami) postuluje o zmianę powyższego Zarządzenia w związku ze zmianą struktury i obsady osobowej w ministerstwach i urzędach centralnych oraz uaktualnienia listy członków powoływanych imiennie – 03.10.2005 r. zmarł prof. dr hab. Mikołaj Latuch, co w konsekwencji u umożliwiło odbywanie posiedzeń plenarnych z powodu braku kworum.

Członkami Rządowej Rady Ludnościowej winni być ludzie z grona pracowników nauki powoływani imiennie przez Prezesa Rady Ministrów oraz przedstawiciele wyznaczeni przez ministrów, którzy będą mogli podejmować wiążące zobowiązania w ich imieniu. Do składu Rządowej Rady Ludnościowej powinni być zaproponowani kandydaci eksperci posiadający stopień naukowy w dziedzinie demografii lub pokrewnej.

*

Sekretariat Rządowej Rady Ludnościowej opublikował kolejny, 49 numer Biuletynu.

Na treść biuletynu składają się następujące materiały:

- sprawozdania z 37. Sesji ONZ ds. Ludności i Rozwoju, która odbyła się w Nowym Jorku w dniach 22.03-26.03 2004 r. oraz 38. Sesji ONZ ds. Ludności i Rozwoju, która odbyła się w Nowym Jorku w dniach 4.04-8.04 2005r.,

- IX Ankieta ONZ na temat Ludności i Rozwoju skierowana do rządów państw,
- informacje o projekcie Gender and Generation oraz o zespole roboczym powołanym do jego realizacji,
- sprawozdania z działalności Rządowej Rady Ludnościowej za lata 2003-2004.

Rządowa Rada Ludnościowa była współorganizatorem konferencji naukowej „Matka i dziecko nade wszystko” z okazji Światowego Dnia Dziecka 2005 pod honorowym patronatem Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej Włodzimierza Cimoszewicza, która odbyła się w Sali Kolumnowej RP 30 maja 2005 r. Przewodniczący RRL wygłosił na sesji referat pt. „Obraz matki i dziecka w Polsce w świetle badań statystyczno-demograficznych”.

Celem konferencji były:

- Ocena sytuacji zdrowotnej matki i dziecka w Polsce w okresie transformacji na tle innych krajów Europy i przez pryzmat głównych uwarunkowań stanu zdrowia: demografia, edukacja powszechna, opieka medyczna, polityka społeczna, środowisko.
- Zapoznanie się z aktualnymi priorytetami w opiece nad matką i dzieckiem jako podstawy do podjęcia stosownych zobowiązań na rzecz matek i dzieci, ze szczególnym uwzględnieniem możliwie najlepszego startu do życia, harmonijnego rozwoju, bezpieczeństwa, dobrych jakościowo edukacji i umiejętności, zapewniających pełne i czynne uczestnictwo w życiu społecznym Polski, Europy i świata.
- Prezentacja konkretnych i niezbędnych rekomendacji do działań na rzecz poprawy jakości życia matek i dzieci w Polsce na lata 2005-2010.

*

Sekretariat RRL w 2005 r. (w którym zaangażowane są 1 i 1/2 etatu – 1/2 etatu Sekretarz Generalny i 1 etat główny specjalista) wykonuje merytoryczne, organizacyjne, techniczne i kancelaryjno-biurowe zadania związane z działalnością Rządowej Rady Ludnościowej. Do zakresu działania Sekretariatu Rządowej Rady Ludnościowej należy w szczególności:

- 1) opracowywanie okresowych (corocznych) projektów raportów o sytuacji demograficznej kraju i ich przedkładanie do rozpatrzenia na plenarnym posiedzeniu Rządowej Rady Ludnościowej,
- 2) opracowywanie i wydawanie Biuletynu i innych materiałów informacyjnych Rządowej Rady Ludnościowej,
- 3) opracowywanie projektów okresowych planów pracy Rządowej Rady Ludnościowej,
- 4) opracowywanie projektów preliminarzy budżetowych Rządowej Rady Ludnościowej,
- 5) wstępna ocena informacji, wniosków i projektów przedstawianych Rządowej Radzie Ludnościowej przez ministrów, kierowników urzędów centralnych oraz inne instytucje i organizacje społeczne,
- 6) opiniowanie projektów aktów normatywnych związanych z realizacją polityki ludnościowej,
- 7) sporządzanie sprawozdań z prac Rządowej Rady Ludnościowej,
- 8) przygotowywanie materiałów na posiedzenia plenarne Rządowej Rady Ludnościowej oraz na posiedzenia jej Prezydium,
- 9) sporządzanie protokołów z posiedzeń plenarnych Rządowej Rady Ludnościowej i z posiedzeń jej Prezydium,
- 10) współpraca z instytucjami krajowymi i zagranicznymi w sprawach należących do zakresu działania Rządowej Rady Ludnościowej,
- 11) wykonywanie innych zadań związanych z działalnością Rządowej Rady Ludnościowej, zleconych przez jej Przewodniczącego.

Sekretariat RRL zgodnie z procedurą złożył na 2005 r. projekt planowanych wydatków na kwotę łączną 160 000 zł, która pozwoliłaby na realizację statutowych zadań nałożonych na RRL. Przyznany budżet na 2005 stanowił mniej niż 1/3 planowanych środków. Sytuacja ta stanowiła istotne zagrożenie dla realizacji zadań prowadzonych aktualnie przez RRL oraz zadań na forum międzynarodowym.

Udział przedstawicieli w konferencjach międzynarodowych, jak 38. Sesja ONZ Komisji Ludność i Rozwój, Europejskiej Konferencji Ludnościowej organizowanej przez Radę Europy, dwóch posiedzeniach Komitetu Demograficznego Rady Europy, posiedzenia grupy roboczej programu GGP oraz aktywnego uczestnictwa RRL w pracach międzynarodowego programu Gender And Generation Programme, RRL musi zwiększyć swoją aktywność zarówno w działaniach krajowych, jak i międzynarodowych.

Udział w każdej sesji (posiedzeniu) wymaga opracowania stosownego raportu (dokumentacji) w języku polskim i angielskim. W związku z powyższym pismem z 14.09.2005 r. zwróciłem się do Premiera o przyznanie środków z rezerwy Prezesa Rady Ministrów – w wyniku przyjętych rezolucji i decyzji przez Komisję Ludność i Rozwój na 38. Sesji ONZ – Nowy Jork, 4-8 kwietnia 2005, został wybrany przedstawiciel Polski do Biura 39. Sesji Komisji ONZ Ludność i Rozwój. Praca będzie trwała około jednego roku, co wiąże się z ponoszeniem dodatkowych kosztów związanych z uczestnictwem w pracach Biura (włącznie z możliwością zorganizowania sesji Biura w Polsce w związku z przygotowaniem 39. Sesji Komisji poświęconej zagadnieniom migracji).

Wniosek o przyznanie środków z rezerwy Prezesa Rady Ministrów w kwocie 50 000 zł, które w ubiegłym roku na etapie planowania budżetu nie były do przewidzenia, dotyczył wydatków związanych z udziałem Rządowej Rady Ludnościowej we współpracy międzynarodowej, w tym na pokrycie następujących kosztów:

1. Udział w 2 posiedzeniach Biura 39. Sesji Komisji ONZ Ludność i Rozwój. Jedno posiedzenie odbędzie się w Nowym Jorku, drugie w jednym z krajów afrykańskich. Daty posiedzeń będą znane drugiej połowie września. Uczestnictwo w w/w posiedzeniach jest obowiązkowe dla członków Biura. Sekretarz RRL został wybrany na posiedzeniu 38. i 39. Sesji Komisji ONZ ds. Ludności i Rozwoju na członka Biura (Sprawozdanie z wyjazdu delegacji Rzeczypospolitej Polskiej na 38. Sesję Komisji Ludności i Rozwoju ONZ, Nowy Jork, 4-8 kwietnia 2005). Koszt uczestnictwa w obu posiedzeniach to około 25 tys. zł.

2. Informal Working Group Gender and Generation Programme (Posiedzenie Zespołu Roboczego Gender and Generation Programme) – Turcja, październik 2005 – koszt około 6 tys. zł. (rząd polski zadeklarował udział Polski w tym programie),

3. Methodological Workshop on Gender and Generation Programme, Max-Planck-Institute, Germany – listopad 2005 r. – koszt 5.000 zł.

4. W związku ze współpracą RRL z instytucjami międzynarodowymi: Radą Europy, Komisją ONZ ds. Ludności i Rozwoju, Dywizją Ludnościową ONZ w Nowym Jorku i PAU EKG ONZ w Genewie Rządowa Rada Ludnościowa uznała za konieczne upowszechnienie wśród polskiej opinii publicznej rezolucji i decyzji odniesionych do procesów ludnościowych przyjętych przez Radę Europy, Unię Europejską i ONZ. Jest to około 100 stron tekstu dokumentów w języku angielskim do przetłumaczenia na język polski i opublikowania – koszt ok. 14 tys. zł.

W wyniku podjętych starań przyznane zostały RRL fundusze z ogólnej rezerwy budżetowej z przeznaczeniem na pokrycie wydatków związanych z udziałem sekretarza Generalnego RRL w pracach Biura 39. Sesji Komisji ONZ ds. Ludności i Rozwoju – Zrządzenie Nr 101 Prezesa RM z dn. 21 października 2005 r. w wysokości 50 tys. zł. Z uwagi na terminy posiedzeń Biura ONZ (marzec, kwiecień 2006 r.) część funduszy została przeniesiona do wykorzystania do czerwca 2006 r.

Rządowa Rada Ludnościowa oczekuje wdrożenia przygotowanego i przedłożonego (pismo RRL/86/2005 z dn. 14.12.2005 r.) projektu dokumentu pt. *Założenia polityki ludnościowej w Polsce*, a także pomoc w przygotowaniu w 2006 r. II Kongresu Demograficznego, któremu analogicznie jak poprzedniemu najwyższe władze Państwa udzieliłyby patronatu honorowego.

**Republic of Poland
Permanent Mission to the United Nations
9 East 66th Street, New York, N.Y. 10021**

*Commission on Population and Development
Thirty-eight Session
Agenda Item 5: General Debate on National Experience in Population
Matters;
Population Development and HiV/AIDS, with Particular Emphasis
on Poverty.*

**STATEMENT
By
Ms. Anna MARZEC-BOGUSŁAWSKA
Director of the National AIDS Center
Poland**

New York, April 5th, 2005

Mr. Chairman, Distinguished Delegates, Ladies and Gentlemen,

On behalf of the Polish Delegation let me congratulate you on the excellent organization of the 38th session of the Commission on Population and Development devoted to such global and present-day problems as the HIV/AIDS epidemic and reproductive health. Our country has made an unquestionable contribution to the progress achieved in that field since the Cairo Conference.

Poland's population is approximately 38.2 million people. The year 2004 was the sixth consecutive year of a real decrease in our population and the third year of a negative natural growth. The number of births and the female fertility rate in Poland have been declining since the 80s. Despite immigration inflow to my country, a low but constant decrease in the population has been noted.

Poland is a country of intensive social and demographical changes which accelerated at the beginning of the socio-economic transformation in the early 90s.

The implementation of the Cairo Declaration, the Programme of Action of the International Conference on Population and Development, the United Nations Millennium Declaration and the commitments of our country undertaken together with the Declaration of Commitment on HIV/AIDS reflect constant progress in the field of health care, improved life expectancy data and a further decrease in infant mortality rate. Since 1992 life expectancy has been rising slowly but systematically in Poland. Today, life expectancy for men is 70.5 years, and for women – 78.9 years.

Women's health in Poland has been constantly improving, what is reflected in a longer estimated life expectancy and reduced mortality of mothers and their children. The infant mortality rate is 6.76 per 1000 live births. Primary prevention and screening tests (secondary prevention) are the key elements of improvement of women's health throughout their lives.

Ladies and Gentlemen,

The Constitution of the Republic of Poland assigns special significance to respect of human rights and human dignity. These constitutional rights were strengthened through the appointment – in November 2001 – of a Governmental Plenipotentiary for the Equal Status of Women and Men. The adoption of the latest edition of "The National Programme for Women for 2003-2005" marked a continued implementation of the provisions of the Beijing Declaration. Yet, regardless of the evidence of social progress in recent years that I have noted, there are still cases of discrimination of women on the labour market and violence against women.

An impoverishment of certain social groups has been noted in Poland since 1996 and it could lead to various health problems including rapid spreading of HIV/AIDS in certain groups or among local populations. According to 2003 data, 11.7% of the society was living below the minimum level of existence and 19.6% below the relative poverty level.

Mr. Chairman,

The spread of HIV/AIDS in our country, since the mid 80s, mobilized the Government of Poland to undertake urgent countermeasures. The systematic development of a stable national policy on fighting against HIV/AIDS is reflected in the adoption – by the Council of Ministers – of "The National Programme for HIV Prevention and Care for People Living with HIV/AIDS". The third edition of the Programme for the years 2004–2006 is now under way. The National AIDS Centre plays a key role in its implementation which is also enhanced by a partnership with governmental institutions and civil society organizations active in the field of fighting HIV/AIDS and discrimination against infected people and their families.

The Polish policy on fighting against HIV/AIDS has been elaborated with significant involvement of People Living with HIV/AIDS. Moreover, it has a multi-sectoral character and multi-level structure of activities. Various local authorities and self-government bodies at different levels participate in its realization.

Though 9.5 thousands infections have been reported in Poland so far, the estimated number of People Living with HIV/AIDS in Poland is put at 20–30 thousands. In recent years there has been an increase in the number of infections through heterosexual contacts and growth in the number of infected women.

Ladies and Gentleman,

One of the key problems in fighting the HIV/AIDS epidemic is ensuring broad availability of antiretroviral treatment. A significant progress in that field has been made in Poland during the last few years. At present, about 2300 patients – i.e. every person who meets the medical criteria – have access to free antiretroviral treatment and to the advanced diagnostic procedures, among them genotyping. No social group is discriminated as regards the access to ARV treatment. Free of charge antiretroviral therapy and special diagnostic tests are also offered to persons in prisons, injection drug users in methadone programmes, uninsured persons, the homeless and others.

The Minister of Health allocated 80 million PLN (almost 27 million USD) for antiretroviral therapy and diagnostics in 2005. According to the WHO, the indicator of the availability of ARV drugs in our country remains at an average European level and amounts to 77%. The significant decrease in the rate of vertical transmissions among women, who are covered by the prevention programme, from 23% in the 90s to less than 1% at present, is also our success.

The number of people taking voluntary, anonymous and free of charge tests has been significantly rising in recent years. It is the effect of educational media campaigns which enhance public knowledge and awareness in the field of HIV/AIDS. Persons who take the HIV tests are ensured professional pre- and post- counselling. High attention is also paid to educating various social groups and fighting the discrimination of People Living with HIV/AIDS in the workplace.

To support the civil society organizations, each year the Minister of Health allocates specific funds to this end. In 2004 almost 40 NGOs fighting against HIV/AIDS received financial support from the state budget.

Mr. Chairman, Distinguished Delegates, Ladies and Gentlemen,

The progress attained in our country in the fight against HIV/AIDS and in the field of improvement of the quality of life of HIV-infected and HIV-affected people, motivates us to declare our readiness to help other countries, especially those worst-affected by HIV/AIDS, in the field of best practices implementation. Polish NGOs and Polish experts are willing to share their experience with colleagues from those countries. My delegation is convinced that only close and effective international collaboration and partnership at national and international levels guarantee success in the fight against HIV/AIDS and against the violations of the human rights and dignity of People Living with HIV/AIDS.

Thank you, Mr. Chairman.

Memorandum to the Committee of Ministers on future activities of the Council of Europe in the population field

Adopted at the 10th meeting of the European Population Committee Strasbourg, 1-2 December 2005

The decision to terminate the activity of the European Population Committee (CAHP) raises a number of issues which were discussed during the 10th CAHP meeting held on 1 and 2 December 2005. The Committee would like to bring the following points to the attention of the Committee of Ministers:

1. There will be a continuing need for demographic input into the work of the Council of Europe within its core activities

Population-related issues are high on the policy agenda in all the member States of the Council of Europe and will remain there for the foreseeable future. Governments and Parliaments of the member States are facing today unprecedented demographic challenges and as a response to these challenges are looking at ways to reform their social security systems and health care services, to increase labour force participation, to raise the retirement age and to introduce family-friendly policies.

The Council of Europe is uniquely placed to help European policy-makers in identifying responses to common issues such as population ageing, inter-generational solidarity, low and late fertility, increasing childlessness, changing family structures, marginalisation of vulnerable groups and the integration of migrants and minorities. In the years to come the Council of Europe will continue to require significant demographic input to support its work in human rights, democracy, social cohesion and migration.

2. Demographic activities will continue to have political significance

The Council of Europe will continue to be involved in providing technical assistance activities to countries where political sensitivities make it necessary. Demographic studies and technical assistance (such as census monitoring, building proper electoral and civil registers, delimitation of electoral zones, etc.) contribute to the prevention of possible conflicts and to strengthening the rule of law and democracy in these countries. Currently there are census monitoring activities on-going in Moldova and UNMIK-administered Kosovo, while in Albania CAHP members were called on to support with their expertise the drawing of electoral zone boundaries.

The Parliamentary Assembly of the Council of Europe and the Congress of Local and Regional Authorities, as they have on numerous occasions in the past, will continue to make use in their work of the relevant demographic research. This will help them to identify demographic perspectives for social reforms with a view to recommending social strategies and institutional changes in response to these demographic challenges.

3. The European Population Network (EPN) – a low-cost solution for demographic exchange

The Council of Europe has in the European Population Network a ready-made infrastructure which facilitates the regular exchange of data and research between European demographers. The EPN requires insignificant financial resources and can easily be used as a basis to respond to the demands from Council of Europe bodies for continued demographic input to underpin their activities.

The European Committee for Social Cohesion has decided to create a small demographic advisory panel with a view to maintaining its working contacts with European demographers. While the role of this panel still remains to be defined, it would appear appropriate that the maintenance of the European Population Network should be vested in this advisory body.

4. The Demographic Yearbook – an indispensable tool for European policy-makers

The European Population Committee has produced the Demographic Yearbook for the last 30 years. This publication has been the flagship publication of this Committee, unique in Europe, widely quoted in the demographic world and recognised for its high professional standards. It would be a serious loss if this well-established and increasingly high-quality publication were to be discontinued. Alternative ways of producing this publication with no cost implications for the Ordinary Budget of the Council of Europe should be found either through voluntary contributions of member States or through arrangements with other international organisations or national demographic institutions. Regardless of the means found to finance this publication, the Committee recommends that it remains under the aegis of the Council of Europe.

5. Request to the Committee of Ministers

While regretting the decision to terminate the population activities within the Council of Europe, the European Population Committee invites the Committee of Ministers to instruct the Secretariat to:

- a. find the necessary human and financial resources during the transition phase of the first two months of 2006 in order to allow:
 - the 2005 Demographic Yearbook and its accompanying CD-Rom to be produced;
 - the 2005 research of the European Population Committee to be finalised and printed. This research consists of one study on depopulation and one on future demographic trends in Europe;
 - the publications and proceedings of the European Population Conference 2005 “Demographic challenges for Social Cohesion” to be finalised and disseminated.
- b. Explore the possibilities of continuing the preparation and publication of future editions of the Demographic Yearbook in a different way, either through possible voluntary contributions of the member States or through possible agreements with other organisations.
- c. Explore the possibilities of maintaining the activities of the virtual and web-based European Population Network which would require limited resources from the Secretariat.

V. SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI RZĄDOWEJ RADY LUDNOŚCIOWEJ W 2006 R.

Spis treści:

- I. Posiedzenie plenarne RRL w dniu 14 grudnia 2006 r.
- II. Raport Rządowej Rady Ludnościowej pt. *Sytuacja demograficzna Polski. Raport 2004 i założenia polityki ludnościowej w Polsce*
- III. Udział w pracach Komisji ONZ ds. Ludności i Rozwoju
- IV. Udział w Europejskiej Konferencji Demograficznej
- V. Zespół Generation and Gender Programme
- VI. Posiedzenia Prezydium RRL oraz prace sekretariatu RRL

Załączniki:

1. Sprawozdanie z 39. Sesji Komisji Ludności i Rozwoju ONZ. (pkt I str. 9).
Załącznik nr 1. Tekst wystąpienia Kazimierza Kuberskiego, Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej, Przewodniczącego Delegacji Rzeczypospolitej Polskiej na 39. Sesji Komisji Ludności i Rozwoju, Nowy Jork, 3-7 kwietnia 2006 r.
2. Zarządzenia nr 85 Prezesa Rady Ministrów z dnia 29 maja 2006 r. w sprawie Rady do Spraw Koordynacji działań międzyresortowych w zakresie polityki ludnościowej.
3. Zarządzenia nr 165 Prezesa Rady Ministrów z dnia 7 listopada 2006 r. w sprawie Rady do Spraw Koordynacji działań międzyresortowych w zakresie polityki ludnościowej.
4. Uchwała nr 1/2006 Rządowej Rady Ludnościowej z dnia 14 grudnia 2006 r.

W roku 2006 do dnia 28 maja Rada do spraw koordynacji działań międzyresortowych w zakresie polityki ludnościowej, zwana Rządową Radą Ludnościową funkcjonowała na mocy Zarządzenia nr 57 Prezesa Rady Ministrów z dnia 30 kwietnia 2002 roku, a następnie na mocy Zarządzeń:

- Zarządzenia nr 85 Prezesa Rady Ministrów z dnia 29 maja 2006 r. w sprawie Rady do spraw koordynacji działań międzyresortowych w zakresie polityki ludnościowej,
- Zarządzenia nr 165 Prezesa Rady Ministrów z dnia 7 listopada 2006 r. w sprawie Rady do spraw koordynacji działań międzyresortowych w zakresie polityki ludnościowej.

Rządowa Rada Ludnościowa działa pod przewodnictwem dr hab. prof. SGH Zbigniewa Strzeleckiego, a jej obsługę zapewnia Główny Urząd Statystyczny. Szczegółowy tryb działania Rządowej Rady Ludnościowej oraz zakres działania Przewodniczącego, Prezydium i Sekretarza Generalnego Rady określa regulamin uchwalany przez Rządową Radę Ludnościową – Uchwała nr 1/2006 Rządowej Rady Ludnościowej z dnia 14 grudnia 2006 r. Od marca 2005 r. RRL posiada stronę internetową www.stat.gov.pl/bip/rrl, na której zamieszczone są publikacje oraz informacja o działalności, strukturze i składzie RRL.

I. Posiedzenie plenarne RRL

W 2006 roku odbyło jedno posiedzenie zamiast dwóch (§ 6.1. Zarządzenia nr 85 Prezesa Rady Ministrów z dnia 29 maja 2006 r. w sprawie Rady do spraw koordynacji działań międzyresortowych w zakresie polityki ludnościowej) ze względu na niemożność zwołania posiedzenia z powodu braku quorum oraz z uwagi na wydanie zarządzenia w połowie roku w związku ze zmianą struktury i obsady osobowej w ministerstwach i urzędach centralnych oraz uaktualnienia listy członków powoływanych imiennie.

Zgodnie z Zarządzeniem nr 85 Prezesa Rady Ministrów z dnia 29 maja 2006 r. w sprawie Rady do Spraw Koordynacji działań międzyresortowych w zakresie polityki ludnościowej w **skład Rządowej Rady Ludnościowej wchodzi:**

- 1) **Przewodniczący** – dr hab. Zbigniew Strzelecki prof. SGH.
- 2) **Zastępcy przewodniczącego:**
 - a) prof. dr hab. Józefina Hryniewicz – Uniwersytet Warszawski,
 - b) prof. dr hab. Janusz Witkowski – Wiceprezes Głównego Urzędu Statystycznego.
- 3) **Sekretarz Generalny Rady** – dr hab. Ewa Frątczak prof. SGH.
- 4) **Członkowie powoływani imiennie:**
 - a) dr hab. Bożena Balcerzak-Paradowska – Instytut Pracy i Spraw Socjalnych,
 - b) ks. prof. dr hab. Janusz Balicki – Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego,
 - c) prof. dr hab. Bogdan Chazan – Dyrektor Szpitala Położniczo-Ginekologicznego im. Św. Rodziny w Warszawie,
 - d) prof. dr hab. Lucyna Frąckiewicz – Akademia Ekonomiczna w Katowicach,
 - e) dr hab. Irena E. Kotowska – prof. SGH, Szkoła Główna Handlowa
 - f) prof. dr hab. Jerzy T. Kowaleski – Uniwersytet Łódzki,
 - g) dr hab. Ireneusz Kuropka – prof. AE, Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu,
 - h) prof. dr hab. Adam Kurzynowski – Szkoła Główna Handlowa,
 - i) prof. dr hab. Antoni Rajkiewicz – Uniwersytet Warszawski,
 - j) prof. dr hab. Robert Rauziński – Instytut Śląski w Opolu,
 - k) dr hab. Andrzej Rączaszek – prof. AE, Akademia Ekonomiczna w Katowicach
 - l) prof. dr hab. Iwona Roeske-Słomka – Akademia Ekonomiczna w Poznaniu,
 - m) prof. dr hab. Izidor Sobczak – Gdańska Wyższa Szkoła Humanistyczna, Uniwersytet Gdański,
 - n) prof. dr hab. med. Janusz Szymborski – Biuro Rzecznika Praw Dziecka,
 - o) prof. dr hab. Eugeniusz Z. Zdrojewski – Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Warszawie.
- 5) **członkowie pełniący określone funkcje:**
 - a) przedstawiciel kancelarii Prezesa Rady Ministrów, Zbigniew Rykowski z-ca Dyrektora Dep. Monitoringu, Prognoz i Analiz,
 - b) przedstawiciel Komitetu Nauk Demograficznych Polskiej Akademii Nauk, dr hab. prof. AE Jolanta Kurkiewicz, Akademia Ekonomiczna w Krakowie,
 - c) przedstawiciel Polskiego Towarzystwa Demograficznego, Lucyna Nowak, z-ca Dyrektora Dep.,
 - d) przedstawiciel organizacji pozarządowych, brak odpowiedzi na pismo
 - e) przedstawiciel Konwentu Marszałków, dr Kazimierz Szczygielski, Instytut Śląski, przedstawiciel Konwentu Marszałków Województw RP

- f) przedstawiciel Instytutu Kardiologii, dr n. hum. Zofia Słońska z-d Epidemiologii, Prewencji i Promocji Zdrowia,
 - g) przedstawiciel Instytutu Matki i Dziecka, doc. dr hab. med. Krystyna Mikiel-Kostyra, Kierownik Zakładu Zdrowia Publicznego w Instytucie Matki i Dziecka,
 - h) przedstawiciel Centrum Onkologii – Instytutu im. Marii Skłodowskiej-Curie w Warszawie, prof. dr hab. n. med. Witold Zatoński,
 - i) przedstawiciel Instytutu Żywności i Żywienia, dr Włodzimierz Sekuła z-ca Dyrektora ds. ekonomicznych Instytutu Żywności i Żywienia im. prof. dr med. Aleksandra Szczygła.
- 6) członkowie delegowani przez:
- a) Ministra Edukacji Narodowej, Ryszard Szubański, Dyrektor Departamentu Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego,
 - b) Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, prof. Janina Józwiak, Dyrektor Instytutu Statystyki i Demografii SGH,
 - c) Ministra Obrony Narodowej, Jolanta Kulus, szef Oddziału Zabezpieczenia Socjalnego – Dep. Spraw Socjalnych i Rekonwersji MON
 - d) Ministra Pracy i Polityki Społecznej, dr Agnieszka Chłoń-Domińczak, Dyrektor Dep. Analiz Ekonomicznych i Prognoz,
 - e) Ministra Sportu, Mariola Chojnacka, Dyrektor Biura Kadr i Administracji Ministerstwa Sportu,
 - f) Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji, do 14.12.2006 r nie zgłoszono przedstawiciela; w dn. 8.01.2007 r. wyznaczono do udziału w pracach RRL Krzysztofa Lewandowskiego, naczelnika Wydziału Analiz Migracyjnych w Departamencie Polityki Migracyjnej MSWiA,
 - g) Ministra Spraw Zagranicznych, Marcin Nawrot, Dyrektor Departamentu Systemu Narodów Zjednoczonych i Problemów Globalnych MSZ,
 - h) Ministra Zdrowia, Włodzimierz Pisarski, z-ca Dyrektora Departamentu Organizacji Ochrony Zdrowia,
 - i) Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych, Alina Wojtowicz-Pomierna, Dyrektor Biura Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych,
 - j) Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego, dr Grażyna Marciniak, Dyrektor Departamentu Statystyki Społecznej GUS,
 - k) Prezesa Urzędu do Spraw Repatriacji i Cudzoziemców, dr Marek Szonert, Dyrektor Departamentu Współpracy Międzynarodowej.

W dniu 14 grudnia 2006 r. przedmiotem posiedzenia plenarnego Rządowej Rady Ludnościowej było:

- *akceptacja Raportu 2004 Sytuacja demograficzna Polski wraz z założeniami polityki ludnościowej w Polsce,*
- *projekt raportu 2005-2006 Sytuacja demograficzna Polski,*
- *projekt regulaminu – Uchwała nr 1 Rządowej Rady Ludnościowej,*
- *biuletyn RRL nr 50 i 51,*
- *sprawozdanie z działalności RRL za rok 2005.*

W obradach uczestniczył Prezes GUS prof. dr hab. Józef Oleński, który wyraził zadowolenie z faktu, iż Rządowa Rada Ludnościowa ma swoją siedzibę w GUS oraz życzył Radzie owocnych obrad.

Rządowa Rada Ludnościowa zaaprobowała na posiedzeniu plenarnym założenia polityki ludnościowej w Polsce wraz z Raportem 2004 *Sytuacja demograficzna Polski*.

W dniu 18 grudnia 2006 r. członkom Rady Ministrów przekazano do wiadomości XXX raport 2004 *Sytuacja demograficzna Polski i założenia polityki ludnościowej w Polsce.*

Procesy demograficzne, takie jak tworzenie się i rozpad rodzin oraz gospodarstw domowych, płodność, umieralność czy migracje zachodzące w Polsce na przełomie wieków, charakteryzują się dynamicznymi zmianami. Następują zmiany wzorców tworzenia rodzin, postaw i zachowań prokreacyjnych. Obniża się częstotliwość zawierania pierwszych małżeństw oraz odkładanie decyzji o zawarciu związku małżeńskiego w czasie, co w następstwie wpływa na postawy prokreacyjne. Przy świadomym ograniczaniu dzietności całkowitej wpływa to na procesy rozwoju rodziny.

Obserwuje się systematyczne wydłużanie się życia ludzkiego. Jest to wynikiem zmniejszania się ryzyka zgonu niemowląt, dzieci i osób dorosłych, jednakże nadal Polskę dzieli dystans od produjących

pod tym względem krajów europejskich. Jednocześnie obserwuje się niezadowalający postęp w ograniczaniu zachorowań i umieralności na szereg chorób tzw. cywilizacyjnych.

Zmniejszyły się w znacznym stopniu migracje wewnętrzne. Nasiliły się jednak migracje zagraniczne, zwłaszcza o charakterze zarobkowym. Perspektywa członkostwa Polski w Unii Europejskiej oznacza swobodny przepływ ludności, co również oddziaływać będzie na natężenie i kierunki tych przepływów. Przebieg procesów demograficznych wpływa już w znacznym stopniu na stan i strukturę ludności Polski, zwłaszcza liczebność i strukturę według wieku oraz na zmiany proporcji ludności w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym.

Kontynuacja dotychczasowych procesów demograficznych w Polsce powodować będzie głębokie dysproporcje w relacjach między kolejnymi pokoleniami, a także – obniżanie się liczby ludności.

Powyższe problemy stały się przedmiotem debaty przedstawicieli wielu środowisk, dla której forum stanowiły obrady I Kongresu Demograficznego w Polsce pt. „Polska a Europa. Procesy demograficzne u progu XXI wieku”. Wynikiem obrad (obok licznych materiałów, dokumentów i publikacji) było przyjęcie Deklaracji Kongresu, w której uczestnicy zwracają się do „władz publicznych, organizacji obywatelskich, Kościoła Katolickiego i organizacji wyznaniowych o podjęcie skoordynowanych działań polityki społecznej i ludnościowej, mogących zahamować niekorzystne zjawiska w procesach demograficznych”.

Z inicjatywy Rządowej Rady Ludnościowej zostały podjęte prace nad przygotowaniem „Założeń programu polityki ludnościowej w Polsce”.

W ostatnich latach w Polsce miały bowiem miejsce głębokie zmiany w przebiegu podstawowych procesów demograficznych. Zmiany te uległy przyspieszeniu w latach transformacji systemowej. Wpływ tych zmian obserwujemy między innymi w strukturze i dynamice zmian liczby ludności kraju. Rządowa Rada Ludnościowa uznała, że rozwój demograficzny Polski wszedł w fazę kryzysową, która może być bardziej intensywna i głębsza niż w krajach tzw. starej Unii Europejskiej. Rządowa Rada Ludnościowa jako organ koordynujący międzyresortowe działania w zakresie polityki ludnościowej, systematycznie monitoruje sytuację demograficzną Polski i corocznie przedkłada raport z tego zakresu Radzie Ministrów i opinii publicznej.

Posiedzenie plenarne w większości poświęcone było debacie nad projektem raportu 2005-2006 *Sytuacja demograficzna Polski*. Po dyskusji zdecydowano, iż w XXXI raporcie RRL *Sytuacja demograficzna Polski – Raport 2005-2006* sformułowane zostaną rekomendacje dla instytucji odpowiedzialnych za kształtowanie polityki ludnościowej oraz wnioski do właściwych organów o podjęcie prac nad projektami aktów normatywnych z dziedziny polityki ludnościowej

Poszczególne rozdziały raportu zawierają analizy i oceny dotyczące bilansu ludności i zmian w strukturze demograficznej mieszkańców Polski, ruchu naturalnego ludności (a więc zawierania małżeństw, rozwodów, urodzeń i płodności oraz umieralności), migracji zagranicznych i przestrzennego zróżnicowania procesów demograficznych. Szczególne miejsce w Raporcie poświęcono wybranym problemom zdrowotnym ludności. Indywidualne stany i problemy zdrowotne składają się na ogólny obraz stanu zdrowia ludności. Analiza sytuacji w tym zakresie, nawet tylko częściowa ze względu na ograniczenia statystyczne, jest niezmiernie potrzebna. Próba takiej analizy objęła: choroby układu krążenia, choroby nowotworowe, choroby psychiczne, choroby zakaźne, uzależnienia, następstwa wypadków drogowych i wypadki przy pracy. Podjęto także próbę ukazania najważniejszych problemów zdrowotnych populacji kobiet, dzieci, młodzieży i osób niepełnosprawnych oraz przedstawienia stanu zdrowia ludności w 2004 r. Autorami Raportu są wybitni eksperci z zakresu demografii, polityki społecznej i zdrowia.

II. Podstawowym statutowym obowiązkiem Rządowej Rady Ludnościowej jest opracowywanie corocznych raportów o sytuacji demograficznej Polski.

Najważniejsze ustalenia i wnioski Raportu 2004 *Sytuacja demograficzna Polski* są następujące:

Tendencje ogólne

31 grudnia 2004 r. Polska liczyła 38 190,6 tys. mieszkańców. W *Narodowym Spisie Powszechnym 2002* ustalono liczbę mieszkańców Polski na 38 230 tys. osób, co oznacza liczbę mniejszą o ponad 402

tys. od szacunku bilansowego. Świadczy to o głębszym ubytku rzeczywistym liczby ludności, aniżeli do niedawna wynikało z szacunków bieżących, dla których podstawą były wyniki *NSP 1988 r.* i bieżąca statystyka. Do końca 2002 roku liczba mieszkańców zmniejszyła się o dalsze 11 tys. osób. Rok 2003 przyniósł dalszy spadek zaludnienia Polski o 28 tys. mieszkańców, a 2004 r. o kolejne 16,8 tys.

Z analizy prezentowanej w raporcie wynikają zarówno pozytywne, jak i negatywne tendencje w składnikach decydujących o kierunku rozwoju demograficznego Polski. Tendencje te mają długi i krótki okres trwania.

Do **pozytywnych** tendencji należy zaliczyć:

- stały wzrost poziomu wykształcenia ludności. W 2002 r. 10,2 proc. ludności w wieku 15 lat i więcej posiadało wyższe wykształcenie (6,5 proc. w 1988 r.) i od tego czasu wskaźnik ten wzrasta;
- nie jest zagrożona, jak na razie, instytucja małżeństwa w Polsce. Wynika to z faktu, że zdecydowana większość zawieranych małżeństw to związki wyznaniowe, oraz z tego, że w dalszym ciągu wzrasta jednorodność cech partnerów zawierających małżeństwa. Powinno to być przesłanką silniejszych więzi w tych związkach i ich trwałości;
- utrzymujący się w dalszym ciągu istotny spadek skłonności do zawierania związków małżeńskich przez nastolatków oraz zmniejszanie się ich udziału wśród nowożeńców;
- przesuwanie się rozpadu małżeństw na coraz późniejszy wiek i coraz dłuższy okres pożycia małżeńskiego, co oznacza zmniejszenie skali konsekwencji dla dzieci najmłodszych i w wieku przedszkolnym. Rok 2004 przyniósł też dalsze zmniejszenie udziału dzieci w tym wieku wśród ogółu dzieci z rozwodzących się małżeństw;
- stabilizowanie się odsetka noworodków o małej wadze w momencie urodzenia (poniżej 2,5 kg), co powinno też stabilizacyjnie wpłynąć na ryzyko, jakie wynika z tej przyczyny w umieralności niemowląt;
- kontynuacja spadkowego trendu umieralności osób młodych (do 24 lat) i starszych (60 lat i więcej), co wyraża się wydłużaniem przeciętnego trwania życia mieszkańców Polski oraz zmniejszaniem dystansu, jaki dzieli Polskę w tym zakresie od pozostałych krajów Unii Europejskiej. Mimo tego jest ono przeciętnie o 5,6 lat krótsze dla mężczyzn i o 3,1 lat dla kobiet w porównaniu z mieszkańcami dotychczasowej (UE15) Unii Europejskiej. Polska wyróżnia się jednak pod tym względem pozytywnie w grupie krajów naszego regionu, które ostatnio cechuje rosnąca umieralność;
- 59 rok obniżania się umieralności niemowląt, choć jej poziom jest jeszcze około dwukrotnie wyższy niż w większości krajów zachodnich. Polska jest drugim po Czechach krajem naszego regionu, który ma najpoważniejsze osiągnięcia w walce z tym rodzajem umieralności;
- pojawienie się symptomów odwrócenia malejącej przez poprzednie 46 lat mobilności przestrzennej ludności. Jej poziom jest bardzo niski i ściśle związany z sytuacją społeczno-gospodarczą kraju. Tak niski poziom przemieszczeń ludności nie cechuje społeczeństw zachodnich.

W stosunku do poprzedniego raportu z 2003 r. zwiększył się zakres tendencji **negatywnych** w rozwoju demograficznym Polski. Zaliczyć do nich należy:

- pogłębiającą się już szósty rok depopulację w rozwoju Polski. Zapoczątkowany w 1998 r. ubytek liczby mieszkańców trwa, a jego tempo nasila się. Dzieje się tak w wyniku pogłębiającego się już czwarty rok z rzędu ubytku naturalnego w liczbie ludności oraz wciąż wyższej emigracji ludności nad jej imigracją do Polski. Jest to następstwo zaobserwowanych wcześniej niekorzystnych trendów w zastępowalności pokoleń. Od 1989 r. utrwała się w Polsce proces zawężonej zastępowalności pokoleń. Przy czym w miastach rozpoczął się on już w 1963 r., a na wsi, z opóźnieniem jednego pokolenia, ale już w latach transformacji (1995 r.). W 2004 r. zastępowalność pokoleń była niższa o ponad 40 proc. od niezbędnej, aby pokolenie rodziców było równo licznie zastąpione pokoleniem dzieci;
- kontynuowana jest faza odwracania tendencji urbanizacyjnych, gdyż dalej ubywa mieszkańców w miastach, a wzrasta ich liczba na wsi;
- przyśpieszenia nabiera proces starzenia się ludności oraz zasobów pracy. Liczba osób w wieku emerytalnym wzrosła w 2004 r. w porównaniu do 1988 r. o ponad 1,1 mln osób i stanowi 15,3 proc. ogółu populacji (12,4 proc. w 1988 r.). Jednocześnie blisko milion stanowią seniorzy (osoby 80-letnie i starsze), co już jest zjawiskiem znaczącym dla systemu opieki zdrowotnej, społecznej oraz struktury usług i zaopatrzenia;
- kolejny rok potwierdzają się zaobserwowane w 2002 r. symptomy do zmiany stabilizującej się od ponad 20 lat proporcji w liczbie kobiet i mężczyzn w skali kraju. Może to oznaczać, że prawdopodobnie rozpoczęła się faza powrotu do wzrostu skali feminizacji społeczeństwa (szczególnie w miastach);

- niewielki wzrost liczby zawartych w 2004 r. małżeństw okazał się tylko chwilowym wydarzeniem demograficznym i nie odwrócił trwającej od ponad 20 lat malejącej skłonności do zawierania małżeństw, co w następstwie skutkuje pogłębianiem się spadku liczby urodzeń;
- w dalszym ciągu trwa proces „starzenia się” partnerów zawierających małżeństwa, co jest związane z odsuwaniem chwili zakładania rodziny na nieco późniejszy okres życia nowożeńców, w związku m.in. z wydłużaniem nauki, ograniczeniami i trudnościami na rynku pracy dla ludzi młodych, ograniczonymi możliwościami nabycia przez nich mieszkań itp. Jednak pozytywnym tego przejawem jest mniejsze zaawansowanie tego procesu niż w pozostałych krajach Unii Europejskiej;
- odwrócenie w 1993 r. spadkowej tendencji natężenia rozwodów z pierwszego okresu transformacji i jego nasilenie się od 1994 roku. Skalę problemu charakteryzuje następująca relacja z 2004 r. – na 100 nowo zawartych małżeństw 29 rozwodzi się. Tylko rok 2004 przyniósł wzrost rozwodów o blisko 8 tys., co oznacza wzrost ich natężenia o 15,7 proc. Należy to wiązać bez wątpienia z nową ustawą o zasadach przyznawania zasiłków rodzinnych obowiązującą od 1 maja 2004 r., różnicującą znacznie wysokość zasiłków na korzyść rodzin z jednym z rodziców. Wzrasta jednocześnie skala problemu małych dzieci w rozwodzących się małżeństwach. Już 62 na 10 tys. dzieci w wieku poniżej 18 lat jest dotkniętych rozwodem rodziców (w 1989 r. – 44 co oznacza wzrost o 40 proc.);
- ciągły i znaczący, trwający już 21 rok spadek rozrodzności, związany do 1990 r. głównie z niekorzystnymi zmianami w strukturze wieku rozrodczego kobiet, a w kolejnych latach ze znaczącym spadkiem poziomu płodności kobiet. Sytuację w tym zakresie należy już uznać za krytyczną;
- dalsze „starzenie się” matek rodzących pierwsze dziecko, co w konsekwencji pogłębia spadek dzietności kobiet;
- brak postępu w obniżaniu poziomu umieralności ludności dorosłej, której przyczyny tkwią w czynnikach pozademograficznych; systematyczny wzrost udziału zgonów spowodowanych chorobami nowotworowymi (stanowią one już przyczynę co czwartego zgonu);
- dalszy ubytek, tak jak niemal przez cały okres powojenny, liczby mieszkańców w wyniku przewagi emigracji nad imigracją.

Jeśli utrwać się będą te niekorzystne tendencje rozwoju demograficznego Polski, to przez kolejne lata postępować będzie ubytek liczby mieszkańców Polski do 35,7 mln w 2030 r., co potwierdzają także eksperci ONZ, pogarszać się również będzie jej struktura ilościowa i jakościowa.

Bilans i zmiany w strukturze ludności

W Polsce od kilku lat spada liczba mieszkańców. Rok 2004 jest szóstym kolejnym rokiem, w którym zaludnienie naszego kraju się zmniejszyło. W dniu 31 XII 2004 r. ludność naszego kraju liczyła 38 173,8 tys. osób. W ciągu roku zmniejszyła się ona o 16,8 tys. osób. Na ten ubytek rzeczywisty ludności w 2004 r. złożył się ujemny przyrost naturalny i ujemne saldo migracji zagranicznych. Te składniki ujemnego przyrostu rzeczywistego dla ogółu ludności w Polsce inaczej kształtowały się w mieście i na wsi. W miastach w 2004 r. liczba ludności zmniejszyła się w wyniku zarówno ubytku wędrownego – tak wewnętrznego, jak i zagranicznego – oraz ubytku naturalnego ludności. Na wsi – odwrotnie – nie notowano ubytku ludności, lecz przyrost jej liczby. Na przyrost ten złożyły się: znaczące, dodatnie saldo migracji wewnętrznych i niezbyt duży przyrost naturalny ludności, których wartości zostały pomniejszone ujemnym saldem migracji zagranicznych i ujemnym saldem zmian administracyjnych.

Relacje liczbowe mężczyzn i kobiet, mierzone współczynnikiem feminizacji, pozostawały na tym samym poziomie co w 2003 roku. Na 100 mężczyzn przypadało w 2004 r. 106,7 kobiet, przy czym w miastach występowała zdecydowana przewaga liczebna kobiet, na wsi zaś można mówić o równowadze liczebnej płci.

Rok 2004 to rok dalszego spadku liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym i jej wzrostu w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym, co świadczy o pogłębianiu się procesu starzenia demograficznego ludności. Jednocześnie z procesem starzenia się ogółu ludności postępuje starzenie się ludności w wieku produkcyjnym. Proces ten oznacza, że wśród ludności w wieku produkcyjnym zwiększa się udział względny roczników w starszym wieku, czyli w wieku niemobilnym, maleje zaś udział populacji w młodszym wieku, czyli w wieku mobilnym. Z danych przedstawionych w rozdziale I wynika, że starzenie się ludności w wieku produkcyjnym występuje także i w Polsce.

Małżeństwa i rozwody

Oczekiwany z niepokojem wzrost liczby zawartych związków małżeńskich w 2003 r. do poziomu 195,4 tys. oraz związane z nim nadzieje na odwrócenie negatywnych trendów małżeństw okazał się chwilowym wydarzeniem demograficznym. W 2004 r. zawarto w kraju jedynie 191,8 tys. związków, tj. o 3,6 tys. mniej niż w roku poprzednim. W wyrażeniu względnym oznaczało to spadek równy 1,4 proc. Od 2000 r. liczba nowych par małżeńskich zmniejszyła się o 19,4 tys., tj. o 9,2 proc. Średnie roczne tempo spadku w tym czasie wynosiło 2,4 proc.

Zdecydowana większość zawieranych w Polsce małżeństw to związki wyznaniowe. W 2004 r. ich udział wśród ogółu zawartych małżeństw w skali całego kraju wynosił 73,1 proc., w tym 68,6 proc. w miastach i 81,5 proc. na wsi.

Postępującej redukcji liczby zawieranych związków towarzyszy **nienotowany do tej pory gwałtowny wzrost liczby rozwodów**. O ile w latach 2000-2004 liczba orzekanych rozwodów rosła z roku na rok średnio o 7,1 proc., o tyle w dwu ostatnich latach (2003-2004) wzrost ten wyniósł 15,8 proc. w kraju ogółem, w tym w miastach – 12,4 proc., a na wsi – 32,3 proc.

Rosnący trend jest notowany również w liczbie orzekanych separacji. W 2004 r. wynosiła ona 5 891, tj. niemal dwukrotnie więcej (o 94,6 proc.) niż rok wcześniej. Wobec średniego rocznego tempa wzrostu liczby separacji w latach 2000-2003, równego 31,2 proc. oznacza to niemal trzykrotne przyspieszenie tempa wzrostu liczby małżeństw rozpadających się na skutek rozwodu i separacji w dwu ostatnich latach.

Systematyczne zmniejszanie się liczby nowo zawieranych związków, idące w parze ze wzrostem liczby małżeństw rozpadających się, prowadzi w konsekwencji do postępującego ubytku istniejących par małżeńskich. W roku 2004 liczba związków rozwiązanych przekroczyła o 27,3 tys. liczbę związków nowo zawartych. Ujemne saldo było wypadkową ubytku par małżeńskich w miastach o 38,2 tys. oraz przyrostu na wsi o 11,0 tys.

Powyższe fakty nie pozostają bez wpływu na prawidłowy rozwój demograficzny kraju. W sytuacji, gdy niemal 83 proc. dzieci w kraju rodzi się w małżeństwach, **systematyczny spadek liczby nowych związków małżeńskich w kolejnych latach i ubytek małżeństw istniejących wpływają na zmniejszanie się liczby rodzin z dziećmi i obojgiem rodziców w składzie przy jednoczesnym wzroście liczby rodzin niepełnych**. Wskazują na to wyraźnie dane spisów powszechnych z lat 1988 i 2002. Wynika z nich, że w okresie międzypisowym liczba rodzin pełnych i niepełnych z dziećmi zmniejszyła się o 2,1 proc. Spadek ten był spowodowany redukcją o 6,7 proc. liczby rodzin z dziećmi i obojgiem rodziców oraz wzrostem rodzin niepełnych z dziećmi o 25 proc.

Trendy w liczbie zawieranych małżeństw oraz zmiany postaw i zachowań matrymonialnych w Polsce są zbieżne ze zmianami notowanymi od kilkudziesięciu lat w krajach Europy Zachodniej i Północnej. Zawierają one w sobie oznaki przeobrażeń określanych mianem drugiego przejścia demograficznego. **W sferze ewolucji we wzorcu zawierania małżeństw widocznymi oznakami transformacji są – obok wspomnianego spadku liczby zawieranych związków formalnych – wzrost wieku nowożeńców w momencie zawierania pierwszego małżeństwa, wzrost liczby przed- i pozamałżeńskich konkubinatów, wzrost liczby rozwodów i ich przyspieszenie oraz spadek udziału małżeństw powtórných w ogólnej liczbie związków**. Większość z wymienionych oznak transformacji występuje również w Polsce. Do nich należy m.in. spadek liczby zawieranych związków na skutek znaczącego zmniejszania skłonności do przechodzenia ze stanu „wolny” do stanu „zamężna” czy „żonaty” oraz odkładanie w czasie decyzji o takim przejściu. Tym, co różni polskie społeczeństwo od społeczeństw Europy Zachodniej i Północnej, jest fakt, że o ile w krajach rozwiniętych systematycznie zmniejszanie się liczby zawieranych małżeństw było powodowane głównie wzrostem liczby przedmałżeńskich związków nieformalnych wśród osób wieku 20-29 lat lub rezygnacją z małżeństwa w ogóle, o tyle w Polsce brakuje wystarczających przesłanek do stwierdzenia podobnego zjawiska. W odróżnieniu od innych krajów, w naszym społeczeństwie od lat nie notuje się wzrostu udziału związków powtórných w ogólnej liczbie zawieranych małżeństw; są również przesłanki do twierdzenia, że dynamika wzrostu liczby związków nieformalnych jest znacznie słabsza niż w innych krajach.

Z danych powszechnego spisu ludności z 2002 r. wynika jednoznacznie, że **model związków bez ślubu w naszej demograficznej rzeczywistości występuje nieporównywalnie rzadziej niż w innych częściach Europy**. W ostatnim spisie powszechnym zanotowano 197,4 tys. związków nieformalnych, co

w stosunku do ogółu istniejących małżeństw stanowiło zaledwie 1,9 proc., w tym 2,4 proc. w miastach oraz 1,3 proc. na wsi. Struktura wieku osób tworzących związki partnerskie daje podstawę do postawienia hipotezy, że związki te w naszym kraju są w równej mierze traktowane jako forma współżycia poprzedzająca ewentualne zawarcie małżeństwa bądź zastępująca związek formalny przez ludzi młodych, jak i – uznawane za stosowną formę pozostawania z partnerem lub też z partnerem i dziećmi po okresie nieudanego wcześniejszego związku – przez pokolenie średnie i starsze. Zatem można wnosić, że dotychczas związki konkubenckie w Polsce nie stanowią alternatywy dla małżeństw formalnych.

Dane liczbowe i trendy potwierdzają jednoznacznie hipotezę o istotnej ewolucji we wzorcu zawierania małżeństw przez osoby w wieku 20-29 lat. Mając na względzie fakt, że jest to okres o największej intensywności rodzenia dzieci, można bez trudu przewidzieć wpływ notowanych zmian na przyszłą liczbę urodzeń.

Notowane trendy w sferze tworzenia i rozpadu małżeństw pobudzają do refleksji nad przyczynami i skutkami przemian zachodzących w procesie formowania rodzin, zwłaszcza jeśli uwzględnić fakt, że na przełomie obu stuleci w wieku matrymonialnym, charakteryzującym się najwyższą skłonnością do zawierania małżeństw, były i pozostają liczne roczniki osób urodzonych w drugiej połowie lat siedemdziesiątych oraz na początku lat osiemdziesiątych.

W grupie czynników demograficznych, coraz wyraźniej warunkujących notowane zmiany w liczbie zawieranych małżeństw, na pierwszy plan wysuwa się wspomniane uprzednio istotne obniżanie intensywności zawierania związków przez osoby w grupie wieku 20-29 lat, w której przez lata natężenie to było najwyższe. Zjawisko to wynika po części z opóźniania decyzji o zawarciu małżeństwa m.in. z powodu rosnącej skłonności młodych do pozostawania w związkach nieformalnych, a po części z faktu rezygnacji z życia w małżeństwie w ogóle. Wskazują na to m.in. zmiany struktury ludności według wieku i stanu cywilnego zanotowane w okresie międzypisowym 1988-2002. Przy niemal niezmiennym udziale osób rozwiedzionych oraz owdowiałych wśród ogółu ludności w obu latach spisowych istotne różnice występują w wielkości odsetków kawalerów i panien oraz osób pozostających w związkach małżeńskich lub partnerskich. Wyraźny wzrost udziału osób w stanie wolnym idzie w parze ze znaczącym spadkiem odsetka małżonków i partnerów¹.

Obok czynników demograficznych istotny wpływ na notowane zmiany wywierają różnorodne czynniki społeczno-ekonomiczne, kulturowe i inne. Od kilku lat szczególne znaczenie ma wśród nich wydłużający się okres nauki szkolnej i brak miejsc pracy dla licznej rzeszy absolwentów szkół średnich i wyższych uczelni. Młodzi ludzie, stający przed koniecznością pełnienia różnorodnych ról życiowych, wstrzymują się z decyzją o zawarciu małżeństwa, zanim nie podejmą pracy. Wymagania dyspozycyjności w miejscu pracy oraz wydłużony czas pracy zarobkowej stające w kolizji z życiem rodzinnym zniechęcają do zakładania wspólnoty małżeńskiej. Brak własnego mieszkania i wystarczających środków materialnych zapewniających rodzinie godziwe warunki rozwoju prowadzi do przekonania, że nie warto jej zakładać. Znacząca część dorastającego społeczeństwa, koncentrując się na nieustannym zdobywaniu środków materialnych, dostrzega w rodzinie i dziecku zagrożenie dla osobistego rozwoju oraz osiągnięcia życiowego sukcesu, coraz częściej wyrażającego się w postawie „mieć”, a nie „być”.

Reasumując, sytuacja w sferze tworzenia i rozwoju rodzin w ostatnich latach nie daje podstaw do optymizmu. Notowane trendy będą owocować w niekorzystnych zmianach struktury ludności według wieku, stanu cywilnego i stanu rodzinnego. Warto o tym nie tylko myśleć, ale również próbować formułować i wdrażać odpowiednie działania w sferze polityki ludnościowej, mające na celu minimalizowanie negatywnych skutków obecnych przemian demograficznych w kolejnych dziesięcioleciach.

Urodzenia i płodność

Główną cechą charakterystyczną przemian demograficznych w Polsce w okresie trans-formacji jest spadek płodności i dzietności kobiet. W roku 2004 nadal obserwujemy w Polsce kontynuację tych zmian, których cechą charakterystyczną jest obniżanie się natężenia płodności w niemal wszystkich grupach wieku. Konsekwencją utrwalających się zmian wzorca płodności jest spadek wartości współczynnika dzietności jako syntetycznej miary zastępowalności pokoleń do poziomu 1,2 dziecka na kobietę.

¹ Dokładniejsze dane na ten temat można znaleźć w poprzedniej edycji raportu Rządowej Rady Ludnościowej *Sytuacja demograficzna Polski 2003* z roku 2004 i w edycjach z wcześniejszych lat.

W latach 1989-2004 współczynnik dzietności obniżył się dla Polski z poziomu 2,1 do 1,2, w miastach z poziomu 1,8 do 1,1, a na wsi – z 2,5 do 1,4. W okresie transformacji obserwuje się powolny, ale systematyczny wzrost przeciętnego wieku kobiet rodzących dzieci. W roku 2004 przeciętny wiek kobiet, które urodziły dziecko (dowolnej kolejności), wynosił 27,6 lat, zaś kobiet, które rodziły pierwsze dziecko, wynosił 24,9 lat. Zmiany w poziomie płodności i rodności kobiet w Polsce w latach 1989-2004 charakteryzowały się:

1. obniżaniem się płodności kobiet, wynikającym głównie z dość radykalnych i głębokich zmian wzorca płodności przejawiających się w:
 - a. spadku natężenia urodzeń we wszystkich grupach wieku rozrodczego kobiet;
 - b. zróżnicowanej dynamice spadku płodności w różnych grupach wieku rozrodczego kobiet;
 - c. przesunięciu maksimum płodności kobiet z wieku 20-24 lata na wiek 25-29 lat, co może świadczyć o odkładaniu urodzeń w czasie. Opóźnienia te dotyczą przede wszystkim urodzeń pierwszej i drugiej kolejności. Zjawisko to nie występuje w środowisku wiejskim;
 - d. wzroście udziału grup wieku 25-29 lat i 30-34 lata w wartości współczynnika dzietności ogólnej;
 - e. spadku natężenia urodzeń (płodności) we wszystkich kolejnościach urodzeń dzieci przez kobiety poniżej 25. roku życia;
2. spadkiem wartości ogólnego współczynnika dzietności;
3. spadkiem liczby i natężenia urodzeń;
4. systematycznym wzrostem przeciętnego wieku kobiet rodzących dzieci;
5. zmniejszeniem różnic w rozkładach częściowych współczynników pomiędzy miastem a wsią;
6. stałym systematycznym wzrostem urodzeń pozamażeńskich (w latach 2000-2004 udział ten wzrastał prawie we wszystkich grupach wieku matek). Najwyższy udział urodzeń pozamażeńskich występował wśród kobiet bardzo młodych;
7. silnym związkiem płodności z małżeñoscią;
8. zmianami płodności kohortowej, wskazującymi na postępujący, ewolucyjny proces obniżania się płodności i spadku kohortowego współczynnika dzietności.

Należy podkreślić, że rok 2004 był pierwszym od 1989 roku, w którym liczba urodzeń była wyższa od roku poprzedniego, tj. o 5 tysięcy.

Ocena zachowań prokreacyjnych uwzględniająca kolejność urodzeń, poziom wykształcenia kobiet oraz urodzenia pozamażeńskie w Polsce w ostatnich latach pozwala na sformułowanie następujących wniosków:

1. Zmniejszała się wielkość rodziny w wyniku ograniczania urodzeń wyższych kolejności.
2. Najwyższy poziom płodności występował wśród matek o niższym poziomie wykształcenia (zasadnicze zawodowe, podstawowe). Wzorzec płodności tych kobiet charakteryzowała najwyższa płodność w wieku 20-24 lata.
3. W populacji kobiet z wykształceniem wyższym, policealnym i średnim maksimum płodności przypada na wiek 25-29 lat, co jest w znacznej mierze związane z okresem niezbędnym dla uzyskania odpowiedniego poziomu edukacji.
4. Charakterystyczną cechą wzorca płodności kobiet z wyższym wykształceniem jest dość wysoka płodność w wieku 30-34 lata. Występuje zatem rekompensata urodzeń odłożonych w związku ze zdobywaniem wykształcenia, ale w mniejszej liczebności.
5. Bardzo niskim poziomem płodności charakteryzowały się matki z wykształceniem policealnym. Można przypuszczać, że kobiety te planują kontynuację edukacji w wyższej uczelni. Jest to zatem kolejny przykład konkurencji kariery edukacyjnej i rodzinnej.
6. Matki z dyplomami wyższych poziomów wykształcenia (wyższe, policealne, średnie) charakteryzowały się późniejszym macierzyństwem. Dla wszystkich rozpatrywanych tu poziomów wykształcenia zarówno średni, jak i modalny wiek matek zamieszkałych w miastach był wyższy niż wśród mieszkanki wsi.
7. W przypadku posiadania niższych poziomów wykształcenia (zasadnicze zawodowe, podstawowe, niepełne podstawowe) wyższy średni wiek rodzenia dzieci cechował matki zamieszkałe na wsi niż w mieście. Płodność kobiet z wykształceniem zasadniczym zawodowym była najwyższa, a kobiety z tym poziomem wykształcenia były najmłodszymi matkami w chwili wydawania na świat dzieci.

8. Wzorce płodności według wykształcenia syntetycznie ujęte przez średnią kolejność urodzenia dziecka wskazują na ujemne skorelowanie tego wskaźnika z poziomem wykształcenia kobiet: niższe – matkami mającymi wyższe poziomy wykształcenia (wyższe, policealne, średnie), wyższe – posiadającymi relatywnie niższe wykształcenie zasadnicze zawodowe i podstawowe.

9. W latach 2000-2004 w dalszym ciągu wzrastał udział urodzeń pozamałżeńskich w ogólnej liczbie urodzeń żywych (17,1 proc. w 2004 r.). Wzrastał on we wszystkich grupach wieku matek. Najwyższy udział urodzeń pozamałżeńskich występuje wśród kobiet bardzo młodych. Zjawisko to obserwuje się znacznie częściej w miastach niż na wsi.

10. Udział urodzeń pozamałżeńskich zmniejszał się przy przechodzeniu do klas wieku 20-24 i 25-29 lat, a następnie – wzrastał.

Osiągnięty poziom współczynnika dzietności zalicza Polskę do grupy krajów o bardzo niskiej płodności (za granicę tę uważa się wartość współczynnika dzietności równą 1,3). **Jest to stan i sytuacja, które należy uznać za niekorzystne, a wręcz krytyczne.** Utrzymywanie się tak niskiego współczynnika dzietności przez dłuższy okres doprowadzi (i już doprowadza) do niekorzystnych zmian i deformacji w strukturze wieku ludności Polski, co znajduje i będzie znajdować swoje przełożenie na relacje międzypokoleniowe (międzygeneracyjne). Warto podkreślić, że zmiany w poziomie płodności w Polsce nie rozpoczęły się wraz z początkiem transformacji; jest to długotrwały proces trwający od połowy lat 50. XX wieku lub wcześniejszych. Okres transformacji radykalnie nasilił i przyspieszył te zmiany. **Zmiany płodności i dzietności wpłynęły na zmianę modelu rodziny nuklearnej w Polsce w okresie ostatnich piętnastu lat. Na początku okresu transformacji była to rodzina z dominującą liczbą dzieci równą 2. Aktualnie jest to model z liczbą dzieci równą 1. Należy przy tym podkreślić, iż wzrasta udział rodzin bezdzietnych.**

Według raportu Unii Europejskiej, Polska w roku 2004 znajduje się w grupie dziewięciu krajów z ubytkiem naturalnym i w grupie pięciu krajów Unii z ubytkiem migracyjnym. Niepokojącym zjawiskiem dla Polski jest ciągły spadek dzietności, który w 2004 roku osiągnął poziom 1,23 dziecka na kobietę (w roku 1989 współczynnik ten kształtował się na poziomie około 2,1 dziecka). Podobny do Polski współczynnik dzietności cechuje tylko Słowenię (1,22) i Republikę Czech. Oznacza to, że w Polsce przeciętna dzietność jest niższa o około 0,3 dziecka na kobietę w porównaniu do poziomu 25 krajów Unii (aktualnie dla Unii współczynnik wynosi 1,5), o około 0,8 w porównaniu do Irlandii i o około 0,7 w porównaniu do Francji.

Umieralność i trwanie życia

W roku 2004 zmarło 363 522 osób. Nastąpił spadek ogólnego współczynnika umieralności z 956 zgonów na 100 tys. ludności w 2003 r. do 952 w 2004 roku. Obniżenie ryzyka zgonu nastąpiło wśród niemowląt, dzieci, młodzieży, młodych dorosłych w wieku 20-24 lata i osób w wieku powyżej 60 lat, natomiast w większości grup wieku między 25. a 59. rokiem życia ryzyko zgonu uległo zwiększeniu, przede wszystkim mężczyznom.

Chociaż nie można obecnie określić szczegółowych przyczyn wzrostu ryzyka zgonu mężczyzn w wieku 20-59 lata w 2004 r. w porównaniu z 2003 r., to ewidentne zahamowanie tempa spadku ogólnej umieralności i trwający już dwa lata wzrost umieralności mężczyzn, wymaga bieżącego monitorowania natężenia liczby zgonów, wnikliwej analizy i podjęcia środków zapobiegawczych.

Nadal przedłuża się jednak przeciętne trwanie życia mężczyzn: z 70,52 lat w 2003 r. do 70,67 lat w 2004 r. i kobiet – odpowiednio z 78,90 do 79,23. Niemniej jednak przeciętne trwanie życia mężczyzn w Polsce jest o 5,5 roku krótsze niż w krajach Unii Europejskiej, a kobiety – o 3 lata. Zmiany, jakie zaszły w 2004 r. pod względem umieralności, zwłaszcza mężczyzn w Polsce, mogą pogłębić powyższe różnice.

Migracje zagraniczne

Od początku okresu transformacji obserwujemy nową jakość migracji zagranicznych, co związane jest z liberalizacją przepisów paszportowych oraz rozwojem ruchu bezwizowego.

Systematycznie rośnie skala przekroczeń granicy. W 2004 r. odnotowano 61,9 mln przekroczeń granicy w celu przybycia do Polski, co w porównaniu z 2003 r. stanowi wzrost o 18,8 proc. Wzrost ten należy

w dużym stopniu wiązać z członkostwem Polski w Unii Europejskiej. Świadczy o tym m.in. zwiększony napływ z krajów członkowskich UE, w tym szczególnie z nowych krajów członkowskich, a zmniejszony z Białorusi, Rosji oraz Ukrainy. Oczywiście tego ruchu nie należy utożsamiać z ruchem migracyjnym, gdyż najczęściej są to przyjazdy na bardzo krótkie pobyty, ale wskazuje zachodzące zmiany.

W 2004 r. odnotowano najwyższą od 1960 r. imigrację do Polski oraz najniższą od 1993 r. emigrację z Polski. Tym samym, saldo migracji (co prawda nadal ujemne) osiągnęło najniższy poziom. W 2004 r. wyjechało z Polski na stałe 18,9 tys. osób, co stanowi spadek w stosunku do 2003 r. oraz 2002 r. odpowiednio o 9,3 proc. i 23 proc. Przyjechało natomiast na stałe w 2004 r. – 9,5 tys. osób (wzrost w stosunku do 2003 r. o ponad 35 proc.).

Bardzo nieznacznie zarówno przy wyjazdach, jak i przyjazdach na stałe przeważają mężczyźni. Odwrotną tendencję obserwowano w latach 80., kiedy to znacznie więcej było emigrujących kobiet. Inną charakterystyczną cechą emigracji na stałe jest zmiana struktury wieku emigrantów. Obecnie dominują osoby młode w wieku 15-19 lat oraz w wieku 40-44 lata.

Emigranci na stałe najczęściej wyjeżdżali do Niemiec. Ich udział w latach 2001-2004 stanowił około 70 proc. Na drugim miejscu są Stany Zjednoczone, na trzecim Kanada. Te trzy kraje przyjęły w latach 2001-2004 ponad 85 proc. emigracji z Polski. W 2004 r. imigranci do Polski to, tak jak w latach poprzednich, głównie obywatele Niemiec, Stanów Zjednoczonych, Kanady oraz państw byłego Związku Radzieckiego. Rola dominująca przypada obywatelom przyjeżdżającym z Niemiec oraz Stanów Zjednoczonych, aczkolwiek największy wzrost miał miejsce w przypadku imigracji z Ukrainy (wzrost aż o 182 proc. w stosunku do 2003 r.). Spośród w/w krajów jedynie dla obywateli Kanady zanotowano spadek o 8 proc.

Największy napływ imigrantów następuje na tereny województw: dolnośląskiego, małopolskiego, mazowieckiego, opolskiego oraz śląskiego. Natomiast najwyższy odpływ ludności dotyczy województwa śląskiego, skąd pochodziło prawie 33 proc. emigrantów w 2004 roku.

Od 10 lat stale wzrasta liczba wniosków (a zarazem osób ubiegających się) o nadanie statutu uchodźcy. Miniony rok był kolejnym, w którym zanotowano znaczący wzrost: w 2000 r. 4,7 tys. osób ubiegało się o nadanie statusu uchodźcy, w 2002 r. – 5,2 tys. a w 2004 r. – 8,1 tys. Jest to tendencja odmienna od obserwowanej obecnie w większości państw świata, w tym także w innych krajach Unii Europejskiej. Największą grupę wnioskodawców stanowili w 2004 r. obywatele Federacji Rosyjskiej, tj. 89 proc. ogółu, z czego 90 proc. zadeklarowało narodowość czeczeńską.

Innym rodzajem napływu na terytorium Polski jest imigracja zarobkowa: legalna, jeżeli pracownik posiada wizę upoważniającą do podjęcia pracy, nielegalna – jeżeli takowej nie posiada. Rok 2004 charakteryzuje się najniższą od 1997 r. liczbą wydanych pozwoleń na pracę (zgodę otrzymało 12,3 tys. pracowników). Jest to m.in. spowodowane nowymi regulacjami prawnymi wprowadzonymi po wstąpieniu Polski do UE. Co drugie pozwolenie na pracę wydawane jest w województwie mazowieckim.

Wśród osób, które uzyskały pozwolenie na pracę, dominują przybyszący z Ukrainy, w dalszej kolejności z Niemiec, Wietnamu, Wielkiej Brytanii i Francji. Łącznie obywatele z tych pięciu krajów w latach 2000-2004 uzyskali blisko połowę wszystkich pozwoleń na pracę.

Struktura kwalifikacyjna uzyskujących pozwolenie na pracę jest zróżnicowana w zależności od kraju pochodzenia. Pracownicy z Zachodu pracują na stanowiskach kierowniczych i menedżerskich, w sektorach bankowym i finansowym oraz w sektorze edukacyjnym (szkolenia i nauka języków obcych). Ta grupa stanowiła i nadal stanowi swego rodzaju elitę, w odróżnieniu od imigrantów ze Wschodu, wśród których obserwuje się przewagę nielegalnego zatrudnienia. Przybysze ze Wschodu pracują głównie w sektorach: budowlanym i remontowym, rolniczym, pomocy domowych (domena obywateli z b. ZSRR szczególnie z Ukrainy) oraz w sektorze gastronomicznym i handlowym (głównie przybysze Wietnamu).

Wśród wszystkich cudzoziemców, którzy znajdują zatrudnienie w Polsce, pracownicy legalni stanowią znikomą część. O wiele trudniej jest poddać analizie zakres nielegalnego zatrudnienia cudzoziemców, gdyż brak jest wiarygodnych danych, co do jego skali. Szacunki wahają się od 50 tys. do nawet 500 tys. osób. Zdecydowana większość z nich pozostaje w Polsce przez 3 miesiące, a następnie wraca do swojego kraju.

Przestrzenne zróżnicowanie procesów demograficznych

Przestrzenne zróżnicowanie procesów demograficznych w Polsce jest czynnikiem kształtującym odmienną dynamikę liczby ludności i zmian jej struktury wieku na obszarach wiejskich, w ośrodkach

miejskich i w aglomeracjach wielkomiejskich, a także w przekroju wojewódzkim, powiatowym i gminnym.

W ubiegłej dekadzie wystąpiło również osłabienie procesów urbanizacji. W 2004 r. udział ludności miejskiej w ogólnej liczbie mieszkańców Polski zmniejszył się o 0,3 punktu procentowego w porównaniu do 1990 r. i wynosił 61,6 proc., mimo zwiększenia się liczby miast.

Zróżnicowanie przestrzenne zaludnienia kraju pod względem gęstości w 2003 r. (średnio 122 os./1km²) było znaczne: w miastach przypadało 1109 osób na km², zaś na wsi 50 osób na km². Oznacza to, iż w 2004 r. gęstość zaludnienia w miastach zmniejszyła się o 31 osób na km² w porównaniu do 1999 roku.

Duże zróżnicowania przestrzenne w tempie wzrostu liczby ludności miejskiej, jak i pewnego spadku liczby ludności wiejskiej zachodziły nierównomiernie w czasie. W rezultacie ujawniły się obszary aktywne (wzrost liczby ludności), stabilne (stagnacja zaludnienia) lub depopulacyjne (spadek liczby ludności). Procesy depopulacyjne miały tendencję do rozprzestrzeniania się oraz wzrostu natężenia wyrażonego w liczbach absolutnych i względnych. Początkowo procesy te ujawniły się w Polsce północno-wschodniej, następnie objęły centralną i wschodnią część kraju, a w końcu zaznaczyły się na niektórych obszarach Polski zachodniej (Sudety, Pomorze Zachodnie). Regiony o rzeczywistym ubytku ludności ze szczególnym nasileniem występowały na obszarach wiejskich cechujących się starą strukturą demograficzną ludności w województwie podlaskim, lubelskim i świętokrzyskim.

W 2004 r. w Polsce szczególnie niski poziom dzietności występował w miastach (1,12), a przede wszystkim w regionach zurbanizowanych – w województwach opolskim (1,0), dolnośląskim (1,05), łódzkim (1,09) i śląskim (1,1).

W 2004 r. przeciętne trwanie życia mężczyzn wynosiło 70,7 lat, zaś kobiet 79,2 lat, tj. dla mężczyzn o około 3,7 lat więcej oraz dla kobiet o 3,7 lat więcej w porównaniu do 1990 roku. Przeciętne trwanie życia mężczyzn w południowej Polsce, a przede wszystkim w województwie małopolskim (72,0 lat) i podkarpackim (71,7), jest o około 3 lata dłuższe niż w województwie łódzkim (69,1 lat), gdzie jest ono najniższe w Polsce. Najdłuższe przeciętne trwanie życia kobiet cechuje wschodnią i południową Polskę w województwach: podlaskim (80,1 lat), podkarpackim (80,2), małopolskim (80,3 lat) i świętokrzyskim (80,3 lat) – było o około 2 lata dłuższe niż w województwach wysoko zurbanizowanych: łódzkim (78,5 lata) i śląskim (78,4). W ubiegłej dekadzie mobilność ludności zmniejszyła się o połowę w stosunku do lat 70. Od początku dekady nastąpiło radykalne odwrócenie się ujemnego dla wsi salda migracji na saldo dodatnie oraz jego poważny wzrost na niekorzyść miast. Zmieniły się także proporcje w udziale podstawowych kierunków migracji. Przestrzenny układ przemieszczeń międzywojewódzkich według kierunków jest bardziej zrównoważony. Niemniej jednak w skali kraju można wyróżnić dwa odmienne podukłady. Pierwszy z nich obejmuje strefę centralną związaną z Warszawą (Łodzią, Lublinem, Olsztynem i Białymstokiem jako uzupełniającymi się ośrodkami napływu). Drugi stanowi pas województw południowych i zachodnich, w których migracje koncentrują się na Górnym Śląsku wraz z Krakowem, Rzeszowem, Wrocławiem, Poznaniem, Szczecinem i Gdańskiem jako ośrodkami regionalnymi migracji.

III. Udział w pracach Komisji ONZ ds. Ludności i Rozwoju

W dniach od 27 marca do 8 kwietnia 2006 r. Sekretarz Generalny Rządowej Rady Ludnościowej uczestniczyła w pracach Biura 39. Sesji Komisji Ludność i Rozwój ONZ, prowadziła konsultacje nad dokumentacją na 39. Sesję w ramach grupy Krajów Europy Środkowej i Wschodniej, uczestniczyła w posiedzeniach roboczych organizowanych przez Unię Europejską. Jako Wiceprzewodnicząca 39. Sesji brała udział w jej obradach plenarnych oraz konsultacjach nad tekstami dokumentów.

W dniach 3-7 kwietnia 2006 r. Sekretarz Generalny Rządowej Rady Ludnościowej jako członek delegacji RP brała udział w 39. Sesji Komisji Ludności i Rozwoju ONZ w Nowym Jorku, której tematami wiodącymi były kwestie związane z migracją i rozwojem. Ekonomiczne dysproporcje pomiędzy państwami i w ich ramach są jednym z głównych powodów migracji. Stąd polityka migracyjna musi iść ręką w rękę z polityką rozwoju, zwalczaniem chorób i wykorzenianiem ubóstwa i analfabetyzmu. Większe zaangażowanie wymagane jest dla kompleksowej strategii rozwoju, która jest trwała, zorientowana na ludzi i zawierająca nacisk na edukację, opiekę zdrowotną i udział polityczny.

Komisja ds. Ludności i Rozwoju jest jedną z dziewięciu komisji Rady Gospodarczej i Społecznej (ECOSOC). Została powołana do życia w 1946 r. pod nazwą Komisji ds. Ludności przez Radę Społeczno-Ekonomiczną (ECOSOC). Następnie nazwa Komisji uległa zmianie na Komisję Ludności i Rozwoju (CPD), zgodnie z nazwą konferencji kairskiej w 1994 r. Od 1996 r. Komisja co roku zbiera się w celu dokonania przeglądu i wprowadzania w życie Programu Działania konferencji kairskiej. Prace Komisji koncentrują się obecnie na przygotowywaniu opracowań dotyczących kwestii ludnościowych i trendów w tej dziedzinie, głównie dynamiki przyrostu naturalnego, integrowaniu strategii ludnościowych i rozwojowych oraz udzielaniu pomocy i rekomendacji w sprawach ludnościowych ONZ państwom członkowskim oraz organizacjom wyspecjalizowanym Narodów Zjednoczonych (Fundusz Ludnościowy Organizacji Narodów Zjednoczonych). Komisja, która początkowo liczyła 12 członków, obecnie skupia 47 państw członkowskich, wybieranych przez ECOSOC na 4 lata według następującego klucza geograficznego: Afryka – 12 członków, Azja – 11, Ameryka Łacińska – 9, Europa Wschodnia – 5, Europa Zachodnia i inne kraje – 10 (J. Rydzkowski, *Słownik Organizacji Narodów Zjednoczonych*, Wiedza Powszechna, Warszawa 2000, s. 76-77).

Warto podkreślić, że Polska zakończyła swoją kadencję członka Komisji Ludności i Rozwoju w roku 2005. Członkostwo Polski w Komisji w latach 2002-2005 było drugim w historii Komisji. Aktualnie Polska ma status obserwatora.

Celem wyjazdu delegacji RP do Nowego Jorku było wzięcie czynnego udziału w 39. Sesji Komisji Ludności i Rozwoju ONZ, której temat został określony jako: **Migracje Międzynarodowe i Rozwój (International Migration and Development)**.

Skład delegacji polskiej był następujący:

Przewodniczący – Kazimierz Kuberski, Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej.
Zastępca Przewodniczącego – Andrzej Towpik, Ambasador, Stałe Przedstawicielstwo RP przy ONZ.

Członkowie, eksperci:

1. Ewa Frątczak, Sekretarz Generalny Rządowej Rady Ludnościowej,
2. Janusz Balicki, ekspert, członek Rządowej Rady Ludnościowej,
3. Magdalena Sweeklej, ekspert, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej,
4. Jarosław Strejczek, ekspert, Ministerstwo Spraw Zagranicznych.

Stałe Przedstawicielstwo RP przy NZ, Nowy Jork:

1. Katarzyna Kukier, Pierwszy Sekretarz,
2. Ewa Anzorge, Pierwszy Sekretarz.

W trakcie 39. sesji Komisji Ludności i Rozwoju ONZ delegacja polska przedłożyła krótką informację prezentującą sytuację migracyjną w Polsce. Kazimierz Kuberski – Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej, przewodniczący delegacji polskiej, przedstawił stanowisko RP na temat migracji i rozwoju. Pozostali przedstawiciele delegacji brali aktywny udział w generalnej debacie oraz dyskusjach na posiedzeniach zespołów roboczych i komisji organizowanych w ramach programu 39. Sesji Komisji ONZ Ludność i Rozwój.

Delegacja ściśle współpracowała z delegacjami państw członkowskich UE oraz delegacjami krajów Europy Środkowej i Wschodniej w wypracowaniu tekstów rezolucji, które były przedmiotem uzgodnień i konsultacji w trakcie obrad 39. Sesji.

Agenda 39. Sesji Komisji ONZ Ludność i Rozwój załączona jest w sprawozdaniu z 39. Sesji ONZ – załącznik nr 1.

IV. Udział w Europejskiej Konferencji Demograficznej

Europejska Konferencja Demograficzna zorganizowana była przez Europejskie Stowarzyszenie Demograficzne (EAPS) oraz Liverpool University pod przewodnim tytułem: Population challenges in ageing societies. Program konferencji był bardzo bogaty – składały się na niego 74 sesje tematyczne, a na każdej z nich prezentowanych było od 4 do 6 referatów. Wyjątkiem były sesje posterowe, gdzie liczba prezentowanych posterów przekraczała 100 prezentacji. Obrady Europejskiej Konferencji Demograficznej 2006 Liverpool odbywały się w dniach 21-24 czerwca 2006 r.

Tematyka sesji według programu była następująca:

Środa, 21 czerwca, godz. 17.30-19.00 – Sesja Plenarna – otwarcie konferencji. Referat wprowadzający na temat procesu starzenia się ludności i związanych z tym wyzwań na przykładzie Wielkiej Brytanii wygłosiła prof. Emily Grundy.

Czwartek, 22 czerwca, godz. 9.00-10.30

Sesje:

2. Zdrowie i umieralność w Europie Wschodniej
3. Migracje międzynarodowe w Europie
4. Przyszłe struktury rodzin i gospodarstw domowych osób starszych w Europie
5. Zdrowie prokreacyjne
6. Relacje międzygeneracyjne
7. Krajowe i regionalne zróżnicowanie procesu starzenia się ludności
8. Późna płodność, bliźniaki i technologie reprodukcji
9. Normy związane z wiekiem

Czwartek, 22 czerwca, godz. 11.00-12.30

Sesje:

10. Życie rodzinne, zdrowie i umieralność
11. Trendy płodności w Europie Centralnej i Wschodniej
12. Odpowiedzi polityki na proces starzenia się ludności
13. Umieralność migrantów
14. Rozpad związków partnerskich i dzieci
15. Łączenie poziomów mikro i makro w prognozowaniu demograficznym
16. Trendy płodności w krajach rozwijających się
17. Procesy integracyjne w populacji migrantów

Czwartek, 22 czerwca, godz. 14.00-15.30

Sesje:

18. Rodzina a zmiany procesów demograficznych
19. Płodność, zatrudnienie i rynek pracy
20. Rodzicielstwo i opieka nad dzieckiem
21. Zmiany ludności na krajowym i regionalnym poziomie
22. Dane na poziomie krajowym i międzynarodowym
23. Zdrowie reprodukcyjne i aborcja
24. Dane i pomiar międzynarodowych migracji
25. Forum dyskusyjne nr 1

Czwartek, 22 czerwca, godz. 16.00-17.30

Sesje:

26. Debata na temat wyzwań w starzejących się społeczeństwach
27. Demograficzny aspekt międzynarodowych migracji
28. Opuszczanie domu rodzinnego i zakładanie rodziny
29. Ludność z bardzo niską umieralnością
30. Sieć na temat roli płci i rodziny – część I
31. Rozwój ludności i środowisko w krajach rozwijających się
32. Zmiany w południowym modelu migracji
33. Zróżnicowanie płodności w przeszłości

Piątek, 23 czerwca, godz. 9.00-10.30

Sesje:

34. Co rozumiemy, kiedy mówimy „międzynarodowe migracje”?
35. Płodność, partnerstwo i międzygeneracyjne relacje
36. Partnerstwo
37. HIV/AIDS
38. Dane międzynarodowe
39. Umieralność i modele trwania
40. Przejście na emeryturę i migracje osób starszych

Piątek, 23 czerwca, godz. 11.00-12.30

Sesja P1 – Sesja posterowa

Piątek, 23 czerwca, godz. 14.00-15.30

Sesja:

42. Niska płodność w Europie
43. Intencje i preferencje w odniesieniu do płodności
44. Zdrowie i nierówności w zdrowiu osób starszych
45. Determinanty wysokiej i wzrastającej umieralności w Europie
46. Sieć na temat roli płci i rodziny – część II
47. Perspektywy kulturalne i dobrobyt w starszym wieku
48. Badania umieralności w odniesieniu do płci
49. Otwarte forum nr 2

Piątek, 23 czerwca, godz. 16.00-17.30

Sesja:

50. Nowe kierunki badań w demografii – debata
51. Społeczno-ekonomiczne determinanty płodności
52. Rozpad małżeństw
53. Zróżnicowanie umieralności z tytułu statusu społeczno-ekonomicznego
54. Biodemograficzne aspekty analiz umieralności
55. Zdrowie prokreacyjne i umieralność
56. Zarządzanie regularnymi i nieregularnymi migracjami
57. Prognozy demograficzne dla małych obszarów i małych grup

Sobota, 24 czerwca, godz. 9.00-10.30

Sesja:

58. Płeć i generacje
59. Migracje wewnętrzne (1)
60. Starzenie się i ekonomia
61. Procesy demograficzne w obszarach zurbanizowanych
62. Prognozy
63. Rozwojowe myślenie na temat rodziny
64. Ekonomiczne determinanty i skutki międzynarodowych migracji
65. Religia i zachowania demograficzne

Sobota, 24 czerwca, godz. 11.00-12.30

Sesja:

66. Ludność i system polityki społecznej
67. Migracje wewnętrzne (2)
68. Sieci społeczne, układy życiowe, opieka i dobrobyt w starszym wieku
69. Zmiany wartości i formowanie rodziny
70. Metody analizy umieralności
71. Zdrowie reprodukcyjne i bezpłodność
72. Różne metody analizy demograficznej
73. Umieralność i reprodukcja

Sobota, 24 czerwca, godz. 9.00-12.30

Sesja 74. Sesja plenarna zamykająca obrady konferencji

Informacje o konferencji znajdują się na stronie internetowej EAPS oraz EPC2006:

<http://www.liv.ac.uk/geography/EPC2006/index.htm>

V. Zespół ds. Generations and Gender Programme

Decyzją nr 2 Przewodniczącego Rządowej Rady Ludnościowej z dnia 19 września 2003 roku został powołany Zespół do spraw Generations and Gender Programme (GGP) jako organ pomocniczy Rządowej Rady Ludnościowej, w skład którego wchodzi: Przewodniczący i Wiceprzewodniczący (przedstawiciele Rządowej Rady Ludnościowej) oraz przedstawiciele pięciu resortów. Jest to zespół międzyresortowy,

a jego Przewodniczący na posiedzenia Zespołu, grup specjalistycznych oraz do udziału w pracach może zapraszać przedstawicieli nauki i specjalistów z dziedziny demografii i pokrewnych dyscyplin naukowych.

Do zadań Zespołu należy:

- a. Przygotowanie koncepcji projektu finansowania programu GGP w Polsce.
- b. Opracowanie organizacji przeprowadzenia programu GGP w Polsce.
- c. Sformułowanie merytorycznego zakresu programu możliwego do zrealizowania w warunkach polskich.
- d. Współpraca międzynarodowa z komisjami GGP i zespołami merytorycznymi w ramach programu GGP.
- e. Realizacja programu GGP we współpracy z instytucjami polskimi i międzynarodowymi.

Do tej pory odbyły się posiedzenia zespołu, odpowiednio: w sierpniu 2003, w maju i listopadzie 2004 r. W 2005 r. Zespół spotkał się na 4 posiedzeniach, w których uczestniczyli przedstawiciele resortów oraz zaproszeni goście. W roku 2005 rozpoczęto prace nad tworzeniem kontekstowej bazy danych, których zakończenie planowano na 2006 rok.

Staraniem Rządowej Rady Ludnościowej badanie Rodziny i Generacje zostało wprowadzone do Programu badań statystyki publicznej na rok 2006.

W dniu 13 czerwca 2006 r. odbyło się szkolenie dotyczące pilotażu badania Rodziny i Generacje w ramach działalności Zespołu GGP (Generations and Gender Programme). W czerwcu 2006 r. zrealizowano badanie pilotażowe w pięciu województwach, po którym uzgodniono zakres zmian w kwestionariuszu ankiety, biorąc pod uwagę doświadczenia pilotażu, jak również wytyczne dotyczące programu badań Rodziny i Generacje.

W dniu 20-22 września 2006 r. odbyło się seminarium dotyczące badania Rodziny i Generacje w ramach działalności Zespołu GGP (Generations and Gender Programme).

W trakcie obowiązkowych procedur uzgodnień międzyresortowych (rozporządzenia dotyczącego programu badań statystycznych statystyki publicznej za rok 2006, w którym termin realizacji badania Rodziny i Generacje wyznaczono na IV kwartał 2006 oraz I kw. 2007 r. oraz rozporządzenia zmieniającego w sprawie wzorów formularzy, do którego zostały dołączone wzory formularzy GGS uwzględniające modyfikacje wprowadzone po badaniu pilotażowym) zostały zgłoszone przez Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych uwagi do zamieszczonego w programie badań statystyki publicznej za rok 2006 badania Rodziny i Generacje, na podstawie których postawiono wymóg usunięcia części pytań z formularza GGS. Wobec powyższej sytuacji przeprowadzenie badania w okrojonej formie, ograniczającej znacznie zakres przedmiotowy i niezapewniającej realizacji założonych celów badawczych uznano, wg opinii GUS, za niemożliwe.

VI. Posiedzenia Prezydium RRL oraz prace sekretariatu RRL

Obsługę Rządowej Rady Ludnościowej zapewnia Główny Urząd Statystyczny – od 1 listopada 2003 r. na podstawie zarządzenia nr 82 Prezesa Rady Ministrów z dnia 19 września 2003 r. oraz zarządzenia nr 165 Prezesa Rady Ministrów z dnia 7 listopada 2006 r. w sprawie Rady do Spraw Koordynacji działań międzyresortowych w zakresie polityki ludnościowej. Od marca 2005 r. RRL posiada stronę internetową www.stat.gov.pl/bip/rrl, na której zamieszczone są publikacje, informacja o działalności, strukturze i składzie RRL.

Prezydium RRL obradowało w 2006 r. na trzech posiedzeniach: w dniach 28 lutego, 8 czerwca i 27 listopada.

1. W dniu 28 lutego 2006 r. przedmiotem posiedzenia Prezydium Rządowej Rady Ludnościowej było przygotowanie projektu zmian do Zarządzenia nr 57 Prezesa RM oraz regulaminu.
2. W dniu 8 czerwca 2006 r. przedmiotem posiedzenia Prezydium Rządowej Rady Ludnościowej były następujące zagadnienia:
 - Stan prac nad raportem 2004 Sytuacja demograficzna Polski
 - Projekt struktury raportu 2005-2006 Sytuacja demograficzna Polski
 - Budżet RRL na 2006 r.
 - Stan prac dotyczący Biuletynu RRL – nr 50 i 51

3. W dniu 27 listopada 2006 r. przedmiotem posiedzenia Prezydium Rządowej Rady Ludnościowej były następujące zagadnienia:

- Stan prac nad raportem 2005-2006 Sytuacja demograficzna Polski
- Projekt porządku posiedzenia RRL w dn. 14 grudnia 2006 r.
- Projekt Regulaminu RRL – Uchwała nr 1/2006 Rządowej Rady Ludnościowej
- Ulotka RRL; uzupełnienie strony internetowej (m.in. ulotka RRL wersja ang.)

Sekretariat Rządowej Rady Ludnościowej do dnia 28 maja 2006 r. funkcjonował na mocy Zarządzenia nr 57 Prezesa Rady Ministrów z dnia 30 kwietnia 2002 roku, a następnie na mocy zarządzeń:

- Zarządzenia nr 85 Prezesa Rady Ministrów z dnia 29 maja 2006 r. w sprawie Rady do Spraw Koordynacji działań międzyresortowych w zakresie polityki ludnościowej,
- Zarządzenia nr 165 Prezesa Rady Ministrów z dnia 7 listopada 2006 r. w sprawie Rady do Spraw Koordynacji działań międzyresortowych w zakresie polityki ludnościowej.

Szczegółowy tryb działania Rządowej Rady Ludnościowej oraz zakres działania Przewodniczącego, Prezydium i Sekretarza Generalnego Rady określa regulamin uchwalany przez Rządową Radę Ludnościową – Uchwała nr 1/2006 Rządowej Rady Ludnościowej z dnia 14 grudnia 2006 r.

Sekretariat Rządowej Rady Ludnościowej opublikował dwa kolejne numery biuletynu – nr 50 i 51. W 50 numerze *Biuletynu Rządowej Rady Ludnościowej* zaprezentowano wybrane materiały Europejskiej Konferencji Ludnościowej 2005 – Demographic Challenges for Social Cohesion 2005. W 51 numerze natomiast przedstawiono wybrane dokumenty ONZ-u, Rady Europy i Unii Europejskiej dotyczące procesów ludnościowych.

Konsekwencje wynikające z procesów demograficznych ostatniej dekady skłoniły Radę Europy do zwołania europejskiej konferencji z udziałem przedstawicieli rządów – zaproszono na wspólne obrady demografów i twórców różnych polityk. Głównym celem Konferencji była ocena kluczowych trendów polityki ludnościowej w krajach członkowskich Rady Europy. Tematy prezentowane na konferencji łączyły trendy demograficzne z kwestią reakcji na nie polityki, zapewniając w ten sposób możliwość dialogu między demografami i osobami podejmującymi decyzje na najwyższym szczeblu.

Przygotowanie konferencji zostało powierzone Joint Organizing Committee składającemu się z reprezentantów Europejskiego Komitetu Ludnościowego (European Population Committee), Zgromadzenia Parlamentarnego, Kongresu Lokalnych i Regionalnych Władz oraz Komitetu Europejskiego dla Społecznej Spójności.

W konferencji wzięli udział krajowi, europejscy i międzynarodowi eksperci, osoby odpowiedzialne za tworzenie polityk dotyczących kwestii ludnościowych i demograficznych, m.in. członkowie parlamentów krajów członkowskich, reprezentanci narodowych ministerstw zajmujących się polityką społeczną lub problemami ludnościowymi i demograficznymi, reprezentanci innych międzyrządowych organizacji i NGO's zajmujących się kwestiami demograficznymi i społecznymi, reprezentanci lokalnych i regionalnych autorytetów zajmujących się kwestiami demograficznymi i społecznymi, reprezentanci mediów specjalizujący się w zagadnieniach polityki społecznej, zagadnieniach demograficznych i ludnościowych, jak również eksperci i naukowcy.

Na treść biuletynu nr 50 składają się wybrane materiały z sesji 1. pt. *Zmiany procesu formowania rodziny, zmiany płodności i ich konsekwencje* oraz sesji 2. pt. *Starzenie się ludności – wyzwania dla polityki społecznej*.

Na treść biuletynu nr 51 składają się wybrane materiały z sesji 3. pt. *Wpływ migracji na społeczeństwo*, zalecenia ONZ z lat 2000-2004, *Zielona Księga* – komunikat Komisji Wspólnot Europejskich oraz Memorandum do Komitetu Ministrów w sprawie przyszłych działań Rady Europy w dziedzinie demografii przyjętych na dziesiątym spotkaniu Europejskiego Komitetu Demograficznego.

Wydanie biuletynu było możliwe dzięki dofinansowaniu Prezesa RM dla Sekretariatu Rządowej Rady Ludnościowej (ze środków przyznanych Zarządzeniem nr 101 Prezesa Rady Ministrów z dnia 21 października 2005, par. 4300) – z przeznaczeniem na pokrycie przygotowania i wydania materiałów z Europejskiej Konferencji Demograficznej 2006 oraz dokumentów odniesionych do procesów demograficznych o charakterze międzynarodowym

Zamieszczone teksty były tłumaczone przez Europejskie Centrum Tłumaczeń Sulima Investment Management w Warszawie. Następnie tłumaczenie zostało poddane weryfikacji merytorycznej przez

pracowników naukowych, w zdecydowanej większości członków Rządowej Rady Ludnościowej. RRL wnioskuję, że przedkładana publikacja materiałów Europejskiej Konferencji Demograficznej 2006 przyczyni się do lepszego zrozumienia zakresu i istoty zmian w podstawowych procesach demograficznych Europy, których jesteśmy świadkami i w których uczestniczymy. Tocząca się w czasie obrad konferencji debata merytoryczna – naukowa i polityczna – jednoznacznie wykazała, że rządy państw mają ważną rolę do odegrania w rozwiązywaniu aktualnych i przewidywanych zmian w procesach demograficznych Europy. Oryginalne teksty dokumentów (referaty) znajdują się na stronie www.coe.int/population.

Na treść biuletynu nr 50 składają się następujące materiały:

- I. *Bycie rodziną w Europie* – wykład Lindy Hantrais (keynote speech Linda Hantrais)
- II. *Bycie rodziną w Europie* – raport Lindy Hantrais (*Living as a family in Europe*)
- III. *Zmieniająca się struktura rodziny w Europie. Portret rodziny w Europie* – Dymitr Filipow (*Changing family formations in Europe Portrait of the family in Europe*)
- IV. *Zmieniające się wzorce rodziny w Europie. Przekształcenia w rodzicielstwie w społeczeństwach europejskich* – Francesco C. Billarii (*Changing family formations in Europe. The transition to parenthood in European societies*)
- V. *Starzenie się ludności i wynikające z niego wyzwania dla polityki socjalnej* – Ronald C. Schoenmaeckers (*Population ageing and its challenges to social policies*)
- VI. *Starzenie się populacji i wypływające z niego wyzwania dla polityki społecznej. Pracownicy w wieku podeszłym na rynku pracy i w polityce społecznej* – Irena E. Kotowska (*Population ageing and its challenges to social policies. Older workers in the labour market and social policies*).

Na treść biuletynu nr 51 składają się następujące materiały:

- I. *Wpływ migracji na społeczeństwo i polityki. Procesy integracji migrantów: wyniki badań i zmiany polityki* – Rinus Penninx (*Impacts of migration on society and policies. Integration processes of migrants: research findings and policy challenges*)
- II. *Wpływ migracji na społeczeństwo i polityki. Typy migracji w Europie: implikacje i kwestie polityk* – Profesor John Salt (*Impacts of migration on society and policies. Types of migration in Europe: implications and concerns*)
- III. *Wpływ migracji na społeczeństwo i polityki Zagadnienia dotyczące szkolnictwa i mieszkalnictwa* – Enrico Todisco (*Impacts of migration on society and policies Issues of schooling and housing* *Zmieniająca się struktura rodziny w Europie Portret rodziny w Europie* Dymitr Filipow *Changing family formations in Europe Portrait of the family in Europe*)
- IV. *Europejska Konferencja Na Rzecz Ludności. Demograficzne Wyzwania Dla Spójności Społecznej. Okrągły stół: zagadnienia ludnościowe i spójność społeczna – priorytety działań. Demografia, gospodarka, polityka społeczna i ludzi: brak dopasowania* – Dragana Avramov.
- V. Wybrane dokumenty:
 - a. *Zalecenie 1482 (2000) Tendencje demograficzne i potencjał ludzki w krajach Europy Środkowej i Wschodniej (Recommendation 1482 (2000) Demographic trends and human potential in the countries of central and eastern Europe)*
 - b. *Zalecenie 1515 (2001) Zmiana demograficzna i zrównowagony rozwój (Recommendation 1515 (2001) Demographic change and sustainable development)*
 - c. *Zalecenie 1564 (2002) Stan ludności świata (Recommendation 1564 (2002) State of the world population)*
 - d. *Zalecenie 1588 (2003) Wysiedlenia ludności w Europie Południowo-Wschodniej; tendencje, problemy, rozwiązania (Recommendation 1588 (2003) Population displacement in South-eastern Europe: trends, problems, solutions)*
 - e. *Zalecenie 1683 (2004) Tendencje ludnościowe w Europie i ich podatność na polityki (Recommendation 1683 (2004) Population trends in Europe and their sensitivity to policy measures)*
 - f. *Zielona Księga (Green Paper. Confronting demographic change: a new solidarity between the generations)*
 - g. *Memorandum do Komitetu Ministrów w sprawie przyszłych działań Rady Europy w dziedzinie demografii przyjęte na dziesiątym spotkaniu Europejskiego Komitetu Demograficznego, Strasburg, 1-2 grudnia 2005 roku (Memorandum to the Committee of Ministers on future activities of the Council of Europe in the population field Adopted at the 10th meeting of the European Population Committee, Strasbourg, 1-2 December 2005)*

Przedstawiciele Rządowej Rady Ludnościowej wzięli udział w 7 konferencjach krajowych:

- 16 maja 2006 r. w konferencji pt. Wpływ prywatyzacji na stosunki pracy,
- 18 maja 2006 r. w konferencji pt. Rola samorządu terytorialnego w realizacji polityki rodzinnej,
- w dniach 22-24 maja 2006 r. w konferencji pt. Metodologia badań demograficznych,
- w dniach 12-14 czerwca 2006 r. w XXIV Konferencji Polityków Społecznych pt. Polityka społeczna – przeszłość, teraźniejszość, przyszłość,
- 18 lipca 2006 r. w konferencji pt. Sytuacja rodzin wielodzietnych w Polsce,
- 20 października 2006 r. w konferencji pt. Migracja zarobkowa z Polski do krajów Unii Europejskiej – wyzwania dla państwa,
- 11 grudnia 2006 r. w konferencji pt. Bezpieczeństwo dzieci w Polsce.

Rządowa Rada Ludnościowa spodziewa się w 2007 r. pomocy w przygotowaniu II Kongresu Demograficznego, któremu podobnie jak poprzedniemu najwyższe władze Państwa udzieliłyby patronatu honorowego.

Opracowała:

mgr Ewa Orzelek
Główny specjalista
Rządowa Rada Ludnościowa
Al. Niepodległości 208
00-925 Warszawa
Pok. 554 (blok C)
tel.: + 48 (22) 608 30 40
fax: + 48 (22) 608 38 87
e. orzelek@stat.gov.pl

www.stat.gov.pl/bip/rrl

Zatwierdził:

dr hab. prof. SGH Zbigniew Strzelecki
Przewodniczący
Rządowej Rady Ludnościowej

KANCELARIA
PREZESA RADY MINISTRÓW

P-121 -79-96

za zgodność z oryginałem

p.o. Dyrektora
Departamentu Rady Ministrów

Stanisław Mierzwa

ZARZĄDZENIE Nr 85
PREZESA RADY MINISTRÓW

z dnia 29 maja 2006 r.

w sprawie Rady do Spraw Koordynacji działań międzyresortowych w zakresie polityki ludnościowej

Na podstawie art. 12 ust. 1 pkt 3 i ust. 2 ustawy z dnia 8 sierpnia 1996 r. o Radzie Ministrów (Dz. U. z 2003 r. Nr 24, poz. 199, z późn. zm.¹⁾) zarządza się, co następuje:

- §1.1. Tworzy się Radę do Spraw Koordynacji działań międzyresortowych w zakresie polityki ludnościowej, zwaną dalej „Rządową Radą Ludnościową”, jako organ opiniodawczo-doradczy Prezesa Rady Ministrów.
2. Rządowa Rada Ludnościowa jest organem pomocniczym Prezesa Rady Ministrów w sprawach dotyczących zagadnień ludnościowych i polityki ludnościowej.
- §2.1. W skład Rządowej Rady Ludnościowej wchodzi:
- 1) Przewodniczący – dr hab. Zbigniew Strzelecki prof. Szkoły Głównej Handlowej;
 - 2) Zastępcy Przewodniczącego:
 - a) prof. dr hab. Józefina Hrynkiewicz – Uniwersytet Warszawski,
 - b) prof. dr hab. Janusz Witkowski – Wiceprezes Głównego Urzędu Statystycznego;
 - 3) Sekretarz Generalny Rady – dr hab. Ewa Frączczak prof. Szkoły Głównej Handlowej;
 - 4) członkowie powoływani imiennie:
 - a) dr hab. Bożena Balcerzak-Paradowska – Instytut Pracy i Spraw Socjalnych,
 - b) ks. prof. dr hab. Janusz Balicki – Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego,
 - c) prof. dr hab. Bogdan Chazan – Dyrektor Szpitala Położniczo-Ginekologicznego im. Św. Rodziny w Warszawie,
 - d) prof. dr hab. Lucyna Frąckiewicz – Akademia Ekonomiczna w Katowicach,
 - e) dr hab. Irena E. Kotowska – prof. Szkoły Głównej Handlowej,
 - f) prof. dr hab. Jerzy T. Kowaleski – Uniwersytet Łódzki,
 - g) dr hab. Ireneusz Kuropka – prof. Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu,
 - h) prof. dr hab. Adam Kurzynowski – Szkoła Główna Handlowa,
 - i) prof. dr hab. Antoni Rajkiewicz – Uniwersytet Warszawski
 - j) prof. dr hab. Robert Rauziński – Instytut Śląski w Opolu,
 - k) dr hab. Andrzej Rączaszek – prof. Akademii Ekonomicznej w Katowicach,
 - l) prof. dr hab. Irena Reszke-Słomka – Akademia Ekonomiczna w Poznaniu,
 - m) prof. dr hab. Izydor Sobczak – Gdańska Wyższa Szkoła Humanistyczna, Uniwersytet Gdański,
 - n) prof. dr hab. med. Janusz Szymborski – Biuro Rzecznika Praw Dziecka,
 - o) prof. dr hab. Eugeniusz Z. Zdrojewski – Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Warszawie;
 - 5) członkowie pełniący określone funkcje:
 - a) przedstawiciel Kancelarii Prezesa Rady Ministrów,
 - b) przedstawiciel Komitetu Nauk Demograficznych Polskiej Akademii Nauk,

- c) przedstawiciel Polskiego Towarzystwa Demograficznego,
 - d) przedstawiciel organizacji pozarządowych,
 - e) przedstawiciel Konwentu Marszałków,
 - f) przedstawiciel Instytutu Kardiologii,
 - g) przedstawiciel Instytutu Matki i Dziecka,
 - h) przedstawiciel Centrum Onkologii – Instytutu im. Marii Skłodowskiej-Curie w Warszawie,
 - i) przedstawiciel Instytutu Żywności i Żywienia
- 6) członkowie delegowani przez:
- a) Ministra Edukacji Narodowej,
 - b) Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego,
 - c) Ministra Obrony Narodowej,
 - d) Ministra Pracy i Polityki Społecznej,
 - e) Ministra Sportu,
 - f) Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji,
 - g) Ministra Spraw Zagranicznych,
 - h) Ministra Zdrowia,
 - i) Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych,
 - j) Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego,
 - k) Prezesa Urzędu do Spraw Repatriacji i Cudzoziemców.
2. Pracami Rządowej Rady Ludnościowej kieruje Przewodniczący przy pomocy Prezydium.
3. Prezydium tworzą Przewodniczący, Zastępcy Przewodniczącego i Sekretarz Generalny Rady.

§ 3. Do zakresu działania Rządowej Rady Ludnościowej należy:

- 1) dokonywanie oceny sytuacji demograficznej kraju oraz opracowywanie dla Rady Ministrów okresowych (corocznych) raportów o sytuacji demograficznej kraju;
- 2) inicjowanie badań naukowych, w tym formułowanie tematyki i opiniowanie założeń metodycznych w dziedzinie demografii, polityki ludnościowej i rodzinnej;
- 3) inicjowanie badań naukowych w zakresie procesu zastępowalności pokoleń, prognozowania rozwoju ludności Polski i jego skutków dla społeczno-ekonomicznego rozwoju kraju;
- 4) dokonywanie, w porozumieniu z właściwymi ministrami, kierownikami urzędów centralnych i organizacjami społecznymi, oceny wykonywania zaleceń Rady Ministrów i jej komitetu w zakresie polityki ludnościowej i rodzinnej oraz wiążących się z nią bezpośrednio zagadnień polityki społecznej;
- 5) występowanie do właściwych organów z wnioskiem o podjęcie prac nad projektami aktów normatywnych z dziedziny polityki ludnościowej i wiążących się z nią bezpośrednio zagadnień polityki społecznej i rodzinnej;
- 6) opiniowanie przedstawionych projektów aktów normatywnych w zakresie skutków demograficznych dla Polski;
- 7) współpraca z komisjami ludnościowymi i organizacjami międzynarodowymi zajmującymi się problematyką ludnościową
- 8) przygotowywanie założeń dotyczących wdrażania i monitorowania w Polsce zaleceń programów działań międzynarodowych konferencji ludnościowych, organizowanych pod auspicjami Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz Rady Europy;
- 9) współdziałanie w zakresie realizacji programów ludnościowych prowadzonych w Polsce przy wsparciu finansowym Funduszu Ludnościowego Narodów Zjednoczonych i innych organizacji międzynarodowych;
- 10) przygotowywanie udziału delegatów Polski w międzynarodowych konferencjach i kongresach ludnościowych;
- 11) inicjowanie upowszechniania informacji z dziedziny demografii i polityki ludnościowej oraz współpraca w tym zakresie z właściwymi instytucjami wydawniczymi, a także wydawanie Biuletynu Rządowej Rady Ludnościowej po uzyskaniu akceptacji Szefa Kancelarii Prezesa Rady Ministrów;

- 12) inicjowanie, organizowanie i współudział w organizowaniu konferencji i sympozjów poświęconych zagadnieniom rozwoju ludności i polityki rodzinnej;
 - 13) współpraca z Komitetem Nauk Demograficznych Polskiej Akademii Nauk, Towarzystwem Demograficznym, Głównym Urzędem Statystycznym, instytucjami naukowo-badawczymi i szkołami wyższymi w dziedzinie badań demograficznych oraz badań nad polityką ludnościową i społeczną.
- § 4.1. Do wykonywania określonych prac, związanych z działalnością Rządowej Rady Ludnościowej, jej Przewodniczący może powoływać, w miarę potrzeby, odpowiednie zespoły oraz zapraszać do udziału w pracach przedstawicieli nauki i specjalistów z dziedziny demografii i pokrewnych dyscyplin naukowych.
2. Przewodniczący Rządowej Rady Ludnościowej może wnioskować o przeprowadzenie badań w zakresie objętym jej działalnością
- § 5.1. Organy administracji rządowej są obowiązane, na wniosek Rządowej Rady Ludnościowej, udostępnić jej wszelkie materiały i wydawać opinie z zakresu pracy Rządowej Rady Ludnościowej.
2. Organy administracji rządowej mogą uzgadniać z Rządową Radą Ludnościową opracowywane przez siebie projekty aktów normatywnych, w zakresie skutków demograficznych dla Polski.
 3. Rządowa Rada Ludnościowa może występować do właściwych organów organizacji społecznych w sprawach, o których mowa w ust. 1.
- § 6.1. Rządowa Rada Ludnościowa obraduje na posiedzeniach, zwoływanych co najmniej dwa razy w roku.
2. Posiedzenia zwołuje Przewodniczący Rządowej Rady Ludnościowej z własnej inicjatywy lub na wniosek 1/3 ogółu członków Rządowej Rady Ludnościowej.
 3. Rządowa Rada Ludnościowa podejmuje uchwały w głosowaniu jawnym zwykłą większością głosów, przy obecności co najmniej 1/2 ogółu członków.
 4. Szczegółowy tryb działania Rządowej Rady Ludnościowej oraz zakres działania Przewodniczącego, Prezydium i Sekretarza Generalnego Rady określa regulamin uchwalany przez Rządową Radę Ludnościową.
- § 7. Przewodniczący Rządowej Rady Ludnościowej przedstawia Prezesowi Rady Ministrów coroczne sprawozdanie z jej działalności, w terminie do dnia 31 stycznia każdego roku za rok ubiegły.
- § 8. Obsługę Rządowej Rady Ludnościowej zapewnia Kancelaria Prezesa Rady Ministrów.
- § 9. Traci moc zarządzenie nr 57 Prezesa Rady Ministrów z dnia 30 kwietnia 2002 r. w sprawie Rady do Spraw Koordynacji działań międzyresortowych w zakresie polityki ludnościowej.
- § 10. Zarządzenie wchodzi w życie z dniem podpisania.

PREZES RADY MINISTRÓW

Kazimierz Marcinkiewicz
Kazimierz Marcinkiewicz

¹ Zmiany tekstu jednolitego wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 2003 r. Nr 80, poz. 717, z 2004 r. Nr 238, poz. 2390 i Nr 273, poz. 2703, z 2005 r. Nr 169, poz. 1414 i Nr 249, poz. 2104 oraz z 2006 r. Nr 45, poz. 319.

za zgodność z oryginałem

p.o. Dyrektora
Departamentu Rady Ministrów
Stanisław Kierzwa
Stanisław Kierzwa

KANCELARIA
PREZESA RADY MINISTRÓW

P-121 -79-96

za zgodność z oryginałem

p.o. Dyrektora
Departamentu Rady Ministrów

Stanisław Mierzwa
Stanisław Mierzwa

ZARZĄDZENIE Nr 165
PREZESA RADY MINISTRÓW
z dnia 7 listopada 2006 r.

zmieniające zarządzenie w sprawę Rady do Spraw Koordynacji działań międzyresortowych w zakresie polityki ludnościowej

Na podstawie art. 12 ust. 1 pkt 3 i ust 2 ustawy z dnia 8 sierpnia 1996 r o Radzie Ministrów (Dz U. z 2003 r. Nr 24, poz. 199, z późn. zm.¹⁾); zarządza się, co następuje:

- § 1 W zarządzeniu nr 85 Prezesa Rady Ministrów z dnia 29 maja 2006 r sprawie Rady do Spraw Koordynacji działań międzyresortowych w zakresie polityki ludnościowej § 8 otrzymuje brzmienie „§ 8. Obsługę Rządowej, Rady Ludnościowej zapewnia Główny Urząd Statystyczny”
- § 2 Zarządzenie wchodzi w życie z dniem podpisania

PREZES RADY MINISTRÓW

Janusz Kaczyński
Janusz Kaczyński

¹ Zmiany tekstu jednolitego wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 2003 r. Nr 80, poz. 717, z 2004 r. Nr 238, poz. 2390 i Nr 273, poz. 2703, z 2005 r. Nr 169, poz. 1414 i Nr 249, poz. 2104 oraz z 2006 r. Nr 45, poz. 319 i Nr 170, poz. 1217

REGULAMIN

Rady do spraw koordynacji działań międzyresortowych w zakresie polityki ludnościowej (Rządowej Rady Ludnościowej).

§ 1

Rządowa Rada Ludnościowa jest organem pomocniczym Prezesa Rady Ministrów w sprawach dotyczących zagadnień ludnościowych i polityki ludnościowej.

§ 2

1. W skład Prezydium Rządowej Rady Ludnościowej wchodzi: Przewodniczący, Zastępcy Przewodniczącego oraz Sekretarz Generalny Rady.
2. Do zakresu działania Prezydium Rządowej Rady Ludnościowej należy:
 - 1) czuwanie nad wykonaniem uchwał (postanowień) podjętych na posiedzeniach plenarnych,
 - 2) rozpatrywanie spraw pilnych i bieżących w okresie między posiedzeniami plenarnymi,
 - 3) rozpatrywanie spraw przekazanych do załatwienia przez Prezydium na posiedzeniach plenarnych.
3. Prezydium informuje Rządową Radę Ludnościową o podjętych postanowieniach na najbliższym posiedzeniu plenarnym.
4. Z posiedzeń Prezydium Rządowej Rady Ludnościowej sporządza się protokół.

§ 3

1. Do zakresu działania Przewodniczącego Rządowej Rady Ludnościowej należy:
 - 1) zwoływanie posiedzeń plenarnych i posiedzeń Prezydium Rządowej Rady Ludnościowej oraz ustalanie porządku obrad,
 - 2) przewodniczenie na posiedzeniach plenarnych i na posiedzeniach Prezydium Rządowej Rady Ludnościowej,
 - 3) reprezentowanie Rządowej Rady Ludnościowej wobec Rady Ministrów, jej komitetu oraz Prezesa Rady Ministrów,
 - 4) przedstawianie Prezesowi Rady Ministrów wniosków w sprawie zmian w składzie osobowym Rządowej Rady Ludnościowej,
 - 5) reprezentowanie Rządowej Rady Ludnościowej na zewnątrz (w kraju i zagranicą),
 - 6) występowanie do ministrów i kierowników urzędów centralnych o informacje i materiały na potrzeby Rządowej Rady Ludnościowej oraz zapraszanie przedstawicieli zainteresowanych ministrów, kierowników urzędów centralnych oraz organizacji społecznych do udziału w posiedzeniach Rządowej Rady Ludnościowej lub jej Prezydium,
 - 7) ustalanie propozycji składu delegacji zagranicznych oraz przedstawianie Prezesowi Rady Ministrów do zatwierdzenia wniosków w sprawie składu międzyresortowych delegacji zagranicznych związanych z działalnością Rządowej Rady Ludnościowej.
2. Przewodniczący Rządowej Rady Ludnościowej może przekazać niektóre uprawnienia Zastępcom, informując o tym Prezydium RRL

§ 4

1. Przewodniczący Rządowej Rady Ludnościowej przekazuje do wykorzystania zainteresowanym ministrom i kierownikom urzędów centralnych opinie i wnioski Rządowej Rady Ludnościowej.
2. Wnioski Rządowej Rady Ludnościowej w zakresie polityki ludnościowej i rodziny oraz wynikające z zaleceń programów działania międzynarodowych konferencji ludnościowych organizowanych pod auspicjami Organizacji Narodów Zjednoczonych, Unii Europejskiej i Rady Europy wymagające realizacji przez organy administracji rządowej lub samorządowej, Przewodniczący Rządowej Rady Ludnościowej przedstawia Radzie Ministrów.

§ 5

1. Posiedzenia plenarne Rządowej Rady Ludnościowej powinny odbywać się co najmniej dwa razy w roku.
2. Posiedzenia plenarne zwołuje Przewodniczący Rządowej Rady Ludnościowej z własnej inicjatywy lub na wniosek 1/3 ogółu członków Rządowej Rady Ludnościowej.
3. Rządowa Rada Ludnościowa podejmuje uchwały (postanowienia) w głosowaniu jawnym zwykłą większością głosów, przy obecności co najmniej 1/2 ogółu członków.

§ 6

1. Na posiedzeniach plenarnych Rządowa Rada Ludnościowa:
 - 1) uchwała plany pracy Rządowej Rady Ludnościowej,
 - 2) zatwierdza roczne sprawozdania ze swojej działalności,
 - 3) rozpatruje i akceptuje treść przedstawianych Prezesowi Rady Ministrów corocznych raportów o sytuacji demograficznej kraju,
 - 4) ocenia stan zaawansowania prac i w miarę potrzeby wskazuje metody i środki ich realizacji,
 - 5) rozpatruje sprawy bieżące.
2. W celu zapewnienia wykonania planu pracy Rządowa Rada Ludnościowa może na posiedzeniu plenarnym zobowiązać poszczególnych jej członków do wykonania określonych zadań lub do nadzoru nad ich wykonaniem oraz do złożenia sprawozdania o sposobie i przebiegu realizacji powierzonych zadań.
3. W posiedzeniach plenarnych Rządowej Rady Ludnościowej mogą brać udział zaproszeni przez jej Przewodniczącego przedstawiciele zainteresowanych urzędów i instytucji oraz specjaliści.

§ 7

1. Z posiedzeń plenarnych Rządowej Rady Ludnościowej sporządza się protokół, który powinien zawierać listę obecnych na posiedzeniu, porządek obrad oraz treść zgłoszonych wniosków i podjętych uchwał (postanowień).
2. Protokół, podpisany przez Przewodniczącego oraz sporządzającego protokół, otrzymują członkowie Rządowej Rady Ludnościowej oraz inne osoby wskazane przez Przewodniczącego.
3. Ewentualne uwagi do protokołu mogą być wniesione w ciągu 7 dni od dnia jego doręczenia. O zmianach lub uzupełnieniach protokołu decyduje Prezydium Rządowej Rady Ludnościowej.

§ 8

Do zakresu działania Sekretarza Generalnego Rządowej Rady Ludnościowej należy w szczególności:

- 1) przedstawianie Prezydium projektów okresowych planów pracy oraz projektów zapisów budżetu GUS w ramach środków na działalność Rządowej Rady Ludnościowej,
- 2) nadzór nad realizacją planów pracy oraz informowanie Przewodniczącego Rządowej Rady Ludnościowej o stanie zaawansowania wykonania poszczególnych zadań,

- 3) monitorowanie realizacji zaleceń Rady Ministrów i jej komitetu oraz Prezesa Rady Ministrów, dotyczących polityki ludnościowej i rodzinnej,
- 4) dbałość o gospodarkę finansową Rządowej Rady Ludnościowej realizowaną w ramach budżetu GUS oraz przedstawianie Prezydium Rządowej Rady Ludnościowej sprawozdań z realizacji wydatków,
- 5) nadzorowanie terminowej realizacji zadań zleconych przez Rządową Radę Ludnościową określonym wykonawcom,
- 6) przygotowywanie dla Prezydium Rządowej Rady Ludnościowej projektów koncepcji raportów o sytuacji demograficznej kraju i nadzór nad ich opracowaniem,
- 7) kierowanie pracami Sekretariatu,
- 8) współpraca z Biurem Stałego Przedstawiciela Funduszu Ludnościowego Narodów Zjednoczonych (UNFPA) w Polsce.

§ 9

1. Sekretariat Rządowej Rady Ludnościowej wykonuje merytoryczne, organizacyjne, techniczne i kancelaryjno-biurowe zadania związane z działalnością Rządowej Rady Ludnościowej.
2. Do zakresu działania Sekretariatu Rządowej Rady Ludnościowej należy w szczególności:
 - 1) koordynacja prac nad opracowywaniem okresowych (corocznych) projektów raportów o sytuacji demograficznej kraju i ich przedkładanie do rozpatrzenia na plenarnym posiedzeniu Rządowej Rady Ludnościowej,
 - 2) opracowywanie Biuletynu oraz innych materiałów informacyjnych Rządowej Rady Ludnościowej,
 - 3) opracowywanie projektów okresowych planów pracy Rządowej Rady Ludnościowej,
 - 4) zgłaszanie zapotrzebowania na środki na działalność RRL na dany rok,
 - 5) po otrzymaniu informacji o środkach zaplanowanych w projekcie budżetu GUS, opracowywanie projektów preliminarzy budżetowych Rządowej Rady Ludnościowej,
 - 6) wstępna ocena informacji, wniosków i projektów przedstawianych Rządowej Radzie Ludnościowej przez ministrów, kierowników urzędów centralnych oraz inne instytucje i organizacje społeczne,
 - 7) koordynacja prac nad opiniowaniem projektów aktów normatywnych związanych z realizacją polityki ludnościowej i rodzinnej,
 - 8) sporządzanie sprawozdań z prac Rządowej Rady Ludnościowej,
 - 9) przygotowywanie materiałów na posiedzenia plenarne Rządowej Rady Ludnościowej oraz na posiedzenia jej Prezydium,
 - 10) sporządzanie protokółów z posiedzeń plenarnych Rządowej Rady Ludnościowej i z posiedzeń jej Prezydium,
 - 11) koordynacja prac dotycząca współpracy z instytucjami krajowymi i zagranicznymi w sprawach należących do zakresu działania Rządowej Rady Ludnościowej,
 - 12) wykonywanie innych zadań związanych z działalnością Rządowej Rady Ludnościowej, zleconych przez jej Przewodniczącego.

§ 10

1. Członkom Rządowej Rady Ludnościowej i specjalistom biorącym udział w jej pracach (odbywanych na zlecenie Przewodniczącego) przysługuje zwrot kosztów podróży przez urząd sprawujący obsługę Rządowej Rady Ludnościowej (§ 8 Zarządzenia nr 165) ze środków przeznaczonych na pokrycie jej działalności według zasad określonych w przepisach w sprawie należności przysługujących z tytułu podróży służbowej na obszarze kraju.
2. Koszty podróży zagranicznych przedstawicieli administracji publicznej pokrywają instytucje zatrudniające te osoby włączone w skład delegacji zagranicznej, natomiast osób spoza administracji publicznej ze środków RRL, zaplanowanych w budżecie GUS na działalność RRL.
3. Zlecenie wykonania ekspertyz, opracowań i opinii związanych z pracami RRL następuje w ramach środków zaplanowanych i przyznanych na działalność RRL.

